
Biblioteka Stanisława Augusta na Zamku Warszawskim : dokumenty

Archiwum Literackie 26, 1-363

1988

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T B A D A Ń L I T E R A C K I C H

ARCHIWUM LITERACKIE

KOMITET REDAKCYJNY

ZBIGNIEW GOLIŃSKI (redaktor naczelny)
JAROSŁAW MACIEJEWSKI, TADEUSZ ULEWICZ

TOM XXVI

BIBLIOTEKA STANISŁAWA AUGUSTA
NA ZAMKU WARSZAWSKIM

DOKUMENTY

BIBLIOTEKA
STANISŁAWA AUGUSTA
NA ZAMKU WARSZAWSKIM

DOKUMENTY

OPRACOWAŁA
JADWIGA RUDNICKA

WROCŁAW • WARSZAWA • KRAKÓW • GDAŃSK • ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1988

Okladkę projektował
TASIOS KIRIAZOPOULOS

Redaktor Wydawnictwa
ZOFIA SMYK

Redaktor techniczny
MACIEJ SZŁAPKA

© Copyright by Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1988

PL ISSN 0066-6904
ISBN 83-04-02603-1

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1988.
Nakład: 650 egz. Objętość: ark. wyd. 27,30; ark. druk. 21,25 + 1 ark. wkł.; ark.
A₁-28. Papier druk. sat. kl. III, 80 g, 70 × 100. Oddano do składania 1987.01.08.
Podpisano do druku 1988.08.18. Druk ukończono we wrześniu 1988.
Wrocławska Drukarnia Naukowa. Zam. 134/87. K-16. Cena zł 950.—

WSTĘP

Król Stanisław August miał trzy biblioteki: na Zamku w Warszawie, w Łazienkach (wówczas Łazienki leżały poza Warszawą) i w Kozienicach.

Najmniejszy księgozbiór był w Kozienicach, w pałacyku myśliwskim, w którym Stanisław August czasami się zatrzymywał. Inwentarz z 1785 r. obejmuje 349 tomów¹. Widać z niego, że w bibliotece było trochę dzieł o charakterze historycznym i prawnym, w większości wypełniała ją jednak literatura rekreacyjna: poezje, opisy podróży, a zwłaszcza romanse i powieści². Znacznie większy księgozbiór od kozienickiego posiadał król w Łazienkach. Zachował się jego inwentarz, zawierający 2123 pozycje³. Poza tym wiadomo z różnych przekazów, że w bibliotece tej było sporo książek stanowiących dublety w stosunku do egzemplarzy przechowywanych na Zamku Warszawskim.

Największa biblioteka mieściła się na Zamku. Stanisław August określał ją często jako „ma grande bibliothèque”. Była ona przedmiotem nieustannej troski właściciela, a zarazem — jak mówią dokumenty — przedmiotem jego dumy. Cieszył się z zaprowadzonego w niej porządku i nowoczesnego układu księgozbioru, chętnie pokazywał ją zwiedzającym królewską rezydencję. Do końca życia starał się — mimo trudnej sytuacji materialnej — nie naruszać jej zasobów. Bibliotekę zamkową król także doskonale znał, gdyż była gromadzona przy jego czynnym udziale i najdogodniej było mu do niej sięgać. Z niej też głównie on, przedstawiciel oświecenia, o wysokiej kulturze, panujący w Rzeczypospolitej szlacheckiej, nowatorski działacz na wielu polach życia publicznego, a w dobie upadku politycznego państwa obrońca samego siebie, bardzo dużo korzystał.

Biblioteka na Zamku Warszawskim, znacznie liczebniejsza od kozienickiej i łazienkowskiej, jest udokumentowana dwoma zasadniczymi spisami. Pierwszy sporządził w styczniu 1783 r. Marek Ludwik Reverdil pod naciskiem Komisji Ekonomicznej, która groziła mu zwolnieniem z posady bibliotekarza, jeżeli będzie zwlekać z inwentaryzacją księgozbioru królewskiego. Reverdil dokonywał spisu w ostatnim terminie, w pośpiechu, a także w uciążliwych warunkach zimowych, co zresztą

¹ *Catalogue des livres qui se trouvent dans la bibliothèque de Sa Majesté à Kozienice, le 9 sept. 1785*". Na końcu katalogu podpis: J. Smoczeński (Czart 970, s. 307—313).

² J. Wojakowski, *Biblioteka kozienicka Stanisława Augusta*, [w zbiorze:] *Z badań nad księgozbiórami historycznymi. Szkice i materiały*, pod red. B. Bieńkowskiej, Warszawa 1981, s. 99—137.

³ *Katalog wszelkich w pałacu królewskim w Łazienkach znajdujących się książek* (AGAD, AJP 270).

zaznaczył na karcie tytułowej inwentarza. Rezultatem tego jest opis bardzo ogólnikowy książek w liczbie 3542, w 7423 woluminach⁴. Z lat nadzoru nad biblioteką zamkową Jana Chrzciciela Albertrandiego, głównie z okresu 1793—1796, pochodzi drugi spis księgozbioru. Opracował go sam Albertrandi, erudyta, znany ze skrupulatności i dokładności. Właściwie sporządził on szczegółowy katalog książek, układając je w dziesięciu działach: 1) encyklopedie i słowniki, 2) teologia, 3) prawo, 4) sztuki i matematyka, 5) medycyna i historia naturalna, 6) literatura, 7) geografia 8) historia święta, 9) historia świecka i 10) „biblioteka polska”. Każdy dział umieścił w osobnym tomie, dodając jeszcze tom XI ze schematem układu. Katalog Albertrandiego objął 15 580 woluminów, a więc dwa razy tyle, co inwentarz z 1783 r. Znany jest dobrze układ tego katalogu, gdyż dochował się w naszych zbiorach w dwóch redakcjach: wcześniejszej i późniejszej⁵. Natomiast z 10-tomowego katalogu, który znajduje się w Bibliotece Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w Kijowie⁶, można korzystać tylko z ostatniego tomu, ponieważ jego kopię przechowuje Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie⁷. Z powodu dotychczasowej niedostępności katalogu znajdującego się w Kijowie, a tym samym nieznamomości dziewięciu działów biblioteki zamkowej Stanisława Augusta w ostatecznym stadium jej rozwoju, brak podstawowego źródła do monografii tej biblioteki.

Rezygnacja z pracy nad monografią biblioteki Stanisława Augusta stała się pobudką do ogłoszenia dostępnych dokumentów związanych z tą książnicą. Spośród materiałów zostały jednak opuszczone dwa ważne inwentarze: Reverdila z 1783 r. i tom X spisu Albertrandiego pt. *Bibliotheca polona*. Pierwszy z nich zawiera 3582 pozycje, drugi 1454, razem ponad 5 tysięcy. Trzeba by na nie poświęcić niemały tom osobny.

W tomie niniejszym starano się zebrać wszelkiego rodzaju pozostałe dokumenty, jak: wiadomości o pomieszczeniu biblioteki, rachunki z zakupów książek, dane o pracownikach, o ich pracy, kwity z poboru pensji, informacje o wykorzystaniu książek, korespondencję dotyczącą biblioteki itp.

Z dokumentami tymi dotychczas najwięcej do czynienia mieli: Wacław Olszewicz, który w 1931 r. ogłosił w „Przeglądzie Bibliotecznym” rozprawkę *Biblioteka króla Stanisława Augusta*, a po II wojnie światowej kilka cennych artykułów o kolekcjach królewskich; następnie Piotr Bańkowski, autor monografii *Archiwum Sta-*

⁴ *Catalogus bibliothecae S[acr]ae R[egi]ae Majestatis Regis Poloniarum comparatus mense Januario anno 1783* (ADAG, AJP 268).

⁵ AGAD, KorSA 4, k. 203—212; Czart 3442, k. 490—502.

⁶ Katalog biblioteki królewskiej na Zamku Warszawskim, sporządzony przez J. Ch. Albertrandiego, wraz z księgozbiorem, nabytym w 1805 r. przez Tadeusza Czackiego, dostał się do Gimnazjum Wołyńskiego w Krzemieńcu. Po upadku powstania listopadowego szkołę zamknięto, a zbiory i katalog przewieziono do Biblioteki Uniwersytetu im. Św. Włodzimierza w Kijowie. Ostatnio biblioteka po Stanisławie Auguście jako tzw. *Collectio Regia* stanowi część Biblioteki Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki, która mieści się w Kijowie.

⁷ AGAD, Arch. Publ. Potockich 139. Tom ten prawdopodobnie otrzymał Stanisław Kostka Potocki, gdyż Albertrandi po śmierci króla pisał do bliżej nieznanego adresata, że m. in. Potocki starał się o zakup części biblioteki po Stanisławie Auguście.

niśława Augusta, wydanej w 1958 r., oraz Julian Platt, edytor korespondencji Adama Naruszewicza w 1959 r., autor artykułu o królu Poniatowskim w *Słowniku pracowników książki polskiej* z 1972 r., w dalszym ciągu penetrujący krąg kultury związany z ostatnim monarchą polskim.

Tylko kilka dokumentów było publikowanych w całości lub we fragmentach, przeważająca większość do tej pory spoczywała w bibliotekach i archiwach, nieraz niezauważana.

Zebrane tu dokumenty, oprócz jednego, pochodzą z kraju. Głównym miejscem ich przechowania jest Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Wykorzystano jego zespoły: Archiwum księcia Józefa Poniatowskiego i Marii Teresy Tyszkiewiczowej (po królu otrzymał je książę Józef jako spadkobierca, a po jego śmierci dostały się Tyszkiewiczowej jako siostrze), Zbiór Popielów (podstawą były zbiory Marcina Badeniego, sekretarza królewskiego i przyjaciela księcia Stanisława, bratanka Stanisława Augusta), Korespondencję królewską i Archiwum Kameralne.

Drugim co do ważności miejscem zabezpieczenia dokumentów związanych z kolekcjami Stanisława Augusta są Zbiory Czartoryskich w Muzeum Narodowym w Krakowie. Dostały się tam za pośrednictwem Tadeusza Czackiego. Jemu bowiem w 1797 r. król przekazał pewną część swoich rękopisów. Później, po śmierci Stanisława Augusta, Czacki nabył bibliotekę z Zamku Warszawskiego, obejmującą oprócz książek również trochę manuskryptów. Po zgonie Czackiego najcenniejsza część polska jego zbiorów, znajdujących się w Porycku, została nabyta przez Czartoryskich do Puław i dzięki temu niektóre materiały dotyczące biblioteki królewskiej mieszczą się w ich kolekcji.

Kilka dokumentów przechowuje Biblioteka Kórnicka, obecnie należąca do Polskiej Akademii Nauk. Do jej zasobów dostały się one w drugiej połowie XIX w. raczej przypadkowo, kiedy zbiory Czartoryskich przez pewien czas leżały na składzie u Działyńskich w Kórniku.

Dokumenty, które posiada Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, pochodzą z daru Alberta Laskarysa, męża bratanicy biskupa Albertrandiego, nadzorca biblioteki królewskiej po Reverdilu.

Pewne materiały ma Biblioteka Narodowa w Warszawie. Pamiętnik Reverdila przekazano jej po ostatniej wojnie razem z ocalałym zasobem Biblioteki Ordynacji Zamojskiej (od króla dostał się Czackiemu, potem przeszedł do Czartoryskich, a po powstaniu listopadowym do Stanisława Zamoyskiego, który — włączając go do swoich zbiorów — ochronił przed rabunkiem wojsk rosyjskich). Inne dokumenty przechowywane w Bibliotece Narodowej weszły do niej nieraz drogą przypadku.

Jeden dokument spoza kraju pochodzi z Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, z Biblioteki Akademii Nauk w Kijowie. Jest to spis książek wypożyczanych z biblioteki Stanisława Augusta od 15 kwietnia 1776 do 20 stycznia 1791 r. Odkrył go doc. Julian Platt podczas kwerendy naukowej przed kilkunastoma laty i uzyskany mikrofilm łaskawie udzielił do ogłoszenia w tym tomie. Zasadniczo spis odnosi się do okresu, gdy biblioteką kierował Reverdil (odnotowań z 1790 i 1791 r. ma bardzo mało). Zawiera w układzie działowym, zgodnie z katalogiem z 1783 r., 895 dzieł w 2370 woluminach. Wymienia, kiedy, jakie książki i kto wypożyczał.

Jest to jeden z większych znanych dokumentów dotyczących czytelnictwa w Polsce doby oświecenia.

Około 75% dokumentów jest w języku francuskim. Co jest oczywiste, w dobie oświecenia bowiem francuszczyzna wyparła wcześniejszą łacinę, stała się językiem uniwersalnym, którym porozumiewała się elita kulturalna różnych narodowości. Do Polski przyjeżdżało wówczas wielu cudzoziemców, którzy najczęściej władali tym językiem. Po francusku porozumiewał się z królem Marek Ludwik Reverdil, przybyły ze Szwajcarii, od 1766 do 1790 r. bibliotekarz na Zamku Warszawskim. Następca jego, Jan Chrzyciel Albertrandi, z rodziny włoskiej, mimo że urodzony w Warszawie, pisał do króla listy wyłącznie po francusku. Stanisław August także najchętniej używał tego języka. Dopiero później, gdy wykreślano państwo polskie z mapy Europy, pisywał po polsku nawet do Albertrandiego. Drugie miejsce co do ilości zajmują dokumenty w języku polskim. Najmniej jest ich po niemiecku. Te ostatnie pochodzą z okresu, kiedy Warszawa po trzecim rozbiorze dostała się w ręce Prusaków. Dokumentów w językach obcych nie tłumaczono, wychodząc z założenia, że dla badacza kultury oświeceniowej najbardziej wiarygodny i instruktywny będzie tekst oryginalny.

Przy edycji dokumentów stosowano dwa sposoby: prezentowania całości albo tylko fragmentów. Drugi wypadek znalazł zastosowanie najczęściej w odniesieniu do korespondencji, w której pomijano partie nie związane ze sprawami biblioteki. Opuszczenia zaznaczono trzema kropkami ujętymi w nawias kwadratowy.

Dokumenty opatrzone komentarzem. Sporo miejsca zajęły w nim objaśnienia dotyczące książek. W ich spisach niejednokrotnie pomijano nazwiska autorów lub podawano je niedokładnie. Prawie zawsze opuszczano miejsce wydania książki i rok. Natomiast podawano format i liczbę woluminów. Zwłaszcza liczba woluminów niewiele przydaje się do identyfikacji książek, gdyż nieraz odnosi się nie do dzieł kompletnych, lecz do części wydawnictw wielotomowych, jakich wychodziło dużo w okresie oświecenia. Również często dzieło w tej samej liczbie tomów ukazywało się kilka razy w różnych miejscowościach i w różnych latach. Przy identyfikacji książek poza źródłami drukowanymi pomagały pozostające w rękopisie: katalog biblioteki Stanisława Augusta sporządzony przez Reverdila w 1783 r., tom X katalogu Albertrandiego pt. *Bibliotheca polona* z 1796 r. oraz centralny katalog starych druków Biblioteki Narodowej w Warszawie (kartoteki). W stosunku do niektórych książek można było podać jedynie przybliżone informacje, pewnych tytułów nie udało się ustalić, co zaznaczono w przypisach. Na szczęście ostatnie wypadki stanowią niewielką część całości.

Dokumenty pochodzą z drugiej połowy XVIII i początku XIX w. Noszą na sobie piętno ówczesnie używanego języka i pisowni. Występujące w nich zwroty językowe zachowano we właściwej postaci. Respektowano także typowe dla epoki oznaczenia pieniędzy: skrót „f” i „fl” na oznaczenie „floreń”, który równał się polskiemu złotemu; skrót „duk.” i „duc.” na „dukat”, który wyrażano również przez podwójny krzyżyk †. Dukaty, inaczej „czerwony złoty”, miał wartość 18 florenów, czyli 18 złotych polskich.

Pisownię w tekstach francuskich ujednolicono tylko przez uzupełnienie akcen-

tów, zostawiając bez zmiany stare formy: *étoit* itp. Pisownię w tekstach polskich unowocześniono, zmieniając *y* na *i* lub *j*, usuwając po jednej literze w podwójnych *ss* i *mm*, zastępując *x* przez *ks* lub *gz*. Przymiotniki rodzaju męskiego i nijakiego liczby pojedynczej i mnogiej kończące się na *em* i *emi* zastąpiono przez *ym* i *ymi*. Zachowano dużą literę w zaimku osobowym *Ja* i *Je*, jakiej używał Stanisław August, gdy pisał o sobie. O dopiskach innej ręki, występujących na dokumentach, najczęściej pochodzących od króla, dano informacje ujęte w nawiasy kwadratowe.

Zgromadzone dokumenty ułożono w pięciu działach: 1. Pomieszczenie, 2. Personel, 3. Zbiory, 4. Korespondencja, 5. Sprzedaż biblioteki.

Przy tym należy wyjaśnić, że podział dokumentów na wymienione grupy sprawiał nieraz trudności, gdyż niektóre z nich zawierają wiadomości odnoszące się do kilku spraw, np. dane o personelu bywają powiązane z księgozbiorem, tkwią w informacjach o pomieszczeniu bibliotecznym, a także w korespondencji. Pamiętnik Reverdila, umieszczony w dziale drugim, stanowi źródło do poznania nie tylko autora, lecz również króla, prac prowadzonych w bibliotece, wzrostu zbiorów itp. Zastosowany podział ma charakter roboczy, celem jego jest ułatwienie orientacji w różnorodności materiałów.

1. POMIESZCZENIE

Do końca 1782 r. księgozbiór i innego rodzaju kolekcje Stanisława Augusta Poniatowskiego mieściły się na II piętrze południowego skrzydła Zamku Warszawskiego, od strony zjazdu ku Wiśle. Inwentarz Zamku z 1769 r. notuje, że na II piętrze były dwa pokoje, które zajmowała biblioteka królewska. Wejście do tych pokojów prowadziło z korytarza, zwanego gankiem. Do jednego pokoju przez drzwi podwójne, do drugiego przez pojedyncze. Oba pokoje miały po jednym podwójnym oknie. Pokój z podwójnymi drzwiami, który był zapewne większy i ważniejszy, ozdobił kominek murowany, „szafiasty”, z żelazną blachą z herbem Zygmunta III Wazy. Szafy na książki z drewna sosnowego były pomalowane na szaro i opatrzone drucianą siatką. Również szaro były pomalowane drzwi⁸. Widać z tego, że wyposażenie biblioteki było skromne. Istotną ozdobę jej pomieszczenia mogły stanowić tylko książki. Obok pokoi na zbiory znajdowało się mieszkanie bibliotekarza, którym w tym czasie był Reverdil.

W l. 1779—1782 na gruncie nabytym przez króla, od północnej ściany Pałacu Pod Blachą i od wschodniej strony Zamku został wzniesiony specjalny budynek na bibliotekę według projektu Dominika Merliniego, architekta Stanisława Augusta⁹.

O przebiegu budowy mówi plik dokumentów ze Zbioru Popielów oznaczony numerem 231. Na podstawie sprawozdań i rachunków w nim zawartych można prześledzić kolejne fazy budowy. Do lipca 1781 r. pod nadzorem Stefana Rieule'a, a następnie Józefa Duhamela przy wznoszeniu i urządzeniu biblioteki pracowali najlepsi

⁸ BK 918, s. 266—270.

⁹ Zob. W. Tatarakiewicz, *Dominik Merlini*, Warszawa 1955, s. 10, 70—72 (projekty 42—47).

mistrzowie ówczesnego rzemiosła: blacharz Jan Lehr, murarz Jan Wyszyński, stolarz Jan Jacobs, ślusarz Wojciech Zambecki, sztukator Jan Michał Graaff, rzeźbiarz Haweman, malarz Jan Bogumił Plersch i in. We wspomnianym okresie budowa biblioteki stanowiła jedną z ważniejszych inwestycji królewskich, realizowanych przy Zamku Warszawskim. W wydatkach na 1780 r. pochłaniała prawie trzecią część sum przeznaczonych na budowę (z całości wynoszącej 615 427 zł pols. na bibliotekę poszło 193 736 zł pols.¹⁰).

Budynek bardzo wydłużony a stosunkowo wąski przykryto blachą, podobnie jak przyległy pałac, który od blaszanego dachu zwano Pałacem Pod Blachą. Za pośrednictwem korytarza i schodów budynek biblioteki łączył się jedną szerokością z owym pałacem, a drugą z Zamkiem. Podesty schodów wykuto ze szwedzkiego marmuru (granitu), klatki schodowe ozdobiono balustradą. Najwięcej starań i pracy włożono w urządzenie głównej sali bibliotecznej (*le vase de la bibliothèque*), która miała około 56 m długości i 6 m szerokości. Długość jej przedzielono dwoma parami marmoryzowanych kolumn, osadzonych na podstawach z marmuru¹¹. Postawiono dwa białe marmurowe kominki. Na książki zrobiono szafy z drewna olszowego, rzeźbione przez Hawemana, oszklone i zabezpieczone drucianą siatką. Stały one wzdłuż ściany południowej, bez okien. Okna znajdowały się na przeciw po stronie północnej, lecz padające z nich słabe światło nie mogło szkodzić książkom. Nad szafami pod plafonem według projektu Plerscha wykonano 28 medalionów z płaskorzeźbami symbolizującymi nauki i sztuki wraz z odpowiednimi napisami. Gdy ułożono parkiet, nad kominkami zawieszono kryształowe czeskie lustra, wnie-siono 12 stołów oraz 48 krzeseł mahoniowych¹². dobiegły końca prace nad urządzeniem wnętrza biblioteki.

Już w sierpniu 1782 r. przygotowywano książki do przeniesienia do wielkiej sali¹³, lecz zanim to nastąpiło w końcu roku, czyniono próby z ogrzewaniem budynku. Reverdil nie był zadowolony z kilku powodów, głównie z nakazu Komisji Skarbu sporządzenia inwentarza książek. Jednak w styczniu 1783 r. go sporządził. W sąsiedztwie sal na zbiory było mieszkanie bibliotekarza, na które Reverdil narzekał, gdyż nie izolowało od spraw bibliotecznych¹⁴.

Wiadomo także, iż w wielkiej sali bibliotecznej między parami kolumn stały marmurowe popiersia: Aleksandra Wielkiego, cesarza rzymskiego Augusta, papieża Leona X oraz króla francuskiego Ludwika XIV. Pośrodku sali umieszczono kopię rzeźby Jean-Antoine Houdona, przedstawiającą Voltaire'a siedzącego na krześle. Stoły były przykryte zielonym sukniem, krzesła miały obicia w kolorze złotisto-słomkowym. Przy bieli ścian, ciemnozielonych kolumnach, lustrach, białych kominkach i rzeźbach wytwornie musiały wyglądać szafy napełnione książkami,

¹⁰ AGAD, ZP 231, k. 207.

¹¹ *Ibidem*, k. 294.

¹² *Ibidem*, k. 206. Cena dwóch luster do biblioteki była wyższa od ceny 12 stołów i 48 krzeseł mahoniowych. Według rachunku za lustra zapłacono 10 800 fl., a za stoły i krzesła 9 750 fl.

¹³ BN, BOZ 802, k. 129.

¹⁴ *Ibidem*, k. 128.

wśród których było sporo oprawionych w jasnobrązową skórę ze złożonym super-ekslibrisem Stanisława Augusta.

Obok sali głównej na księgozbiór znajdowały się mniejsze pokoje przeznaczone na rękopisy, ryciny, medale, kolekcję przyrodniczą¹⁵.

Z późniejszego okresu pochodzą dwie inwentaryzacje wyposażenia biblioteki: jedna z 9 kwietnia 1793 r., sporządzona przez Albertrandiego, druga z marca 1795 r., oraz uwagi dotyczące braków w wyposażeniu, jakie dostrzeżono w dniach 24–29 lipca 1800 r.¹⁶ Wymieniono tam: „dwa kominy z białego marmuru, na których łąby smoków i głowa Apollina połączana w ogniu”, „dwa wielkie truma zwierciadlane nad tymi kominami”, „6 lustr modnych z kryształu czeskiego do 6 świec każde”. Wśród innych urządzeń bibliotecznych zanotowano także: „2 drabinki z drzewa jesionowego z poręczami, 2 schodki z olszowego drzewa”, „2 pulpity do wielkich ksiąg służące”. Po śmierci króla, w lipcu 1800 r., zanotowano, że w sali rękopisów brak nie tylko ich egzemplarzy, lecz również i szaf, w których były przechowywane.

Jeżeli chodzi o budynek biblioteki, był chyba u nas jednym z pierwszych świecików na ten cel specjalnie wzniesiony. Jego układ wnętrza i wyposażenie było na owe czasy nowatorskie.

Po przeniesieniu książek do nowego budynku Stanisław August chciał otworzyć bibliotekę dla publiczności. Do zaniechania tego zamiaru przyczyniły się kontrargumenty Reverdila przedstawione w marcu 1785 r. w obszernym memoriale o warunkach, jakie powinna spełniać biblioteka publiczna¹⁷. Reverdil postulował zwiększenie liczby pracowników bibliotecznych, odpowiednie wyposażenie wnętrza oraz konieczność aż trzech katalogów księgozbioru. Ponieważ do spełnienia tych warunków było daleko, biblioteka nie została zamieniona oficjalnie na publiczną. Jednak myśl o udostępnieniu księgozbioru publiczności zapadła głęboko w świadomość króla, skoro znacznie później, nawet po abdykacji, do niej wracał, przypominając swój zamiar Albertrandiemu.

2. PERSONEL

Pierwszym opiekunem zbiorów Stanisława Augusta był Józef Duhamel (ok. 1737–1796), z pochodzenia Francuz, który na początku bezkrólestwa po Augustacie III został sekretarzem przyszłego króla. Po wstąpieniu Poniatowskiego na tron opiekował się jego biblioteką, sztychami, medalami i gabinetem ze zbiorem książek podręcznych¹⁸. W listopadzie 1766 r. przybył do Warszawy Marek Ludwik Reverdil (1734–1790), który przejął od Duhamela zajęcia bibliotekarskie. Zjawił się on w stolicy 23 listopada i zaraz następnego dnia zanotował w swoim pamiętniku:

¹⁵ S. Lorentz, *Zamek Stanisława Augusta*, [w zbiorze:] *Zamek Królewski w Warszawie* Warszawa 1973, s. 155–156; J. Lile yko, *Zamek Królewski w Warszawie*, Warszawa 1980, s. 211–212, 217–221.

¹⁶ AGAD, AJP 511, s. 21; AGAD, AJP 181, s. 25–26, 149.

¹⁷ AGAD, ZP 430, s. 468–471.

¹⁸ AGAD, ZP 231, k. 247.

„Sensation désagréable que je prouve, politesses que m’y fait Duh[amel]”¹⁹. Zdanie to świadczy, że Reverdil i Duhamel znali się wcześniej, lecz nie pozostawali w najlepszej komitywie, że Duhamel dopiero w Warszawie okazywał Reverdilowi uprzejmości.

Duhamel, a następnie także Reverdil pełnili funkcję lektora królewskiego. Od Duhamela wiadomo, że Reverdil cierpiał na płuca. Zapewne z tego powodu i podczas jego obecności wcześniejszy lektor nie zaprzestał swoich czynności. To też nazwisko Duhamela jako lektora stale figuruje na listach płacy. Gdy w 1785 r. lektor ks. Andrzej Gawroński pobiera pensji rocznej 4321 zł pols., Duhamel znacznie więcej, bo aż 7200²⁰. Zresztą na wszystkich zachowanych wykazach poborów personelu związanego ze zbiorami króla Duhamel ma najwyższe. Należy jednak pamiętać, że równocześnie był zatrudniony przy kolekcji sztychów, a od 1781 r. nadzorował budowy królewskie.

Dochowało się sporo danych o drugim bibliotekarzu Stanisława Augusta, Reverdilu. Od grudnia 1766 r. był lektorem królewskim. W styczniu 1767 r. zamieszkał na II piętrze południowej strony Zamku, obok biblioteki. Szybko też wszedł w obowiązki biblioteczne, gdyż już na początku tego roku określał się sam bibliotekarzem króla²¹. Ważnym źródłem dla poznania Reverdila są jego pamiętniki, mające początkowo formę dziennika, a później nabierające charakteru refleksyjnego, wspomnieniowego. Prowadził je do 1787 r., a więc przez 21 lat swego pobytu na dworze Stanisława Augusta. Zaprzestał je pisać prawdopodobnie w związku ze złym stanem zdrowia. Właśnie w 1787 r. prosił króla o urlop i o fundusze *à conto* pensji, aby mógł wyjechać do wód dla poratowania zdrowia. W niedługim też czasie, gdyż w styczniu 1790 r., zakończył życie.

Pamiętnik i inne dokumenty wskazują, że Reverdil był dobrze zorientowany w ówczesnym piśmiennictwie i w świecie literackim. Był również bardzo wrażliwy. Zwłaszcza na początku miał duże ambicje, wygórowane wyobrażenia o znaczeniu własnej osoby. Natomiast uzdolnienia jego nie były typu bibliotekarskiego, gdyż brakło mu dokładności i cierpliwości do przysiadywania fałd przy inwentaryzowaniu zbiorów itp. Być może miał uzdolnienia literackie, o czym można by sądzić z jego listów-memoriałów kierowanych do króla, pełnych argumentacji i ekspresji. Charakterystyczne, że wkrótce po przybyciu do Warszawy opisał w pamiętniku, jak wybrał się wieczorem na przedmieście Pragę, aby być świadkiem żydowskiego wesela. Nie zapominał odnotowywać swego udziału w przyjęciach u arystokratów i zawieranych tam znajomości. Był zatem człowiekiem towarzyskim. Znał języki: francuski, niemiecki, włoski trochę angielski. Będąc lektorem Stanisława Augusta musiał się douczać angielskiego. Później król nakazał mu brać lekcje języka polskiego. Do nauki polskiego zabrał się niechętnie i zapewne niewielkie osiągnął re-

¹⁹ BN, BOZ 802, k. 61.

²⁰ Czart 970, s. 43. W tym samym czasie, tj. w 1785 r., Reverdil jako bibliotekarz brał 14 400 zł pols., Albertrandi, „dozór numizmów mający” — 4860, B. Zabłocki, chargé d’affaires polski w Berlinie — 7200, a Deboli, poseł Rzeczypospolitej w Petersburgu — 36 000 (Czart 970, s. 43 i 61).

²¹ BN, BOZ, 802 k. 65.

zultaty, gdyż pisał wyłącznie po francusku. Przebywając prawie ćwierć wieku w Polsce, nie potrafił poprawnie notować nazw polskich (np. pisał Łażeńki zamiast Łazienki, Chrszeszowice zamiast Krzeszowice).

Do ostatnich czasów utrzymywano, że poza pracą w bibliotece i lektoratem król wykorzystwał Reverdila do załatwiania swych spraw z kochankami. Chodziło o dwie kolejne żony Reverdila: Konstancję Mariannę La Génie i Florentynę Dahlke. Na podstawie korespondencji Reverdila z rodziną w Szwajcarii i z Maurycem Glaiem Emanuel Rostworowski stwierdza, że ożenki bibliotekarza królewskiego nie miały żadnego związku z sercowymi sprawami Stanisława Augusta. Reverdil lubił pieniądze i stale prosił o podwyżki gaży, a narzekał, chociaż żył dostatnio²². Z notatek w pamiętniku wiadomo też, iż wezwany do króla, czekał nieraz kilka godzin nadaremnie, że lekceważyła go służba. Mógł to być człowiek nie tylko interesowny i leniwy, jak go zazwyczaj charakteryzowano, lecz i przybysz o niespełnionych ambicjach i w znacznej mierze zdeprawowany.

W bibliotece Reverdil miał pomocników do pracy. Pierwszy Correvon (imię nieznanne, z pochodzenia Szwajcar) był zatrudniony od 1771 do lutego 1781 r. Po jego odejściu, w okresie przygotowań do przeprowadzki do nowego pomieszczenia, pracował Weber, o którym brak bliższych danych biograficznych. Pewne tylko, że znał dobrze język francuski i polski, gdyż w jego tłumaczeniu zachowały się fragmenty tekstu Jana Jakuba Rousseau²³. Mógł być Polakiem. Na skutek jakiejś awantury dostał się on do więzienia, a następnie niesprawnie fizycznie zrezygnował z pracy w bibliotece w kwietniu 1782 r. Na miejsce Webera, gdy jeszcze siedział w więzieniu, zaangażowano w końcu października 1782 r. ks. Jana Lubańskiego, który pracował do stycznia 1795 r., wyjeżdżając razem z królem do Grodna²⁴.

Równocześnie z Lubańskim zatrudniono w bibliotece Jana Rożyńskiego, pochodzącego z Litwy, w ostatnim okresie zamieszkałego w Prusach Wschodnich. Ten także, oskarżony przez aptekarza wileńskiego Hamiltona za wcześniejsze wykroczenia, odsiadywał karę. Dzięki wstawiennictwu króla został uwolniony w maju 1783 r. Miał on za sobą dwa lata studiów na Uniwersytecie Wileńskim, znał języki niemiecki i francuski²⁵. Pracując w bibliotece, za zgodą Stanisława Augusta był również korespondentem, który od grudnia 1786 r. dostarczał wiadomości o Rzeczypospolitej do gazety hamburskiej. W maju 1787 r. wyjeżdżał do Berlina, aby prostopować niewłaściwe informacje, przesłane przez jego zastępcę²⁶. W październiku

²² E. Rostworowski, *Polski słownik biograficzny* (w druku). Jako człowieka niechętnego pracy i stale domagającego się podwyżek pensji charakteryzowali Reverdila: A. Kraushar [*Marrek Reverdil*, [w:] *Drobiazgi historyczne*, t. 2, Petersburg 1892, s. 3–50] i W. Olszewicz w rozprawie pt. *Biblioteka króla Stanisława Augusta* („Przegląd Biblioteczny” 1931).

²³ AGAD, ZP 430, s. 226 (tekst Rousseau zaczyna się: „C'est certain que les plus prodiges de vertus ont été produits par l'amour de la patrie [...]”).

²⁴ AGAD, KorSA 3a, k. 712–713: list Jana Lubańskiego do Stanisława Augusta z 16 V 1797.

²⁵ AGAD, ZP 430, s. 401–405.

²⁶ *Ibidem*, s. 487, 493–496.

1788 r., kiedy rozpoczęły się obrady sejmku, Rożyński przestał pracować jako bibliotekarz, przechodząc prawdopodobnie do bardziej absorbujących go zajęć jako korespondent. Lubański i Rożyński pełnili rolę wicebibliotekarzy przy Reverdilu. Po odejściu Rożyńskiego, akurat w październiku 1788 r. przybył nowy pracownik, Henryk Jakub Le Jay de Massuère, Francuz²⁷. Jeszcze w czasie owego sejmku zaangażował go Jan Potocki, jeden z czynniejszych członków stronnictwa patriotycznego, na redaktora założonego przez siebie czasopisma „Journal Hebdomadaire”. Z tego powodu udział Le Jaya w pracach bibliotecznych nie mógł być duży. Przed 14 czerwca 1793 r. Le Jay zmarł.

Po Reverdilu na głównego bibliotekarza król powołał Jana Chrzyciela Albertrandiego (1731–1808), który był dobrze obeznany z różnymi zbiorami, a — jak wskazują jego listy — miał krytyczny stosunek do działalności swego poprzednika²⁸. Powierzono mu nadzór nad księgozbiorem, gdy przebywał w Szwecji w celu zbierania materiałów do dziejów Polski. Do powrotu, w drugiej połowie 1790 r., zastępował go Pius Kiciński, szef gabinetu królewskiego. O działalności bibliotecznej Albertrandiego mówi wiele jego korespondencja ze Stanisławem Augustem, gdyż sporo urzędowania przypadło mu podczas nieobecności króla w Warszawie. Eks-jezuity, wykształcony, znawca języków także starożytnych, był niezwykle pracowity. Ułożył szczegółowy spis księgozbioru według układu systematycznego, jaki sam wymyślił. Zbiory królewskie na Zamku za jego kadencji urosły w dwójnasób, do 15 580 woluminów. Wśród nich specjalną troską otaczał dzieła treści teologicznej i literaturę klasyczną, najbliższe jego zainteresowaniom.

Do wyjazdu króla na ostatni sejm grodzieński zastępcą Albertrandiego był ks. Lubański. Potem znaleźli się nowi pracownicy: ks. Wincenty Łaszczewski, wcześniej pozostający pod opieką brata króla, prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego, a po jego śmierci przygarnięty do biblioteki królewskiej²⁹, Adam Michał Prażmowski, kanonik warszawski, późniejszy biskup płocki, oraz Antoni Lipiński, który wkrótce opuścił stolicę i wyjechał w rodzinne strony, na Litwę. Okres po upadku powstania kościuszkowskiego i po opuszczeniu Warszawy przez Stanisława Augusta był ciężki dla biblioteki i jej pracowników. Brakło funduszy na potrzeby związane z pracą przy księgozbiornie i na pensje dla osób zatrudnionych w bibliotece. Wymowne jest, co donosił Albertrandi królowi w liście z końca 1796 r. o Łaszczewskim i Prażmowskim: że obydwoj nie mogąc wyżyć z otrzymywanych zaliczek, większą część swych wysiłków poświęcali innym zajęciom niż biblioteczne, że w pomieszczeniu biblioteki brakło wszystkiego, co by mogło uczynić pobyt znośny³⁰.

²⁷ *Ibidem*, s. 552.

²⁸ KrakPAN 1, k. 20; list Piusa Kicińskiego do Jana Chrzyciela Albertrandiego z 21 XI 1789.

²⁹ AGAD, KorSA 4. s. 143.

³⁰ *Ibidem*, k. 224: „Le même abbé [Prażmowski] et son collègue Mr Łaszczewski n'étant pas en état de vivre dans la moindre apparence de médiocrité de ce que V[otre] M[ajesté] leur donne, il faut bien permettre qu'ils consacrent une grande partie de leurs soins à des objets étrangers au service de Votre Majesté. La saison est un nouveau motif d'être moins rigide sur la tâche qu'on leur imposeroit, la bibliothèque étant insoutenable par elle même, et manquant de tout de qui en rendroit le séjour soutenable”.

3. ZBIORY

Wydzielona grupa dokumentów pt. *Zbiory* obejmuje spisy książek, rachunki, korespondencję związaną z nabytkami, polecenia królewskie, sprawozdania bibliotekarzy, notatki dotyczące wypożyczeń itp. Materiały te starano się ułożyć chronologicznie lub zagadnieniami.

Najwcześniejszy dokument pochodzi z 1766 r. Jest to kwit z przesyłki z Paryża drogą wodną przez Gdańsk wydawnictw albumowych poświęconych Wersalowi i Florencji oraz kilku tomów wielkiej oświeceniowej encyklopedii francuskiej pt. *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, redagowanej przez Diderota i d'Alemberta. Nabyte dzieła należały do kosztownych, lecz w rachunku nie podano ich ceny, jedynie sumę za transport³¹.

Dostawcą książek w 1766 r. był księgarz Delorme. Później do biblioteki królewskiej dostarczali książki jeszcze inni bibliopole paryscy: Pissot, Sellon, Saillant. Z Wrocławia przysyłali pożądane egzemplarze Kornowie: Wilhelm Gottlieb i jego syn, Jan Gottlieb. W Warszawie nad zaspokajaniem potrzeb biblioteki królewskiej czuwali wydawcy i księgarze: Jan August Poser, Michał Gröll, Józef Lex, Piotr Dufour, Fryderyk Pfaff i in. Nazwiska ich znajdują się w rachunkach, spisach książek i sprawozdaniach bibliotecznych. Różni ludzie, często znane osobistości, mające kontakty z zagranicą lub wyjeżdżające poza Rzeczpospolitą pośredniczyły również w pomnażaniu księgozbioru Stanisława Augusta. Wśród nich znajdowali się: Feliks Łojko, Stefan Rieule, Jan Chrzyciel Albertrandi, Tomasz Antici, Carlo Benvenuti. Znając język angielski, król stosunkowo dużo wydawnictw nabywał z Anglii, nawet za pośrednictwem kupca warszawskiego handlującego angielskimi towarami, Henryka Jarzewicza. Przedstawiciele Rzeczypospolitej na różnych dworach obcych załatwiali również transakcje książkowe, szczególnie często polski chargé d'affaires w Berlinie, Bernard Zabłocki³².

Dla powiększenia biblioteki król korzystał z możliwości zakupu całych księgozbiorów. W marcu 1767 r. nabył bibliotekę po zmarłym Janie Beniaminie Steinhauzerze, historyku i konsyliarzu Augusta III³³. Wiosną 1781 r. na aukcji w Warszawie kupiono sporo książek po generale Karolu Fryderyku Erneście Coccei³⁴. W 1785 r. zbiory królewskie powiększyły się o bibliotekę Mateusza Czarnka, w 1795 r. o księgozbiór po Pawle Czempińskim, lekarzu warszawskim i o kolekcję po Kajetanie Ghigiottim, protonotariuszu Stolicy Apostolskiej i tajnym radcy Stanisława Augusta³⁵. Brak spisów całych nabywanych księgozbiorów. Musiały jednak one zawierać obok wydawnictw ostatnich także dawniejsze.

Zachowane spisy obejmują książki nabywane od księgarzy oraz wypożyczane i wykazują najwięcej publikacji z XVIII w., nieraz świeżo wyszłych spod pras dru-

³¹ Czart 782, s. 121, 117.

³² AGAD, ZP 430, s. 217, 280.

³³ BN, BOZ 802, k. 68.

³⁴ AGAD, ZP 430, s. 275.

³⁵ BN, BOZ 802, k. 147; AGAD, AJP 511, s. 75.

karskich. Przeważają w języku francuskim, lecz są również w języku łacińskim, włoskim, stosunkowo sporo po angielsku (król znał ten język) i po niemiecku.

Do biblioteki nabyto encyklopedię Diderota i d'Alemberta, wspaniałe wydawnictwo paryskie z l. 1751–1772, opatrzone w plansze. Ponadto *Encyclopédie oeconomique*, zwaną *Encyclopédie d'Yverdon* od miejscowości, gdzie wyszło jej 16 tomów w l. 1770–1771, a także *Encyclopédie méthodique* z l. 1782–1794 w ponad 150 tomach, opracowaną na podstawie encyklopedii Diderota i d'Alemberta w nowym układzie działowym. Sprowadzono z Paryża zeszyty serii pt. „Description des arts et métiers faite ou approuvée par MM. de l'Académie des Sciences”, które ukazywały się od 1761 r. Zeszyty były poświęcone poszczególnym sztukom i rzemiosłom, np. wyrobowi dywanów, tkanin jedwabnych, produkcji papieru, wydobywaniu węgla. Za cel miały pouczać, jak uzyskane wiadomości stosować w praktyce.

Zaopatrywano bibliotekę w wydawnictwa towarzystw naukowych i akademii, w sprawozdania i periodyki akademii paryskich, londyńskiej, berlińskiej i petersburskiej. Prenumerowano czasopisma i gazety zagraniczne, jak: „Journal Encyclopédique”, „Année Littéraire”, „Philosophical Transactions”, „Spectateur”, lejdejskie „Nouvelles Extraordinaires des Divers Endroits”.

W zbiorach królewskich znajdowało się sporo wielotomowych wydawnictw o charakterze ogólnym, jak: *Bibliotheca maxima veterum patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum* w 27 tomach z drugiej połowy XVII w., Fleury'ego *Histoire ecclesiastique* w 36 tomach z początku XVIII w., liczne tomy z serii „Bibliotheca byzantina” również z początku XVIII w., czy *Histoire universelle depuis commencement du monde jusqu'à présent*, której 125 tomów wydano w latach 1779–1791. Zwracały uwagę dzieła wielu wybitnych myślicieli i to z dawnych epok, jak i żyjących wówczas, lecz na ogół w najnowszych edycjach, mianowicie: Platona, Lukrecjusza, Seneki, Erazma z Rotterdamu, Pascala, Montaigne'a, Descartesa, Bacona, Leibniza, Locke'a, Wolffa, Malebranche'a, Holbacha.

Bogato przedstawiała się literatura piękna. Ze starożytnej były utwory Homera, Heliodora, Longusa, Cyserona, Horacego, z późniejszej *Dekameron* Bokacjusza, wiersze Petrarke. Jednak najwięcej było dzieł literackich powstałych w okresie oświecenia. Wśród autorów m. in. znajdowali się: Fénelon, pani de Beaumont, pani Genlis, Defoe, Lesage, Prévost, Fielding, Richardson, Pope, Delille, Sterne, Laclos, Choderlos, Walpole, a zwłaszcza Jan Jakub Rousseau i Voltaire. Król zwracał uwagę, by nabywano najnowsze i najpełniejsze edycje dzieł autora *Emila* i autora *Kandyda*. Niezwykle szybko, bo już 10 lipca 1782 r. przysłano na Zamek Warszawski wydanie genewskie *Confessions* Rousseau z datą 1782, zawierające świeżo wydrukowaną część pierwszą. Podobnie rzecz się miała z innymi wydawnictwami.

Stanisław August znał się na pięknej książce i chętnie nabywał wydania estetyczne, z ilustracjami. M. in. posiadał edycję dzieł Molière'a w 6 tomach z 1734 r. ozdobioną winiętami F. Bouchera, *Les fables* La Fontaine'a w 4 tomach z l. 1755–1759 z rycinami według pomysłu Oudry'ego, wydanie Horacego tłoczone czcionką Baskerville'a w 1762 r. Dużo było opisów podróży ilustrowanych sztychami, a także wydawnictw albumowych (Bartoli, Buonanni, Piranesi, Couché i in.).

Obok wydawnictw zagranicznych biblioteka zgromadziła pewną liczbę polo-

ników, tzn. książek w języku polskim i o Polsce. Reverdil w swym katalogu umieścił je w grupach „Polonia” i „Polonici”, Albertrandi przeznaczył na nie osobny tom pt. „Bibliotheca polona”. Ilościowo książki te stanowiły około dziesiątą część całości. Być może Stanisław August wniósł na Zamek jakieś książki, które miał, zanim został królem, a wśród nich książki polskie. Zapewne uzyskano ich trochę wraz z nabywanymi księgozbiorami w kraju. Zachował się spis dzieł z XVI i XVII w. dotyczących Polski, które kupiono od starszego Friesego. Dostawcami biblioteki królewskiej byli także księgarze warszawscy oferujący nie tylko wydawnictwa obce, lecz również miejscowe. W spisach nabytków pomiędzy licznymi publikacjami zagranicznymi figurują książki polskie, często najświeższej daty (podręczniki Komisji Edukacji Narodowej, *Zbiór potrzebniejszych wiadomości* i in.). Król nie zaniedbywał niczego, aby skompletować dokumenty dotyczące działalności państwa polskiego, zarówno w postaci rękopisów, jak i druków. Stąd było dużo dzieł o charakterze prawniczym, konstytucyjnym, diariuszy sejmowych i wszelkiego rodzaju rozporządzeń. Do tego typu dokumentów musiał nieraz zaglądać, dlatego podstawowy ich zespół miał pod ręką, w swym gabinecie na Zamku Warszawskim.

Oprócz wielu ksiąg, z którymi król często obcował z racji sprawowanego urzędu, jedna towarzyszyła mu stale. Była to *Biblia Starego i Nowego Testamentu* — zdaje się — edycji brzeskiej z 1768 r. Kiedy w styczniu 1795 r. opuszczał Warszawę ze złymi przeczuciami i zdenerwowany, zapomniał ją zabrać. Dlatego potem 15 czerwca tegoż roku pisał do Albertrandiego: „[...] proszę mi przysłać ten sam egzemplarz *Biblii* w jednym tomie, który już był ze mną w dawniejszych podróżach”. W ostatnich latach życia interesował się także doktrynami innych wyznań, szczególnie Bliskiego i Dalekiego Wschodu, gdyż brał do lektury publikacje: *Zoroastre* (1751), *Bagavadam* (1788), *Shasta-Blade* (1795).

Sarkastyczny i pedantyczny Albertrandi, który Reverdila wspominał zawsze z lekceważeniem, o królu jako znawcy książek wyrażał się przy każdej okazji z uznaniem i wielkim poważaniem.

Obfity materiał na temat wykorzystania biblioteki Stanisława Augusta zawiera książka czytelników przechowywana w Bibliotece Akademii Nauk w Kijowie. Oprócz samego króla, dla którego brane książki notowano skrupulatnie, ze zbiorów korzystali jego bracia (Kazimierz i Michał Jerzy), siostry (Elżbieta Branicka i Ludwika Zamojska), bratankowie (Stanisław i Józef), bratanica (Konstancja Tyszkiewiczowa). Wypożyczali również pracownicy zatrudnieni przy kolekcjach królewskich, urzędnicy Gabinetu dyplomatycznego, lekarze, architekci, malarze, a nawet paziowie, zarządca stajen i kuchmistrz. Do czytelników należeli ludzie pióra, uczeni ze starszej generacji (Adam Naruszewicz, Albertrandi, Stanisław Trembecki, Karol Wyrwicz) i z młodszej (Franciszek Siarczyński, Tadeusz Czacki, Jan Potocki, Józef Pawlikowski, autor pisma *O poddanych polskich i późniejszego Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość*). Do biblioteki tej trafiali księgarze-wydawcy (Jan August Poser i Piotr Dufour). Wypożyczali z niej książki urzędnicy zagranicznych ambasad i przebywający chwilowo cudzoziemcy. Poza klientelą męską bywały rozmaite panie i panny, m. in. Elżbieta Grabowska, morganatyczna żona Stanisława Augusta, jej córka, Izabela Sobolewska, która zapewne znała język

angielski, gdyż w tym języku brała lektury. Pożyczała pani Luillier i inne, lecz chyba najwięcej książek przeszło przez ręce pani Reverdilowej, małżonki królewskiego bibliotekarza. Czytano zaś nie tylko modne nowoczesne powieści, lecz również dzieła Plutarcha, Tacyta, Cezara, mowy Cycerona oraz Rollina, Hume'a, Locke'a, Condillaca, Robertsona, Gibbona itp.

Już ten pobieżny przegląd książki czytelników³⁶ wskazuje, że biblioteka na Zamku Warszawskim odegrała znaczącą rolę dla myśli oświeceniowej w kręgu Stanisława Augusta.

4. KORESPONDENCJA

W dziale korespondencji mieszczą się listy w sprawach biblioteki z 1793 r. i z l. 1795—1798, tzn. z dwóch okresów: kiedy targowiczanie objęli władzę i król wyjechał na sejm do Grodna, aby ratyfikować drugi rozbiór, i drugi raz, gdy po upadku insurekcji kościuszkowskiej wyjechał znowu na sejm do Grodna, tam podpisał ostatni rozbiór, a potem po dłuższym pobycie w Grodnie na rozkaz Katarzyny II udał się do Petersburga, gdzie zakończył życie.

Od czasu Targowicy, kolejnych niepowodzeń i klęsk militarnych, kiedy postępowała likwidacja państwa polskiego, sprawy kolekcji Stanisława Augusta straciły na ważności. Król jednak, chcąc się oderwać od ponurej rzeczywistości i zachować niejaką równowagę psychiczną, właśnie w tym okresie poświęcał wiele uwagi swoim zbiorom. Świadectwem tego korespondencja.

Spośród 80 listów dotyczących biblioteki, przytoczonych w całości lub we fragmentach, największą część zajmuje korespondencja Stanisława Augusta z Albertandim. Król po utracie tronu i zarazem znaczenia politycznego rozporządzał jeszcze jedną dziedziną, którą stanowiły jego własne kolekcje. O nie żywo się troszczył. Do Warszawy przysyłał polecenia ich dotyczące. Równocześnie dość dużo czytał. Lektura jego miała szeroki zakres. Widać w niej jednak zainteresowanie tematyką polską, co się łączyło z ówczesnym intensywnym pisanem przez króla pamiętników. Zaraz po abdykacji powziął także myśl utworzenia specjalnego księgozbioru w nowym, nie ustalonym jeszcze wtedy, miejscu swego przyszłego pobytu, którym przypuszczalnie miały być Włochy lub Szwajcaria. Księgozbiór miały tworzyć dzieła dotyczące Polski i niezbędne pomoce podręczne. Nazwał go swoim „vademecum”. Myśl królewską wyraził Albertrandi w sporządzonym spisie pt. „Bibliotheca polona”.

Po wyjeździe króla z Warszawy Albertrandi pracował gorliwie nad katalogiem, który by objął całą bibliotekę na Zamku. Wcześniej pomiędzy księgozbiorami na Zamku Warszawskim a w Łazienkach i w Kozienicach istniała duża płynność, gdyż przenoszono pożądane dzieła. Po sporządzeniu katalogu nastąpiła stabilność, zwłaszcza kolekcji zamkowej. Po ostatnim rozbiorze Stanisław August zajęty pisanem pamiętników interesował się wieloma publikacjami z czasu swych rządów

³⁶ Wcześniej niż w tym spisie osoby, które korzystały z księgozbioru Stanisława Augusta, zostały odnotowane w rachunku za dzieła nabyte w okresie od I 1767 do XII 1775 r. Przy mapach jest tam także zapisany „jeune Prince Poniatowski”, zapewne książę Józef Poniatowski (1763—1813).

i często prosił o nie w listach. Pomiędzy Warszawą a Grodnem, potem między Warszawą a Petersburgiem często przewożono książki. Król pamiętał dokładnie, jak wyglądały egzemplarze dzieł pozostawionych w stolicy i co zawierały. Przesyłając książki, listy i instrukcje, nie dowierzał urzędowej poczcie, najchętniej oddawał je w ręce osób zaufanych, udających się do Warszawy.

Oprócz wymiany listownej z Albertrandim korespondencja zawiera listy i instrukcje dla Onufrego Kickiego (1750—1818), wielkiego koniuszego koronnego, spowinowaconego z królem przez ożenek z siostrą Elżbiety Grabowskiej, po 1795 r. plenipotentą królewskiego w Warszawie. W korespondencji mieszczą się również listy: do Franciszka Ryxa (1732—1799), dawnego kamerdynera królewskiego, późniejszego starosty piaseczyńskiego, a w końcu skarbnika królewskiej Szkatuły; do Tadeusza Witskiego, pułkownika, towarzyszącego królowi po opuszczeniu kraju, pełniącego funkcję marszałka nadwornego; do Tadeusza Czackiego (1765—1813), starosty nowogrodzkiego, prawnika, kolekcjonera, który zamierzał kontynuować *Historię Naruszewicza*; do Piusa Kicińskiego (1752—1828), byłego szefa Gabinetu królewskiego i byłego posła na Sejm Czteroletni, który zrzekł się urzędu po przystąpieniu Stanisława Augusta do Targowicy. Król jest również adresatem listów. Piszą do niego: Albertrandi — często bardzo obszernie, chociaż z czasem coraz rzadziej, Czacki, Kicki i Kiciński.

Korespondencja mieści wiadomości odnoszące się do różnych spraw związanych z księgozbiorem królewskim, nieraz chodzi o poszczególne egzemplarze książek, o osoby pracujące w bibliotece lub samego właściciela kolekcji. Od pożegnania Warszawy przez króla na początku 1795 r. aż do jego śmierci przewija się w korespondencji problem sprzedaży zbiorów. Stanisław August pertraktuje w tej sprawie z królem pruskim Fryderykiem Wilhelmem II za pośrednictwem Kickiego, Albertrandi na własną rękę z księgarzem wrocławskim Kornem, lecz mimo ponagleń króla o finalizację sprzedaży sprawa nie jest załatwiona do końca życia Stanisława Augusta.

5. SPRZEDAŻ BIBLIOTEKI

Ostatnią wydzieloną grupę tworzą materiały związane ze sprzedażą biblioteki po śmierci króla. Dokumenty w tej sprawie mieszczą się przede wszystkim w pozycie nr 511 Archiwum księcia Józefa Poniatowskiego i Marii Teresy Tyszkiewiczowej. Obejmują: opisy pozostałego na Zamku Warszawskim zbioru książek i rękopisów, kolekcji instrumentów matematyczno-fizycznych, kolekcji medali i okazów historii naturalnej, korespondencję związaną ze sprzedażą biblioteki, umowy i upoważnienia (por. przyp. 6).

*
* * *

Biblioteka Stanisława Augusta, zawierająca przeważnie wydawnictwa z drugiej połowy XVIII wieku, a wśród nich dzieła najwybitniejszych ówczesnych pisarzy, była typową biblioteką oświeceniową. Przestała odgrywać swoją rolę wraz z upadkiem państwa polskiego, opuszczeniem przez króla stolicy i rozsypką jego dworu. W tym też czasie wywieziono z Warszawy do Petersburga Bibliotekę Rzeczypospo-

litej, zwaną Załuskich. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że zbiory Załuskich — chociaż 10-krotnie większe — powstawały wcześniej, głównie w okresie intensywnej działalności Józefa Andrzeja Załuskiego, czyli przed 1767 r., i nie miały tak nowoczesnego charakteru jak biblioteka ostatniego króla polskiego. Biblioteka Stanisława Augusta była podobna do księgozbiorów niektórych naszych dygnitarzy doby oświecenia, jak Adama K. Czartoryskiego, Ignacego Krasickiego, Ignacego Potockiego. Kolekcje ich były jednak mniejsze i nie mogły tak szeroko oddziaływać na myśl ówczesną jak zbiory z Zamku Warszawskiego.

SKRÓTY NAZW PUBLIKOWANYCH DOKUMENTÓW

- AGAD, AJP — Archiwum Główne Akt Dawnych we Warszawie, Archiwum ks. Józefa Poniatowskiego i Marii Teresy Tyszkiewiczowej.
 AGAD, AK — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Kameralne.
 AGAD, KorSA — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Korespondencja Stanisława Augusta.
 AGAD, ZP — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór Popielów.
 BK — Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.
 BN — Biblioteka Narodowa w Warszawie, Zakład Rękopisów.
 BN, BOZ — Biblioteka Narodowa w Warszawie, Zakład Rękopisów, Zbiory Biblioteki Ordynacji Zamojskiej.
 Czart — Muzeum Narodowe w Krakowie, Zbiory Czartoryskich.
 Krak PAN — Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.
 USRR Kijów
 BAN — Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka, Biblioteka Akademii Nauk w Kijowie.

SKRÓTY TYTUŁÓW CYTOWANYCH OPRACOWAŃ

- Albertrandi — Jan Chrzyciel Albertrandi: *Bibliotheca polona Stanislai Augusti regis Poloniae* (AGAD, Archiwum Publiczne Potockich 139).
 Aleksandrowska — Elżbieta Aleksandrowska: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne 1770—1777*. Monografia bibliograficzna. Wrocław 1959.
 Bańkowski — Piotr Bańkowski: *Archiwum Stanisława Augusta*. Warszawa 1958.
 Barb — Antoine Alexandre Barbier: *Dictionnaire des ouvrages anonymes*, éd. 3, t. 1—4. Paris 1873—1879.
 Bernacki — Ludwik Bernacki: *Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta*, t. 2. Lwów 1925.
 BNck — Biblioteka Narodowa w Warszawie, centralny katalog starych druków.
 BrMGC — British Museum General Catalogue of Printed Books t. 1—45. London 1931—1950, lub British Museum General Catalogue of Printed Books to 1955, compact ed., vol. 1—27. New York 1967.
 Brunet — Jacques Charles Brunet: *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, 5. éd., t. 1—6. Paris [1928].
 CBN — Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. Auteurs, t. 1—223. Paris 1890—1975.
 Cior 16 — Alexandre Cioranescu: *Bibliographie de la littérature française du seizième siècle*. Collaboration et préface de V. L. Saulnier. Paris 1959.
 Cior 17 — Alexandre Cioranescu: *Bibliographie de la littérature française du dix-septième siècle*. Paris, t. 1 1965, t. 2—3 1966.

- Cior 18 — Alexandre Cioranescu: *Bibliographie de la littérature française du dix-huitième siècle*, t. 1–3. Paris 1969.
- E — Karol Estreicher, Stanisław Estreicher, Karol Estreicher, jr: *Bibliografia polska*, t. 1–34. Kraków 1870–1958.
- Georgi — Theophilus Georgi: *Allgemeines Europäische Bücher-Lexicon*, Th. 1–5. Leipzig 1742–1753.
- Graesse — Jean Georges Théodore Graesse: *Trésor de livres rares*, t. 1–6. Dresde 1857–1864.
- Hatin — Eugène Hatin: *Bibliographie historique et critique de la presse française*. Paris [1866].
- HB — Michael Holzmann, Hans Bohatta: *Deutsches Anonymen-Lexicon*, Th. 1–7. Weimar 1902–1928.
- Krasicki — *Inwentarz biblioteki Ignacego Krasickiego z 1810 r.* Oprac. S. Graciotti i J. Rudnicka. Wrocław 1973.
- Krasicki: Koresp. — Ignacy Krasicki: *Korespondencja. Z papierów Ludwika Bernackiego wydali Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński*. Pod red. T. Mikulskiego, t. 2. Wrocław 1958.
- LC — *A Catalog of Books Represented by Library of Congress. Printed cards*, t. 1–167. Ann Arbor, Michigan 1946–...
- Magier — Antoni Magier: *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*. Oprac. tekstu H. Szwankowska, komentarz teatralny E. Szwankowski, komentarz historyczno-literacki J. W. Gomulicki. Wrocław 1963.
- Naruszewicz — Adam Naruszewicz: *Korespondencja 1762–1796. Z papierów po Ludwiku Bernackim uzupełnił, oprac. i wydał J. Platt*. Pod red. T. Mikulskiego. Wrocław 1959.
- Nowy Korbut — *Bibliografia literatury staropolskiej „Nowy Korbut”*. Oświecenie. Oprac. E. Aleksandrowska, t. 4–6. Warszawa 1966–1972.
- NUC — *The National Union Catalog pre-1965 imprints. A cumulative author list representing Library of Congress printed cards and titles reported by other American Libraries*, t. 1–616. Mansel 1968–1979.
- Olszewicz — Wacław Olszewicz: *Biblioteka króla Stanisława Augusta. „Przegląd Biblioteczny” 1931*, s. 14–57.
- Polska stanisławowska — *Polska stanisławowska w oczach cudzoziemców*. Oprac. W. Zawadzki, t. 1–2. Warszawa 1963.
- Quér — Joseph Marie Quérard: *La France littéraire ou dictionnaire bibliographique des savants et gens de lettres de la France*, t. 1–10, Paris 1827–1839.
- QuérS — Joseph Marie Quérard: *Les supercheries littéraires dévoilées*, t. 1, Paris [przed 1865].
- Reverdil — Marek Ludwik Reverdil: *Catalogus bibliothecae Sacrae Regiae Majestatis Regis Poloniarum comparatus mensae januarii 1783 (AGAD, AJP 268)*.
- Rostworowski — Emanuel Rostworowski: *La Suisse et la Pologne au XVIIIe siècle. W: Échanges entre la Pologne et la Suisse du XIVe au XIXe siècle*. Genève 1964.
- Rudnicka — Jadwiga Rudnicka: *Bibliografia powieści polskiej 1601–1800*. Wrocław 1964.
- Szczepaniec — Józef Szczepaniec: *Wokół Drukarni Wolnej i „Journal Hebdomadaire de la Diète” Jana Potockiego w Warszawie w latach 1788–1792*. W: *Miscellanea z doby oświecenia*, t. 4. Red. nauk. Zbigniew Goliński. Wrocław 1973.
- Tajna korespondencja — *Tajna korespondencja w Warszawie 1792–1794 do Ignacego Potockiego, Jan Dembowski i inni*. Oprac. M. Rymaszyna i A. Zahorski. Warszawa 1961.
- Trembecki — Stanisław Trembecki: *Listy*. Oprac. J. Kott i R. Kaleta, t. 2. Wrocław 1954.
- Żywirska — Maria Żywirska: *Ostatnie lata życia króla Stanisława Augusta*. Warszawa 1975.

DOKUMENTY

1. POMIESZCZENIE

1.1

BK, 918

Inwentarz Zamku JKMc i Rzeczypospolitej Warszawskiego

nad Wisłą leżącego z zlecenia Prześwietnej Rz[eczypos]politej Skarbu Koronnego Komisji przez niżej podpisanego [Eustachego Józefa z Prusów Młyńskiego¹] z wyrażeniem apartamentów i innych mieszkań tudzież mebli i wszelkich należytości roku p. 1769 za panowania Najjaśniejszego Króla Imci Stanisława Augusta spisany.

[M. in., s. 266–270:]

Drugie piętro².

Powróciwszy z tego apartamentu ku schodom Władysławowskim, zaczyna się ganek, a ciągnie się do części Zamku pogorzałej³, w którym sufit gipsowy, podłoga sosnowa, okien po prawej ręce na dziedziniec zamkowy widok czyniących, każde o czterech kwaterach w ołów oprawnych, ze wszelkim okuciem pięć, przy których jest: komórek cztery, do każdej drzwi pojedyncze sosnowe na zawiasach z zamkami żelaznych⁴.

Po lewej zaś idąc ku spaleniznie są: biblioteki JKMc i stancje różne obok siebie, a najprzód przepierzenie z tarcic szaro malowane, w którym drzwi pięcioro sosnowych pojedynczych w filonki stolarskiej roboty, z tych czworo z zamkami ordynaryjnymi niemieckimi [...] Z tego przepierzenia są drzwi pojedyncze sosnowe z zamkiem niemieckim na zawiasach żelaznych z antabką taką, a do niej gałkami mosiężnymi dwoma do pomieszkania Imc P. Rewertyl, bibliotekarza JKMc⁵, za tymi drzwiami.

Pokój, w którym okno angielskim fasonem o dwóch kwaterach podwójne, sufit gipsowy, podłoga stara sosnowa, piec o trzech skrzyniach z kafli marmurkowych,

¹ Eustachy Józef z Prusów Młyński, komornik ziemski stężycki, podpisał się na końcu Inwentarza (s. 364).

² Aż do końca 1782 r., do przeprowadzki do nowego budynku, biblioteka Stanisława Augusta mieściła się na II piętrze części południowej Zamku Warszawskiego, od strony zjazdu ku Wiśle.

³ D. 15 XII 1767 r. był pożar w skrzydle południowym Zamku Warszawskiego (Lorentz, *op. cit.*, s. 129).

⁴ Określenie „żelaznych” odnosi się do słowa „zawiasach”, podobnie w następnych przypadkach.

⁵ Marek Ludwik Reverdil (1734–22 I 1790), Szwajcar, doktor obojga praw, przybył do Warszawy 23 XI 1766 r., był lektorem oraz bibliotekarzem królewskim. Sporo szczegółów dotyczących Reverdila zawierają prezentowane tu dalsze materiały.

biały, kominek kopiasty murowany, stołek *en cabriole* z tyłu y u spodu trzciną pleciony, skórką czerwoną obity, i z takimiż poduszkami dwoma jeden, pod obiciem skrytka *alias* framuga, do której drzwi sosnowe pojedyncze na zawiasach z zamkiem żelaznych, wewnątrz półki mające.

Z tego pokoju biblioteka, do której drzwi podwójne fasowane stolarskiej roboty, szaro z czerwonym malowane, na zawiasach z zamkiem francuskim ordynaryjnym żelaznych. W tej bibliotece szafy sosnowe, szaro malowane, z drzwiczkami szklanymi i wszelkim okuciem żelaznym, tudzież okno podwójne, sufit gipsowy, podłoga sosnowa ordynaryjna, kominek szafiasty, mularską robotą, w którym blacha żelazna z herbem Zygmunto-wskim, marmurków sześć paryskich różnego koloru do przyciskania papierów. Z tej biblioteki drzwi do wspomnionego przepierzenia wychodzące pojedyncze stare na zawiasach z zamkiem ordynaryjnym żelaznych, z przepierzenia zaś na ganek drzwi podwójne sosnowe stare, szaro malowane, na zawiasach, z zamkiem, żelaznych.

Z tegoż ganku jest druga biblioteka zaraz obok pierwszej, do której drzwi pojedyncze sosnowe, stare, na zawiasach, z zamkiem francuskim ordynaryjnym, żelaznych, w niej okno podwójne o czterech kwaterach, w ołów oprawne, ze wszelkim okuciem jedno, podłoga sosnowa, sufit gipsowy, piec o trzech skrzyniach, z kafli marmurkowych, biały, na nóżkach murowanych, z drzwiczkami do palenia i rurą żelaznymi, komin szafiasty.

Obok tejże biblioteki z napomnianego ganku stacja Imc P. Sokołowskiego [...]

1.2

SPRAWOZDANIA Z BUDOWY BIBLIOTEKI ORAZ WYDATKI, 1779–1782¹

AGAD, ZP 231, k. 118–119.

Rapport général des bâtisses pour l'an 1779. Bibliothèque.

On a démoli l'ancien atelier des sculpteurs, les vieux murs latéraux de la terrasse du Château et l'attique de l'aile des cuisines du petit Palais². On a fondé sur cet emplacement jusqu'au pied de la terrasse au niveau des basses eaux de la Vistule le corps du bâtiment de la bibliothèque, que l'on a uni à l'aile gauche du petit Palais par un corridor de communication et réunis ont à élèves jusqu'aux combles.

¹ W 1776 r. Stanisław August nabył Pałac Pod Blachą (w sprawozdaniach nazywany „petit Palais”), położony poniżej skarpy zamkowej, od strony południowo-wschodniej. Wzdłuż skrzydła północnego pałacu w l. 1779–1782 Dominik Merlini wznosił budynek biblioteki, który stykał się z Zamkiem (Lorentz, *op. cit.*, s. 155–158; *op. Lileyko, cit.*, s. 211–212. Nb. Lorentz i Lileyko piszą, że biblioteka została wybudowana w l. 1780–1784, według sprawozdań okres ten należy przesunąć o dwa lata).

² Pałac Pod Blachą.

Le soubassement de la bibliothèque, les socles, plints, les tablettes, chambrulles, bandeaux des croisées, le balcon et toute la corniche ont été posés en pierre de taille. Les murs de refend, des souterrains et de l'appartement du bibliothécaire, les fondemens des escaliers et des colonnes sont faits. Tous les souterrains et les corridors sont votés et les tuyaux des cheminées sont élevées à leur hauteur. Les charpentes des toits sont posées et revetués de planches pour être couverts en fer blanc. On a donné les faux planchers de l'appartement du bibliothécaire et rempli les reins des voutes pour former l'aire de la bibliothèque.

[...]

[Na końcu:] K. 122: Varsovie, le 3 janvier 1780. Rieule³, Bacciarelli⁴.

Ibidem, k. 206.

**État de la dépense de la Commission des Bâtimens pour l'année 1780.
Bibliothèque.**

Au maçon	} reste de leur contract	fl	13.760
Au charpentier		„	6.936
Pour la couverture, il faut encor 50 caisses de fer bl.		„	8.100
Au ferblancier		„	4.020
Pierres p[our] la balustrade de 2 côtes et l'achevement de la façade		„	21.600
Peinture du toit et de la plateforme		„	2.340
Marmorisation de la bibliothèque, y compris le plafond		„	28.080
Parquet de la bibliothèque		„	21.600
Pour les fenêtres, la ferrure et le vitrage		„	3.600
Pour les armoires avec la ferrure et les grilles		„	28.800
La sculpture des armoires		„	7.800
Le vernis des armoires		„	4.320
Pour la menuiserie de l'apt. du bibliothécaire, des entresoles, du rez de chaussée avec les portes et fenêtres		„	8.100
Pour la ferrure de l'article cy dessus		„	2.160
Pour le vitrage		„	1.440
Pour le fourneau à la suédoise		„	1.800
Pour les escaliers en pierres de toute l'aile		„	3.600
Peinture des portes, fenêtres et boiseries de toute l'aile		„	1.260
Pour la seconde cheminée de marbre		„	4.500
Pour 12 tables et 48 chaises de bois de maghoni		„	9.750
Les 2 glaces		„	10.800
		total	193.736

³ Stefan Rieule (zm. 1786), generał-major, dyrektor królewskich budowli i manufaktur.

⁴ Marcelli Bacciarelli (1731–1818), malarz nadworny Stanisława Augusta, miał tytuł „generalnego dyrektora budowli królewskich”.

Ibidem, k. 213—214.

Rapport général des bâtisses en 1780.

On a achevé de voutes le corridor de communication du Château au petit Palais et on a élevé l'attique de la cage de l'escalier du Roi jusqu'au comble.

On a posé la balustrade sur les socles garnis de plomb laminé, on a couvert le toit en fer blanc et ceux de l'aile gauche du petit Palais et de la cage de l'escalier du Roi et on leur a donné deux couches de couleur à l'huile, la dernière sablée. On a posé toutes les poutres de la plateforme. On a crépi les deux façades et celle du Château qui est occupée par chancellerie du Roi. On a posé à toutes les croisées les chassis doubles que l'on a ferrés et imprimés à l'huile, les chassis extérieurs sont vitrés de verres de Bohême. On a latté tout le plafond du vase de la bibliothèque, on l'a crépi en plâtre et Graaff⁵ en a fait et fini la corniche et les compartimens dont une partie ornemens et de rinceaux est achevée. Jacobs⁶ a fait pour modèle deux armoires de bois de tilleul, ornées de sculpture par Haweman et grillées et le modèle de l'amortissement du médaillon⁷. Les pionniers ont baissé d'une aune les deux tiers du terre plein de la terrasse devant la bibliothèque. Les charpentiers ont fait dans l'aile gauche du petit Palais quelques parois intérieurs et y ont posé tous les faux planchers et les planchers des entresoles du rez de chaussée et ceux des souterrains et des logemens sous bibliothèque, que les maçons ont crépis plateforme et blanchis.

Ils ont carrelé tous les corridors en briques et les paliers des escaliers en marbre de Suède et posé 146 marches d'escalier en pierre de taille, dont ils ont vouté les cages. Ils ont fondé tous les poêles qui ont été faits dans 3 étages et les souterrains et posé toutes les cheminées de pierre. On a posé, ferré, peint et vitré tous les chassis des fenêtres de cette aile et donné des doubles chassis aux logemens du rez de chaussée, dont on a peint les murs de toutes les chambres. On a posé, ferré et peint toutes les portes des appartemens. On a donné plusieurs portes aux caves. On a refait le toit et donné un double égout en fer blanc à la partie du grand commun attenant à la bibliothèque.

Ibidem, k. 275.

Rapport général des bâtisses pour le mois de juin 1781. Bibliothèque.

Les stukateurs continuent de polir la corniche et de marmoriser les ceintres des armoires et les ovales pour les bas-reliefs⁸, ils ont fait des épreuves de pilastres en vert antique et pour les ovales. Les charpentiers ont continué les faux planches. Les maçons ont donné la couleur à la balustrade, ils ont décrépi et donné deux de-

⁵ Johann Michael Graaff, sztukator, wyrabiający ozdoby w stiuku.

⁶ Johann Jacobs (Jakobs), majster stolarski.

⁷ Haweman, rzeźbiarz.

⁸ Mowa o owalnych, płasko rzeźbionych medalionach przedstawiających symbole nauk i rzemiosł, które w liczbie 28 tworzyły fryz biegnący ponad szafami bibliotecznymi dużej sali.

grés à la porte de communication de la bibliothèque avec le petit Palais et en ont percé une autre à l'entresole. Le serrurier en a ferré les portes. On a donné un écuyer de bois à l'escalier de la terrasse qui conduit au grand corridor. Les tailleurs de pierre ont achevé l'escalier de la bibliothèque sur la terrasse. Les fossoyeurs ont nettoyé une partie de la terrasse.

Ibidem, k. 294.

**Rapport des bâtisses pour le mois de janvier 1782.
Bibliothèque.**

Au dernier du mois les stukateurs avoient entierrement fini 8 colonnes, leurs chapiteaux et les pilastres qui sont derrière, excepté leurs bases. Les bases de marbre des colonnes sont posées depuis quelque tems. Le menuisier a posé entierrement 10 armoires, 4 le sont en partie. 10 armoires sont tout a fait sculptées. 10 sont aussi ferrées et grillées. 10 armoires ont aussi reçu du vernisseur les 1-res impressions à l'huile. Chaque ouvrier continue son ouvrage.

Ibidem, k. 303.

**Rapport des bâtisses pour le mois d'avril 1782.
Bibliothèque**

Les charpentiers ont posé les échafaudages pour les sculptures. Les maçons ont achevé le second fourneau auprès de la fenêtre et fait celui à côté de la porte. Le serrurier a continué son ouvrage aux armoires, a donné des espagnolettes à 6 fenêtres interieures et a posé la grille du balcon à la quelle on a donné une 1-re couche à l'huile. Le menuisier a posé 9 armoires et a menagé dans une fond de la bibliothèque une continuation avec le petit Palais. Bing⁹, Monaldi¹⁰, Staggi¹¹ et 2 compagnons de Graaff ont fini tous les bas reliefs. Le compagnon de Mr Le Brun¹² a commencé la réparation des médalions. Les autres ouvriers ont continué leur ouvrage aux armoires.

Ibidem, k. 313.

**Rapport des bâtisses pour le mois de juillet 1782.
Bibliothèque.**

Toutes les armoires de la bibliothèque sont entierrement posées et les autres ouvriers continuent d'y travailler assiduellement. On a commencé à y transporter le parquet, que l'on posera dans peu.

⁹ Franciszek Bing (Pinck), sztukator.

¹⁰ Giacomo Monaldi (1730—1798), rzeźbiarz włoski, który wykonał dla biblioteki Stanisława Augusta kopię rzeźby Houdona, przedstawiającą Woltera, autor posągu „Chronos z zegarem” dla Zamku Warszawskiego.

¹¹ Pietro Staggi, rzeźbiarz, sztukator.

¹² Andrzej Le Brun, rzeźbiarz Stanisława Augusta.

Ibidem, k. 317.

**Rapport des bâties pour le mois de 7-bre 1782.
Bibliothèque.**

On a muré une porte à côté de celle d'entrée, on a achevé la pose du parquet, on a donné des verres de Bohème aux doubles fenêtres, on a attaché les bronzes aux deux cheminées, on a suspendu les 6 lustres, doré les bordures des deux glaces et posé les médailles.

Ibidem, k. 319.

**Rapport des bâties pour le mois de 8-bre 1782.
Bibliothèque.**

Le vernisseur Salviotti¹³ a entierement fini son ouvrage. On a posé les ornemens de la pendule du médailles. On a achevé les soupiraux des souterrains et on a fait dans ces souterrains toutes les réparations nécessaires pour chauffer la bibliothèque par ces soupiraux sans faire de fumée.

Ibidem, k. 321.

**Rapport des bâties pour le mois de 9-bre 1782.
Bibliothèque**

On a posé le mouvement de la pendule du médailles et on a haussé les tuyaux des cheminées. On a commencé la remise et l'écurie pour le bibliothécaire. On a lui donné divers meubles et effects [...]

¹³ Salviotti, lakiernik.

1.3

AGAD, AJP 511 (A/105), s. 21.

**Inwentarz sprzętów w Bibliotece
i w Gabinecie Starożytności
J[ęgo] Kr[ólewskiej] M[ości] znajdujących się.**

W przedpokoju: Stolik do pisania stojąc. Szafka kątowa. Stół mały z kilką szufladami. Stół mały z szufladą.

Tamże w przedpokoju: Dwie szafy wielkie i jedna mniejsza z małymi przegródkami. Stół z szufladą.

W samej Bibliotece: Cztery stoły o jednej szufladzie [każdy], suknem zielonym okryte. Dwanaście krzeseł tryką żółtą obitych. Cztery stołki na formę krzeseł niczym nie okrytych. Lichтары posrebrzanych ośm. Wilki z wyłączanymi gałkami na dwóch kominach. Dwa wazony zielone z lichtarzami. Sześć geridonów drewnianych, pozłacanych. Sześć lustrów okrągłych, kryształowych, na środku podłuż sali

wiszących. Dwie od kominków zasłony blaszane, kitajką pokryte. Krówka marmurowa na jednym, koza także marmurowa na drugim kominku. Dwa wazony marmurowe, na jednym kominku, wyrażające ofiarę Ifigenii i taniec bacchantów.

W Gabinetecie Starożytności, gdzie przełożony Księgarni¹ pracuje: Krzesel dwaście włosiennicą czarną pokrytych. Krzesło duże z poręczami, płótnem w kwiaty obite. Krzesło małe okrągłe, skórą obite. Stół z szufladami, czarną skórą okryty. Stół wielki z szufladami z obu stron do samej ziemi. Stolik do pisania stojący. Dwa stoły sukniem zielonym obite, z szufladami po bokach do ziemi. Stół do pisania stojący. Zwierciadło w ramach wyłaczanych. Firanki płócienne do 4 okien, już bardzo podarte. Zasłona do kominka damisowa, zielona. Cęgi, łopotka, wilki żelazne.

W przyległym pokoju: Sześć krzesel damisem zielonym okryte. Kanapka także. Stolik sukniem zielonym pokryty. Firanki płócienne do dwóch okien, bardzo podarte.

W przedpokoju: Szafka. Szlafbank. Ławeczka. Trzy stołki drewniane.

W Warszawie, 9 kwietnia 1793 — ks. Jan Albertrandi²

¹ Księgarnia, tj. biblioteka.

² Jan Chrzyciel Albertrandi (7 XII—10 VIII 1808), eks-jezuita, bibliotekarz królewski po śmierci Reverdila, wcześniej lektor Stanisława Augusta, kustosz gabinetu starożytności, zbieracz materiałów do dziejów Polski. Mowa o nim w dalszych dokumentach, zwłaszcza w dziale korespondencji.

1.4

AGAD, AJP 181, s. 25—26.

Inwentarz generalny mebli [!] znajdujących się w Zamku Warszawskim także apartamentach J[ego] K[rólewskiej] M[ości], tudzież w innych mieszkaniach, uczyniony w marcu 1795 r.

[Fragment dotyczący biblioteki.]

Z tej kaplicy¹ do biblioteki JKMości:

2 kominy z marmuru białego, na których są łby smoków i głowa Appolina wyłaczana w ogniu.

2 blachy miedziane wewnątrz i żelazna z wilkami, wazonami z brązu wyłaczanymi w ogniu, z kratkami od ognia, brakuje im łopatek, cęgów w obydwóch tych kominach. To wszystko znajduje się, jako wyrażono.

2 wielkie truma zwierciadlane nad tymi kominami, każde o 2 sztukach, wysokie łok[ci] 4 3/4, szerokie 2 1/2.

6 lustrów modnych kryształu czeskiego do 6 świec każde, ramiona mosiężne mające, połączane, zdobione łańcuchami.

¹ Kaplica w Zamku Warszawskim mieściła się w Wieży Grodzkiej.

2 girydony z drzewa rznięte i pozłacane, podnoszony każdy na 3 orłach.

4 stare girydony mniejsze z drzewa w palmy rznięte i pozłacane na cokółkach.

2 ekrany do kominów o 4 częściach składanych każdy, z blachy białej, pokryte kitajką zieloną z kutasami jedwabnymi.

4 stoły do pisania z drzewa mahonia, z 2 szufladami, każdy przykryty sukniem zielonym.

12 szaf z drzewa, 4 łokci wysokich, szerokich łokieć 1,15 cali, głębokich 1 1/2 łokci, z których dwoje drzwi mają.

2 drabinki do biblioteki z drzewa jesionowego z poręczami.

2 schodków z olszowego drzewa, a drugie dwie z drzewa sosnowego.

2 pulpity do wielkich ksiąg służące, z [wyras nieczytelny] z drzewa olszowego.

12 stołków fasonu angielskiego, przykrytych makatą żółtą.

4 stołki ordynaryjne drzewniane.

2 skrzynki do drew i 6 spluwaczek drzewnianych.

Nb. Jest w tej bibliotece bardzo piękna szafa z drzewa mahonia i wielka, ozdobiona brązem wyzłacanym, w której jest bardzo wiele szufladek do kładzenia medalionów, ozdobiona zegarem z dwoma figurami na wierzchu. Przy tym jest dwa modeli na kościół, zrobionych w rotundę. Wszystkie szafy tej biblioteki są formujące boazerią, która jest rzeźbą ozdobiona i werniksowana, koloru słomiano żółtego.

W gabinecie w rogu biblioteki od Wisły:

2 szafy wielkie z drzewa jesionowego.

1 szafa z drzewa olszowego, w której środku są szuflady do złożenia papieru.

1 szafa mniejsza kątowna z drzewa jesionowego.

1 stół do pisania stojąc z drzewa mahonia, przykryty sukniem zielonym.

2 mniejsze stoliki do pisania z płatami do kałamarzów.

1 waga do poznania ciężaru, wiele kto waży, zrobiona z żelaza, z cerklem miedzianym.

1 drabinka podwójna z drzewa jesionowego.

Gabinet do medalów na boku biblioteki:

W pierwszym przedpokoju: 1 szafa.

W drugim przedpokoju: 1 kanapa, 6 stołków fasonu angielskiego, 1 stary stół do pisania.

W kabinecie [!] do medalów: 1 wielkie biero, 1 wielkie biero, 2 insze biera mniejsze, 7 stolików, na każdym szuflada do chowania medalów, 4 kablotki do książek kładzenia, 1 stół do pisania stojąc, 1 krzesło wielkie do biera, 12 stołków fasonu angielskiego, 8 lichtarzy, 1 ekran do komina, 1 zwierciadło małe, 6 starych firanek z płótna białego.

Sala manuskryptów:

Trzy wielkie szafy, w których manuskrypta, olszowe z dwoma drzwiami zsuwającymi się, mającymi kratki mosiężne druciane.

Trzy szafy łokci 1 1/2 wysokie, służące za stoły, z dwoma drzwiami z każdej strony, zamykającymi się na klucz.

1.5

AGAD, AJP, 181, s. 149.

Remarquez sur les effets trouvés au Château

à la revision faite le 24—29 juillet 1800 ensemble avec mr de Zander, nouveau bourgrave au Château.

Dans la salle de manuscrits:

3 grandes armoires dans quelles il y a des manuscrits, de bois d'aune, avec des portes an coulisse dont les panneaux sont de gril de fil de laiton.

4 autres petites armoires dito de 2 aunes de haut dont les panneaux sont de grille [!] de fil d'archal.

3 corps d'armoires d'une aune et demi d'hauteur servant des tables avec des portes.

Manquent les manuscrits et les armoires, les premiers doivent se trouvé chez Czacki¹ [!], les derniers ont été pris par l'évêque Albertrandi.

¹ Tadeusz Czacki (1765—1813), starosta nowogrodzki, od 1781 r. jako praktykant w sądach zadwornych zbliżył się do Albertandiego i Naruszewicza, porządkował część prywatnego archiwum królewskiego, od 1784 r. był w Komisji Kruszcowej, od 1786 r. w Komisji Skarbu Koronnego, po wejściu Targowiczan złożył urząd. Wcześniej zaczął gromadzić książki i rękopisy, które z czasem utworzyły znaną bibliotekę w Porycku. Założyciel w 1805 r. gimnazjum w Krzemieńcu.

2. PERSONEL

2.1

JÓZEF DUHAMEL¹ DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 231, k. 247.

[Ręką króla:] Mémoire de Duhamel du 11 juillet 1781 remis au Roi par Rieul[e].

J'ai eu l'honneur d'entrer au service du Roi comme secretaire et lecteur au commencement de l'interrègne. Sa Majesté à son avenement au trône me confia de sa bibliothèque, de ses estampes, de ses médailles et de son cabinet, devoirs que j'ai remplis pendant deux ans, jusqu'à l'arrivé de Mr Reverdil², à qui je remis la bibliothèque. La faiblesse de sa poitrine le forçant à la ménager, je continuai encore la lecture avec Lui et je conservai mes autres occupations jusqu'au 1772, qu'on les partage entre différentes personnes sous la direction de M. le c[om]te Moszynski³. La comparaison que l'on peut faire de la table de ce tems là, avec celles qui l'ont suivi, fera voir combien l'on a employé de personnes et combien l'a augmenté la dépense pour des occupations que je remplissois seul.

Si pour diminuer les dépenses, l'on se proposoit de retrancher les personnes superflus de chaque département, je désirerois que mon tems fût employé de manière à ce que je ne passasse point pour un être inutile.

Avec le zèle que j'ai, je peux espérer de remplir à la satisfaction de Sa Majesté les devoirs suivants.

Je continuerois de tenir en ordre (sous telle direction que l'on ordonneroit) la dépense et les rapports des fabriques. Je continueroit la correspondance pour les

¹ Józef Duhamel (ok. 1737–1796), sekretarz i lektor Stanisława Augusta, bibliotekarz przed Reverdilem, opiekun sztychów królewskich, zajmujący się nieraz sprawami artystycznymi króla.

² Zob. 1.1, przyp. 5.

³ August Fryderyk Moszyński (1731–1786), stolnik koronny w l. 1752–1775, znawca sztuki, zwłaszcza architektury, kolekcjoner, od elekcji Stanisława Augusta jego przyjaciel, od 1765 r. dyrektor budowli królewskich i opiekun teatru, organizator królewskiego gabinetu astronomicznego i fizycznego oraz laboratorium chemicznego (interesowała go alchemia), członek Komisji Menniczej, człowiek rozrzutny.

Commissions de l'Etranger. J'aurois des estampes et des médailles sous la direction de M. le c[om]te Moszyński. Je tiendrois la correspondance relative aux ateliers et j'aurois soin des tableaux, marbres, plâtres etc.

2.2

BN, BOZ 802.

MAREK LUDWIK REVERDIL: MÉMOIRES

[Wypisy]

K. 61: [Wiedeń], 1766, 9-bre 14: Départ de grand matin avec le docteur Herr Schwandt¹ et le médecin Boeckler². Vid: route de de [!] Vienne à Varsovie par Breslau.

K. 62: Varsovie, 1766, 9-bre dim[anche], 23: Arriv[ant] sans savoir ou loger j'aiété chez Mr de S-t S[aphorin]³ compagnie que j'y trouve, passé le tems jusqu'à son retour im Bier-Haus et au spectacle polonois, soupé et couché chez lui; écrit à Ogr[odzki]⁴ qui m'assigne à 9 h. [9-bre] 24: Ogr[odzki] étoit chès le Roi, je lui écris de chès un marchand de concert le castellan Carasch⁵, il m'assigne mon logement in Shubalski-Haus⁶; il envoie le bourgrave Fontana⁷ et un Frouzier en faire déloger le méd[ecin] Boec[kler] qui s'en étoit emparé, ils m'envoyent à la 3-me table; sensation desagréable que je prouve, politesses que m'y fait Duh[amel]⁸, je m'arrange un peu chez moi; je vais chez Tepper⁹, j'y soupe et j'y fais connoissance avec Wild de Ratisbonne, secrétaire du Roi. [9-bre] 25: Fête de S-te Catherine et gala à la Cour¹⁰, Ogr[odzki] me présente au Roi qui me serrant affectueusement la main me dit enfin: Je vous tiens (comme le duc de Ferrare à Michel Ange

¹ Jean Frédéric Herrenschwand (1715–1798), szwajcarski lekarz wojskowy i prywatny księcia d'Orléans, członek Towarzystwa Ekonomicznego w Bernie, do Warszawy przybył w listopadzie 1766, a opuścił ją w listopadzie 1768 r. Dla Stanisława Augusta opracował projekt Akademii Medyko-Ekonomicznej (Rostworowski, s. 170–176).

² Jan Boeckler, lekarz nadworny Stanisława Augusta, od 1768 r. radca dworu, w 1775 r. nobilitowany, towarzyszył królowi po opuszczeniu Warszawy, po jego śmierci został lekarzem cara Aleksandra I.

³ Armand Fr. L. de Mestrał de St. Saphorin, poseł nadzwyczajny króla duńskiego w Polsce.

⁴ Jacek Ogrodzki (1711–1780), zarządca prywatnej kancelarii Stanisława Augusta, sekretarz wielki koronny w l. 1771–1780.

⁵ Kazimierz Karaś (1711–1775), kasztelan wiski, marszałek dworu Stanisława Augusta.

⁶ Kamiénica kupca warszawskiego, Szubalskiego, przy ul. Nowomiejskiej nr 172 (*Taryfa m. Warszawy z r. 1785*, Warszawa 1786).

⁷ Jan Kanty Fontana (1731–1800), brat Jakuba, architekt, kierownik restauracji Zamku Warszawskiego za Stanisława Augusta, nobilitowany w 1768 r.

⁸ Józef Duhamel.

⁹ Piotr Tepper (1702–1790), bankier warszawski.

¹⁰ Uroczystość na Zamku z powodu imienin Katarzyny II.

et Charles IX à l'admiral Coligni¹¹); il me fit passer ensuite dans son cabinet et m'y entretenus un quart d'heure; il y eut du bon et du mal là dedans, ce fut une espèce d'examen lequel un peu moins définitivité et un peu plus d'anglois auroient bien fait, il me fit beaucoup de questions les plus obligéantes et donna à mon sujet des ordres pleins de bonté.

K. 63: 1766, décembre 5: Entré dans la moitié des mes fonctions par la lecture à 7½ du matin, finié le Roi a gracieusement dit: Vous lisés fort bien, et m'a appointé à 11 h. du soir [...] s'est l'*Histoire d'Allemagne* du J. Barre¹² que nous avons lue.

K. 65: 1767, janv. 16: Pris possession de mon logement au Château dans la bibliothèque¹³ du Roi, dégarni. Janvier 25: Commencé la lecture de Vitruve¹⁴. Fev[r]ier 11: Allant à poste comme le vent par le dégal, je suis tombé à gauche, en revenant je suis tombé à droite. *I was in such a plight!* Il devoit être plaisant devoir Mr le biblioth[écaire] du Roi dans la boue, mais aussi il devoit bien avoir un carosse, je ne me suis pas beaucoup fait de mal, mais il a falu changer de tout. [Fevrier] 12: Les chicanes d'un domestique qui veut que j'aille coucher sans lumière.

K. 66: 1767 fevrier 14: Il y a quelques jours que j'ai lu l'*Histoire de l'imperatrice Irene*, attribuée au président Hainault¹⁵ et commencé Lecoite *Commentaire*, un peu bavard, sur la retraite de 10 000 par Xénophon¹⁶. Fevrier 27: Fini le dit Lecoite *Sur Xénophon* et repris l'éternel Barre *Histoire d'All[emagne]*. Mars 2: Enfin la bombe a éclaté, jour mémorable. Le Roi a acheté la bibliothèque Steinhauser en 3500 tant m[anu]scrits qu'autres p[ou]r 3500 d[ucat]s¹⁷. Compris biblioth[èque] chin. nb. médailles etc., il me fait venir au millieu d'un grand diner chez le staroste Schmidt¹⁸ et me dit d'en aller prendre possession. Je représente au castellan maréchal de la Cour¹⁹, que pour exécuter l'ordre du R[oi] un carosse est nécessaire, il me l'accorde.

¹¹ Porównanie króla do renesansowych mecenasów: księcia Ferrary d'Este i monarchy Francji Karola IX, a siebie do Michała Anioła i do admirała francuskiego Coligni wskazuje, że Reverdil wysoko cenił własne zdolności i przewidywał duże możliwości dla swej osoby w Warszawie.

¹² J. Barre, *Histoire générale d'Allemagne*, t. 1–10, Paris 1748 (CBN 7/1072).

¹³ Reverdil przeniósł się z kamienicy Szubalskiego do pokoju przy bibliotece na II piętrze Zamku od strony południowej.

¹⁴ Marcus Pollio Vitruvius, architekt rzymski z I w. n. e., autor dzieła *De architectura*, wydawanego często z komentarzem i rycinami.

¹⁵ Vincent Mignot jest autorem *Histoire de l'imperatrice Irène*, a nie Hénault, jak przypuszczał Reverdil (Cior 18/44991).

¹⁶ Mowa o komentarzu pióra J. L. Lecoite'a pt. *Commentaire sur la retraite de 10 000 de Xenophon*, t. 1–2, Paris 1766 (BNck).

¹⁷ Jan Beniamin Steinhauser, historyk, konsyliarz Augusta III, miał znaczną bibliotekę, którą po jego śmierci kupił Stanisław August. Zachował się spis jej części, włączonej w 1767 r. do Archiwum Komisji Skarbowej (AGAD, AK III/1477: *Inwentarz z sumariuszem manuskryptów Steinhauserowskich [...] ad Archiwum Komisji Skarbowej przeniesionych*, 1767).

¹⁸ Karol Schmidt, starosta brodnicki, intendent Zamku Warszawskiego.

¹⁹ Kazimierz Karaś.

K. 67: 1767 avril 13: Remis au Roi un mémoire que je crois pour lui seul, et dont j'ai gardé copia. Avril 14: Le Roi m'a dit de voir Mr Ogrodzki qui m'aurait qu [el] que chose à dire, il m'a répondu qu'il n'avait pas encore lu ce qu'il j'avois donné. Avril 16: Mr Ogr[odzki] m'avoit assigné à l'après midi, dans l'antichambre où je l'attendoit. [Il a dit:] Le Roi vous accorde tout [...] Il m'a accorde pour le passé au delà de mes espérances, savoir le total de mes fraix de voyage, un peu moins pour l'avenir, c. à d. 20 d[ucat]s par mois de pension, 10 d[ucat]s pour carosse, en tout 30 d[ucat]s et je l'ai dit tout comme je le pensois. J'avois insine 400 d[ucat]s et le carosse, sous condition que je n'y reviendrois pas, mais ainsi je suis content pour le coup et la porte me reste ouverte. Avril 19: Par le ton et le propos de Mr Og[rodzki] j'ai su voir, quelle différence il y avoit de traiter avec le maitre, plutôt qu'avec les valets; quel air de négociation, combien peu de générosité! Il vouloit bien savoir, quel étoit cet incident qui m'avoit fait juger que ma place n'étoit pas honorable à tous les yeux; il a demandé aussi qui m'avoit parlé de 400 Dc et un carosse; il paroissoit craindre que je ne crusse et ne parlasse comme si on avoit manqué de parole; enfin il fut obligé de me répéter, ou plutôt il me fit voir un petit écrit de la main de S[a] M[ajesté] servant de réponse à mon mémoire par lequel il m'accordoit: p[ou]r reste de fraix de voyage, ou arrérages de ma pension Dc 563, 20 Dc par mois pour pension, 10 Dc pour carosse, en tout 30 Dc, à compter du 23 9-bre 1766, jour mon arrivée; item d'être logé, nourri, chauffé, éclairé par la Cour.

K. 68: 1767, avril 20: J'ai reçu le solde de mon compte jusqu'à la fin de ce mois, savoir pour fraix de voyage	duc. 563
pour honoraires et carosse à 30 duc par mois dès le 1 X-bre 6 mois	180
	743 Duc.

donné l'avis de recevoir bonne note.

Gl[ayre]²⁰ a diné là bas, un peu de bon, un peu de mauvais, ainsi va le monde. J'ai achevé le transport de la bibliothèque Steinhauser. J'ai remis à Poncet²¹ 600 ducats. J'ai soupé chez St. Saphorin.

K. 69: 1767, 7-bre 15: J'ai commencé une leçon d'anglois que S[a] M[ajesté] veut paier à 4 Dc par mois avec le Sr Arundel²². Mr Lind²³ étoit si inexact. 7-bre 18: S[a] M[ajesté] en revenant le soir me ordonna à traduire une lett[re] de Bickerstaff

²⁰ Pierre Maurice Glayre (Glaire, 1743–1819), z pochodzenia Szwajcar, chargé d'affaires Polski w Petersburgu, sekretarz i radca tajny króla.

²¹ François Poncet, genewczyk, zegarmistrz i jubiler, osiadły w Warszawie od czasów saskich (*Polska stanisławowska*, s. 843).

²² Może to William Ignace Arundel, korespondent Józefa Andrzeja Załuskiego (BN, rpsy 3248, 3250, 3253).

²³ John Lind (1731–1781), dyrektor nauk w Szkole Rycerskiej od 1767 r., należał do masonerii, wychowawca bratanka króla, Stanisława, któremu w 1771 r. towarzyszył w podróży do Anglii i wówczas tam pozostał, będąc w dalszym ciągu na służbie Rzeczypospolitej. W 1773 r. wydał w Londynie *Letters concerning the present state of Poland*.

dans „le Tatler”²⁴, Louis 14, 1-er vol.²⁵, je lu il avant de ma coucher; le lendemain le R[oi] en fut très content, il me dit que c’étoit p[ou]r la gr[an]de chambellane de Lithuanie²⁶, à qui je le portai le matin, elle m’invite à souper le soir. J’y trouvai S[a] M[ajesté] qui ne reste pas, mais soupai à côté du P-ce A. avec le P-ce g[rand?] cha[mbellan?]²⁷, le Prince de Rep[nin]²⁸ etc.

K. 70: 1767, 8-bre 4: Nouveau transport de livres d’une chambre à l’autre où ils sont trop les uns sur les autres p[ou]r pouvoir travailler ais[eme]nt sans compter l’incommodité du passage par une chambre de maitre ou de domestique. Je veux croire que c’étoit une chose nécessaire p[ou]r Mr Gl[ayre], mais en vérité elle est si désagréable p[ou]r moi, et si opposée à mon travail, que je suis pardonnable de l’avoir fait de mauvaise grace quoique bonne volonté. 8-bre 30: Le compte de Tepper et C-e:

déboursé à Londres sur 2 caisses	duc. 297 fl 9
fraix d’entrée à Konigsberg	„ 15 „ —
voiture jusqu’ici	„ 17 „ —
ports de lettres et décharge	„ 1 „ 9
	duc. 331 —

K. 73: 1768, mars 5: un samedi. La diète, le p[rin]ce Radziwil étant maréchal m’a fait noble polonois *sine scartabella*²⁹.

K. 74: 1768, août 4: Quant hier 2 on m’envoia quérir vers les 10 h. et on me fit lire de l’anglois à mon grand détrimant et sans m’écouter, puisqu’on regardoit en même tems des estampes, jusques à 11½ h., j’étois comme de raison dehors en compagnie, supposé qu’il eut fait bien mauvais tems, comment venir? Aujourd’hui encore j’ai été mandé à la même heure, j’étois entièrement déshabillé, je me suis rehabillé un val[et] de ch[ambre] m’a dit d’attendre dans l’antich[ambre] et j’y ai en effect attendu 2 heures et plus, qu’en fin impatienté, je m’en suis allé après minuit sans avoir vu personne. 7-bre 27: A 9 h. de nuit on envoie demander un livre polonois, qui avoit un titre au dos différent de l’indication; cette indication étoit mal-

²⁴ Angielskie czasopismo satyryczno-moralne „Tatler”, które pod pseudonimem Isaaca Bickerstaffa wydawał Richard Steele w l. 1709–1711. Numery pisma miały formę listów. A. Kraushar w pracy poświęconej Reverdilowi objaśnił niewłaściwie fragment dziennika Reverdila na temat „Tatlera” (Kraushar, *op. cit.*, s. 37).

²⁵ Mowa o 4-tomowym dziele Voltaire’a pt. *Le siècle de Louis XIV*, które miało kilka edycji.

²⁶ „La grande chambellane de Lithuanie” — może to wielka kanclerzyna litewska, żona Michała Fryderyka Czartoryskiego, Eleonora z Waldsteinów, ciotka króla.

²⁷ „Le prince grand chambellan” — może to Michał Fryderyk Czartoryski, wielki kanclerz litewski, wuj Stanisława Augusta.

²⁸ Nikołaj Wasiliewicz Repnin (1734–1801), ambasador rosyjski w Polsce po śmierci H. K. Keyserlinga, od 1764 r., odwołany po wybuchu konfederacji barskiej w 1768 r.

²⁹ Reverdil był nobilitowany według praw polskich na sejmie nadzwyczajnym pod wężem konfederacji radomskiej, który odbywał się w Warszawie od 5 X 1767 do 5 III 1768 r., z marszałkiem Karolem Stanisławem Radziwiłłem (Panie Kochanku). Określenie: *sine scartabella* znaczy „bez wcześniej uzyskanego szlactwa”. Wynika z tego, że Reverdil pochodził z uprzywilejowanego rodu szwajcarskiego.

droite, Morstym[!] est le nom du traducteur³⁰, (chose d'autant plus remarquable que d'abord j'avois fait des articles au catal[ogue] par les traducteurs, mais que me voiant pressé, je les en avois relire), ainsi le livre ne se trouve pas d'abord, il se trouve pour[tan]t mais au lieu de savoir le gré qu'on devoit pour une recherche qui demandoit q[uel]que peine et q[uel]que industrie, on querelle sur ce cas particulier on en prend occasion de quereller sur le travail de la bibliothèque qui devoit être la moitié de mon merite; ainsi on voudroit jouir de la commodité d'un catal[ogue] fait avec un soin excessif et inusité, mais n'en tenir pas plus de compte, et n'y accorder pas plus de tems que n'en prendroit la plus chétive note. On sent pourtant que le livre étoit polonois sur quoi on me demande si j'apprenois le polonois, et enfin accable d'autres occupations à 34 ans n'ayant guères lre de fruit des 5 ou 6 autres langues que je sais, lorsque loin selon la promesse de m'avoir remboursé mes leçons d'anglois on ne m'a pas seulement temoigné q[uel]que satisfaction de l'application et du succès avec lequel je les ai prises, on m'en joint d'apprendre le polonois, la plus difficile comme la plus inutile des langues.

K. 75: 1768, 8-bre [brak daty dziennej]: Vers la fin de ce mois, en 2 ans après mon arrivé, je me suis à la langue polonoise; cui bono? Nous verrons mais de nouveaux découragemens m'y ont fait renoncer.

K. 78: 1769, 7-bre 4: Est né un petit garçon de Marcian Constance L + + +³¹. 7-bre 17: Remis au Roi [...] le scène fut touchante, il me parla en ami et en confident, me promit tout c. à d. au moins 700 ₰. 7-bre 25: A 7 heures du soir à l'église de St Jean je reçus la bénédiction nuptiale de avec M. C. L + + + en présence de l'oncle la tante, Mad-e Reynar, Duneufgermain, Pfeiderer, O'Connor³², avec qui nous soupames gayement, et après le souper chacun chez soi, sans m'en excepter moi même qui couchai seul au Château.

K. 80: 1774, 8-bre 15: Mon ami le chanoine Ghigiotti³³, secrétaire pour les

³⁰ Chodziło o książkę polską, która zawierała przerwany Jana Andrzeja Morsztyna z Lucjana, Apulejusza i Marina pt. *Psyche*, a także przekłady tegoż: *Cyda* Corneille'a, oraz Stanisława Morsztyna: *Hipolita* Seneki i *Andromachy* Racine'a. Zbiór ten miał trzy edycje in 4°: krakowską z 1696 r., anonimową, z końca XVII lub początku XVIII w. oraz supraślską z 1752 r. (Rudnicka, 566–568, *Nowy Korbut*, t. 2, s. 531).

³¹ Constance Marianne La Génie, z pochodzenia Szwajcarka, jak podaje Reverdil, 4 IX 1769 r. urodziła syna.

³² Według zapiski w pamiętniku Reverdil wziął ślub z Konstancją Marianną La Génie 25 IX 1769 r. w kościele Św. Jana w Warszawie. Spośród gości obecnych na uroczystości są bliższe wiadomości jedynie o dwóch ostatnich. Krzysztof Pfeiderer (1736–1821), dyrektor Korpusu Kadetów po wyjeździe Linda, matematyk i fizyk, członek Towarzystwa do Książek Elementarnych. O'Connor, Irlandczyk, lekarz Michała Jerzego Poniatowskiego. W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie znajduje się kopia, według której ślub Reverdila z panną La Genie odbył się w kościele ewangelickim w Warszawie 23 X 1768 r. (ZP 430, s. 6). Zapewne ten dokument został sfałszowany dla potrzeb rozwodowych. Rozwód bowiem nastąpił w Bernie 16 IX 1776 r. (AGAD, ZP 430, s. 7).

³³ Kajetan Ghigiotti (zm. 1796), neapolitańczyk, przybyły do Polski w 1760 r. agent do spraw kościelnych ze Stolicą Apostolską, w 1768 r. otrzymał indygenat polski, był tajnym radcą Stanisława Augusta.

affaires d'Italie, voyant que je n'étois ni riche ni intrigant, me donna avis que la place de secrétaire de la Commission pour l'Éducation Nationale avec un honoraire de # 400 alloit vaquer par la retraite de Mr Dupont³⁴ et m'offroit ses services dans le recherche qu'il me conseilloit d'en faire. Je lui répondis sur le champ et sans en parler à personne que je ne voulois pas aller sur les brisées de Mr Albertrandi ex-jésuite³⁵, qui m'avoit dit quelques jours auparavant qu'il y avoit eu des vues, et qu'il y avoit échoué deux fois, et que je voulois laisser à S[a] M[ajesté] le plaisir de récompenser un nationnal (il n'étoit pas national) de grand mérite. S[a] M[ajesté] informé a dû fait par la communication de ces deux lettres, fort touchée d'avoir des serviteurs qui pensoient si généreusement, et ajouta pour me console: que ce qui étoit attaché à cette place, étoit jusqu'à présent idéal, et que lorsqu'il se réaliseroit, elle seroit mieux aussi, et pourroit alors remplir la promesse qu'elle m'avoit faite de me mettre mieux sans cela, qu'au surplus elle gardoit ma lettre parcequ'elle me faisoit honneur.

K. 87: 1776 [brak miesiąca i dnia]: Lorsque par l'addition des estampes à mon département, il y a environ 6 ans, j'avois sans exagération le travail de 6 personnes, je demanda pour aide Mr Correvon³⁶ dont l'état me faisoit compassion, disant qu'on feroit un acte de charité en même tems qu'on me donneroit un soulagement nécessaire.

K. 90: 1776, X-bre 19: En échange Mr l'abbé Albertrandi, homme de grand savoir sans doute, mais ex-jésuite, qui peut se tirer d'affaire plus aisement qu'un laïque, n'ayant fait que quelques mois une partie de mes fonctions de lecteur (le matin seulement) le R[oi] lui a donné et de plus de son propre mouvement un bénéfice d'environ # 200 de ne venu fixe et sûr; tandis que je n'en ai pas un d'un ducat après l'horrible métier que j'ai fait tant d'années.

K. 106—107: 1780, fevrier 22: S[a] M[ajesté] me donna une assignation sur Mr Blanc³⁷ pour faire venir de Paris la commission données à Sr. Lex³⁸ et par

³⁴ W Komisji Edukacji Narodowej, utworzonej w październiku 1773 r., początkowo sekretarzem był Jan Chrzyciel Dupont (1718–1801), znany lekarz warszawski.

³⁵ Jan Chrzyciel Albertrandi (1731–1808), uczony starożytnik, tłumacz, był jezuitą, lecz wystąpił z zakonu jeszcze przed kasatą, w połowie 1771 r. (*Nowy Korbut*, t. 4, s. 205) i został księdzem świeckim. W 1773 r. zbliżył się do króla, który powierzył mu opiekę nad kolekcją medali. Od 1775 r. uczestniczył w pracach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. W 1776 r. był nobilitowany, co mu otworzyło drogę do wyższych stanowisk kościelnych. O jego pracy związanej z dworem Stanisława Augusta mowa w dalszych dokumentach.

³⁶ Correvon, pochodzenia szwajcarskiego, wcześniej lektor ks. Augusta Czartoryskiego (Rostworowski, s. 179, 181), pracował w bibliotece Stanisława Augusta od 1771 do lutego 1782 r. (AGAD, ZP 430, s. 232).

³⁷ Piotr Blank (Blanc, 1742–1797), z pochodzenia Francuz, nobilitowany, bankier, od 1784 r. był kasjerem Stanisława Augusta razem z Tepperem.

³⁸ Józef Lex, księgarz pochodzenia francuskiego lub szwajcarskiego, w okresie 1778–1792 prowadził w Warszawie księgarnię wraz z czytelnią, oferując głównie wydawnictwa w języku francuskim.

66. Vassovic 67.
Quand on est sans savoir où aller, j'ai été
chez Mr de S. en compagnie que j'y trouvais papa
le temps jusqu'à son retour au Grand-jardin
et au Spectacle Polonois. Soupa et soubi
chez lui : écrit à Dgr. qui m'écrit à q^{ts} : le
24. Dgr. étoit chez le Roi, j'ai écrit de
chez un marchand de concert avec le Castellan
Caracté, il m'écrit mon logement : in
Subalski haut ; il envie le Bourgeois
Fontana, et un Tourier on faire d'aller
le Mr de S. qui son étoit impari ; ils
m'envoient à la S. table ; sensation
désagréable que j'ai prouvé, j'ai dit
mij fait Duss. je m'arrange un peu chez
moi ; j'avai chez l'ayeur, j'y soupe, et
j'y fais connoissance avec Wito de
Ratisbonne Secrétaire du Roi.
5. J'été de S. Catherine et gala à la
Cour, Dgr. me présente au Roi, qui me
serrant affectueusement la main me
dit, enfin j'avois tenu ; il me fit passer
ensuite dans son cabinet et mij entretenus
un quart d'heure ; il y eut du bon et du
mal le devant, ce fut une assez péce d'après
mon retour.

1a-b. Marek Ludwik Reverdil, *Mémoires* (fragments z 1766 i 1785 r.).

C'est la marche suivie auparavant,
les affaires vont-elles bien, il n'y a
rien qui ne s'en repente pas,
mais j'en souffre le premier et le
plus de tous les accidens contraires.

1786

Marsin. . . J. M. a eu l'idée d'acquiescer
sa Bibliothèque publique; j'en ai
fait un Mémoire sur les difficul-
tés qui s'y rencontrent, et elle
les a trouvées fondées; ce qui m'a
sauvé des désagrémens horribles;
en effet, comme cette Bibliothèque
est déjà presque publique, par la
quantité de livres qu'on en prête
ou qu'on y consulte, ce qui seul
occupe bien de mes Adjutants,
et que comme il a été dit, la gestio
ordinaire est déjà difficile et in-
commoder par la disposition du-
local, si l'on en fait un objet à tout-
venant, et que ce projet eût eu
lieu, j'en aurais seul ou donné
de la tête.

Kopia

43

Biblioteka № nr. 114

	Wzrost	
	Złoty	g.
W. Kowalski Bibliotekarz Główny	14400	-
Teraz Gospodnia do uzupełnienia na dzień 1. Lipca 1785. R. 11.		
Podpisany	4320	-
Vice Bibliotekarski		
K. Lubanski	3120	-
M. Doroski	3240	-
De Kuzpichow		
M. Kubiak	4615	-
M. Kuzpichow	2400	-
Decei Kuzpichow		
K. Albotowicz	4800	-
Adria na Kuzpichow	3600	-
Literatura № nr. 114	3720	-
M. Gucowski	4920	-
M. Dehamel	2400	-
Adria na Kuzpichow		
M. Dębski	2160	-
M. Czajkowski do robienia Kuzpichow	1080	-
In summa	52480	-

2. Pensje pracowników biblioteki w 1785 r.

Histoire des vices par Brisson Godefr. in 4 ^o D. S. J. R.	160	4
L'art de convertir le Cuivre jaune en Cuivre rouge. in 8 ^o	3	2
— de la Draperie	13	18
— du Chapelier	7	10
— du Mégisier	3	12
— du Courrois	4	16
— de faire le lapis ou sages de Mesquies	2	6
— de friser la étoffe de laine	2	18
	<u>205</u>	<u>22</u>

La suite de l'encyclopedie 10 v. 2 vol. 2 Discours et un volume de Planches	242	
	<u>447</u>	<u>2</u>

Ray seen le contenu des livres memoires a Paris
le 22 May 1765

Eiffel

3. Spis książek przesłanych z Paryża dla Stanisława Augusta w maju 1766 r.

celui cy au libraire Saugrain³⁹ qui la retentoit depuis environ une année toute du payement de # 1048 18 fl de F[ran]ce, cette promesse du Roi de bonifier cette somme à Blanc est du mois d'8-bre 1779. Dans l'intervalle j'ai rendu un compte comme on a vu, par lequel il m'étoit rendu, et ce pendant aujourd'hui que ces livres arrivent non seulement on veut que je les paie, mais encore des bustes arrivés en même tems montant # 76, qui n'ont rien commun avec la bibliothèque⁴⁰, on me donna en vérité # 50, mais comme cela ne solde ni l'un ni l'autre objet, et que ce seroit tout embrouiller de les y appliquer comme à compte, j'en crédite simplement le Roi par extrai[t], car cela ne doit paraitre dans ceux de Mr Blanc qu'en entier, ou point du tout. 29 mars: En rendant ce compte en janvier d[erniè]r, selon lequel il m'étoit rendu, j'avertis S[a] M[ajesté] que je n'y avois pas fait entrer un article si gros que je ne voiois pas jour à pourvoir l'acquiter savoir environ # 100 pour une *Encyclopédie*⁴¹ prise de Mr Susson⁴² et placée à Lazenki surquoi S[a] M[ajesté] en fit son affaire mais aujourd'hui après diner Elle me rend le compte de Susson et prétend que je le paie, et sur mon refus Elle me demande la note de mon traitement... quel fortune, bon Dieu, que la mienne!

K. 115—116: 1781, fin d'aôût: Enfin après 2 mois de la plus cruelle incertitude de la désolation dans mon domestique, aiant passé par hasard chez le banq[ui]er Blanc il m'a communiqué une note de l'argent destiné par la Commission Economique de S[a] M[ajesté] le Roi pour le juillet 1781 pension pour Mr R[everdil] fl 1200, dépense nécessaire de la bibliothèque au même fl 360, [somme] fl 1560. Ce qui signifie que S[a] M[ajesté] sans autre forme de procès et uniquement parceque cela lui convient pour réparer des profusion qui n'ont point rejailli sur moi abuse de sa force, pour me faire la plus criante des injustes qui se soit jamais commise à la Cour d'un bon Roi, et n'oter fl 475 par mois et cela au moment qu'Elle me doit # 520 d'arrérages, que je viens de lui temoigner les plus vives inquiétudes sur mon sort qu'Elle feint d'en paraitre touchée, et c'est à l'âge de près de 50 ans, après 17 ans des services peinibles au mépris de ses promesses reiterées verbales conditions remplis de ma part, savoir l'entretien de 2 femmes et deux enfans⁴³ dont je n'ai entendu me charger et auxquels je ne me suis sacrifié qu'autant que ma fortune iroit en augmentation c'est alors dis-je que S[a] M[ajesté] me fait faire ce terrible pas re-

³⁹ Saugrain, księgarz paryski.

⁴⁰ Zapewne były to popiersia: Aleksandra Wielkiego, cesarza rzymskiego Augusta, papieża Leona X i króla francuskiego Ludwika XIV, które potem zdobyły wnętrze biblioteki, naówczas wznoszonej według projektu Dominika Merliniego. Reverdil pisał zatem niesłusznie, że nie miały one nic wspólnego z biblioteką Stanisława Augusta.

⁴¹ Wysoka suma pieniędzy wskazuje, że mowa o wielkiej encyklopedii wydawanej przez Diderota i d'Alemberta w l. 1751—1772 pt. *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et métiers*.

⁴² Susson (Suzon), tapicer Stanisława Augusta, wymieniony w inwentarzu Zamku Warszawskiego z 1769 r. (BK 918, s. 323), który — jak wynika z tekstu dziennika — opiekował się książkami w Łazienkach.

⁴³ Mowa o dwu kobietach: Mariannie La Géni, której mężem w l. 1769—1776 był Reverdil, a następnie o Florentynie Dahlke, wdowie po pułkowniku, a także o ich dzieciach.

trograde, et prétend que je lui acheté des livres à mes dépends. Aussi me suis-je bien garde de souscrire à cet unique et odieux arrangement; et si la nécessité m'a obligé de recevoir cet argent, je n'ai pas manqué d'ajouter au bas de la quittance: m'entendent qu'Elle ait force ni valeur d'acquiescement [...] Est-il séant à un Roi, au lieu d'un heureux, de faire un martyr, une victime, une dupe, combien différent le Roi de Pr[usse] qui a donné 17 000 # à son lecteur qui s'est marié et combien plus je valois pour le R[oi] de Pol[ogne] que Mr Cat pour le Roi de Pr[usse], et comment en effect me rabattre 3 fois les 10# qui m'ont été donnés pour m'aider à supporter les charges du mariage, d'autant plus pesantes qu'il y a des dettes de mari de ma femme à paier.

K. 122: 17 avril 1782, matin: Le Sr Bastian⁴⁴ comptroller des comptes de la Caisse g[éné]rale m'a renvoyé mes quittances données au Sr Blanc p[ou]r janv[ier], fevrier et mars, la p[remi]ère de 1560 fl pour ma pension, les 2 autres de fl 1200 pour ma pension et 360 à titre de dépenses de bibliothèque, mais avec protest [...] Après le diner (c'étoit mercredi) S[a] M[ajesté] m'a fait présent de la collection en argent dans un étui de maroquin rouge de toutes les médailles frappées sous son règne; joli présent... mon Dieu, que je serois touché des petites choses, si Elle m'avoit donné de quoi vivre!

K. 123: mai 19, 1782: Congé à donner à Mr Weber sous-bibl[iothécaire] incapable et malade du moment de son entrée en 7-bre 1781. Lettre du R[oi] à ce sujet qui ordonne que son traitement soit à ma disposition pour des copistes: ma réponse, ma lettre à Weber. Recherche de Lubański, que je n'ai pas trouver. Mr Rożynski pris à l'essai, Lithuanais, domicilié en Prusse⁴⁵.

K. 124: juillet 24, 1782: Horrible diner à Łażeńki — 1° à cause de la querelle avec le Sr Camelli au sujet d'un créancier de Rożynski, qui prétend mettre arrêt sur les gages de celui⁴⁶ cy, 2° parceque le Sr Lubanski intrigue non seulement pour me faire ordonner par S[a] M[ajesté] de le prendre ce qui seroit superflu, puisque je le lui ai promis, mais de l'employer d'abord et plutôt que mes affaires et celles du Roi ne le demandent, contre l'arrangement à peine conclu mauvais sujet et malgré moi si je ne deviens délateur⁴⁷.

⁴⁴ Henryk Bastian, pochodzenia niemieckiego, kontroler rachunków w Kasie Generalnej, nobilitowany w 1790 r.

⁴⁵ Reverdil wymienia trzech swoich pomocników w bibliotece królewskiej. Weber był zaangażowany po odejściu Correvona od marca 1781 do maja 1782 r. Jan Rożyński pracował od maja 1782 do końca września 1788 r. (z przerwą gdy siedział w więzieniu wiosną 1783 r.). Ks. Jan Lubański był zatrudniony od grudnia 1781 r. aż do czasu opuszczenia kraju przez Stanisława Augusta.

⁴⁶ Chodzi o sprzeczkę z Dominikiem Comellim (Camellim), szambelanem króla, w sprawie nałożenia aresztu na pensję Rożyńskiego w celu zasłokowania jego długów, zapewne u aptekarza wileńskiego Hamiltona. Długi, a może i inne sprawy, były wkrótce przyczyną uwięzienia Rożyńskiego, o czym mówią dokumenty z 1783 r.

⁴⁷ Wynika z tego, że stosunki Reverdila z ks. Janem Lubańskim układały się konfliktowo.

K. 124—125: août 1782: Ainsi pendant tant année avec de mauvais sujets comme Mr Cor[revon] et Weber, je n'avois pu ranger les livres exactement, ne les trouvant que par ma mémoire locale, je vivois dans la crainte de ne pas les trouver quand on les demanderont.

Mais depuis une couple de mois, que j'avois la liberté de prendre des aides à mon choix, j'avois fortement travaillé à me delivrer de cette angoisse et je venois enfin d'achever l'arrangement de la bibliothèque, lorsque je recevois l'ordre de la transporter dans le nouveau vase en tout hâte⁴⁸, et par conséquent de tout bouleverser, 1-er mal. 2-d mal, ce vase si magnifique, si vaste, si couteux est souverainement incommode, la plupart des armoires trop peu profondes pour recevoir les f[oli]os et même les 4-os; il faut plusieurs de f[olio]s p[ou]r les différentes parties; il en faut deux pour chaque armoire, la serrure superrieure est hors de portée; les portes de communication à mon logement mal construites; sans de que l'usage fera découvrir d'autres de l'autre; celui de chambres attenantes par eux; en attendant rien n'étant achevé. Les livres gênent les ouvriers et ceux ci gênent le travail de livres, qui sont tellement pressés, dispersés et en désordre, qu'on n'en peut trouver aucun, que tout operation est suspendue et qu'il ne pas possible surtout de songer aux catalogues que demandoit le Commission du Thrésor, dont l'arrangement qu'on de renverser dèsqu'il est achevé, étoit un préliminaire indispensable⁴⁹.

K. 127: 1782, 8-bre 31: L'abbé Lubanski a commencé avec ce mois son service à la bibliothèque⁵⁰ et comme par méprise les fl 167½ que S[a] M[ajesté] ajoute de Sa Casette aux fl 80 qu'il doit recevoir de moi, ont été païés 2 fois, savoir à lui même à la fin du mois comme de raison; quoique je les eusse reçus vers le milieu, dans la supposition sans doute que son service avoit commencé en 7-bre je porterai ces fl 167½ au credit du compte de la bibliothèque... cella n'a pu avoir lieu, car il s'est trouvé, qu'il est païé d'avance et qu'ainsi le p[remi]er payment étoit pour 8-bre et le 2-d à la fin du même mois pour 9-bre commençant de suite d'avance.

K. 128: 1782: Ma principale chambre est un passage de la bibliothèque et si bien regardée comme une partie dicelle, lorsqu'il s'agit de me nuire, qu'on remplit de 5 énormes armoires, me quand on a assigné un frotteur pour le service de la bibliothèque, on a eu la vilénie et l'impertinence de lui défendre de frotter cette même chambre, regardée alors comme à moi, afin que mon métier me valut tout le mal possible et jamais le moindre agrément.

K. 128—129; 1782, 9-bre 20: Cependant S[a] M[ajesté] a ordonna qu'on me con-

⁴⁸ Mowa o nakazie przeniesienia zbiorów bibliotecznych do zaprojektowanego przez Merliniego, nowego pomieszczenia.

⁴⁹ Inwentarz biblioteki, który Komisja Skarbu zarządziła sporządzić, Reverdil spisał w styczniu 1783 r.

⁵⁰ Ks. Jan Lubański w późniejszym liście do króla, z 16 V 1797 r. (AGAD, KorSA 3a, s. 712—713), upominał się wyłącznie o zaległe pobory jako lektor. Z notatki Reverdila wynika, że w bibliotece pracował od października 1782 r.

struisit une remise pour 3 voitures et écurie pour 6 chevaux⁵¹. Le bien vient d'Elle, le mal des gueux qui l'entourent. X-bre 7: [...] au lieu de me plaindre et d'avoir été malade et d'avoir employé avec Rozynski [...] au lieu de considérer que lorsque ce transport s'est fait à la fin d'août, le vase n'étoit pas achevé, et que pendant longtemps on n'a pu toucher à rien. Aujourd'hui même il reste beaucoup à faire, et qu'il n'y pas seulement une table pour écrire, que ce sont les jours les plus froids et les plus courts de l'année [...] Ordre en février de vive voix et par écrit l'Illustre Commission Oeconomique prend ce temps de redemander un catalogue et de m'accorder pour le faire que jusques au 1-er de février 1783 sous peine d'être chassé ainsi faites des choses contradictoires un ouvrage ridicule et inutile, impossible⁵².

K. 143—144: 1784, 7-bre: Et cependant S[a] M[ajesté] étant en route pour la diète de Grodno m'écrit de Kobryn en date du 4. de ce mois: „Adieu pour aujourd'hui vous ne sauriez douter que c'est du meilleur de mon coeur que Je vous souhaite sorte de bien”. Est-il possible en proie qu'on me laisse à toute sorte de mal! 8-bre. Encouragé cependant par ces paroles et par quelques amis et non obstant mon voeux de ne plus demander, je me laissai aller à saisir l'occasion de faire l'essai de leur sincérité... J'écrivis à peu près, qu'il me revenoit qu'on étoit sur le point de conférer au Prince Évêque son frère, la première dignité du Royaume (celle de primat⁵³) que cela devoit ajouter beaucoup au crédit qu'on avoit auprès de lui si je serois assés heureux pour qu'on vit quelque raison de me faire du bien, et pour qu'on fit usage de ce crédit en ma faveur. En recommandant au Prince de me mettre sur la liste des aspirants à ces woytostwos, dont il auroit un si grand nombre à sa nomination que quelque besoin que j'eusse des bienfaits de S[a] M[ajesté] ceux l'auraient cependant plus de douceur, qui ne seroient pas à charge à son trésorier qui ne lui coûteroient qu'un mot dire. Ce billet fut la réponse: „Mon cher ami. Je viens de recevoir une lettre de S[a] M[ajesté] ou il m'ordonna de vous dire que faute de temps, il ne vous répond pas à présent et je vais vous transcrire mot pour mot ce qu'il vous regarde: Mais que je le salue cordialement et ne l'oublierai surement pas dans l'occasion, mais que ce qu'il croit être en grand nombre, est beaucoup moins nombreux qu'il ne le suppose”. Signé Bacciarelli, qui par parenthèse a lui même depuis longtemps un woytostwo; quand à moi il est bien sûr qu'on n'y songera plus. Mais on songe déjà à donner un bénéfice à l'abbé

⁵¹ O wznoszeniu szopy na powozy i stajni na konie przy bibliotece zanotowano w dokumentach AGAD, ZP 231, k. 321.

⁵² Inwentarz, którego termin wykonania wyznaczono na 1 II 1783 r. pod presją zwolnienia Reverdila z posady, ma tytuł *Catalogus bibliothecae S[acr]ae R[egi]ae Majest[at]is Regis Poloniarum comparatus mense januario anno 1783*. Liczy 273 stron zapisanych jednostronnie. Książki ułożone działami są notowane lakonicznie. Na karcie przedtytułowej Reverdil zapisał: „C'est ici le catalogue tel qu'il a été possible de le faire à la hâte et au coeur de l'hiver, d'une bibliothèque à peine encore sortie du chaos où elle se trouvoit par le transport qui venoit d'avoir lieu dans un vase qui n'étoit ni achevé ni meublé. Les estampes et les livres les plus précieux sont chès Mr le comte Moczyński et les manuscrits, en partie à la Commission du Thrésor de S[a] M[ajesté] et en partie chès Mgr l'évêque Naruszewicz” (AGAD, AJP, 268).

⁵³ Michał Jerzy Poniąkowski (1736—1794), od 1773 r. biskup płocki, od 1784 r. arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski.

Lubanski, c'est fort bien fait, mais il s'en suivra pourtant, que celui qui est seul, qui commence et qui a d'autres bénéfiques sera de nouveau pourvu avant celui qui a 20 ans de services avec tant de charges et d'embarras.

K. 145: 1784: Je m'étois proposé pendant cette absence de goûter enfin peu du plaisir de l'indépendance, de faire quelques courses, de boire des eaux etc., mais l'obligation de revoir tout le catalogue pour faire des écarts ajoutée au courant⁵⁴, a rendu ma vie aussi assujettie qu'à l'ordinaire.

Et de plus j'ai essayé quelques moments de dépit et de chagrin par la défense qu'a faite Mr g[éné]ral Biszewski⁵⁵ devenu commandant du Château d'ouvrir les fenêtres de la bibliothèque, ainsi ces mêmes fenêtres qui pendant une si grande partie de l'année font de ce vase une véritable glacière, tournées qu'elles sont au nord, je n'aurois pu m'en servir dans la belle saison à renouveler laine, ou à prendre ou faire prendre à mon enfant celui de la terrasse sur laquelle elles conduisent de plein pied, ... à la vérité sur mes représentations cet ordre a été révoqué, parcequ'on a bien senti qu'il plaingnoit et on s'est excusé sur ce qu'on le croit nécessaire à la sureté des effets confiés à ma garde.

K. 145—146: fevrier 1785: Je en scai quelles raisons ont porté S[a] M[ajesté] à réunir les estampes à la bibliothèque, elles sont gracieuses sans doute, mais comme elles sont placées ailleurs et ne peuvent l'être dans le même vase⁵⁶, que la gestion des livres par la mauvaise distribution du local est déjà fort difficile que 2 subalternes de plus sont 2 sources de tracasseries de plus, cette réunion vient trop tard, et je ne scai quel usage faire de ces nouveaux pouvoirs, si ce n'est tout au plus de reprendre pour la bibliothèque, les ouvrages, qui n'auroient pas du en être démembrés pour les estampes.

Quoique la bibliothèque soit le matin, le seul passage libre d'une partie de mon logement à l'autre, et qu'il soit d'ailleurs ouvert à tout le monde, le Sr abbé Albertrandi s'avise de vouloir l'interdire à mon domestique, quoiqu'il n'avoit rien à commander dans la bibliothèque et qu'il y fume⁵⁷.

K. 146: 1785, mars: S[a] M[ajesté] a eu l'idée de rendre sa bibliothèque publique; je lui ai fait un mémoire⁵⁸ sur les difficultés qui s'y rencontroient, et Elle

⁵⁴ Chodzi o pracę nad wydzielaniem dubletów z biblioteki zamkowej; spis ich sporządzony przez Reverdila w 1784 r. zachował się w Bibliotece Czartoryskich (938).

⁵⁵ Arnold Anastazy Byszewski (zm. 1800), od 1775 r. pułkownik przedniej straży wojsk koronnych, w 1789 został generałem-majorem dywizji małopolskiej, zaufany Stanisława Augusta, przeciwnik powstania w 1794 r. (*Tajna korespondencja*, s. 27).

⁵⁶ Ostatecznie szychy nie znalazły się w wielkiej sali bibliotecznej, lecz w osobnym przyległym pokoju.

⁵⁷ J. Ch. Albertrandi jest wspomniany przez ówczesnych jako oddany, nieznużony pracownik i badacz, nie rozstający się wcale z fajką. J. Ursyn Niemcewicz zapisał o nim: „Zwiędł on i wysechł nad książkami. Szczupły, blady, suchy, niedbały w ubiorze i swej osobie, nie wychodził prawie od siebie; w jednym ręku jego było pióro, w drugim niezmierna lulka; tę on od świtu do północy nigdy z ust nie wypuszczał” (*Pamiętniki czasów moich*, t. 2, Warszawa 1957, s. 244).

⁵⁸ *Mémoire* Reverdila w sprawie biblioteki publicznej z marca 1785 r. zachował się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (ZP 430, s. 468—471).

les a trouvées fondées; ce qui m'a sauvé des déagrémens horribles; en effet, comme cette bibliothèque est déjà presque publique par la quantité de livres qu'on en prête ou qu'on y consulte, ce qui seul occupe l'un de mes adjoutans, et que comme il a été dit, la gestio ordinaire est déjà difficile et incommode par la disposition du local, s'il eut été ouvert à tout-venant, et que ce projet eut eu lieu, je n'aurois sçu où donner de la tête.

K. 147: 1785 [po III]: S[a] M[ajesté] a acheté la bibliothèque de Mr Czarnek⁵⁹, quoique prévenue qu'il n'y avoit rien qu'Elle ne possedât déjà; preuve de l'inutilité l'attention que j'ai à éviter les d[ou]blets et qu'ayant de l'argent de reste il n'y avoit pas lieu de me reformer.

K. 148: 1787 fevr[jer] 7. J'ai demandé la permission de m'absenter pour aller à Cracovie, Chrszeszowice et Alt-Wasser pendant les mois de juin, juillet et août prochains⁶⁰, 2-o que je touchasse d'avance mon traitement de ces mêmes mois, 3-o qu'il me fut paie # 300 à ce compte de la gratification de # 6000 une fois faite qui m'a été promise, ce que S[a] M[ajesté] m'a très gracieusement accorde, et m'a payé Elle Même 8 j[ours] après, # 260 p[ou]r le p[remie]r objet, et les # 300 du 2-d qui a reçu ainsi une nouvelle diminuation, mais aussi une nouvelle sanction.

⁵⁹ Mateusz Czarnek (ur. ok. 1750), wnuk Jacka Ogrodzkiego, dzięki jego protekcji od 1775 r. sekretarz gabinetowy króla, poseł ziemi łomżyńskiej na Sejm Czteroletni, autor kilku wierszy w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”, anonimowy tłumacz dzieła Monteskiusza *Duch praw* (1777).

⁶⁰ Z *Mémoire* Duhamela wiadomo (zob. 2.1), że Reverdil cierpiał na płuca. Prawdopodobnie wybierał się na kilka miesięcy na południe, aby się podleczyć.

2.3

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 190–193.

Je reçois par mois de la Caisse Générale duc.	40
<i>item</i> „	20
de la Cassette „	50
	duc. 110

Il est vrai que j'ai passionément désiré, et à ce que j'ai cru non sans fondement que ma pension fin en fin de duc. 50. Ma table a été réglée à duc. 20. S[a] M[ajesté] suppliée de valeur les armes turques de Mad-e D++¹ préfera de lui assigner un viager, que je lui ai reconnu par contrat de duc. 10. Pour contribuer de son côté a faire un sort à une malheureuse femme et m'aider à supporter les charges d'un état lequel je n'avois non plus que ce motif de rentrer S[a] M[ajesté] voulut bien passer de nouveau duc. 10 = duc. 90.

¹ Florentyna Dalke (Dahlke), którą poślubił Reverdil po rozwodzie z Konstancją Majanną La Géni.

Il reste pour la bibliothèque duc. 20, [somme] 110.

Que si dans le compte exact que continuerai de rendre annuellement de ces duc. 20 il y avoit un article de duc. 3 (partie du solaire d'un domestique qui est le plus souvent occupé des messages de la bibliothèque) qui plut moins à S[a] M[ajesté]. Je La priois de le laisser pourtant subsister, ou qu'il n'est pas si déraisonnable et son extrême petitesse jusqu'à ce qu'un état plus assuré me permit de paroître aussi désintéressé que je le suis réellement.

Ne sachant pas pourquoi S[a] M[ajesté] souhaite — que je Lui remette sous les yeux ce tableau qui Lui est aussi parfaitement connu qu'à moi, je ne dois pas aller au devant de ses observations, mais ayant encore sur le coeur celle qu'il plut de faire — dernièrement, que mon traitement étoit égal à celui de Mr O+² je voudrait humblement les gages en tirer une conclusion contraire, c'est qui ce avec un haut rang et une grande fortune Mr O+; parti peut-être d'aussi loin que moi, juit encore seul, d'une pension égale à la mienne, de sorte que le moindre de ses avantages équivalle à tous les miens réunis et si cher achetés, il n'y a de comparaison à faire de son état au mien, que pour justifier la modestie de celui que j'ambitionne; et il en sera de même, si de Mr O+ et de ses pareils, je viens à faire comparaison avec plûpart de mes égaux, et plusieurs qui sait de mes inférieurs, à qui tout ne rappelle pas sans cesse comme à moi que *casus non delectant*³.

Au reste après livrée tant de combats à la pauvreté, moins par moi, que pour les femmes et l'enfant que ma bonhomie excessive ma donné, il est juste de dire aussi un mot en faveur de la bibliothèque: il est certain que ses revenus sont tout-à-fait insuffisans, même si je me relâchais de 2 ou 3 duc., et il faut absolument, si je puis ainsi parler, que S[a] M[ajesté] prenne le parti de porter les duc. 40 de la Caisse Générale à fl 900 à commencer du 1-er de l'année courante, il en est encore tems, toute cette addition, S[a] M[ajesté] peut y compter, sera employée à son objet, et produira les meilleurs effets.

Du 30 mars 1780.

Ibidem, s. 194—195.

Oświadczenie urzędowe względem pensji M. L. Reverdila.

Ce 1-er avril 1780. Je soussigne, secrétaire bibliothécaire S[a] M[ajesté] le Roi de Pologne dois recevoir par mois:

de la Caisse Générale à titre d'honoraires	40 ducats
<i>item</i> pour sa table	20 „
de la Casette du Roi	50 „
<i>item</i> depuis aujourd'hui	10 „
	120 ducats

le tout compté à 16½ fl le ducat.

² Prawdopodobnie mowa o Stanisławie Samuelu Okraszewskim (ok. 1744—1817 lub ok. 1824), mineralogu i chemiku, od 1779 r. opiekunie zbioru historii naturalnej Stanisława Augusta.

³ *casus non delectant* — niepowodzenia nie sprawiają przyjemności.

OŚWIADCZENIE MARKA LUDWIKA REVERDILA

Bien entendu, que sur les 60 ducats que je recevrai de la Cassette du Roi, il y en a destinés uniquement à l'avantage de la bibliothèque du Roi, c'est à dire à l'achat des livres nouveaux, aux relieures, à la confection, réparation, manutention, des armoires, serures etc. et tout le reste, c'est à dire, 100 ducats à 16 $\frac{3}{4}$ fl, par mois faisant 1200 ducats par an, sera pour moi.

D'après cet arrangement, je renonce à l'étenne annuelle de 50 ducats que le Roi a bien voulu me faire depuis 3 ans, et je declare être parfaitement content et ne plus rien désirer, que de plaire à S[a] M[ajesté] qui a la bonté désigner aussi, après avoir pris la peine de minutuer Elle Même.

Reverdil

Fait à double pour S[a] M[ajesté].

[Ręką Stanisława Augusta:] J'approuve ce que ci-dessus SAR

Ibidem, s. 211.

J'ai reçu de S[a] M[ajesté] par les mains de Mgr le comte Moszyński vingt cinq ducats et les ai portés dans mon compte de cette année. À Varsovie, 26 X-bre 1780.

Reverdil

2.4

UMOWA STANISŁAWA AUGUSTA Z MARKIEM LUDWIKIEM REVERDILEM
W SPRAWIE UPOSAŻENIA

AGAD, ZP 430, s. 656—658.

Copie¹.

Lors de la reforme indispensable, établie dans toutes les branches de mes dépenses sans exception, à commencer à moi même et ma famille l'article de la bibliothèque y a été pareillement soumis, et il a été alloué pour mon bibliothécaire et pour le maintien et l'augmentation successive de ma bibliothèque; tout ensemble par an fl 18 720 equivalents selon le calcul actuel à 1040 ducats; de sorte que sur ce total de # 1040, il devoit être décompté # 20 par mois, ou # 240 par an, applicables à l'achat de nouveaux livres, et à toutes les menues dépenses relatives à la conservation des anciens livres et des armoires qui les contenoient, et au service journalier de la bibliothèque.

Comme cependant, par égard pour les bons services et la situation du Sr Reverdil, Je lui ai fait esperer depuis quelque temps une gratification, par dessus ses gages courants, Je veux aujourd'hui accélérer l'effet de cette intention en faveur du Sr Reverdil, en lui permettant de retenir pour lui même les # 20 par mois, lesquels

¹ Kopia nieznaney ręki. Na s. 417—419 tego samego kodeksu znajduje się kopia tejże umowy sporządzona przez Reverdila.

avoient été destinés d'abord à l'augmentation et au maintien de la bibliothèque, et cela à compter depuis le mois d'avril de l'année passée jusqu'à ce que la somme de # 6000 (Je dis six mille ducats) soit complétée, si elle ne l'est pas plutôt par d'autres bienfaits de ma part.

Ce dernier cas arrivant (comme Je l'espère et le désire dans l'espace de trois ou quatre années) c'est à dire, si la gratification que Je destine au Sr Reverdil, est complétée par d'autres bienfaits, avant qu'elle le soit par les # 20 mensuels, ces # 20 seront alors distraits des gages de Sr Reverdil, mon bibliothécaire, et appliqués aux besoins de la bibliothèque, auxquels Je pourvoirai en attendant, en acquittant par d'autres fonds; les comptes annuels que me présentera M. Reverdil, lequel aura soin de régler les acquisitions et dépenses à faire à la bibliothèque, de manière qu'elles ne surpassent pas # 240 par an, à moins d'ordre exprès de ma part.

J'avertis expressément, qu'au cas que ma mort prévint l'effet de mes intentions énoncées ci dessus, le Sr de Reverdil n'aura aucune prétention d'aucune espèce à former sur mes héritiers.

Il va sans dire, que le logement, le bois, le cha[u]ffage, la lumière et le cheval de monture seront conservés au Sr Reverdil, tant qu'il remplira ses fonctions actuelles de bibliothécaire.

S'il arrivoit que des infirmités ou des événemens non préparés par des torts de la part du Sr Reverdil, l'obligassent à quitter mon service, Je tâcherois de lui assurer de la manière que les circonstances du moment rendroient la plus certaine, ce qui resteroit à compléter des # 6000 ci dessus spécifiés.

Fait à double à Varsovie, ce 24-e 9-bre 1783.

Stanislas Auguste Roi

En recevant avec reconnaissance et respect le bienfait et arrangement énoncé par Sa Majesté, je m'engage et promets de ne rien demander, ni prétendre en outre.

Reverdil

Le défunt²:

A tiré les 20 # depuis le mois d'avril 1782 sur le 6000 # jusqu'au mois de janvier 1790 et deux fois par 300 # reçu en tout à compte 2460 #.

WYLICZENIA I NOTATKI STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 659

[M. in.:]	66 par mois
	12 fois
	<hr/> 132
	660
	<hr/> 792
	8
	<hr/> 800 par an

² Notatkę tę i następną sporządzono już po śmierci Reverdila, tj. po 22 I 1790 r.

Je lui ai dit le 16 avril 1782 que puis qu'il avoit 800 # clair par an il faut absolument qu'il laisse les 20 par mois pour l'achat des livres. Il vouloit disputer. J'ai dit. Je le veux alors. Il a parlé d'un sort d'une somme pour argent de retracter un jour. Je lui avais laissé l'espérance. J'avais suite demandé les 3 armoires d'estampes et le cabinet qui les contient. J'ai dit. J'y pourvoirai.

2.5

AGAD, ZP 430, s. 665.

Nota. Niegdy JP. Reverdil bibliotekarz JK Mci brał z Kasy Generalnej W[aszej] K[rólewskiej] Mci pensji rocznej fl 14 400. In vim pewnej od W[aszej] K[rólewskiej] Mci mu darowanej sumy kilku tysięcy czerwonych złotych, wiele zaś własnie takowa wynosi, nie jest Kasie wiadomo, odbierał miesięcznie po # 20, a że w etacie zanotowana stoi, iż zabezpieczenie tej mu od W[aszej] K[rólewskiej] Mci darowanej sumy podpisane jest sub 24 novembris 1783, gdyby więc rachować a 1 X-bris 1783 *ad ult[imam diem]* januarii 1790 anno przez 6 lat i miesięcy dwa wybrałby 1 480 #.

2.6

FLORENTYNA DAHLKE-REVERDIŁOWA DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 660–663.

12 mars 1790.

Sire.

Mr Watson¹ m'ayant apporté hier la résolution que Votre Majesté a daigné prendre relativement à ce qui me concerne. Mais hélas. Sire, cette réponse a mis le comble à mon malheur, qui est déjà si grand qu'a peine je puis le supporter. Comme tout ceux qui me voyoit, pouvoit le témoigner. Comment ai je pu déplaire à Votre Majesté est-ce par mon billet, ou bien est-ce par ses personnes qui m'ont deservient auprès d'Elle, mais Votre Majesté ne doit Elle pas être accoutumée à voir que chacun cherche toujours à se faire voloir au dépend d'autrui, oserais-je jamais avancer et confier au papier qui ne fut certain. Si on ne me crois pas, tous ceux qui étoient présents avant et après la mort funeste de mon pauvre défunt peuvent attester qu'il n'a pas laissé de quoi le faire enterrer, ils le sçavoient mieux que moi, qui étois anéantie de la perte affreuse que je faisais et par consequent hors d'état de ne rien voir. Quant à la gracieuse assurance dont il avoit plu à Votre Majesté de gratifier mon défunt et qu'il m'a léguée même par écrit avant de mourir, ainsi que Votre Majesté peut s'en convaincre, si Elle ordonne de lui envoyer un copie de plein pouvoir que mon mari a donner de ses dernières volontés à la per-

¹ Jan Robert Watson, kasjer Kasy Generalnej.

sonne; cette gracieuse assurance ne s'est trouvée dans ces mains que parce quelle étoit jointe à tous les papiers qui lui on été remis.

D'ailleurs la veuve de Reverdil ne peut chercher d'autre protection que la justice et la bienfaisance de Votre Majesté. Quant au sort que mon mari m'a fait par son testament et dont Votre Majesté veut être instruit, je sçais qu'il ne m'a légué que la somme de 2460 livres par an, comptant sur les bontés de Votre Majesté, et sur la gracieuse assurance dont il m'a rendre propriétaire, attendu qu'il s'est trouvé dans la nécessité de pourvoir au sort de deux femmes, et que ses facultés étoient bornées. Votre Majesté a donné des ordres pour me faire payer par mois à la Caisse Générale une sommé de 20 # en déduction de 3580 # qui restent; ces vingt ducats dans la désastreuse situation ou je me trouve ne sont pas suffisants pour faire face à mes affaires et à mes dépenses, vu que l'exécution de testament de mon mari ne peut aussi avoir lieu de sitôt, qu'il me reste encore des dettes à payer. Oui, Sire, je n'en ai point imposé, ni l'oserois, à Votre Majesté ainsi les besoins du moment sont pressans, je La supplie très humblement de daigner me faire donner une petite somme pour y satisfaire; je prends le respectueuse liberté de lui représenter que de tout tems on a laissé aux veuves, même des plus petits serviteurs de Votre Majesté, les appointemens de leurs maris pendant l'année entière, je ne les ai pas même en un mois. Daignés Sire, vouloir bien prendre cet article en considération avec bonté. Votre Majesté m'a fait dire de déloger après Pâques. Surement je croisis pouvoir rester jusqu'à mon départ pour la Suisse², mais la saison et mes affaires supposent à ce départ pour ce tems là cependant, Votre Majesté ordonne de déloger, il faut obeir; ainsi je chercherai un quartier que je serai obligé de payer bien cher pour si peu de tems, et j'ose toujours croire que la veuve d'un serviteur comme Reverdil, et de 25 ans de service ne doit ni veut chercher d'autre appui et protection que la bonté, la justice et la bienveillance de Votre Majesté. C'est ainsi que je me mets respectueusement à ses pieds.

[Florentyna Reverdilowa]

[Varsovie,] le 12 mars [1790].

² Chęć powrotu owdowiałej Reverdilowej do Szwajcarii świadczy, że stamtąd pochodziła. Pozostała jednak w Polsce i wyszła wkrótce za mąż, zmieniając nazwisko na Kottowska (kwity z pobieranej przez nią pensji, przyznanej przez króla, od marca 1792 do marca 1793, AGAD, AK III/1323).

2.7

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 269–270.

[Ręką króla:] 13 X-bre 1781.

Il est très vrai qu'il y a bientôt trois mois que je suis point aidé, et au contraire, cependant la dernière fois que j'ai envoyé demander des nouvelles de Mr Weber¹; on a rapporté, qu'il sortiroit semaine prochaine.

¹ Zob. 2.1, przyp. 43.

Je connois Mr l'abbé Lubanski²; il paroît un bon garçon, mais l'expérience m'a appris à suspendre mon jugement jusque après l'épreuve. Je le crois actuellement chez moi pour faire la musique, qui de cette façon ne me coûte guères, j'aime mieux en informer moi même.

S[a] M[ajesté], l'occasion s'en présentant que si d'autres se servoient de ce prétexte pour desservir ma femme qui en ce point au moins est très innocente.

PODANIE KS. JANA LUBAŃSKIEGO

[z prośbą o zajęcie miejsca po Weberze w służbie u króla, zapewne z grudnia 1781 r.]

Ibidem, s. 271–273.

Najjaśniejszy Królu Panie Nasz Miłościwy.

Najżywszym moim było nieprzestannie żądaniem szukać sposobności do wynurzenia gorliwej chęci mojej ku najlepszemu z monarchów, a być wliczonym w poczet użytych do usług Jego za jedno z najwyższych dóbr poczytywałem. Do tego zawsze celu zmierzającemu zdarza mi pragnioną okoliczność przygoda JP. Webera, który nieodwetowanym sposobem zdrowie utracił, nie jest w stanie dopełnienia swoich obowiązków w służbie WKMc Pana Mego Miłościwego. Na tego to miejsce ośmielam się wpraszać jako najpokorniej WKMc za bardzo szczęśliwego mający się poczytać, jeżeli ofiara usług moich nie będzie odrzuconą.

Przekonany o mojej powinności, jedynym by było moim staraniem z jak największą onejże czynić pilnością, tymczasem zaś mam nadzieję, iż osoby zaszczycone zaufaniem WKMc zaświadczyłyby o jakiegokolwiek mojej zdatności. Mam honor czynić wyznania, iż z najgłębszym wierzycie jestem respektem Waszej Królewskiej Mości [...]

ks. J. Lubański

² *Ibidem*.

2.8

NOTA STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 377.

Ce 19 X-bre 1782.

Les notices facheuses contre le Rożycki¹, que vous employez à la bibliothèque, se multiplient de tant de côtés que Je me vois obligé de vous ordonner positivement de l'éloigner. Outre en mauvaise réputation sur la passé, Je sçai que pendant 3 jours, il n'a pas même été à la Bibliothèque tout récemment.

Je lui ai dit ceci un lieu de l'écrire; il a cherché a excuser Rożycki et a protesté qu'il étoit le meilleur travailller qu'Je aye encore trouvé.

¹ Stanisław August przekreślił nazwisko swego wicebibliotekarza, Jana Rożyńskiego, który pracował od maja 1782 r. Do króla doszły złe opinie o nim i kazał go zwolnić.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

[Ręką króla:] 27 X-bre 1782.

Je ne doutais pas que S[a] M[ajesté] ne voulut bien surseoir la démission de Mr Rożyński, pour me donner le tems de constater la fausseté de ce dont on le charge; sa place donnant si peu de considération et ne l'approchant point de S[a] M[ajesté] il n'est pas dans le cas de la femme de César, et ce seroit trop d'un seul coup, de condamner l'innocent sans l'entendre, de me donner une mortification et d'accorder un triomphe à la calomnie.

Il me sera bien permis de rappeler au moins pour ma défense, que pendant huit ou dix ans j'ai rempli une tâche, que surement personne ne remplira, plus après moi et après laquelle on ne sauroit m'envier quelque relache; il me reste encore des occupations suffisantes et assez variées, dont la distribution quant au tems, au lieu et à la manière peut bien m'être laissé et que je n'ai jamais négligées que par la force de contrariétés qui se présentent à chaque pas.

Je prie S[a] M[ajesté] de me laisser la liberté de disposer de Mr l'abbé, tout comme de Mr Roż[yński]. [...]

C'est Mr Poser² qui m'a apporté cet *Almanach* pour S[a] M[ajesté].

² Jan August Poser (1738–1804), księgarz i nakładca warszawski, dostawca książek do biblioteki królewskiej.

2.9

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 400.

[Ręką króla:] 18 août 1783.

J'ai reçu les papiers de Mr Rożyński, qui comme garçon, si je ne me trompe, plein de sentimens honnêtes, sera bien joyeux du peu de mots que S[a] M[ajesté] a bien voulu y ajouter.

Ibidem, s. 401–404.

[Pismo Jana Rożyńskiego do Reverdila, by się wstawił za nim do króla, gdyż w więzieniu siedzi niewinnie¹.]

¹ Rożyński opisuje swoje życie, aby wykazać własną niewinność oraz podłość swego wroga, aptekarza wileńskiego nazwiskiem Hamilton. Rożyński zapewne pochodził z północno-wschodnich kresów, gdyż początkowe nauki pobierał koło Grodna, potem studiował na uniwersytecie w Wilnie i w tym czasie był więziony przypadkowo przez konfederatów, a następnie przez Rosjan. Potem pracował jako sekretarz przy Gedeonie Benoit, kiedy ten przebywał w Królewcu.

JAN ROŻYŃSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 405.

Najjaśniejszy Miłościwy Królu.

Wielkość mego dla Majestatu uszanowania, powiększona barziej przez dobroć i sprawiedliwość, której Najlepszy z królów mię godnym uczynić raczyłeś, odjęła mi odwagi dziękowania osobiście. Pozwól, Królu Miłościwy, złożyć u nóg Tronu Jego kilka liter jako znak tej wdzięczności, której — jak pełen jestem — czuję, ale wyrazić nie umiem.

Wróciłeś mi, Dobry Sprawiedliwy Królu, wydarte mnie już życie moje, uwolniłeś z więzienia, w którym złość jednego człowieka mię wtrąciwszy, ułomność tysięcy ludzi mię krępowała; zawstydziłeś tych, którzy swym u Tronu kredytem ucisnąć usiłowali niewinność i dałeś przez to godny monarchom sprawiedliwości swej przykład.

Życie moje, które więc wrócone mam z łaski Waszej Królewskiej Mości, najsprawiedliwej poświęcone Jemu jest i będzie. Nieprzerwanym mym będzie usiłowaniem, bym jakkolwiek tej miłej mych przodków ojczyźnie stał się użytecznym. Znam, że Najlepszy z Królów przyjąć raczysz za dowód mej wdzięczności takowego usiłowania skutek, który zaś dla mię najszacowniejszy z tych miar będzie, iżem głośniej przed światem okazją miał wyznać, że z przykładowej Waszej Królewskiej Mości żyję łaski i sprawiedliwości.

Jestem z najgłębszym uszanowaniem [...]

Rożyński

Dnia 7 maj[a] [17]83.

2.10

JAN ROŻYŃSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 487.

Najjaśn[iejszy] Królu Panie Mój Miłościwy.

Gazeciarski hamburski rozstawszy się z starszym JP. Fryzem, dotąd tutejszym korespondentem swoim, wezwał mię na jego miejsce, i miesiąc już-że doniesienie moje odbierając, kontent z pióra mego¹.

Podejmując się tej dwugodzinnej co tydzień zabawy, postanowiłem nie udzielać tylko wiadomości w postać zgodnej z wolą W[aszej] K[rólewskiej] Mości, z zaszczytem i rzeczą narodu. W ciągu zatrudnienia dostrzegam jednak, że bywają zdarzenia, w których czułość przeważyć może przewidzenie moje, i unosić mię do zasłużenia na nagane.

Suplikuję więc łaski W[aszej] K[rólewskiej] Mości o zlecenie JP. Rewerdyłowi,

¹ Christian Gottlieb Friese (1717–1795), historyk, przywódca ewangelików polskich, tajny radca Stanisława Augusta, był korespondentem hamburskim do grudnia 1786 r. Po nim został Rożyński.

aby przez przełożenie swoje mię najbliższym będąc moim cenzorem był, i wszystkie przed odejściem wprzód przeczytał doniesienia.

Z najgłębszym uszanowaniem Waszej Królewskiej Mości Króla Pana Mego Miłościwego wierny poddany —

Rożyński

Dnia 10 januarii 1787.

Ibidem, s. 493–496.

[List M.L. Reverdila do J. Rożyńskiego z 30 IV 1787 i list J. Rożyńskiego do Reverdila z 3 V 1787. Z listów tych wynika, że Rożyński wyjeżdżał do Berlina w sprawie niewłaściwych wiadomości udzielonych gazecie hamburskiej przez korespondenta warszawskiego, zastępującego Rożyńskiego].

2.11

N. DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 553.

[Ręką króla:] 2 X-bre 1788.

Sire.

Le Sr Le Jay Massuère¹ qui a eu l'honneur d'être recommandé à Votre Majesté de la part de Mr le comte de Montmorin ose a supplier de vouloir bien Lui accorder la place vacante à sa Bibliothèque par la retraite du Sr Rożyński. Mr Reverdil, du quel il est connu depuis longtemps, ne se refusera pas à être auprès Votre Majesté le garant de son zèle et de son exactitude [...].

¹ Z listu wynika, że Henryk Jakub Le Jay de Massuère (zm. przed VI 1793) był polecany do biblioteki królewskiej przez francuskiego ministra spraw zagranicznych Montmorin-Saint-Hérem (straconego w czasie rewolucji, w 1792 r.). Le Jay w okresie Sejmu Czteroletniego zajmował się także redakcją „Journal Hebdomadaire”, wydawanego przez Jana Potockiego (Szczepaniec, s. 269–271). O śmierci Le Jaya Albertrandi zawiadomił króla 10 VI 1793 r.

2.12

PIUS KICIŃSKI¹ DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Krak. PAN 1, k. 20.

W Warszawie, dnia 21 listopada 1789.

Odpisuję na list WWM Pana Dobrodzieja de 28-bris z Sztokholmu datowany², który dopiero przed kilką dniami odebrałem.

¹ Pius Kiciński (1752–1828), szef gabinetu Stanisława Augusta od r. 1786, poseł ziem liwskiej na Sejm Czteroletni, gdy król przystąpił do Targowicy, złożył urząd.

² W sierpniu 1789 r. Albertrandi wyjechał do Szwecji w charakterze kapelana i sekretarza poselstwa Jerzego Potockiego.

Nie potrafię dostatecznie wyrazić, jak nam wszystkim — począwszy od Króla JMci aż do jego sługi — korespondencja WWMc Pana Dobrodzieja jest przyjemna i szacowna. Czytamy ją prawdziwie z ukontentowaniem i z pożytkiem. Jeżeli co nieprzytomność Przyjaciela słodzić i nadgodzić może, to taki związek, który nam go zawsze czyni obecnym i pożądanym. W tym wyznaniu idę ja wprawdzie za skłonnością własnego serca, ale po części i wołą Je[go] Kr[ólewskiej] M[os]ci wypełniam.

Gdy zaś w czytaniu listu WWMc Pana Dobrodzieja przyszło do artykułu o Bibliotece, Król JMci zlecił mi uczynić mu dwa zapytania. Najprzód: w czym to układ Warszawskiej Królewskiej Biblioteki jest nieumiejętny? Bo się zdaje Je[go] Kr[ólewskiej] M[os]ci, że gdzie z łatwością każdą książkę w każdej materii na zawołanie znaleźć można, musi tam być porządnym układ. Po wtóre: których książek, w skład biblioteki istotnie wchodzić powinny, w Królewskiej nie dostaje?

Regestr manuskryptów w Danii przez WWMc Pana Dobrodzieja wynotowanych zatrzymał Król JMci u siebie dla zniesienia się w tej materii z JKs. Biskupem Naruszewiczem³ [...]

PIUS KICIŃSKI DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 18–19.

[Warszawa, 27 I 1790]

[...] Po tej dygresji, której okazją podał wyraz o mojej nieparcjalności, przystępuję do doniesienia domowego zdarzenia następującego, że JP. Reverdil umarł, że braciszek WWMc Pana Dobrodzieja⁴ uprzedził mię o dogorywaniu jego, i o upodobaniu WWM Pana Dobrodzieja, które miałbyś w tym gatunku pracy, żądając, abym ja przełożył Królowi JMci nieinteresowanie WWMc Pana Dobrodzieja co do pieniężnych zysków, ale że sam gust zabawki z książką, i chęć wprowadzenia porządku i lepszej usługi Pańskiej jest tej prośby powodem; że ja co do litery to wykonałem, że z ukontentowaniem znalazłem samego Króla JMci dysponowanego wezwać WWMc Pana Dobrodzieja do tej funkcji, i że nie tak dla zwyczaju, jak dla zabezpieczenia czyjejkolwiek konkurencji lub intrydze, wzięłem nawet przywilej na ten urząd, i będzie w moich rękach do przyjazdu WWMc Pana Dobrodzieja⁵. A lubo to okazanie nieinteresowanego ducha nie mogło się nie podobać Panu umięjącemu różniam i cenić gatunek i sposób prośb odbieranych, mam jednak fundament spodziewać się, iż pomimo takowe oświadczenie z naszej strony zostaniesz tu WWMc Pan Dobrodziej jakiś dla siebie awantazik dla polepszenia choć cokolwiek losu jego przy pomnożonej pracy. Nie potrzeba WWMc Panu Dobrodziejowi długo wywozдить, jakie czuję ukontentowanie z tej okazji, w której udało mi się być instrumentem dogodzenia i Panu i Przyjacielowi.

³ Droga do Szwecji prowadziła przez Danię, gdzie Albertrandi — zapewne na polecenie Stanisława Augusta — poszukiwał dokumentów dotyczących Polski. Po otrzymaniu ich spisu król uzgadniał z Naruszewiczem, które należy skopiować, gdyż potrzebne są do pracy nad *Historią narodu polskiego*.

⁴ Antoni Albertrandi (zm. przed 2 IV 1795), brat Jana Chrzciciela, malarz.

⁵ Po śmierci Reverdila, tj. po 22 I 1790 r., aż do powrotu Albertrandiego do Warszawy funkcje bibliotekarskie pełnił Pius Kiciński.

Nasze sejmowe dzieje aż do limity są umieszczone w dwóch polskich kalendarzykach. Jeden warszawski [...] W drugim zaś wileńskim⁶ [...] Będę się starał także przyłączyć książkę, która tu świeżo z druku wyszła i wielką czyni impresją, pod tytułem *O niebezpieczeństwie wagi politycznej*⁷ [...].

⁶ Chodzi o dwa kalendarze: wydany w Warszawie przez Michała Grölla „Kalendarz Polityczny dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego na r. 1790” (E 19/29) i wychodzący w Wilnie z Drukarni Akademickiej „Kalendarz Wileński Polityczny na r. 1790” (E 19/40). Egzemplarze tych kalendarzy należą do rzadkości bibliotecznych.

⁷ Broszura *O niebezpieczeństwie wagi politycznej, albo wykład przyczyn, które zepsuły równowagę na północy od wstąpienia na tron rosyjski Katarzyny II* wyszła u Groella w Warszawie w 1790 r. K. Estreicher przypisuje jej autorstwo królowi szwedzkiemu Gustawowi III (17/474). Broszura chwaliła sojusz polsko-pruski, oburzyła zatem Stackelberga, ambasadora rosyjskiego i jego popleczników. Wcześniej niż po polsku znana była po niemiecku, francusku i angielsku.

2.13

AGAD, KorSA 4, s. 143.

Pro-memoria dotyczące się księdza Wincentego Łaszczewskiego, kustosza warszawskiego, użytego do biblioteki Najjaśniejszego Pana. [1796].

Ten ksiądz za żądaniem i rekomendacją ś. p. księcia JMci prymasa Poniatowskiego¹ edukowany przez 4 lata w Rzymie i *ad mensam* tegoż księcia wyświęcony, a potem na regenta Kancelarii Zadwornej Prymacjalnej wzięty, na której funkcji 3 lata pracując, gdyż przez nadto wczesną i niespodziewaną utratę najlepszego pana nie został opatrzonym funduszem stałym, znalazł względy u Najjaśniejszego Pana, i od Niego miał naprzód daną sobie stancją przy Zamku [Warszawskim] u JP. Mietelskiego, a potem na tarasie po JP. Lipińskim², na którego miejsce jest użytym do biblioteki z wyznaczeniem mu stołu u JP. starosty Ryxa³, i obietnicą pensji *ad feliciora tempora*, jak sam Najjaśniejszy Pan po dwa razy pisząc z Grodna do JKs-a Albertrandego najłaskawiej oświadczył. Gdy teraz słyhać o układzie interesów Najjaśniejszego Pana, pomieniony ksiądz (nie mający żadnego skądinąd funduszu do sustentowania siebie, i ostatkiem goniących swoich krewnych, z których mu niektórzy do jego za granicą edukacji wprzód dopomagali) przypomina się najlitościwшему sercu Najjaśniejszego Pana z oświadczeniem, że jak zaczął, tak i jest zawsze gotowym na Jego usługi.

¹ Zob. 2.2, przyp. 53.

² Może to Antoni Lipiński, który jako paź mieszkał w pałacu Karasia (Magier, s. 309). W bibliotece królewskiej pracował do lipca 1795 r. (list Albertrandiego do Stanisława Augusta, KorSA 4, k. 99).

³ Franciszek Ryx (1732–1799), kamerdyner króla, starosta piaseczyński, był także skarbnikiem Szkatuły Stanisława Augusta.

2.14

WYDATKI STANISŁAWA AUGUSTA ZA 1785 R.

Czart 970, s. 203.

Ekspens rocznia

	złote	pols.	gr	sz[y- lingi]
Król Jegomość i familia jego:				
1. Do Szkatuły J. Kr. Mci ¹	864 000	—	—	
2. Familii J. Kr. Mci	248 138	15	—	
Potrzeby Domu Królewskiego:				
3. Stół czyli kuchnia, kredens, cukiernia i piwnica	491 419	15	—	
4. Drzewo do opału	52 000	—	—	
5. Świece woskowe i pochodnie	46 000	—	—	
6. Sprawunki stajenne	45 983	—	—	
7. Furaż	92 025	29	9	
8. Sprawunki liberii	76 000	—	—	
9. Podatki publiczne i najem domów	68 365	4	9	
10. Departament gospodarski w Zamku	150 000	—	—	
11. Ekspens ekstraordynaryjna	600 000	—	—	
Słudzy królewscy:				
12. Kamera J. K. Mci	121 568	—	—	
13. Dwór inclus, szambelanów i kamerjunkturów	421 581	2	—	
14. Adiutanci	44 123	—	—	
15. Gabinet	125 003	—	—	
16. Kancelaria Wojskowa	20 045	—	—	
17. Biblioteka	52 480	—	—	
18. Oficjaliści, ludzie stajenni	61 514	—	—	
19. Pułk i eskorta	197 690	—	—	
Potrzeby publiczne ze Skarbu J. K. Mci				
zastępowane:				
20. Na ministrów	100 000	—	—	
21. Na Korpus Kadetów	100 000	—	—	
22. Militaria	42 443	18	—	
23. Na mennicę	79 719	6	—	
24. Na departament Górniczy	47 736	—	—	

Dnia 24 lutego 1786 r.

¹ Szkatuła Królewska, zwana też Kamerą (albo Sądem Skarbowym Królewskim, albo Komisją Skarbową Jego Królewskiej Mości, albo Komisją Ekonomiczną Jego Królewskiej Mości).

Ibidem, s. 43.

Biblioteka J[ego] Kr[ólewskiej] M[ości] [1785].

JP. Reverdil pensji bierze	14 400 zł gr
tenże stosownie do komplekacji na dniu 24 listop. 1783 r. podpisanej	4 320
vice-bibliotekarze:	
Jks. Lubański	3 120
JP. Roziński	3 240
do kupferstichów:	
JP. Meline ²	4 515
JP. Marywał ³	2 400
dozór numizmów mający:	
Jks. Albertrandi 4 860}	
tudzież na kopystę 864}	5 724
lektorowie J-go Kr. Mci:	
Jks. Gawroński	4 321
JP. Duhamel ⁴	7 200
astronom J-go Kr. Mci	
Jks. Bystrzycki ⁵	2 160
Jks. Czaykowski ⁶ do robienia map	1 080
	in summa 52 480 zł

Ibidem, s. 67.

Na Korpus Kadetów czyli Szkołę Rycerską.

Na Korpus Kadetów rachuje się *summa* z Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego 100 000 zł

Ibidem, s. 79.

Na Departament Górniczy.

Na ten ekspens rachuje się *summa* w pierwszym etacie de anno 1781 położona 47 736 zł

² Mikołaj Meline (Melina) pracował przy rycinach Stanisława Augusta.

³ Piotr Marywał od 1782 r. opiekował się rycinami Stanisława Augusta,

⁴ Andrzej Gawroński (1740–1813), astronom i matematyk, eks-jezuita, od 1778 r. lektor króla, członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych.

⁵ Jowin Fryderyk Bystrzycki (1737–1821), nadworny astronom króla.

⁶ Franciszek Salezy Czaykowski (Czajkowski, 1742–1820), od 1783 r. kartograf Stanisława Augusta. Po opuszczeniu służby u króla był komisarzem dóbr prymasa, ok. 1788 r. dostał probostwo w Głuchowie koło Łowicza.

AGAD, AK III/1062

N. 10. **Dyspozycje i kwity z ekspensy na Bibliotekę JKMci**
a 1 july 1785 ad ult. february 1786.

Tabela pensji bibliotekarzowi na ekspens Biblioteki pro julio 1785

J P-u Reverdil	1200 fl
do rąk tegoż na eksp[ens] Biblioteki	360 „
vice-bibliotekarzowi	350 „
	<hr/>
	1910 „

Dico tysiąc dziewięćset dziesięć zł polsk.

Dan na sesji d. 29 lipca 1785

O. Kicki k.w.k. prezydujący

[Kwit Reverdila:]

J'ai reçu de la Casse Générale de S[a] M[ajesté] quinze cent soixante florins à titre de gages et trois cent cinquante pour aides de bibliothèque pendant le mois de juillet dernier.

A Varsovie, 2-e août 1785

Reverdil

[Kwity na te same sumy na bibliotekę królewską na sierpień—grudzień 1785 i styczeń—luty 1786 r., podpisane przez Reverdila.]

Ibidem, III/1084.

Komisja Ekonomiczna Skarbu Jego Królewskiej Mci dysponuje

ur. Bastianowi, kasjerowi generalnemu JKMci, ażeby sumę złotych polskich cztery tysiące trzysta siedemdziesiąt trzy, groszy dziesięć na Bibliotekę JKMci pro mense martio anni currentiy oznaczone to jest

JP. Reverdil bibliotekarzowi pensji	fl 1200
temuż stosownie do kompetencji	360
JKs. Lubańskiemu vice-bibliotekarzowi	260
P. Rożyńskiemu	270
JP. Melinie dozór kuperstichów mającemu	376 7 gr
JP. Maryval „ „ „	200
JKs. Albertrandi dozór numizmów mającemu 405	
temuż na kopystę	72 477
JKs. Gawrońskiemu lektorowi	360 2 gr
JP. Duhamel „	600
JKs. Bystrzyckiemu astronomowi	180
JKs. Czaykowskiemu do robienia map	90
	<hr/>
	fl 4373 gr 10

24 marca 1786

T. Ostrowski wypłacił za kwitami

Ibidem, III/1131.

Komisja Ekonomiczna Skarbu JKMcI [...] dysponuje

[...] 4383 zł 10 gr na Bibliotekę JKMcI za marzec 1787 r.

[Jedynie Lubańskiemu podniesiono pensję z 260 na 270 zł. Takie same wypłaty do końca lutego 1788 r.]

Ibidem, III/1154.

[Od marca 1788 do września 1789 na Bibliotekę takie same sumy jak w 1787/1788 r. Od października 1788 r. brak na liście poborów Rożyńskiego, zatem mniejsze o 270 zł (całość ich wynosiła wtedy 4113 zł 10 gr).]

Ibidem, III/1216.

Dyspozycje i kwity z ekspensy na bibliotekę JKMcI

od marca 1789 do ostatniego lutego 1790 r.

[Miesięcznie ogólna suma wydatków wynosi 4113 zł 10 gr. 30 stycznia 1790 r. ostatnie pokwitowanie Reverdila. 27 lutego 1790 brak w spisie Reverdila, wydatki zmniejszają się o jego pensję, ogółem wynoszą 2559 zł 10 gr.]

Ibidem, III/1323.

Komisja Ekonomiczna Skarbu JKMcI [...] dysponuje

[...] na Bibliotekę *pro mense martio a. c.* [1792]

JKs. Albertrandiemu bibliotekarzowi	fl 720	
na kopystę	72	792
JKs. Lubańskiemu vice-bibliotekarzowi	270	
JKs. Gawrońskiemu lektorowi	360	2 gr
JP. Duhamelowi	600	
JP. Melinie dozór kupersztychów mającemu	376	7 gr
JP. Marival podobnie	200	
JKs. Bystrzyckiemu astronomowi	180	
JKs. Czaykowskiemu geografiście	90	
JPani Kottowskiej, dawniej Reverdilowej, stosownie do dyspozycji NPana na dniu 9 marca 1790 r. wydanej in vim summy 3520 # jej od JKMcI przyznanej pro martio 1792	360	
		<hr/> 3228 zł 10 gr

28 marca 1792

T. Ostrowski PNK

[Zachowane miesięczne kwity F. Kottowskiej aż do lutego 1793 r.]

Ibidem, III/1451.

Kwit J. Albertrandiego z 1 II 1796 r. na 30 dukatów własnej pensji, 6 dukatów dla kanonika Prażmowskiego⁷, pracującego w bibliotece, i 5 dukatów na bieżące wydatki biblioteczne. Takiż kwit z 1 III 1796 r.

Kwit Michała Traczykowskiego, frotera biblioteki⁸ JKMci, z odbioru 54 zł na luty 1796 r. Takiż kwit z odbioru jego pensji za marzec i listopad 1796 r.

Kwit Kilemanna⁹, introligatora, z odbioru 3 III 1796 r. 90 flor. za reperację książki i wykonanie 1 teki na zbiór sztychów. Podobny jego kwit z odbioru pieniędzy w listopadzie 1796 r.

Kwit Karola Pertheesa¹⁰, geografa królewskiego, z odbioru 40 dukatów z lutego 1796 r.

⁷ Adam Michał Prażmowski (1764–1836), pracował w bibliotece Stanisława Augusta, w 1796 r. był kanonikiem, później członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, od 1817 r. biskup płocki, organizator życia naukowego w Płocku.

⁸ O Michale Traczykowskim (Traciszewskim?), froterze bibliotecznym, zajmującym się również oprawą książek, donosił królowi Albertrandi w listach z 27 i 31 I 1796 r. (AGAD, KorSA, 4).

⁹ Kilemann (Kilimann, Kielmann lub może Jan Kilman), introligator warszawski, wykonujący oprawy dla zbiorów Stanisława Augusta od 1781 r. (w czasie Sejmu Czteroletniego J. Kilmann oprawiał książki dla Ignacego Potockiego, zob. J. Rudnicka, *Biblioteka Wilanowska*, Warszawa 1967, s. 15, 49).

¹⁰ Herman Karol Perthées, porucznik artylerii koronnej, geograf Stanisława Augusta, nobilitowany w 1768 r.

3. ZBIORY

3.1

PRZESYŁKA DLA STANISŁAWA AUGUSTA

Czart 782, s. 121.

Emballi pour le Roi ce 9 mai 1766 par M. Delorme¹.

1. Volume de *la Galerie de Versailles*².
- 8 volumes de *la Galerie de Florence*³.
- 6 volumes d'*Ornithologie* de Brisson⁴.
- 7 cahiers *des arts de convertir le cuivre jaune en cuivre rouge*.
- „ „ *de la draperie*.
- „ „ *du chapelier*.
- „ „ *du mégissier*.
- „ „ *du couvreur*.
- „ „ *de friser les étoffes de laine*.
- „ „ *de faire les tapis façon de Turquie*⁵.

Le ballot envoyé à Rouen pour délé être expédié à Dantzig à l'adresse de M. J. F. Mathy⁶ et délé à Varsovie pour M. P. Tepper pour être remis au Roi.

¹ Może to Guillaume Marie Delorme, księgarz paryski z XVIII w.

² *Galerie de Versailles* to zapewne wydawnictwo pt. *Les plans, profils et élévations des villes et château de Versailles avec les bosquets et fontaines tels qu'ils sont à présent levez sur les lieux, desinez et gravez en 1714 et 1715*, Paris, po 1715, 2° (BN, ZGraf).

³ *Galerie de Florence* to A. F. Goriego *Museum Florentinum*, wydane w 10 tomach w l. 1731–1766 in 2°.

⁴ M. J. Brisson, *Ornithologie*, Paris 1760, 4°, 6 vol. (BrMGC 25/656).

⁵ *Cahiers des arts*, tj. „Description des arts et métiers faite ou approuvée par MM. de l'Académie des Sciences”, Paris 1761–1789, 2°, 113 zeszytów (Brunet 2/618–620).

⁶ Mathy, nazwisko znane w Gdańsku w II poł. XVIII w. Osoba wymieniona pośredniczyła w dostawie zakupów zagranicznych króla.

RACHUNEK ZA PRZESYŁKĘ DLA STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 117.

Die 10 mai 1766. Mémoire d'une caisse emballage à débourses faits pour les livres envoyés par ordre de Monsieur le comte de Loyko, envoyé extraordinaire de Sa Majesté le Roi de Pologne à la Cour de France⁷.

Pour la caisse	9 duc.
Pour le papier et rogneur	2. 5
Pour le passeport et plomb	1.10
Pour l'emballage en toile, cire toile	16
Pour du ballot	1.16
Pour le vins	3
Pour le port de Paris à Rouen le fraix de réception et l'expédition	11. 3
recevais comptant	<u>44.14 duc.</u>

Delorme

RACHUNEK ZA KSIĄŻKI

Ibidem, s. 119.

<i>Histoire des oiseaux</i> par Brisson 6 vol. in 4°	160 #
<i>L'art de convertir le cuivre jaune en cuivre rouge</i> in fol.	9. 2
„ <i>de la draperie</i>	13. 18
„ <i>de chapelier</i>	7. 10
„ <i>du mégussier</i>	3. 12
„ <i>du couvreur</i>	4. 16
„ <i>de faire le tapis en façon de Turquie</i>	3. 6
„ <i>de friser les étoffes de laines</i>	2. 18
	<u>205. 2</u>
La suite de <i>l'Encyclopédie</i> 10 vol. fol. de discours et une volume des <i>Planches</i> ⁸	242 —
	<u>447. 2</u>

J'ai reçu le contenu au présent mémoire a Paris — Pissot⁹.

Le 12 Mai 1766

⁷ Feliks Franciszek Łojko (1717–1779), szambelan Stanisława Augusta, po wyborze jego na króla posłował na dwór francuski, następnie był w Komisji Manufaktur i Komisji Skarbowej, uczestniczył w pracach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, autor wielu prac historycznych i ekonomicznych.

⁸ Najważniejsze dzieło oświecenia, francuska *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers...*, red. przez Diderota i d'Alemberta wychodziła od 1751 do 1772 r. w 39 tomach, z których 34 zawierały tekst, a pozostałe sztychowane plansze.

⁹ Pissot, księgarz paryski.

Sire

J'ai eu le bonheur de réunir dans la
commission que Votre Majesté m'a
ordonné d'exécuter auprès de l'Académie
des Sciences de Paris, et Desaint et Saillant
libraires de cette Compagnie, reculent bien
à sa sollicitation, à céder les planches
gravées des arts et métiers qui ont déjà

part, ainsi que de ceux qui seront publiés
dans la suite, au prix de deux cents
livres chaque l'un portant l'autre.
Elles sont toutes en fort bon état à
ce qu'on m'a assuré, et elles montent
actuellement au nombre de trois cent
trente, en y comprenant celles de
de la Ferruserie et celles de l'art
d'exploiter les mines de charbon de terre
qui ne tarderont pas à paraître.

L'Académie Nationale, me charge
d'assurer Votre Majesté, qu'elle

» se seroit trouvée heureuse que celle
» affaire eut entièrement dépendu d'elle,
» qu'elle lui eut par là mieux témoigné
» combien dans tous les temps, elle se fera
» honneur de concourir au dessein que Sa
» Majesté a voulu de répandre dans son
» Royaume la lumière des sciences et
» la pratique des arts qui ne peuvent
» manquer de prospérer sous un Roi
» qui les connoit si bien, et qui met une
» partie de sa gloire à les aimer, et les
» cultiver, à les protéger . . .

M. Guillard qui s'est acquité de

ma commission auprès de l'Académie
me charge de la mettre aux pieds de
Votre Majesté.

Je suis avec le plus profond respect

Sire

Le 8 Janvier 1788
charge maigre
de septembre

de Votre Majesté

Le très humble, très
obéissant et très dévoué
serviteur et disciple

RACHUNEK DRUKARNI MITZLEROWSKIEJ¹⁰*Ibidem*, s. 207.

Die zwey Schriften, so gedruckt worden, betragen 7 Bogen,	
der Bogen 500 Auflage a 20 zł thut	140 zł fl
7 Riss gut Schreibpapier, das Riss a 13 zł thut	91 „
Zu 20 Exempl. groshollandisch Papier 140 Bogen, oder 5 1/2 Buch,	
das Buch a 1 1/2 zł	8 1/4
	<hr/>
	239 1/4 zł

W Warszawie, d. 6. sierp. 1774
13 duc. 5 1/4 fl.

Mitzlerische Drukerey

[Ręką Stanisława Augusta:] bezahlt d. 9 aug. 1774.

¹⁰ Wawrzyniec Mitzler de Kolof (1711–1778), księgarz i wydawca warszawski miał drukarnię od jesieni 1756 r. Nosiła ona nazwę Drukarnia Mitzlerowska, mimo że z czasem przeszła do Korpusu Kadetów, a po śmierci Mitzlera kierował nią do r. 1783 Adam Gieryk Podebrański. Nie wiadomo, o jakie dwa druki sporządzone przez Mitzlera tutaj chodzi.

3.2

STEFAN DE RIEULE¹ DO STANISŁAWA AUGUSTA

Czart 782, s. 139–142.

[Paryż, przed 8 I 1768]

Sire.

J'ai eu le bonheur de réunir dans la commission que Votre Majesté m'a ordonné d'axécuter auprès de l'Académie des Sciences de Paris² et Desaint et Saillant libraires de cette Compagnie³, veulent bien à sa sollicitation, céder les planches gravées des arts et métiers⁴ qui ont déjà paru, ainsi que de ceux qui seront publié dans la suite, aux prix de deux cents livres chaque l'une portant l'autre, elles sont toutes en fort bon état à ce qu'on m'assure, et elles montent actuellement au nombre de trois cents trente, en y comprenant celles de la serrurerie et celles de l'art d'exploiter les mines de charbon de les qui ne tarderont pas à paraître.

L'Académie, Sire, me charge d'assurer Votre Majesté, qu'elle se seroit trouvée heureuse, que cette affaire eut entièrement dépendu d'elle, qu'elle lui eut par la mieux temoigné combien dans tous les tems elle se fera honneur de concourir un dessein que Sa Majesté a conçu de repondre dans son Royaume la lumière des sciences et la pratique des arts, qui ne peuvent manquer de prospérer sous un Roi qui

¹ Zob. 1.2, przyp. 3.

² Académie des Sciences została założona w Paryżu w 1666 r. przez ministra Colberta dla studiów w zakresie nauk ścisłych.

³ W tym czasie księgarze paryscy Desaint i Saillant na książkach swego nakładu podawali adres: rue Saint-Jean de Beauvais.

⁴ Mowa o planszach odnoszących się do *Encyclopédie* (zob. 3.1, przyp. 8).

les connoit si bien, et qui met une partie de sa gloire à les aimer, à les cultiver, à les protéger.

M. Guéttard⁵ qui s'est acquité de ma commission auprès de l'Académie me charge de mettre aux pieds de Votre Majesté.

Je suis avec le plus profond respect Sire de Votre Majesté le très humble, très obeissant et très soumis serviteur — de Rieule
[Ręką Stanisława Augusta:] Le 8 janvier 1768 J'ai chargé mon frère l'abbé⁶ de répondre.

⁵ Jean Étienne Guéttard (1715–1786) przebywał w Polsce w l. 1760–1762. W „Mémoires de l'Académie Royale” z 1762 r. zamieścił 3 rozprawy o Polsce, m. in. *Mémoires sur les mines de sel de Wieliczka*.

⁶ Michał Jerzy Poniatowski.

3.3

Czart 782, s. 399.

Balance du compte de la bibliothèque

du 1-er janvier 1767 au 31-e X-bre 1775.

Dépense.

	duc.	fl	gr
Comptes sans detail, selon la note	82	13	
Livres selon la note	1156	7	15
Estampes selon la note	342	12	
Relieuses selon la note	267	1	
Campioni pour papier et bougies sel. la note	148	2	18 1/2
Fraix de paquets du dehors selon la note	35	14	26 1/2
Payments divers à divers selon la note	35		
Menues dépenses selon la note d'explication	984	1	
	duc. 3052	1	

Recette.

Reçu de Sa Majesté selon la note détaillée	duc. 2605	fl 3	gr 10
Qu'il m'est rendu pour solde ce 1-er janv. 1776	446	14	20
	duc. 3052	1	

[Ręką króla:] Ce compte est joint. Nb. Ceci est le double d'un compte pareil signé, qui est entre les mains de Reverdil.

RACHUNEK ZA KSIĄŻKI
[nabyte od 1 I 1767 do 31 XII 1775]

Ibidem, s. 421–431.

Livres.			
<i>Poésies de Metastasio</i> ¹	9 vol. in 8°	duc.	9 fl — gr
<i>Legatio Batavica ad Magnum Tartariae Chanum</i> ²	1 „ in 4°	„	3 „ — —
„ <i>Mercure Danois</i> ” ³	24 „ in 8°	„	„ gr 00
<i>Lettres sur Danemark</i> ⁴	2 „ in 8°	„	9 „ 9 gr —
<i>Mémoires ou observ. sur l’Italie</i> par Grosley ⁵	3 „ in 8°	„	1 „ 2 gr 15
<i>Oeuvres de Pope</i> ⁶	8 „ in 8°	„	2 „ 14 „ 15
<i>Histoire du commerce des Egyptiens</i> ⁷	1 „ in 8°	„	— „ 6 „ 15
<i>Intérêts de l’Allemagne</i> ⁸ (écarté)	2 „ in 8°	„	1 „ 15 „ 15
<i>Socrate rustique</i> ⁹	1 „ in 8°	„	— „ 7 „ —
<i>Les philosophes comédie</i> ¹⁰	1 „ in 8°	„	— „ 2 „ 15
<i>Dictionnaire des antiquités Romaines</i> ¹¹	2 „ in 8°	„	1 „ 15 „ 15
<i>Oeuvres de Belidor</i> ¹²	1 „ in 8°	„	— „ 13 „ —
<i>Essai sur la population de l’Amérique</i> ¹³	5 „ in 8°	„	1 „ 7 „ 15
„ <i>Le Spectateur</i> ” ¹⁴	7 „ in 8°	„	2 „ — „ 15
<i>Acta Pacis Olivensis pars 2-da</i> ¹⁵	1 „ in 4°	„	1 „ 2 „ 15
Lengnich <i>Jus publicum Poloniae</i> ¹⁶	2 „ in 8°	„	2 „ 8 „ 15

¹ P. Metastasio, *Poésies*, t. 1–9, dużo wydań w XVIII w., m. in. edycja genewska 11-tomowa w l. 1772–1774.

² J. Nieuwhof, *Legatio Batavica...*, Amsterdam 1668 (CBN 73/837).

³ Czasopismo, które wychodziło w Kopenhadze pod redakcją P. H. Malleta, E. S. F. Reverdila i Rogera od 1753 do 1760 r. (Barb III 270).

⁴ E. S. F. Reverdil, *Lettres sur Dannemarc*, t. 1–2, Genève 1757–1764 (CBN 149/964).

⁵ P. J. Grosley, *Nouveaux mémoires et observations sur l’Italie*, t. 1–3, Londres 1765 lub Neuchâtel 1770–1771 (BNck).

⁶ A. Pope, *Oeuvres diverses*, t. 1–8, Amsterdam 1767 lub edycja inna (BNck).

⁷ Nie zidentyfikowano.

⁸ B. Ph. von Chemnitz [pseud. Hippolitus a Lapide], *Les vrais intérêts de l’Allemagne avec des notes par Samuel Formey*, partie 1–3, La Haye 1762 (Reverdil, Barb 4/1113, BNck).

⁹ Autor: Hans Kasper Hirzel, wyd. Zurich 1762 (CBN 72/490, Krasicki).

¹⁰ Autor: Charles Palissot de Montenoj, wyd. Paris 1760 (BNck).

¹¹ Skrót francuski *Lexiconu S. Pitiscusa*, dokonany przez P. Barrala, wydany w 1766 r.

¹² B. F. de Belidor, *Oeuvres [...] concernant l’artillerie et le génie*, Amsterdam 1764 (BNck).

¹³ Nie zidentyfikowano.

¹⁴ „*Le Spectateur ou le Socrate moderne*”, przekład „*Spectatora*” angielskiego, miał sporo wydań od 1716 r., głównie w Amsterdamie, obejmował 8 tomów.

¹⁵ *Acta Pacis Olivensis* wydane przez J. G. Bohemiusa we Wrocławiu w dwóch częściach, z których II ukazała się w 1766 r. (E 12/32).

¹⁶ G. Lengnich, *Jus publicum Regni Poloniae*, t. 1–2, Gedani 1765–1766 (E 21/171).

<i>Dzieje rzymskie</i> ¹⁷ (le exempl. par souscription donnée à divers)	8 vol. in 8°	duc.	1 fl 10 gr 15
<i>Sztuka węglarska</i> ¹⁸ (égaré)	1 „	„	— „ 4 „ —
<i>Awantury Santillane</i> ¹⁹ (à moi donné)	2 „ in 8°	„	— „ 14 „ —
<i>Histoire de l'Empire Ottoman</i> ²⁰	4 „ in 8°	„	3 „ 2 „ —
<i>Histoire du Parlement</i> ²¹	2 „ in 8°	„	— „ 14 „ —
<i>Recherches sur les Américaines</i> ²²	3 „ in 8°	„	— „ 14 „ —
<i>Mémoires touchant les villes de Gènes et de San Remo</i> ²³	1 „ in 8°	„	— „ 14 „ —
<i>Voltaire peint par lui-même</i> ²⁴	1 „ in 8°	„	— „ 6 „ —
<i>Histoire des négociations pour la paix de Belgrade</i> ²⁵	2 „ in 8°	„	— „ 14 „ —
<i>Etat de la Corse</i> ²⁶	2 „ in 8°	„	— „ 11 „ —
„Journal Encyclopédique” ²⁷	24 „ in 8°	„	13 „ 4 „ 15
„Zabawy” 1770 ²⁸	2 „ in 8°	„	1 „ 1 „ 15
<i>Homers Works</i> ²⁹	11 „ in 8°	„	10 „ — „ 15
Terence par Le Monnier ³⁰	3 „ in 8°	„	2 „ — „ 15
„Journal Diplomatique” (souscription sans effet ³¹)	—	„	2 „ 2 „ 15

¹⁷ Ph. Macquer, *Dzieje Rzeczypospolitej Rzymskiej* [...] przełożone przez J. Albertrandego, t. 1–2, Warszawa 1768 (E 22/17).

¹⁸ H. L. Duhamel Du Monceau, *Sposób robienia węglów, czyli sztuka węglarska* [...] staraniem Jacka Malachowskiego [...] na ojczysty język przełożona, Warszawa 1769, 4° (E 15/362).

¹⁹ Przekład polski powieści Le Sage'a *Awantura Idziego Blassa z Santylany* ukazał się w 4 tomach w l. 1769–1770 (E 9/384, Rudnicka 474).

²⁰ P. Rycaut, *Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman*, Amsterdam 1670 i inne wyd. (BNck, Krasicki — wyd. 1686).

²¹ Nie wiadomo, czy to dzieło G. T. F. Raynala *Histoire du Parlement d'Angleterre* (2 vol., Londres 1751), czy Voltaire'a *Histoire du Parlement de Paris* (2 vol., Amsterdam 1769 i wyd. późniejsze).

²² C. de Pauw, *Recherches philosophiques sur les Américains*, t. 1–2, Berlin 1768–1769 (Reverdil, Cior 18/49270).

²³ Nie zidentyfikowano.

²⁴ Autor: Voltaire, wyd. Lausanne 1768 (to samo dzieło posiadał Krasicki, poz. jego inwentarza 597).

²⁵ Autor: Marc Antoine Laugier, wyd. Paris 1768 (BNck).

²⁶ J. Boswell, *État de la Corse*..., t. 1–2, Londres 1769 (Reverdil, BNck).

²⁷ Czasopismo wyd. przez „Société de gens de lettres” w Liège w l. 1756–1759, następnie w Bouillon w l. 1760–1793 (288 vol., Hatina 62).

²⁸ „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” wychodziły w Warszawie od 1770 do 1777 r., przez pierwszy rok pod red. J. Ch. Albertrandiego, a potem A. Naruszewicza (E 34/11, Aleksandrowska s. XVII–XIX).

²⁹ Był to angielski przekład *Iliady i Odysei* Homera, dokonany przez A. Pope'a, a wydany w Londynie w 1771 r. (BNck).

³⁰ P. A. Terentius, *Les comedies* [...] traduction nouvelle avec le texte latin à côté et des notes par l'abbé Le Monnier, t. 1–3, Paris 1771 (CBN 184/279).

³¹ U Hatina brak, jest jedynie wiadomość o prospekcie pisma.

<i>Junak</i> ³²	1 vol. in 8°	duc.	— fl	1 gr 15
<i>Partyzant</i> ³³	1 „ in 8°	„	— „	5 „ 15
<i>Traité des parures</i> ³⁴ (estampes)	2 „ in 4°	„	2 „	2 „ 15
<i>Voyage en Sibirie</i> ³⁵	4 „ in 8°	„	2 „	— „ —
<i>Manière d'apprendre les langues</i> ³⁶ (écarté)	1 „ in 8°	„	— „	7 „ 15
<i>Siècles de Louis XIV et de Luis XV</i> ³⁷	4 „ in 8°	„	1 „	6 „ —
<i>Hist. et Mém. de l'Académie des Sciences</i> ³⁸	96 „ in 4°	„	164 „	— „ —
<i>Sztuka szafianika</i> ³⁹ (égaré)	1 „ in 4°	„	— „	2 „ 15
<i>Les fastes de Pologne</i> ⁴⁰ (égaré)	2 „ in 8°	„	— „	1 „ 6
<i>Histoire de France</i> par Daniel	17 „ in 4°	„	19 „	5 „ —
<i>Histoire de la milice française</i> par le même ⁴¹	2 „ in 4°	„	4 „	5 „ —
<i>Oeuvres de Molière</i> ⁴²	6 „ in 4°	„	10 „	3 „ —
<i>Histoire nat. des oiseaux</i> par Buffon ⁴³	2 „ in 4°	„	4 „	1 „ —
<i>Antiquités des Gaules</i> par La Sauvagère ⁴⁴	1 „ in 4°	„	1 „	4 „ —
<i>Decamerone</i> di Boccaccio ⁴⁵	5 „ in 8°	„	9 „	3 „ —
<i>Causes célèbres</i> de Pitaval ⁴⁶	20 „ in 8°	„	10 „	— „ —
<i>Description de l'Italie</i> par Richard ⁴⁷	6 „ in 8°	„	2 „	— „ —
<i>Voyages en Italie</i> par La Lande ⁴⁸	8 „ in 8°	„	1 „	— „ —

³² Zapewne komedia S. Mycielskiego *Junak*, która miała dwie edycje w Warszawie (1770 i 1774), a nie komedia F. Bohomolca pod tym tytułem, wchodząca w skład zbiorowego wydania jego dzieł (por. E 13/224 i E 22/653–654).

³³ Jeney, *Partyzant, czyli sztuka prowadzenia [...] wojny podjazdowej [...] przetłumaczony*, Supraśl 1770 (E 18/532).

³⁴ Nie zidentyfikowano.

³⁵ J. Chappe d'Auteroche, *Voyage en Sibirie*, t. 1–2, Amsterdam 1769 (Reverdil, CBN 26/771).

³⁶ Nie zidentyfikowano.

³⁷ Autor: Voltaire, dzieło miało wiele wydań od połowy XVIII w.

³⁸ Wydawnictwo paryskie, które ukazywało się od 1701 do 1793 r.

³⁹ J. J. Le François La Lande, *Sposób wyprawiania szafianów*, Warszawa 1770 (E 21/30).

⁴⁰ A. G. Contant d'Orville, *Les fastes de la Pologne et de la Russie*, partie 1–2, Paris 1769–1770, następne Varsovie (1773, E 14/388).

⁴¹ Autor obu dzieł: Gabriel Daniel. Oba wydane w Paryżu w XVIII w. (BrMGC 47/808–809).

⁴² J. B. Molière, *Oeuvres [...] avec estampes*, t. 1–6, Paris 1734 (Quér 6/179, wydanie to miał Krasicki, poz. 1848).

⁴³ G. L. L. de Buffon, *Histoire naturelle des oiseaux* [par B. et Guéneau de Montbeillard], Paris 9 vol. 1770–1783, 4° (Cior 18/14605).

⁴⁴ F. F. Le Roger de La Sauvagère, *Recueil d'antiquités dans les Gaules*, Paris 1770 (BNck).

⁴⁵ Wydanie w pięciu tomach w Londynie w 1757 r. (BNck).

⁴⁶ F. Gayot de Pitaval, *Causes célèbres et intéressantes*, t. 1–20, La Haye 1746 (CBN 58/574).

⁴⁷ J. Richard, *Description historique et critique de l'Italie*, nouv. éd., t. 1–6, Paris 1769 (BNck).

⁴⁸ J. J. Le François La Lande, *Voyage [...] en Italie*, t. 1–8, Venise 1769 (CBN 86/838).

Dito par Cochin ⁴⁹	3 vol. in 8°	duc.	1 fl — gr —
Londres par Grosley ⁵⁰	3 „ in 8°	„	1 „ — „ —
Oeuvres de Regnard ⁵¹	4 „ in 8°	„	1 „ — „ —
Principes de la littérature par Batteux ⁵²	9 „ in 8°	„	1 „ — „ —
Droit public de l'Europe par Mably ⁵³	3 „ in 8°	„	1 „ — „ —
Manière de fortifier de Vauban	2 „ in 8°	„	— „ 5 „ —
Projet de dixme royale par le même ⁵⁴	1 „ in 8°	„	— „ 5 „ —
Oeuvres de Racan ⁵⁵	2 „ in 8°	„	— „ 9 „ —
Poésies de Du Cerceau ⁵⁶	2 „ in 8°	„	— „ 6 „ —
Zayde par Ségrais ⁵⁷	2 „ in 8°	„	— „ 6 „ —
Dialogues sur le commerce des bleds par Galiani ⁵⁸	1 „ in 8°	„	— „ 6 „ —
Eloge de la ville de Moukden ⁵⁹	1 „ in 8°	„	— „ 10 „ —
Schramm Hausbruecken ⁶⁰	1 „ in fol.	„	3 „ 9 „ —
Guarnacci Vitae pontificum romanorum ⁶¹	2 „ in fol.	„	8 „ — „ —
Schwandtneri Scriptores rerum hungaric. ⁶²	3 „ in fol.	„	6 „ — „ —
Dictionnaire de physique par Paulian ⁶³	3 „ in 4°	„	3 „ — „ —
Strabonis Geographia ⁶⁴	1 „ in fol.	„	2 „ — „ —
Saxonis Grammatici Hist. Daniae ⁶⁵	1 „ in fol.	„	1 „ 4 „ —
Notitia utraque Orientis tum Occidentis ⁶⁶	1 „ in fol.	„	4 „ — „ —
Imhoffii Genealogia ⁶⁷	1 „ in fol.	„	1 „ 6 „ —

⁴⁹ Ch. N. Cochin, *Voyage d'Italie*, t. 1–3. Paris 1769 (CBN 30/336).

⁵⁰ P. J. Grosley, *Londres...*, t. 1–3, Neuchâtel 1770–1771 (BNck).

⁵¹ J. F. Regnard, *Oeuvres complètes...*, nouv. éd., t. 1–6, Paris 1770 (BNck, może nabyto wydanie niekompletne).

⁵² Ch. Batteux, *Principes de la littérature*, t. 1–9, Paris 1764 (CBN 8/754).

⁵³ G. B. de Mably, *Le droit publique*, t. 1–2, Amsterdam 1748 i wyd. inne (BNck).

⁵⁴ Oba dzieła S. de Vaubana miały sporo wydań od końca XVII w. do czasu panowania Stanisława Augusta (BNck).

⁵⁵ H. de Bueil Racan, *Oeuvres*, t. 1–2, Paris 1724 (CBN 145/285).

⁵⁶ J. A. Du Cerceau, *Poésies*, Amsterdam 1749 (BNck).

⁵⁷ J. R. de Segrais, *Zayde, histoire espagnole*, t. 1–2, Paris 1670–1671 (CBN 169/846).

⁵⁸ Autor: Ferdinando Galiani, wyd. Londres 1770 (BNck).

⁵⁹ *Éloge de la ville de Moukden. Poème composé par Kien-Long [...] traduit en François par Jacques Amiot*, Paris 1770 (Quér 4/299).

⁶⁰ K. Ch. Schramm, *Historischer Schauplatz in welchem die merckwuerdigsten Bruecken aus allen Theilen der Welt [...] vorgestellt sind*, Leipzig 1735 (BNck).

⁶¹ M. Guarnacci, *Vitae et res gestae pontificum romanorum*, t. 1–2, Romae 1751 (BNck).

⁶² J. G. Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum*, pars 1–3, Vindobonae 1746 (BNck).

⁶³ A. H. Paulian, *Dictionnaire de physique*, Avignon 1769 (BNck, także inne wyd.).

⁶⁴ *Geografia* Strabona była wiele razy drukowana, głównie w XVI w.

⁶⁵ Z formy tytułu dzieła Saxona wynika, że to wyd. z Sorae, 1644–1645 w 2°, dwie części w 1 vol., lub z Lipska, 1771 in 4° (CBN 164/239).

⁶⁶ Nie zidentyfikowano.

⁶⁷ J. W. Imhoff, *Genealogia viginti illustrium in Italia familiarum*, Amstelodami 1710 (Reverdil, BNck).

<i>Histoire des rois de Thrace (médailles)</i> ⁶⁸	1 vol. in 4° duc. — fl 12 gr —
<i>Obyczaje i zwyczaj ludu rzymskiego</i> ⁶⁹	2 „ in 8° „ — „ 9 „ —
<i>Historia persica</i> par Krusiński ⁷⁰	1 „ in fol. „ 1 „ 6 „ —
<i>Corpus juris hungarici</i> ⁷¹	2 „ in fol. „ 4 „ — „ —
<i>Palatini Regni Hungariae</i> ⁷²	1 „ in fol. „ — „ 12 „ —
<i>Kantemir Osmanisch Geschichte</i> ⁷³	1 „ in 4° „ 1 „ 12 „ —
Trois Almanachs de Gotha ⁷⁴ , l'un peint	3 „ — „ 1 „ 7 „ —
<i>Folwark</i> ⁷⁵	1 „ in 8° „ — „ 4 „ —
<i>Rozmowa Focjona</i> ⁷⁶	1 „ in 8° „ — „ 4 „ 15
Cinq cartes géographiques	— „ — „ 5 „ —
<i>Lettres de Talbot</i> ⁷⁷	2 „ in 8° „ — „ 11 „ —
<i>Mémoires de Manstein</i> ⁷⁸	2 „ in 8° „ — „ 14 „ —
<i>Sermons de Bourdaloue</i> ⁷⁹	14 „ in 8° „ 4 „ 3 „ —
<i>Sermons de Massillon</i> ⁸⁰	13 „ in 8° „ 4 „ 3 „ —
<i>Histoire de Charles V</i> ⁸¹	6 „ in 8° „ 2 „ 8 „ 15
<i>Négociations de Osnabruek</i> ⁸²	4 „ in fol. „ 6 „ — „ —
<i>Vocabula latini italique sermonis</i> ⁸³	2 „ in 4° „ 2 „ 4 „ —

⁶⁸ F. Cary, *Histoire des rois de Trace*, Paris 1752 (Reverdil, BrMGC 33/279).

⁶⁹ Lefevre de Morsan, *O obyczajach i zwyczajach ludu rzymskiego*, t. 1–2, Chełmno 1770 (E 21/142).

⁷⁰ T. J. Krusiński, *Tragica vertentis belli persici historia ab a. 1711 ad a. 1728*, Leopoli 1740 (E 20/305).

⁷¹ Edycja w 2 tomach, Tyrnaviae 1751 (BNck).

⁷² Nie zidentyfikowano.

⁷³ D. Cantemir, *Geschichte des Osmanischen Reichs*, Hamburg 1745 (BNck).

⁷⁴ „Almanach de Gotha” w malutkim formacie (32°), zawierający genealogie znacznych rodów, wychodził od 1754 do XX w. W l. 1764–1775 redagował go E. Ch. Klupfer (Barb 1/101–102).

⁷⁵ J. G. Książewicz, *Folwark, w którym grunta nie zostawują się nigdy ugorem*, Wilno 1770 (E 19/340).

⁷⁶ G. B. de Mably, *Rozmowy Focjona o związku obyczajności z polityką*, [tłum. S. Chróścicki], Warszawa 1771 (E 22/3–4).

⁷⁷ J. H. Maubert de Gouvest, *Lettres de M. Talbot sur la France*, t. 1–2, Amsterdam 1768 (Reverdil, Cior 18/43800).

⁷⁸ Ch. H. von Manstein, *Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Russie*, t. 1–2, Lyon 1772 (Reverdil, BNck).

⁷⁹ Mowy L. Bourdaloue'a na adwent, post, niedziele, święta i obrzędy mistyczne miały dużo wydań od końca XVIII w., w l. 1769–1771 ukazały się w Lionie (BNck).

⁸⁰ Mowy adwentowe, postne, mistyczne, żałobne i panegiryczne J. Ch. Massillona były często wydawane, m. in. w Paryżu w 1770 r. (BNck).

⁸¹ W. Robertson, *L'histoire du règne de l'empereur Charles-Quint*, t. 1–6, Amsterdam 1771 (BNck).

⁸² G. H. Bougeant, *Histoire du traité de Westphalie, ou des négociations qui se firent à Munster et à Osnabrug pour établir la paix*, t. 1–6, Paris 1744 (Cior 18/13207).

⁸³ Nie zidentyfikowano.

Winckelmann <i>Schriften</i> (estampes ou médailles ⁸⁴)	5 vol. in 4°	duc.	2 fl	8 gr	—
s'Gravesande <i>Elementa mathematica</i> ⁸⁵	2 „ in 4°	„	3 „	— „	—
Cartesii <i>Scripta</i> ⁸⁶	8 „ in 4°	„	8 „	— „	—
Origenis <i>Dialogus</i> ⁸⁷	1 „ in 4°	„	1 „	— „	—
Rangoni <i>Origines Pomeranicae</i> ⁸⁸	1 „ in 4°	„	1 „	6 „	—
Piasecii <i>Praxis episcopalis</i> ⁸⁹	1 „ in 4°	„	— „	12 „	—
<i>Code de Charles V</i> ⁹⁰	1 „ in 8°	„	— „	6 „	—
„Zbiór Różnego Rodzaju [Wiadomości]” ⁹¹	4 „ in 8°	„	1 „	6 „	—
<i>Dictionnaire de chasse et de pêche</i> ⁹²	2 „ in 8°	„	— „	16 „	—
<i>Dictionnaire l'histoire natur.</i> par Bomare ⁹³	6 „ in 8°	„	3 „	— „	—
<i>Vie des pères déserts d'Orient</i> ⁹⁴	6 „ in 8°	„	1 „	12 „	—
<i>Mémoires et anecdotes de France</i> ⁹⁵	4 „ in 8°	„	— „	12 „	—
<i>Mémoires de St. Hilaire</i> ^{95a}	4 „ in 8°	„	1 „	2 „	—
<i>Histoire de Suède</i> par Limiers ⁹⁶	6 „ in 8°	„	2 „	6 „	—
<i>Mémoires de Montgon</i> ⁹⁷	8 „ in 8°	„	1 „	14 „	—
<i>Variations de la monarchie française</i> ⁹⁸ (écarté)	4 „ in 8°	„	1 „	16 „	—
<i>Plan d'éducation publique</i> ⁹⁹ (écarté)	1 „ in 8°	„	— „	6 „	—
<i>Mélanges de la littérature</i> par d'Alembert ¹⁰⁰	5 „ in 8°	„	1 „	2 „	—

⁸⁴ Zapewne to edycja drezdeńska dzieł J. J. Winckelmanna, zawierająca m. in. *Geschichte der Kunst des Alterthums*, in 4° z 1764 r., którą zdobyły sztychy (BNck).

⁸⁵ W. J. s'Gravesande, *Physices elements mathematica...*, t. 1–2, La Haye 1720 (BNck).

⁸⁶ Zapewne edycja amsterdamska dzieł Kartezjusza z połowy XVIII w., zawierająca *Opera philosophica* 2 tomy z 1650, *Epistolae* 3 tomy z 1668 i in. (Cior 17/23855, 23972, 23978).

⁸⁷ Origenes, *Dialogus contra Marcionitas*, Basileae 1674 (BNck).

⁸⁸ M. Rango, *Origines Pomeranicas [...] antiquitates...*, Colbergae 1684 (E 26/126).

⁸⁹ Wydanie weneckie z 1613 r. lub krakowskie z 1643 r. (E 24/231–232).

⁹⁰ F. A. Vogel, *Code criminel de l'empereur Charles V*, Vienne 1767 (Barb 1/621, CBN 213/364–365).

⁹¹ Czasopismo „Zbiór Różnego Rodzaju Wiadomości” wydawał J. A. Poser w Warszawie w 1770 r., wyszły 4 tomy (E 25/97).

⁹² J. B. C. Isoard, dit Delisle de Sales, *Dictionnaire théorique et pratique de chasse et de pêche*, t. 1–2, Paris 1769 (Barb 1/985, Cior 18/22808).

⁹³ J. Ch. Valmont de Bomare, *Dictionnaire raisonné universel d'histoire naturelle*, t. 1–6, Paris 1768 (BNck).

⁹⁴ M. A. Marin, *Les vies des pères des déserts d'Orient*, t. 1–6, Avignon 1761 (CBN 106/982).

⁹⁵ Nie zidentyfikowano.

^{95a} A. de Mormès de Saint Hilaire, *Mémoires...*, t. 1–4, Amsterdam 1766 (NUC 514/519).

⁹⁶ H. Ph. de Limiers, *Histoire de Suède sous le règne de Charles XII*, t. 1–6, Amsterdam 1721 (BNck).

⁹⁷ Ch. A. de Montgon, *Mémoires*, t. 1–8, Lausanne 1752 (BNck).

⁹⁸ S. de Gautier, *Variations de la Monarchie Française*, t. 1–4, Paris 1765 (Reverdil, Cior 18/30492).

⁹⁹ W inwentarzu z 1783 r. Reverdil zanotował: *Nouveau plan d'éducation publique*.

¹⁰⁰ J. Le Rond d'Alembert, *Mélanges de littérature...*, t. 1–5, nouv. éd., Amsterdam 1773 (Reverdil, BNck).

<i>Oeuvres de Grécourt</i> ¹⁰¹	4 vol. in 8° duc. — fl 12 gr —
<i>Londres par Grosley</i> ¹⁰²	3 „ in 8° „ — „ 16 „ —
<i>Lettres de Du Noyer</i> ¹⁰³	8 „ in 8° „ 1 „ 14 „ —
Bonfinii <i>Historia rerum hungaricarum</i> ¹⁰⁴	1 „ in fol. „ 3 „ — „ —
<i>Mémoires sur les vers à soie</i> ¹⁰⁵	5 „ in 8° „ 1 „ — „ —
Gessner <i>Schriften</i> ¹⁰⁶	2 „ in 8° „ 1 „ — „ —
<i>Matière médicale</i> ¹⁰⁷	1 „ in 4° „ — „ 8 „ —
<i>Parallele des Romains par Mably</i> ¹⁰⁸	2 „ in 8° „ — „ 12 „ —
<i>Oeuvre de Fouquet</i> ¹⁰⁹	16 „ in 12° „ 2 „ — „ —
Mitzlerum <i>Bestand der Reichstaege in Pol.</i> ¹¹⁰	2 „ in 12° „ — „ 8 „ —
<i>Ortus sanitatis</i> ¹¹¹ (donné à M. Boecler)	1 „ in fol. „ 3 „ 9 „ —
Scaliger <i>De emendatione temporum</i> ¹¹²	1 „ in fol. „ 2 „ — „ —
Sigonii <i>Historia de Regno Italiae</i> ¹¹³	1 „ in fol. „ 1 „ 6 „ —
Linnaei <i>Systema naturae</i> ¹¹⁴	2 „ in 8° „ 1 „ 6 „ —
Tacquet <i>Geometria</i> ¹¹⁵ , 2 exemp. donné à M. Pfeiderer	4 „ in 8° „ 4 „ — „ —
Lucretius Crecchii ¹¹⁶	1 „ in 8° „ — „ 14 „ —
<i>Essai sur l'histoire naturelle de la Mer Adriatique</i> ¹¹⁷	1 „ in 4° „ — „ 14 „ —

¹⁰¹ J. B. J. W. de Grécourt, *Oeuvres*, t. 1–4, Paris 1763 (BNck — także inne wyd.).

¹⁰² P. J. Grosley, *Londres*, t. 1–3, Neuchâtel 1770–1771 (BNck).

¹⁰³ A. M. Petit Dunoyer, *Lettres historiques et galantes*, t. 1–9, Londres 1757 (Quér 2/683, Krasicki 630).

¹⁰⁴ A. Bonfinius, *Historia pannonica sive hungaricarum rerum decades IV*, Coloniae Agr. 1620 (BNck).

¹⁰⁵ P. Boissier de Sauvages, *Mémoires sur l'éducation des vers*, t. 1–4, Nîmes 1763 (Reverdil, BNck).

¹⁰⁶ S. Gessner, *Schriften*, Th. 1–2, Zurich 1770 (BNck).

¹⁰⁷ Ch. L. F. Andry, *Matière médicale extraite des meilleurs auteurs*, Paris 1770 (Barb 3/82, CBN 3/226).

¹⁰⁸ G. B. de Mably, *Parallele des Romains et des François*, t. 1–2, La Haye 1741 (BNck).

¹⁰⁹ N. Fouquet, *Recueil des défenses*, t. 1–16, [Amsterdam] 1665–1668 (BNck).

¹¹⁰ S. Konarski, *Von einem nuetzlichen Mittel zum Bestaende der ordentlichen Reichstaege in Pohlen aus dem Polnischen ins Deutsche uebersetzt*, Th. 1–2, Warschau in Mitzlerischen Druckerey 1762 (E 20/8).

¹¹¹ Dzieło lekarskie *Ortus sanitatis*, którego autorem był J. von Cuba, drukowano od XV w. (Barb 4/1336, BrMGC 28/30).

¹¹² J. J. Scaliger, *Opus de emendatione temporum*, Lutetiae 1583 i wyd. późniejsze (CBN 164/394).

¹¹³ C. Sigonius, *Historia de Regno Italiae*, Hanoviae 1613 i wyd. następne (BNck).

¹¹⁴ C. Linnaeus, *Systema naturae*, Lipsiae 1748 i inne wyd. (BNck).

¹¹⁵ A. Tacquet, *Elementa Euclidea geometriae*, t. 1–2, Romae 1745 i inne wyd. (BNck).

¹¹⁶ C. T. Lucretius, *De natura rerum done into English with notes* [by T. Creech], London 1681 i 1683 (BrMGC compact 16/23/18).

¹¹⁷ V. Donati, *Essai sur l'histoire naturelle de la Mer Adriatique [...] traduit de l'italien*, La Haye 1758 (Barb 2/232–233).

<i>Traité de mécanique</i> par La Hyre ¹¹⁸	1 vol. in 4° duc.	1 fl — gr —
<i>Théorie de la Lune</i> par Clairaut ¹¹⁹	1 „ in 4° „	1 „ — „ —
S-ti Augustini <i>Opera</i> ¹²⁰	12 „ in fol. „	10 „ — „ —
<i>Sphynx Mystagoga</i> de Kircher ¹²¹	1 „ in fol. „	1 „ 9 „ —
Marsyglii <i>Danubius</i> ¹²²	6 „ in fol. „	50 „ — „ —
Terence ¹²³	1 „ in 4° „	2 „ — „ —
<i>Principes du dessin</i> par Lairesse ¹²⁴	1 „ in fol. „	2 „ 12 „ 15
<i>Traité de la peinture</i> par Richardson ¹²⁵	3 „ in 8° „	2 „ 1 „ 15
<i>Reflexions sur la poésie</i> par Du Bos ¹²⁶	3 „ in 8° „	1 „ 14 „ 15
<i>Oeuvres de Piles</i> ¹²⁷	9 „ in 8° „	2 „ 14 „ 15
Sandrart <i>Académie</i> ¹²⁸	7 „ in fol. „	32 „ 15 „ 15
<i>Grammaire</i> par Restaut ¹²⁹	1 „ in 8° „	— „ 8 „ —
<i>L'art de vérifier les dates</i> ¹³⁰	1 „ in 4° „	8 „ 4 „ 15
<i>Histoire de Caesar</i> par Suétone ¹³¹	4 „ in 8° „	3 „ 5 „ —
<i>Toilette de Flore</i> ¹³² (écarté)	1 „ in 8° „	— „ 11 „ —
<i>Hierusalem liberata</i> ¹³³	2 „ in 8° „	1 „ 12 „ 15
Bonanni <i>Numismata pontificum</i> ¹³⁴ (estamp.)	3 „ in fol. „	17 „ 5 „ 15
<i>Voyage littéraire en Grèce</i> ¹³⁵	2 „ in 8° „	— „ 16 „ —
<i>Histoire naturelle</i> de Pline ¹³⁶	7 „ in 4° „	14 „ 1 „ 15

chez M. Bacciarelli

- ¹¹⁸ Ph. de La Hyre, *Traité de mécanique*, Paris 1695 (BNck).
¹¹⁹ A. C. Clairaut, *Théorie de la Lune*, Paris 1765 (BNck).
¹²⁰ Augustinus Aurelius s., *Opera*, t. 1–12, Anvers 1700–1703 (Brunet 1/557, BrMGC 7/611 — Paris 1679–1700).
¹²¹ A. Kircher, *Sphinx mystagoga sive diatribe hieroglyphica*, Amstelodami 1676 (Reverdil, BNck).
¹²² L. F. de Marsigli, *Danubius panonico-moesicus observationibus [...] perillustratus*, t. 1–7, Amsterdam 1727 (BNck).
¹²³ P. A. Terentius, *Comediae*, Birminghamiae 1772 (BNck — wyd. J. Baskerville'a).
¹²⁴ G. de Lairesse, *Les principes du dessin*, Amsterdam 1719 (Quér 4/452).
¹²⁵ J. Richardson, *Traité de la peinture et de la sculpture*, t. 1–4, Amsterdam 1728 (BNck).
¹²⁶ J. B. Du Bos, *Reflexions critiques sur la poésie*, partie 1–3, Paris 1770 (Quér 2/609, BNck).
¹²⁷ R. de Piles, *Oeuvres diverses*, t. 1–5, Paris 1767 (BNck).
¹²⁸ J. von Sandrart, *Teutsche Academie der Bau-Bildhauer- und Maler-Kunst*, Theil 1–3 in 8 Banden, Nuernberg 1768–1775 (CBN 162/664–5).
¹²⁹ P. Restaut, *Principes généraux et raisonnés de la grammaire françoise*, 11 éd., Paris 1770 (CBN 149/615).
¹³⁰ M. F. Dantin, U. Durand, Ch. Clémencet, *L'art de vérifier les dates des faits historiques*, Paris 1770 (Barb 1/296–297, BrMGC compact 6/976/699).
¹³¹ C. T. Suetonius, *Histoire de douze césars*, t. 1–4, Paris 1771 (BNck).
¹³² P. J. Buc'hoz, *La toilette de Flore ou essai sur les plantes*, Paris 1771 (BNck, BrMGC 27/704 — tłum. ang.).
¹³³ Utwór T. Tassa, moze wydanie: *La Gerusalem liberata*, t. 1–2, Parigi 1768 (BNck).
¹³⁴ F. Buonanni, *Numismata pontificum romanorum*, t. 1–2, Romae 1699 (Reverdil, Brunet 1/1086).
¹³⁵ P. A. Guys, *Voyage littéraire de la Grèce*, t. 1–2, Paris 1771 (Reverdil, BNck).
¹³⁶ C. S. M. Plinius, *Histoire naturelle [...] traduite en françois avec le texte latin*, t. 1–7, Paris 1771–1774 (BNck).

<i>Système de la nature</i> ¹³⁷ (écarté)	2 vol. in 8°	duc.	2 fl	6 gr	15
<i>Histoire du traité de Westphalie</i> ¹³⁸	3 „ in 4°	„	5 „	8 „	15
Jabłonowski <i>Vindiciae Lechii</i> ¹³⁹ (je crois à Lojko)	1 „ in 4°	„	2 „	4 „	15
<i>Mémoires secrets</i> par Schmettau ¹⁴⁰	1 „ in 8°	„	— „	9 „	—
<i>Dictionnaire d'architecture</i> par Vyrlois ¹⁴¹	3 „ in 4°	„	13 „	7 „	15
<i>Géorgiques</i> de Virgile ¹⁴²	1 „ in 8°	„	— „	8 „	—
<i>Théâtre</i> de Pradon ¹⁴³ (écarté)	4 „ in 8°	„	3 „	4 „	—
<i>Tancredè tragedie</i> ¹⁴⁴ (égaré)	1 „ in 8°	„	— „	2 „	—
<i>Dictionnaire militaire et un état des troupes</i> ¹⁴⁵ (chez le Roi)	2 „	„	— „	15 „	—
<i>Satyres</i> de Perse ¹⁴⁶	1 „ in 8°	„	— „	9 „	—
<i>Défense des recherches</i> par Du Pan ¹⁴⁷	1 „ in 8°	„	— „	4 „	—
<i>Examen des recherches</i> par Don Perneti ¹⁴⁸	1 „ in 8°	„	— „	12 „	—
Rabeners <i>Satyren</i> ¹⁴⁹	4 „ in 8°	„	1 „	7 „	15
<i>Géographie</i> par Buesching ¹⁵⁰	7 „ in 8°	„	4 „	3 „	15
<i>Les quatre poétiques</i> ¹⁵¹	2 „ in 8°	„	— „	16 „	—
<i>Leçons de physique</i> par Nollet	9 „ in 8°	„	5 „	2 „	15
<i>Essai sur l'électricité</i> par le même	1 „ in 8°	„	— „	5 „	—
<i>Recherches sur l'électricité</i> par le même ¹⁵²	1 „ in 8°	„	— „	7 „	—

¹³⁷ *Systema naturae* Linneusza miały w XVIII w. sporo wydań, m. in. w 2 tomach w Getyndze w r. 1770 i 1772 (BNck).

¹³⁸ Autor: Guillaume Hyacinthe Bougeant. Inna edycja, zob. przyp. 82.

¹³⁹ J. A. Jabłonowski, *Lechi et Czechi [...] vindiciae*, Lipsiae 1771 (E 18/349).

¹⁴⁰ F. W. K. Schmettau, *Mémoires secrets de la guerre d'Hongrie*, Frankfurt 1772 (CBN 165/1122).

¹⁴¹ Ch. F. Roland Le Virlois, *Dictionnaire d'architecture*, t. 1–3, Paris 1770–1771 (Reverdil, BNck).

¹⁴² P. M. Vergilius, *Géorgiques [...] traduites nouvelle en vers françois [...] par M. Delille*, 3 éd., Paris 1770 (Quér 10/238 — ilustr. Eisena i innych).

¹⁴³ N. Pradon, *Oeuvres*, t. 1–4, Paris 1679 (BNck, CBN 142/290 — wyd. inne, także pt. *Théâtre*).

¹⁴⁴ Autor: Voltaire, wyd. Genève 1761 (Cior 18/64280–64281).

¹⁴⁵ Autor: F. A. Aubert de La Chesnaye Desbois, wyd. Lausanne 1743 (BNck).

¹⁴⁶ A. F. Persius, *Satyres [...] traduction avec le texte latin par l'abbé Le Monnier*, Paris 1771 (BNck).

¹⁴⁷ J. Mallet Du Pan, *Compte rendu de la défense des citoyens bourgeois de Genève*, Genève 1771 (Cior 18/42062).

¹⁴⁸ A. J. Pernetty, *Examen des recherches philosophiques et défense de cet ouvrage*, t. 1–2, Berlin 1771 (Cior 18/49533).

¹⁴⁹ G. W. Rabener, *Satyren*, Paris 1754, także inne wyd. (BNck).

¹⁵⁰ A. F. Buesching, *Géographie universelle traduite de l'allemand*, t. 1–15, Strasbourg 1768–1779 (BNck).

¹⁵¹ *Les quatre poétique d'Aristote, d'Horace, de Vida, Despréaux avec les traductions par l'abbé Batteux*, t. 1–2, Paris 1771 (CBN 8/750, Krasicki 1677).

¹⁵² Autor 3 wymienionych dzieł: Jean Antoine Nollet; *Leçons i Essai* zapewne w edycji parryskiej z 1771 r., *Recherches* z 1754 lub późniejszego wyd. (BNck).

<i>Bibliothèque des anc. philosophes ou Platon</i> ¹⁵³	7 vol. in 8° duc.	4 fl 12 gr —
<i>Gellert Schriften</i> ¹⁵⁴	4 „ in 8° „	— „ 16 „ —
<i>Pornographe et Mimographe ou idées singulières</i> ¹⁵⁵	2 „ in 8° „	— „ 12 „ —
<i>Louvet</i> ¹⁵⁶ (écarté, donné à M. Boeckler)	1 „ in 12° „	— „ 3 „ —
<i>Traité des maladies vénériennes d'Astruc</i> ¹⁵⁷	4 „ in 8° „	1 „ 9 „ —
<i>Lettres de Tissot</i> ¹⁵⁸	1 „ in 8° „	— „ 8 „ —
<i>Histoire de l'éléphantiasis</i> ¹⁵⁹	1 „ in 8° „	— „ 3 „ —
<i>Oeuvres de Clermont</i> ¹⁶⁰	1 „ in 4° „	1 „ 9 „ —
<i>Journal du siège de Bergopzoom</i> ¹⁶¹	1 „ in 8° „	1 „ — „ —
<i>Batailles des François</i> ¹⁶² (écarté)	2 „ in 8° „	1 „ — „ —
<i>Lettres de Sévigné</i> ¹⁶³	8 „ in 8° „	4 „ — „ —
<i>Mémoires de Montecuculli</i> ¹⁶⁴	1 „ in 8° „	— „ 12 „ —
<i>Mémoires de Berwick</i> ¹⁶⁵	1 „ in 8° „	— „ 12 „ —
<i>Mémoires de la vie d'Ormond</i> ¹⁶⁶	1 „ in 8° „	— „ 10 „ —
<i>Oeuvres de Milton</i> ¹⁶⁷ (donné à starostine malakoska)	4 „ in 8° „	1 „ 6 „ —
<i>Vie de Commendon</i> ¹⁶⁸	1 „ in 8° „	— „ 12 „ —
<i>Pastor fido</i> ¹⁶⁹	1 „ in 12° „	— „ 6 „ —

¹⁵³ *Bibliothèque des anciens philosophes*, t. 1–7, Paris 1771 (BNck — t. 3–5: *Oeuvres de Platon*).

¹⁵⁴ Ch. F. Gellert, *Sammlung der saemlichen Schriften*, Th. 1–4, [b.m.] 1765 (Reverdil, BNck).

¹⁵⁵ *Pornographe ou idées d'un honnête homme*, 1769 (Barb III 952–953) i *Mimographe ou idées d'une honnête femme*, Amsterdam 1770 (Barb 3/303), są autorstwa N. E. Restifa de La Bretonne'a.

¹⁵⁶ J. F. Reynier, *Le Louvet maladie du bétail* (Reverdil).

¹⁵⁷ J. Astruc, *Traité des maladies vénériennes*, Lausanne 1752 i inne wyd. (BNck).

¹⁵⁸ S. A. A. D. Tissot, *Lettres sur la médecine*, Vienne 1759 (CBN 190/101).

¹⁵⁹ F. Raymond, *Histoire de l'éléphantiasis*, Lausanne 1767 (Reverdil Larousse).

¹⁶⁰ Clermont, *Oeuvres contenant le géometrie pratique*, Paris 1755 (Quér 2/227, BNck).

¹⁶¹ Eggers, *Journal du siège de Berg-op-zoom en 1747*, Amsterdam 1750 (Reverdil, Barb 2/1028, BNck).

¹⁶² Nie zidentyfikowano.

¹⁶³ M. de Sévigné, *Lettres à M-me de Griffan sa fille*, t. 1–9, nouv. éd., Amsterdam 1775 (BNck).

¹⁶⁴ R. Montecuculi, *Mémoires*, Amsterdam 1746 (BNck).

¹⁶⁵ J. Berwick, *Mémoires*, t. 1–2, Londres 1758 i inne wyd. (CBN 12/456).

¹⁶⁶ Th. Carte, *Mémoires de la vie d'Ormond, traduit de l'anglois*, t. 1–2, La Haye 1737–1738 (BrMGC 33/106, BNck).

¹⁶⁷ J. Milton, *Oeuvres, traduites de l'anglois*, t. 1–4, Amsterdam et Leipzig 1753 (BrMGC compact ed. 17/607/918).

¹⁶⁸ A. M. Graziani, *La vie du cardinal Jean François Commendon*, Paris 1680 i in. wyd. (E 18/339).

¹⁶⁹ Utwór J. Ch. Guariniego, który od XVII w. był tłumaczony z włoskiego na różne języki, także na polski.

<i>Tactique et manoeuvre prussienne</i> ¹⁷⁰	2 vol. in 8° duc.	1 fl 10 gr —
<i>Oeuvres de Vauban</i> ¹⁷¹	3 „ in 4° „	5 „ — „ —
<i>Questions sur l'Encyclopédie</i> ¹⁷²	9 „ in 8° „	4 „ 9 „ —
<i>Histoire de Siam</i> ¹⁷³	2 „ in 8° „	— „ 12 „ —
<i>Dissertation sur le commerce</i> ¹⁷⁴	1 „ in 8° „	— „ 2 „ —
<i>Maladies des gens du cour</i> ¹⁷⁵ (écarté)	1 „ in 8° „	— „ 5 „ —
<i>Reflexions politiques sur la Pologne</i> ¹⁷⁶	1 „ in 8° „	— „ 4 „ —
<i>Abrégé de l'histoire des empereurs</i> ¹⁷⁷	2 „ in 8° „	1 „ — „ —
<i>Catulle et Tibulle</i> ¹⁷⁸	2 „ in 8° „	2 „ 9 „ —
<i>Contes comiques</i> ¹⁷⁹ (écarté)	1 „ in 8° „	— „ 6 „ —
<i>Lettres de Catesbi</i> ¹⁸⁰	1 „ in 8° „	— „ 5 „ —
<i>Souvenir de Caylus</i> ¹⁸¹ (donné à M-e Williams)	1 „ in 8° „	— „ 5 „ —
<i>Recherches sur l'atmosphère</i> par de Luc ¹⁸²	2 „ in 4° „	1 „ 12 „ —
<i>Dictionnaire de la Bible</i> par Calmet ¹⁸³	4 „ in fol. „	11 „ 14 „ 15
<i>Oeuvres de Rousseau</i> ¹⁸⁴	11 „ in 8° „	5 „ — „ 15
<i>Essais de Montaigne</i> ¹⁸⁵	10 „ in 8° „	3 „ 12 „ —
<i>Oeuvres de Racine</i> ¹⁸⁶	7 „ in 8° „	1 „ 7 „ 15
<i>Locks Works</i> ¹⁸⁷	4 „ in 4° „	16 „ 12 „ —

¹⁷⁰ Nie zidentyfikowano.

¹⁷¹ S. de Vauban, *Oeuvres*, t. 1–3, Amsterdam et Leipzig 1771 (CBN 203/925).

¹⁷² F. M. de Voltaire, *Questions sur l'Encyclopédie*, t. 1–9, Paris 1770–1772 (Barb 4/1159).

¹⁷³ F. H. Turpin, *Histoire naturelle et civile du Royaume de Siam*, t. 1–2, Paris 1771 (CBN 196/274).

¹⁷⁴ J. Belloni, *Dissertation sur le commerce, traduit de l'italien*, La Haye 1775 (Barb 1/1077).

¹⁷⁵ S. A. A. D. Tissot, *Essai sur les maladies des gens du monde*, 3. éd., Lyon 1771, albo Lausanne 1772 (CBN 190/93).

¹⁷⁶ Publikacja anonimowa *Reflexions politiques sur l'administration intérieure de la Pologne*, Amsterdam 1775 (E 26/153).

¹⁷⁷ *Abrégé de l'histoire des empereurs romains [...] Extrait de divers auteurs par R. M.*, Rouen 1609 (BNck).

¹⁷⁸ V. C. Catullus, A. Tibullus, G. Cornelius, *Traduction en prose de Catulle, Tibulle et Gallus*, t. 1–2, Amsterdam 1771 (BNck).

¹⁷⁹ Ch. M. Wieland, *Contes comiques traduits de l'allemand*, Francofort, Paris 1771 (Barb 1/741).

¹⁸⁰ M. J. Laboras de Mezières Riccoboni, *Lettres de milady Juliette Catesby à milady Henriette Campley*, 4. éd., Paris 1769 (BNck).

¹⁸¹ M. M. de Caylus, *Les souvenirs*, Amsterdam 1770 (Cior 17/18095).

¹⁸² J. H. Deluc, *Recherches sur les modifications de l'atmosphère*, t. 1–2, Genève 1772 (BNck).

¹⁸³ A. Calmet, *Dictionnaire historique, critique, chronologique [...] de la Bible*, t. 1–4, Paris 1772–1778 (BNck — t. 3–4: suppl.).

¹⁸⁴ J. J. Rousseau, *Oeuvres*, nouv. éd., t. 1–11, Amsterdam 1769 (Cior 18/54552).

¹⁸⁵ M. de Montaigne, *Essai [...] avec les notes de M. Coste*, nouv. éd., t. 1–10, Londres 1768–1769 (Reverdil, BNck).

¹⁸⁶ J. Racine, *Oeuvres [...] avec des commentaires par M. Luneau de Boisjerman*, t. 1–7, Paris 1768 (Cior 17/56278).

¹⁸⁷ J. Locke, *The works*, 8. ed., t. 1–4, London 1768 (BNck, BrMGC 15/713/569).

<i>Historia di Napoli</i> de Giannoni ¹⁸⁸	4 vol. in 8°	duc.	4 fl	1 gr	—
Juvenal <i>Satyrae</i> ¹⁸⁹	1 „ in 12°	„	— „	2 „	—
<i>Vie de Robinson Crusoe</i> ¹⁹⁰	3 „ in 8°	„	1 „	7 „	15
<i>Qeuvres de Molière</i> ¹⁹¹	6 „ in 8°	„	1 „	7 „	—
<i>Corpus juris canonici</i> Boehmeri	2 „ in 4°	„	3 „	6 „	—
<i>Jus ecclesiasticum protestantium</i> Boehmeri ¹⁹²	6 „ in 4°	„	6 „	— „	—
Lauterbachii <i>Collegium</i> ¹⁹³	3 „ in 4°	„	3 „	4 „	—
Bacon <i>Works</i> ¹⁹⁴	5 „ in 4°	„	20 „	6 „	—
<i>Virgile</i> by Dryden ¹⁹⁵	3 „ in 8°	„	3 „	1 „	—
D'Avenant <i>Works</i> ¹⁹⁶	5 „ in 8°	„	6 „	2 „	—
Castelli <i>Lexicon heptagloton</i> ¹⁹⁷	2 „ in fol.	„	8 „	6 „	—
<i>Robinson Crusoe</i> en anglois ¹⁹⁸	2 „ in 8°	„	1 „	6 „	15
<i>Commentaires on the laws of Engl[and]</i> ¹⁹⁹	4 „ in 4°	„	5 „	4 „	—
<i>History of Indostan</i> by Dow ²⁰⁰	3 „ in 4°	„	11 „	13 „	15
<i>Biblia polska</i> ²⁰¹	1 „ in 8°	„	1 „	„	4 —
<i>Dictionnaire de Troz</i> ²⁰² (à Rębéliński et un à Barnawal)	7 „ in 8°	„	12 „	8 „	—
<i>Commentaires sur la Bible</i> par Calmet ²⁰³	9 „ in fol.	„	26 „	6 „	15

¹⁸⁸ P. Giannone, *Historia civile del Regno di Napoli*, t. 1–4, Haie 1753 (LC 55/97, Krasicki 382).

¹⁸⁹ J. D. Juvenalis, *Satyrae*, London 1728 i inne wyd., często z Persjuszem (BrMGC c. ed. 13/897/142–143).

¹⁹⁰ D. Defoe, *La vie et aventures de Robinson Crusoe*, t. 1–3, Paris 1761 (Quer 3/145, Krasicki 1139).

¹⁹¹ J. B. P. Molière, *Oeuvres [...] augmentés de la vie de l'auteur et des remarques par Voltaire*, t. 1–6, Amsterdam, Leipzig 1765 (Cior 17/47804).

¹⁹² Dzieła J. H. Boehmera wydane w Halle: pierwsze w l. 1738–1748, drugie w 1733–1754 (BNck).

¹⁹³ W. A. Lauterbach, *Collegium theoretico-practici a libro primo Pandectarum*, pars 1–3, Tubingen 1723–1726 (Georgi 2/393, BNck).

¹⁹⁴ F. Bacon, *The works*, t. 1–5, London 1765 (BrMGC 8/777).

¹⁹⁵ P. M. Vergilius, *The works [...] translated into English verse by Mr. Dryden*, t. 1–4, London 1772 (CBN 212/162).

¹⁹⁶ Ch. Davenant, *The political and commercial works*, t. 1–5, London 1771 (NUC 457/73).

¹⁹⁷ E. Castell, *Lexicon heptagloton: hebraicum, chaldeicum, syriacum, samaritanum, aethiopicum, arabicum et persicum*, pars 1–2, Londini 1669 (BNck).

¹⁹⁸ Powieść Defoe o Robinsonie wyszła pierwszy raz po angielsku w r. 1719, następnie miała wiele wydań i tłumaczeń na inne języki.

¹⁹⁹ W. Blackston, *Commentaires of the laws of England*, t. 1–6, Bruxelles 1775–1776 (Reverdil, BNck — t. 4–5 w 1776).

²⁰⁰ A. Dow, *The history of Indostan*, t. 1–3, London 1768–1772 (Reverdil, BNck).

²⁰¹ *Biblia* wydana w Brzegu Śląskim w 1768 r. (E 13/21–22).

²⁰² M. A. Troz, *Nouveau dictionnaire françois, allemand et polonois*, t. 1–4, Leipzig 1744–1772 (E 31/336–337). Zapisano 7 tomów, a zatem były to 2 egzemplarze, przy czym jeden niekompletny.

²⁰³ Praca Calmeta pt. *Commentaire littéral sur tous les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament* w 8 tomach (9 woluminach) wyszła w Paryżu w l. 1724–1726 (BNck).

<i>Voyages de Chardin</i>	4 vol. in 4°	duc.	5 fl	11 gr	—
Dits ²⁰⁴	10 „ in 8°	„	4 „	3 „	—
<i>Art militaire des Chinois</i> ²⁰⁵	1 „ in 4°	„	4 „	11 „	—
<i>Institution politique de Bielfeld</i> ²⁰⁶	4 „ in 8°	„	2 „	15 „	—
<i>La science des négociations</i> ²⁰⁷	1 „ in 8°	„	— „	14 „	—
<i>Précis sur la Pomeranie</i> ²⁰⁸	1 „	„	2 „	12 „	—
<i>Notes justificatives</i> ²⁰⁹	1 „	„	3 „	10 „	—
<i>Précis sur la Pomeranie</i> ²¹⁰	1 „	„	4 „	3 „	15
<i>Precis sur la nouvelle Marche</i> ²¹¹	1 „	à Wyrwicz	4 „	3 „	15
<i>Notes justificatives</i> ²¹²	1 „	„	5 „	10 „	15
<i>Précis sur la nouvelle Marche</i> ²¹³	1 „	et à Koma-	2 „	12 „	—
<i>Précis sur la Pomeranie</i> ²¹⁴	1 „	rzewski	— „	15 „	—
<i>Notes justificatives</i> ²¹⁵	1 „	„	— „	10 „	—
<i>Loix de Minos</i> ²¹⁶	1 „ in 8°	„	— „	5 „	15
<i>Insuffisance des prétentions</i> ²¹⁷ etc.	1 „ in 8°	„	— „	3 „	—
<i>Edicta Regni Galiciaes</i> ²¹⁸	1 „ in fol.	„	— „	6 „	—
<i>Carte de la Pologne</i> ²¹⁹ (au jeune prince Poniatowski)	—	„	2 „	2 „	15
<i>Traité des délits et des peines</i> ²²⁰	1 „ in 8°	„	— „	8 „	—
<i>Lettres sur l'état de la Pologne</i> ²²¹	1 „ in 8°	„	— „	10 „	15

²⁰⁴ J. Chardina *Voyages en Perse* ukazały się w 4 tomach w Amsterdamie w 1735 r., a wcześniej także w Amsterdamie w 1711 r. w 10 tomach (BrMGC 35/656).

²⁰⁵ J. Amyot, *Art militaire des Chinois*, Paris 1772 (BrMGC 4/994).

²⁰⁶ J. F. von Bielfeld, *Institutiones politicas*, t. 1–4, Leide 1767–1772 (BrMGC 19/189).

²⁰⁷ Nie zidentyfikowano.

²⁰⁸ Praca F. Łojki, znana wówczas także po polsku jako *Wywód praw polskich do Pomeranii*, wydana w 1773 r. (E 21/390).

²⁰⁹ *Notes justificatives pour le Précis des recherches sur la Poméranie*, 1772 (E 23/177 — autor nieznan).

²¹⁰ Zob. przyp. 208.

²¹¹ Praca F. Łojki, pt. *Recherches sur la Nouvelle Marche*, znana w owym czasie w języku polskim jako *Wywód pretensji do Nowej Marchii*, drukowana w 1773 r.

²¹² Zob. przyp. 209.

²¹³ Zob. przyp. 211.

²¹⁴ Zob. przyp. 208.

²¹⁵ Zob. przyp. 209.

²¹⁶ Plato, *Loix de Minos*, Amsterdam 1769 (BNck).

²¹⁷ F. Łojko, *Insuffisance des prétensions de Sa Majesté Prusienne sur la Grande-Pologne*, Londres 1773 (E 21/389–390).

²¹⁸ *Edicta et mandata universalis Regni Galiciae et Lodomeriae [...] Rozkazy i ustawy [...] Królestwom Galicji i Lodomerii ogłoszone*, Leopoli 1773 (E 16/17).

²¹⁹ *Carte de la Pologne divisée par provinces et palatinats*, wykonana przez A. Rizzi-Zannoniego w 1772 r.

²²⁰ C. B. Beccaria, *Traité des délits et des peines, trad. de l'italien*, Philadelphie 1766 (BrMGC 12/432).

²²¹ N. Baudeau, *Lettres sur l'état actuel de la Pologne*, Amsterdam, Paris 1771 (E 12/411, Albertrandi 1208).

<i>Journal de Pierre le Grand</i> ²²²	1 vol. in 8° duc.	1 fl 7 gr —
<i>Système social</i> ²²³	1 „ in 8° „	1 „ 1 „ 15
<i>Éléments de l'histoire</i> par Millot ²²⁴	9 „ in 8° „	3 „ 3 „ —
<i>Description des arts et métiers</i> ²²⁵	30 „ in fol. „	105 „ 13 „ —
<i>Recherches sur les Egyptiens</i> ²²⁶	2 „ in 8° „	— „ 14 „ —
<i>Essai sur la tactique</i>	2 „ in 8° }	„ 3 „ 2 „ —
Un dit ²²⁷	1 „ in 4° }	
<i>La Pucelle d'Orleans</i> ²²⁸ 2 exempl. (un perdu chez le Roi)	2 „ in 8° „	1 „ 11 „ 15
<i>Carte itinéraire de l'Allemagne</i> } chez le Roi	—	„ — „ 8 „ —
La même dans un étui }	—	„ — „ 14 „ —
<i>Éssai sur santé des filles</i> par Venel ²²⁹ (souscription sans effet)	—	„ 1 „ 1 „ 15
<i>Établissement des Europeen dans Indes</i> ²³⁰		
2 ex.	17 „ in 8° „	6 „ 2 „ —
<i>Oeuvres de Diderot</i> ²³¹	5 „ in 8° „	2 „ 9 „ —
<i>Histoire de Venise</i> par Laugier ²³²	12 „ in 8° „	5 „ — „ 15
<i>Contes des fées</i> ²³³	8 „ in 8° „	2 „ 9 „ —
<i>Voiage sentimental</i> ²³⁴	2 „ in 8° „	— „ 6 „ —
<i>Jean Hennuyer drame</i> ²³⁵	1 „ in 8° „	— „ 2 „ —
<i>Biblia polska</i> (envoïé au père Painaudi à Parme) ²³⁶	1 „ in 8° „	1 „ 13 „ 15

²²² Wydanie berlińskie z 1772 r. (Reverdil, Barb 2/1016 — wymienia nazwisko autora: S. Stchepotief).

²²³ P. H. D. d'Holbach, *Système social*, t. 1—3, Londres 1773 (Cior 18/34061).

²²⁴ C. F. X. Millot, *Éléments de l'histoire générale*, t. 1—9, Lausanne 1775 lub Paris 1772—1773 (Brunet 3/1725, BNck).

²²⁵ *Description des arts et métiers faite ou approuvée par MM. de l'Académie des Sciences*, Paris 1761—1789, 113 zeszytów in 2° (Brunet 2/618—620).

²²⁶ C. de Pauw, *Recherches philosophiques sur les Égyptiens*, t. 1—2, Berlin 1773 (Cior 18/49273).

²²⁷ G. Pictet, *Essai sur la tactique de l'infanterie*, t. 1—2, Genève 1761 (CBN 136/879, Barb 2/246, notowano tylko wyd. in 4°).

²²⁸ Utwór Voltaire'a, który drukowano wiele razy w XVIII w.

²²⁹ J. A. Venel, *Essai sur la santé et l'éducation médicale des filles*, Yverdon 1776 (CBN 205/307).

²³⁰ G. Th. F. Raynal, *Histoire philosophique des établissemens et du commerce des Européens dans les Deux Indes*, t. 1—7, Amsterdam 1773 (Cior 18/52347).

²³¹ D. Diderot, *Collection complete des oeuvres philosophiques, littéraires et dramatiques*, t. 1—5, Londres 1773 (BNck).

²³² M. A. Laugier, *Histoire de la république de Venise*, t. 1—12, Paris 1759—1767 (Barb 2/708/, BNck).

²³³ M. C. d'Aulnoy, *Les contes des fées*, Norimbergae 1762 (Barb 1/743).

²³⁴ L. Sterne, *Voyage sentimental, trad. de l'anglois par M. Frénais*, partie 1—2, Liège 1770 (BNck).

²³⁵ Nie zidentyfikowano.

²³⁶ Prawdopodobnie wyd. w Brzegu z 1768 r. (drugi egz., zob. przyp. 201).

<i>De delitti e delle pene</i> ²³⁷	1 vol. in 8°	duc. — fl 5 gr —
<i>Histoire de Polybe</i> ²³⁸	7 „ in 4°	„ 10 „ — „ —
<i>Manuel de marine</i> ²³⁹	2 „ in 8°	„ — „ 15 „ —
<i>Roesels Insecten Belustigungen</i> ²⁴⁰	5 „ in 4°	„ 18 „ 4 „ 15
<i>Limites Reg. Poloniae</i> ²⁴¹ (perdu par Chreptowicz)	1 „ in fol.	„ — „ 6 „ —
<i>Voyage de Bougainville</i> ²⁴²	3 „ in 8°	„ 1 „ 14 „ —
<i>Leibnitzii Opera</i> ²⁴³	6 „ in 4°	„ 8 „ 16 „ —
<i>Hudibras</i> ²⁴⁴	3 „ in 8°	„ 1 „ 7 „ —
<i>Satyres de Juvenal</i> ²⁴⁵	1 „ in 8°	„ — „ 16 „ —
<i>Geometrie par Clairaut</i> ²⁴⁶	1 „ in 8°	„ — „ 10 „ —
<i>Roman comique</i> ²⁴⁷	3 „ in 8°	„ 1 „ 1 „ 15
<i>État de la Suisse</i> ²⁴⁸	4 „ in 8°	„ 2 „ 10 „ 15
<i>Voyages rédigées par Hawkesworth</i> ²⁴⁹	4 „ in 4°	„ 8 „ 1 „ —
<i>Tabasz</i> ²⁵⁰	1 „ in 8°	„ — „ 1 „ 15
<i>Lettres sur les François et les Anglois</i> par de Muralt ²⁵¹	3 „ in 8°	„ — „ 14 „ —
<i>Gazette de Cythère</i> ²⁵² (écarté)	1 „ in 8°	„ — „ 12 „ —
<i>Astronomie par La Lande</i> ²⁵³	3 „ in 4°	„ 7 „ 9 „ —
<i>Histoire de Jablonowski</i> ²⁵⁴	4 „ in 4°	„ 1 „ 7 „ —

²³⁷ Dzieło Beccarii w oryginale, kilka wydań w XVIII w. (BrMGC 12/431).

²³⁸ Polybius, *Histoire, traduite de grec*, t. 1–7, Amsterdam 1753 i inne wyd. (BrMGC c. E. 20/636/589).

²³⁹ J. Bourdé de Villehuet, *Manuel des marins ou explication des termes de marine*, 1773 (Reverdil, BNck).

²⁴⁰ *Insectenbelustigungen monatlich herausgegebene von August Johann Roesel*, Th. 1–3 1746–1755, Th. 4 1761 (BNck).

²⁴¹ M. Dogiel, *Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae [...] descripti*, Vilnae 1758 (E 15/272).

²⁴² L. A. de Bougainville, *Voyage autour du monde*, t. 1–2, Neuchâtel 1772 (BNck).

²⁴³ G. W. Leibniz, *Opera omnia*, t. 1–6, Genevae 1768 (Reverdil, BNck).

²⁴⁴ S. Butler, *Hudibras, poème héroïque*, partie 1–3, London 1757 (BNck – także inne wyd.).

²⁴⁵ Zapewne tłumaczenie francuskie Dusaulxa *Satyr Juvenalisa* z 1770 r. (BNck).

²⁴⁶ A. C. Clairaut, *Éléments de géométrie*, Paris 1765 (BNck).

²⁴⁷ P. Scarron, *Le roman comique*, Paris 1657 (Cior 17/61782).

²⁴⁸ *État et delices de la Suisse*, t. 1–4, Amsterdam 1730 (Barb 2/298 z prac Abrahama Rou-cheta i in.).

²⁴⁹ *Relation des voyages [...] executés par [...] Byron[...] le capitaine Cook traduite de l'anglois*, red. par J. Hawkesworth, t. 1–4, Lausanne et Neuchâtel 1774 (BNck).

²⁵⁰ Autor: Cornelius Schonaeus, wyd. Warszawa 1773 (E 27/253).

²⁵¹ Bêat Louis de Muralt, *Lettres sur les Anglois et François sur les voyages*, partie 1–3, Londres 1753 (BNck).

²⁵² J. F. Bernard, *Gazette de Cythère, ou aventures galantes*, Londres 1774 (Barb 2/524, BNck).

²⁵³ J. J. Le François La Lande, *Astronomie*, 2. éd., t. 1–4, Paris 1771 (BNck).

²⁵⁴ Jonsac, *Histoire de Stanislas Jablonowski*, t. 1–4, Leipsic 1774 (Reverdil, E 18/612).

<i>Éléments de mathématique</i> par La Caille ²⁵⁵	4 vol. in 8° duc.	2 fl 14 gr 15
Un livre polonois acheté par le cadet lecteur	1 „ in 8°	„ — „ 1 „ —
<i>Dictionnaire françois et flamand</i>	1 „ in 4°	}
„ <i>flamand et françois</i> ²⁵⁶	1 „ in 4°	
„ <i>latin et allemand</i> ²⁵⁷	3 „ in 4°	
„ <i>italien et françois</i> ²⁵⁸	1 „ in 4°	
„ <i>espagnol et françois</i> ²⁵⁹	2 „ in 4°	
<i>Anatomie du corps humain</i> ²⁶⁰	2 „ in 4°	
<i>Traité de la circulation et du credit</i> ²⁶¹	1 „ in 8°	
<i>Science des personnes de la cour de l'épée</i> ²⁶²	4 „ in 8°	
<i>Choix de poésies allemandes</i> ^{262a}	4 „ in 8°	
<i>Éléments de la langue anglaise</i>	1 „ in 8°	
<i>Grammaire espagnole</i>	1 „ in 8°	
<i>Ditte flamande</i>	1 „ in 8°	
<i>Secrétaire espagnol</i> ²⁶³	1 „ in 8°	„ 20
<i>Avantures de Télémaque en espagnol</i> ²⁶⁴	2 „ in 8°	
<i>Mémoires d'Anne Autriche</i> par de Motte- ville ²⁶⁵	6 „ in 8°	„ 2 „ 1 „ 15
<i>Histoire des empereurs</i> par Crévier ²⁶⁶	12 „ in 8°	„ 4 „ 8 „ —
<i>Discours du roi de Suède</i> ²⁶⁷	1 „ in 8°	„ — „ 1 „ 15
<i>Philippiki Demosthenesa</i> ²⁶⁸	1 „ in 8°	„ — „ 4 „ —

²⁵⁵ N. L. de La Caille, *Leçons élémentaires de mathématique*, Paris 1770 (BNck — także wyd. 1772). Notowano wyd. w 1 tomie, może tu 4 egz.

²⁵⁶ F. Halma, *Woordenboek der nederduitsche en fransche*, Amsterdam 1710 (BNck — także wyd. 1717).

²⁵⁷ J. H. Druemel, *Lexicon manuale latino-germanicum et germanico-latinum*, Ratisbonae 1753 (BNck).

²⁵⁸ G. Veneroni, *Dictionnaire italien et françois*, Paris 1769 (BNck).

²⁵⁹ F. Sobrino, *Diecionario nuevo de las lengua espanola y francesa*, t. 1–2, Brusselas 1760 (BNck).

²⁶⁰ Nie zidentyfikowano.

²⁶¹ G. M. Butel-Dumont, *Traité de la circulation et du crédit*, Amsterdam 1771 (Cior 18/14941).

²⁶² Chevigni, *La science des personnes de cour*, t. 1–4, Amsterdam 1729 (BNck — sporo wydań późniejszych, które uzupełniał P. Massuet).

^{262a} Autor: Michal Huber, wyd. Paris 1766 (Reverdil, CBN 74/267).

²⁶³ Cztery kolejne dzieła nie zidentyfikowane.

²⁶⁴ F. Fénelon, *Avantures de Telemaco hijo de Ulises, traducido del original frances*, La Haye 1711 (CBN 5/796 — także notowane wyd. Paris 1753).

²⁶⁵ F. B. de Motteville, *Mémoires pour servir d'Anne Autriche*, t. 1–6, Amsterdam 1760 (Cior 17/50688, BNck).

²⁶⁶ J. B. L. Crévier, *Histoire des empereurs romains*, t. 1–12, Paris 1749–1771 (BNck).

²⁶⁷ Może to — Gustaw III, król szwedzki: *Orationes e svecico in latinum conversae*, Berlin 1772 (BNck).

²⁶⁸ Demosthenes, *Filipiki [...] przekładania Nagurczewskiego*, Warszawa 1774 (E 15/12).

<i>Élégies de Propertius</i> ²⁶⁹	1 vol. in 8°	duc.	—	fl 10 gr 15
<i>La maison rustique</i> ²⁷⁰	2 „ in 4°	„	4 „	5 „ —
<i>Histoire de France</i> par Velly ²⁷¹	24 „ in 8°	„	10 „	15 „ —
<i>Histoire des empereurs</i> par Tillemont ²⁷²	16 „ in 8°	„	4 „	11 „ —
<i>Mémoires de Lorient</i> ²⁷³	1 „ in 8°	„	— „	2 „ 15
<i>Regulament dla infanterii i kawalerii</i> ²⁷⁴ 5 egz.	5 „ in 8°	„	4 „	13 „ —
<i>Dictionnaire des arts et métiers</i> ²⁷⁵	3 „ in 8°	„	22 „	15 „ —
<i>Mappa geographica Regni Poloniae</i> } au Roi		„	3 „	— „ —
Ditte relié ²⁷⁶ }		„	4 „	— „ —
<i>Trois manifestes de la République confédérée</i> ²⁷⁷		„	6 „	7 „ 15
Supplément à l' <i>Histoire naturelle</i> de Buffon t. 1 ²⁷⁸	1 „ in 4°	„	2 „	2 „ 15
			„ 1156 „	7 „ 15

3.4

AGAD, ZP 430, s. 176–185.

**Compte de 1776 à 1779 inclusivement rendu le 5 janv. 1780
par Marc Louis Reverdil.**

S. 177: Recette du 1 jan-er 1776 a ce jour 31 X-bre 1779 fait 48 mois à # 20
— — — # 960.

²⁶⁹ S. A. Propertius, *Élégies traduites par Charpentier de Longchamps*, Amsterdam 1772 (BNck — także inne wyd.).

²⁷⁰ L. Liger, *La nouvelle maison rustique, ou économie générale de tous les bien de campagne*, t. 1–2, Paris 1768 (Reverdil, Barb 3/555, BNck — 10. éd. 1775, enrichie de figures).

²⁷¹ P. F. Velly, *Histoire de France*, t. 1–30, Paris 1775–1786 (BNck).

²⁷² S. Le Nain de Tillemont, *Histoire des empereurs et autres princes*, t. 1–6, Paris 1700–1739 (BrMGC 15/23/581).

²⁷³ A. J. Lorient, *Mémoire sur une découverte dans l'art de bâtir*, Paris 1774 (BNck).

²⁷⁴ *Regulamen exercerunku dla regimentów pieszych (infanterii) i Regulamen exercerunku dla regimentów kawalerii* wydano w Warszawie w 1775 r. (E 26/168).

²⁷⁵ Nie zidentyfikowano.

²⁷⁶ Zapewne mapa Rizzi-Zannoniego, zob. 3.3, przy. 219.

²⁷⁷ Manifesty konfederatów barskich z 1768 i 1769 r. wydane w 1770 (Albertrandi 1162, E 22/118).

²⁷⁸ Może to tom dodatków do edycji paryskiej z 1770 r. *Histoire naturelle des oiseaux* Buffona (Brunet 1/1379–1380). Cały spis obejmuje 386 dzieł w 981 woluminach i mapy. Przy niektórych wydawnictwach są uwagi o ich odłożeniu na bok, przy niektórych o ich wypożyczeniu. Z ostatnich notatek wynika, że książki znajdowały się u: Jana Boecklera, lekarza królewskiego (111, 156), Krzysztofa Pflaiderera, dyrektora Korpusu Kadetów (115), Marcelego Bacciarellego, nadwornego malarza Stanisława Augusta (124–128), Feliksa Łojki, uczonego ekonomisty (139), Anny Szaniawskiej, starościny małogoskiej (167), pani Williams (181), Karola Wyrwicza, rektora jezuickiego kolegium w Warszawie (208–215, Barnewała (202), Jana Chrzyciela Komarzewskiego, szefa kancelarii wojskowej króla (208–215), u księcia Józefa Poniatowskiego (219 — mapa), u ojca Painaudi (236) i Joachima Chreptowicza, kanclerza wielkiego litewskiego (242).

S. 178: **Dépense.** Pour solde du précédent compte du 1-er janv. 1767 au 31 X-bre 1775 — — — # 446 fl 15.

S. 179-181: **Dépense:** Livres, 1779, X-bre 31

<i>Campagnes de Maillebois</i> ¹	3	vol.	f°	duc.	22	fl	9	gr	15
<i>Statut litewski</i> ²	1	„	f°	„	—	„	15	„	—
<i>Manière de faire le fer</i> ³	1	„	8°	„	—	„	8	„	—
<i>Vie de Clement</i> 14 ⁴	1	„	8°	„	—	„	5	„	—
<i>Hist. nat.</i> de Buffon. Oiseaux t. 3-e	1	„	4°	„	2	„	2	„	15
„ „ „ Suppl. t. 2-e ⁵	1	„	4°	„	2	„	2	„	15
<i>Hist. et Mém. de l'Acad. de Sciences</i> t. 5-e ⁶	1	„	4°	„	2	„	2	„	15
<i>Regulamen exerc. inf. i kawalerii</i> ⁷	3	„	8°	„	2	„	2	„	15
<i>Academ. de M. Sandrart</i> 8-e ⁸	1	„	f°	„	4	„	3	„	—
<i>Voyage en Sicile</i> de Brydone ⁹	2	„	8°	„	1	„	2	„	15
<i>Voyage de Petersb. en Asie</i> p. Antermony ¹⁰	3	„	8°	„	—	„	16	„	—
<i>Biblia latino-polonica</i> ¹¹	2	„	4°	„	2	„	14	„	15
<i>Magazin de Le Prince de Beaumont</i> ¹²	14	„	8°	„	2	„	1	„	15
<i>Dzieje rzyms. p. Macquer</i> ¹³	2	„	8°	„	—	„	5	„	—
„Zabawy Przyj.” ¹⁴	12	„	8°	„	4	„	8	„	—
<i>Proceder wojsk.</i> ¹⁵	3	„	8°	„	1	„	13	„	—
<i>Arithm. polit.</i> par Young ¹⁶	2	„	8°	„	—	„	14	„	—
<i>Félicité publique</i> par Chastellux ¹⁷	2	„	8°	„	—	„	14	„	—

¹ A. F. J. Masson, *Histoire des campagnes de [...] Maillebois en Italie*, t. 1–2, Paris 1775 (BrMGC c.e. 16/595/637 i 1181/177).

² *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego* miał kilka edycji: Wilno 1614 i 1619, Warszawa 1648 i Wilno 1744 (E 29/233–240).

³ Nie zidentyfikowano.

⁴ L. A. Caraccioli, *La vie du pape Clement XIV*, Paris 1775 (Barb 4/968, BNck).

⁵ Zob. 3.3, przyp. 43.

⁶ Zob. 3.3, przyp. 38.

⁷ Zob. 3.3, przyp. 274.

⁸ Zob. 3.3, przyp. 128.

⁹ P. Brydone, *Voyage en Sicile et à Malte. Traduit de l'anglois*, partie 1–2, Neuchâtel 1776 (BNck).

¹⁰ J. Bell of Antermony, *Voyages depuis St. Petersburg en Russie dans diverses contrées de l'Asie, trad. d'anglois*, t. 1–3, Paris 1766 (BNck).

¹¹ *Biblia sacra latino-polonica [...] polonicum vero r. p. Jacobi Wuykii reimpressa*, Wratislaviae 1771 (E 13/13).

¹² Marie Le Prince de Beaumont jest autorką *Magazin des adolescents*, *Magazin des enfans* i *Magazin des jeunes dames*, które wielotomowo wychodziły kilka razy w XVIII w.

¹³ Zob. 3.3, przyp. 17.

¹⁴ Zob. 3.3, przyp. 28.

¹⁵ *Proceder prawny wojskowy* podany 1775 (E 12/245–246).

¹⁶ A. Young, *Arithmétique politique*, t. 1–2, La Haye 1775 (BrMGC c. e. 27/722/397).

¹⁷ F. J. de Chastellux, *De la félicité publique*, t. 1–2, Amsterdam 1772 (Barb 2/443).

<i>Mémoires de Beaumarchais</i> ¹⁸	1	vol.	4°	duc.	—	fl	11	gr	—
<i>Pogonotomie</i> par Perret ¹⁹	1	„	8°	„	—	„	1	„	15
<i>Hist. des ordres religieux</i> par Héliot ²⁰	8	„	4°	„	6	„	13	„	—
<i>Declamationes</i> Quintiliani	2	„	4°	„	—	„	7	„	—
<i>Institutio oratoria</i> eiusdem [Quintiliani] ²¹	2	„	4°	„	—	„	13	„	15
<i>Mém. pour servir à l'hist. de jur.</i> par Reaumur ²²	6	„	4°	„	10	„	9	„	—
<i>Hist. d'Anglet.</i> par Rapin ²³	13	„	4°	„	7	„	13	„	—
<i>Lettres</i> du card. d'Ossat ²⁴	5	„	8°	„	—	„	13	„	15
<i>Historiae Thuani sui temporis</i> ²⁵	9	„	8°	„	1	„	8	„	15
<i>Hist. du luthér.</i> par Maimbourg ²⁶	2	„	12°	„	—	„	10	„	15
<i>Ouvrages</i> de l'abbé de St. Pierre ²⁷	10	„	8°	„	2	„	8	„	15
<i>Livre maçonne</i>	1	„	8°	„	—	„	3	„	15
<i>Santé de gens de lettres</i> par Tissot	1	„	8°	„	—	„	3	„	—
<i>Onanisme</i> par le dit ²⁸	1	„	8°	„	—	„	3	„	—
<i>Jus naturae</i> Wolffii ²⁹	8	„	4°	„	4	„	5	„	—
<i>Recueil des oraisons funebres</i> de Mascaron ³⁰	1	„	8°	„	—	„	6	„	—
<i>Goffred abo Jeruz. wyzw.</i> ³¹	1	„	8°	„	—	„	3	„	15
<i>Lettres</i> de Boufflers ³²	1	„	8°	„	—	„	2	„	15
<i>Théorie de impôt</i> par Mirabeau ³³ , suppl.	1	„	8°	„	—	„	4	„	—

¹⁸ P. A. de Beaumarchais, *Mémoires à consulter pour P. A. C.* 1773 (Cior 18/10412).

¹⁹ J. J. Perret, *Pogonotomie ou l'art d'apprendre à se raser soi-même*, Paris 1769 (BNck).

²⁰ P. Hélyot, M. Bullot, *Histoire des ordres monastiques et militaires*, t. 1–8, Paris 1714–1719 (BNck).

²¹ Dzieła M. F. Quintiliana *Declamationes undeviginti* i *De institutione oratoria* były wiele razy wydawane, m. in. w Lejdzie w 1720 r. in 4° (BNck).

²² R. A. Ferchault de Reaumur, *Mémoires pour servir à l'histoire des insects*, t. 1–6, Amsterdam 1727–1748 (BrMGC c. e. 9/134/20).

²³ P. Rapin de Thoyras, *Histoire d'Angleterre*, t. 1–13, La Haye 1724–1736 (Graesse 6/28).

²⁴ A. d'Ossat, *Lettres*, t. 1–5, Amsterdam 1708 (BNck — i inne wyd.).

²⁵ J. A. de Thou, *Historiarum sui temporis*, t. 1–11, Paris 1606–1614 (CBN 188/501, Cior 16/21118).

²⁶ L. Maimbourg, *Histoire du luthéranisme*, t. 1–2, Paris 1680–1681 (BNck).

²⁷ Ch. I. Castel de Saint-Pierre, *Ouvrages de politique*, t. 1–14, Rotterdam 1733–1740 (BNck).

²⁸ S. A. A. D. Tissot, *L'onanisme...*, Lausanne 1774 i inne wyd., tegoż, *De la santé des gens de lettres*, Paris 1769 (BNck).

²⁹ Ch. Wolff, *Jus naturae*, pars 1–8, Frankfurt, Leipzig 1740–1748 (BNck).

³⁰ J. Mascaron, *Recueil des oraisons funebres*, Paris 1745 (CBN 109/7 — i in. wyd.).

³¹ Poemat Tassa w tłumaczeniu P. Kochanowskiego pt. *Goffred abo Jeruzalem Wyzwolona* miał trzy wydania w 8°: Kraków 1681 i 1687 oraz Warszawa 1772 (E. 31/57–58).

³² J. S. de Boufflers, *Lettres*, Paris 1771 (BrMGC 23/319).

³³ V. de Mirabeau, *Théorie de l'impôt*, La Haye 1761 (BNck).

<i>Hist. natur.</i> de Pline tome 8-e ³⁴	1 vol.	4°	duc.	1 fl	9 gr	15
<i>Hist. d'Espagne</i> p. Mariana ³⁵	5 „	4°	„	9 „	3 „	15
<i>Gram. pol.-allem.</i> p. Gotsched ³⁶	1 „	8°	„	— „	5 „	—
<i>Bible enfin expliquée</i> par Voltaire	1 „	4°	„	1 „	5 „	—
<i>Commentaire sur Voltaire</i> par lui-même ³⁷	1 „	8°	„	— „	3 „	15
<i>Lusiade</i> par Camoens ³⁸	1 „	8°	„	1 „	8 „	15
<i>Legislation</i> par Mably ³⁹	1 „	8°	„	— „	7 „	—
<i>Oeuvres</i> d'Homere ⁴⁰	7 „	8°	„	3 „	13 „	15
<i>Carte de l'Empire Ottoman</i> par Zannoni	3 feuilles			3 „	3 „	15
<i>Essai sur Paris</i> p. St. Foix tome 6-e ⁴¹	1 vol.	12	„	— „	7 „	—
<i>Paysanne pervertie</i> par La Bretonne ⁴²	4 „	8°	„	1 „	3 „	15
<i>Art de désopiler la rate</i> ⁴³	2 „	8°	„	— „	14 „	—
<i>Monacho-Machia</i> ⁴⁴	1 „	8°	„	— „	6 „	—
<i>Biblia latino-polonica</i> ⁴⁵	2 „	4°	„	2 „	14 „	15
<i>Histoire de flibustiers</i> ⁴⁶	4 „	8°	„	1 „	3 „	15
<i>Myszeis</i>	1 „	8°	„	— „	2 „	—
dito ⁴⁷	2 „	8°	„	— „	6 „	—
<i>Hist. natur.</i> de Buffon ⁴⁸	25 „	12°	„	10 „	6 „	15
<i>Jus publ. Poloniae</i> de Lengnich ⁴⁹	2 „	8°	„	— „	10 „	—
<i>Abrégé chronol. de l'hist. de Pologne</i> ⁵⁰	1 „	8°	„	— „	6 „	—
<i>Carte d'Allemagne</i> par Homan	2 „	8°	„	— „	2 „	—
dite Eisenschmid	2 „	8°	„	1 „	5 „	15

³⁴ Wydanie paryskie, które zaczęło ukazywać się w 1771 r., było w 12 tomach. T. VIII wyszedł w 1776 r. (por. 3.3, przyp. 136).

³⁵ J. Mariana, *Histoire générale d'Espagne*, t. 1–5, Paris 1725 (BNck).

³⁶ J. Ch. Gotsched, *Gramatyka niemiecka*, Warszawa 1766 (E 17/294 — inne wyd.: 1771, 1773, 1774, 1777).

³⁷ Drugie dzieło Voltaire'a ma tytuł *Commentaire historique sur les oeuvres de l'auteur de la Henriade*; oba pochodzą zapewne z edycji genewskiej z 1777 r. (BNck).

³⁸ L. de Camões, *La Lusiade, trad. poétique par Mr de La Harpe*, Londres 1776 (Brunet 1/1516).

³⁹ G. B. de Mably, *De la législation des loix*, Amsterdam 1777 (BNck).

⁴⁰ Homer, *Oeuvres, trad. par M-me Dacier*, t. 1–4, Genève 1779 (BNck).

⁴¹ G. F. de Saint-Foix, *Essais historiques sur Paris*, t. 1–6, Paris 1776 (BNck).

⁴² N. E. Restif de La Bretonne, *La paysanne pervertie*, t. 1–4, La Haye 1776 (BNck).

⁴³ A. J. Panckoucke, *Art de désopiler la rate*, Galiopoli de Calabre 1754 (Barb 1/287, Cior 18/48943).

⁴⁴ I. Krasicki, *Monacho-Machia*, Warszawa 1778 (E 20/222–223).

⁴⁵ Zob. przyp. 11.

⁴⁶ A. O. Oexmelin, *Histoire des aventures flibustiers*, t. 1–4, Trévoux 1744 (LC 46/154).

⁴⁷ I. Krasicki, *Myszeidos pieśni X*, Warszawa 1775 i 1778 (E 20/223).

⁴⁸ *Oeuvres complètes* Buffona w 25 tomach wyszły w Paryżu w l. 1774–1779 (Cior 18/14525).

⁴⁹ Zob. 3.3, przyp. 16.

⁵⁰ J. Lacombe, *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord ou de Dannemarc, de Russie, de Suède, de Pologne*, t. 1–2, Paris 1777 (E 21/19).

dite	Lotter ⁵¹	1	„	8°	„	—	„	1	„	—
<i>Acta pacis Olivensis</i> ⁵²		2	„	4°	„	2	„	4	„	15
Zamoyskiego <i>Zbiór praw</i> ⁵³		1	„	2°	„	1	„	8	„	15
<i>Konstytucje sejmu 1778</i> ⁵⁴		1	„	2°	„	—	„	5	„	—
<i>Jus publ. Prussiae</i> a Lengnich ⁵⁵		1	„	8°	„	—	„	3	„	—
<i>Description de l'Égypte</i> par Maillet ⁵⁶		2	„	8°	„	—	„	4	„	15
<i>Voyages</i> de Tavernier ⁵⁷		3	„	8°	„	—	„	3	„	15
<i>Maximes politiques</i> de pape Alex. III ⁵⁸		1	„	8°	„	—	„	1	„	—
Aristophanes ⁵⁹		1	„	8°	„	—	„	8	„	15
<i>Anecdotes politiques</i> ⁶⁰		3	„	8°	„	2	„	2	„	15
<i>Oeuvres</i> de St. Foix ⁶¹		6	„	8°	„	5	„	6	„	15
<i>Zend-Avesta</i> de Zoroastre ⁶²		3	„	4°	„	7	„	8	„	15
<i>Roślin</i> przez Kluka ⁶³		3	„	8°	„	—	„	10	„	—
<i>Histor. rerum Prussiae</i> Schultzi ⁶⁴		1	„	2°	„	—	„	2	„	—
<i>Art de*tourner mécanicien</i> 1-re part.		1	„	2°	„	6	„	13	„	15
<i>Art de la peinture</i>		1	„	2°	„	3	„	4	„	—
<i>Art de taurellier et sellier</i>		1	„	2°	„	2	„	10	„	15
<i>Art du charbon de terre</i>		1	„	2°	„	3	„	4	„	—
<i>Art du même</i>		1	„	2°	„	3	„	4	„	—
<i>Traité des pêches</i>		1	„	2°	„	1	„	16	„	15
<i>Traité d'étoffes de soye</i>		1	„	2°	„	5	„	14	„	15
<i>Traité d'étoffes de soye, suite</i> ⁶⁵		1	„	2°	„	3	„	7	„	—
<i>Hist. natur.</i> du Pline t. 9—11 ⁶⁶		3	„	4°	„	6	„	4	„	15

⁵¹ Mapy Niemiec wykonane przez kartografa niemieckiego J. Ch. Homanna (1663—1724), matematyka francuskiego J. G. Eisenschmida (1656—1712) i J. G. Lottera (1699—1737), matematyka niemieckiego.

⁵² Cz. I wydawnictwa ukazała się w 1763 r., II w 1766 r. (zob. 3.3, przyp. 15).

⁵³ A. Zamoyski, *Zbiór praw sądowych*, Warszawa 1778 (E 9/471).

⁵⁴ Wydane w Warszawie 1778 r. (E 20/64—65).

⁵⁵ G. Lengnich, *Jus publicum Prussiae Polonae*, Gedani 1758 (E 21/171).

⁵⁶ B. de Maillet, *Description de l'Égypte*, La Haye 1755 (BNck).

⁵⁷ J. B. Tavernier, *Les six voyages en Turquie, en Perse et aux Indes*, partie 1—3, Paris 1692 (BNck).

⁵⁸ Nie zidentyfikowano.

⁵⁹ Może to — Aristophanes, *Comedies, traduites par M-me Dacier*, Altenberg 1762 (BNck).

⁶⁰ G. Th. F. Raynal, *Anecdotes historiques, militaires et politiques*, t. 1—2, Amsterdam 1753 (Reverdil, Cior 18/52327).

⁶¹ G. F. de Saint-Foix, *Oeuvres complètes*, t. 1—6, Paris 1777 (CBN 160/696 — także wyd. 1778).

⁶² *Zend-Avesta ouvrage de Zoroastre, traduit par Abraham Hyacinthe Anquetil-Duperron*, t. 1—2, Paris 1771 (Cior 18/8067).

⁶³ K. Kluk, *Roślin potrzebnych [...] utrzymanie*, cz. 1—3, Warszawa 1777 (E 19/319).

⁶⁴ K. Schuetz, *Historia rerum prussicarum, das ist wahrhaffte und eigentliche Beschreibung der Lande Preussen*, Dantzig 1592 (E 27/281—283 — inne wyd. 1599).

⁶⁵ Poszczególne zeszyty wydawnictwa „Description des arts et métiers”, zob. 3.3, przyp. 225.

⁶⁶ Tomy IX—XI *Histoire naturelle* Pliniusza wyszły w l. 1776—1779, zob. 3.3, przyp. 136 i 3.4, przyp. 34.

<i>Hist. natur.</i> de Buffon, suppl.	1 vol.	4° duc.	2 fl	8 gr	15
<i>Hist. natur.</i> de Buffon. <i>Oiseaux</i> t. 4e ⁶⁷	1 „	4° „	2 „	8 „	15
<i>Oeuvres</i> de Bernis ⁶⁸	1 „	12° „	— „	3 „	—
<i>Mémoires</i> de St. Germain ⁶⁹	1 „	8° „	— „	6 „	—
			≠ 197 fl	1 gr	15

S. 182: 1776 janv. 8 <i>Numismata Cimelii Austriaci</i> ⁷⁰	2 vol.	2° duc.	7 fl	9 gr	—
Relieur: 1776 fevr. 9 à lui paye selon son compte			„ 7 „	14 „	—
1778 janv. 5	„	„	„ 6 „	11 „	—
1778 juillet 10	„	„	„ 6 „	14 „	—
1779 mars 3	„	„	„ 27 „	14 „	—
1779 X-bre 31	„	„	„ 10 „	15 „	—
			≠ 68 fl	5	
Papier et bougies 1777 janv. à 1779 X-bre			≠ 41 fl	9 gr	15

S. 183: **Menues dépenses occasionelles.**

1777 juillet — Transport de plus moitié de la bibliothèque de la chambre cédée à M. Glayre dans mon ancien logemant, charp., serrurier, portefaix etc.			duc. 4	fl 5	
août 21 — Fraix d'un paquet d'envoi d'Eberts de Paris			„ 5	„ 4	
9-bre 4 — Reparation d'grille du foyer			„ —	„ 10	
1778 janv. 4 — Pour un paquet de M. Zabłocki de Berlin			„ —	„ 4	
1778 juin 27 — Racommodage de deux chênets			„ —	„ 4	
1778 juillet 2 — Pour nettoie les vitres et blanchir les rideaux			„ —	„ 5	
1778 7-bre 24 — Douane d'un paquet de M. Zabłocki			„ —	„ 1	
1778 8bre 22 — Fraix d'une caisse du même			„ —	„ 16	
1778 9-bre 4 — Differens ouvrages de serrurie païé à Knapp			„ 3	„ 4	
1779 may 1 — Racommodage de quelques serrures			„ —	„ 2	
1779 may 21 — Douane d'un caisson de Sellon de Paris			„ —	„ 2	
1779 9-bre 8 — Pour nettoier, raccommoder et poser doubles fenêtres			„ —	„ 7	
pour un canif			„ —	„ 6	
			≠ 16 fl	3	

S. 184: **Menues dépenses fixes.**

1779 X-bre 31 — Domestique du 1 janv. 1776 à ce jour fait 48 mois à 3 #			# 144		
petites fournitures, de plumes, encres, crayons, sable, doublies au cabinet et la bibliotèque du 1 janv.					
1776 fait 48 mois à 2 #			# 96		
			≠ 240		

⁶⁷ Zob. 3.3, przyp. 43 (prawdopodobnie brakujące tomy do tej edycji).

⁶⁸ F. J. de Bernis, *Oeuvres mêlées*, Amsterdam 1759 (BNck).

⁶⁹ C. L. de Saint-Germain, *Mémoires*, Amsterdam 1779 (CBN 160/718, BNck).

⁷⁰ *Numismata Cimelii Caesarei Regii Austriaci Vindebonensis [...] opera Jos. de France, Valent, Du Val [i in.]*, t. 1–2, Vindobonae 1754–1755 (Brunet 4/138).

S. 185: Balance.

pour solde	duc.	446 fl	15
pour livres	„	197 „	1 gr 15
pour estampes	„	7 „	9 „ —
pour relieur	„	68 „	5 „ —
pour papier et bougies	„	41 „	9 „ 15
pour menues dépenses occasion.	„	16 „	3 „ —
pour menues dépenses fixes	„	240 „	— „ —
	#	1017 fl	9 gr 15

S. 188—189: [M. L. Reverdil z Kozienic do Stanisława Augusta, 1779 lub 1780

[...] Il y a déjà ici une bonne partie de ces petites éditions, je ne dis plus de poètes car s'y trouve des prosateurs, mais des classiques, et je ne dirai pas non plus françois puis qu'il y a des étrangères mais en françois [...] maintenant il plait à S. M[ajesté] ce seroit dommage d'enfourir à Kozienice, où Elle ne passe que peu de jours dans l'année, une ci jolie collection; il faudroit attendre, je crois, qu'Elle fut un peu plus complete, et la placer ensuite sinon dans le cabinet de S. M[ajesté] du moins à Łazienki ou à Belvedere, d'cù tous un moins élégant costume, pour les reléguer dans cette maison de chasse plus éloignée⁷¹.

3.5**WYDATKI STANISŁAWA AUGUSTA NA R. 1780/1781**

Czart 907, s. 11.

Ekspensa rocznia

N-o 1. Na Szkatułę Pańską po 2 000 duk. miesięcznie czyni na rok zł 432 000. Na ekspensa nie przewidziane za reskryptem J.K.Mci wyznaczono rocznie zł 216 000, że zaś Najj. Pan niektóre pensje przyczynił i z tej sumy opłacić rozkazał wynoszące 22 747, przeto na ten fundusz zostaje sobie zbywające tylko

	193 253 zł — gr
N-o 2. Na fundusz umorzenia długów	1 311 326 „ 19 „
[...]	
N-o 6. Na Korpus Kadetów	100 000 „
[...]	
N-o 9. Na Gabinet	191 144 „ 24 „

⁷¹ Chronologiczny układ notatek zdaje się wskazywać, że było to w 1779 lub 1780 r. Reverdil przebywał wtedy w Kozienicach, położonych w puszczy niedaleko Radomia, gdzie Stanisław August wyjeżdżał na polowania. Reverdil urządzał tam królowi bibliotekę z książek w dużej części formatu małego, głównie w języku francuskim, odnosząc się niechętnie do umieszczania ładnych egzemplarzy w miejscu odległym i rzadko odwiedzanym przez króla. W 1785 r. J. Smoczeński spisał księgozbiór kozienicki, liczący 349 tomów ze znaczną liczbą romansów i poezji (Czart 970, s. 307—343).

N-o 10. Na Bibliotekę	22 920 zł — gr
[...]	
N-o 20. Na kuchnię, kredens, cukiernię i piwnicę	338 505 „
[...]	
N-o 29. Na artystów i malarnię	171 528 „
N-o 30. Na mennicę	72 839 „
[...]	
N-o 32. Familia J. K. Mci	269 738 „ 15 „
N-o 33. Pensje	734 947 „
N-o 34. Ekspens nieprzewidziany.	350 000 „
	<hr/>
in summa	6 202 953 „ 17 „

D. 16 Augusti 1781. Stanisław August król

Ibidem, s. 47.

N-o 10. Biblioteka.			
JP. Reverdil bibliotekarz	brał	odchodzi	zostaje
z kasy pensji rocznej	fl 7 996		
ze Szkatuły na bibliotekę	12 060		
na stół	4 020		
stancją ma w Zamku			
drwa bez pomiaru			
świec 720 dwu grosz.	48		
	<hr/>		
	24 124 fl	5 404	—

Podług determinacji Najjaśniejszego Pana ma odtąd brać na bibliotekę co miesiąc 20 duk.			fl 4 320
pensji rocznej ze wszystkim			14 400
JW. Correvon ¹			
pensji rocznej fl 3 350			
lafy stołowej 1 200			
na drzewo 93 gr 15	—		
	fl 4 643.15	fl 443.15	4 200
summa	28 767.15	5 847.15	22 920

Na miejsce Correvona, któremu trzeba abszyt dać, sprowadzić Webera² w tejże kwocie.

[Podpis Stanisława Augusta w formie splecionych inicjałów SAR (Stanislaus Augustus Rex)].

¹ Zob. 2.1, przyp. 34.

² Zob. 2.1, przyp. 43.

Bernouillis Reisen⁹*Beschreibung der Englischen Kanaelen von Hogrewe*¹⁰*Dissertations sur la question extraordinaire proposée par l'Academie de Berlin*¹¹*Livres académiques de Cicéron trad. par Castillon*¹²*Histoire du cardinal de Polignac*¹³*Oeuvres de Boufflers*¹⁴*Histoire de Pologne de Solignac continuée en tome VI.*¹⁵**Recette. 1780:**

en janvier à l'ordinaire par M. Ryx ¹⁶	duc. 20 fl —
fevrier du même # 20	
de S. M[ajesté] même # 50	„ 70 „ —
mars	„ 20 „ —
avril	„ 20 „ —
may	„ 20 „ —
jouin	„ 20 „ —
juillet	„ 20 „ —
août	„ 20 „ —
dit extraord. de S. M[ajesté] par M. le comte Mo- szyński ¹⁷ pour Poser	„ 36 „ 4
7-bre	„ 20 „ —
8-bre	„ 20 „ —
[dit] extraord. de S.M[ajesté] par M. le comte Mo- szyński pour Poser	„ 45 „ —
9-bre	„ 20 „ —
X-bre	„ 20 „ —
dit extraord. de S. M[ajesté] par M. le comte Mo- szyński	„ 45 „ —
	duc. 353 fl 4

Dépense.

1780 janv. pour sold du précédent compte du 1 janv. 1776 au 31 X-bre 1779
duc. 57 fl 9.

[Zakup książek w 1780 r.]

⁹ J. Bernoulli, *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen [...] in den Jahren 1777 u. 1778*, Bd. 1–6, Leipzig 1779–1780 (E 12/507–8, BNck).

¹⁰ J. L. Hogrewe, *Beschreibung der in England seit 1759 angelegten [...] schiffbaren Kanaele*, Hannover 1780 (BrMGC 12/423/337).

¹¹ Nie zidentyfikowano.

¹² M. T. Cicero, *Livres académiques traduites par [Jean] de Castillon*, t. 1–2. Berlin 1779 (BNck).

¹³ Ch. Faucher, *Histoire du cardinal de Polignac*, t. 1–2, Paris 1777 (BNck, BrMGC 9/62/243 — także wyd. 1780).

¹⁴ S. J. de Boufflers, *Oeuvres*, La Haye 1780 (Reverdil, BNck).

¹⁵ P. J. Solignac, *Histoire générale de la Pologne*, t. 1–6, Amsterdam 1751 (E 29/34).

¹⁶ Zob. 2.13, przyp. 3.

¹⁷ Zob. 2.1, przyp. 3.

May 22:	<i>Diabel w swojej postaci</i> p. Bohomolca ¹⁸	Remis au comte Moszyński à titre d'estampes	4	vol.	8°	duc.	—	fl	15	gr	—
août	<i>Thesaurus veter. dyptiorum</i> a Gori ¹⁹		3	„	2°	„	9	„	14	„	15
	<i>Museum Odescalchum</i> ²⁰		2	„	2°	„	4	„	14	„	—
	<i>Bricitia numismatica</i> Magnani		1	„	2°	„	2	„	6	„	15
	<i>Lucania numismatica</i> ejusdem ²¹		1	„	2°	„	1	„	5	„	15
	<i>Thesaurus gemmarum ant.</i> a Gori ²²		3	„	2°	„	6	„	7	„	15
	<i>Riflesioni di Muratori</i> ²³		1	„	4°	„	1	„	3	„	15
	<i>Miscellanea numismatica</i> Magnani ²⁴		4	„	2°	„	7	„	9	„	—
	<i>Dissertatio de penso Etrusco</i> Passerii ²⁵		1	„	4°	„	—	„	7	„	—
	<i>Statuae antiquae</i> (en feuilles) Magnani ²⁶		1	„	4°	„	1	„	13	„	15
	<i>Pensieri di Carraccio</i> ²⁷		28	feuil.		„	2	„	2	„	15
	<i>Description des instrumens harmoniques</i> de Buonanni ²⁸		1	vol.	4°	„	3	„	4	„	—
	<i>Depositum dei summi pontifici</i> ²⁹		1	„	2°	„	4	„	5	„	—
	<i>Pictura Etruscarum</i> t. 3-mum ³⁰		1	„	2°	„	16	„	2	„	—

¹⁸ Autor: Jan Bohomolec, wyd. Warszawa 1775—1777 (E 13/230—231).

¹⁹ A. F. Gori, *Thesaurus veteri dyptichorum consularium*, t. 1—3, Florentiae 1759 (Brunet 2/1169).

²⁰ P. S. Bartoli, *Museum odescalcum sive thesaurus antiquarum gemmarum*, t. 1—2, Romae 1751—1752 (Brunet 1/682—683).

²¹ R. Magnan, *Bruttia numismatica*, Romae 1773, i tenże, *Lucania numismatica*, Romae 1775 (Brunet 3/1298).

²² A. F. Gori, *Thesaurus gemmarum antiquarum*, t. 1—3, Florentiae 1750 (Brunet 2/1670—1671).

²³ L. A. Muratori, *Delle riflessioni spora gusto nelle scienze e nelle arte*, p. 1—2, Venezia 1766 (BrMGC 18/109/127).

²⁴ D. Magnan, *Miscellanea numismatica*, t. 1—4, Romae 1772—1774 (Brunet 3/1298).

²⁵ Por. G. B. Passeri, *De nummis etruscis [...] dissertatio*, 1748 (BrMGC 19/541/406).

²⁶ Może to karty z dzieła Magnana *Iconari universalis tentamen sive rerum omnium imagines* (Romae 1776; Brunet 3/1298).

²⁷ Król miał obrazy i ryciny A. Carraciego; może to dzieło dotyczyło jego.

²⁸ F. Buonanni, *Description des instrumens harmoniques*, Romae 1776 (Brunet 1/1085).

²⁹ Nie zidentyfikowano.

³⁰ G. B. Passeri, *Picturae Etruscorum in vasculis*, t. 1—3, Romae 1767—1775 (Barb 4/418).

de Groell	}	<i>Hist. naturelle</i> (suppl. t. VI) de Buffon ³¹	1	vol.	4°	duc.	2	fl	7	gr	15
		Trad. allem. du <i>Code</i> Zamoyski ³²	1	„	2°	„	1	„	1	„	15
		<i>Diabel w swojej post.</i> Bohomolca t. 2–4 ³³	1	„	8°	„	—	„	7	„	
		<i>Oeuvres du chev.</i> Boufflers ³⁴	1	„	12°	—	„	„	5	„	15
		<i>Histoire de Pologne</i> de Salignac t. 6-e ³⁵	1	„	8°	„	—	„	5	„	—
		<i>Art de facteur d'or-</i> <i>gues</i> part. 4-e ³⁶	1	„	2°	„	6	„	5	„	15
		<i>Traité des pêches</i> suit de la 2-e part. t. 3, suite 5-e ³⁷	1	„	2°	„	1	„	11	„	15
		<i>Art d'exploiter les</i> <i>mines de charbon</i> ³⁸	1	„	2°	„	2	„	—	„	15
		<i>Ceremonie w kościele</i> <i>katolickim zaży-</i> <i>wane</i> ³⁹	2	„	8°	„	—	„	6	„	—
		<i>Epistolae</i> Plinii ⁴⁰	1	„	12°	„	—	„	12	„	15
							duc.	78	fl	15	
		<i>Code de Gentoux</i> ⁴¹	1	„	4°	„	1	„	7	„	15
		<i>Histoire de Nadir-</i> <i>Chach</i> ⁴²	2	„	4°	„	3	„	4	„	—
		<i>Observateur Anglois</i> ⁴³	4	„	8°	„	1	„	7	„	15

³¹ Zob. 3.4, przyp. 48.

³² A. Zamoyski, *Sammlung gerichtlicher Gesetze fuer das Koenigreich Polen*, Th. 1–2, Warschau 1780–1783 (BNck).

³³ Zob. przyp. 18.

³⁴ Zob. przyp. 14.

³⁵ Zob. przyp. 15.

³⁶ Autor: François Bédos de Celles. Z serii „Description des arts et métiers (zob. 3.3, przyp. 225).

³⁷ Autor: Henri Louis Duhamel Du Monceau (*ibidem*).

³⁸ Autor: Jean François Clément Morand (*ibidem*).

³⁹ *Ceremonie, czyli obrządki [...] w kościele katolickim [...] zażywane*, t. 1–2, Kalisz 1780 (E 14/122).

⁴⁰ C. C. S. Plinius, *Epistolae et panegyricus*, Lipsiae 1770 i inne wyd. (BNck).

⁴¹ N. Brassey-Halhed, *Code des lois de Gentoux, ou reglemens des brames, trad. de l'anglois*, Paris 1778 (Barb 1/625).

⁴² Autor: William Jones, wyd. Londre 1770 (Reverdil — Johnes, Barb 2/727 — W. Jones, BrMGC 13/751/857).

⁴³ M. F. Pidansat de Mairobert, *L'observateur anglois*, t. 1–4, Londres 1777–1778 (Barb 3/592–592, BNck).

<i>Tableau des tares et taillement des che- vaux</i> ⁴⁴	2 feuil.	duc.	—	fl	15	gr	—
<i>Plan de Gibraltar</i> (re- mis à S. M[ajesté])	1 „	„	—	„	4	„	—
<i>Mémoires</i> par de La Faye ⁴⁵	1 vol.	8°	„	—	„	3	„
<i>Parapilla</i> ⁴⁶	1 „	8°	„	—	„	5	„
<i>Poème des mois</i> p. Roucher ⁴⁷ (à Ła- żenki)	4 „	12°	„	1	„	3	„
<i>Voyage aux Indes Oc- cidentale</i> p. Bossu ⁴⁸	2 „	8°	„	—	„	12	„
<i>Hist. véritable des temps fableux</i> t. 4-e p. Guérin ⁴⁹	1 „	8°	„	—	„	9	„
<i>Indication des regle- mens de l'archiduc Leopold</i> ⁵⁰	1 „	12°	„	—	„	4	„
<i>Histoire du cardinal Polignac</i> ⁵¹	2 „	8°	„	—	„	12	„
			duc.	89	fl	8	

Reliure Kileman pour 1780 duc. 10 fl 3.

Suite la dépense:

1780

avril	pour 3 mois des articles bonifiés ailleurs se supprimés ici selon arrangement de ce mois savoir domestique, petites fournitures, bougies et etrenne	duc.	30	fl	—	gr	—
	transport chez Blanc, chez moi l'une caisse de livres de Saugrin ⁵² de Paris	„	—	„	2	„	—
	cordons aux fenêtres de la bibliothèque	„	—	„	6	„	—

⁴⁴ Nie zidentyfikowano.

⁴⁵ de La Faye, *Mémoire pour servir de suite aux recherches sur la préparation que les Romains donnoient à la chaux*, Paris 1778 (BNck).

⁴⁶ Ch. Borde, *Parapilla, poème en 5 chants traduit de l'italien*, Florencæ 1776 (Barb 3/783, BNck).

⁴⁷ J. A. de Roucher, *Les mois, poème*, t. 1–4, Paris 1779 (CBN 156/967, BNck).

⁴⁸ J. B. Bossu, *Nouveaux voyages aux Indes Occidentales*, t. 1–2, Paris 1768 (Reverdil, BNck).

⁴⁹ P. M. S. Guérin Du Rocher, *Histoire véritable des tems fabuleux*, t. 1–3, Paris 1776–1777 (BNck).

⁵⁰ Leopoldus, archiduc Toscanie, *Indication sommaire des reglemens et loix [...] par ordre chronologique depuis 1765 jusqu'à 1778*, Bruxelles 1779 (BNck).

⁵¹ Zob. przyp. 13.

⁵² Księgarz paryski.

	fraix de transport, dounae et crochetes d'une caisse de Zabłocki de Berlin	duc. 1 fl 5 gr 15
juin 5 —	racommodage d'un foteuil	„ — „ 2 „ —
„ 30	fraix d'une caisse de Zabłocki de Berlin clef de la 2-e chambre de la bibliothèque au corridor et réparation de 2 serrures	„ — „ 16 „ —
août	réparation des serrures	„ — „ 4 „ —
8-bre 10	fraix d'une caisse n-o 1 de Sellon ⁵³ de Paris	„ 12 „ 8 „ —
„ 25	écritoire d'argent haché	„ 1 „ 4 „ —
9-bre 2	fraix d'une caisse instrumens de phisique de Berlin	„ — „ 15 „ —
„ 25	un chenet neuf et un raccomode	„ — „ 10 „ —
X-bre 27	fraix d'un paquet de Zabłocki de Berlin fraix d'une caisse de Paris remboursés a M. Glayre	„ — „ 8 „ — „ — „ 13 „ —
		duc. 57 fl 14

[Ogólna suma wydatków w 1780 r.:] duc. 383 fl 1.

[Ręką Stanisława Augusta] Lu et approuvé ce 29 janv. 1781 SAR.

Ibidem, s. 226.

[Cytat z J. J. Rousseau:]

Il est certain que les plus grands prodiges des vertus ont été produits par l'amour de la partie.

To pewne, że największe cuda cno-ty stały się przez miłość ojczyzny.

[podpis tłum.:] Weber

⁵³ Jean François Sellon, genewczyk, załatwiał zakupy do kolekcji Stanisława Augusta w postaci książek i rycin w Paryżu (Rostworowski, s. 179).

3.7

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, ZP 430, s. 230–231.

1781

Je ne puis deviner pour expliquer à S[a] M[ajesté] ni pourquoi Mr de S. Saphorin¹ m'envoie une „Gazette de La Haye”, ni ce que c'est que la petite misère, dont il parle. Mais S[a] M[ajesté] trouvera peut-être que si sa recommandation perd son effet à cause de ses soupçons, il importerait d'autant plus à Mr M++² d'en connaître les auteurs, que s'il réussissoit à les dissiper, il auroit ensuite d'autant plus besoin de consolation de dédommagement et d'appui.

¹ Poseł duński w Polsce.

² Nie wiadomo, kogo dotyczy.

S'il ne vient demain ni feuille, ni apologie de Clèves³, j'écrirai sans faute mercredi.

Mr Weber⁴ observé que le n-o 41 du „Monitor” de cette année est exactement la même chose que n-o 1 du „Monitor” de l'année 1766⁵.

J'espere que S[a] M[ajesté] a seulement prêté ces 4 petits auteurs au Prince⁶; parceque comme il a cette collection, ils feroient gratuitement un vuide dans celle de S[a] M[ajesté].

J'ai reçu les 4 vol. des *Planches* qui manquent encore à l'*Encyclopédie* de Lażenki.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 232–234.

12 mars 1781

J'ai donné au Sr Lex⁷ la commission du livre *Préjuges militaires par un officier Autrichien*⁸.

Après avoir vu Mr Weber, je n'ai rien à objecter au dessein qu'auroit S[a] M[ajesté] de le faire succéder à Mr Correvon, mais si j'aurais, j'avois à me plaindre de lui ou d'un autre S[a] M[ajesté] pourroit y faire d'autant plus attention qu'il est constant et constanté que je ne m'y porterois qu'avec la dernière pugnance et lorsque j'en aurois de fortes raisons.

Rev[erdil]

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 235–236.

19 mars 1781

Je donnerai aujourd'hui la commission de l'ouvrage de Mr Necker sur les finances⁹ et j'ai déjà donné celle de la petite édition des poètes¹⁰.

Il n'y a rien encore à la vérité dans la nouvelle édition J. J. Rousseau¹¹ que ce que nous avons, mais comme il doit en venir davantage; et que c'est cette édition

³ Z dalszych zapisów w rachunkach wynika, że to określenie odnosi się do likieru sprowadzającego z Nadrenii, z Clèves.

⁴ Pomocnik biblioteczny Reverdila.

⁵ Mowa o identycznych pod względem treści numerach warszawskiego „Monitora”: 1. z 1766 i 41. z 1781 r.

⁶ Zapewne któryś z bratanków króla: Stanisław, syn Kazimierza Poniatowskiego, lub Józef, syn Andrzeja Poniatowskiego.

⁷ Zob. 2.2, przyp. 38.

⁸ Ch. J. de Ligne, *Préjuges militaires par un officier autrichien*, t. 1–2, Kralovilhota 1780 (Barb 3/991).

⁹ J. Necker, *De l'administration des finances de France*, t. 1–3, Paris 1784 (BNck — były też wyd. wcześniejsze).

¹⁰ Mowa o wydawanych w owym czasie książkach poetyckich w małym formacie, często in 18°, na dobrym papierze i o pięknym układzie graficznym.

¹¹ W bibliotece króla była już edycja dzieł Rousseau w 11 tomach z 1769 r. (zob. 3.3, przyp. 185).

posthume qu'on prétend seule complete, je crois sauf le bon plaisir de S[a] M[ajesté] qu'il ne faudroit pas renvoyer cette première livraison quand même on le pourroit.

Autant que je puis le savoir, *l'Astronomie* de Bailly est du nouveau pour S[a] M[ajesté] qu'a lu si je ne me trompe *l'Astronomie ancienne*, au lieu que celle que je viens de recevoir est *l'Astronomie moderne*¹².

Les livres sont si excessivement poussés aux casernes, que je n'y ai pas beaucoup acheté et cependant peut-être trop encore; j'y ai été hier et avant hier et j'y retourne cet après midi¹³.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 246–248.

20 mars 1781.

Ayant conté mes doléances à Mr l'abbé Dufresne¹⁴ au sujet de ce gros *Poème des mois* qu'on m'avoit envoyé sans figures, il m'a fait le plaisir de me les donner¹⁵.

J'ai reçu du Sr Lex les *Recherches physiques sur le feu* par Mr Marat¹⁶, et la *Description du théâtre de Vicence* par Mr Patte¹⁷, lesquelles S[a] M[ajesté] avoit demandés, j'en voie celui ci, présumant qu'il ne me reviendra pas.

Au moins je n'aurai pas tout a fait perdu ma peine aussi mes pas à cette auction¹⁸ après qu'il m'a réussi demi faire adjuger pour # 18 seulement „l'Année Littéraire” de Fréron, vrai livre de bibliothèque, en 220 volumes¹⁹, qu'on ne feroit pas venir de Paris pour # 100, aussi Mr l'ambassadeur²⁰ a t-il été bien fâché qu'il lui ait échappé et, de n'avoit pas — pensé à donner ses instructions en consequence, dont l'effet auroit été qu'il auroit fallu y renoncer ou le payer beaucoup plus cher.

Ceci est la note de quelques ouvrages que l'évêque diocésain²¹ a souhaité qu'on n'est mis pas à l'enchère; s'il y en a quelques uns dont S[a] M[ajesté] fut curieuse ou de la collection entière, selon l'estime d'un expert. Elle auroit la bonté de me

¹² J. S. Bailly jest autorem *Histoire de l'astronomie ancienne* wydanej w Paryżu w 1775 r. (2. ed. 1781) oraz *Histoire de l'astronomie moderne* w 3 tomach, wydanej także w Paryżu w l. 1779–1782.

¹³ Mowa o aukcji biblioteki po zmarłym generale-majorze Karolu Fryderyku Erneście Coccei. Aukcja odbywała się w Warszawie w koszarach od 12 marca 1781 r. Z dochowanego drukowanego katalogu tej aukcji widać, że sprzedają objęto ok. 1700 książek (sporo opisów podróży, poezji, romansów) i ok. 400 map i planów.

¹⁴ Dufresne, ksiądz, domownik ambasadora rosyjskiego w Warszawie, Stackelberga.

¹⁵ Zob. 3.6, przyp. 47, lecz tamta edycja była 4-tomowa in 12°. Tu chodzi o wydanie poematu in 4° ze sztychami Cochina i Moreau młodego (CBN 156/967).

¹⁶ J. P. Marat, *Recherches physiques sur le feu*, Paris 1780 (BNck).

¹⁷ P. Patte, *Description du théâtre de la ville de Vicence en Italie*, Paris 1780 (BNck).

¹⁸ Aukcja biblioteki generała Coccei.

¹⁹ Czasopismo paryskie, które miał także w swojej bibliotece Krasicki (1194).

²⁰ Otto Magnus Stackelberg (1736–1800), ambasador rosyjski w Polsce w l. 1772–1790.

²¹ Antoni Onufry Okęcki (1729–1793), biskup poznański i warszawski po śmierci A. S. Młodziejowskiego, po 20 III 1780 r.

le faire savoir avant 3 h. que je retournerai là, afin que je puisse dire qu'elle accepte ou refuse la préférence qu'on m'a promis (comme de raison) de lui en donner par dessus la foule d'amateurs qui la briguent.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 244.

28 mars 1781.

Mr Boeckler est le seul à qui je n'ai pas cessé d'envoyer „Le Journ[a] Encycl[o-pédique]” parce qu'il est le seul de qui je l'ai reçu de retourner sans difficulté²².

Pour Buesching voyant bien que le Prince Evêque s'en soucie encore, je le lui enverrai de nouveau²³.

Mes courses aux casernes iront jusques à Pâques avec bien moins de fruit que je n'aurois souhaité²⁴.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 245.

29 mars 1781.

J'ai demande l'ouvrage sur la mendicité²⁵ que S[a] M[ajesté] souhaite; veut-Elle bien en attendant que je le reçoive parcourir ceux-ci et me dire si je dois les conserver ou les rendre. R[everdil]

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 253–254.

In augusto 1781.

Il ne se trouve rien de plus Arcadien que: *Pastor fido*²⁶, *Amours de Daphnis et Chloé*²⁷, *Journées amusantes de M-me de Gomez*²⁸, *Clarissa en anglois*²⁹, *Histoire des amours et infort[unes] d'Héloïse et Abélard*³⁰, *Mémoires de Miss Sydney Bidulph*³¹,

²² Jan Boeckler, lekarz nadworny Stanisława Augusta, który — jak widać — korzystał ze zbiorów królewskich.

²³ Mowa o Michale Jerzym Poniatowskim, który wypożyczył w tym wypadku z biblioteki króla dzieło Bueschinga.

²⁴ Chodzi o aukcję książek po generale Coccei.

²⁵ Nie zidentyfikowano.

²⁶ *Sielanka z XVII w. Guariniego* (zob. 3.3, przyp. 169).

²⁷ *Sielanka greckiego pisarza Longusa*, przerabiana i wydawana wiele razy w XVII i XVIII w.

²⁸ *Dzieło pani Madeleine Angélique de Gomez z I połowy XVIII w.*

²⁹ Powieść S. Richardsona.

³⁰ Średniowieczna historia miłosna przerabiana i publikowana głównie w XVII w., np. przez J. Alluisa, F. N. Du Bois.

³¹ Autorka: Catharine Sidney Bidulph (BrMGC 19/157, utwór niewłaściwie przypisywano autorce Frances Sheridan).

*Pamela en anglois*³², *Cyrus*, *Clélie*, *Cléopâtre* [następująca uwaga odnosi się do trzech ostatnich tytułów:] *c'est la vrai Arcadie*³³, *Amours d'Ismene et Ismenias*, dits de *Théagènes et de Chariclée*³⁴, *Amours de bon vieux tems*³⁵, *Élégie de Pro-perce*³⁶, *Lettres d'Aspasie*³⁷, Gessners *Schriften*, dito *Daphnis* et *Le premier navigateur*³⁸.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 259.

[Przed 31 XII 1781]

Vertot ³⁹	14 vol.
Maupertuis ⁴⁰	3 vol.
La Fontaine ⁴¹	7 vol.
<hr/>	
ensemble	24 vol.

Il y a bien encore des *Lettres* de Maupertuis, mais elles sont chez Mr le maréchal Rzewuski⁴². Il y a ici une *Histoire turque* de Ricaut en polonais, mais en françois il n'y en eut jamais⁴³. J'ai bien perdu mon tems, si je n'ai pas eu le bonheur d'inspirer assez d'estime à S[a] M[ajesté] pour la convaincre que je suis incapable sinon de faire, au moins d'insister sur aucune demande qui ne seroit pas juste, discrète et convenable.

³² Powieść S. Richardsona.

³³ Jako utwory „prawdziwie arkadyjskie” Reverdil wymienił dwie powieści M. de Scudéry z połowy XVII w.: *Artamène ou le Grand Cyrus* i *Clélie* oraz powieść z tego samego okresu G. de La Calprenède pt. *La Cléopâtre*.

³⁴ Utwór Heliodora, romansopisarza greckiego z III w. n. e., wydawany w tłumaczeniach i przeróbkach w XVII i XVIII w.

³⁵ J. B. Lacurne de Saint Palaye, *Les amours du bon vieux tems*, Paris 1760 (BNck).

³⁶ Zob. 3.3, przyp. 269.

³⁷ *Lettres d'Aspasie, traduites du grec* (Reverdil).

³⁸ *Daphnis* i *Le premier navigateur*, dwa utwory sielankowe Salomona Gessnera, XVIII-wiecznego pisarza szwajcarskiego, piszącego po niemiecku, lecz ówczesnie tłumaczonego na inne języki.

³⁹ Na 14 tomów dzieł R. A. Vertota składały się: *Histoire des chevaliers hospitaliers de St Jean Jerusalem*, t. 1–4; *Histoire des révolutions arrivées dans le gouvernement de la République Romaine*, t. 1–3; *Histoire des révolutions de Suède*, t. 1–2, i zapewne inne w edycjach ok. 1781 r., mogły też niektóre być w kilku egzemplarzach.

⁴⁰ P. L. M. de Maupertuis, *Oeuvres*, t. 1–4, Lyon 1768 (BNck).

⁴¹ Prawdopodobnie były to: *Fables choisies [...] Nouv. éd. gravée en taille-douce les figures par le Sr Fessard*, t. 1–6, Paris 1765–1775 (BrMGC 14/643/642).

⁴² Wynika z tego, że Franciszek Rzewuski, pisarz polny koronny i marszałek nadworny koronny w l. 1775–1783, wypożyczył ze zbioru króla *Lettres sur le progrès des sciences* Maupertuisa (wyd. 1752 lub 1753).

⁴³ Polski przekład pracy P. Rycauta pt. *Monarchia turecka* miał dwa wydania: 1678 i 1727 (E 26/293), oryginał francuski *Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman* wychodził od 1670 r. (Krasicki 646 — wyd. 1686).

Ibidem, s.274–280.

Compte de 1781.

	duc.	138	fl	3
Pour le solde du précédent compte de 1780				
en janvier à l'ordinaire par Mr Ryx	„	20	„	—
„ fevrier ditto	„	20	„	—
„ mars „	„	20	„	—
„ avril „	„	20	„	—
„ ditto extraordinaire pour l'auction de Cocceji	„	204	„	3
„ mai ordinaire	„	20	„	—
„ juillet extraordinaire de S.M-te Elle même	„	30	„	12
„ août de même	„	20	„	—
„ ditto de même	„	50	„	—
„ septembre — le 1 octobre	„	20	„	—
	duc.	424	fl	15

1781: Suite de dépenses. Livres.

Mai 15	Ceux achetés à l'auction de la bibliothèque du feu général Coccei, selon le compte quitance par Mr l'auditer Grecz ⁴⁴	vol. 562	duc. 204	fl 3	3	
Juin 3	de P[oser] { <i>Historia Bibliothecae Wolfenbutelianis</i> ⁴⁵ <i>Poème de Petrone</i> ⁴⁶ <i>Histoire générale</i> par Lambert ⁴⁷ <i>Voyage de la Mottraye</i> ⁴⁸ <i>Mémoires secrets du Levant</i> par Mirone ⁴⁹	1	4°	—	6	—
		1	4°	1	13	—
		15	8°	6	7	15
		1	2°	3	4	—
		2	8°	1	7	15
Juillet 27		} <i>Oratio de beneficiis Pastorii</i> ⁵⁰ <i>Carcer gallicus Casimiri</i> a Wassenberg ⁵¹ <i>Commerce de lettres</i> ⁵²	1	4°	—	9
	1		4°	2	2	15
	1		4°	—	12	—

⁴⁴ Grecz, prowadzący aukcję biblioteki po generale Coccei.

⁴⁵ Autor: Jacob Burckhard, wyd. Lipsiae 1744–1746.

⁴⁶ T. A. Petronius, *Poème sur la guerre civile entre César et Pompée*, Amsterdam 1737 (CBN 135/218).

⁴⁷ C. F. Lambert, *Histoire générale, civile, naturelle, politique et religieuse de tous les peuples du monde*, t. 1–15, Paris 1750 (BNck).

⁴⁸ A. de La Mottraye, *Voyages en Europe, Asie et Afrique* [...] *Ouvrage enrichie d'un grand nombre de cartes, plans et figures en taille-douce*, t. 1–2, La Haye 1727 (BNck).

⁴⁹ P. Lambert de Saumery, *Mémoires et aventures secrets et curieuses d'un voyageur au Levant*, t. 1–6, Liège 1732–1736 (Larousse, por. CBN 163/675–676).

⁵⁰ J. Pastorius, *De praecipuis beneficiis* [...] *oratio*, Gedani 1660 (E 24/110).

⁵¹ E. Wassenberg, *Serenissimi Johannis Casimiri* [...] *carcer gallicus*, Gedani 1641 (E 32/255).

⁵² Nie zidentyfikowano.

	<i>Eques polonus</i> a Kunicki ⁵³	vol. 1	4° duc.	—fl 12gr—
	<i>Institutiones juris Regni Pol.</i>			
	Dresneri ⁵⁴	1	4°	1 1 15
de M[itzi]ler]	<i>Polygraphia Kircheri</i> ⁵⁵	1	2°	2 2 15
	<i>De quadrupedibus</i> Aldrovandi ⁵⁶	1	2°	2 2 15
	<i>Etats, empires, royaumes du monde</i> ⁵⁷	1	2°	2 2 15
	<i>Fasti consulares</i> Sigonii ⁵⁸	1	2°	2 4 15
Août 15	<i>Historical collections</i> de Rushworth ⁵⁹	1	2°	2 2 15
	<i>De arte gymnastica</i> Mercurialis ⁶⁰	1	4°	— 8 15
	<i>Scripta</i> Isocratia	1	8°	1 11 15
	<i>Orationes eiusdem</i> ⁶¹	1	8°	2 2 15
	<i>Historia sui temporis</i> Amoforstii ⁶²	1	8°	— 12 —
	<i>Recueil des rois de France</i> par du Tillet ⁶³	1	4°	2 9 15
de P[oser]	<i>Histoire mil. du p-ce Eugène</i> par Dumont ⁶⁴	3	2°	
Août 25	<i>Vindiciae privil. pont. rom.</i> a Bennettis	5	4°	
	<i>Chronologia hist. prof. et sacr.</i> ab eodem ⁶⁵	6	4°	50
de P[oser]	<i>Rerum polonicarum</i> Guagnini ⁶⁶	1	8°	
	T. Livius ⁶⁷	10	8°	

⁵³ W. Kunicki, *Eques polonus*, Cracoviae 1645 (E 20/381–382).

⁵⁴ T. Dresner, *Institutionum iuris Regni Poloniae libri IV*, Zamoscii po I 1614 (E 15/307–308).

⁵⁵ A. Kircher, *Polygraphia seu artificium linguarum*, 1663 (Reverdil, Larousse).

⁵⁶ U. Aldrovandi, *De quadrupedibus*, Bononiae 1639 i 1645 (BNck).

⁵⁷ Nie zidentyfikowano.

⁵⁸ C. Sigonius, *Fasti consulares ac triumpho acti a Romule*, Hanoviae 1609 (BNck).

⁵⁹ J. Rushworth, *Historical collections of private passages of state*, London 1682 (BNck).

⁶⁰ H. Mercuriali, *De arte gymnastica libri sex*, Venezia 1569 (CBN 112/793–794 — także wyd. 1573 i 1601).

⁶¹ Być może są to edycje z XVII w. (zob. BNck).

⁶² Autor: Jacques Auguste de Thou, zob. 3.3, przyp. 25.

⁶³ J. Dutillet, *Recueil des rois de France*, Paris 1618 (LC 42/585).

⁶⁴ J. Dumont, *Histoire militaire du prince Eugène de Savoye*, t. 1–3, La Haye 1729–1747 (BNck).

⁶⁵ Hieremias a Bennettis: 1) *Privilegiorum in persona S. Petri Romano pontifici a Christo Domino collatorum vindiciae*, t. 1–6, Romae 1756–1761 (BrMGC 13/787); 2) *Chronologia et critica historiae profanae et sacrae*, t. 1–6, Romae 1766–1768 (BrMGC 13/787).

⁶⁶ A. Gwagnin, *Sarmatiae Europaeae descriptio*, wyd. J. Pastorius, [w zbiorze:] *Rerum polonicarum*, t. II, Francofurti 1584 (E 17/483–484).

⁶⁷ P. T. Livius, *Décades, traduites du latin par Guérin*, t. 1–10, La Haye 1740 (BNck).

Octobre 1	} <i>Hist. mil. de Charles XII</i> par Adlerfeld ⁶⁸	vol. 4	8° duc.	fl	gr		
		} <i>Leben Caroli 12-ten</i> par Nordberg ⁶⁹	2	2°	20		
			} <i>Hist. de l'Emp. Ottoman</i> par Ricaut ⁷⁰	3	8°		
				} <i>Le parfait négociant</i> par Savary ⁷¹	2	2°	
de P[oser]	} <i>Metamorphoses</i> d'Ovide ⁷²	3	8°	—	15 —		
		} <i>Hist. du calvinisme</i> par Maimbourg	2	8°	1	1 15	
			} <i>Hist. du pontificat de S. Gregoire</i> dit	2	8°	1	1 15
				} <i>Hist. du pontificat de S. Léon</i> dit.	2	8°	1
			} <i>Traité hist. de l'établ. de l'egl. Rom.</i> dit. ⁷³	2	8°	—	9 —
de G[röll]	} <i>Histoire natur. de Buffon. Oiseux</i> t. 5-e ⁷⁴	1	4°	2	10 15		
		} <i>Hist. et mén. de l'Acad. Royale des Sciences Mémoires présentés</i> tome 7-e ⁷⁵	1	4°	2	3 15	
			} <i>Histoire de France</i> par Vellii t. 25—26 ⁷⁶	2	8°	—	14 —
		} <i>Hist. littér. de Voltaire</i> par de Luchet ⁷⁷		6	8°	2	14 15
			} <i>Dict. fr.-anglais</i> par Boyer ⁷⁸	1	4°	3	4 —
		} <i>Mémoires secrets de la Répub. des Lettres</i> ⁷⁹	14	8°	5	— 15	
			} <i>Encyclopédie d'Yverdon</i> pl. tomes 7—10 ⁸⁰	4	4°	17	3 17

⁶⁸ G. Adlerfeld, *Histoire militaire de Charles XII*, t. 1—4, Amsterdam 1740 (E 12/63).

⁶⁹ G. A. Nordberg, *Leben Carl des Zwoelften*, t. 1—3, Hamburg 1745—1752 (E 23/173).

⁷⁰ Zob. przyp. 43.

⁷¹ J. Savary, *Le parfait négociant*, t. 1—2, Genève 1675, 2° (BNck).

⁷² P. N. Ovidius, *Les métamorphoses, traduites du latin par Banier avec figures*, t. 1—3, Amsterdam 1702 (BNck)

⁷³ Dzieła L. Maimbourga, które wydawano kilkakrotnie w XVII w. (BNck).

⁷⁴ Kompletowanie edycji, zob. 3.4, przyp. 48.

⁷⁵ *Histoire et Mémoires de l'Academie Royale des Sciences depuis de son établissement*, Paris 1701—1793 (Graesse 1/10—11).

⁷⁶ Zob. 3.3, przyp. 271.

⁷⁷ J. P. L. de La Roche Du Main de Luchet, *Histoire littéraire de Voltaire*, t. 1—6, Cassel 1780 (CBN 51/387; Krasicki 971).

⁷⁸ A. Boyer, *Dictionnaire royal françois-anglais*, Basle 1769 (BNck).

⁷⁹ *Mémoires secrets pour servir à l'histoire de la république des lettres en France*, t. 1—36, Londres 1777—1789 (Barb 3/253).

⁸⁰ *Encyclopédie oeconomique ou système général: I d'oeconomie rustique, II d'oeconomie domestique, III d'oeconomie politique*, t. 1—16, Yverdon 1770—1771 (BNck).

<i>Abrégé chron. de l'hist. d'Allem.</i>				
p. Pfeffel ⁸¹		vol. 2	8° duc.	1 fl 3gr15
<i>Histoire des établissements</i> par				
Raynal	11	8°—4°	11	14 —
dite ⁸²	5	4°	15	1 —
Description des arts et métiers: ⁸³				
<i>Fabrique d'étoffes en laine</i>	1	2°	1	9 15
<i>Prépar. et impres. des étoffes en laine</i>	1	2°	—	14 —
<i>Criblier</i>	1	2°	—	14 —
<i>Fabrique de velours de coton</i>	1	2°	1	9 15
<i>Construction des vaisseaux</i>	1	2°	2	4 15
<i>Nature des vaisseaux</i>	1	2°	1	3 15
<i>Amidonner</i>	1	2°	—	7 —
<i>Savonier</i>	1	2°	—	14 —
<i>Hist. nat. de Buffon suppl. t. 2-d</i> ⁸⁴				
v. remplaces légère chez S.M.	1	4°	2	8 15
<i>Imitatio Christi Thomae a Kempis</i> ⁸⁵	1	8°		
<i>Horatius Sarmaticus Sarbievii</i> ⁸⁶	1	8°	10	— —
				duc. 390 — gr 15

Relieur Kilimen payé selon son compte pour l'année				
1781 incl. fl 422		duc.	25 fl	— gr 15
Menues dépenses occasionelles:				
Avril	Raccomodage des chaises et fenêtres	„	— „	12 „ —
	Trinckgelds pour les livres de l'auction de Coccei	„	— „	8 „ —
	Fraix d'un paquet de Zablocki de Berlin	„	— „	12 „ —

⁸¹ Ch. F. von Kriegelstein Pfeffel, *Abrégé chronologique de l'histoire d'Allemagne*, t. 1—2, Paris 1766 (BNck).

⁸² G. Th. F. Raynal, *Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*, (miała wiele wydań, m. in. w 1780 r. w Genewie w 4 tomach in 4° i w 10 tomach in 8°, zob. Cior 18/52346—52349, BNck).

⁸³ Do pozycji notowanej jako *Savonier* wymieniono poszczególne zeszyty serii „Description des arts et métiers”, zob. 3.3, przyp. 225 i 3.4, przyp. 65.

⁸⁴ Zob. przyp. 74.

⁸⁵ Dziełko Tomasza à Kempis *De imitatione Christi* miało dużo wydań.

⁸⁶ Wydanie kolońskie z 1721 r. M. K. Sarbiewskiego *Lycorum libri IV* miało pierwsze słowa „Horatius Sarmaticus” (E 27/130). Nb. w spisie zakupionych książek wymieniono księgarzy, którzy dostarczyli egzemplarze. Wśród nich po raz pierwszy został podany Michał Gröll (1722—1798), działający przez cały okres panowania Stanisława Augusta, najpierw księgarz i nakładca, od 1778 r. także drukarz warszawski, uprzywilejowany na niektóre wydawnictwa (utwory Krasińskiego), sprowadzający książki z zagranicy, rozprowadzający je po wielu miejscowościach Rzeczypospolitej.

Juin 27	{ Clef de la 2-e chambre de la Biblioth. au corr.	duc. — fl 3 gr —
	{ Trinckgelds au garçon de Groell et Poser	„ — „ 8 „ —
Juillet 31	{ Fraix du paquet de Zabłocki de Berlin	„ — „ 8 „ —
	{ Trinckgelds pour les estampes de M. Lalande ⁸⁷	„ — „ 4 „ —
	{ ditto pour le ratafia du duc de Monpesat	„ — „ 4 „ —
Août 13	Fraix pour la caisse de Zabłocki de Berlin	„ 2 „ 6 „ —
Sept. 25	Fraix pour des plumes	„ — „ 4 „ —
Oct. 24	Fraix ici aux deux caisses liqueurs de Clèves	„ 1 „ 4 „ —
Dec. 19	Fraix à un paquet de Zabłocki de Berlin	„ — „ 3 „ —
Dec. 31	Trinckgelds au garçon du relieur	„ — „ 4 „ —
	Pour le mois de juin, que Mr. Rix n'a pas payé	„ 40 „ — „ —
		<hr/> duc. 47 fl 13
1781, dec. 31:	Balance. Recette.	
	Pour solde du compte de 1780	duc. 138, fl. 3
	Reçu de la Casette en 1781	„ 424, fl 15
		<hr/> duc. 563
1781, dec. 31:	Dépense.	
	Pour les livres	duc. 390, fl 15
	Pour le relieur	„ 25 „ 4
	Dépenses occasionelles	„ 47 „ 13
		<hr/> duc. 463

Reste de la recette à dépenser: duc. 100.

[Ręką Stanisława Augusta:] Ce compte est approuvé par Moi ce 25 juin 1782 [inicjały:] SAR

⁸⁷ Zapewne Ludwik de Lalande, brygadier trzeciej brygady korpusu, wspomniany przez A. Magiera (s. 82, 300).

3.8

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA AGAD, ZP 430, s. 305.

L'Encyclopédie Lazenki ne se trouve dans aucun de mes comptes, je ne l'ai point payée; S[a] M[ajesté] s'en est chargé lors de ma dernière ou avant dernière reddition, et je Lui remis en consequence la note de Mr. Susson, qui à la vérité ne doit porter que 6 vol. de *Planches* parce que c'est moi qui ai fait venir ensuite 4 vol. qui manquent au complet¹.

Ce 4 may 1782.

¹ Tomy wchodzące w skład *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences*, zob. 3.1, przyp 1..

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 307.

Il peut très bien arriver, je l'avoue que par différents raisons je ne trouve pas d'abord un livre que je sais être pourtant là; mais à moins qu'au lieu de m'aider on ne me bouleverse tout, il est impossible, que je me trompe sur son existence après tant et de si exacte catalogues que j'ai fais; je me suis souvent douté que ce volume, le seul certainement qui ait jamais été ici, n'étoit pas tout l'ouvrage de Sarbiewski², et je m'étois proposé de m'en enquerir; maintenant que j'en suis sûr, ce sera le premier que je tâcherai de me procurer.

[Ręką króla:] 24 may 1782.

CARLO BENVENUTI³ DO MARKA LUDWIKA REVERDILA*Ibidem*, s. 339.

[1782]

Monsieur.

Les livres qui vient d'arriver ici Côté de Cracovie ne peuvent être que les livres provenants de Naples et expediés de Rome par le Marquis Antici⁴, qui les a envoye à mon adresse ne sachant pas qu'ils étoient pour le Roi. J'avois eu l'honneur de vous en parler avant que d'aller à Lazenki, en vous remettant en même tems La polizia di Marico⁵. De l'expédition de Rome Bulacchi⁶ d'en parlais aussi au Roi, et Sa Majesté de tout se souviendra aussitôt qu'Elle saura [...] ces sont les ouvrages de M. Hamilton sur la Vesuve et les ouvrages de Mattei⁷, que le prince de La Rocelle⁸ a envoyé à Benvenuti pour Sa Bibliothèque. Je vous prie dont Mons. de remettre sans embarras de toutes les livres en question au Roi et de mettre à son compte la dépense du porto qu'est la seule qui lui coutoit. Je suis Monsieur Votre serviteur
Benvenuti

Ibidem, s. 341.

[RĘKA M. L. REVERDILA:]

Les livres dont il est ici question:

Campi Phlegraei d'Hamilton⁹

3 vol.

Opere di Mattei

11 „

² Reverdil nie mógł znaleźć tomu z utworami M. K. Sarbiewskiego. Wspomniany przez niego katalog, to jakiś katalog książek spisany przed majem 1782 r.

³ Zob. 3.6, przyp. 4.

⁴ Tomasz Antici (1731–1808), od 1779 r. kardynał, reprezentant Stanisława Augusta w Rzymie.

⁵ Nie zidentyfikowano.

⁶ Nie zidentyfikowano.

⁷ Objaśnienia dotyczące książek dano przy spisie załączonym do listu.

⁸ Brak bliższych danych.

⁹ W. Hamilton, *Campi Phlegraei observationes on the volcans of the Two Siciles*, t. 1–3, Naples 1776–1779, 59 plansz kolor. (BNck).

<i>Saggio di risoluzione di diritto pubblico ecclesiastico</i> di Mattei	1 vol.
<i>Exercitazioni</i> Mattei ¹⁰	1 „
<i>Quaesita</i> Panhasii	1 „
<i>Uffizio della P. V.</i> ¹¹	1 „
<i>Uffizio dei defonti</i>	1 „
<i>Paradoso</i> di Mattei ¹²	1 „

Les premiers pourroient appartenir aux estampes s'ils n'y étoient déjà [...], qui autre tous les moindres m'aux que j'en avois prédits [...]

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 345.

Sachant que les clefs de ces armoires étoient chez Mr Melina¹³ je les lui ai fait demander de part de S[a] M[ajesté] à quoi il a répondu qu'il ne pouvoit les donner sans recevoir ordre d'Elle même.

Ibidem, s. 354.

[Ręką króla:] 29 oct. 1782.

[Ręką Reverdila:] Dans la caisse recué de Mr Blanc.

1-mo Un nombre de paquets contenant de semences [...] pour le major de Puget¹⁴ à Lubowla.

2-do 38 volumes manuscrits tant sur l'histoire ecclesiastique que profane [...] remis à M. l'évêque Naruszewicz¹⁵.

3-tio Quatre boetes contenant un grand nombre de medailés et pierres gravées [...] remis le tout au c-te Moszyński¹⁶.

4-to Les livres suivants, que je vais incorporer.

a) Caroli Arbuthnotii *Tabulae ant. nummorum* Trajecti ad Rh. 1756¹⁷ 1 v. 4°

b) Steph. Ant. Morcelli *De stilo inscriptionum Rom.*¹⁸ 1 v. 4°

¹⁰ S. Mattei: 1) *Opere*, t. 1–11, Napoli 1779–1780 (BrMGC 16/1229/561); 2) *Saggio di risoluzione*, Naples 1776 (Larousse 10/1346); 3) *Exercitazioni* (Reverdil).

¹¹ Nie zostały zidentyfikowane.

¹² S. Mattei: 1) *Uffizio dei defunti* (Reverdil); 2) *I paradosi, epistole morali*, 1781 (BrMGC 16/1229/561).

¹³ Mikołaj Melina, pracujący przy rycinach królewskich.

¹⁴ Puget, major, jeden z dowódców w Białymstoku.

¹⁵ Materiały do opracowywanej wówczas i publikowanej przez A. Naruszewicza *Historii narodu polskiego* (t. 2–7, 1780–1786).

¹⁶ August Fryderyk Moszyński.

¹⁷ Ch. Arbuthnot, *Tabulae antiquorum nummorum mensurarum et ponderum. Ex anglica in linguam latinam conversae*, Trajecti ad Rhenum 1756 (BNck).

¹⁸ S. A. Morcelli, *De stilo inscriptionum latinarum libri III*, Romae po 1 VI 1780 (BrMGC 17/963/907).

- c) *O naukach wyzwolonych* ks. Włodka w Rzymie 1780¹⁹ 1 v. 4°
 d) *Lingua britannica reformata or a new Engl. dictionary* Lond. 1749²⁰ 1 v. 8°
 e) *Universae phraseologiae lat. corpus* a Fran. Wagner SJ. Ratisbonae et Viennae 1760²¹ 1 v. 8°
 f) *Dictionnaire universel des fossiles* par M. Bertrand La Haye 1763²² 1 v. 8°
 g) *Dictionnaire de chymie* par M. Macquer Paris 1777²³ 3 v. 8°
 h) *Lettere interessanti* di Clemente XIV Venezia 1778²⁴ 5 v. 8°
 i) *Tullii Ciceronis Orationum Venetiis* 1554²⁵ 3 v. 8°
 k) J. D. Koehlers *Muntz-Cabinett* Frankf. Leipzig 1762²⁶ 1 v. 8°
 l) *La ville de Rome* Rome 1778²⁷ 1 v. 8°
 m) *La necessita principale origini di ogni bene per la societa poema* Lombardo-Buda 1 v. 8°
 n) *Gefragoneode stanze saffiche* di Giuseppe Lombardo-Buda Napoli 1781²⁸ 1 v. 8°.

Ibidem, s. 356–359.

[Ręką Stanisława Augusta:] 29 oct. 1782.

[Ręką Marka Ludwika Reverdila:] Au Roi.

Portait du prince de Prusse c'y joint „Nachrichten” de Buesching²⁹. J'ai reçu de Berlin: *Oeuvres* de Aguesseau tome 5 et 6³⁰, *Mémoires chinois* tome 7 et 8³¹, *Oeuvres* de Voltaire tome 25 à 30³², *Mémoires* de Bacheaumont tome 15–18³³,

¹⁹ I. Włodek, *O naukach wyzwolonych*, Rzym 1780 (E 32/176–178).

²⁰ Nie zidentyfikowano.

²¹ F. Wagner, *Universae phraseologiae latinae corpus*, ed. noviss., Ratisbonae 1760 (BNck).

²² É. Bertrand, *Dictionnaire universel des fossiles*, La Haye 1763 (BrMGC 15/302).

²³ P. J. Macquer, *Dictionnaire de chymie*, t. 1–3, Paris 1777 (BNck).

²⁴ Clemens XIV, papa, *Lettres interessantes*, t. 1–5, Venezia 1778 (BNck).

²⁵ M. T. Cicero, *Orationum pars II cum correctionibus Pauli Manutii*, Venetiis 1554 (BNck).

²⁶ J. D. Koehler, *Anweisung fuer Reisende Gelehrte, Bibliotheken, Muentz-Cabinette, Antiqutaeten-Zimmer*, Frankfurt u. Leipzig 1762 (BNck).

²⁷ D. Magnan, *La ville de Rome*, t. 1–2, Romae 1778 (BNck – z 425 szychami).

²⁸ G. Lombardo-Buda: 1) *La necessita*, Napoli 1778; 2) *Gefragoneode*, Napoli 1781 (Reverdil, BNck).

²⁹ Mowa o portrecie Fryderyka Henryka Ludwika, księcia Prus, brata króla pruskiego Fryderyka II. Portret był dołączony do czasopisma „Wochentliche Nachrichten”, wydawanego przez A. F. Bueschinga w Berlinie w l. 1773–1781.

³⁰ H. F. d'Aguesseau, *Oeuvres*, t. 1–12, Yverdon 1763–1765 (BNck).

³¹ *Mémoires concernant l'histoire, les sciences, les arts, les moeurs et les usages des Chinois par les missionnaires de Pekin*, t. 1–16, Paris 1776–1791 (Brunet 3/1596).

³² F. M. A. de Voltaire, *Collection complete des oeuvres*, t. 1–32, Genève 1771–1776 (BNck).

³³ Zob. 3.7, przyp. 79 (L. P. de Bacheaumont był jednym z redaktorów wydawnictwa).

*Elegantiae latini sermones*³⁴, *Oeuvres de Gessner*³⁵, *Histoire de l'astronomie ancienne* par Bailly, *Histoire de l'astronomie moderne* par le même³⁶.

Par contre je me suis défait de l'*Hist. et Mém. de l'Académie des Sciences de Paris*³⁷ d[ou]ble; incomplete et inutile, j'en ai obtenu et porté au crédit du compte # 50; c'est je crois ce qui en avoit été paie, lorsque pour l'engager à le prendre, on dit à S[a] M[ajesté] qu'Elle n'avoit pas cet ouvrage. Le Sr. Poser³⁸ s'est donné quelques mouvemens pour cela [...]

Ibidem, s. 365—367.

[Ręką Stanisława Augusta:] 31 obre 1782.

[Ręką Marka Ludwika Reverdila:]

Il y a longtems que je m'évertuois à completer l'exemplaire de Voltaire, et je me félicité d'en être venu à bout³⁹, parce qu'on n'aura pas sitôt la nouvelle édition, peut-être jamais, c'est la chance des souscriptions; si elle s'effectue comme je le crois, qu'on vende, qu'on donne, qu'on garde ici ou qu'on place à Lazenki l'ancienne oeuvre quelqu'usage qu'on en fasse enfin, il sera bien plus avantageux ou plus agréable que si le livre étoit si considérablement tronqué.

Voici la note que j'ai fait du contenu des paniers de Mr Blanc; comme je n'en ai nul avis d'ailleurs je ne puis que conjecturer qu'ils viennent de l'abbé Albert-randi⁴⁰.

[...] *L'Almanach* est un présent du Sr. Poser.

Ibidem, s. 382—387.

**Compte de la Bibliothèque de 1782.
Recette.**

Pour solde du compte précédent de 1781 je redevois # 100	fl 1675
<i>Histoire et Mémoires de l'Académie Royale des Sciences</i> de Paris, doublet et incomplet, vendus # 50	„ 900
	<hr/> fl 2575

Dépense 1782.

10 juillet <i>Prawo polit. narodu pols.</i> ⁴¹ 1 vol. 8°	fl 4
---	------

³⁴ Autor: Nicolas Chorier, wyd. Birminghamiae 1770 (Brunet 3/1684—1686 — wydano pod Meursius, choć autor Chorier).

³⁵ Francuski przekład dzieł S. Gessnera miał sporo edycji w II połowie XVIII w. (BNck, BrMGC 10/483/208).

³⁶ Zob. 3.7, przyp. 12.

³⁷ Zob. 3.7, przyp. 75.

³⁸ Jan August Poser, księgarz warszawski.

³⁹ Wynika z tego, że w bibliotece Stanisława Augusta znalazła się pełna 32—tomowa edycja dzieł Voltaire'a (zob. przyp. 32).

⁴⁰ J. Ch. Albertrandi przebywał wówczas we Włoszech, gdzie kopiował dokumenty związane z dziejami Polski, a następnie przesyłał je do Warszawy.

⁴¹ Autor: Wincenty Skrzetuski, 1 wyd. Warszawa 1782 (E 28/208—209).

3 décembre Kileman selon son compte	fl	200
J'ai reçu depuis le mois de juillet 1781 de mois que je ne devois recevoir selon l'arrangement d'avril 1780, fait 18 mois à fl 115	„	2070
[Wśród wydatków okazjonalnych:]		
Juillet 10 port des <i>Confessions</i> de Rousseau données à la starostine malogoska ⁴²	„	5
8-bre 3 fraix à une casette de Rome de Benvenuto	„	3
8-bre 8 fraix à une caisse de Zablocki de Berlin	„	18

Dépense.

livres	fl	4
relieur	„	200
menues dépenses	„	324
arréragas	„	2070
	fl	2598

[Ręką króla:] J'approuve le présent compte [...] fait à Varsovie le 25 9-bre 1783 SAR

⁴² *Confessions* wyszły pierwszy raz w Genewie w 1782 r., zawierając tylko część I (część II w 1789, Cior 18/54642–54643). Wypożyczono ją Annie ze Scypionów Szaniawskiej, staroście małoskiej, faworycie Stanisława Augusta.

3.9

AGAD, AJP 511, s. 70–71.

**Catalogue de la Bibliothèque de feu Sa M-te le Roi Stanislas Auguste
achevé en 1783 par le bibliothécaire Reverdil consistant¹.**

elenchus librorum	in folio	in 4°	in 8°	in 12°, 16°, 24°
theologia	86	71	327	10
jurisprudentia	43	84	274	13
medicina, chirurgia, pharmacia, chemia	23	48	102	—
historia naturalis	15	33	43	—
philosophia, ethica, mechanica	23	93	275	15
philologia, historia, literaria	2	17	79	—
lexica	36	165	47	—
geographia	54	63	178	1
romanenses	—	—	324	44
poetae	17	72	516	70
artes	115	57	70	—
numismatica	37	46	16	—
militaria	18	50	128	—
Polonia	42	94	109	—

¹ Reverdil sporządzał ten katalog (inwentarz) biblioteki Stanisława Augusta w styczniu 1783 r. (zob. 2.2, przyp. 52).

libri polonici	49	67	302 et diffe- rentes brochures	
Germania	30	60	92	8
antiquitates Asiae, Africae, Americae	30	62	148	11
Gallia	13	23	395	7
Hispania, Portugalia	—	19	22	—
Hollandia	5	1	16	10
Helvetia	—	3	—	23
Italia	109	55	200	—
Anglia	30	25	191	23
Dania, Suecia	6	5	49	—
Russia	—	8	37	4
Prussia	17	14	3	—
Curlandia	—	4	8	—
educatio nationalis	1	—	5	—
cursus doctrinae in genere	—	—	46	—
miscellanea	20	61	346	—
historia universalis	26	48	168	—
ephemerides	—	167	421	—
nec dum locati	5	54	226	24
en tout	852	1569	5136	263

Recapitulatio:

in folio	800
in 4 ^{to}	1569
in 8 ^{vo}	5136
in 12 ^o etc.	263
	<hr/> 7768

Recapitulatio pomyłono, powinno być:

in folio	852
in 4 ^{to}	1569
in 8 ^{vo}	5136
in 12 ^o etc.	263
	<hr/> 7820

AGAD, ZP 430, s. 388—390.

[Ręką Stanisława Augusta:] 7 mars 1783.

[Ręką Marka Ludwika Reverdila:] J'ai reçu de Berlin:

Ammian Marcellin en latin²Platon, toutes ses oeuvres en grec³

² Któraś z edycji, prawdopodobnie XVIII w., Marcellinusa Ammianusa *Rerum gestarum qui de XXXI supersunt libri XVIII*.

³ Plato, *Quae exstant graece ad editionem Henrici Stephani accurate expressa cum Marsilii Ficini interpretatione [...] studiis Soc. Bipontinae*, vol. 1—12, Biponti 1782—1788 (Brunet 4/695).

*Hist. et Mém. de l'Académie Royale des Sciences années 1772—1776*⁴
*Journal du voyage de La Condamine*⁵
*Quelques ouvrages de Linguet*⁶
*Oeuvres de Demosthenes, d'Eschine en franc.*⁷
Oeuvres d'Ausone, latin et françois
Oeuvres d'Ovide, latin et françois
 Martial, latin et françois
 Justin, latin et françois⁸
 Hesiode en françois
 Pythagore en françois⁹
*Fables égyptiennes et grecques par Pernety*¹⁰
 Platon, Varron, Columelle etc. en latin
 Les même en françois¹¹
 Herodote en françois¹²
*Événemens historiques sur le Bengale par Hollwell*¹³
*Liaisons dangereuses*¹⁴
*Shaftesbury Works*¹⁵
*Colloques d'Erasmus en françois*¹⁶
 Denys d'Halicarnasse, quelques fragmens grec et latin¹⁷
 Cornelius Nepos, latin et françois¹⁸

⁴ Zob. 3.8, przyp. 37.

⁵ Ch. M. de La Condamine, *Journal du voyage [...] fait à l'Équateur*, Paris 1751 (BrMGC 14/602/320).

⁶ S. N. H. Linguet, autor z XVIII w., którego prace: *Histoire des révolutions de l'Empire Romaine* (2 t., Paris 1766), *Histoire impartiale des Jésuites*, *Théorie du libelle*, *Annales politiques* i in.

⁷ Prawdopodobnie: *Oeuvres complètes de Demosthene et d'Eschine, traduites en françois par M. l'abbé Auger*, t. 1—4, Paris 1777 (BNck).

⁸ Dzieła Ausoniusa, Ovidiusa, Martialisa, Justinusa miały dużo wydań dwujęzycznych: po łacinie i francusku.

⁹ Dzieła Pythagorasa i Hesioda m. in. wyszły po francusku w serii „Bibliothèque des anciens philosophes” Paris 1771 (BNck).

¹⁰ A. J. Pernety, *Les fables égyptiennes et grecques...*, t. 1—2, Paris 1758 (BNck).

¹¹ Wymienieni autorzy starożytni byli wydawani w języku łacińskim, a także w przekładzie francuskim wiele razy.

¹² Herodotus, *Histoire traduite du grec...*, 1—7, t. Paris 1745 (BNck).

¹³ J. Z. Hollwell, *Événemens historiques [...] relatifs aux provinces de Bengale, traduites de l'anglois*, p. 1—2, Amsterdam 1768 (Quér 4/122).

¹⁴ P. A. F. Choderlos de Laclos, *Les liaisons dangereuses...*, t. 1—4, Amsterdam 1782 (Cior 18/35211).

¹⁵ A. A. Cooper, *Characteristics of men, manners, opinions, times...*, vol. 1—3, London (BNck — także wyd. późniejsze).

¹⁶ *Erasmus Roterodamus [...] nouv. traduction par Gueudeville en 6 tomes*, Leide 1720 (BNck — także wyd. późniejsze).

¹⁷ Dzieło Dionysiusa Halicarnasseusa *Historiae romanae libri 20* miało wydania po grecku i łacinie (Graesse 2/401).

¹⁸ C. Nepos, *Les vies des grands capitaines de la Grèce... traduites en françois avec le latin à côté*, partie 1—2, Paris 1715 (BNck — także wyd. inne).

Quelques Cicerons qui manquoient, et il en manque encore cependant
*Commentaires de Caesar en françois*¹⁹
 Shakespeare en françois²⁰
 Tillotson *Works*²¹
 Tite-Live en françois²²
 Eutorpe, latin et françois²³

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 391–392.

S'il est vrai que Mr Gilibert soit parti, il me semble qu'il faudroit faire écrire à ceux qui sont à portée de ses affaires, de renvoyer à la bibliothèque de S[a] M[a-jesté] les vol. 4, 5, 6, 7 et 8 de *l'Histoire naturelle* de Buffon 4° et 4 vol. du „Journal Encycl[opédique]” pour janv. et fev[rier] 1781, que je lui ai pretés²⁴.
 [Ręką króla:] 9 mars 1783.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 406.

[Spis dołączony do listu Jana Rożyńskiego z 7 V 1783 r.²⁵]

Il est encore entre ici:

<i>Dictionnaire des graveurs</i> par Basan ²⁶	3 vol.
<i>Dictionnaire mytho-hermetique</i> par Don Perneti ²⁷	1 „
<i>Histoire des révolutions de l'Empire Rom.</i> par Linguet ²⁸	2 „
<i>Lettres d'Abailard et Heloise</i> le texte avec traduction a côté ²⁹	2 „
<i>Mémoires</i> de Gourville ³⁰	2 „

¹⁹ Zob. Brunet 1/1460.

²⁰ W. Shakespeare, [Oeuvres] trad. de l'anglois [par Pierre Prime Félicien Le Tourneur], t. 1–20, Paris 1776–1783 (Brunet 5/355).

²¹ J. Tillotson, *The works...*, vol. 1–10, Edinborough 1759–1760 (BNck).

²² Zob. 3.7, przyp. 67; może jakie inne wydanie lub brakujące tomy.

²³ Flavius Eutorpius *Breviarium historiae romanae* wyszło po francusku pt. *Abrégé de l'histoire romaine* w Paryżu w 1783 r.

²⁴ Jean Emmanuel Gilibert (1741–1812), francuski lekarz i botanik, autor kilku prac o przyrodzie, od 1775 r. przebywał w Grodnie, gdzie leczył, zebrał dużą bibliotekę, założył ogród botaniczny. Po bankructwie Tyzenhausa przeniósł się do Wilna i wykładał botanikę. W 1783 r. opuścił Wilno z powodów osobistych. Notatka Reverdila świadczy, że Gilibert wypożyczał książki i czasopisma ze zbioru Stanisława Augusta.

²⁵ Zob. list Jana Rożyńskiego do Stanisława Augusta z 7 V 1783 (s. 54).

²⁶ P. F. Basan, *Dictionnaire des graveurs anciens et modernes...*, t. 1–3, Paris 1767 (BNck).

²⁷ A. J. Pernety, *Dictionnaire mytho-hermétique, dans lequel on trouve les allégories fabuleuses des poètes*, Paris 1758 (Cior 18/49523).

²⁸ Zob. 3.9, przyp. 6.

²⁹ *Lettres et épîtres amoureuses d'Heloise et d'Abailard, traduites librement en prose et en vers par MM. de Bussy-Rabutin, Pope...* Partie 1–2, Londres 1780 (BNck — także wyd. inne).

³⁰ de Gourville, *Mémoires*, t. 1–2, Amsterdam 1782 (Quér 3/435).

<i>Aminte</i> du Tasso, texte avec la traduction en vers à côté ³¹	1 vol.
<i>Histoire des révolutions d'Espagne</i> par d'Orleans ³²	5 „
<i>Naturgeschichte der Fische</i> par Blochs ³³ , fig. enl.	2 „
<i>Sens commun</i> Payne ³⁴	1 „

POŚWIADCZENIE AUGUSTA FRYDERYKA MOSZYŃSKIEGO

Ibidem, s. 436.

J'atteste que plusieurs livres qui ont rapport à l'explication de l'antiquité comme Hawercamp *Duodecim caesares* trois vol. in fol. dont le troisième d'estampes³⁵, Banduri *Numismata imperatorum a Trajano Decio ad captem Constantinopolim* 2 vol. in fol.³⁶ avec fig., Spanheim *De praestantia et usu numismatum* deux vol. in fol.³⁷, Arbuthnoth *De ponderibus et mesuris* un vol. in 4-to³⁸ avec plusieurs autres que le laps du tems ne permet point de me rappeler à ma mémoire, appartenans à l'abbé Albertrandi, ont passé à la bibliothèque du Roi, sans être portés en compte. En foi de quoi je signe la présente, ce 14 novembre 1783.

A. Moszyński

POŚWIADCZENIE MARKA LUDWIKA REVERDILA

J'atteste que les ouvrages ci-dessus se trouvent dans la bibliothèque, aussi bien que *l'Encyclopédie* édition d'Yverdon in 4-to³⁹ que je reçue de Mr l'abbé Albert-randi et qui n'a point été portée en compte.

A Varsovie, 14 9-bre 1783.

Reverdil

RACHUNEK WYPISANY PRZEZ MARKA LUDWIKA REVERDILA

Ibidem, s. 439.

1783, X-bre 31 à payer par Sa Majesté.

Compte de Dufour⁴⁰ fl 112Compte de Lex⁴¹ „ 138³¹ T. Tasso, *Nouvelle traduction de l'Aminte... avec le texte à côté*, Paris 1734 (CBN 182/1102).³² P. J. d'Orleans, *Histoire des révolutions d'Espagne*, t. 1–3, Paris 1734 (Reverdil, BNck).³³ M. E. Bloch, *Oeconomische Naturgeschichte der Fische Deutschlands*, Th. 1–3, Berlin 1782–1784 (BNck).³⁴ Th. Paine, *Common sense addressed to the inhabitants of America*, Philadelphia 1776 (BNck)³⁵ S. Hawercamp, *Thesauri Morelliani t. 1–3 sive [...] Schlegelii, [...] Haverkampii, [...] Gor commentaria in XII priorum imperatorum romanorum*, t. 1–3, Amstelodami 1752 (BNck).³⁶ A. Banduri, *Numismata imperatorum romanorum*, t. 1–2, Lutetiae Paris 1718 (BNck).³⁷ E. Spanheim, *Dissertationes de praestantia et usu numismatum antiquorum...*, t. 1–2, Londini 1717 (BrMGC 23/1104/46).³⁸ Zob. 3.8, przyp. 17.³⁹ Zob. 3.7, przyp. 80.⁴⁰ Piotr Dufour (1729–1797), Francuz przybyły do Warszawy w 1775 r., gdzie otrzymał obywatelstwo miasta, założył drukarnię, miał przywileje od króla na wydawanie nut, niektórych czasopism, książek w języku ruskim. Do końca życia działał w stolicy Rzeczypospolitej także jako nakładca i księgarz.⁴¹ Józef Lex, księgarz warszawski.

Compte du relieur	fl	168
Mon compte	„	246
40 et fl 4	„	724
	fl	1388

Reçu de S[a] M[ajesté] le 7-e janvier 1784 —

Reverdil

3.10

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA
AGAD, ZP 430, s. 450—452.

[...] Il y a très longtems que je demandai l'ouvrage de Lloyd, et que comme il arrive on m'envoye un ouvrage sur cette guerre qui est anonyme et que je ne crois pas de Lloyd, pour le coup cette fatalité tourna heureusement, j'appris peu apres que cet auteur a soit laisse son livre imparfait, et ensuite qu'il étoit continué et achevé en Allemand, puis traduit en françois¹; c'est édition que S[a] M[ajesté] désireroit à présent, et qui j'ai commise il y a 5 à 6 mois désquelle est venué à ma connoissance; car selon les annonces il ne seroit plus temps de souscrire, et le livre doit paraitre dans le courant l'année.

Aussitôt finies quelques petites réparations que ma santé me demande indispensablement, je retiendrai l'entier catalogue pour en extraire les livres dont je croirai que la bibliothèque de S[a] M[ajesté] peut le mieux se passer [...]
Ce 8-e 7-bre 1784

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA
Ibidem, s. 447—448.

J'ai pris note de l'*Hippiatrique* de La Fosse² et de l'édition de Buffon dont S[a] M[ajesté] m'envoye le prospectus; mais comme elle ne doit paraitre que dans 4 ou 5 ans³, je ne laisserai pas en attendant de faire mes efforts pour completer celles qui sont ici.

Puisque j'ai informé S[a] M[ajesté] de la commission si peu de mon ressort en son absence⁴, dont m'avoit chargé Mr de St. Saphorin, je dois ajouter qu'en ayant

¹ Lloyd, *Introduction à l'histoire de la guerre 1756 ou mémoires militaires*, Londres 1784 (Barb 2/959).

² Ph. É. La Fosse, *Cours d'hippiatrique ou traité complet de la médecine des chevaux*, Paris 1772 (CBN 86/74).

³ Mowy o edycji *Histoire naturelle* Buffona, która miała wyjść w Deux-Ponts w 43 tomach z rycinami. O niej zanotuje Reverdil 8 VI 1789 r. (AGAD, ZP 430, s. 611).

⁴ Od 26 VIII do 3 XII 1784 r. król był nieobecny w Warszawie, jeździł na sejm do Grodna.

cependant parle à Mr Chrzanowski qui a procuré au lieu d'ordres directs aux douaniers, une liberation à exhiber par Mr de St. Saphorin lui même et qui doit également bien remplir son but, s'il la reçoit à Breslau⁵; j'ai pris pour cela les meilleurs mesures que j'ai pu, au défaut — de son adresse qu'il a negligé de me donner, et je présume qu'il n'est plus nécessaire que S[a] M[ajesté] se donne aucune peine à cet égard.

Ce 30-e 7-bre 1784.

⁵ W realizacji zamówień dla zbiorów Stanisława Augusta pomagali: Saint Saphorin, poseł duński w Polsce, oraz Kajetan (?) Chrzanowski, pracujący przy boku Dzieduszyckiego w Gabinecie królewskim (AGAD, ZP 430, s. 449; KorSA 4, s. 39–40).

3.11

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA O BIBLIOTECE PUBLICZNEJ

AGAD, ZP 430, s. 468–471.

[Varsovie], mars 1785¹

Il me semble qu'il n'a guères que 3 manières principales de rendre und bibliothèque publique, selon l'avis à inserer dans la gazette polonoise, après s'être arrêté à l'une de 3.

La I-ère est de l'ouvrir à tout voiant depuis [...] heures, jusqu'à [...] avant midi, les [...] et les [...] de chaque semaine pendant les mois de [...] sauf les vacances de Pâques, Pentecôte, Noël etc.

Pour cela il faudroit:

1°. Outre deux sousbibliothécaires, encore deux autres designés pour alterner et prêts à remplacer celui qui seroit malade ou autrement empeché.

2°. Trois ou quatre tables d'environ dix pieds de long sur quatre de large, à moins qu'on ne préféréd'en augmenter le nombre en diminuant proportionnellement leurs domensions.

3°. 24 écritaires garnies de plumes, d'encre, de sable, de canifs, craions et papier etc.

4°. Des paillassons, nattes ou de tapis, outre des feux prodigieux à moins qu'on ne se borne à la belle saison.

5°. 36 chaises au moins sans celles qui y font déjà et beaucoup plus crachoirs.

6°. 6 eschelles solides, pesantes et à rouelles.

7°. Un portier adjoint au frotteur, s'il n'est même nécessaire en tout état de cause.

8°. 3 catalogues, l'un classe et in extenso, les deux autres alphabetiques, avec renvois aux classes et armoires.

¹ W pamiętniku swoim w marcu 1785 r. Reverdil zanotował, że król zamierzał bibliotekę przekształcić na publiczną, lecz on napisał raport o przeszkodach do realizacji tego przedsięwzięcia i przekonał Stanisława Augusta („je lui ai fait un *Mémoire* sur les difficultés qui s'y rencontroient, et Elle les a trouvées fondées”). To jest ów wspomniany „Mémoire”. Ks. Lubański prawdopodobnie przepisał na czysto, Reverdil jedynie datował.

9°. Deux livres blancs, soit journeaux.

Tel seroit à peu près le service qui seroit après ces préparatifs. Mrs les sousbibliothécaires se rendroient ponctuellement une heure avant celle que seroit indiqué, pour voir que tout fut en ordre et fait ouvrir toutes armoires. Ils se placeront ensuite aux deux tables les plus voisines de la porte du côté des fenêtres. Lorsque quelqu'un entrera, ils adressera à eux, ils regarderont s'ils ont le livre demandé, et après s'en être assurés ils prieront qu'on les attendre, ils iront le chercher, l'inscriront dans leur livre blanc, et le remettront à la personne qui le souhaité. Chacun sa lecture finié, devra le rendre à celui, de qui il l'a reçu, qui l'effacera on d'abord, ou au plus tard dans la journée. Il s'entend qu'avec de songer à un pareil établissement, on devoit rappeler tous les livres vagabonds et ne plus les laisser sortir.

Voyons cependant :

Que cette bibliothèque n'est ni assez nombreuse, ni assez complete pour être employée à cet usage, et que quoique faute de place, elle ne puisse le devenir, la fréquence de cette réponse, il n'y est pas, ne servira qu'à la discréditer. Que le local n'est plus favorable à l'entreprise, qu'alors on sentira d'avantage le défaut de vestibule, quand on ne saura où laisser son domestique, son manteau ou ses galoches. Comme elle est immédiatement royale et que Sa Majesté y vient souvent, il souffriroit qu'elle ne soit point défendû, que chacun s'y conduiroit avec toute la décence et respect dû, à tout ce qui est au Roi. Qu'elle est trop belle pour être ainsi bannale et que son lustre ne pourra qu'en être beaucoup terni que le tems accorde seroit suffisant à cause du déplacement et réplacemant, trop encore pour des oisifs et bien peu pour les lettres, qu'il tomberoit sur la saison ou on se disperse et dans laquelle il n'y a que peu de monde en ville, que les gens de haut parage n'aimant pas à se rencontrer avec le peuple, les uns éloigneroient les autres... que tant de meubles indispensables embarrasseront au point de ne pouvoir agir et donneroient à ce beau vase l'air d'un magasin. Tantôt notre lycée seroit si peu fréquenté, qu'on regretteroit les frai de tant d'apprêts et quelquefois peut-être l'affluence seroit si grande qu'on ne pourroit suffire. Alors les petits objets du pillage, les livres seront mal menés, les tables, le parquet tachés d'encre, on se servira soi-même et l'on dérangera tout, on s'attroupera, on se promenera, il n'y aura point de silence et les gens studieux ne sauront se qu'ils font. On ne pourra rien laisser sur les tables de la bibliothèque et on ne saura ou se réfugier pour le travail journalier qu'elle exige... Enfin plusieurs obtiendront des dispenses c. à d. la permission d'emporter les livres et les malheureux desservants auront le mal de l'une et de l'autre méthode, le public les avantages d'aucune.

J'ai dit que pour rendre le service plus expeditif et les serrures moins fatiguées, les armoires devoient rester ouvertes, d'où il arriveroit, que les livres seroient dérangés et même distraits.

Je ne vois qu'un moien d'obvier à cet inconvenient, se seroit d'imposer à ceux qui se proposeroient de venir à la bibliothèque au jour destiné, l'obligation d'envoyer la veille la note signée des ouvrages qu'ils voudroient lire ou consulter, ce qui donneroit le tems de les tenir prêts, dispenseroit d'avoir les armoires ouvertes, tandisque ce papier seroit une espèce de revers, qui garantiroit la restitution du livre; je n'a-

oute pas, qu'il suppléeroit au journal, parce qu'un chiffon pouvant aisemnet s'égarer, je ne m'y fierois point du tout.

Mais cet expédient lui même a ses inconvenians, l'un qu'il doubleroit la peine et assujettissement de Mrs les emploies, qui ne pourroient presque plus vaguer qu'à cela, l'autre, que le public ne goûtant pas cette condition et négligeant de s'y conformer le but au quel on vise seroit en grande partie manqué.

Cependant Sa Majesté désirant communiquer et répondre cette expèce de richesse, ainsi que les autres, n'est-il pas possible de remplir ses généreuses intentions. Essayons le par la 2-de manière de rendre une bibliothèque publique.

Elle consisteroit sans s'adstreindre à des jours préfix à faire connoitre, que Sa Majesté verra volontiers non seulement que les gens comme il faut visitent sa bibliothèque, mais qu'Elle permet encore qu'on y lire et qu'on y étudié, et qu'il s'y trouvera le plus souvent des personnes qui s'empresseront à servir les amateurs à cet regard, sur tout depuis 10 heures à midi et depuis 3 jusqu'à 5.

Cette manière s'annonçant moins d'apparat paraitroit néanmoins plus comode et de plus usage, en ce que dégagée de restrictions gênantes, elle laisseroit à chacun la liberté de choisir son tems et ses convenances, et probablement par elle on éviteroit la foule; il faudroit pourtant quelques chaises et quelques écritaires de plus... elle auroit de plus l'avantage, que la curiosité ne seroit pas limitée aux livres, mais pourroit se porter sur les estampes, médailles et autres collections précieuses contenues dans ce monument, ou qui en dépendent. Cette manière exclut le prêt de livres au dehors.

La 3-me manière enfin seroit de rendre générale, quoiqu'à jours limités la permission d'emprunter les livres et de les emporter, sauf à laisser à la discrétion des gardes de la bibliothèque de décider, quelles personnes et quels livres, il conviendrait de refuser.

C'est cette manière qui seroit beaucoup la préférable pour le public, les raisons en sont évidentes, celle par conséquent dont-il devrait être le plus rédevable et qui satisferoit le mieux, aux vues gracieuses de Sa Majesté en sa faveur.

Mais il faut convenir aussi, que c'est celle qui est le plus à redouter pour les libraires dont elle pourroit diminuer le débit déjà borné, et pour la bibliothèque même, dont les livres seroient sans doute quelque fois perdus et quelque fois mutilés, mais toujours usés et salis, malgré la prudence qui borneroit la confiance.

CHRISTIAN WILHELM FRIESE² DO MARKA LUDWIKA REVERDILA

AGAD, ZP 16, k. 153–154.

Mincher fils, ce 18 may 1785.

Je Vous envoye la lettre pour Mr de Gruthus³, Vous aurez la bonté d'envoier soin qu'elle pars aujourd'hui, je Vous envoye aussi deux livres d'importance. Savoir

² Christian Wilhelm Friese (ok. 1740–1802), archiwista i zaufany sekretarz króla, równocześnie konfident dworu rosyjskiego.

³ Może Ernest Wilhelm von Grotthus, szambelan Stanisława Augusta, delegat szlachty kurlandzkiej.

Puffendorf avec qualité de cartes aussi la bataille de trois jours donnée près de Varsovie⁴ et *Alocution Locke*⁵. 5 duc. Vous souhaite bon appetit à tout. Friese.

J'ai aussi Puffendorf *Gesta Friderici Magni electoris Brandenb.*⁶ dont Mr Naruszewicz ne peut pas se passer en écrivant l'histoire.

Je Vous envoie ci-joint[s]:

1. Puffendorfi *De rebus gestis Friderici Wilhelmi Magni electoris Brandenburgici commentariorum libri novemdecim* in folio, 2 duc. Cet ouvrage contient tant d'anecdotes qui regardent la Pologne qu'on ne trouve dans aucun acte en polonois car on lui a fourni l'archive.

2. Mylii *Principum et regum Poloniae imagines avec le portrait du cardinal Radziwill*⁷, à qui il est dédié. 24 fl. Ce livre est de la dernière rareté et si rare que Crassinii *Polonia*⁸. On peut voir cela par les documens que j'ai ajouté donné par un homme très savant.

3. Joannis Crassinii *Polonia* en m[anu]s[crit]. Selon la lettre que j'ai ajoutée du savans Clodius bibliothécaire de la Bibliothèque Electorale de Dresde⁹ ce livre a été payé pour 10 duc. et je laisse pour 1½ duc.

4. A Sommersberg *Collectio scriptorum rerum Silesiacarum* t. I, II et III¹⁰. Cet ouvrage contient quantité de pièces qui regardent l'histoire de Pologne. Le comte Potocki dans ce tems le grand notaire à présent maréchal de la Lithuanie¹¹ l'a prêté une fois de moi parce qu'il ne se trouve pas à la Bibliothèque Publique¹² comme l'on peut le voir la lettre ci-jointe de ce seigneur. Mon exemplaire est d'autant plus estimable que l'égard prêté une fois au défunt Monsieur Łoyko¹³ qui étoit fort de mes amis celui y a ajouté ça et là quelques remarques de sa façon dont j'ai marqué quelques unes avec du papier. Je laisse ce livre 5 duc.

Ce 6 juin 1785.

Friese

5. J'ai ajoutée encore Michovii *Chronicon Polonorum Cracoviae 1519 cum figur[is]*¹⁴. Ce livre qui déjà 239 ans est encore très bien conservé et très rare. Mais les trois

⁴ Mowa o dziele S. Puffendorfa *De rebus a Carolo Gustavo gestis commentariorum libri septem*, które miało dwa wydania in 2° w Norymberdze w 1696 i 1729 r., z licznymi miedziorytami przedstawiającymi wydarzenia historyczne, m. in. podług rysunku E. J. Dahlbergha (E 25/402).

⁵ Utwór J. Locke'a, którego nie udało się zidentyfikować.

⁶ Edycja z 1695 r. (E 25/402).

⁷ A. Mylius, *Principum et regum Poloniae imagines ad vivum expressae*, Coloniae Agr. 1594 (E 22/654).

⁸ *Polonia* J. Krasieńskiego wyszła drukiem w Bolonii w 1574 r. (E 20/230).

⁹ Heinrich Jonathan Clodius (zm. 1767), bibliotekarz w Bibliotece Elektoralnej w Dreźnie, autor *Specimen catalogi*.

¹⁰ F. W. von Sommersberg, *Silesiacarum rerum scriptores*, t. 1–3, Lipsiae 1729–1732, (E 29/79–81).

¹¹ Ignacy Potocki (1750–1809).

¹² Mowa o Bibliotece Załuskich, która wówczas znajdowała się pod zarządkiem Komisji Edukacji Narodowej.

¹³ Feliks Łojko (zm. 1779).

¹⁴ Maciej z Miechowa (Miechowita), *Chronicon Polonorum*, Cracoviae 1519 i 1521 (w drugim wydaniu zmieniono tylko 3 ostatnie arkusze, E 22/356).

pieces qui se trouvent jointés à cet ouvrages de Jodoco Ludovico Decio: 1) *De vetustate Polonorum*, 2) *De Jagellonica familia*, 3) *De Sigismundi I temporibus* sont encore plus rares. Cracoviae 1521 *cum fig[uris]*¹⁵, 3 duc.

Ibidem, k. 156.

[CHRISTIAN WILHELM FRIESE:]

Note.

Pour les livres fournis par mon pere¹⁶ d'après les trois notes ci-jointés, qui ont été rendus en partie à la bibliothèque de Votre Majesté et en partie à SEM l'évêque Naruszewicz il revient 26 duc., 15 fl.

Ce 5 juillet 1785.

Friese

¹⁵ J. L. Decjusz, *De vetustate Polonorum liber I, De Jagellonum familia liber II, De Sigismundi regis temporibus liber III* (wyszły razem z Miechowity *Chronicon Polonorum* w 1521; *Nowy Korbut* 2/121).

¹⁶ Christian Gottlieb Friese.

3.12

Czart 970, s. 119–123.

**Inventaire du Cabinet du Roi fait lors
de son départ pour l'Ukraine le 23 fevrier 1787¹.**

Sur les armoires à gauche de la cheminée:

- 2 tomes in folio manuscrits *Actorum Poloniae an. 1763–64*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmów an. 1764 et 66²*.
- 1 tome in 4° *Recueil relatif à la diète de 1772 et 1773³*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmów an. 1767–68, 1773–74 et 1775⁴*.
- 1 tome in folio *Protokoł zaszłych czynności na delegacji etc. od 1773 do 75⁵*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmu ordyn[aryjnego] an. 1776*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmu warszawskiego 1778*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmu 1780*.
- 1 tome in folio *Diariusz sejmu 1782⁶*.

¹ 23 II 1787 r. król wyjechał na Ukrainę, aby z Katarzyną II zawrzeć układ antyturecki. W. Olszewicz, opisując bibliotekę podręczną Stanisława Augusta, korzystał z tego inwentarza (s. 41–42).

² Drukowane były *Diariusze sejmu* z 1764 i 1766 r. (E 15/427–429).

³ *Recueil des declarations [...] accompagné le Diète Confédérée [...]*, 1772–1773 (E 26/144).

⁴ Nie były drukowane.

⁵ A. Gurowski, *Protokoł albo opisanie czynności na delegacji od stanów Rzeczypospolitej 1773–1775*, Warszawa 1775 (E 17/468).

⁶ Wydania kolejnych *Diariuszy* od 1776 r. notuje E 15/429.

Sur les Armoires à gauche
de la Cheminée sont. 113

2. Tome in folio, Manuscript. Historum Poloniae. an: 1763. = 64.
 1. R. Dyaryusz Seymna. an: 1766. N° 66.
 1. R. in 4to Annal relatif à la Diète de 1772 et 73.
 1. R. in 4to Dyaryusz Seymna. an: 1767. = 68. = 1770. = 74. et 75.
 1. R. Protokół sądowy kryminali. na Delegacji &c. od
 Roku 1773. do Roku 1775.
 1. R. Dyaryusz Seyma odbywającego. an: 1776.
 1. R. Dyaryusz Seyma warszawskiego. 1778.
 1. R. Dyaryusz Seyma 1780.
 1. R. Dyaryusz Seyma 1782.
 1. R. Constituciones Regni Poloniae an: 1782. = 84. 2. tom
 1. R. in 4to Acta Pacis Stawensis.
 1. R. 8vo Sądowicz. Jus Publicum Regni Poloniae.
 1. R. historia Narodu Polskiego.
 1. R. in 4to Linia Regni Poloniae, mag: Duc: Lithe:
 1. R. in 4to Relacya Powstania do bractwa Karłowickiego.
 1. R. in 4to Annal relatif à la Diète de 1772 = 73.
 1. R. 8vo Zbiór praw. Seymna. od 1772 = 73.
 1. R. Jus Publicum Prussiae.
 1. R. Prawo Polityczne Narodu Polskiego.
 1. R. Zbiór Praw Koronnych.
 1. R. Zbiór Kwart. Koronnych.
 1. R. Zbiór Kwart. Litewsk.
 1. R. Plata Wojska y pleb zast.
 1. R. Procedur Prawny Wojskowy.
 1. R. Regulamen dla Infanterji y dla Kawal.
 1. R. Exorcerunka dla Legjonow Przych.

1. P. in 8vo Exorcismus Dla Brygad Kawał. Harodowey
 1. P. Naby Oberowey y Garnizonowey
 1. P. Exorcismus Dla Regimentow Kamycz. Gwardyi.
 1. P. in 4to Manuskrypt: Zbiór (Celow i wypr. obcyga) Harodow.
 1. P. Regulamin Placy celiga Woyas. Koronwego.
 1. P. 12. Kadencye, Szadow.
 1. P. Moralne Pomocow. Szaw. Woyasowigo.
 1. P. Skryta parastrogii.
 1. P. in f. Manuskrypt: Etat Woyas. Koronwego.
 2. P. Codex Diplomaticus Regni Poloniae. Et tran. l. h. d. s.
 1. P. Instrukcyi Celuy.
 1. P. Generalna Szarypa. Celuy.
 1. P. Manusk. Natchuni generalne Szawu Koron. an. 1786
 1. P. Manusk. Natchuni Proowetow. Szawu Szyp.
 1. P. Manusk. Szyp. Szawu Koron.
 1. P. Manusk. Natchuni Proowetow Szawu Szyp. X^{wo} Letow.
 1. P. Natchuni generalne Szawu Koron. an. 1786.
 2. P. Constitucyia Regni Poloniae.
 1. P. Jurystay Ladownicow, od roku 1550. do roku 1756.
 1. P. Konstytucye 1786.
 1. P. Konstytucye 1782. 1786.
 1. P. Jurystay Konstytucye 1764. - 1780. zony Ostrawoy.
 1. P. Zbiór Rozolucyi Rady Niewtajnce. G. T. II. III.
 1. P. Zbiór Praw Szadowych, przez Zamoyasowigo.

Sur les Armoires à droite sont

25. Volumes in folio du Dictionnaire Encyclopedique.
 2. P. Historie ancienne, Chronologique, Geographique &c.
 16. P. in 8vo Cicero's Opera
 2. P. in 4to Zbiór wiadomosci.

1. Rome in 4to Maximus Dictionarium Latino-Polonicum.
 2. R. 5to Grammatica Persi. 125
 3. R. inf. Fabri. Thaurus Eruditionis Scholastica.
 4. R. in 4to Biblia Sacra Latino-Polonica.
 5. R. in 4to Roman de facto, Plans Militaires, de Ville de ou soi

Dans l'intérieur de la fenêtre à gauche.
 Panneau à gauche.

Portrait de Sac du Roi. Estampe.	} Dans Des Bordures Mines et sous des Verres.
Portrait d'Amitie	
Portrait de Miloni. Oxygène	
Portrait de Karsowic } à 9. tous Portrait de Karsowic } en un seul.	

Panneau à Droite.

Miniatures

1. Portraits de Jean III. et de la Reine son Epouse. Dans 2. Bordures
 2. Portraits de Marie Tutozette, d'Henri 4. et de Du De Sully.
 3. Le Prince Jacques fils du Roi Jean III. de Pologne.
 4. Le Roi de Prusse défunt, en petit; parallèlement le Roi de Prusse regardant
 5. Le Roi de Suède Dessiné
 6. Le 2e Electeur de Brandebourg, sur email, en grande porcelaine.
 7. Portraits de la Reine et du Roi de France regardant.
 8. Croix d'Argent 11. manteau bleu sur une épaule; coiffé à l'ancienne
 9. Louis 15. enfant. Louis 15. enfant. petits Portraits.
 10. Reine Batory. Roi de Pologne; rond sur faïence; bonnet favori sur le tête
 11. Le Roi de Sardaigne actuel; en corasse, manteau rouge doublé d'hermine.
 12. Le Duc de Saxe son fils. en Uniforme bleu à brandebourgs d'or.
 13. Jean Casimir Roi de Pologne; g^o porcelaine noire et monture.
 14. Petit bleu rond, brun verre, de Pétersbourg.
 15. Louis 15.
 16. De Bouillon mode à Kulkow, manteau bleu doublé d'hermine.

- 1 tome in folio *Constitutiones Regni Poloniae an. 1782—1784*⁷, 2 exemp.
 2 tomes in 4° *Acta Pacis Olivensis*⁸.
 2 tomes in 8° Lengnich *Jus publicum Regni Poloniae*⁹.
 6 tomes in 8° *Historia narodu polskiego*¹⁰.
 1 tome in 4° *Limites Regni Poloniae et Mag[ni] Duc[atus] Lith[uaniae]*¹¹.
 1 tome in folio *Relacja poselstwa do Traktatu Karłowickiego*¹².
 1 tome in 4° *Recueil relatif à la diète de 1772—73*¹³.
 1 tome in 4° *Zbiór przed sejmem od 1772—73*¹⁴.
 1 tome in 8° *Prawo polityczne narodu polskiego*¹⁵.
 1 tome in 8° *Zebranie praw koronnych*¹⁶.
 1 tome in 8° *Zbiór kwart koronnych*.
 1 tome in 8° *Zbiór kwart litewskich*¹⁷.
 1 tome in 8° *Plata wojska i chleb zasłużonych*¹⁸.
 1 tome in 8° *Proceder prawny wojskowy*¹⁹.
 1 tome in 8° *Regulamen dla infanterii i dla kawalerii*.
 1 tome in 8° *Exercerunku dla regimentów pieszych*.
 1 tome in 8° *Exercerunku dla brygad kawal[erii] narodowej*.
 1 tome in 8° *Służby obozowej i garnizonów*.
 1 tome in 8° *Exercerunku dla regimentów konnych gwardii*²⁰.
 1 tome in 4° manuscript *Zbiór etatów wojsk Obojga Narodów*.
 1 tome in 4° *Regulamen płacy etatów wojsk Obojga Narodów*²¹.
 1 tome in 12° *Kadencje sądów*²².
 • 1 tome in 12° *Moralna powinność stanu wojskiego* [!]²³.

⁷ Mowa o *Konstytucjach sejmu warszawskiego z 1782 i Konstytucjach sejmu grodzieńskiego z 1784 r.* (E 20/65).

⁸ Zob. 3.3, przyp. 15.

⁹ Zob. 3.3, przyp. 16.

¹⁰ A. Naruszewicz, *Historia narodu polskiego*, t. 2—7, Warszawa 1780—1786 (E 23/49).

¹¹ Zob. 3.3, przyp. 241.

¹² S. Małachowski, *Obszerna relacja ostatniej podróży do Turek [...] posłów [...] gdy między Portą i chrześcijaństwem [...] nienaruszony stanął pokój w Syrmii pod Karłowicami a. 1699*, [b.m.] 1766 (E 22/75).

¹³ Zob. przyp. 3.

¹⁴ Nie ustalono, czy to rękopis, czy druk.

¹⁵ Zob. 3.8, przyp. 41.

¹⁶ *Zebranie praw koronnych do jurysdykcji sądów J.K.M. regulujących się z przyłączeniem rezolucji Rady Nieustającej*, Warszawa 1781 (E 9/499).

¹⁷ Obu pozycji nie zidentyfikowano.

¹⁸ *Plata wojska i chleb zasłużonych, to jest taryfy kwart, hyberty, pogłównego...*, Warszawa 1771 (E 24/347—348).

¹⁹ Zob. 3.4, przyp. 15.

²⁰ Wszystkie wymienione *Regulameny wojskowe* wydano w 1775 r. (E 26/168).

²¹ *Regulamen płacy całego wojska...*, 1775 (E 26/169).

²² T. Waga, *Kadencja sądów ziemskich i grodzkich*, Warszawa 1785 (E 32/148).

²³ Nie zidentyfikowano.

- 1 tome in 12° *Skryte przestrogi*²⁴.
 1 tome in folio manuskrypt *Etat wojska koronnego*.
 3 tomes in folio *Codex diplomaticus Regni Poloniae*²⁵ les tomes 1, 4 et 5.
 1 tome in folio *Instruktarz celny*²⁶.
 1 tome in folio *Generalna taryfa celna*²⁷.
 1 tome in folio manuskrypt *Rachunki generalne Skarbu Koron[nego] an. 1784*.
 1 tome in folio manuskrypt *Rachunek prowentów Skarbu Rzeczypospolitej*.
 1 tome in folio *Komisja Rzeczypospolitej Skarbu Koronnego*²⁸.
 1 tome in folio manuskrypt *Rachunek prowentów Skarbu Rzpl. i Księstwa Litew-
 s[kiego]*.
 1 tome in folio *Rachunek generalne [!] Skarbu Koronn[ego] an. 1786*²⁹.
 8 tomes in folio *Constitutiones Regni Pol[oniae]*³⁰.
 1 tome in folio *Inwentarz Ładowskiego od r. 1550 do r. 1726*³¹.
 1 tome in folio *Konstytucje 1786*³².
 1 tome in folio *Konstytucje 1782, 1784*³³.
 1 tome in folio *Inwentarz konstytucji 1764—1780 (przez Ostrowskiego)*³⁴.
 1 tome in folio *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej cz. 1, 2, 3*³⁵.
 1 tome in folio *Zbiór praw sądowych przez Zamoyckiego*³⁶.
 Sur les armoires à droite sont:
 25 tomes in folio du *Dictionnaire encyclopédique*³⁷ etc.
 1 tome in folio *Histoire ancienne, chronologique, géographique*³⁸ etc.
 14 tomes in 8° *Ciceronis Opera*³⁹.
 2 tomes in 4° *Zbiór wiadomości*⁴⁰.
 1 tome in 4° Mączyński *Dictionarium latino-polonum*⁴¹.

²⁴ Fryderyk II. król pruski, *Skryte przestrogi [...] dane oficerom [...] z niemieckiego wy-
 łożone*, Warszawa 1780 (E 16/351).

²⁵ M. Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 1, 4—5,
 Vilnae 1758—1764 (E 16/351).

²⁶ Być może: *Instruktarz celny na mocy konstytucji sejmu grodzieńskiego 1784 [...] ułożony [...] wy-
 dany 1786* (E 18/592).

²⁷ *Generalna taryfa celna według traktatu między [...] królem i Rzpl. Polską a cesarzą węg-
 ierską i czeską [...] 1775 ułożona* (E 31/54).

²⁸ Prawdopodobnie zbiór rozporządzeń Komisji Skarbu Koronnego (zob. E 19/468—473).

²⁹ *Rachunek Komisji Rzeczypospolitej Skarbu Koronnego na sejmie warszawskim 1786* (E 26/5).

³⁰ Tzw. *Volumina legum*, których wydawnictwo zainicjował S. Konarski (t. 1—8, Warszawa
 1732—1782, zob. E 33/321—325).

³¹ M. M. Ładowski, *Inwentarz konstytucji 1550—1726*, Lipsk 1733 (E 21/22).

³² E 20/65.

³³ Zob. przyp. 7.

³⁴ E 23/522.

³⁵ *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej,...*, cz. 1—3, Warszawa 1779—1784 (E 26/17).

³⁶ Zob. 3.6, przyp. 32.

³⁷ Mowa o *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné* Diderota i d'Alemberta.

³⁸ Nie zidentyfikowano.

³⁹ Edycja: Biponti 1780—1787 (BrMGC 38/126).

⁴⁰ I. Krasicki, *Zbiór potrzebniejszych wiadomości*, t. 1—2, Warszawa 1781 (E 20/226).

⁴¹ J. Mączyński, *Lexicon latino-polonicum*, Królewiec 1564 (E 22/20—21).

2 tomes in 8° Horacjusza *Pieśni*⁴².

2 tomes in folio Fabri *Thesaurus eruditionis scholasticae*⁴³.

2 tomes in 4° *Biblia Sacra latino-polonica*⁴⁴.

1 tome in folio *Sommaire des cartes, plans militaires, de ville etc.* au Roi.

Dans l'intérieur de la fenêtre à gauche:

Panneau à gauche.

Portrait du Père du Roi, estampe.

*Hymne à l'amitié*⁴⁵.

*Hymn do miłości ojczyzny*⁴⁶.

Environs de Varsovie } à lieues de circuit.

Environs de Cracovie }

AGAD, ZP 430, s. 502.

Compte de X-bre 1787.

1. Les petites fournitures: d'encre, plumes etc.	duc.	6	fl	13
2. Les 460 bougies retranchées	„	13	„	—
3. Renouvellement total des chambres attenantes à la bibliothèque	„	50	„	—
4. Subside 2-d et d-er en considération de mon voyage	„	50	„	—
5. Fraix à quelques envois de Berlin	„	2	„	10
6. Compte de Groell pour 1787 fl 60	„	3	„	6
7. „ au relieur fl 261	„	14	„	9
8. „ de Blanc pour Zabłocki	„	14	„	2
	duc.	154	fl	4

Reçu de S[a] M[ajesté] ce 12 X-bre 1787

Reverdil

Ibidem, s. 524.

Compte présentes à S[a] M[ajesté] le 23-e juillet 1788.

Compte de Pfaff ⁴⁷ du 17-e juillet 1788	fl	835 =	duc.	46	fl	4
„ de Poser du 21-e dit.	„	1541 =	„	85	„	11
„ de Lex du 22-e dit.	„	2162 =	„	120	„	2
			duc.	252	fl	2

⁴² Horatius, *Pieśni wszystkie przekładania różnych*, t. 1–2, Warszawa 1773 (E 18/268–269).

⁴³ B. Faber, *Thesaurus eruditionis scholasticae* (dużo wydań w XVI i XVII w.).

⁴⁴ Zob. 3.4, przyp. 11.

⁴⁵ Zapewne wiersz A. Naruszewicza pt. *Hymn do przyjaźni*, ogłoszony w 1774 r. w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”, następnie przedrukowany w tomie II jego *Dzieł* w 1778 r.

⁴⁶ Utwór I. Krasickiego, który najpierw wyszedł w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych” z 1774 r., potem w *Myszeidzie* w 1775 r. i był hymnem dla uczniów Korpusu Kadetów i szkół Komisji Edukacji Narodowej.

⁴⁷ Fryderyk Pfaff (zm. ok. 1829), księgarz warszawski, który — jak widać — dostarczał królowi książki już w 1787 r.

J'ai reçu de S[a] M[ajesté] deux cinquante deux ducats et deux florins pour ces comptes, à Varsovie, ce 23 juillet 1788 Reverdil

Ibidem, s. 560.

Comptes fournis à la bibliothèque à la fin de 1788.

Compte de Lex du 11 X-bre 1788	fl 1794 = duc. 99 fl 12
„ de Pfaff du 30-bre 1788	„ 378 = „ 21 „ —
„ de Poser du 31 X-bre 1788	„ „ 40 „ —
„ de Kiliman du dit	„ 450 = „ 25 „ —
„ de Campioni ⁴⁸ du 22 9-bre	„ 192 = „ 10 „ 12
„ de menuisier du 30 X-bre	„ 46 = „ 2 „ 10
Plumes, encre, sable, cire	„ 50 „ —
	duc. 248 fl 16
Pour l' <i>Encyclopedie</i> d'Yverdon ⁴⁹ , triple et incomplete que j'ai trouvé à placer pour	„ 30
	duc. 218 fl 16
J'ai reçu [...] ce 10 janv. 1789	Reverdil

Ibidem, s. 521—523.

Note pour la Bibliothèque de S[a] M[ajesté].

L'Académie Imperiale des Sciences de St. Petersbourg 1726—1747 14 vol.

Commentarii (Novi) depuis 1747—1769 21 vol.

Tables des matières

Acta 1777—1782 12 vol.

Acta (Nova) t. 1 1783 2 vol.

Les membres qui composent le corps des ouvrages de cette Académie⁵⁰.

Il manque à la bibliothèque de S[a] Ma[jesté — M. L. Reverdil].

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 525.

Le Sr Poser me pris de mettre sous les yeux de S[a] M[ajesté] et de lui proposer ces ouvrages qu'il évalue comme tout:

Collection de tempeste ⁵¹	3 vol.	duc. 90
<i>Oeuvres</i> de Helyot ⁵²		„ 30
Portraits (57) de la maison d'Habsbourg		„ 12
		duc. 132

⁴⁸ Filip Antoni Campioni, Włoch, kupiec korzenny, radny Starej Warszawy, nobilitowany w 1791 r.

⁴⁹ *Encyclopédie oeconomique*.

⁵⁰ Wydawnictwa rosyjskiej Akademii Nauk założonej w 1724 r. w Petersburgu przez Piotra I.

⁵¹ Prawdopodobnie wydawnictwa albumowe.

⁵² Zapewne uzupełniano dzieło Helyota i Bullota *Histoire des ordres religieuses*, które w całości obejmowało 21 tomów, (zob. 3.4, przyp. 20).

Sur quoi S[a] M[ajesté] aura la bonté de me donner ses ordres.
[Ręką króla:] Refusés, le 12 août 1788.

Ibidem, s. 527.

J'ai reçu de S[a] M[ajesté] cent et quarante florins pour douze exemplaires de *Zbiór rezolucji Rady Nieustającej* pris de Mr Dufour⁵³ le 19 août d[erni]er.
A Varsovie, ce 9 7—bre 1788 Reverdil

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 555—557.

Note de livres tant rares que belles édition, nouvellement arrivés, qui se trouvent dans le magasin de Lex Frère et Soeur⁵⁴.

Fables de La Fontaine avec les figures d'Oudry, première epreuve superbe édition 4 volumes in fol. grand papier, reliés en maroquin rouge, doré sur tranche et sur plat duc. 45⁵⁵.

Les Metamorphoses d'Ovide en latin et en françois, figures de Picart le Roman, 2 volumes in fol. reliés en veau fauve duc. 30⁵⁶. [...]

⁵³ Wydawcą *Zbioru rezolucji Rady Nieustającej* był P. Dufour.

⁵⁴ Zmieniona nazwa dla księgarni Józefa Lexa.

⁵⁵ J. de La Fontaine, *Fables*, t. 1—4, Paris 1755—1759, ryciny według pomysłu J. B. Oudry (BNck).

⁵⁶ P. N. Ovidius, *Les métamorphoses [...] en latin, traduction en françois [...] figures gravées par B. Picart*, t. 1—2, Amsterdam 1732 (BNck).

3.13

AGAD, ZP 430, s. 595.

Note des livres fournis à la Bibliothèque de Sa Majesté le Roi par Frédéric Pfaff, 1789.

Janv. 15	<i>De la Monarchie Prussienne sous Frédéric le Grand</i> par Mirabeau 8 v. in 8° et 1 v. Atlas ¹	fl	144
„ 23	<i>Mémoires milit.</i> du gén. Lloyd fig. ² 4°	„	45
Fevr. 27	<i>Procès fameux</i> par Des Essarts 8 v. ³ 8°	„	72
	<i>Mémoires</i> de François de Trenck 2 v. ⁴ 12°	„	70

¹ H. G. de Mirabeau, *De la Monarchie Prussienne sous Frédérick le Grand...*, t. 1—7, Londres 1788 (BNck).

² Zob. 3.10, przyp. 1.

³ N. Toussaint Le Moyne Des Essarts, *Procès fameux extraits de l'Essai sur l'histoire générale des tribunaux des peuples*, t. 1—10, Paris 1786—1789 (BNck, BrMGC 15/21/566 — pod Lemoyne).

⁴ F. von der Trenck, *Mémoires [...] traduites sur original allemand*, t. 1—3, Strassbourg 1789 (BNck).

	<i>Idylles de Théocrite par Gin</i> ⁵ 12°	fl	7
	<i>Examen du livre de Volney sur la guerre de Turcs</i> ⁶	,,	12
	<i>Voyage littéraire de la Grèce par Guys</i> ⁷ 8°	,,	72
	<i>Instituts politiques de Tamerlan</i> ⁸	,,	18
	<i>Le Bagavedam</i> ⁹ 8°	,,	16
	<i>Sévigniana relié</i> ¹⁰ 8°	,,	10
	<i>Voyage en Sicile par Denon</i> ¹¹ 8°	,,	18
	<i>Oeuvres de Laurent Sterne</i> 7 v. ¹² 8°	,,	36
Mars 4	<i>Tableau d'Angleterre et d'Italie p. Archenholz</i> 3 v. ¹³ 8°	,,	24
	<i>Opuscules du chev. de Parny</i> 2 v. ¹⁴ 12°	,,	14
	<i>Sermons de Hugh Blair</i> 3 v. ¹⁵ 8°	,,	18
	<i>Suppl. aux oeuvres posth. de Fréd. II</i> 2 v. ¹⁶ 8°	,,	27
	<i>Hist. de Dannemark p. Mallet</i> 9 v. ¹⁷ 8°	,,	54
	<i>Expériences sur la lumière p. Sennebier</i> ¹⁸ 8°	,,	8
	<i>Vie de Petrarque</i> ¹⁹ 8°	,,	10
	<i>Rolland furieux trad. p. Tressan</i> 4 v. ²⁰ 8°	,,	30
	<i>Codex Théodosianus cum notis Gothofredi</i> 6 v. ²¹ 2°	,,	270
	<i>Oeuvres de Fréd. II</i> 4 v. ²² 8°	,,	48
	<i>Histoire et Mémoires de l'Acad. Inscr.</i> 76 v. reliés fig. ²³	,,	
	8°	,,	846

⁵ Theocritus, *Les idilles [...] Traduction nouvelle [...] par P. L. C. Gin*, Paris 1788 [?] (por. CBN 184/542 — wyd. 2 z 1801 r.).

⁶ C. de Peyssonel, *Examen du livre intitulé Considérations sur la guerre actuelle des Turcs par Volney*, Amsterdam [Paris] 1788 (Cior 18/63834 i 49734).

⁷ Zob. 3.3, przyp. 135.

⁸ Tamerlan, *Instituts politiques et militaires...*, Paris 1787 (CBN 182/237, BNck).

⁹ *Bagvedam ou doctrine divine*, éd. Foucher d'Orsonville, Paris 1788 (BrMGC 1/101).

¹⁰ M. de Sévigné, *Sévigniana ou recueil de pensées ingénieuses, d'anecdotes littéraires [...] tirées des lettres...*, Auxerre 1788 (BNck — były także wcześniejsze wyd.).

¹¹ J. C. R. de Saint-Non, *Voyage pittoresque ou description des Royaumes de Naples et de Sicile...*, t. 1–4, Paris 1781–1786 (BNck).

¹² L. Sterne, *Oeuvres*, t. 1–7, Genève 1788 (BNck).

¹³ J. W. von Archenholtz, *Tableau d'Angleterre et d'Italie*, t. 1–3, Paris 1788 (BNck).

¹⁴ E. D. de Parny, *Opuscules*, t. 1–2, Paris 1784 (BNck — także inne wyd.).

¹⁵ H. Blair, *Sermons*, vol. 1–3, Lausanne 1785–1786 (BNck).

¹⁶ Fryderyk II, król pruski, *Supplément aux oeuvres posthumes*, t. 1–5, Cologne 1789 (BNck).

¹⁷ P. H. Mallet, *Histoire de Dannemark*, 3. éd., t. 1–9, Genève 1787–1788 (Cior 18/42043).

¹⁸ J. Senebier, *Expériences sur l'action de la lumière solaire dans la végétation*, Paris 1788 (Cior 18/60083).

¹⁹ J. J. T. Roman, *Vie de François Petrarque...*, Vaucluse 1786 (Barb 4/1005, BrMGC 21/967/766).

²⁰ L. Ariosto, *Roland furieux...*, trad. par de Tressan, t. 1–4, Paris 1780 (BNck).

²¹ *Codex Theodosianus cum commentariis Jacobi Gothofredi*, t. 1–6, Lipsiae 1736–1743 (BNck).

²² *Oeuvres du Philosophe de Sans-Souci*, tj. Fryderyka II, miały wiele wydań w XVIII w.

²³ *Histoire et Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres [...] 1701–1793*, La Haye et Paris 1719–1788 (Graesse 1/10).

<i>Hist. de découvertes dans Nord</i> p. Forster 2 v. ²⁴ 8°	fl	36
<i>Oeuvres du c. de Tressan</i> 6 t. ²⁵ 8°	,,	72
<i>Hist. du commerce de Russie</i> p. Scherer ²⁶ 2 v. 8°	,,	18
<i>Voyage dans l'Arabie heureuse</i> p. Bruce ²⁷ 8°	,,	7
<i>Lettres américaines</i> par. C 2 tomes ²⁸ 8°	,,	32
duc. 109, fl 2		fl 1964

Varsovie, ce 30 avr. 1789

[Ręka Fryderyka Pfaffa:] Reçu le montant le 4 may 1789 Frédéric Pfaff.

[Ręka M. L. Reverdila:] Par les mains de Mr Reverdil.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 609–610.

[Ręka króla:] 6 juin 1789.

De ce nombre innombrable d'écrits dont la France est inondée dans ce moment le Prince Stanislas²⁹ m'en a envoyé 71 choisis entre les meilleurs sur lesquels S[a] M[ajesté], si Elle veut les parcourir, auroit à ordonner comment je dois les Lui envoyer, ou pièce à pièce, ou dix n[umér]os ensemble, ou le tout à la fois, ce qui couvre presque une table.

[Ręka króla:] 9 juin 1789.

Je ne puis repondre à ce billet, que ce que S[a] M[ajesté] ordonnera après l'avoir informée, qu' Elle a un exemplaire de Buffon 4° et un in 12°. de ni l'un ni l'autre desquels les planches ne sont point enluminées.

FRYDERYK PFAFF DO MARKA LUDWIKA REVERDILA

Ibidem, s. 611.

Monsieur le Conseiller.

Voilà l'édition de Deux-Ponts de l'*Histoire naturelle* de Buffon qui vient d'être achevée, elle consiste en 43 volumes y compris les figures³⁰. Je vous prie de me dire si Sa Majesté en prendra un exemplaire. J'écrirois après demain à Deux-Ponts en consequence.

²⁴ J. R. Forster, *Histoire des découvertes [...] dans le Nord*, t. 1–2, Paris 1788 (BNck).

²⁵ L. E. de Lavergne Tressan, *Oeuvres choisies*, t. 1–12, Paris 1787–1791 (CBN 193/985–986).

²⁶ J. B. Scherer, *Histoire raisonnée du commerce de la Russie*, t. 1–2, Paris 1788 (CBN 165/178).

²⁷ Pomyłono nazwisko autora, powinno być: Jean de La Roque, éd. Paris 1717 (Cior 18/37226).

²⁸ M. G. J. de Crévecour, *Lettres d'un cultivateur américain [...] traduites de l'anglois*, t. 1–2, Maestricht 1785 (Barb 2/1237).

²⁹ Bratanek króla — Stanisław Poniatowski.

³⁰ Zob. 3.10, przyp. 3.

Comme ces deux volumes de figures n'appartiennent point à moi je vous prie me les renvoyer demain matin.

Ce 8 juin 1789.

Pfaff

Ibidem, s. 613.

Fourni à la Bibliothèque de Sa Majesté le Roi de Pologne, 1789.

Janv.	44-me livraison du <i>Voyage pitt. à la Sicile</i> ³¹	fl	27
	28-e livraison de <i>l'Encycl. géogr. ancienne, géogr. moderne</i> ³²	,,	90
	T. 9 des minéraux par Buffon ³³	,,	9
Juin	29 livraison de <i>l'Enc.</i> ³⁴	,,	60
	<i>Histoire universelle</i> ³⁵ tome 110, 113, 114 8°	,,	153
	<i>Antiquités étrusques, grecques</i> ³⁶ 4°, tome 5	,,	120
	<i>Le Museum de Florence</i> ³⁷ in 4° livr. 18-me, 19-me	,,	60
	<i>Galerie du Palais Royal</i> ³⁸	,,	54
		fl	573

Reçu [...] Varsovie, ce 11 juin 1789 duc. 31 fl 15

Lex Frère et Soeur [autograf]

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 615.

[Ręką króla:] 12 juin 1789.

Mr Siarczyński qui m'a dit que S[a] M[ajesté] vouloit avoir ces livres, pour deux desquels *Traités* 1 vol. et *Traktaty* 3 vol.³⁹ j'ai payé fl 15 dont ceci peut servir de quittance. S[a] M[ajesté] l'agrée de 3-e ouvrage *Historia traktatów*⁴⁰ étoit déjà dans la bibliothèque.

³¹ Zob. przyp. 11. Widocznie *Voyage pittoresque* wychodziła zeszytami.

³² *Encyclopédie méthodique ou par ordre de matières par une Société de Gens de Lettres, de Savans et d'artistes, Géographie*, Paris 1782 (BNck — całość obejmowała przeszło 150 tomów, a wychodziła do 1794 r.).

³³ Tom z *Histoire naturelle* Buffona.

³⁴ *Encyclopédie méthodique*.

³⁵ *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent...*, t. 1–125, Paris 1779–1791 (Brunet 3/212, BNck).

³⁶ *Antiquités étrusques, grecques et romaines, tirées du cabinet de M. Hamilton en anglois et en françois*, t. 1–4, Naples 1766–1767 (Brunet 1/321 — autor: P. F. Hugues dit d'Hancarville).

³⁷ Autor: Antonio Francesco Gori.

³⁸ J. Couché, *Gallerie du Palais Royal gravée d'après les tableaux des différentes écoles*, vol. 1–3, Paris 1786–1808 (Barb 2/519, BrMGC 43/848).

³⁹ Znane jest tylko wydawnictwo F. Siarczyńskiego pt. *Traktaty między mocarstwami europejskimi od 1764 r. zaszele*, t. 4–6, które wychodziło w Warszawie w l. 1789–1790, a było kontynuacją pracy F. Obermeiera i W. Skrzetuskiego (E 31/282, *Nowy Korbut* 6/162).

⁴⁰ C. Kaliszewski, *Historia celniejszych i sławniejszych traktatów*, Warszawa 1764 (E 19/221, Albertrandi 192).

MAREK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 635–637.

[VIII–XI 1789]

Cette *Vie de Jésus Christ* en estampes hollandoises⁴¹ ainsi elle est dès à présent entre les mains de son propriétaire et lorsqu'elle me reviendra, je n'aurai qu'à la mettre à sa place.

Je verrai s'ily a lieu de procurer encore quelque avantage à Poser qui s'accorde avec celui de S[a] M[ajesté] cela entend par la comparaison de deux Piranesi⁴²; et comme ce n'est pas l'affaire d'un moment, il est heureux que S[a] M[ajesté] renvoie la chose à l'année prochaine, je veux dire qu'elle n'en souffrira pas, car pour Poser tout retard n'est pas heureux.

Il y a bien ici quelques livraisons des estampes pour les oeuvres de Voltaire que je n'ai pas eu l'honneur de présenter encore à S[a] M[ajesté] sur quoi j'ai du scrupule faire de savoir si Elle voudroit les voir à mesure qu'elles arrivent, ou si Elle veut attendre soyent interfoliées dans l'ouvrage⁴³.

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 633.

Compte de livres, 1789 le 5 novembre.	
<i>Joannis Basilidis Geschichte</i> ⁴⁴ 4°	fl 18
<i>Epistolae Jacobi IV et Mariae</i> ⁴⁵ 8°	„ 18
<i>Buddaei Epistolae</i> ⁴⁶ 4°	„ 24
<i>La vie de Jésus Christ</i> en figures	„ 54
	<hr/>
	fl 114

[Ręka J. A. Posera:] J'ai reçu le 6 9-bre 1789 les plus soumis et le plus fidele sujet
Jean Auguste Poser.

⁴¹ *La vie de Jésus Christ* w sztychach nabyto do zbiorów królewskich od księgarza Posera za 54 fl (zob. rachunek z 5 XI 1789).

⁴² Giovanni Battista Piranesi (zm. 1778) był autorem wielu albumów przedstawiających starożytności rzymskie, m. in. *Antichita romana dei tempi della republica* (1748), *Vedute di Roma* (2 vol. 1748), *Campo Marzo dell'antica Roma* (1762). Nie wiadomo, co było porównywane.

⁴³ Ta notatka, jak i niektóre wcześniejsze świadczą, że ilustracje nieraz dosyłano do już wydrukowanych książek, a potem je wklejano.

⁴⁴ P. Oderborn, *Wunderbare, erschroekliche, ungehoerte Geschichte des [...] Grossfuersten in der Moschkaw Joan. Basilides*, Goerlitz 1596 (E 23/252).

⁴⁵ *Epistolae Jacobi IV et Jacobi V et Mariae regum Scotorum*, t. 1–2, Edinburgi 1722–1724 (BNck).

⁴⁶ J. F. Buddaeus, *Epistolae pro Ecclesia Lutherana*, Jenae 1729 (E 13/426).

MAREK LUDWIK REVERDIL DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 630.

Si S[a] M[ajesté] ne craint pas grossir les comptes qui se preparerent pour le mois prochain, en voila l'occasion s'il Lui plait de faire quelques marques m'est venue sans que je demandasse.

Selon le Prospectus „Le Journal de la Révolution” ou mieux: „La Révolution de France” tout court, devoit être hebdomadaire⁴⁷ cependant voila tantôt un mois découle depuis le premier et seul n[umer]o que j'ai reçu. Reste donne à savoir si S[a] M[ajesté] souhaite [...].

RACHUNEK SPORZĄDZONY PRZEZ M. L. REVERDILA
DLA STANISŁAWA AUGUSTA*Ibidem*, s. 634.

Compte fournis à la bibliothèque de S[a] M[ajesté] jusques à ce jour, ce 9-e X-bre 1789.

Compte de Lex de mois	fl 575 = duc. 31 fl 13
„ Pfaff „	„ 1563 = „ 86 „ 15
„ relieur pour 1789	„ 940 = „ 52 „ 4
Solde de celui de Poser du 15 juin 1785	„ „ 100 „ —
Fourniture, papier etc.	„ 50 „ 4
	duc. 321 —

J'ai reçu, à Varsovie, ce 29 decembre 1789

Reverdil

Ibidem, s. 639—641.

[Ręką króla:] Ce 11 X-bre 1789.

Les titres de livres que S[a] M[ajesté] a pu voir en effet plusieurs fois les mêmes, doivent être de deux espèces: l'une dans le compte du libraire, pour les ouvrages à souscription qui font autant d'articles différents, qu'il en arrive successivement de nouvelles livraisons, l'exemple, *Encyclopédie méthodique*⁴⁸, *Galerie du Palais Royal*⁴⁹ etc.; l'autre cas se présent aussi dans le compte du relieur comme lorsque de plusieurs exemplaires on fait relier les uns, brocher les autres, et cela diverses reprises, ou lorsqu'un ouvrage est tellement réfractaire, que pour en acquérir quelqu'intelligence et ne pas commettre des gaucheries à la reliure, il convient de le faire premièrement brocher, or tel étoit entièrement „*Scriptores historiae Byzantinae*⁵⁰” [...] j'ai soin d'examiner exactement ces comptes avant de les Lui présenter [...].

⁴⁷ Tygodnik „Journal de la Révolution” wychodził w Paryżu od sierpnia 1790 do końca 1791 r. (Hatin 172).

⁴⁸ Zob. przyp. 32.

⁴⁹ Zob. przyp. 38.

⁵⁰ „*Scriptores historiae Byzantinae*”, wydawnictwo wielotomowe in 2°, weneckie z 1729 r., złożone z dzieł różnych autorów, które dotyczyły dziejów Bizancjum. Ignacy Krasicki miał w swej bibliotece 26 tomów tej serii (Krasicki 339—362, CBN 42/1065).

AGAD, KorSA 4, k. 11.

Dla Króla JKMcI. In julio 1792 przyszło z Anglii.

Byrne's *Antiquities of England*⁵¹
 Belle's „British Theatre” n-o 41 do 57⁵²
*Catalogue rezonne [!] des impressions de Tassie*⁵³
 Instrumens mathematiques
*Poems of Peter Pinder*⁵⁴
*Eddiston Leight House*⁵⁵
 Paka z kopiersztychami Shakespeare⁵⁶
 „Transactions of the Society for the Encouragement of Arts and Commerce” for
 the year 1790 and 1791⁵⁷
*Pricis Dissertations*⁵⁸
 Specimen roboty stalowej Johansona⁵⁹
 Mr Barlows *Pamphlet*⁶⁰
 Sir J. Sinclairs *Pamphlet*
 Sir Sinclair for Prince Primat
 Ditto for Count Mniszek⁶¹
 „British Theatre” dla JKMcI n-o 31 ad n-o 46
 Ditto a n-o 47 ad n-o 57 for Baron Scheffler⁶²
 Hartley's *Dissertation on Man* 3 vol. dla Króla⁶³

⁵¹ Rytownik angielski, William Byrne (ur. ok. 1740) wydał w 13 zeszytach *Antiquities of England*.

⁵² John Bell, księgarz londyński, wydał w 20 tomach w l. 1776–1778 „British Theatre”, zawierający najważniejsze angielskie utwory dramatyczne (BrMGC 13/148).

⁵³ James Tassie, szkocki rytownik gemm, medalionów, ogłosił w 1775 r. *Catalogue des pierres anciennes et modernes*. Jego imitacje nabywali różni bogaci kolekcjonerzy, m. in. w 1787 r. Katarzyna II kupiła od Tassiego ok. 15 000 egzemplarzy emalii.

⁵⁴ Od II połowy XVII w. rozwinęło się naśladowanie Pindara przez pisarzy Anglii. Może tu chodzi o jakiegoś naśladowcę greckiego poety.

⁵⁵ Prawdopodobnie rycina przedstawiająca latarnię na skale przy Plymouth, na Eddystone-Rocks.

⁵⁶ Edycja londyńska w 9 tomach in 12° z 1774 r. miała k. tytułowe do tomów i portrety rytowane (CBN 171/827).

⁵⁷ Czasopismo wychodzące w Birmingham.

⁵⁸ Nie zidentyfikowano.

⁵⁹ Jakiś przyrząd do pomiaru (król miał sporo instrumentów wyrobu angielskiego w obserwatorium astronomicznym).

⁶⁰ Notowany jest Thomas Barlow, teolog angielski z XVII w., autor *De la tolérance en matière de religion*, czyżby o jakiś jego pamflet tu chodziło?

⁶¹ Może to utwór Johna Sinclaira, ówczesnego pisarza szkockiego, interesującego się głównie sprawami finansów i rolnictwa. Przesłano 3 egzemplarze publikacji, z których drugi był przeznaczony dla brata Stanisława Augusta, prymasa, a trzeci zapewne dla Michała Jerzego Mniszcha, marszałka wielkiego koronnego, parającego się nieraz piórem.

⁶² „British Theatre” (zob. przyp. 52) był przysłany także dla J. P. C. von Schefflera, radcy górniczego w Warszawie, różokrzyżowca.

⁶³ D. Hartley, *Observations on man*, t. 1–3, London 1790 (BrMGC 11/820/824).

Paczka z pończochami dla p. Tremo⁶⁴
 Paczka dla majora Krassowskiego⁶⁵
 „Annual Register” tom 30 and 31 for the count Dzieduszycki⁶⁶
 Paczka dla p. Jarzewicza z gazetami⁶⁷.

Ibidem, k. 29.

Wzięto z biblioteki N[ajjaśniejszego] Pana przez p. pułkownika Sierakowskiego⁶⁸: 1. Mapa nowodworskiej włości. 2. Planta geometryczna lewego brzegu Wisły między koszarami. 3. Położenie koszar i prochowniów Korpusu Artylerii Koronnej.

JAN POTOCKI⁶⁹ DO STANISŁAWA AUGUSTA

Czart 929, s. 311–313.

[Lipiec 1792]

Sire.

Ma soeur⁷⁰ m'a fait beaucoup de peine en m'apprenant que Votre Majesté étoit si triste, et si découragée, et se faisoit des reproches. Je ne sais mais autant que je puis remarquer de la voix publique que je cherche toujours à savoir quoique je ne sorte pas, il me semble qu'elle se tourne déjà contre ceux, qui par leur imprévoyance, ont mis Votre Majesté dans le cas de faire ce qu'Elle a fait. La fortune publique étoit perdue, et Votre Majesté a sauvé les fortunes particulières auxquelles certainement ceux qui crient tiennent autant que d'autres. Je suis persuadé que dans peu tout le monde Vous rendra justice.

Au reste Sire je ne crois pas aux cinquante mille hommes et je crois que nous ne redeviendrons une copropriété des trois puissances. De toute manière, je ne veux plus me mêler de rien, et il ne sortira de ma solitude que des livres et des dessins. Je remercie beaucoup Votre Majesté de l'hermitage qu'Elle m'offre dans sa biblio-

⁶⁴ Stanisław August miał dwóch kucharzy nazwiskiem Tremo: Pawła i Jakuba (Czart 907, s. 87). Starszy, Paweł, towarzyszył później królowi do Petersburga.

⁶⁵ Brak bliższych danych.

⁶⁶ Antoni Dzieduszycki (1757–1817), od 1776 kopista w departamencie zagranicznym Rady Nieustającej, od 1782 r. sekretarz tejże Rady, prowadził prywatną korespondencję króla, wyjeżdżał z nim do Kaniowa, czynny był jako patriota na Sejmie Wielkim, pracował w Wydziale Dyplomatycznym w Radzie Zastępczej Tymczasowej w 1794 r., po upadku insurekcji osiadł w Wielkopolsce.

⁶⁷ Henryk Jarzewicz (Jazewicz), kupiec warszawski, właściciel dużego sklepu z towarami angielskim, ofiarą na rzecz powstania w 1794 r.

⁶⁸ Karol Sierakowski, uczeń Korpusu Kadetów, potem nauczyciel tamtejszy, pułkownik, pod Maciejowicami dostał się do niewoli.

⁶⁹ List był drukowany przez E. Krakowskiego (*Un témoin de l'Europe des lumières Jean Potocki*, Paris 1963, s. 118–119). Jan Potocki (1761–1815), podróżnik, podczas Sejmu Czteroletniego brał czynny udział w pracach stronnictwa patriotycznego, późniejszy autor powieści pt. *Manuscrit trouvé en Saragosse*.

⁷⁰ Siostra Jana Potockiego, Maria Anna, żona bratanka Ignacego Krasickiego.

thèque, j'en avois déjà en moi même l'idée, et ce sera pour quelqu'autre année car je pars bientôt pour aller voir la princesse.

Si Votre Majesté fait encore des avancements dans l'armée je La supplie de ne pas oublier Sokolnicki⁷¹ capitaine dans le génie, il a du talent et s'est le seul de son corps qui ait montré de la bonne volonté pendant cet campagne.

Que Votre Majesté se conserve et soit un peu gaie. Dans le fond ce ne pas aux Russes que nous avons cédé, mais à la destinée et à la nature des choses qui le vouloit ainsi. Quant nous avons commencé le génie des cabinets avoit tourné à une opposition contre la puissance trop croissante de la Russie, à présent ce génie est tourné contre la France et nous.

Je suis avec un profond respect de Votre Majesté le très humble serviteur et sujet
Jean Potocki

AGAD. KorSA 4, k. 31.

Dépenses annuelles ordinaires de la bibliothèque du Roi. [1792—1793].

Bibliothécaire et en même tems garde du cabinet d'antiquités du Roi ⁷²	ducats	480
l'abbé Lubański ⁷³	„	240
Mr Lipiński ⁷⁴	„	120
Mr Le Jay ⁷⁵	„	96
l'abbé Prażmowski ⁷⁶	„	72
l'abbé Wolicki ⁷⁷	„	72
pour l'achat des livres, le relieur, le papier et autres menues dépenses	„	240
premier frotteur	„	36
second frotteur	„	24
livrée à tous les deux	„	30
bois pour le chauffage de trois poêle[s] et une cheminée	„	30
bougies de cire une par jour	„	12
Puzynski ⁷⁸ copiste et dessinateur au cabinet des médailles	„	48
	ducats	1500

Ibidem, k. 32.

Le prix des livres qu'on pourroit acquerir à l'enchère de Berlin porte au plus haut peut-être de # 264⁷⁹. Le prix des médailles d'or qui sont à vendre # 161.

⁷¹ Michał Sokolnicki, nauczyciel w Korpusie Kadetów, kapitan w 1792 r.

⁷² Jan Chrzyciel Albertrandi.

⁷³ Ks. Jan Lubański, zob. 2.2, przy. 45.

⁷⁴ Antoni Lipiński, zob. 2.13, przyp. 2.

⁷⁵ Henryk Jakub Le Jay de Massuère, zob. 2.11, przyp. 1.

⁷⁶ Adam Michał Prażmowski, zob. 2.14, przyp. 7.

⁷⁷ Brak bliższych danych.

⁷⁸ Brak bliższych danych.

⁷⁹ Suma 264 dukatów wskazuje, że na aukcji w Berlinie nabyto większą liczbę książek.

3.14

AGAD, AJP 511 (A/105), s. 17–20.

Jan Chrzyciel Albertrandi¹:**Raport o stanie terażniejszym Księgarni J[ego] Kr[ólewskiej] M[ości].**

Księgarnia Jego Królewskiej M[ości] w czasie terażniejszym, to jest w miesiącu kwietniu r. 1793, składa się, jak się pokazało z pilnego przerachowania, z następującej ksiąg liczby:

In folio tomów	1760
In 4-to tomów	2670
In 8-vo et minore forma tomów	8080
In summa tomów	<u>12510</u>

Do tych przydawszy duplikowane, pożyczone, u Króla J[ego] M[ości] będące, pożyczone, a zabłąkane, do odzyskania trudne, przyjsć jeszcze z inąd mające a już zapłacone, łatwo ta liczba podwyższona być może do 13000.

Z tej Księgarni dwie inne wyniknęły, jedna znaczniejsza w Łazienkach², druga drobniejsza w Kozienicach³. Rozumiem, że obiedwie przeszło 3000 tomów zawierają, lecz one do tego raportu nie należą.

Ponieważ Księgarnia J[ego] K[rólewskiej] M[ości] wiele bardzo zawiera ksiąg drogich, do nabycia i sprowadzenia trudnych, dla okazałości edycji lub kopersztychów bardzo kosztownych, zbiorów i kolekcji rzadko po najlepszych nawet księgarniach znajdujących się, oszacowanie onej następujące zdaje się ze wszech miar sprawiedliwe.

Księgi in folio po 5 czerw. złotych tom, księgi in 4-to po dwa czerw. złote, a księgi in 8-vo po złotych 6. Rachując w to nakłady sprowadzenia, oprawy etc., takowa propozycja tym sprawiedliwsza i skromniejsza będzie się zdawała, iż są dzieła, których cena sto czerw. złotych dochodzi. Trzymając się tego prawidła, rachować trzeba za tysiąc siedmset sześćdziesiąt tomów in fol. czerw. zł 8600

za tomów 2670 in 4-to	5340
za 8080 tomów in minore forma	2693
za duplikaty, pożyczone, przyjsć mające circiter	267
cena ksiąg in unversam wyniesie	<u>16900</u>

Oprócz tego na osobnym miejscu są manuskrypta, tak do Księgarni stale przywiązane, jako też od J[aśnie] W[ielmożnego] Biskupa Łuckiego⁴ przeniesione, które kilkaset tomów wynoszą; te z wielu miar dokładnie oszacowane być nie mogą, ale zdaje się, iż niewiele chybi, kto je na 4000 czerwonych złotych oszacuje.

¹ Jedynie przez I połowę 1790 r. zastępował Albertrandiego, zanim powrócił ze Szwecji, P. Kiciński, szef Gabinetu królewskiego.

² Dochowany w AGAD (AJP 270) *Katalog wszelkich w pałacu królewskim w Łazienkach znajdujących się ksiąg* obejmuje 2123 numerowanych pozycji.

³ *Catalogue des livres qui se trouvent dans la bibliothèque de Sa Majesté à Kozienice le 9 sept. 1785* (Czart 970, s. 307–313) liczy 349 numerów.

⁴ Adam Naruszewicz.

Zbiór wielki kart geograficznych, planów etc. polskich i zagranicznych trochę przed wyjazdem J[ego] K[rólewskiej] M[ości] oddany był do Biblioteki. Te karty i plany zawarte w tekach mają katalogi przez p[ana] Friesa⁵ sporządzone.

Znajdują się przy Bibliotece instrumenta fizyczne i matematyczne, które, gdy szaf kilka z wielką niewygodą zaprzętały, kazałem dla dania miejsca księgom przenieść je na to miejsce, gdzie manuskrypta trzymam, i na wierzchu szaf położyć. Tych ani rejestru, ani dokładnej wiadomości nie mam; może dać o nich lepszą informację albo imię ks[iądz] Bystrzycki, albo imię ks[iądz] Lubański⁶. Jeszcze jedna w Bibliotece szafa tymi instrumentami jest zarzucona.

Szafy przy ścianach i dekoracja Księgarni, posągi albo busta cztery marmurowe, krówek i kóz staroświeckie na kominach postawione, dwa marmurowe wazy na tychże kominach, lustra, geridony etc., także szafa kosztowna, niegdyś medalom służąca, stoły etc. wiele kosztowały, mnie nie jest wiadomo. Szafy przenośne na środku Biblioteki stojące, jedne zastałem, drugie przerobić, inne na nowo zrobić kazałem. Szaf takowych sześć na nowo do Biblioteki i do manuskryptów zrobionych z kracianymi drzwiczkami, a trzy przerobione kosztowały czerw. złotych 160. Szafki do medalów z stolikami i 180 szufladami, pod moim dozorem lat temu kilka zrobione, kosztowały czerw. złotych 302.

Katalog tej Księgarni, zaczęty przeze mnie lat temu dwie i miesiące pięć, robiony jest systematycznie dla pożytku mających użyć i dla porządku wewnętrznego Biblioteki, już zawiera tomów dziesięć in 4-to, ręką moją pisanych, których część znaczna już jest przepisana. Tym sposobem dwa będą katalogu egzemplarze, jeden dla przychodzących do biblioteki, drugi dla zawiadujących Księgarnią. Skończone tomy katalogu są następujące:

I. Theologia, zawierająca Biblie, concilia, ojców s., pisarzy kościelnych, tłumaczy Biblii i nauki chrześcijańskiej etc.

II. Jurisprudentia, zawierająca prawo natury, narodów, polityczne, duchowne, cywilne etc. i ekonomię polityczną.

III. Medicina, przy której chymia, historia naturalne, botanika etc.

IV. Philosophia, wszystkie jej części, matematyka, astronomia etc.

V. Artes. Rolnictwo, handel, sztuka wojenna etc., kunszty wyzwolone,

VI. Autorowie classiczni, greccy i łacińscy, prozą i wierszem.

VII. Literatura. Historia literatury, gramatyka, rhetorica, poetica, późniejszych autorów krasomowskie i wierszopiskie dzieła.

VIII. Starożytność.

IX. Numismatica.

X. Italia, to jest wszystko, co do historii włoskiej należy⁷.

Te katalogi różnią się niezmiernie od katalogów aukcyjnych, księgarzy i inwen-

⁵ Christian Wilhelm Friese.

⁶ Jowin Fryderyk Bystrzycki, zatrudniony w obserwatorium astronomicznym króla; w tym czasie pomagał mu widocznie J. Lubański, pracujący także w bibliotece.

⁷ Ostatecznie układ działów w bibliotece został nieco zmieniony: dział X stanowiła później „Bibliotheca polona”.

tarskich na sprzedaż. W tym katalogu zachowane jest systema dla każdej klasy z osobna podług tego, jak każda nauka wyciąga utworzona. W tym katalogu porządek ksiąg nie jest podług alfabetu, tylko i formatu, ale podług porządku nabywania nauki, stopniów następnych wydoskonalenia umiejętności i czasów następowania, łącząc przy tym co ma alfabetyczny porządek wygodnego.

W tym katalogu nie tylko znajdują się księgi i całkowite dzieła, ale i ksiąg contenta, na przykład: Graewjusza⁸ i Gronowiusza⁹ kolekcje, *Bibliotheca Max[ima] Patrum*¹⁰ i tym podobne księgi podzielone są na tysiąc i więcej artykułów, to jest tyle, ile w sobie odmiennych dzieł zawierają. Same *Mémoires de l'Académie des Inscriptions*¹¹, *Mémoires de l'Académie des Sciences*¹², „Transactions Philosophiques”¹³ przeszło 40 000 artykułów oddzielnych mają.

W tym katalogu o dwóch klasach, to jestologicznej i autorów klasycznych, greckich i łacińskich, nie tylko są księgi już znajdujące się w Bibliotece, ale i te, których dla wydoskonalenia Biblioteki można albo potrzeba nabyć. Pierwsze od drugich znakiem pewnym są rozróżnione.

Skończony ten katalog może zawierać tomów 18 lub 20.

Że tak jest wszystko, jak tu opisałem, zaświadczam i ręką moją podpisem stwierdzam w Warszawie, 9 kwietnia 1793 —

ks. Jan Albertrandi,

kanonik metropolitalny gnieźnieński i warszawski, przełożony Księgarni i dozorca Gabinetu Starożytności J[ego] Kr[ólewskiej] M[ości] mpp.

⁸ J. G. Graevius, autor 3 wielkich prac erudycyjnych: *Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiae*, Lugd. Batavorum 1704—1723, t. 30 in 9 vol.; *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae, Sardiniae, Corsicae*, Lugd. Batavorum 1723, 15 vol.; *Thesaurus antiquitatum romanorum*, Traj. ad Rh. 1694—1699, 12 vol. (Graesse 3/128).

⁹ J. Gronovius, *Thesaurus graecarum antiquitatum*, Lugd. Batavorum 1697—1702, 13 vol. (Graesse 3/128, 161).

¹⁰ *Bibliotheca maxima veterum patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum cura P. Despont*, Lugd. Batavorum 1677, 27 vol. (Graesse 1/410).

¹¹ Zob. 3.13, przyp. 23.

¹² Zob. 3.7, przyp. 75.

¹³ „Transactions Philosophiques de la Société Royale de Londres”, trad. par MM. de Brémond et Demours [...] années 1731—1744, Paris 1739—1760 (Hatın 33).

3.15

NOTATKI O ZAKUPACH KSIĄŻEK [po 13 VI 1796]

AGAD, AJP 511, s. 75.

Nb. La bibliothèque achetée de docteur Czempiński¹ pour # 500, lequel acheté payé en 1795 le reglant # 100 en juni 1795.

¹ Paweł Czempiński (Czenpiński, 1755—1793), lekarz, członek Komisji Edukacji Narodowej, autor książek pisanych razem z Krzysztofem Klukiem pt. *Botanika i Zoologia*. Prawdopodobnie już po jego śmierci bibliotekę sprzedała rodzina Czempińskiego.

Nb. La bibliothèque de Ghigiotti² achetée en 1795 p[our] # 250 et payée au mois juni 1795 # 150.

Les livres reçu de Korn de Breslau³.

En juin 13 1795 Mr évêque Albertrandi a reçu 7 cahiers contenant les papiers cachets et deux paquets cachets venir au Roi de Grodno par Grabowska⁴ dont Watson⁵ avoit donné sa quittance la dessus.

Bacciarelli indique d'avoir remis à Mr l'évêque Albertrandi 2 poches avec des effets trouvés dans le bureau du cabinet de travail en 1795 suivant la note.

1796 mai 21 le Roi attend explication sur la demande de fl 100/m [fl 100 000] pour faire l'impression du catalogue de la bibliothèque⁶.

Explication sur un coffre reçu de Litta⁷.

1793: livre de la caisse séparée du Roi en 1793 fevr. 23 à l'abbé Albertrandi pour être envoyé à Zabłocki à Berlin pour acheter les livres à compléter les classiques et les diplomatiques⁸.

² Prałat Ghigiotti umarł w marcu 1796 r., zatem jeszcze sam odsprzedał swój księgozbiór Stanisławowi Augustowi.

³ Wilhelm Gottlieb Korn (1739–1806), księgarz, nakładca i drukarz wrocławski, który w młodości praktykował w Warszawie u M. Grölla, a później dostawiał książki do biblioteki Stanisława Augusta.

⁴ Elżbieta z Szydłowskich Grabowska, według niesprawdzonej wersji morganatyczna żona króla (*Tajna korespondencja*, s. 59), towarzyszyła mu podczas pobytu w Petersburgu.

⁵ Jan Robert Watson, kasjer Kasy Generalnej.

⁶ W liście z 25 IV 1796 r. Albertrandi donosił królowi, że W. G. Korn podejmie się druku katalogu biblioteki na Zamku Warszawskim za 500 dukatów.

⁷ Wawrzyniec Litta (1756–1820) był od 1794 r. do upadku Polski nuncjuszem papieskim w Warszawie, potem został nuncjuszem papieskim w Petersburgu (*Tajna korespondencja*, s. 198).

⁸ Widać z tego, że Bernard Zabłocki, chargé d'affaires Rzeczypospolitej w Berlinie w l. 1772–1792, pośredniczył w zakupach książek do zbiorów Stanisława Augusta.

3.16

REWERS NA KSIĄŻKI DAROWANE PRZEZ STANISŁAWA AUGUSTA DOMINIKANOM W GRODNIE

AGAD, AJP 311, s. 11.

Zastępujący miejsce ks. przew. Dominika Siwickiego dają rewers przynoszącemu książki, iż one w następującej liczbie odebrałem.

1° *Przyjaciół i nieprzyjaciół kobiet*¹,

2° *Domus Brzostowski*²,

3° *Historia podróży Bieniowskiego* [!] w dwóch tomach³,

4° *Kazanie przy otwarciu gubernii polskiej*⁴,

¹ *Przyjaciół i nieprzyjaciół kobiet i mężczyzn*, Warszawa 1777 (E 25/229).

² P. K. Brzostowski, *Domus Brzostowski*, Romae 1796 (E 13/401).

³ M. A. Beniowski, *Historia podróży*, t. 1–4, Warszawa 1797 (E 12/475).

⁴ Nie zidentyfikowano.

- 5° *Kazanie przy uroczystym obchodzie imienin N. Katarzyny Wtórej* przez j. ks. Witoszyńskiego⁵,
 6° *Picturae antiquae cryptarum romanarum*⁶,
 7° *Denuntiatio funesti homicidii in regem 3 9-bri 1771* idiomate germano⁷,
 8° *Exhibitio mutationum Regni Poloniae* idiomato germano⁸.

Przyjmujący ten dar Najłaskawszego Najjaśniejszego Pana z wdzięcznością najzobowiązanszą od całego Zgromadzenia podpisuję się ks. Jan Sterpeyko, prof. filozofii, wikary klasztoru grodzień[skiego] dominikań[skiego].

[Grodno, 1 1796/1797⁹].

Ibidem, s. 5.

Note des livres de la bibliothèque de Varsovie

que Je [król Stanisław August] renvoye aujourd'hui à Mr l'évêque Albertrandi pour être replacés à mon Grande Bibliothèque à Varsovie.

<i>Prawo polityczne narodu polskiego</i> p[rzez] Skrzetuskiego ¹⁰	2 vol.
<i>Listy do Malachowskiego i Prawa politycznego projekt</i> Kołłątaja, z których 3 poprawne, a <i>Projekt</i> nieoprawny ¹¹	4 vol.
Rollin, <i>Manière d'enseigner les belles lettres</i> ¹²	4 vol.
<i>Series monumentorum Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis</i> ¹³	1 vol.
<i>Co też się dzieje</i> ¹⁴	1 vol.
<i>Pensées sur la religion</i> ¹⁵	1 vol.
Deux volumes du catalogue de la Grande Bibliothèque du Roi à Varsovie ¹⁶	2 vol.

[Grodno, 11 I 1797]¹⁷.

⁵ Autor: Ignacy Witoszyński, wyd. Poczajów 1796 (E 33/128).

⁶ Może to — G. B. Passeri, *Picturae Etruscorum in vasculis nunc primum in unum collectae*, t. 1–3, Romae 1767–1775.

⁷ Może to część *Sammlung einiger Schriften den vorgehalten Mord S. Maj. Stanislaus Koenigs v. Pohlen betreffend*, 1771–1773 (E 25/35–36).

⁸ Nie zidentyfikowano.

⁹ Stanisław August wyjechał z Grodna do Petersburga 12 lutego 1797 r.

¹⁰ Zob. 3.8, przyp. 41.

¹¹ H. Kołłątaj, *Do Stanisława Malachowskiego [...] o przyszłym sejmie [...] listów kilka*, z. 1–3; *Prawo polityczne...*, cz. 4, Warszawa 1788–1790 (E 19/426–427).

¹² Ch. Rollin, *De la manière d'enseigner et étudier les belles lettres*, t. 1–4, Paris 1726–1728 (Cior 18/53926).

¹³ Autor: Michał Sołtyk, wyd. Kraków 1785 (E 29/70).

¹⁴ Autor: Hugo Kołłątaj, wyd. Chełmno [Warszawa] 1790 (E 19/426).

¹⁵ Ch. Rollin, *Pensées sur plusieurs points importants de littérature, de politique et de religion*, Paris 1780 (Cior 18/53915).

¹⁶ Rękopiśmienne tomy katalogu biblioteki Stanisława Augusta, sporządzone przez Albertrandiego.

¹⁷ Spis był dołączony do listu króla do Albertrandiego z Grodna z 11 I 1797 r. (AGAD, AJP, 311, s. 1–4).

Ibidem, s. 5–10.

Note de livres de la bibliothèque du Roi à Varsovie,

qui n'y reviendront plus [1797 lub 1798 ¹⁸]:	
<i>Histoire ecclésiastique</i> de Fleury ¹⁹	38 vol.
<i>Lettres édifiantes</i> ²⁰	26 vol.
<i>Événemens historiques</i> p[ar] Hollwell ²¹	2 vol.
Warburton <i>Legation</i>	2 vol.
Warburton <i>Alliance</i> ²²	1 vol.
J. B. Rousseau ²³	3 vol.
Ciceronis <i>Opera</i> ²⁴	14 vol.
<i>Ezour-Wedam</i> ²⁵	2 vol.
<i>Baga-Wedam</i> ²⁶	1 vol.
<i>History of Indostan</i> by Dow ²⁷	2 vol.
<i>Voyages de Bruce</i> in 4 ^o ²⁸	2 vol.
<i>Traktaty od r. 1648 ad 1787</i> ²⁹	6 vol.
Avaux (le c-te d') <i>Négociations depuis 1679</i> in 8 ^o à Paris 1792 ³⁰	3 vol.
Ausonii <i>Opera</i> in 8 ^o Amsterd. 1569 ³¹	1 vol.
<i>Auszug aus Pastor Eisens Unterricht von der allgemeinen Kraeuter und Wurzelrocknung</i> 1783 ³²	1 vol.
<i>Axur re Ormus</i> dramma tragicomico ³³	1 vol.
Bakałowicz <i>Czynności wojenne</i>	1 vol.
Bakałowicz <i>Essai sur la fortification</i> ³⁴	1 vol.

¹⁸ Wynika z tego, że spisane poniżej książki Stanisław August miał u siebie w Petersburgu.

¹⁹ C. Fleury, *Histoire ecclésiastique*, t. 1–36, Paris 1750, oraz L. E. Rondet, *Table générale des matières de l'Histoire de Fleury*, Paris 1758 (BNck).

²⁰ *Lettres édifiantes [...] par quelques missionnaires de la Compagnie de Jesus*, t. 1–26, Paris 1780–1783 (Barb 2/1267–1268).

²¹ Zob. 3.9, przyp. 13.

²² W. Warburton: 1) *Divine legation of Moses*, t. 1–2, London 1738–1741; 2) *The alliance between Church and State*, London 1741 (BrMGC 26/662/787).

²³ J. B. Rousseau, *Les oeuvres*, t. 1–3, Paris 1716 (BNck – także inne wyd.).

²⁴ Zob. 3.12, przyp. 39.

²⁵ *L'Ezur-Vedam, ou ancien commentaire du Vedam...*, Yverdon 1778 (Barb 2/406 – wyd. G. E. J. de Sainte-Croix, Krasicki 692).

²⁶ Zob. 3.13, przyp. 9.

²⁷ Zob. 3.3, przyp. 200.

²⁸ J. Bruce, *Voyage aux sources du Nil, en Nubie et en Abissynie*, trad. de l'anglois, t. 1–6, Paris 1790–1792 (Cior 18/16112).

²⁹ Edycja warszawska w 6 tomach w l. 1773–1790 (E 31/281–282 – trzy ostatnie tomy zebrał F. Siarczyński).

³⁰ Autor: Jean Antoine des Mesmes d'Avaux.

³¹ D. M. Ausonius, *Opera*, Amsterdam 1569 (por. BrMGC 7/786).

³² Autor: Johann Georg Eisen, wyd. Warszawa 1783 (E 16/28–29).

³³ Przeróbka sztuki Beaumarchais'go *Tarare* na operę z muzyką Salieriego. *Axur re d'Ormus* jako *Axur król Ormus* był wystawiany w Warszawie w l. 1789–1790 i 1793 (Bernacki 2/306).

³⁴ Obie prace J. Bakałowicza wyszły w Warszawie: *Czynności* w 1771, *Essai* w 1769 r. (E 12/336).

Beaumarchais <i>Le mariage de Figaro</i> ³⁵	1 vol.
Berwick (le marechall de) <i>Mémoires</i> ³⁶	1 vol.
<i>Bersuch</i> [! <i>Versuch</i>] <i>einer Geschichte Danzigs</i> ³⁷	1 vol.
Boccacci <i>Il Decamerone</i> ³⁸	1 vol.
Bohomolca <i>Diabel w swojej postaci</i> ³⁹	2 vol.
Boileau (Despréaux) <i>Oeuvres</i> ⁴⁰	3 vol.
Borde (Le Sere de La) <i>Principes sur l'essence, la destination et les limites de deux puissances spirituelle et temporelle</i> ⁴¹	1 vol.
Bossuet (Jacq. Benigne) <i>Exposition de la doctrine de l'Eglise Catholique</i> ⁴²	1 vol.
Bourdaloue <i>Sermons pour la carême</i>	4 vol.
Bourdaloue <i>Sermons pour les fêtes des saints</i>	2 vol.
Bourdaloue <i>Sermons pour les dimanches</i>	3 vol.
Bourdaloue <i>Sermons sur les mystères</i> ⁴³	2 vol.
Braunii (Davidis) <i>De scriptorum Poloniae et Prussiae</i> ⁴⁴	1 vol.
Braun <i>Historischer Bericht vom Polnische und Preussische</i> ⁴⁵	1 vol.
Buchanano Scoto <i>Historia rerum scoticarum</i> ⁴⁶	1 vol.
Buffon <i>Epoki natury</i> ⁴⁷	1 vol.
Buffon <i>Histoire naturelle</i> ⁴⁸	13 vol.
Bakałowicz <i>O pożytku fortec w Polsce</i> ⁴⁹	1 vol.
Caesar Julius ⁵⁰	1 vol.
Chardin (le Chev. de) <i>Voyage en Perse etc.</i> ⁵¹	10 vol.

³⁵ P. A. de Beaumarchais, *La folle journée ou le mariage de Figaro*, Paris 1785 (Cior 18/10388).

³⁶ Zob. 3.3, przyp. 165.

³⁷ D. Gralath, *Versuch einer Geschichte Danzigs*, Bd. 1–2, Koenigsberg 1789–1790, Bd. 3, Berlin po 1790 (E 17/324).

³⁸ *Dekameron* Bokkacjusza miał dużo edycji w jednym tomie, np. w 1766 r.

³⁹ Zob. 3.6, przyp. 18.

⁴⁰ N. Boileau Despréaux, *Oeuvres* [...] *nouv. éd.*, t. 1–3, Berlin 1787–1788 (BNck).

⁴¹ La Borde de Vivien, *Principes sur l'essence...de deux puissances spirituelle et temporelle* [...] *Nauki o istocie* [...] *dwóch władz to jest duchownej i świeckiej*, [b.m.] 1753 (Albertrandi 169, E 21/8).

⁴² Dużo wydań od II połowy XVII w. (BrMGC 22/643).

⁴³ Zob. 3.3, przyp. 79.

⁴⁴ D. Braun, *De scriptorum Poloniae et Prussiae catalogus*, Koeln 1723 (Albertrandi 439, E 13/325).

⁴⁵ D. Braun, *Ausfuerlich historischer Bericht vom polnisch- und preussischen Muenz-Wesen...*, Elbingae 1722 (E 13/323).

⁴⁶ G. Buchanan, *Rerum Scoticarum historia...*, Frankfurt ad A. 1624 (BNck — także inne wyd.).

⁴⁷ Buffona *Epoki natury* tłumaczył S. Staszic, wyd. Warszawa 1786 (E 13/431).

⁴⁸ W zbiorach warszawskich Stanisława Augusta było kilka egzemplarzy *Histoire naturelle* Buffona (zob. 3.3, przyp. 43, 3.4, przyp. 48).

⁴⁹ *Zdanie o pożytku* [...] *fortec w Królestwie Polskim*, Warszawa 1777 (E 12/336).

⁵⁰ Prawdopodobnie któreś z wydań dzieła Caesara w 1 tomie.

⁵¹ J. Chardin, *Voyages... en Perse...*, t. 1–10, Amsterdam 1711 (BrMGC 35/656).

Chwałkowski <i>Regni Poloniae jus publicum</i> ⁵²	1 vol.
Claudianus <i>Opera</i> ⁵³	1 vol.
Collection of fac-similes of the hand-writing of Royal and illustrious personages ⁵⁴	1 vol.
<i>Commentaire sur les livres des delits et des peines par l'un avocat de province</i> ⁵⁵	1 vol.
Contareni <i>De Republica Venetorum</i> ⁵⁶	1 vol.
Demostenes <i>Filipiki</i> ⁵⁷	1 vol.
Dione Cassio ⁵⁸	2 vol.
Dionysii Halicarn. ⁵⁹	1 vol.
<i>Doświadczyńskiego kopia listu</i> ⁶⁰	1 vol.
Echarda <i>Dykcjonarzyk geograficzny</i> ⁶¹	3 vol.
<i>Eclaircissement de la question si M. Zugehoer peut jurer à la cour de Pologne de privilèges du droit des gens appartient aux ministres étrangers</i> ⁶²	1 vol.
<i>Encyclopédie</i> ⁶³	58 vol.
<i>Epistola legationis et responsae Sigismundi Augusti Pol. reg.</i> ⁶⁴	1 vol.
Erasmi Roterod. <i>Colloquia</i> ⁶⁵	1 vol.
Espagnac (le baton d') <i>Histoire du C-te Saxe</i> ⁶⁶	2 vol.
<i>Fable des abeilles</i> traduit de l'anglais ⁶⁷	2 vol.
Fénelon (de La Motte), <i>Avantures de Télémaque</i> ⁶⁸	1 vol.
Folard <i>Esprit du chevalier</i> ⁶⁹	1 vol.

⁵² Autor: Mikołaj Chwałkowski, wyd. Królewiec 1676 lub 1684 (E 14/236).

⁵³ C. Claudianus, *Opera*, Biponti 1784 (BNck — także inne wyd.).

⁵⁴ Stanisław August znał język angielski i w swoich zbiorach posiadał stosunkowo dużo książek i innych eksponatów związanych z Anglią.

⁵⁵ Autor: Voltaire, wyd. 1766 (BNck).

⁵⁶ C. Contarenius, *Republica Venetorum*, Lugduni Bat. 1628 (BNck).

⁵⁷ Zob. 3.3, przyp. 268.

⁵⁸ D. Cassius, *Historiae romanae quae supersunt*, t. 1–2, Hamburgi 1750–1752 (Brunet 2/712, BNck).

⁵⁹ Zob. 3.9, przyp. 17.

⁶⁰ Autor: Adam Kazimierz Czartoryski, wyd. Warszawa 1778 (E 14/535).

⁶¹ E. Laurence, *Dykcjonarzyk geograficzny...*, Warszawa, t. 1–2 1782, t. 3 1783 (E 1/64).

⁶² Autor: Adam Stanisław Naruszewicz, wyd. Wyrzawa 1785 (E 23/47).

⁶³ Część *Encyclopédie méthodique* (zob. 3.13, przyp. 32).

⁶⁴ Zygmunt August, król polski, *Epistola [...] recensuit J. B. Menckenius*, Lipsiae 1703 (E 22/285–286).

⁶⁵ Zob. 3.9, przyp. 16.

⁶⁶ J. B. J. Damarzit d'Espagnac, *Histoire de Maurice, comte de Saxa, duc de Courlande*, t. 1–3, Paris 1775 (E 16/101).

⁶⁷ Autor: Bernard de Mandeville, wyd. Londres 1740 (BNck).

⁶⁸ *Avantures de Télémaque* miały mnóstwo wydań od końca XVII w.

⁶⁹ J. Ch. Folard, *L'esprit [...] tiré de ses commentaires sur l'histoire de Polybe*, Paris 1760 (BNck).

Fontaine <i>Fables choisies</i> de La ⁷⁰	1 vol.
Frapolo <i>Les droits des souverains de feudes contra les excommunications des papes</i> ⁷¹	1 vol.
Gilbert J. Em. <i>Naturae indagatores in Litt.</i> ⁷²	1 vol.
<i>Genera et species plantarum</i> ⁷³	1 vol.
Guibert <i>Essai de tactique</i> ⁷⁴	2 vol.
Goltzium (Hub.) <i>Icones imperatorum Rom.</i> ⁷⁵	1 vol.
<i>Goffred abo Jeruzalem wyzwolona</i> ⁷⁶	1 vol.
Goltzio (Hub.) <i>Fasti magistratum et triumphatorum Romanorum</i> ⁷⁷	2 vol.
Gresset <i>Oeuvres</i> ⁷⁸	2 vol.
<i>Historia Chodkiewicza hetmana</i> ⁷⁹	2 vol.
<i>Historia narodu polskiego</i> ⁸⁰	6 vol.
<i>Histoire des ligues et des guerres en Suisse</i> ⁸¹	2 vol.
<i>Histoire généalogique des Tartars</i> ⁸²	1 vol.
Hylzena <i>Inflanty</i> ⁸³	1 vol.
Jakubowski <i>Nauka artylerii</i> ⁸⁴	2 vol.
Jabłonowski <i>Chronicon Poloniae</i> ⁸⁵	1 vol.
Jabłoński <i>Consensus Sandomiriensis</i> ⁸⁶	1 vol.
Janocki <i>Cathalogus manuscriptorum Bibliothecae Zaluscianae</i> ⁸⁷	1 vol.
Joly (Géd) <i>Mémoires</i> ⁸⁸	2 vol.
<i>Jura fundamentalia terrarum Prussiae</i> ⁸⁹	1 vol.
<i>Jus publicum Regni Poloniae</i> ⁹⁰	1 vol.

⁷⁰ Edycja *Fables choisies* z rycinami Fessarda miała 6 tomów (zob. 3.7, przyp. 41). Król prawdopodobnie miał jeden z tych.

⁷¹ Autor: Paolo Sarpi, wyd. Haga 1721 (BNck).

⁷² Autor: Jean Emmanuel Gilibert, wyd. Vilnae 1781 (E 17/142).

⁷³ Autor: Carolus Linnaeus, wyd. 2 1743 (BNck).

⁷⁴ J. A. H. de Guibert, *Essai général de tactique*, t. 1–2, Liège 1775 (BNck).

⁷⁵ Jest to t. V *Romanae et graecae antiquitatis monumenta*, wyd. w Antwerpii 1645 r. (BNck).

⁷⁶ Utwór Tassa, zob. 3.4, przyp. 31.

⁷⁷ Jest to t. I *Romanae et graecae antiquitatis monumenta*, wyd. w Antwerpii 1644 r. (BNck).

⁷⁸ J. B. L. Gresset, *Oeuvres*, t. 1–2, Londres 1779 (BNck – także wyd. inne).

⁷⁹ Autor: Adam Stanisław Naruszewicz, wyd. Warszawa 1781 (E 23/48).

⁸⁰ Autor również Naruszewicz, zob. 3.12, przyp. 10.

⁸¹ Philibert, *Histoire des révolutions de la Haute Allemagne contenant les ligues et les guerres de Suisse*, t. 1–2, Zurich 1766 (Cior 18/49752).

⁸² *Histoire généalogique des Tartars traduite du manuscrit d'Abulgasi Bayadurchan et enrichie [...] remarques par D. Bentinck*, Leyde 1726 (Barb 2/807).

⁸³ Autor: Jan August Hylzen, wyd. Wilno 1750 (E 18/324).

⁸⁴ Autor: Józef Jakubowski, wyd. Warszawa 1781 (E 18/395).

⁸⁵ Zapewne chodzi o J. A. Jabłonowskiego *Lechi et Czechii vindiciae*, zob. 3.3, przyp. 132.

⁸⁶ D. E. Jabłoński, *Historia consensus sandomiriensis*, Berolini 1731 (E 18/361).

⁸⁷ J. D. Janocki, *Specimen catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Zaluscianae*, Dresdae 1752 (E 18/461).

⁸⁸ P. G. Joly de Maizeroy, *Mémoires*, t. 1–2, Paris 1775 (BNck).

⁸⁹ Dwa wydania w Gdańsku: 1728 i 1733 (E 18/671).

⁹⁰ Może to dzieło Lengnicha (zob. 3.3, przyp. 16), lecz taki sam tytuł miały prace Mikołaja Chwałkowskiego i Christiana Hartknocha.

<i>Jus terrestre nobilitatis Prussiae</i> ⁹¹	1 vol.
Jundziła <i>Opisanie roślin w prowincji Ks. Lit.</i> ⁹²	1 vol.
<i>Kazania niedzielne</i> ⁹³	2 vol.
<i>Kazimierz Wielki</i> ⁹⁴	1 vol.
Koehler <i>Historischer Munz</i> ⁹⁵	24 vol.
Kochowski <i>Annalium Poloniae</i> ⁹⁶	1 vol.
Krolikiewicz <i>Opera heroica</i> ⁹⁷	1 vol.
Kurcjuza (Franc.) <i>Przepisy dietetyczne</i> ⁹⁸	2 vol.
Le Laboureur, <i>Relation du voyage de reine en Pologne</i> ⁹⁹	1 vol.
Łęskiego <i>Teoretyczna praktyczna nauka miernictwa wojen.</i> ¹⁰⁰	1 vol.
<i>Lexicon matematiches</i> ¹⁰¹	2 vol.
Lipski a Lipe <i>Practice observationes ex jure civili et saxonico collecta</i> ¹⁰²	1 vol.
Locke (John) <i>The works</i> ¹⁰³	4 vol.
Łubieński (Stan.) <i>Opera posthuma</i> ¹⁰⁴	1 vol.
Lubieniecki (Stan.) <i>Historia reformationis Poloniae</i> ¹⁰⁵	1 vol.
Lubomirskiego (Seb.) <i>Manifest</i> ¹⁰⁶	1 vol.
Lussan (m-lle de) <i>Histoire de la révolution du Royaume de Naples dans les an 1647 et 48</i> ¹⁰⁷	4 vol.
Mallet <i>Histoire de Dannemark</i> ¹⁰⁸	6 vol.
Marsais <i>Des tropes</i> ¹⁰⁹	1 vol.

⁹¹ Dużo edycji w XVII i XVIII w. (E 18/686–688).

⁹² Autor: Bonifacy Stanisław Jundził, wyd. Wilno 1791 (E 18/664).

⁹³ Autor: Sebastian Lachowski, kaznodzieja Stanisława Augusta, wyd. warszawskie z 1770 r. (Albertrandi 91, E 21/12).

⁹⁴ Autor: Michał Jerzy Mniszech, wyd. Warszawa 1777 (E 22/409).

⁹⁵ J. D. Koehler, *Historischer Muenz-Belustigung*, Th. 1–22, Register Bd. 1–2, Nuernberg 1729–1764 (BNck).

⁹⁶ W. Kochowski, *Annalium Poloniae climacter 1*, Cracoviae 1683 (Albertrandi 1060, E 19/377).

⁹⁷ A. Poniński, *Opera heroica [...] adita [...] cura [...] Joannis Maximiliani Krolikiewicz*, Varsaviae 1739 (E 25/51).

⁹⁸ Autor: Franciszek Kurcjuza (Curtius), wyd. Warszawa 1785–1786 (E 14/472–473).

⁹⁹ J. de Bleranval Laboureur, *Histoire et relation du voyage de la reine de Pologne*, Paris 1647 (Albertrandi 1057, E 21/8–9).

¹⁰⁰ Hogrewe, *Teotetyczna i praktyczna nauka żołnierskich rozmiarów [...] przełożona [...] przez J. Łęskiego*, Warszawa 1790 (E 18/241).

¹⁰¹ Nie zidentyfikowano.

¹⁰² Autor: Andrzej Lipski, wyd. Gedani 1648 (Albertrandi 218, E 21/316–317).

¹⁰³ Zob. 3.3, przyp. 187.

¹⁰⁴ S. Łubieński, *Opera posthuma*, Antverpiae 1643 (E 21/441).

¹⁰⁵ Wyd. Freistadt 1685 (E 21/432).

¹⁰⁶ J. S. Lubomirski, *Jawnej niewinności manifest*, B.m. 1666 (E 21/461).

¹⁰⁷ M. de Lussan, *Histoire de la révolution du Royaume de Naples*, t. 1–4, Paris 1787 (BNck).

¹⁰⁸ P. H. Mallet, *Histoire de Dannemark*, 2. éd., t. 1–6, Genève 1763 (Cior 18/42042).

¹⁰⁹ C. Chesneau Du Marsais, *Des tropes ou des differens sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue*, nouv. éd., Paris 1787 (BNck).

Massilon <i>Sermons</i> ¹¹⁰	1 vol.
Miechowita <i>Chronica Polonorum</i> ¹¹¹	1 vol.
<i>Mémoires sur les dernières révolutions de la Pologne</i> par un gentil- homme polonois ¹¹²	1 vol.
<i>Memorial o kurlandzkim interesie</i> ¹¹³	1 vol.
Meniński, <i>Lexicom arabico persico turcicum</i> ¹¹⁴	1 vol.
Mably <i>Observations sur l'histoire de France</i>	6 vol.
Mably <i>Principes des negociations</i>	1 vol.
Mably <i>Droit public de l'Europe fondé sur les traités</i>	3 vol.
Mably <i>Legislation ou principes des loix</i>	1 vol.
Mably <i>Observations sur les Romains</i>	2 vol.
Mably <i>Observations sur les Grecs</i> ¹¹⁵	[1]
Michała Hube <i>Listy fizyczne</i> ¹¹⁶	1 vol.
Metastasio <i>Poesies</i> ¹¹⁷	9 vol.
Mignot <i>Historia turecka</i> ¹¹⁸	5 vol.
Milton <i>Le paradu perdu</i> ¹¹⁹	1 vol.
Misson Max <i>Voyage en Italie</i> ¹²⁰	2 vol.
Molière <i>Oeuvres</i> ¹²¹	6 vol.
Montagu <i>Recueil des lettres et mémoires</i> ¹²²	1 vol.
Montaigne <i>Essais</i> ¹²³	5 vol.
Morsztyna <i>Tragedia i komedia</i>	1 vol.
Morsztyna <i>Komedia hiszpańska</i> ¹²⁴	1 vol.
Naruszewicza (Adama Stan.) ¹²⁵	4 vol.
<i>Nauka o powszechnym roślin warzywnych suszeniu</i> ¹²⁶	1 vol.
Oderbornio Paulo <i>Vita Joannis Basilidis Magni Moscoviae ducis</i> ¹²⁷	1 vol.

¹¹⁰ Zob. 3.3, przyp. 80.

¹¹¹ Zob. 3.11, przyp. 14.

¹¹² Autor: Potr Henryk Przebendowski, wyd. Rotterdam 1710 (E 25/336–337).

¹¹³ Autor: Henryk Chrystian Keyserling (E 19/237 — tłumaczenie z francuskiego po 1763 r.).

¹¹⁴ Autor: Franciszek Meniński, wyd. Wiedeń 1780, 4 tomy (E 22/288).

¹¹⁵ Dzieła Mably'ego miały dużo wydań w II połowie XVIII w. (CBN 102/484–488).

¹¹⁶ Autor: Michał Hube, wyd. Warszawa 1791 (E 18/305).

¹¹⁷ Zob. 3.3, przyp. 1.

¹¹⁸ Autor: Vincent Mignot, wyd. Warszawa 1779–1780 (E 22/374).

¹¹⁹ J. Milton, *Le paradus perdu*, Lyon 1781 (BNck — także inne wyd.).

¹²⁰ F. M. Misson, *Nouveau voyage d'Italie*, t. 1–2, La Haye 1691 (BrMGC 17/394/673 — 5. éd. La Haye 1731).

¹²¹ Zob. 3.3, przyp. 191

¹²² M. Wortley Montagu, *Recueil des lettres*, t. 1–2, Paris 1778 (BNck — także inne wyd.).

¹²³ Zob. 3.3, przyp. 185.

¹²⁴ Zob. 2.2, przyp. 30.

¹²⁵ *Dziela*, t. 1–4. Warszawa 1778 (E 23/46–47).

¹²⁶ Autor: Johann Georg Eisen, wyd. Warszawa 1789 (E 16/28–29).

¹²⁷ P. Odeborn, *Joannis Basilidis Magni Moscoviae Ducis vita*, Witebergae 1585 (E 23/252).

<i>Ordinationes Augusti III</i> ¹²⁸	1 vol.
<i>Orbis sensualium pictus</i> ¹²⁹	2 vol.
<i>Ordynacja miasta Bielska</i> ¹³⁰	1 vol.
Paciorkowski <i>Regula processus granicialis campestris Regni Poloniae</i> ¹³¹	1 vol.
Paprockiego (Bartosza) <i>Gniazdo cnoty</i> ¹³²	1 vol.
<i>Psalterz albo księga psalmów Dawidowych</i> ¹³³	1 vol.
Pastorio (Joachimo) <i>Bellum scythico-cosacicum</i> ¹³⁴	1 vol.
Pembroke (Henry) <i>Of a method of breaking horses</i> ¹³⁵	1 vol.
Péréfixe (Hardouin de) <i>Histoire de Henri le Grand</i> ¹³⁶	1 vol.
Petrarca ¹³⁷	1 vol.
Phedri <i>Fabulae</i> ¹³⁸	1 vol.
Polignac (Melchior de) <i>De Deo et natura</i> ¹³⁹	1 vol.
Pope <i>Oeuvres divers</i> ¹⁴⁰	7 vol.
Potocki <i>Voyage en Turquie et en Egypte</i> ¹⁴¹	1 vol.
<i>Powinności nauczyciela</i> ¹⁴²	1 vol.
<i>Privilegium civitatum minorum Prussiae</i> ¹⁴³	1 vol.
Pufendorf <i>Les devoirs de l'homme et du citoyen</i> ¹⁴⁴	2 vol.
Pufendorf <i>Vita et res gesta Caroli Gustavi Suec. reg.</i>	1 vol.
Pufendorf <i>De rebus gestis Friderici Wilhelmi M-gni</i> ¹⁴⁵	2 vol.
Pope <i>The works</i> ¹⁴⁶	9 vol.

¹²⁸ August III, król polski, *Ordinationes [...] civitatis Gedanensis...*, ed. 3., Dresdae 1751 (E 12/284).

¹²⁹ J. A. Komensky, *Orbis sensualium pictus*, Varsaviae et Norimbergae 1770 (Albertrandi 469, E 19/453).

¹³⁰ Wyd. Warszawa 1780 (E 23/419).

¹³¹ Autor: Marcin Paciorkowski, wyd. Częstochowa 1749 (E 24/11).

¹³² Wyd. Kraków 1578 (E 24/61–63).

¹³³ Wyd. Warszawa 1777 (BNck).

¹³⁴ Wyd. Dantisci 1652 (E 24/109–110).

¹³⁵ H. H. of Pembroke, *A method of breaking horses*, London 1761 (BrMGC 102/211–212 — wyd. także 1762 i 1778).

¹³⁶ H. de Beaumont Péréfixe, *Histoire du roi Henry le Grand*, Amsterdam 1661 (CBN 133/104, Krasicki 1830).

¹³⁷ Prawdopodobnie — F. Petrarca, *Le rime*, które miały sporo edycji także w XVIII w.

¹³⁸ Może wydanie warszawskie z 1777 r. (E 24/217).

¹³⁹ M. de Polignac, *Anti-Lucretius sive de Deo et natura*, Paris 1747 (BNck — także inne wyd.).

¹⁴⁰ Zob. 3.3, przyp. 6.

¹⁴¹ Autor: Jan Potocki, wyd. Paris 1788 lub Varsovie 1789 (E 25/139).

¹⁴² Autor: Grzegorz Piramowicz, wyd. Warszawa 1787 (E 24/310).

¹⁴³ Wyd. 1739 (E 25/247).

¹⁴⁴ Autor: Samuel von Pufendorf, wyd. Amsterdam 1718 (CBN 143/895 — także inne wyd.).

¹⁴⁵ Zob. 3.11, przyp. 4 i 5.

¹⁴⁶ Por. BNck (edycje z 1788 i 1795 w 6 tomach).

Quintiliani (M. Fabii) <i>Institutionum oratorium</i> ¹⁴⁷	2 vol.
Ramsay <i>Histoire de Turenne</i> ¹⁴⁸	4 vol.
Réal (abbé de St.) <i>Oeuvres</i> ¹⁴⁹	3 vol.
<i>Recherche de la vérité</i> ¹⁵⁰	3 vol.
Regnard <i>Oeuvres</i> ¹⁵¹	5 vol.
<i>Relacja Sefera Muratowicza, obyw. warsz. od Zygmunta</i> ¹⁵²	1 vol.
<i>Réponse à la declaration de Congres Américaine</i> ¹⁵³	1 vol.
<i>Rerum polonicarum</i> Reinholdo Heidensteinio ¹⁵⁴	1 vol.
Retz (le cardinal de) <i>Mémoires</i> ¹⁵⁵	4 vol.
Richard (l'abbé) <i>Description de l'Italie</i> ¹⁵⁶	6 vol.
Rogalińskiego <i>Doświadczenia skutków</i> ¹⁵⁷	1 vol.
<i>Roślinach [O] ich utrzymaniu, rozmnożeniu i zażyciu</i> ¹⁵⁸	3 vol.
Rostowski <i>Historiarum Lithuanicarum</i> ¹⁵⁹	1 vol.
Rudawski <i>Annales Poloniae</i> ¹⁶⁰	1 vol.
<i>Sagrestia Vaticana eretta da Fr. Camelleri</i> ¹⁶¹	1 vol.
Saint-Foix <i>Essais historiques sur Paris</i> ¹⁶²	6 vol.
Sancta Crux (margrave de) <i>Refleksja wojskowo-polityczna</i> ¹⁶³	1 vol.
Sarbiewski <i>Opera posthuma</i>	1 vol.
Sarbievii (M. Casim.) <i>Lyriconum</i> ¹⁶⁴	1 vol.
<i>Satyry</i> ¹⁶⁵	1 vol.
Saxe (comte de) <i>Les rêveries ou mémoires sur l'art de la guerre</i>	1 vol.

¹⁴⁷ Zob. 3.4, przyp. 21.

¹⁴⁸ A. M. Ramsay, *Histoire du comte de Turenne*, t. 1–4, Amsterdam 1771 (BNck — dużo wyd. innych).

¹⁴⁹ C. Vichard de Saint-Réal, *Oeuvres*, t. 1–6, Amsterdam 1740 (BNck — także wyd. inne).

¹⁵⁰ N. Malebranche, *De la recherche de la vérité*, t. 1–4, Paris 1762 (Quér 5/461, Krasicki 1385, były także inne wyd.).

¹⁵¹ Zob. 3.3, przyp. 51.

¹⁵² Wyd. Warszawa 1777 (E 22/629–630).

¹⁵³ Linde, *Réponse à la declaration de Congrès américain*, Londres 1777 (Barb 4/285).

¹⁵⁴ Wyd. Francofurti ad Moenum 1672 (E 18/81).

¹⁵⁵ Autor: Jean François Le Condi de Retz, wyd. Genève 1779 (BNck).

¹⁵⁶ Autor: Jérémie Richard, wyd. Dijon 1766 (BNck — także wyd. 1769).

¹⁵⁷ Wyd. 1, ks. 1–3, Poznań 1765–1770, wyd. 2, ks. 1–4, Poznań 1771–1776 (E 26/334).

¹⁵⁸ Autor: Krzysztof Kluk, zob. 3.4, przyp. 63.

¹⁵⁹ S. Rostowski, *Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima*, Vilnae 1768 (E 26/384).

¹⁶⁰ W. J. Rudawski, *Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem usque libri IX seu annales*, Varsaviae 1755 (E 26/455).

¹⁶¹ Nie zidentyfikowano.

¹⁶² Zob. 3.4, przyp. 41.

¹⁶³ Santa-Cruz de Marzenado, *Refleksje wojskowe i polityczne*, Warszawa 1787 (E 27/81).

¹⁶⁴ M. K. Sarbiewski: 1) *Opera posthuma*, Varsaviae 1769, 2) *Lyriconum libri*, dużo edycji (E 27/126–132).

¹⁶⁵ Autor: Ignacy Krasicki, wyd. Warszawa 1779 (E 20/225).

Saxe (comte de) <i>Instructions militaires</i> ¹⁶⁶	1 vol.
Schneidera Bayera <i>O młynach</i> ¹⁶⁷	2 vol.
Seneki <i>Listy</i>	1 vol.
Seneki <i>O gniewie</i>	1 vol.
Senecae philosophi <i>Opera</i> ¹⁶⁸	2 vol.
Sestini <i>Lettre sur la siècle l'Italie etc.</i> ¹⁶⁹	3 vol.
Sommersbergi <i>Rerum silesiacarum</i> ¹⁷⁰	5 vol.
Skarszewskiego <i>Prawdziwy stan duchowieństwa w Polsce</i> ¹⁷¹	1 vol.
Śniadeckiego <i>Rachunku algebraicznego teoria</i> ¹⁷²	2 vol.
Ślonkowicza <i>Aulus Persius Flaccus dowcipny wierszopis rzym.</i> ¹⁷³	1 vol.
Solignac (mr le chev. de) <i>Histoire générale de la Pologne</i> ¹⁷⁴	5 vol.
<i>Sprawa między</i> ¹⁷⁵	1 vol.
Starovolsci (Simonis) <i>Tractatus tres Poloniae Sarmatiae</i>	1 vol.
Starovolsci (Simonis) <i>Institutorum rei militaris</i> ¹⁷⁶	1 vol.
Szybińskiego <i>Historia turecka</i> ¹⁷⁷	5 vol.
Tasso <i>Gerusalemme liberata</i> ¹⁷⁸	2 vol.
Tassoni <i>La secchia rapita</i> ¹⁷⁹	2 vol.
<i>Tauryka</i> ¹⁸⁰	2 vol.
Temple (le chev.) <i>Remarques sur l'état des provinces unies des Pays-Bas</i> ¹⁸¹	1 vol.
Terentii Publī <i>Comediae expurgatae</i> ¹⁸²	1 vol.

¹⁶⁶ Mauritius, dux Saxoniae: 1) *Les rêveries*, t. 1–2, Mannheim 1757; 2) *Esprit des loix de la tactique et de différentes institutions militaires*, t. 1–2, La Haye 1762 (BNck).

¹⁶⁷ J. G. Schneider, *Doskonałe opisanie sieczkarni konnej do pomnożenia aspektów Bayera o młynach*, Warszawa 1790 (E 27/233).

¹⁶⁸ L. A. Seneca: 1) *Listy do Luciliusza*, t. 1–3, Wilno 1781 (E 27/379); 2) *O łaskawości i gniewie*, Wilno 1775 (E 27/379), 3) *Opera*, t. 1–2 (BNck – wyd. wczesne, a także XVIII w., np. Lipsk 1741).

¹⁶⁹ D. Sestini, *Lettres [...] écrites...pendant le cours de ses voyages en Italie*, t. 1–3, Paris 1789 (BNck).

¹⁷⁰ Zob. 3.11, przyp. 10.

¹⁷¹ Autor: Wojciech Leszczyc Skarszewski, wyd. Warszawa 1776 (E 28/173).

¹⁷² Autor: Jan Śniadecki, wyd. Kraków 1783 (E 28/337).

¹⁷³ A. F. Persius, *A. Persius dowcipny wierszopis [...] na wiersz polski przez Marcina Ślonkowicza przełożony*, Warszawa 1771 (Albertrandi, E. 24/195–196).

¹⁷⁴ Zob. 3.6, przyp. 15.

¹⁷⁵ A. Naruszewicz, *Sprawa między księciem Adamem Czartoryskim [...] a Janem Komarzewskim [...] i Franciszkiem Ryxem*, [Warszawa] 1785 (E 23/50).

¹⁷⁶ Sz. Starowolski: 1) *Tractatus tres: I. Polonia, II. Sarmatiae bellatores, III. Scriptorum polonicorum ekatontas*, Vratislaviae 1734 (E 29/210–211); 2) *Institutorum rei militaris libri*, Cracoviae 1640 (E 29/192).

¹⁷⁷ To samo zob. 3.15, przyp. 118 (autor: Mignot, tłumacz: Szybiński).

¹⁷⁸ Zob. 3.3, przyp. 133.

¹⁷⁹ Autor: Alessandro Tassoni, utwór wydawany w XVII i XVIII w. (BNck).

¹⁸⁰ Autor: Adam Naruszewicz, wyd. Warszawa 1787 w 1 tomie (E 23/51).

¹⁸¹ Autor: William Temple, wyd. Utrecht 1706 (BNck – także inne wyd.).

¹⁸² Zob. 3.3, przyp. 123.

Theophanis Prokopowicz <i>Tractatus de processione Spiritus S.</i> ¹⁸³	1 vol.
Torcy <i>Mémoires</i> ¹⁸⁴	3 vol.
Tone <i>Mémoires et negociations de c-te d'Harrah</i> ¹⁸⁵	2 vol.
Traduction en prose de Catulle, Tibulle et Gallus ¹⁸⁶	2 vol.
Tessier (l'abbé) <i>Traité des maladies des grains</i> ¹⁸⁷	1 vol.
<i>Traité des delits et des peines</i> traduit de l'italien ¹⁸⁸	1 vol.
Vaillant <i>Selectiora numismata</i>	1 vol.
Vaillant <i>Nummi, antiqui familiarum rom.</i> ¹⁸⁹	1 vol.
Vauban (le marechal de) <i>Traité de l'attaque et de la defense des places</i> ¹⁹⁰	2 vol.
Vertot (l'abbé) <i>Histoire des révolutions de Suède</i> ¹⁹¹	2 vol.
<i>Voix libre du citoyen ou observations sur le gouvernement de Pologne</i> ¹⁹²	1 vol.
<i>Układ grammatyki dla szkół narodowych</i> ¹⁹³	1 vol.
<i>Uwiedomienie bezstronne o sporach</i> ¹⁹⁴	1 vol.
Walpole (Horace) <i>Anecdotes of painting in England</i> ¹⁹⁵	3 vol.
Wassenbergio <i>Gestorum Vladislai IV</i> ¹⁹⁶	1 vol.
Wiuk Kojalowicz <i>Historia Lithuana</i> ¹⁹⁷	1 vol.
<i>Xiądz pleban</i> ¹⁹⁸	1 vol.
„Zabawy Przyjemne” ¹⁹⁹	1 vol.
Zawadzki <i>Joanni III Poloniarum regi ortodoxo</i> ²⁰⁰	1 vol.
Zipo <i>Deduction sur hypotheque</i> ²⁰¹	1 vol.
<i>Życie Jerzego Ossolińskiego</i> ²⁰²	2 vol.
summa	435 vol. ²⁰

¹⁸³ Wyd. Gotha 1772 (E 25/281).

¹⁸⁴ Autor: Jean Baptiste Colbert, wyd. Londres 1757 (Cior 18/20053 — także inne wyd. BNck).

¹⁸⁵ Nie zidentyfikowano.

¹⁸⁶ Zob. 3.3, przyp. 178.

¹⁸⁷ Autor: Henri Alexandre Tessier, wyd. Paris 1783 BrMGC 24/1076/502).

¹⁸⁸ Autor: Bonasana Cesare Beccaria, zob. 3.3, przyp. 220.

¹⁸⁹ J. Foy Vaillant: 1) *Selectiores numismata*, Paris 1694, 2) *Nummi antiqui*, t. 1–9, Amsterdam 1703 (Brunet 5/1027).

¹⁹⁰ Zob. 3.3, przyp. 171.

¹⁹¹ Zob. 3.7, przyp. 39.

¹⁹² Autor: Stanisław Leszczyński, król polski, wyd. 1753 (Albertrandi, E 21/222).

¹⁹³ Autor: Onufry Kopczyński, wyd. Warszawa 1785 (E 20/74).

¹⁹⁴ Autorzy: Christian Gottlieb Friese i Christian Wilhelm Friese, wyd. 1783 (E 16/123).

¹⁹⁵ Wyd. Strawberry-Hill 1762–1771 (BrMGC 26/613/395).

¹⁹⁶ Wyd. Gedani 1641 (E 32/255).

¹⁹⁷ Wyd. Dantisci 1650 (E 19/400).

¹⁹⁸ Autor: Józef Kazimierz Kossakowski, wyd. 1, Warszawa 1786, wyd. 2, Warszawa 1788 (E 20/138, Rudnicka 402 i 403).

¹⁹⁹ Zob. 3.3, przyp. 28.

²⁰⁰ K. Zawadzki, *Serenissimo ac potentissimo Joanni III Poloniarum regi ortodoxo [...] oblatu anno 1690...*, Varsaviae po 13 II 1690 (E 9/416, BNck.).

²⁰¹ Nie zidentyfikowano.

²⁰² Autor: Franciszek Bohomolec, wyd. Warszawa 1777 (E 13/229).

²⁰³ Spis obejmuje 200 dzieł.

3.17

KSIĄŻKA WYPOŻYCZEŃ Z OKRESU 15 IV 1776—20 I 1791.

USSR, Kijów, BAN I. 6417

Les suivants sont ceux auxquels il ne faudroit pas prêter des livres par ce qu'ils ne les rendent point, ou qu'ils se sont tiré l'oreille pour les rendre. Mr le Chambellan Trembecki¹, Mr le Comte Unruh², Mr le St. de Krasn. Aug[us]te Kicki³ le cadet. Elenchus.

Theologia ⁴	armoires no	2 et 3	pag.	1
Jurisprudentia	„	4 et 5	„	4
Medicina	„	6	„	8
Historia naturalis	„	15 et	„	10
Philosophia	„	8 et 9	„	12
Philologia sive litteratura	„	26	„	14
Lexica	„	10 et 11	„	15
Geographia	„	12 et 13	„	18
Romanenses	„	14	„	25
Poetae	„	16 et 17	„	31
Artes	„	18	„	37
Numismatica	„	19	„	40
Militaria	„	20 et 21	„	43
Polonia	„	28 ad 30	„	45
Polonici	„	30 ad 32	„	51
Germania	„	32 ad 33	„	57
Antiquitates, As., Afr.	„	34 ad 36	„	59
Gallia	„	37 at 38	„	62
Hispania et Portug.	„	39	„	66
Hollandia	„	22	„	67
Helvetia	„	33	„	68
Italia	„	7 et 46 à 48	„	69
Anglia	no	42 et 43	„	73
Dania, Suecia	„	22	„	75

¹ Stanisław Trembecki (ok. 1739—1812), znany poeta, tłumacz, od 9 VII 1773 r. szambelan Stanisława Augusta.

² Aleksander Unruh (Unrug, 1726—1806), starosta hammersztyński, dyrektor mennicy królewskiej.

³ August Kicki (1754—1824), brat Onufrego, sekretarz Boskampa w poselstwie do Turcji w l. 1776—1778, od 1779 szambelan króla, wolnomularz, w 1786 r. ożenił się bogato i zyskał starostwo krasnostawskie.

⁴ Działy stosowane w księdze wypożyczeń są identyczne z działami, jakie Reverdil uwzględnił w katalogu biblioteki Stanisława Augusta z 1783 r. (AGAD; AJP 268 i 511, s. 70—71). W spisie wypożyczeń niekiedy brak porządku chronologicznego, zapewne dokonywano wpisu z luźnych kartek, z rewersów.

Russia	no 22	pag. 76
Prussia	„ 22	„ 79
Curlandia	„ 22	„ 80
Educatio nationalis	„ 22	„ 81
Cursus doctrinae in genere	„ 1	„ 82
Miscellanea	„ 49	„ 84
Historia universalis	„ 44 et 45	„ 87
Ephemerides	„ 39 à 41	„ 89
Nec dum locati	„	„ 91
Duplicati	„	„ 93
Economie politique	„ 27	„ 97
Łazienki	„	„ 98
Kozienice	„	„ 100
Rejettés	„	„ 101
Cabinet physique	„	„ 102
Brochures	„	„ 104
Cabinet du Roi	„	„ 105
Effets ou meubles de la bibliothèque	„	„ 106
Amérique	„ XXXV	„ 107

Quand	Théologie	à qui	vol.	format
1780				
juin 6	<i>Vitae et res gestae pont. roman.</i>	à Mr Nielubowicz ⁵	2	fol.
1784				
oct. 24	<i>Historia di Platina delle vite de pontifici</i>	à Mr Lipiński[?] ⁶	1	4°
1786				
fevr. 13	<i>Histoire des papes</i> par Bruys	à Mr Bacciarelli ⁷	5	4°
1787				
janv.	<i>Histoire du nouv. et vieux test.</i>	à M-e Grabowska ⁸	1	8°
fevr. 16	<i>Biblia sacra</i>	au Roi ⁹	1	8°

⁵ Autor: Alphonsus Ciaconus, dzieło miało kilka wydań w XVII w. Mateusz Nielubowicz Tukalski pomagał Naruszewiczowi gromadzić materiały do *Historii narodu polskiego* (Naruszewicz, s. 135–136). Nie wykreślono, co zapewne znaczy, że dzieła nie zwrócono. W dalszym ciągu będzie jedynie notka: wykreślono lub nie wykreślono.

⁶ Autor: Bartolomeo Sacchi de Platina. Dzieło drukowane od końca XV w. Antoni Lipiński[?] zob. 2.13, przyp. 2. Wykreślono.

⁷ Autor: François Bruys, wyd. La Haye 1732–1734 (Brunet 6/1159). Wypożyczający: Marcelli Bacciarelli lub jego syn, Fryderyk. Wykreślono.

⁸ De Royaumont, *Histoire du Vieux et Nouveau Testament* (dużo wydań — Reverdil, BNck). Elżbieta Grabowska. Wykreślono.

⁹ Wykreślono.

[17]88				
fevr. 28	<i>Catechisme historique</i>	}	à un Mr Karczewski ¹⁰	1 8°
„ „	<i>Hist. du peuple de Dieu</i>		chez Mr le Gra-	
			bowski ¹¹	2 8°
mars 15	<i>Confessionum s. Augustini</i>		au Roi	1 12°
„ 26	<i>Opera Augustini (5-e vol.)</i>		au Roi ¹²	1 fol.
mai 7	<i>Hist. du peuple de Dieu</i>		à M-e Tyszkiewicz ¹³	6 4°
juillet 28	<i>Céremones et coutumes de tous les peuples</i>		à M-e Leullier ¹⁴	8 fol. fig.
sept. 4	<i>Exposition de la doctrine de l'Eglise</i>	}		1 8°
„ „	<i>Histoire des variations des Egl. prot.</i>			
			à Mr Meline ¹⁵	4 8°
sept. 24	<i>La Sainte Bible</i>		à Mr Marival ¹⁶	1 8°
„	<i>Hist. du vieux et nouv. test.</i>		à Mr Benvenuti	
			par x. Lubanski ¹⁷	1 8°
„ 25	<i>Exercices de piété</i>		à Mr Marival ¹⁸	1 8°
1789				
octobre 7	<i>Histoire de Malthe</i>		M-de Zamoyska ¹⁹	7 8°
„ 28	<i>Kabala denundata</i>		Mr Gawdzicki pour le P-ce Radziwil ²⁰	1 4°

¹⁰ C. Fleury, *Catechisme historique* (dużo wydań w XVIII w. — BNck). Michał lub Jan Karczewski, obaj szambelani Stanisława Augusta. Nie wykreślono.

¹¹ I. J. Berruyer, *Histoire du peuple de Dieux*, t. 1–7, Paris 1728 (Brunet 1/811). Wykreślono. 1728 (Brunet 1/811). Może to Kazimierz Grabowski lub Michał Grabowski, starsi synowie króla i Elżbiety Grabowskiej. Wykreślono.

¹² Oba dzieła św. Augustyna wykreślone.

¹³ Dwie bratanice Stanisława Augusta wyszły za Tyszkiewiczów: Konstancja, córka Kazimierza, za Ludwika, pisarza wielkiego litewskiego, Maria Teresa, córka Andrzeja, za Wincentego, referendarza wielkiego litewskiego. Dzieło wykreślono.

¹⁴ *Cérémonies et coutumes religieuses des peuples idolâtres représentées par les figures dessinées de la main de Bernard Picard*, t. 1–11, Amsterdam 1723–1728 (Barb 1/554), Zofia Henriette Luillier, faworyta Stanisława Augusta. Wykreślono.

¹⁵ Autor obu dzieł: Jacques Bénigne Bossuet. Wydawano je od II poł. XVII w. Mikołaj Melina pracował w Gabinetcie Rycin Stanisława Augusta. Wykreślono.

¹⁶ Marival, zob. 2.14, przyp. 3. Nie wykreślono.

¹⁷ Autor: de Royaumont. Carlo Benvenuti, spowiednik króla, zob. 3.6, przyp. 4. Jan Lubanski, bibliotekarz. Wykreślono.

¹⁸ Dzieła nie zidentyfikowano. Wykreślono.

¹⁹ R. A. de Vertot, *Histoire des chevaliers hospitaliers de S. Jean de Jerusalem [...] aujourd'hui les chevaliers de Malthe*, t. 1–7, Paris 1753 (CBN 207/251). Ludwika z Poniatowskich Zamoyska, wojewodzina podolska, siostra króla. Nie wykreślono.

²⁰ Ch. Knorri von Rosenroth, *Kabala denundata seu doctrina Hebraeorum*, 3. vol., Francofurti 1684 (Barb 4/1297–1298). Feliks Gawdzicki (ok. 1750–1836), tłumacz Racine'a, pisał w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”, brał czynny udział w polemice politycznej w czasie Sejmu Wielkiego i insurekcji 1794 r. (Magier, s. 292–293). Radziwiłł nie zidentyfikowany. Wykreślono.

1790

fevr. 20	<i>Instructions générales en forme de catechisme</i>	Mr Melin ²¹	1	8°
octobre 11	<i>Histoire de Malthe</i>	à Mr Raczyński ²²	1	8°

Jurisprudence

1785

juin 4	<i>Code criminel de Charles V</i>	à M. Naruszewicz par Kaczanowski ²³	1	8°
octobre 27	<i>Corpus juris saxonici</i>	à Mr Naruszewicz ²⁴	2	fol.
octobre 29	<i>Science du gouvernement</i> par de Réal (5-e vol.) ²⁵	} à M. l'év. Naruszewicz	1	4°
„ „	<i>Institutiones juris naturae et gentium</i> par Hugo ²⁶			
novemb. 3	<i>L'ambassadeur et ses fonctions</i> par Wickefort ²⁷	à Mr l'év. Naruszewicz	1	4°
„ „	<i>7 Corps universel diplomatique</i> par Dumont	à Mr Mostowski ²⁸	15	fol.
dec. 2	<i>Mémoires et plaidoyers</i> de Mr Linguet	à Mr Czacki ²⁹	11	8°

1786

fevr. 2	<i>Corps du droit Frédéric</i>	à Mr Friese ³⁰	2	8°
„ 3	<i>Le droit public</i> par Mably	à Mr Czacki ³¹	3	8°
„ 17	<i>De jure belli ac pacis</i>	à Mr Naruszewicz ³²	5	4°

²¹ Autor: Charles Joachim Colbert. Wykreślono.

²² Kazimierz Raczyński (1739–1824), marszałek Rady Nieustającej, w l. 1783–1793 marszałek nadworny koronny, późniejszy zwolennik Targowicy. Wykreślono.

²³ Autor: Vogel (Barb 1/621). Wyd. 1767. Grzegorz Kaczanowski, od 1787 metrykant Wielkiego Księstwa Litewskiego, wcześniej praktykował u Naruszewicza. Nie wykreślono.

²⁴ Dzieła nie zidentyfikowano. Nie wykreślono.

²⁵ Dzieło wyszło w Paryżu w 8 tomach w l. 1761–1766 (CBN 147/431). Wykreślono.

²⁶ I. Schwarz, *Institutiones juris publici universalis, naturae et gentium per Hugonis Grotii, Puffendorffii [...] accommodatae*, p. 1–2, Venetiis 1760 (BNck). Nie wykreślono.

²⁷ Autor: Abraham de Wicquefort. Dzieło miało edycje w 1682 i in. (BrMGC 27/16/160). Wykreślono.

²⁸ Autorzy: Jean Dumont i Jean Rousset de Missy (Brunet 2/880). Dzieło wydano w Amsterdamie w l. 1726–1731. Józef Mostowski (1763–1817) pracował pod kierownictwem A. Dzeduszyckiego w Wydziale Zagranicznym Rady Nieustającej. Wykreślono.

²⁹ Wydano w Liège 1776 (CBN 98/560). Tadeusz Czacki. Wykreślono.

³⁰ *Corps du droit Frédéric II*, wydawany od 1751 (BNck). Prawdopodobnie Christian Wilhelm Friese, syn Christiana Gottlieba, zaufany sekretarz króla. Wykreślono.

³¹ Zob. 3.3, przyp. 53. Wykreślono.

³² Autor: Hugo Grotius (por. Brunet 2/1765). Wykreślono.

„	19	<i>Le droit des gens</i>	à Mr Naruszewicz par Kaczanowski ³³	2	4°
juin	1	<i>Traité des delits et des peines</i>	à Mr Glayre	1	8°
„	2	<i>Code criminel de l'emp. Charles V</i>	à Mr Glayre ³⁴	1	8°
„	27	<i>Mémoires et plaidoyers de Linguet</i>	à Mr Dembowski ³⁵	2	8°
dec.	12	<i>Discours politiques</i> par Hume	à Mr Podbielski ³⁶	5	8°
		1787			
janv.	25	<i>Causes célèbres</i>	à Mr Kicki ³⁷	20	8°
fevr.	1	<i>Oeuvres de Montesquieu</i>	à Mr Alexandrowicz ³⁸	1	8°
juillet	26	<i>Recueil historique des négociat.</i>	à Mr Puzyna ³⁹		
oct.	5	<i>Mémoires de Linguet</i> ⁴⁰	à Mr Dembowski	1	4°
		1788			
juin	9	<i>Lettres de M. de Montesquieu</i>	à Mr Czacki ⁴¹	2	8°
X-bre	22	<i>L'ambassadeur et ses fonctions</i> ⁴²	à Mr Dembowski	1	4°
		1789			
mars	11	<i>Procès fameux</i> ⁴³	à Mr Podbielski	8	8°
		1790			
mars	5	<i>De delitti e delle pene</i>	} à Mr Lipiński ⁴⁴	1	8°
mars	8	<i>Traité des délits et des peines</i>		1	8

³³ Dzieło S. Pufendorfa *Le droit de la nature et des gens* miało sporo edycji (BNck). Wykreślono.

³⁴ Autorem dzieła pierwszego Beccaria (zob. 3.3, przyp. 220). Dzieło drugie zob. przyp. 23. Maurycy Glayre, sekretarz króla. Oba dzieła wykreślono.

³⁵ Zob. przyp. 29. Florian Dembowski (zm. 1804), syn Stefana, starosta tymbarski, sekretarz królewski, w 1794 r. major kawalerii narodowej. Wykreślono.

³⁶ Dzieło D. Hume'a, tłumaczone z angielskiego w 5 tomach (Amsterdam 1754–1757, Reverdil, BNck). Osoby wypożyczającego nie udało się ustalić. Wykreślono.

³⁷ Autor: François Gayot de Pitaval. Prawdopodobnie August Kicki. Nie wykreślono.

³⁸ Autor: Charles Louis Montesquieu. Tomasz Walerian Aleksandrowicz, marszałek nadworny Stanisława Augusta od 1775 r. Wykreślono.

³⁹ J. Rousset de Missy, *Recueil historique d'actes, négociations*, t. 1–13, La Haye 1728–1755 (BNck). Stanisław Puzyna, który pracował w Gabinetcie Stanisława Augusta pod kierunkiem P. Kicińskiego. Wykreślono.

⁴⁰ Książka obejmuje 10 tomów, wypożyczano niektóre. Wykreślono.

⁴¹ Ch. L. Montesquieu, *Lettres persanes*, t. 1–2 (miały sporo wydań od 1721 r.). Nie wykreślono.

⁴² Książka zob. przyp. 27. Nie wykreślono.

⁴³ Może to *Le procès de trois Louis XVI [...] Charles III [...] et Georges III, trad. de l'anglais*, Londres 1781, którego autorstwo przypisują Bouffonidorowi lub S.N.H. Linguetowi. (Barb 3/1051–1052). Wykreślono.

⁴⁴ Autor obu dzieł: Beccaria; pierwsze w oryginale, drugie w przekładzie francuskim. Oba wykreślono. Antoni Lipiński, paż króla, późniejszy bibliotekarz.

octob. 2	<i>Mémoires touchant les ambassadeurs</i>	à Mr Sobolewski ⁴⁵	1	8°
----------	---	-------------------------------	---	----

Médecine

1779

mars 23	<i>Albert le grand</i>	à Mr Moszyński ⁴⁶	1	4°
mai 17	Nouveau recueil des secrets	à M-e Reverdil ⁴⁷	1	12°

1784

nov. 28	<i>Dictionnaire universel de médecine</i> ⁴⁸	à M-e Reverdil	1	fol.
dec. 8	<i>Traité des maladies des femmes</i> ⁴⁹	à M-e Reverdil	1	4°

1785

janv. 4	<i>Anatomie von Johann Remelin</i> ⁵⁰		1	fol.
„ „	<i>Opera Hofmanni</i> ⁵¹	à Mr le G-ral	6	fol.
„ „	<i>Anatomische Tabellen von Culms</i> ⁵²	Czapski ⁵⁰	1	8°
juillet 20	<i>Dictionnaire de chimie</i>	à Mr le chev. Jean Potocki ⁵³	2	8°
7-bre 19	<i>Traité des maladies vénériennes</i>	à Mr Podbielski ⁵⁴	4	8°

1790

7-bre 16	<i>Variolarum (de) morborumque Scuderi</i>	à Mr Boecler ⁵⁵	2	4°
----------	--	----------------------------	---	----

⁴⁵ A. de Wicquefort, *Mémoires touchant les ambassadeurs*, Rouen 1677 (Barb 3/261). Wa lenty Sobolewski, kasztelan czerski, podkomorzy warszawski, poseł na sejm, komisarz skarbu koronnego, ulubiony szambelan Stanisława Augusta. Wykreślono.

⁴⁶ Książka nie zidentyfikowana. August Fryderyk Moszyński. Wykreślono.

⁴⁷ Książka nie zidentyfikowana. Florentyna Reverdilowa, 1. voto Dahlke. Wykreślono z dopiskiem „perdu chez”.

⁴⁸ P. F. Nicolas, *Nouveau dictionnaire universel et raisonné de médecine [...] par une société de médecins [Nicolas, Demarque et de La Servolle, fils]*, Paris 1772, 8° (CBN 124/415). Wykreślono.

⁴⁹ F. Mauriceau, *Traité des maladies des femmes grosses*, Paris 1668 4° (Reverdil, Larousse). Wykreślono.

⁵⁰ Autor: Johann von R Emmelin (Reverdil, Larousse). Paweł Czapski, starosta radzyński, generał-major wojsk koronnych. Wykreślono.

⁵¹ Autor: Friedrich Hoffmann (Reverdil, BNck). Wykreślono.

⁵² Książki nie udało się zidentyfikować. Wykreślono.

⁵³ Książka, zob. 3.8, przyp. 23. Jan Potocki (1761–1815), podróżnik, późniejszy autor *Manuscrit trouvé à Saragosse*. Wykreślono.

⁵⁴ Książka, zob. 3.3, przyp. 157. Wykreślono.

⁵⁵ Książki nie udało się ustalić. Jan Boeckler, nadworny lekarz Stanisława Augusta. Nie wykreślono.

Histoire naturelle

1785					
nov. 26	<i>Historia Plinii ad usum Delphini</i> ⁵⁶	à Mr Naruszewicz	5	4°	
1786					
sept. 25	<i>Hist. natur.</i> de Mr de Buffon	à Mr le Brun	1	4°	
1785 [?]					
avril 21	<i>Hist. natur.</i> de Buffon (minéraux) au Roi		6	8°	
1787					
juin 4	<i>Hist. nat.</i> de Buffon	à Marival	4	8°	
juillet 14	<i>Hist. nat.</i> de Buffon	à Mr Narbutt	3	8°	
nov. 18	<i>Hist. nat.</i> de Buffon (t. 7, 8, 9)	à Mr Tremo ⁵⁷	3	8°	
dec. 1	<i>Dictionnaire des fossiles</i> ⁵⁸	à Mr Naruszewicz	1	8°	
1788					
janv. 3	<i>The vegetable System</i>	à Mr Clermont pour le P-e Stanislas ⁵⁹	1	fol.	
fevr. 7	<i>Hist. natur.</i> Plinii	pour le P-e Stanislas ⁶⁰	5	4°	
mars 20	Borns <i>Briefe</i>	au Roi par Soltan ⁶¹	1	8°	
sept. 1	<i>Oeuvres</i> de Spallazani	à Mr Lubański pour Mr Benvenuti ⁶²	1	8°	
1789					
juillet 8	<i>Hist. natur.</i> de Mr de Buffon	à Mr Marival	4	8°	
7-bre 15	<i>Hist. natur.</i> de Mr de Buffon	à Mr Pawlikowski ⁶³	3	8°	
X-bre 19	<i>Oeuvres</i> de l'abbé Spallazani	à Mr Kiciński ⁶⁴	3	8°	

⁵⁶ Wydanie 5-tomowe „ad usum Delphini” ukazało się w Paryżu 1685 r. (Brunet 4/716). Wykreślono.

⁵⁷ W zbiorach Stanisława Augusta znajdowały się edycje dzieł Buffona in 4° i in 12° (zob. 3.3, przyp. 43 i 278, 3.4, przyp. 5). Andrzej Le Brun, rzeźbiarz królewski. Kazimierz Narbutt (1738–1807), pijar, filozof, aktywny członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. Zapewne Paweł Tremo, który jest wymieniony dalej jako czytelnik. Wszystkie tomy dzieł Buffona wykreślono.

⁵⁸ Książka, zob. 3.8, przyp. 22. Nie wykreślono.

⁵⁹ Książki nie zidentyfikowano. Clermont, jak wynika z zapisu, był blisko Stanisława Poniatowskiego, bratanka króla. Wykreślono.

⁶⁰ Wykreślono.

⁶¹ I. von Born, *Briefe ueber mineralogische Gegenstaende*, Frankfurt u. Leipzig 1774 (Reverdil, BrMGC 22/705). Soltan[?] – może Stanisław Sołtan (1756–1836), działacz stronnictwa patriotycznego w okresie Sejmu Wielkiego. Nie wykreślono.

⁶² L. Spallanzani, *Opuscules de physique animale et végétale [...] traduits de l'italien*, Pavie et se trouve à Paris T. 1–2, 1787. (CBN 176/249–250). Wykreślono.

⁶³ Józef Pawlikowski (1767–1829), publicysta w okresie Sejmu Czteroletniego, późniejszy autor publikacji *Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość*. Oba dzieła Buffona wykreślone.

⁶⁴ Pius Kiciński, szef Gabinetu Stanisława Augusta. Wykreślono.

Philosophie

1785				
fevr. 16	<i>Phédon</i> par Mendelssohn ⁶⁵	à M-e Reverdil	1	8°
1786				
dec. 31	Pensées de Marc Antonin	à P-e Casimir frère du Roi ⁶⁶	1	8°
1787				
janv. 6	Manuel d'Epictete	au P-e Stanislas ⁶⁷	2	8°
août 19	<i>Physique du monde</i>	à Mr Kortum ⁶⁸	3	4°
„ 29	<i>Le bon sens</i>	} à Mr Żórawski pour du P-e Primat ⁶⁹	1	8°
„ „	<i>Hist. de la philosophie payenne</i>		3	8°
nov. 29	<i>Traité des sensations</i> par Con- dillac ⁷⁰	à Mr Albertrandi	2	8°
X-bre 28	<i>Hist. du ciel</i> ⁷¹	à Mr Clermont	2	8°
1788				
janv. 15	<i>Betrachtungen von Herwey</i> ⁷²	à Mr Paul Tremo	3	8°
mars 8	<i>Morale de Confucius</i> ⁷³	à M-e Reverdil	1	12°
août 1	<i>Histoire de l'astronomie moderne</i> ⁷⁴	à M-e Zamoyska	2	4°
„ 9	<i>Les caractères de Theophraste</i>	à Mr Bouquet ⁷⁵	4	8°
8-bre 23	<i>Hist. de l'astron. moderne</i> p. Bailly	à M-e la G-e Mare- schalle ⁷⁶	3	4°
1789				
janv. 16	<i>Fragmenta Phisionom.</i> de La- vater ⁷⁷	à M-e Reverdil	1	4°
août 20	<i>Dictionnaire de chimie</i> p. Mac-			

⁶⁵ Autor: Moses Mendelssohn (Reverdil, BNck). Wykreślono.

⁶⁶ Autor: Marcus Aurelius Antoninus. Kazimierz Poniatowski. Wykreślono.

⁶⁷ Reverdil, Barb 3/36. Stanisław Poniatowski. Wykreślono.

⁶⁸ É. C. de Marivetz, Goussier, *Physique du monde*, t. 1–5, Paris 1780–1787 (Reverdil, Larousse). Karol Ludwik Kortum (1749–1808), astronom Stanisława Augusta. Wykreślono.

⁶⁹ Autor pierwszej książki: Paul Henri Dietrich d'Holbach (Reverdil, Barb 1/442–443). Jest to skrót dzieła Holbacha pt. *Système de la nature*. Autor drugiej książki: Jean Levesque de Bourigny (Barb 2/706). Krzysztof Żórawski (zm. 1808), dziekan warszawski, kanclerz i audytor prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego. Obie książki wykreślone.

⁷⁰ Autor: Étienne Bonnot de Condillac. Wykreślono.

⁷¹ Autor: Noël Antoine Pluche. Wykreślono.

⁷² J. Herwey, *Erbauliche Betrachtungen ueber die Herrlichkeit der Schoepfung*, Th. 1–3, Hamburg 1756. 8° (BNck). Wykreślono.

⁷³ Autor: Jean de La Brune (Barb 3/351–352). Wykreślono.

⁷⁴ Autor: Jean Silvain Bailly. Wykreślono.

⁷⁵ Autor: Jean de La Bruyère. Dzieło w XVIII w. miało dużo wydań. Brak bliższych danych, kim był Bouquet. Wykreślono.

⁷⁶ Elżbieta z Czartoryskich Lubomirska, wielka marszałkowa koronna (wówczas wdowa po Stanisławie). Wykreślono.

⁷⁷ Autor: Johann Kasper Lavater (1741–1801). Wykreślono.

	quer	à Mr le C-e Jean Po-		
		tockki ⁷⁸	2	8°
mai 20	<i>Reflexions de La Rochefoucault</i>	à Mr Poniatowski ⁷⁹	1	8°
octobre 20	<i>Omnia opera Senecae</i>	à Mr Karczewski ⁸⁰	1	8°

Philologie

1786				
juillet 24	<i>Briefe zur Bildung des Geschmacks</i>	} à M-lle Bokum ⁸¹	6	8°
„ „	<i>Wielands Prosaiche Schrifte</i>		2	8°
1787				
janv. 16	<i>Oeuvres d'Isocrate</i> ⁸²	au Roi	3	8°
1788				
fevr. 2	<i>Recueil des oraisons funebres</i>	} à Mr Czacki	1	8°
1789				
juin 8	<i>Oeuvres de Mr Tomas</i> ⁸³	} à Mr Czacki	4	8°

Dictionnaires, lexica

1783				
juillet 18	<i>Universal Lexicon</i>	à Mr Boelcke ⁸⁴	4	fol.
1785				
janv. 9	<i>Glossarium ad scriptores</i> ⁸⁵	à Mr Naruszewicz	6	fol.
mai 8	<i>Dictionnaire de Danet</i>	à moi Rożyński ⁸⁶	2	fol.
1786				
sept. 11	<i>Liber latinitatis Cellarii</i> ⁸⁷	à M-e Reverdil	1	8°
1787				
mai 7	<i>Le monde primitif</i>	à Mr Scheffler ⁸⁸	6	4°

⁷⁸ Wykreślono.

⁷⁹ Autor: François de La Rochefoucault. Dzieło miało dużo edycji. Mr Poniatowski, prawdopodobnie ktoś z dalszej rodziny króla. Wykreślono.

⁸⁰ *Opera omnia* Seneki miały dużo wydań. Karczewski, zob. przyp. 10. Nie wykreślono.

⁸¹ Autor: Johann Jacob Dusch (Reverdil, Holzmann-Bohatta 1/270). O M-lle Bokum brak bliższych danych. Wykreślono dzieło Duscha i Wielanda.

⁸² Prawdopodobnie *Opera omnia edidit Ath. Auger*, t. 1–3, Parisii 1782 8° (Reverdil, Brunet 3/467). Wykreślono.

⁸³ Pierwszego dzieła autor: Jacques Bénigne Bossuet (CBN 16/808), drugiego: Antoine Léonard Thomas (Reverdil, BNck). Obie książki nie zostały wykreślone.

⁸⁴ *Universal Lexicon aller Wissenschaften und Kuenste*, wydawany przez J. Zedlera w l. 1732–1750 (Reverdil, Graesse 6/132). Józef Ignacy Boelcke (zm. 1786), sekretarz Gabinetu Stanisława Augusta od sierpnia 1777 r. Wykreślono.

⁸⁵ Autor: Carolus Du Cange Dufresne (Reverdil, Brunet 2/851). Nie wykreślono.

⁸⁶ 2-tomowy słownik francuski, łaciński i polski P. Daneta był wydany w Warszawie w 1743 i 1745 r. (E 15/32). Jan Rożyński, pracownik w bibliotece Stanisława Augusta. Nie wykreślono.

⁸⁷ Autor: Christophorus Cellarius. Wykreślono.

⁸⁸ Delisle de Sales, *Histoire du monde primitif*, t. 1–3, Paris 1779 (Cior 18/22820). Scheffler, zob. 3.13, przyp. 62. Nie wykreślono.

1788				
janv. 29	<i>Staat und Annual. Lexicon</i> ⁸⁹	à M-e Reverdil	1	8°
mars 10	<i>Orbis sensualium</i> ⁹⁰	à M-e Grabowska	1	8°
mai 9	<i>Dictionnaire (Le grand) de Danet</i>	à Mr Okraszewski ⁹¹	2	4°
8-bre 20	<i>Grammaire turque</i>	à Mr Glave ⁹²	1	4°

Géographie

1778				
avril 29	<i>Atlas Russicus</i> ⁹³	à Mr Naruszewicz	1	fol.
1781				
novembre	<i>Atlas de Denos</i> ⁹⁴	au Roi	1	4°
1782				
nov. 28	<i>Géographie des enfans du Fresnoi</i> ⁹⁵	à M-e de Reverdil	1	8°
1784				
mai 7	<i>Notitia orbis antiqui Cellarii</i>	} à Mr Albertrandi	2	4°
„ „	<i>Géographie ancienne abrégée d'Anville</i> ⁹⁶		3	8°
1785				
janv. 1	<i>Histoire générale des voyages</i>	à Mr Naruszewicz	2	8°
fevr. 17	<i>Histoire générale des voyages</i> ⁹⁷	à Mr Sobolewski	2	8°
sept. 18	<i>Voyage du Lord Anson</i>	à Mr Everhard ⁹⁸	2	4°
octob. 26	<i>Voyage of Cook</i>	} à Mr Foerster ⁹⁹	3	4°
„ „	<i>Planches qui regardent ce voayge</i>		1	fol.

⁸⁹ Nie zidentyfikowano. Wykreślono.

⁹⁰ Książka J. A. Komeńskiego zapewne edycji warszawskiej z 1770 r. (E 19/452). Nie wykreślono.

⁹¹ Danet, zob. przyp. 86. Stanisław Samuel Okraszewski, od 1779 kustosz zbiorów historii naturalnej Stanisława Augusta. Wykreślono.

⁹² Autor: Jean Baptiste Holdermann (Barb 2/557). Karol Glawe-Kolbielski (1752–1831), pochodził z rodziny pruskiej, przebywał w Warszawie, w 1790 otrzymał indygenat, układał projekt banku, utrzymywał kontakt z ambasadą pruską. Nie wykreślono.

⁹³ *Atlas Russicus* notuje Reverdil. Wykreślono.

⁹⁴ Prawdopodobnie L. Brion de La Tour, *Atlas ecclesiastique, comprenant tous les évêchés des quatre parties du monde*, Paris 1766 4° (CBN 19/821). Wykreślono z dopiskiem „perdu”.

⁹⁵ Autor: Nicolas Lenglet Du Fresnoy (BNck). Wykreślono.

⁹⁶ Por. Brunet 1/1724. Autor drugiego dzieła wypożyczonego przez Albertrandiego: Jean Baptiste Bourguignon d'Anville. Obie książki wykreślono.

⁹⁷ A. F. Prévost d'Exiles, *Histoire générale des voyages*, t. 1–20, Paris 1746–1789 (t. 1–25, La Haye 1747–1780, Brunet 4/868). Oba wypożyczenia wykreślono.

⁹⁸ Autor: Georg Anson (Brunet 1/304). Zygmunt Everhardt (1742–1793), sekretarz polskiej misji do Turcji, potem kierownik polskiej szkoły orientalnej w Konstantynopolu. Wykreślono.

⁹⁹ Wydawca: John Hawkesworth, zob. 3.3, przyp. 249. Georg Forster (1754–1794), przyrodnik, pochodził z rodziny szkockiej zamieszkałej koło Gdańska, w l. 1784–1787 był profesorem w Wilnie (po Gilibercie), później zamieszkał w Moguncji. Obie pozycje wykreślono.

„ 27	<i>Histoire des voyages</i>	à Mr Duhamel ¹⁰⁰	2	8°
nov. 25	<i>Lettres d'un voyager anglois</i>	} à Mr Szydłowski ¹⁰¹	2	8°
„ „	<i>Voyage autour du monde</i>		3	8°
dec. 2	<i>Voyages de Chardin</i>	à Mr Barneval ¹⁰²	4	4°
„ 17	<i>Atlas de Vaugondi</i>	} à Mr Naruszewicz	1	fol.
„ „	<i>Atlas de Mercatoris</i> ¹⁰³		par Kaczanowski	1
„ 27	<i>De situ orbis Pomponii Melae</i> ¹⁰⁴	à Mr Naruszewicz	1	8°
1786				
janv. 28	<i>Atlas d'Anville</i> ¹⁰⁵	au Roi	1	fol.
fevr. 15	„Wochentliche Nachrichten” von Busching	à Mr Perthées ¹⁰⁶	4	8°
avril 7	<i>Voyages Gènes</i> par Barretti	à la G-e Mar. Mniszech ¹⁰⁷	4	8°
mai 4	<i>Atlas nouveau</i> de Sanson d'Abbeville ¹⁰⁸	à M-e Reverdil	2	fol.
oct. 6	„Magazin fuer die Geschichte”	à Mr Podbielski	4	4°
oct. 6	„Magazin fuer die Geschichte” ¹⁰⁹	à Mr Podbielski	4	4°
„ „	<i>Lettres d'un voyager anglois</i> ¹¹⁰	au même	2	8°
nov. 21	<i>Voyage de Londres à Gènes</i>	à Mr Podbielski ¹¹¹	4	8°
„ 27	<i>Lettres sur différens sujets</i>	} à Mr Podbielski	3	8°
„ „	<i>Mémorial d'un mondain</i> ¹¹²		2	8°
1787				
janv. 3	<i>Rerum geographicarum</i> Strabonis	à Mr Ghigiotti ¹¹³	1	fol.

¹⁰⁰ Mowa o *Histoire générale des voyages* Prévosta. Józef Duhamel, zob. 2.1, przyp. 1. Wykreślono.

¹⁰¹ Autor pierwszej książki: John Moore (Reverdil, Larousse), drugiej, *La Barbinais Le Gentil* (Reverdil, BrMGC). Szydłowski, może to ojciec metresy króla Elżbiety Grabowskiej — Teodor, lub jej brat — Adam. Obie książki wykreślono.

¹⁰² Edycja: Amsterdam 1735, por. 3.3. przyp. 204. Barneval (zob. 3.3, przyp. 278), urzędnik Gabinetu Stanisława Augusta. Wykreślono.

¹⁰³ Autor pierwszego atlasu: Robert de Vaugondy, drugiego — Gerardus Mercator (zob. Brunet 4/1327 i 3/1644). Oba wykreślono.

¹⁰⁴ Mela Pomponius, *De situ orbis* (Reverdil, BNck — dużo wydań). Wykreślono.

¹⁰⁵ Autor: Jean Baptiste Bourguignon d'Anville (Brunet 1/337). Wykreślono.

¹⁰⁶ Wydawca czasopisma: Anton Friedrich Buesching (zob. 3.8, przyp. 29). Karol Herman Perthées, geograf Stanisława Augusta. Wykreślono.

¹⁰⁷ G. M. A. Barretti, *Voyage de Londres à Gènes*, t. 1–4, Amsterdam 1777 (Reverdil, CBN 7/739). Urszula z Zamoyskich Mniszchowa, córka siostry króla, Ludwika, żona Michała Jerzego, marszałkowa wielka koronna. Wykreślono.

¹⁰⁸ Autor: Nicolas Sanson d'Abbeville. Wykreślono.

¹⁰⁹ Wydawca: Samuel Gottlieb Wald (Holzmann, Bohatta 3/103, nr 3333). Obie pozycje wykreślono.

¹¹⁰ Zob. przyp. 101. Wykreślono.

¹¹¹ Wykreślono.

¹¹² Autora pierwszej książki nie ustalono, autor drugiej: Joseph Maximilien Lamberg (Barb 3/262). Obie wykreślono.

¹¹³ Dzieło Strabona miało wiele wydań (Brunet 5/554). Kajetan Ghigiotti. Wykreślono.

„	8	<i>Orbis antiquus</i> Cellarii ¹¹⁴	à Mr Ghigiotti	2	4°
„	8	<i>Géographie</i> de Busching ¹¹⁵	à Mr Naruszewicz	14	8°
janv.	12	<i>Voyage</i> de Baretti	à M-e Potocka ¹¹⁶	4	8°
„	13	<i>Rerum geographicarum</i> Straboni	au P-e Stanislas ¹¹⁷	1	fol.
fevr.	9	<i>Atlas</i> Homani	} à Mr Glayre ¹¹⁸	1	fol.
„	„	<i>Géographie</i> de Huebner		3	8°
„	16	<i>3-ye voyage</i> de Cook	au Roi	1	8°
„	„	<i>Voyage de Petersbourg en Asie</i> ¹¹⁹	au Roi	3	8°
mai	23	<i>Hist. gén. des voyages</i>	à Mr Le Brun ¹²⁰	2	8°
sept.	24	<i>Relat. des voyages de Cook</i> ¹²¹	à Mr Naruszewicz	4	4°
nov.	21	<i>Notitia orbis antiqui</i>	à Mr Albertrandi	2	4°
1788					
janv.	9	<i>Atlas Russicus</i>	à Mr Naruszewicz	1	fol.
„	22	<i>Voyage</i> de Makintosh ¹²²	à Mr Barnevall	2	8°
„	23	<i>Rerum geographicarum</i> Strabonis	à Clermont pour le P-ce Stanislas	1	fol.
„	„	<i>Introductio in universam geogr.</i> ¹²³	au Roi	1	4°
fevr.	8	<i>Atlas</i> de Guedeville	au Roi	1	fol.
mars	15	<i>Introductio in geographiam</i> ¹²⁴	au Roi	1	4°
mai	11	<i>Mémoires</i> du Baron de Polnitz		4	8°
„	„	<i>Voyage autour du monde</i> Bou- gainville		2	8°
„	„	„ „ „ „ par Gentil	à Mr Naruszewicz	2	8°
juin	25	<i>Rerum geograph.</i> Strabonis	à Mr Naruszewicz ¹²⁵	1	4°

¹¹⁴ Tytuł książki: *Notitia orbis antiqui*. Wykreślono.

¹¹⁵ A. F. Buesching, *Géographie universelle*, t. 1–15, Strasbourg 1768–1779 (BNck). Wykreślono.

¹¹⁶ Nie wiadomo, która z Potockich wypożyczała książki ze zbiorów królewskich, może Teresa z Ossolińskich, matka Jana, podróżnika, która była kochanką Stanisława Augusta. Nie wykreślono.

¹¹⁷ Stanisław Poniatowski. Wykreślono.

¹¹⁸ J. Ch. Homann, *Atlas du monde*, Nurnberg 1716. J. Huebner, *Géographie universelle*, t. 1–6, Basle 1757–1761 (BNck). Maurycy Glayre, zob. 2.2, przyp. 20. Wykreślono.

¹¹⁹ Autor pierwszego dzieła: James Cook, drugiego: John Bell of Antermony (zob. 3.4, przyp. 10). Oba dzieła wykreślone.

¹²⁰ Wykreślono.

¹²¹ Oprócz podróży Cooka obejmuje inne opisy podróży, wydał J. Hawkesworth. Wykreślono.

¹²² W. Mac Intosh, *Voyages en Europe, en Asie et en Afrique*, t. 1–2, Londres 1786 (BrMGC 16/363/841, BNck – James Mackintosh). Dzieło Cellariusza i *Voyages* wykreślone, *Atlas Russicus* nie.

¹²³ Autor: Filip Cluverius, gdańszczanin. Dzieło miało sporo wydań (E 14/304–305). Dzieła Strabona i Cluveriusa wykreślone.

¹²⁴ Nicolas Guedeville (Gueudeville, 1654– ok. 1721), kartograf. Oba dzieła wykreślone.

¹²⁵ Książki Poellnitza, Bougainville'a, Le Gentila i Strabona nie zostały wykreślone.

juillet 22	<i>Voyage de Cook</i>	au P-ce Casimir ¹²⁶	5	4°
8-bre 30	<i>Voyage de Cook</i> ¹²⁷	à Clermont	5	4°
1789				
avril 28	<i>Voyages de Cook</i>	à M-e Byszewska ¹²⁸	1	fol.
août 18	<i>Voyages (Les trois) de Cook</i>	Portalupi ¹²⁹	13	4°
1790				
fevr. 22	<i>Géographie ancienne</i> p. M. d'Anville ¹³⁰	à Lipiński	3	8°
avril 23	<i>Voyage autour du monde</i> p. G. Anson	à M-e Reverdil ¹³¹	1	4°
Romans				
1778				
mai 28	<i>Contes moraux</i> de Marmontel ¹³²	à M-e Reverdil	3	8°
1781				
mai 21	<i>Mémoires pour servir à l'hist. des moeurs du 18-e siècle</i>	à Mr le Chamb. Szembek ¹³³	1	8°
1784				
avril 6	<i>Délassemens de l'homme sensible</i>	à M-lle Constance ¹³⁴	1	8°
juillet 27	<i>Bibliothèque de campagne</i>	à Mr secr. Kicki ¹³⁵	24	8°
„ „	<i>Bagatelles morales</i> ¹³⁶	au même	1	8°
1785				
fevr. 8	<i>Voyage sentimental</i> ¹³⁷	à Mr Marival	2	8°
juillet 25	<i>Oeuvres de Crebillon de fils</i>	} à Mr Siarczyński ¹³⁸	2	8°
„ „	<i>Mémoires de Grammont</i>		1	8°

¹²⁶ Może to było wydanie *Relation des voyages* przez Hawkeswortha w 4 tomach z osobno zebranymi szytychami. P-ce Casimir to Kazimierz Poniatowski. Wykreślono.

¹²⁷ Wykreślono.

¹²⁸ Ludwika z Gintowtów-Dziewiałtowskich Byszewska (ok. 1758—po 1799), poetka, tłumaczka. Wykreślono.

¹²⁹ J. Cook, *Les trois voyages*, t. 1—14, Paris 1789 (Brunet 2/255). Antoni Maria Portalupi, ks. teatyn, nauczyciel w młodości Stanisława Augusta, potem jego spowiednik. Wykreślono.

¹³⁰ Autor: Jean Baptiste Bourguignon d'Anville (BrMGC 25/606). Nie wykreślono.

¹³¹ Nie wykreślono.

¹³² Autor: Jean François Marmontel. Wykreślono.

¹³³ Autor: Charles Pinot sieur Duclos (Barb 3/247). Stanisław Szembek, szambelan króla od 1774 r. (Magier, s. 435). Wykreślono.

¹³⁴ Autor: François Thomas Marie d'Arnaud de Baculard. M-lle Constance to Konstancja z Poniatowskich Tyszkiewiczowa. Wykreślono.

¹³⁵ August Kicki. Wykreślono.

¹³⁶ Autor: Gabriel François Coyer (Barb 1/376). Nie wykreślono.

¹³⁷ Autor: Laurence Sterne. Wykreślono.

¹³⁸ C. P. Jolyot de Crébillon, *Collection complete des oeuvres*, t. 1—14, Londres 1777 (Cior 18/21733). A. de Gramont, *Mémoires*, Paris 1742 (Cior 17/33848). Franciszek Ludwik Dionizy Siarczyński (1758—1829), w l. 1786—1788 kaznodzieja i profesor w kolegium warszawskim, na zlecenie króla opracował memoriał o soli, za który dostał medal Merentibus, opracował także zbiór umów Rzeczypospolitej zawartych z innymi państwami. Obie książki wykreślone.

oct. 4	<i>Histoire de Grandison</i>	à M-e Reverdil	7	8°
dec. 2	<i>Pamela ou la vertu recompensée</i> ¹³⁹	à Mr Kicki	8	8°
mai? 9	<i>Oeuvres de M-e Riccoboni</i> ¹⁴⁰	à Mr Siarczyński	4	8°
1786				
fevr. 6	<i>Der goldene Spiegel</i> v. Wielands	à M-e Reverdil ¹⁴¹	4	8°
„ 10	<i>The Castle of Otranto</i>	à M-e Sobolewska ¹⁴²	1	8°
fevr.? 6	<i>Die Geschichte der Abderiten</i> ¹⁴³	à M-e Reverdil	2	8°
juillet 6	<i>Les oeuvres de Fielding</i>	à Mr Puzyna	3	8°
„ 16	<i>Les contes morales de M-lle Uncy</i>	à Mr Meline ¹⁴⁴	2	8°
„ 24	<i>Die Dialogues des Diogenes</i>	} à M-lle Bokum ¹⁴⁵	1	8°
„ 24	<i>Wielands Prosaische Schrifte</i>		2	°
„ „	<i>Die Abentheuern des Don Sylvio</i>		2	8°
août 8	<i>Anecdotes de Philippe Auguste</i> ¹⁴⁶	à M-e Leullier	3	8°
„ 8	<i>Délassemens de l'homme sensible</i>	à M-e Reverdil	4	8°
„ 14	<i>Tom Jones ou l'enfant trouvé</i>	à M-e Reverdil ¹⁴⁷	4	8°
„ 29	<i>Bibliothèque de campagne</i>	à Mr Puzyna	4	8°
sept. 2	<i>Délassemens de l'homme sensible</i>	à Mr Puzyna	4	8°
oct. 4	<i>Hist. de Sophie</i>	à Mr Puzyna ¹⁴⁸	2	8°
1787				
janv. 12	<i>Hist. de Don Quichotte</i> ¹⁴⁹	à Mr Marival	6	8°
„ 22	<i>Sentimental journey</i> ¹⁵⁰	à Mr Sobolewski	2	8°
août 28	<i>Oeuvres de Riccoboni</i>	à Mr Siarczyński	2	8°
sept. 3	<i>Oeuvres de Riccoboni</i> ¹⁵¹	à Mr Dembowski	1	8°
1787				
sept. 29	<i>Pamela, oeuvres de Fielding</i>	à Mr Czarnek ¹⁵²	2	8°
nov. 5	<i>Bibliothèque de campagne</i> ¹⁵³	à Mr Czarnek	2	8°

¹³⁹ Autor obu powieści: Samuel Richardson. Obie wykreślone.

¹⁴⁰ Autorka: Marie Jeanne Riccoboni Laboras de Mézières. Wykreślono.

¹⁴¹ Wykreślono.

¹⁴² Autor: Horace Walpole. Izabela Sobolewska, córka Elżbiety Grabowskiej, żona Walentego. Wykreślono.

¹⁴³ Autor: Christoph Martin Wieland. Wykreślono.

¹⁴⁴ Książki wypożyczone przez Puzynę i Meline'a wykreślono.

¹⁴⁵ Pierwsza i trzecia książka wypożyczona przez pannę Bokum jest także autorstwa Wielanda. Wszystkie wykreślono.

¹⁴⁶ Autorka: Marguerite de Lussan (Barb 1/180). Wykreślono.

¹⁴⁷ Autor *Toma*: Henry Fielding. Obie książki pożyczone przez panią Reverdil wykreślone.

¹⁴⁸ Prawdopodobnie J. C. Le Vacher de Charnois, *Histoire de Sophie et d'Ursule*, t. 1–2, Paris 1788 (Barb 2/735). Ta książka i dwie inne wypożyczone przez Puzynę wykreślono.

¹⁴⁹ Autor: Miguel de Cervantes Saavedra. Wykreślono.

¹⁵⁰ Autor: Laurence Sterne. Wykreślono.

¹⁵¹ W obu wypadkach dzieła pani Riccoboni wykreślono.

¹⁵² Powieść S. Richardsons, a nie Fieldinga, wiele razy wydawana w XVIII w. Mateusz Czarnek, sekretarz i szambelan króla. Wykreślono.

¹⁵³ Nie wykreślono.

nov. 9	<i>Histoire de Gil Blas</i> ¹⁵⁴	à Mr Le Brun	4	8°
„ 9	<i>La vie et les aventures de Robin- son</i>	à Mr Le Jau ¹⁵⁵	3	8°
dec. 18	<i>Hist. de Don Quichotte</i>	à Mr Le Brun	3	8°
1788				
janv. 13	<i>Tom Jones</i>	à Mr Le Jau	4	8°
„ „	<i>Hist. de Gil Blas</i>	au même	4	8°
fevr. 25	<i>Tom Jones</i>	à Mr Dacosta ¹⁵⁶	4	8°
„ 29	<i>Le diable boiteux</i> ¹⁵⁷	à M-e Reverdil	1	8°
mars 26	<i>Mémoires de l'homme de qua- lité</i> ¹⁵⁸	à Mr Dacosta	2	8°
avril 3	<i>Délassemens de l'homme sensible</i>	à Mr Narbutt	2	8°
„ 15	<i>Anecdotes de la cour de Philippe Auguste</i>	à Mr Narbutt	3	8°
„ 8	<i>Oeuvres de Fielding</i>	à Mr Siarczyński	2	8°
„ 20	<i>Agathon von Wieland</i>	à M-e de Reverdil	4	8°
juillet 22	<i>Délassemens de l'homme sensible</i>	à Mr Dembowski	4	8°
août 6	<i>Oeuvres de Crébillon</i>	à Mr l'abbé Ponia- towski	7	8°
„ 12	<i>Histoire de Don Quichotte</i>	à M-e Grabowska	6	8°
1789				
juin 18	<i>Pamela ou la vertu récompensée</i>	à Mr Torri ¹⁵⁹	8	8°
7-bre 30	<i>Le diable boiteux</i>	à Mr Le Brun	1	8°
8-bre 7	<i>Le Compère Mathieu</i> ¹⁶⁰	à Mr Czarnek	1	8°
„ 13	<i>Diabeł kulawy</i>	à Mr Torri	2	8°
„ 9	<i>La paysanne pervertie</i> ¹⁶¹	à M-e Reverdil	4	8°
9-bre 2	<i>L'école des filles</i> ¹⁶²	à Mr Czarnek	1	8°
„ 12	<i>Lettres d'amour d'une religieuse</i> ¹⁶³	à Mr Torri	2	12°
„ 23	<i>Oeuvres choisies du Comte de Tressan</i>	à Mr Dacosta	2	8°

¹⁵⁴ Autor: Alain René Lesage. Wykreślono.

¹⁵⁵ Autor: Daniel Defoe. Niedokładny zapis nazwiska Henryka Jakuba Le Jay de Massuere, czytelnika także w 1789 i 1790 r. Wykreślono.

¹⁵⁶ Dacosta, osoba niezidentyfikowana. Wszystkie poprzednie książki wykreślone.

¹⁵⁷ Autor: A. R. Lesage. Wykreślono.

¹⁵⁸ A. F. Prévost, *Mémoires et aventures d'un homme de qualité*, t. 1–4, Paris 1728–1729 (Cior 18/51345, także inne wyd.). Wykreślono.

¹⁵⁹ Wśród dalszych wypożyczających osób: l'abbé Poniatowski to prymas Michał Jerzy Poniatowski, Torri (Torry), wolnomularz z Warszawy (Magier, s. 210). Wszystkie wypożyczenia wykreślono.

¹⁶⁰ Autor drugiego dzieła: Henri Joseph Du Laurens (Barb 1/653). Oba dzieła wykreślono.

¹⁶¹ Autor drugiego dzieła: Nicolas Edme Restif de La Bretonne. Oba dzieła wykreślono.

¹⁶² Nie udało się ustalić autora. Wykreślono.

¹⁶³ Autor: Mariano Alcaforada (Barb 2/1233). Wykreślono.

„ 27	<i>Oeuvres badines</i> du Comte de Caylus	à Mr Le Jay	2	8°
„ „	<i>Roman comique</i> de Scarron	à Mr Marival	3	8°
1790				
janv. 13	<i>Oeuvres</i> de Mr Fielding	à Mr Marival	3	8°
mars 31	<i>Délassemens de l'homme sensible</i> ¹⁶⁴	à Mr D'Albertrandi	4	8°
avril 14	<i>Avantures de Télémaque</i> ¹⁶⁵	à Mr Lipiński	1	8°
„ 26	<i>Nouvelles exemp. de Mr Servantes</i> ¹⁶⁶	à Mr Czarnek	1	8°
mai 11	<i>Oeuvres</i> de Mr Caylus ¹⁶⁷	à Mr Czarnek	1	8°

Poésie

1778				
avril 25	<i>Histoire poétique</i> de Gautruche rejejté par Mr Albertrandi et perdué	à M-e Reverdil	1	8°
août 1	<i>Dictionnaire abrégé de la fable</i> ¹⁶⁸	à M-e Reverdil	1	8°
1785				
fevr. 5	<i>Oeuvres</i> de Boileau	à M-e Reverdil	4	8°
„ 8	<i>Jerusalem délivrée</i> ¹⁶⁹	à Mr Marival	2	8°
dec. 24	<i>Oeuvres</i> de Racine (2-e. vol.)	au Roi	1	8°
1786				
janv. 18	<i>Oeuvres</i> de Racine 2-e vol.	à Mr Marival	1	8°
fevr. 18	Shakespeare traduit de l'anglois	à M-e Sobolewska	8	8°
mars 8	<i>Mythologie</i> de l'abbé Banier ¹⁷⁰	l'abbé Albertrandi	1	8°
mai 1	<i>Schauspiele</i> vom Gottl. Loren ¹⁷¹	à Mr Meline	1	8°
août 31	<i>Trauerspiele</i> von Lessing	à M-lle Constance	1	8°
sept. 11	<i>Avantures de Télémaque</i>	à M-e de Reverdil	1	8° fig.
„ 26	[?] ¹⁷²	à Mr Bokum	3	8°
1787				
fevr. 16	<i>Idylles</i> de Théocrite	au Roi	1	8°
avril 19	<i>Works</i> of Pope, Shakespeare	à M-e Sobolewska	2	8°
mai 23	<i>Eugenie</i> par Beaumarchais	à Mr Le Brun	1	8°

¹⁶⁴ Pięć kolejnych dzieł wykreślono.

¹⁶⁵ Autor: François de Fénelon. Wykreślono.

¹⁶⁶ Niewłaściwie zanotowano nazwisko autora, powinno być Cervantes. Wykreślono.

¹⁶⁷ Wykreślono.

¹⁶⁸ Autor drugiego dzieła: Pierre Chompré. Oba wykreślono.

¹⁶⁹ Autor drugiego dzieła: Tasso. Oba wykreślono.

¹⁷⁰ Dzieła Racine'a i następne wykreślono.

¹⁷¹ Gottlieb Loren[?] Nie udało się ustalić autora. Wykreślono.

¹⁷² *Trauerspiele* Lessinga miały kilka wydań (1772, 1777, 1786 — CBN 96/382). Liczne były edycje *Telemaka*. Dzieła trzeciego nie udało się odczytać. Wszystkie wykreślono.

juin 4	<i>Les jardins</i> ¹⁷³	à M-e Reverdil	1	12°
août 26	<i>Oeuvres de Shakespeare</i>	à Mr Benvenuti	8	8°
sept. 9	<i>Atlas de Zanoni</i>	au Roi	1	fol.
sept. 29	<i>Oeuvres de J. B. Rousseau</i>	à Mr Le Brun	3	8°
oct. 26	<i>Jerusalem délivrée</i>	à Mr Renard ¹⁷⁴	5	12°
nov. 7	<i>Oeuvres de Molière</i>	à Mr de Maison- neuve ¹⁷⁵	6	8°
„ 15	<i>La Pucelle d'Orléans</i>	à Mr Nowakowski auprès de Mr Gaw- roński ¹⁷⁶	1	8° fig.
1788				
janv. 15	<i>Commedie de Terence</i>	} au Roi	2	fol.
„ „	„ de Plaute		2	4°
„ „	<i>Oeuvres d'Ovide</i>		9	8°
„ 16	<i>Metamorphoses d'Ovide p. Cor- neille</i>	à Mr Clermont	1	8°
„ 16	<i>Metamorphoses d'Ovide</i>	à Mr Kamsetzer ¹⁷⁷	1	8°
„ 24	<i>Oeuvres d'Horace</i>	à Mr Komarzewski ¹⁷⁸	7	8°
fevr. 8	<i>Juvenalis Satyrae</i>	au P-ce Stanislas	1	8°
fevr. 19	<i>Poetae graeci veteres</i>	à Mr Pallavicini tea- tyn pour le père Portalupi ¹⁷⁹	1	fol.
„ 28	Virgile	au Roi	3	8°
juillet 20	<i>La jeune Grecque</i> ¹⁸⁰	à Mr Stan. Trembecki	1	8°
août 5	<i>Paradisus amissus</i> ¹⁸¹	au Roi	2	4°
août 26	<i>Opera Virgilii</i> }	à Mr le Chan. Al- bertrandi ¹⁸²	1	4°
„ „	<i>Opera Horatii</i> }		1	4°

¹⁷³ Autor ostatniego dzieła: Jacques Delille. Wszystkie cztery książki wykreślone.

¹⁷⁴ Książd Renard awanturnik przybyły z Francji, cieszył się względami siostry króla, Zamoyskiej. Wszystkie 4 pozycje wykreślono.

¹⁷⁵ Joseph de Maisonneuve, Francuz sprowadzony przez E. Lubomirską, jej faworyt. Wykreślono.

¹⁷⁶ Autor poematu: Voltaire. Nowakowski, może pomocnik A. Gawrońskiego, astronoma i matematyka króla (zob. 2.14, przyp. 4). Wykreślono.

¹⁷⁷ Jan Chrzyciel Kamsetzer (1753–1795), architekt, rysownik, od 1773 r. na służbie u króla. Książki pożyczone przez króla, Clermonta i Kamsetzera wykreślono.

¹⁷⁸ Jan Chrzyciel Komarzewski, szef kancelarii wojskowej Stanisława Augusta. Wykreślono.

¹⁷⁹ Pallavicini, brak innych bliższych danych. Dzieło poprzednie oraz wypożyczone dla Portalupiego wykreślone.

¹⁸⁰ Autora książki nie udało się ustalić. Wykreślono książkę tę i poprzednią.

¹⁸¹ J. Milton, *Paradisus amissus latine redditum*, t. 1–2, Oxonii 1750 (BrMGC 17/958/612). Wykreślono.

¹⁸² Obie książki pożyczone przez Albertrandiego zostały wykreślone.

1788				
sept. 2	<i>La veuve du Malabar</i>	au Roi pour la Princesse de Ligne ¹⁸³	1	8°
1789				
janv. 31	<i>Poesie drammatiche</i> dell Apost. Zeno ¹⁸⁴	au P-ce Stanislas	11	8°
avril 22	<i>Lucrece</i> , traduction nouvelle ¹⁸⁵	au P-ce Stanislas	2	8°
mai 15	<i>Poems</i> by M. Gray ¹⁸⁶	à Mr Alexandrowicz	1	8°
7-bre 5	<i>Iliade</i> d'Homere ¹⁸⁷	à Mr Lipiński	2	8°
8-bre 4	<i>Théâtre (Le) des Grecs</i> ¹⁸⁸	M-e Zamoyska	3	4°
„ 7	<i>Oeuvres</i> de Molière	Mr Podbielski ¹⁸⁹	6	8°
X-bre 10	<i>Cartouche ou les voleurs</i> ¹⁹⁰	au Roi	1	8°
X-bre 24	<i>Odysée</i> d'Homere p. Dacier	à Mr Lipiński	3	8°
„ 24	<i>The Iliad</i> of Homer ¹⁹¹	au P-ce S. Poniatowski	6	8°
1790				
fevr. 22	<i>Oeuvres</i> de Racine	à Mr P [?]	2	8°
mars 11	<i>Oeuvres</i> de Molière	à Mr P [?] ¹⁹²	2	8°
mars 17	<i>Théâtre</i> de Marivaux	à Mr Ostrowski ¹⁹³	2	8°
avril 18	<i>Works (The)</i> of Pope ¹⁹⁴	à M-e la G-le Grabowska	2	8°
„ 27	<i>Roland furieux</i>	à Mr Rembieliński ¹⁹⁵	4	8°
mai 26	<i>Comedie</i> del Sign. Goldoni	à Lipiński	1	8°
juin 16	<i>Poesies gallickes d'Ossian</i> ¹⁹⁶	à Mr Rembieliński	1	8°
7-bre 3	<i>Comedies (Les)</i> de Terence	à Mr Rembieliński	1	8°
sept. 14	<i>Oeuvres</i> de Racine	à M-e Branicka ¹⁹⁷	7	8°

¹⁸³ A. M. Lemierre, *La veuve du Malabar, ou l'empire des coutumes, tragédie*, Paris 1780. (CBN 94/367). Helena z Massalskich Potocka, I voto księżna de Ligne (1763–1815). Nie wykreślono.

¹⁸⁴ A. Zeno, *Poesie drammatiche*, t. 1–10, Venezia 1744 (BrMGC 27/844/288). Wykreślono.

¹⁸⁵ Prawdopodobnie przekład francuski Lukrecjusza z 1708 r. (BNck). Wykreślono.

¹⁸⁶ Th. Gray, *Poems*, London 1768. Wykreślono.

¹⁸⁷ Homer w tłumaczeniu francuskim, zob. 3.4, przyp. 40. Wykreślono.

¹⁸⁸ P. Brumoy, *Théâtre des Grecs*, t. 1–3, Paris 1785–1789 (BrMGC 27/83). Wykreślono.

¹⁸⁹ Wykreślono.

¹⁹⁰ Nie ustalono autora książki. Wykreślono.

¹⁹¹ Homer w przekładzie angielskim, zob. 3.3, przyp. 29. Wykreślono.

¹⁹² Dwoch nazwisk wypożyczających nie odczytano. Pozycje wykreślono.

¹⁹³ P. de Marivaux, *Le théâtre*, t. 1–4, Amsterdam 1754 (BNck). Tomasz Adam Ostrowski (1735–1817), podskarbi nadworny, prezes Kamery. Wykreślono.

¹⁹⁴ A. Pope, *Works*, vol. 1–3, London 1776 (BNck). Nie wykreślono.

¹⁹⁵ Autor: Lodovico Ariosto. Prawdopodobnie Józef Rembieliński, tłumacz *Neposa Życia wybornych hetmanów* (1783). Wykreślono.

¹⁹⁶ Pierwsze dzieło, komedie Goldoniego — miały dużo wydań w XVIII w. Autorem drugiego dzieła jest James Macpherson (CBN 128/12). Oba dzieła wykreślono.

¹⁹⁷ Błżbieta z Poniatowskich Branicka, siostra króla. Komedie Terencjusza i dzieła Racine'a wykreślono.

Arts et métiers

1780			
sept. 18	<i>Anweisung die Pferde etc.</i> Bour- ringhausen	à Mr Doebel ¹⁹⁸	1 8° fig.
1783			
août 12	<i>Dictionnaire des graveurs</i> par Basan	à Mr Meline ¹⁹⁹	3 8°
1785			
nov. 17	<i>Description de l'art du menuiser</i>	à Mr le G-l Rieule ²⁰⁰	1 fol. fig.
dec. 14	<i>Académie des jeux</i> ²⁰¹	à Mr Bouquet	2 8°
1786			
fevr. 21	<i>Dictionnaire des arts et mé- tiers</i> ²⁰²	à Mr Duhamel	3 8°
mai 10	<i>Perspectiva pictorum et arch.</i> Putei	à Mr Fontana ²⁰³	1 fol. fig.
1787			
janv. 12	<i>Les 10 livres de l'architecture</i> de Vitruve ²⁰⁴	au P-ce Stanislas	1 fol. fig.
dec. 14	<i>Dictionnaire d'architecture</i> ²⁰⁵	} à Mr Duhamel	2 4°
„ „	<i>Traité de la coupe des pierres</i> ²⁰⁶		1 fol.
1788			
janv. 14	<i>Mémoire</i> par Lorient	à Mr Torri	1 8°
fevr. 19	<i>Recherches sur la porcelane</i>	à Mr Torry	1 8°
avril 11	<i>Cours d'architecture</i> ²⁰⁷	à Mr Torry	1 4° fig.
„ 20	<i>Farben Belustigung</i> ²⁰⁸	à M-e Reverdil	1 8°
1789			
mars 3	Vitruvius par Galiani ²⁰⁹	au Roi	1 fol.
juillet 16	<i>Analyse sur les jeux d'hazard</i>	Bellefroid ²¹⁰	1 8°

¹⁹⁸ Książki nie udało się zidentyfikować. Fryderyk Rudolf de Doebel (Döbel), pierwszy koniuszy stajni królewskiej w Warszawie (Trembecki I, s. 265). Nie wykreślono.

¹⁹⁹ P. F. Basan, *Dictionnaire des graveurs*, t. 1–2, Paris 1767 (Brunet 1/686). Nie wykreślono.

²⁰⁰ Autor: Jacques André Roubo (Reverdil, Larousse). Rieule, zob. 1.2, przyp. 3. Wykreślono.

²⁰¹ *L'académie des jeux*, por. Brunet 6/10473. Wykreślono.

²⁰² Autor: Thomas Corneille (Barb 1/694). Wykreślono.

²⁰³ P. Puteus, *Perspectiva pictorum et architectorum*, t. 1–2, Romae 1693–1700 (Reverdil, Brunet 4/984). Jan Kanty Fontana. Nie wykreślono.

²⁰⁴ Dzieło, zob. 2.2, przyp. 14. Wykreślono.

²⁰⁵ Dzieło, zob. 3.3, przyp. 141. Wykreślono.

²⁰⁶ Autor: Jean Baptiste La Tue (Reverdil). Wykreślono.

²⁰⁷ Trzy dzieła wypożyczone przez Torry'ego: 1) A. J. Lorient, *Mémoire sur une découverte dans l'art bâtir*, Paris 1774; 2) nie zidentyfikowane; 3) A. Ch. d'Aviler, *Cours d'architecture*, kilka wydań w XVIII w. Wszystkie wykreślone.

²⁰⁸ Książki nie zidentyfikowano. Wykreślono.

²⁰⁹ P. Vitruvius, *L'architettura colla traduzione italiana e coment. Bernardo Galiani*, Napoli 1758 (Brunet 5/1330). Wykreślono.

²¹⁰ Książki nie zidentyfikowano. O wypożyczającym brak bliższych wiadomości. Wykreślono.

Livres de médailles

1782					
dec. 22	<i>Thaler</i> [?] <i>Cabinet</i> ²¹¹	à Mr Moszyński	1	8°	
1784					
août 10	<i>Traité des pierres gravées</i> par Mariette		2	fol.	
„ „	<i>Description des pierres gravées du Cabinet du Duc d'Orléans</i>	à Mr Albertrandi ²¹²	2	fol. fig.	
1786					
janv. 24	<i>Thesaur. Brandenb.</i> Begeri	} à Mr Albertrandi ²¹³	2	fol. fig.	
„ „	<i>Museum reginae Christinae</i>		1	fol.	
1785					
juillet 1	<i>Dactylitheca</i> Gorlaei	} à Mr Albertrandi ²¹⁴	2	4°	
„ „	<i>Collection of gems</i> by Ogli		1	4°	
„ 25	<i>Tabulae</i> Arbuthnoti ²¹⁵	à Mr Benvenuti	1	4°	
nov. 23	<i>Recueil de médailles</i> par Mr Pellerin ²¹⁶	à Mr Albertrandi	10	4° fig.	
dec. 10	<i>Histoire des rois de Thrace</i>	} à Mr Naruszewicz pour Mr Albertrandi	1	fol.	
„ „	<i>Regum veterum numismata</i> ²¹⁷		1	4°	
1787					
nov. 14	<i>Catalogus numophylacii caes. Vindon.</i> Eckheli	}	2	fol.	
„ „	<i>Recueil de medailles</i> p. Pellerin		10	4°	
„ „	<i>Numi veteres anecdoti</i> Eckhel ²¹⁸		1	4°	
„ „	<i>Populorum et regum numi veteres</i> ²¹⁹		1	4°	
„ „	<i>Thesaurus Morellianus in 12 imper.</i>		3	fol.	

²¹¹ Dzieło nie zidentyfikowane. Wykreślono.

²¹² Dzieła wypożyczone przez Albertrandiego: 1) P. J. Mariette, *Traité des pierres gravées*, v. 1–2, Paris 1750 (Brunet 3/1429); 2) La Chau, Le Blond, *Pierres gravées du cabinet du duc d'Orléans*, v. 1–2, Paris 1780 (Brunet 6/29593). Oba wykreślone.

²¹³ Dwa dzieła wypożyczone: 1) L. Begerus, *Thesaurus brandenburgicus selectus*, v. 1–3, Colon. March. 1696 (Brunet 2/735); 2) S. Hawercamp, *Médailles du cabinet de la reine Christine*, La Haye 1742 (Brunet 3/62). Wykreślone.

²¹⁴ Dzieła wypożyczone: 1) A. Gorleaus, *Dactylitheca*, t. 1–2, Lugduni Batav. 1695 (Brunet 6/29586); 2) G. Ogle, *Gemmae antiquae or a collection of gems*, Londini 1741 (Brunet 4/174). Wykreślone.

²¹⁵ Dzieło, zob. 3.8, przyp. 17. Wykreślono.

²¹⁶ J. Pellerin, *Recueil des médailles*, Paris 1762 (Brunet 4/473). Wykreślone.

²¹⁷ Pierwsze dzieło niezidentyfikowane, autor drugiego: Erasm Froelich (Brunet, 6/29777). Oba wykreślone.

²¹⁸ Dzieła J. H. Eckhela: *Catalogius* (Vindobonae 1779) i *Sylloge I numorum veterum anecdotorum thesauri* (Viennae 1786) notuje Brunet (2/928).

²¹⁹ Nie zidentyfikowano.

Date,	Polonia suite	à qui	quantité ou valeur
1786. Juillet 15.	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 8.
sept. 28	Epistolarum Andreae Zalaski	à M. Spickowski	1. 100.
"	Epistolarum...	à M. N...	1. 8.
"	Epistolarum...	à M. N...	1. 8.
1787. Janv. 22	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
sept. 20	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Nov. 27	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 4.
Nov. 29	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 4.
1788 Janv. 30	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Mars 15	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Mars 17	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Juin 21	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Août 11	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 4.
Sept. 22	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 8.
Sept. 25	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 8.
1789 Janv. 3	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	2. 8.
Mars 10	L'histoire de la Pologne	à M. Albertardi	1. 4.
Janv. 12	Description d'Israël	à M. Cracki	1. 10.
Janv. 29	Description d'Israël	à M. Cracki	1. 10.

6. Rejestr wypożyczeń z biblioteki Stanisława Augusta.

Graduate L. Alantii 1795. 13.
Kolegium Biblioteczne Uniwersytetu Wileńskiego
zgodnie z wyprawą w towarach, w
prezencji w Dyaryuszu Sejmu 1786.
Ja nie należę do tej jurysdykcji.

Do Biblioteki w Wilnie, alba w Bibliotece w Wileńcu, alba
w Biblioteczce w Lublinie, lub w Doubaruniach, pierwsza
które były w doubaruniach w Formacji 16.
Pod Tytułem Ocalemie prawdy pamiątki
prowizorskiej. Wzta to ad pomicie na swe
Pismo pod Tytułem: Acta cartae de dicitie!
Dokument in forma 12. pod Tytułem: Acta
de dicitie.

A. Zbiór Pism z Archiwum, pod Tytułem
Pefime, patenta.

A. Zbiór Zmowy i Prawa w Wilnie
z roku 1786. do roku 1795. inclusive.

Zapewniając Tytuł Pism, brzecha do
władzy w o szarych, bezpiecznych,
Omb i adcypli da Grodna. Peliuancie
bedzie przez A. Michalica A. H.
Wskazy te same trudności, które były
wskazy dalaque Dyaryuszu Sejmu 1786.
1795.

7a-b. List Stanisława Augusta do Jana Chrzyciela Albertrandiego, Grodno, 1 III 1795 r.

prawa do własności w sprawie
zadecyzji nr 107. Co i tego
sąga niechde: Ma o trzy Numera
prawie, w sprawie o daną
w sprawie.

8. Superekslibris Stanisława Augusta.

„ „	<i>Thesaurus Morellianus in famil. rom.</i> ²²⁰		2	fol.
„ „	<i>Numi August. a Trajano Decio</i> ²²¹	à Mr Albertrandi	2	fol.
„ „	<i>Opera Goltzii</i> ²²²		5	fol.
„ „	<i>Thesaur. britannicus</i> ²²³		1	4°
„ „	<i>Tentamina rei nummariae a Froelich</i> ²²⁴		1	4°
„ „	<i>Sicilia di Paruta</i> ²²⁵		1	fol.
„ „	<i>Numismata seconis</i> ²²⁶		1	fol.
„ „	<i>Annales regum Syriae a Froelich</i>		1	fol.
„ „	<i>De numismata aurea a Khell</i>		1	4°
„ „	<i>Notitia elementaris a Froelich</i>		1	4°
„ „	<i>Ad numism. regum appendix</i> ²²⁷		1	4°
dec. 4	<i>Thesaurus britannicus</i>	à Mr Albertrandi ²²⁸	1	4°
1788				
avril	<i>Numismata Gessneri</i> ²²⁹	à Mr Albertrandi	4	fol.
8-bre 11	<i>Numismata imp. roman. Banduri</i> ²³⁰	à Mr Albertrandi	1	fol.

Art militaire

1783

mars 12	<i>Mémoires de M. le marquis Feuquières</i>	au Prince Joseph ²³¹	4	8°
---------	---	---------------------------------	---	----

1784

mai 25	<i>Nouveau cours de mathemat. par Belidor</i>	à Mr Moszyński	1	4°
--------	---	----------------	---	----

²²⁰ Dzieła S. Hawercampa, zob. 3.9, przyp. 35.

²²¹ Nie zidentyfikowano.

²²² H. Goltz, [Opera:] *Fasti magistratorum et triumphatorum Romanorum*, Antverpiae 1563–1579 (Brunet 2/1653).

²²³ Autor: Nikolas Franz Haym (Brunet 3/65).

²²⁴ E. Froelich, *Quatuor tentamina in re numaria*, Viennae 1737 lub 1750 (CBN 55/869–870).

²²⁵ F. Paruta, *La Sicilia descritta con medaglia*, Palermo 1612 (Brunet 4/392–393).

²²⁶ Może to E. Froelicha *Numismata cimellii*, p. 1–2, Viennae 1754–1755 (CBN 55/869).

²²⁷ E. Froelicha *Annales* i *Notitia* z XVIII notuje Brunet (2/1403). J. Khella *De numismata i Ad numism. regum appendix* także Brunet (2/658). Wszystkie dzieła wypożyczone 14 XI 1787 r. przez Albertrandiego nie wykreślone.

²²⁸ Nie wykreślono.

²²⁹ Data zalana atrymentem. J. J. Gessner, *Numismata regum Macedoniae*, Tiguri 1735–1738 (Brunet 2/1569). Nie wykreślono.

²³⁰ Zob. 3.9, przyp. 36. Nie wykreślono.

²³¹ A. Feuquières de Pas, *Mémoires*, t. 1–4, Amsterdam 1741 (Quérard 3/17). Prince Joseph to książę Józef Poniatowski, bratanek króla. Nie wykreślono.

1785					
nov. 23	<i>Architecture hydraulique</i> par Belidor ²³²	à Mr Rieule	4	4°	fig.
1787					
mai 2	<i>La science des ingenieurs</i>	à Mr Bakałowicz ²³³	1	4°	
août 27	<i>Élém. de fortif.</i> ²³⁴	à Mr Torry	1	8°	
1788					
janv. 23	<i>Mélange sur Cesar</i> ²³⁵	au Roi	1	8°	
„ 28	<i>Observation sur la constit. milit.</i> ²³⁶		1	8°	
„ „	<i>Correspondance</i> de Mr Montalemb. ²³⁷	à Mr Podbielski	3	8°	
fevr. 4	<i>Campagne</i> de Duc de Coigny ²³⁸	à Mr Podbielski	3	8°	
fevr. 6	<i>Mémoires</i> de Guichard	}	2	4°	
„ „	<i>Mémoires</i> du même ²³⁹		4	8°	
„ 4 [?]	<i>Campagnes</i>	à Mr Podbielski	9	8°	
mars 26	<i>Mélanges sur Cesar</i> ²⁴⁰	à Mr Podbielski	1	8°	
mars 29	<i>Éssai de tactique</i>	}	1	4°	
„ „	<i>Commentaires sur Turpin</i>		3	8°	
„ „	<i>Remarques sur la tactique</i> de Guibert ²⁴¹		à Mr Podbielski	1	8°
avril 13	<i>Remarques</i> par Warnery ²⁴²	à Mr Podbielski	3	8°	
8-bre 16	<i>Dictionnaire militaire</i> ²⁴³	à Mr Clermont	5	8°	
„ „	<i>Instruction pour l'infanterie p. Louis XVI</i> ²⁴⁴	pour le P-e Stanislas	1	8°	

²³² Oba dzieła Belidora, które miały po kilka edycji w XVIII w., notuje BNck. Wykreślono.

²³³ Autor: Bernard Forest de Belidor. Jan Bakałowicz, autor kilku książek na tematy strategiczne w czasach stanisławowskich. Nie wykreślono.

²³⁴ G. Le Blond, *Éléments de fortification* (dużo wydań w XVIII w., BNck). Wykreślono.

²³⁵ K. E. de Warnery, *Mélange de remarques surtout sur César*, Warszawa 1782 (E32/203–204). Wykreślono.

²³⁶ Autor: Joseph Hippolyte de Guibert (Berlin 1777 – BNck). Wykreślono.

²³⁷ Autor: Marc René Montalembert (Londres 1777 – BNck). Wykreślono.

²³⁸ F. de Coigny, *Campagne [...] en Allemagne*, p. 1–4, Amsterdam 1741–1742 (BNck). Wykreślono.

²³⁹ Ch. Guischard, *Mémoires critiques et historiques sur l'antiquités militaires*, t. 1–4, Berlin 1774 (BNck). Wykreślono.

²⁴⁰ Oba dzieła: *Campagnes* i *Mélanges* wykreślono.

²⁴¹ Dzieła wypożyczone 29 III 1788: autorem pierwszego i trzeciego J. H. de Guibert, drugiego – K. E. de Warnery (*Commentaires sur les commentaires du comte de Turpin*, t. 1–3, St. Marino 1777 – BNck). Wszystkie wykreślono.

²⁴² K. E. de Warnery, *Remarques sur le militaires des Turcs*, Lipsic 1770 (E 32/204). Wykreślono.

²⁴³ Autor: François Alexandre Aubert de La Chesnaye-Desbois (CBN 4/1154–1155). Wykreślono.

²⁴⁴ Książki nie zidentyfikowano, wykreślono.

8-bre 25	<i>Histoire de Polybe</i> p. Folard ²⁴⁵	Mr le Gen. Komarzewski	7	4°
1789				
mars 23	<i>Introd. à l'hist. de la g. de 1756</i> ²⁴⁶	au Roi pour le prince Joseph	1	4°
août 20	<i>Fantasies militaires</i> ²⁴⁷	à Mr le C-te Jean Potocki	2	8° fig.
X-bre 7	<i>Éléments de fortifications</i> par Le Blond	à Mr Dahlke ²⁴⁸	1	8°
dec. 24	<i>Tactique (La) ou discipline selon les nouv. reglemens Prussiens</i> par Mr D. G. ²⁴⁹	à Mr Torry	1	8° fig.
Livres qui regardent la Pologne				
1780				
mars 21	<i>Vita praesulum Poloniae</i> ²⁵⁰	à Mr Nielubowicz	3	8°
janv. 25	<i>Collectio magna historica</i> ²⁵¹	à Mr Nielubowicz	2	fol.
1779				
dec. 20	<i>Sarmatia Europea</i> p. Kleczewski ²⁵²	à Mr Nielubowicz	1	4°
1776				
avril 15	<i>Chronicon hist. polonicae</i> Dlugossi	} perdu par Lui	2	4°
1777	Vincent Kadlubko et Martinus Gallus scriptores hist.		1	fol.
janv. 16	<i>De origine</i> Cromer		à Mr Trembecki ²⁵³	1
1780				
dec. 6	<i>Historiarum Poloniae</i> à Rudawski ²⁵⁴	à Mr Naruszewicz	1	fol.

²⁴⁵ Autor: Polybius, komentator: Jean Charles Folard. Dzieło miało kilka edycji (Brunet 4/797). Wykreślono.

²⁴⁶ Lloyd, *Introduction à l'histoire de la guerre 1756 ou mémoires militaires*, Londres 1784 (Barb 2/959). Nie wykreślono.

²⁴⁷ Autor: Charles Joseph de Ligne (wyd. 1780, 1783). Nie wykreślono.

²⁴⁸ Książka, zob. przyp. 234. Mr Dahlke, prawdopodobnie ktoś z rodziny pierwszego męża Reverdilowej, może jej syn. Nie wykreślono.

²⁴⁹ Autor: de Gisors (Barb 4/666 — wyd. 1759). Wykreślono.

²⁵⁰ Autor: Franciszek Rzepnicki (wyd. 1761 — E 26/547). Nie wykreślono.

²⁵¹ Wydawnictwo W. Mitzlera w 5 tomach (Warszawa 1761—1777 — E 22/444—445). Nie wykreślono.

²⁵² Wyd. Lwów 1769 (E 19/275). Nie wykreślono.

²⁵³ Trembecki wypożyczył: 1) kronikę Długosza wydaną w l. 1711—1712 (E 15/244); 2) kroniki Kadlubka i Galla wydane razem w 1749 r. (E 19/9) i 3) edycję z XVI w. Kromera *De origine et rebus gestis Polonorum libri* (E 20/280 — były wyd. 1555, 1558 i 1568). Wszystkie dzieła wykreślone, lecz ponadto sam Reverdil dopisał: „perdu par Lui”.

²⁵⁴ Wydanie z 1755 r. (E 26/455—456). Nie wykreślono.

„ 15	<i>Hist. des diéttes de Pologne</i> par Bizardieu ²⁵⁵	}	à Mr Nielubowicz	2	12°
„ „	<i>Historia Poloniae</i> Joach. Pastorii ²⁵⁶			1	8°
1783					
juin 20	<i>Hist. de Jean Sobieski roi de Pol.</i> ²⁵⁷		à Mr Bacciarelli	1	8°
„ 26	<i>Janociana</i> ²⁵⁸		à Mr Boelcke	2	8°
dec. 6	<i>Hist. rerum polonicarum</i> Neugebauri ²⁵⁹		à Mr Naruszewicz	1	4°
1784					
fevr. 26	<i>Monumenta Sarmatarum Starovolscii</i>	}	à Mr Boelcke ²⁶⁰	1	fol.
mars 9	<i>Polonia litter.</i> J. D. Janocki			1	8°
oct. 28	<i>Les fastes de Pologne</i>			2	8°
„ „	<i>Tractatus tres</i> Starovolscii			1	4°
dec. 27	<i>Commune privilegium inclyti R. P.</i> J. Lascii ²⁶¹		à Mr Naruszewicz	1	fol.
1785					
fevr. 2	<i>Historia Vladislai</i> à Kobierzycki		à Mr le Chamb. Bronikowski ²⁶²	1	4°
oct. 13	<i>Histoire de Stanislas premier</i>		à Mr Kleszczyński ²⁶³	2	8°
nov. 2	<i>Relation du voyage de la reine</i>		à Mr Friese ²⁶⁴	1	4°
„ 7	<i>Effata regum Poloniae</i>	}	à Mr Mostowski	1	4°
„ „	<i>Singularia quaedam</i>			1	12°
„ „	<i>Jus Regni Poloniae</i>			1	4°
1786					
mai 10	<i>Miechovia</i> Samuelis Nakielski ²⁶⁶		à Mr Naruszewicz	1	fol.

²⁵⁵ Autor: Michel David de La Bizardière, wyd. 1697 r. (E 13/156). Nie wykreślono.

²⁵⁶ Wydanie z 1685 r. (E 24/114). Nie wykreślono.

²⁵⁷ Autor: Gabriel François Coyer, wydanie z 1761 r. (E 14/436–437). Wykreślono.

²⁵⁸ Autor: Jan Daniel Janocki. Wydanie w 2 tomach, 1776, 1779 (E 18/459). Wykreślono.

²⁵⁹ Wydanie z 1611 lub 1618 r. (E 23/88). Nie wykreślono.

²⁶⁰ Cztery dzieła wypożyczone przez Boelckego: Starowolskiego *Monumenta* z 1655 r. (E 29/195), Janockiego *Polonia litterata* z 1750 r. (E 18/460), Starowolskiego *Tractatus tres* z 1734 r. (E 29/210) i Contanta d'Orville *Les fastes de Pologne* z 1773 r. (E 14/388). Wszystkie wykreślone.

²⁶¹ Jan Łaski, zob. E 21/79–80. Nie wykreślone.

²⁶² Wyd. z 1655 r. (E 19/360). Może Aleksander Bronikowski, przyjaciel ks. Józefa Poniatowskiego (Magier, s. 369). Wykreślono.

²⁶³ J. D. Seyler, *Histoire de Stanislas I*, t. 1–2, Frankfurt 1740 (E 27/416). Kleszczyński, brak bliższych danych. Wykreślono.

²⁶⁴ Książka, zob. 3.16, przyp. 99. Friese, zob. przyp. 30. Wykreślono.

²⁶⁵ M. Chwałkowskiego: *Effata regum* z 1694 r. (E 14/235), *Jus Regni Poloniae* z 1684 r. (E 14/235), *Singularis quaedam polonica* z 1696 r. lub 1698 (E 14/236). Wykreślono.

²⁶⁶ Wyd. z 1634 r. (E 23/25). Wykreślono.

juin 27	<i>Éloge historique de Stanislas Aug.</i> ²⁶⁷	à Mr Dembowski	1	8°
juil. 15	<i>Kirchengeschichte des Koenigr. Polen</i> ²⁶⁸	à Mr Albertrandi	1	8°
sept. 28	<i>Epistolarum Andreae Załuski</i>	à Mr Pęczkowski ²⁶⁹	1	fol.
„ „	<i>Fragmenta Fredri</i>	} à Mr Naruszewicz signé Kaczanowski	1	8°
„ „	<i>Gestarum populi Poloni eiusdem</i>		1	8°
„ „	<i>Commentarius rerum Polonicarum</i> ²⁷⁰		1	4°
1787				
janv. 3	<i>Hist. générale de Pologne</i>	à Mr l'abbé Ponia- towski ²⁷¹	3	8°
sept. 20	<i>Hist. de Stan. Leszczyński.</i>	à Mr Lipiński ²⁷²	2	8°
„ 27	<i>Limites Regni Poloniae</i> ²⁷³	à Mr Czacki	1	4°
nov. 30	<i>Historia naturalis a Rzączyński</i> ²⁷⁴	à Mr Naruszewicz	2	4°
1788				
janv. 30	<i>History of Poland</i> ²⁷⁵	à Mr Duhamel	2	8°
mars 15	<i>Hist. de Stanislas premier</i>	à Mr Marechal Mni- szech ²⁷⁶	2	8°
mai 21	<i>Epistolarum p. And. Ch. Załuski</i>	à Mr Naruszewicz	4	fol.
juin 21	<i>Relation du voyage de la reine de Pologne</i>	à M-e Zamoyska ²⁷⁷	1	4°
août 11	<i>Tractatus de Polonia nunquam trib.</i>	à Mr Tepper par Mr Bouquet ²⁷⁸	1	4°
„ 22	<i>Histoire de Jean Sobieski</i>	à Mr Carsini ²⁷⁹	1	8°

²⁶⁷ W. Tęgoborski, *Éloge historique de Stanislas Auguste*, Varsovie 1785 (E 31/77). Wykreślono.

²⁶⁸ Autor: Christian Gottlieb Friese (E 16/332). Nie wykreślono.

²⁶⁹ A. Ch. Załuski, *Epistolae*, t. 1–3: Brunsbergae 1709–1719, t. 4: Vratislaviae 1761 (E 34/157–161). Stanisław Pęczkowski, sekretarz Kamery Królewskiej w Warszawie. Nie wykreślono.

²⁷⁰ Wymienione *Fragmenta* A. M. Fredry mogą odnosić się do części z jego utworu; księgi *Gestorum populi poloni* wyszły w 1652 r. i miały edycje następne (E 16/307). Autor trzeciego dzieła: Jan Dymitr Solikowski (E 29/41). Wszystkie wykreślono.

²⁷¹ Autor: P. J. Solignac, zob. 3.6, przyp. 15. L'abbé Poniatowski, to prymas.

²⁷² Wykreślono.

²⁷³ Autor: Maciej Dogiel. Nie wykreślono.

²⁷⁴ Wyd. z 1721 r. (E 26/541). Nie wykreślono.

²⁷⁵ R. B. Connor, *The history of Poland*, London 1698 (E 14/364). Wykreślono.

²⁷⁶ Michał Jerzy Wandalin Mniszech (1742–1806), marszałek wielki koronny. Wykreślono.

²⁷⁷ Autorem *Relation* jest Laboureur. Wypożyczenie Naruszewicza i Zamoyskiej wykreślono.

²⁷⁸ Książka J. Schultza (Szuleckiego) *Tractatus historico-politicus de Polonia nunquam tribularia* (Gedani 1694 — E 27/290) była wypożyczona przez kogoś z rodziny bankiera Teppera, może przez Ludwika Wilhelma Fergussona, autora rozprawy doktorskiej z 1789 r. (E 31/99). Wykreślono.

²⁷⁹ Carsini, brak bliższych danych. Wykreślono.

8-bre 25	<i>Relation de voyage de M-e Guebriant</i>	à M-e Julie Potocka ²⁸⁰	1	4°
1789				
janv. 3	<i>History of Poland by Connor</i>	à M-e Alexandrowicz ²⁸¹	2	8°
avril 16	<i>Statut Wielkiego Xięstwa Litew.</i>	à Mr Juniewicz ²⁸²	1	fol.
juin 11	<i>Traité des puissances europ. par Kaliszewski</i> ²⁸³	au Roi	1	8°
juin 12	<i>Description d'Ucranie[!] par Beauplan</i>	à Mr Czacki ²⁸⁴	1	4°
9-bre 29	<i>Histoire de Stanislas I-er</i>	à Mr Karczewski ²⁸⁵	2	8°

Livres polonois

[b.d.]	<i>Żywot i śmierć przez Orzechowskiego</i> ²⁸⁶	à Mr Clermont p. Prince Stanislas	1	8°
1780				
dec. 18	<i>Const. Regni Poloniae</i> ²⁸⁷	à Mr Nielubowicz	3	fol.
1781				
janv. 2	<i>Herby Królestwa Polskiego</i> ²⁸⁸	à Mr Moszyński	1	fol.
avril 5	<i>Const. Regni Poloniae</i>	à Mr Nielubowicz ²⁸⁹	4	fol.
1783				
nov. 13	<i>O naukach wyzwolonych</i>	} perdu à Mr Boelcke	1	4°
„ 21	<i>Dzieje Królestwa Polskiego</i> ²⁹⁰		1	8°
1784				
mars 1	<i>Biblia polska</i>	Szymańskiemu frotrowi ²⁹¹	1	8°

²⁸⁰ *Relation*, zob. przyp. 277. Julia Potocka, córka Elżbiety Lubomirskiej, żona Jana, podróżnika. Wykreślono.

²⁸¹ Nie wykreślono.

²⁸² Dużo edycji od 1588 r. (E 29/233–240). Juniewicz, brak bliższych danych. Wykreślono.

²⁸³ Edycja z 1760 r. (E 19/65). Wykreślono.

²⁸⁴ G. Beauplan Le Vasseur, *Description d'Ukraine*, Rouen 1660 (E 12/423). Nie wykreślono.

²⁸⁵ Wykreślono.

²⁸⁶ S. Orzechowski, *Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego*, Warszawa 1778 (E 23/458–459). Nie wykreślono.

²⁸⁷ Po każdym sejmie wydawano uchwały. Zapis nie określa, z których to sejmów były konstytucje. Wykreślono.

²⁸⁸ Prawdopodobnie B. Paprockiego *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584 (E 24/64–65). Wykreślono.

²⁸⁹ Wykreślono.

²⁹⁰ Pierwsze dzieło, zob. 3.8, przyp. 19; autor drugiego Friedrich August Schmidt (E 27/224).

Oba wykreślono.

²⁹¹ *Biblia*, zob. 3.3, przyp. 201. Obok nazwiska „Szymański” zakreślono inne, nie odczytane. Wykreślono.

oct. 2	<i>Zbiór potrzebniejszych wiadomości</i> ²⁹²	à Mr Boelcke	2	4°
1785				
mars 30	<i>Korona polska</i> przez Niesieckiego ²⁹³	à Mr Boelcke	2	fol.
avril 15	<i>Dzieła Tacyta</i> ²⁹⁴	à Mr Naruszewicz	4	8°
„ 21	<i>Zabawki wierszem i prozą</i> ²⁹⁵	à Mr Kaczanowski pour Mr l'évêque Naruszewicz	4	12°
mai 20	<i>Konstytucje Królestwa Polskiego</i> (7-e vol.) ²⁹⁶	au même par le même	1	fol.
juil. 4	<i>Diariusz sejmu roku 1766</i> ²⁹⁷	à Mr Kicki	1	fol.
„ 7	<i>Herbarz Niesieckiego</i> (tom 4-e)	à Mr Dembowski ²⁹⁸	1	fol. fig.
sept. 23	<i>Historia narodu polskiego</i> (II, III) ²⁹⁹	à Mr Boelcke	2	4°
9-bre 28	<i>Zdanie o dawności języka polskiego</i> ³⁰⁰	à Mr Kaczanowski pour l'évêque Naruszewicz	1	4°
1786				
janv. 12	<i>Kazimierz Wielki</i>	au Roi	1	4°
„ 22	<i>Dzieła Naruszewicza</i> ³⁰¹	au Roi	4	8°
„ 24	<i>Goffred albo Jeruzalem wyzwolona</i> ³⁰²	à Mr Duhamel	1	8°
„ „	<i>Listy Jejm. Pani de Montier</i> ³⁰³	à Mr Lipiński	1	8°
„ 30	<i>Psyche, Cyd czyli Roderyk, Morsztyn</i> ³⁰⁴	au Roi	1	4°

²⁹² Zob. 3.12, przyp. 40. Wykreślono.

²⁹³ Herbarz K. Niesieckiego pt. *Korona polska* wyszedł w 4 tomach w l. 1728–1743 (E 23/128–129). Wykreślono.

²⁹⁴ Tacyta *Dzieła wszystkie* tłumaczył A. Naruszewicz, wyszły w l. 1772–1784 (E 31/9–10). Nie wykreślono.

²⁹⁵ Autor: Franciszek Karpiński, wyd. 1782–1784 (E 19/144). Nie wykreślono.

²⁹⁶ Zapis wskazuje, że był to t. VII wydawnictwa *Volumina legum* (zob. 3.12, przyp. 30). Wykreślono.

²⁹⁷ *Diariusz*, zob. E 15/429. Nie wykreślono.

²⁹⁸ Wykreślono.

²⁹⁹ Autor: A. Naruszewicz (zob. 3.8, przyp. 15). Wykreślono.

³⁰⁰ S. Kleczewski, *O początku, dawności, odmianach i wydoskonaleniu języka polskiego zdania*, Lwów 1767 (E 19/275). Nie wykreślono.

³⁰¹ Pierwsze dzieło, zob. 3.16, przyp. 94. Oba dzieła wykreślone.

³⁰² Dzieło, zob. 3.4, przyp. 31. Wykreślono.

³⁰³ *Listy pani Montier* miały kilka wydań w II połowie XVIII w. (E 22/543–544). Wykreślono.

³⁰⁴ Zob. 2.2, przyp. 30 i 3.16, przyp. 124. Wykreślono.

fevr. 3	<i>Nauka artylerii</i>	à Mr Szeymecki ³⁰⁵	2	8° fig.
fevr. 4	<i>Psyche przez Morsztyna</i> ³⁰⁶	au Roi qui dit l'avoir remise a Mr Naru- szewicz	1	4°
août 8	<i>Tysiąc i jedna nocy</i> ³⁰⁷	à Mr Naruszewicz	12	8°
sept. 29	<i>Inwentarz nowy Ostrowskiego</i> ³⁰⁸	signé Kaczanowski pour l'évêque Na- ruszewicz	1	fol.
1787				
janv. 1	<i>Historia o podróżach</i>	à M-e Alexandro- wicz ³⁰⁹	1	8°
„ 19	<i>Listy Jejmc. Pani de Montier</i>	à Mr le Chamb. Ge- dermann ³¹⁰	2	8°
janv. 27	<i>Historia narodu polskiego</i>	à Mr Albertrandi ³¹¹	6	8°
fevr. 27	<i>Dykcyjonarz Trotza</i>	à M-e Reverdil ³¹²	2	8°
mai 26	<i>Hist. Chodkiewicza</i>	à Mr Niko ³¹³	2	8°
sept. 14	<i>Konstyt. z Inwent.</i>	à Mr Kaczanowski pour Mr l'évêque ³¹⁴	11	fol.
„ 29	<i>Zbiór dziejopisów polskich</i> ³¹⁵	à Mr Naruszewicz	4	fol.
1788				
janv. 24	<i>Listy perskie</i>	à Mr Torry	2	8°
„ 24	<i>Listy Peruwianki</i> ³¹⁶	à Mr Torry	1	8°
mars 26	<i>Historia Chodkiewicza</i> ³¹⁷	à Mr Naruszewicz	2	8°
„ 27	<i>Gazety polskie r-ku 68—69</i>	à Mr Siarczyński	2	4°

³⁰⁵ J. Jakubowski, *Nauka artylerii*, Warszawa t. 1—2: 1781, t. 3: 1783 (E 18/395). Szeymecki, może Szymecki — brak bliższych danych. Wykreślono.

³⁰⁶ Zob. przyp. 304. Wykreślono.

³⁰⁷ Przekład opowieści arabskich na język polski przez Łukasza Sokołowskiego z adaptacji francuskiej Antoine Gallanda (1767—1774 — Rudnicka poz. 234—237). Nie wykreślono.

³⁰⁸ Wydanie z 1782 r. (E 23/522). Wykreślono.

³⁰⁹ Autor: Jean François La Harpe (E 21/28). Marcjanna z Ledóchowskich Aleksandrowiczowa, żona Tomasza Waleriana, od 1782 r. rozwódka. Wykreślono.

³¹⁰ Jedermann, kanonik inflancki, który starał się o posadę w bibliotece króla po Rożyńskim (Naruszewicz, s. 317). Wykreślono.

³¹¹ Wykreślono.

³¹² Zob. 3.3, przyp. 202. Wykreślono.

³¹³ Autor: Naruszewicz. Niko (Nyko), ksiądz, kopista Naruszewicza (Naruszewicz, s. 582). Wykreślono.

³¹⁴ Wykreślono.

³¹⁵ Wydawnictwo F. Bohomolca z l. 1764—1768, zawierające kroniki: M. Bielskiego, M. Strykowski, M. Kromera i A. Gwagnina. Nie wykreślono.

³¹⁶ *Listy perskie*, utwór Montesquieu, wydany l. w 1778—1783 oraz na nowo w 1785 r. (Rudnicka 550—551). *Listy Peruwianki* autorstwa Françoise de Graffigny, wydane w 1784 r. (Rudnicka 261). Oba dzieła wykreślone.

³¹⁷ Zob. przyp. 313. Nie wykreślone.

mai 1	Gazety polskie r. 1787 ³¹⁸	à Mr Naruszewicz	1	4°
juin 25	Herbarz Niesieckiego	à Mr Naruszewicz ³¹⁹	4	fol.
août 4	Początek geometrii ³²⁰		1	8°
„ „	Elementarz służby wojskowej ³²¹	à Mr Dahlke	1	8°
sept. 5	Opisanie polskich żelaza fabryk		1	4°
„ „	O rudach i fabryk żelaznych [?]	à Mr Podlecki ³²³	1	4°
„ „	Histoire des rev. de l'Angleterre	à Mr Brzostowski ³²²	3	8°
1789				
janv. 9	Roślinach (O) x. Kłuka	à Mr Gordon ³²⁴	3	8°
mars 7	Historia królowy Navarry	à Mr le Capt. Podoski ³²⁵	2	8°
mai 22	Hist. traktatów par Siarczyński	au Roi	1	8°
juin 12	Traktaty przez Skrzetuski ³²⁶	au Roi	3	8°
oct. 3	Historia Małgorzaty król. Navary	à Mr Torri ³²⁷	2	8°
„ 14	Dziela Saint Reala	à Mr Chomiński ³²⁸	2	8°
„ „	Kochający się	à Mr Domaszewski ³²⁹	1	8°
oct. 19	Uwagi nad uwagami	au Roi	1	8°
oct. 19	Życie Stanisława Jabłonowskiego	au Roi	1	8°
„ 22	Goworek herbu ³³⁰	au Roi	1	8°

³¹⁸ Zapewne chodzi o wydawane przez F. Bohomolca w l. 1768–1769 „Wiadomości Warszawskie” i z 1787 r. „Gazetę Warszawską” redagowaną przez S. Łuskię. Obie gazety wykreślono.

³¹⁹ Wykreślono, dopisując uwagę: „C'est l'exemplar incomplet à envoyer à Petersburg”.

³²⁰ A. Clairaut, *Początki geometrii*, Wilno 1772 (E 14/294). Nie wykreślono.

³²¹ F. J. Kinsky, *Elementarz służby wojskowej*, Warszawa 1787 (E 19/261). Wykreślono.

³²² J. P. d'Orléans, *Histoire des révolutions de l'Angleterre* (dużo wydań w XVIII w. — BNck). Może Robert Brzostowski, szambelan króla od 1766 r. (Magier, s. 434), a może Paweł Ksawery Brzostowski (1739–1827), znany założyciel „rzeczypospolitej włościańskiej”, kontaktujący się ze Stanisławem Augustem. Wykreślono.

³²³ Autor: Józef Herman Osiński (wyd. 1782 — E 23/465). Tadeusz Podlecki, redaktor „Dziennika Handlowego” od 1786 r. Nie wykreślono.

³²⁴ Dzieło, zob. 3.4, przyp. 63. Gordon, major (Magier, s. 216). Nie wykreślono.

³²⁵ Autorka: Charlotte Rose Caumont de la Force, wyd. 1781 (E 14/102). Kapitan Podoski, brak bliższych danych. Wykreślono.

³²⁶ „Siarczyński” zakreślono, napisano „Kaliszewski”, istotnie on wydał *Historię celniejszych i sławniejszych traktatów* (1764 i 1767 — E 19/63). Drugie dzieło to *Traktaty między mocarstwami europejskimi od 1764 r. zawarte*, których t. III wydał W. Skrzetuski, a t. IV–VI F. Siarczyński (1774, 1789–1790 — E 31/281–2). Wykreślono.

³²⁷ Wykreślono.

³²⁸ C. Saint Réal, *Dziela*, t. 1–5, Warszawa 1778–1779 (E 27/25). Ignacy Chomiński, paź Stanisława Augusta. Wykreślono.

³²⁹ Powieść *Kochający się w nieszczęścia różne wprowadzony*, wydana w 1781 r. (Rudnicka 392). Domaszewski, może sekretarz Protą Potockiego, jednego z pierwszych bankierów ze szlachty polskiej. Wykreślono.

³³⁰ Autorem pierwszej książki Ferdynand Nax (1789 — E 23/71), drugiej Jonsac (1789–1790 — E 18/612), trzeciej Franciszek Salezy Jezierski (1789–E 18/361). Tylko trzecia wykreślona.

nov. 20	Teatr polski czyli zbiór kome- dii ³³¹	à Mr Domaszewski	1	8°
„ 26	„Zabawy Przyjemne i Pożytecz- ne” ³³²	à Mr Chomiński	2	8°
1790				
fevr. 24	<i>Historia królowy Nawary</i>	à Mr Lipiński	1	8°
fevr. 25	<i>Gramatyka niemiecka</i> Markwar- ta ³³³	à Mr Lipiński	1	8°
mars 24	<i>Numa Pompiliusz</i>	à Mr Pągowski ³³⁴	2	8°
april 18	<i>Historia polityczna</i> Skrzetu- skiego ³³⁵	à Mr Raczyński	1	8°
april 18	<i>Historia Don-Quizota</i>	à Mr Płotnicki ³³⁶	1	8°
april 18	<i>Komedie polskie</i> ³³⁷	à Mr Domaszewski	1	8°
mai 8	<i>Poddanych polskich (O)</i> ³³⁸	à Mr Chomiński	1	8°
mai 11	<i>Onanizm</i> p. Tissot ³³⁹	à Mr Chomiński	1	8°
juin [?] 6	<i>Mecenas podziwowy</i> komedia	à Mr Lipiński	1	8°
oct. 13	<i>Uwagi nad rządem polskim</i> Russo	à Lipiński page	1	8°
9-bris 11	<i>Dzieje rzymskie</i> p. Albertrandego	à Lipiński page ³⁴⁰	1	8°

Allemagne

1781

août 31	Weigels <i>Wappenbuch</i>	von den Gl[...] fuer Schlegel ³⁴¹	1	fol. fig.
---------	---------------------------	---	---	-----------

³³¹ Jeden z tomów serii „Teatr polski czyli zbiór komedii, dram i tragedii”, wydawanej przez P. Dufoura w Warszawie od 1779 r. Wykreślono.

³³² Wykreślono.

³³³ *Gramatyka niemiecka* Marquarta miała kilka wydań w latach osiemdziesiątych XVIII w. (E 22/187). Obie książki wykreślono.

³³⁴ Dzieło Floriana w przekładzie S. Staszica (E 16/241–242). Józef Pągowski (zm. po 1820), poseł inflancki na Sejm Czteroletni, należał do stronnictwa patriotycznego, później brał udział w insurekcji 1794 r. Wykreślono.

³³⁵ Autorem K. J. Skrzetuski (E 28/203). Wykreślono.

³³⁶ Dzieła Cervantesa tylko t. I wyszedł po polsku w 1781 r., natomiast całość w 6 tomach w 1786 r. (Rudnicka 113–114). Może to Serafin Płotnicki, notowany u Magiera (s. 309) jako paż. Nie wykreślono.

³³⁷ Tytuł zapewne odnosi się do kilku komedii w języku polskim zawartych w jednym woluminie. Wykreślono.

³³⁸ Edycja z 1788 r. autorstwa Józefa Pawlikowskiego (E. Rostworowski, *Jakobin Józef Pawlikowski*, „Kwartalnik Historyczny” 1956, z. 2). Wykreślono.

³³⁹ *Onanizm* Tissota miał po polsku dwa wydania: 1782 i 1787 (E 31/166). Wykreślono.

³⁴⁰ Wśród książek wypożyczonych przez Lipińskiego autorem pierwszej C. Goldoni (E 17/215, Bernacki 2/205), drugiej J. J. Rousseau (E 26/393), trzeciej Ph. Macquer (E 22/17). Wszystkie wykreślone.

³⁴¹ Zapewne było to dzieło Christopha Weigela (1654–1725), sztycharza i wydawcy, który w Wiedniu i Norymberdze publikował m. in. *Wappenmusterbuecher* (Allg. Deutsche Biographie 41/464–465). Nie odczytano pierwszego nazwiska wypożyczającego, drugie — jak wynika z dalszego wpisu — Franz Schlegel nie zidentyfikowane. Wykreślono.

1786					
fevr. 16	<i>La vie de Charles V</i> ³⁴²	à Mr Czacki	4	8°	
juin 23	<i>Histoire de l'Empire</i> p. Heiss.	à Mr Lochmann			
		pour Mr Essen ³⁴³	2	4°	
sept. 21	<i>Théâtre de guerre</i> ³⁴⁴	à Mr Podbielski	3	8°	
sept. 23	<i>Mémoires de la guerre d'Hongrie</i>	} à Mr Podbielski	1	8°	
„ „	<i>La vérité t'elle qu'elle est</i>		2	8°	
„ 25	<i>Histoire des révolution d'Hongrie</i>		6	8°	
„ „	<i>Les vrais intérets de l'Allemagne</i> ³⁴⁵		2	8°	
1787					
fevr. 4	<i>Beschreibung des Koenigr. Slavonien</i> ³⁴⁶	à Mr Dembowski	1	8°	
1788					
mars 15	<i>Hist. de Charles V</i> ³⁴⁷	à Mr Żórawski audi- teur du P-e Primat	3	8°	
„ 27	<i>Voyage en Allemagne</i> ³⁴⁸	à M-e Reverdil	2	8°	
juin 7	<i>Vie de Mr le Baron de Trenck</i> ³⁴⁹	à M-e Reverdil			
		à M-e Lullier	2	8°	
sept. 2	<i>Geschichte des 7 jaehriges Krieg</i> ³⁵⁰	au Roi	1	8°fig.	
„ 21	<i>Vie de Frédéric II</i>	à Mr le Regent Ba- deni ³⁵¹	4	8°	
9-bre 26	<i>Wappen-Buch</i> (Weigelische)	à Mr Franz Schle- gel ³⁵²	1	fol.	
X-bre 5	<i>Histoire du règne de l'emp. Char- les V</i> ³⁵³	à Mr le Comte Czacki	6	8°	

³⁴² G. Leti, *La vie de l'empereur Charles Quint*, t. 1–4, Bruxelles 1710 (Reverdil, BNck). Wykreślono.

³⁴³ Autor: Johann von Heiss (BNck). Lochmann, prawdopodobnie domownik Augusta Franza Essena (ok. 1720–1792), rezydenta saskiego w Warszawie, który wysyłał stałe raporty o życiu towarzyskim i politycznym w Polsce. Wykreślono.

³⁴⁴ *Théâtre de la guerre* nie zidentyfikowany. Wykreślono.

³⁴⁵ Książki wypożyczone 23 IX 1786: 1) zob. 3.3, przyp. 140; 2) J. Uriot, *La vérité t'elle qu'elle est*, Staugard 1765 (Barb 4/943, CBN 197/610). Książki wypożyczone 25 IX 1786: 1) D. A. I. Brenner, *Histoire des révolutions de Hongrie*, t. 1–6, La Haye 1739 (Barb 2/765); 2) B. Ph. von Chemnitz, *Les vrais intérets de l'Allemagne*, p. 1–3, La Haye 1762 (Barb 4/1113). Wszystkie wykreślone.

³⁴⁶ Dzieło nie zidentyfikowane. Wykreślono.

³⁴⁷ Autor: William Robertson (Reverdil, CBN 153/375). Wykreślono.

³⁴⁸ J. K. von Risbeck, *Voyage en Allemagne*, t. 1–3, Paris 1788 (CBN 152/520). Wykreślono.

³⁴⁹ F. von Trenck, *Vie de Frédéric II*, t. 1–2, Metz 1787 (CBN 193/880). Wykreślono.

³⁵⁰ Autor: Johann Wilhelm von Archenholtz (BNck). Wykreślono.

³⁵¹ Książka, zob. przyp. 349. Regent Badeni, tj. Marcin Badeni, dyrektor trzeciej przy-
bocznej kancelarii Stanisława Augusta. Wykreślono.

³⁵² Nie wykreślono.

³⁵³ Autor: William Robertson. Nie wykreślono.

Antiquité, Grèce, Asie

1784					
fevr. 11	<i>Histoire ancienne</i> par Rollin ³⁵⁴	à M-e Reverdil	2	8°	
1785					
sept. 12	<i>Voyage en Dalmatie</i> par Fortis ³⁵⁵	à Mr Albertrandi	2	8° fig.	
nov. 26	<i>Historiarum Herodoti</i> ³⁵⁶	à Mr Naruszewicz	1	fol.	
dec. 16	<i>Mémoires du Baron de Tott</i> ³⁵⁷	à Mr Duhamel	4	8°	
1786					
janv. 23	<i>Les six voyages</i> de Tavernier	à Mr Barneval	3	8°	
fevr. 16	<i>Voyage de François Bernier</i>	à Mr Barneval ³⁵⁸	2	8°	
avril 11	<i>Reisebeschreibung</i> (Niebuhrs) ³⁵⁹	au Baron Scheffler	2	4°	
sept. 13	<i>Bibliothèque de Diodore</i> ³⁶⁰	à Mr Benvenuti	1	fol.	
X-bre 6	<i>Lettres sur l'Égypte</i> ³⁶¹	à Mr Podbielski	3	8°	
X-bre 12	<i>Histoire générale de l'Asie</i> ³⁶²	à Mr Naruszewicz	5	4°	
juillet 16	<i>Les Incas</i> ³⁶³	à Mr Meline	2	8°	
1787					
janv. 16	<i>Les voyages de Jean Struys</i> ³⁶⁴	au P-ce Stanislas	1	4°	
fevr. 16	<i>Voyages de M. Gentil aux Indes</i> ³⁶⁵	à Mr Clermont	5	8°	
„ „	<i>Mémoires de Tott</i>	} au Roi ³⁶⁶ perdu par Sa Majesté	4	8°	
„ „	<i>Voyages en Abyssinie</i>		2	8°	
„ „	<i>Voyages en Dalmatie</i>		2	8°	
„ „	<i>Remarques d'un voyageur en Levant</i>		1	8°	

³⁵⁴ Ch. Rollin, *Histoire ancienne*, t. 1–13, Amsterdam 1731–1748 (Cior 18/53923, BNck). Wykreślono.

³⁵⁵ A. Fortis, *Voyages en Dalmatie*, t. 1–2, Berne 1778 (Brunet 2–1349). Wykreślono.

³⁵⁶ Dzieło Herodota miało dużo wydań (Brunet 3/122). Nie wykreślone.

³⁵⁷ F. de Tott, *Mémoires sur les Turcs et Tatares*, t. 1–2, Maestricht 1785 (BNck). Wykreślono.

³⁵⁸ Książki wypożyczone przez Barnevala: 1) zob. 3.4, przyp. 57; 2) F. Bernier, t. 1–2, Amsterdam 1699 (i inne wyd. — Brunet 1/802). Obie wykreślone.

³⁵⁹ C. Niebuhr, *Reisebeschreibung*, t. 1–2, Copenhague 1774–1778 (Brunet 4/74). Nie wykreślono.

³⁶⁰ Diodorus Siculus, *Bibliothecae historicae libri*, Genevae 1599 (i in. wyd. — BrMGC 7/357/11). Wykreślono.

³⁶¹ Autor: Claude Étienne Savary, wyd. 1786 (CBN 163/1118). Wykreślono.

³⁶² Autor: Pierre Joseph André Roubaud, wyd. 1770–1775 (Barb 2/807, Cior 18/54197). Wykreślono.

³⁶³ Autor: Jean François Marmontel, wyd. 1777 (Cior 18/43018). Wykreślono.

³⁶⁴ J. Struys, *Les voyages en Moscovie, en Tartarie, en Perse, aux Indes*, Amsterdam 1681 (Brunet 5/569). Wykreślono.

³⁶⁵ G. J. H. J. La Barbinais Le Gentil de La Gelaisière, *Voyage dans les mers de l'Inde*, t. 1–5, En Suisse 1780–1781 (Cior 18/34843). Wykreślono.

³⁶⁶ Książki pożyczone przez króla: 1) zob. przyp. 357; 2) autor: Jérôme Lobo (CBN 99/1100); 3) zob. przyp. 355; 4) autor: Johann Hermann Riedesel (Barb 4/249). Wszystkie wykreślone.

fevr. 26	<i>Description de l'Arabie</i>	}	au P-ce Stanislas ³⁶⁷	1	4°
„ 28	<i>Description de l'Egypte</i>		2	8°	
mars 3	<i>Hist. de l'Empire Ottoman</i> ³⁶⁸		à Mr Czacki	2	8°
sept. 27	<i>Hist. des negot. pour la paix de Belgrade</i> ³⁶⁹		à Mr Czacki	2	8°
oct. 15	<i>Hist. ancienne</i> par Rollin		à M-e Reverdil	2	8°
nov. 29	<i>Histoire ancienne</i> par Rollin		à la P-ce Branicka ³⁷⁰	2	8°
dec. 4	<i>De bello Peloponensiaco Halacar.</i> ³⁷¹		à Mr Benvenuti	1	fol.
„ 13	<i>Voyage littéraire</i> par Guys ³⁷²		à M-e Aleksandrowicz	2	8°
1788					
janv. 8	<i>Voyage en Dalmatie</i>		au Roi ³⁷³	2	8°
fevr. 2	<i>Hist. de l'Amérique</i> ³⁷⁴		à Mr Czacki	3	8°
mars 17	<i>Voyage dans l'Amérique septentr.</i> ³⁷⁵		à Mr Naruszewicz	2	8°
juil. 12	<i>Mémoires sur les Turcs</i> par Tott		à Mr Doebel ³⁷⁶	2	8°
„ 21	<i>Imperium orientale</i> Banduri		à Mr Jean Potocki	2	fol.
X-bre 22	<i>Imperium orientale</i> Banduri ³⁷⁷		à Mr Jean Potocki	2	fol.
1789					
mars 6	<i>Législation orientale</i> par Anquetil		au P-ce Stanislas ³⁷⁸	1	4°
„ „	<i>Les institus militaires et politiques de Tamerlan</i>			1	8°
mars 28	<i>Affaires de l'Inde</i> ³⁷⁹		au Roi	2	8°
avril 7	<i>Mémoires d'Eradut Khandit</i> [?]		par le Roi et Little Page au P-e Adam ³⁸⁰	1	4°

³⁶⁷ Książki wypożyczone przez Stanisława Poniatowskiego: 1) C. Niebuhr, *Description de l'Arabie* (wyd. 1773 lub 1774, Brunet 4/74); 2) B. de Maillet, *Description de l'Egypte* (por. Cior 18/41374). Obie wykreślone.

³⁶⁸ Dzieło, por. 3.3, przyp. 73. Nie wykreślono.

³⁶⁹ Dzieło, zob. 3.3, przyp. 25. Wykreślono.

³⁷⁰ Oba wypożyczenia wykreślone.

³⁷¹ Autor: Thucydides. Być może wyd. frankfurckie z 1594 lub amsterdamskie z 1731 r. (CBN 188/692–693). Wykreślono.

³⁷² Zob. 3.3, przyp. 135. Wykreślono.

³⁷³ Wykreślono.

³⁷⁴ Autor: William Robertson, wyd. 1778 lub 1779 (BNck). Nie wykreślono.

³⁷⁵ J. B. Bossu, *Nouveaux voyages dans l'Amérique Septentrionale*, Paris 1768 (lub Amsterdam 1777 — Cior 18/12981–12982). Nie wykreślono.

³⁷⁶ Wykreślono.

³⁷⁷ A. Bandurus, *Imperium orientale*, t. 1–2, Parisii 1711 (CBN 6/24). Oba wypożyczenia wykreślono.

³⁷⁸ Książki wypożyczone przez S. Poniatowskiego: 1) A. H. Anquetil Du Perron, *Législation orientale*, Amsterdam 1778 (BrMGC 5/93); 2) zob. 3.13, przyp. 8. Obie wykreślone.

³⁷⁹ Wyd. Paris 1788 (Barb 1/76). Wykreślono.

³⁸⁰ Książki nie udało się zidentyfikować. Levis Littlepage (1762–1802), sekretarz Stanisła-

avril 30	<i>Histoire d'Hérodote</i> ³⁸¹	à Mr Komarzewski	3	8°
9-bre 9	<i>La vie de Socrate</i> par Charpentier ³⁸²	au P-e Kasimir Poniatowski	1	8°
1790				
janv. 17	[...]	à Lipiński	1	4°
fevr. 22	[...]	à Lipiński	2	8°
sep. 23	<i>Epitome</i> [...] [?]	„ „	1	8°
„ „	<i>Histoire romaine</i> p. Rollin	à Lipiński ³⁸³	1	4°
France				
1780				
dec. 22	<i>La vie privée de Louis XV</i> ³⁸⁴	à Mr Albertrandi perdu	4	8°
1785				
avril 29	<i>Lettres</i> de M-e Sévigné ³⁸⁵	à Mr Marival	8	8°
août 29	<i>Hist. de la France</i> p. Velly	à Mr Le Yeay ³⁸⁶	2	8°
sept. 22	<i>Hist. de Louis XIII</i> par de Vassor	à la P-e de Hadik Lubomirska ³⁸⁷	6	4°
nov. 28	<i>Administration des finances de la France</i> par Necker ³⁸⁸	à Mr Gawroński	3	8°
1786				
mars 30	<i>Hist. de Louis 14</i> par Martinière	à M-e Hadick ³⁸⁹	5	4°
avril 8	<i>Hist. de la rivalité</i>	à Dembowski ³⁹⁰	4	8°
juin 17	<i>Hist. de la France</i> p. Velly	au Roi ³⁹¹	28	8°
août 4	<i>Oeuvres</i> du Chamb. d'Aguesseau ³⁹²	à Mr Dembowski	2	4°

wa Augusta, pełniący funkcje poufne. Prince Adam to Adam Kazimierz Czartoryski. Wykreślono.

³⁸¹ Herodotus, zob. przyp. 356. Wykreślono.

³⁸² *La vie de Socrate* jest utworem Xenophona, na francuski tłum. F. Charpentier (Paris 1775; BNck). Nie wykreślono.

³⁸³ Z czterech książek wypożyczonych przez Lipińskiego udało się odczytać tylko ostatnią: Ch. Rollin, *Histoire romaine*, Paris 1752 (Cior 18/53944). Wszystkie wykreślone.

³⁸⁴ Autor: Mouffle d'Angerville, wyd. Londres 1781 (Barb 4/991–992). Wykreślono.

³⁸⁵ Zob. 3.3, przyp. 163. Wykreślono.

³⁸⁶ Zob. 3.3, przyp. 271. Le Yeay, zapewne przekreślone nazwisko Le Jay. Wykreślono.

³⁸⁷ Autor: Michel Le Vassor, wyd. 1752–1757 (BNck). Anna z Hadików Lubomirska, żona Jerzego, z którym rozwiodła się w 1782 r. (Naruszewicz, s. 215). Wykreślono.

³⁸⁸ J. Necker, *De l'administration des finances*, t. 1–3, Paris 1735 (także 1784–BNck). Wykreślono.

³⁸⁹ Autor: Antoine Augustin Bruzen de La Martinière, Wyd. 1740–1742 (BNck). Pani Hadick, zob. przyp. 387. Wykreślono.

³⁹⁰ Autor: Gabriel Henri Gaillard. Wyd. 1771–1777 (BNck). Wykreślono.

³⁹¹ Wykreślono.

³⁹² H. F. d'Aguesseau, *Oeuvres*, t. 1–13, Paris 1759–1789 (BNck). Wykreślono.

dec. 27	<i>Mémoires du Cardinal de Retz</i>	à Mr Dembowski	2	8°
„ „	<i>Lettres, mémoires du Chev. d'Eon</i>	à Mr Dembowski ³⁹³	2	8°
1787				
fevr. 16	<i>Intrigue du Cabinet</i>	} au Roi ³⁹⁴	4	8°
„ „	<i>Esprit de la Ligue</i>		3	8°
juin 18	<i>Test. pol. de Richelieu</i>	} à Mr Czacki	1	8°
„ „	<i>Test. pol. de Bel-Isle</i>		1	8°
„ „	<i>Mémoires de M. de Torcy</i> ³⁹⁵		3	8°
août 1	<i>Hist. de Louis XIII</i>	à Mr Jabłoński ³⁹⁶	2	4°
sept. 26	<i>Intrigue du Cabinet</i>	à Mr Gawroński ³⁹⁷	4	8°
„ 29	<i>Hist. de la rivalité de la France</i>	} à Mr Aleksandrowicz	2	8°
„ „	<i>Hist. de François I</i> ³⁹⁸		3	8°
nov. 2	<i>Éloge de Jean Baptiste Colbert</i> ³⁹⁹	à Mr Dacosta	1	8°
X-bre 28	<i>Hist. de Charlemagne</i> ⁴⁰⁰	à Mr Alexandrowicz	2	8°
1788				
janv. 9	<i>Hist. de France par Velly</i>	à M-lle Ackermann ⁴⁰¹	5	8°
„ 21	<i>Lettre de Mr Linguet</i>	} à Mr Podbielski	1	8°
„ „	<i>Requête de Mr de Lalorme</i> ⁴⁰²		1	4°
janv. 31	<i>L'intrigue du Cabinet</i>	à Mr Alexandrowicz	2	8°
„ „	<i>Esprit de la ligue</i>	à Mr Gawroński ⁴⁰³	3	8°
fevr. 19	<i>Histoire de Louis XIV</i> ⁴⁰⁴	à Mr Alexandrowicz	3	8°
mars 10	<i>Histoire de France par Velly (29)</i>	à Mr Gawroński ⁴⁰⁵	1	8°
mars 27	<i>Mémoires secrets p. Bacheaumont</i> ⁴⁰⁶	à Mr Barnewall	10	12°

³⁹³ Książki wypożyczone przez Dembowskiego: 1) zob. 3. 16, przyp. 155; 2) autor: Charles Geneviève Louis Auguste André Thimothée d'Eon de Beaumont, wyd. Londres 1765 (Quérad 3/25, BNck). Obie wykreślono.

³⁹⁴ Książki wypożyczone przez króla: 1) autor: Louis Pierre Anquetil, wyd. Paris 1780 (BNck); 2) autor: tenże, wyd. Paris 1767 (Barb 2/189). Obie wykreślone.

³⁹⁵ *Testament politique de Richelieu*, a także *Testament politique de Belle-Isle* miały sporo wydań w XVIII w. Autorem *Mémoires* jest Jean Baptiste Colbert, marquis de Torcy (1757 i inne—Cior 18/20053). Żadnej z tych książek nie wykreślono.

³⁹⁶ Zob. przyp. 387. Może Wincenty Jabłoński, szambelan Stanisława Augusta (Naruszewicz, s. 49). Wykreślono.

³⁹⁷ Wykreślono.

³⁹⁸ Książka pierwsza, zob. przyp. 390; autorem drugiej również Gaillard (Reverdil, BNck). Obie wykreślone.

³⁹⁹ Autor: Jacques Necker, wyd. Paris 1773 (Barb 2/68). Wykreślono.

⁴⁰⁰ Autor: Gabriel Henri Gaillard, wyd. Paris 1782 (Brunet 2/1442). Wykreślono.

⁴⁰¹ M-lle Ackermann nie zidentyfikowano. Książka wykreślona.

⁴⁰² Autor pierwszej książki: S. N. H. Linguet, wyd. 1777 (CBN 98/555), drugiej: Charles Alexandre de Calonne, wyd. 1787 (CBN 22/817). Obie książki wykreślono.

⁴⁰³ Wypożyczenia Aleksandrowicza i Gawrońskiego wykreślono.

⁴⁰⁴ Autor: Simon Reboulet (Reverdil, Quér 7/484). Wykreślono.

⁴⁰⁵ Wykreślono.

⁴⁰⁶ *Mémoires secrets pour servir à la république des lettres*, t. 1–36, Londres 1777–1789 (znane pt. *Mémoires secrets de Bacheaumont*, Barb 3/253). Wykreślono.

avril 16	<i>Esprit de la ligue</i>	à Mr Alexandrowicz ⁴⁰⁷	3	8°
avril 12	<i>Tableau de Paris</i> ⁴⁰⁸	à Mr Le Brun	8	8°
„ 23	<i>Hist. Maurice Comte de Saxe</i>	à Mr Podbielski	2	8°
„ 29	<i>L'espion anglois</i>		4	8°
„ „	<i>Lettres du Chevalier Robert</i> ⁴⁰⁹	à Mr Podbielski	2	8°
1788				
mai 11	<i>Hist. memorable des guerres entre la France</i> ⁴¹⁰	à Mr Alexandrowicz	6	8°
juin 12	<i>Observateur anglois</i> ⁴¹¹	à Mr Alexandrowicz	3	8°
juin 16	<i>Administration des finances</i>	à Mr Gintowt ⁴¹²	3	8°
août 16	<i>Lettres de M-e de Sévigné</i>	à M-e Mniszech ⁴¹³	8	8°
août 26	<i>Les fastes de Louis XV</i> ⁴¹⁴	à Mr Alexandrowicz	2	8°
sept. 21	<i>L'Observateur anglois</i>	à Mr Benvenuti par Lubański	1	8°
„ 18	<i>L'Observateur anglois</i> 10-e vol.	à Mr Krasicki	1	8°
„ 29	<i>Observateur anglois</i>	P-e Cas. Poniatowski	2	8°
8-bre 22	<i>Mémoires du Comte de Bonneval</i>	le Comte Krasicki	1	8°
8-bre 31	<i>Intrigue du Cabinet</i>	à Mr le Reg. Badeni	4	8°
X-bre 4	<i>Mémoires du Cardinal de Retz</i>	à Mr Narbutt ⁴¹⁵	4	8°
1789				
janv. 29	<i>Administration (De l') des finances</i>	à Mr Sokołowski	3	8°
mars 28	<i>Histoire de François I par Gail-lard</i>	à Mr Tęgoborski ⁴¹⁶	2	8°
mai 15	<i>L'esprit de la ligue</i> par Anquetil	à Mr Clermont ad-joutant du P-e Stan. Poniatowski ⁴¹⁷	3	12°

⁴⁰⁷ Wykreślono.

⁴⁰⁸ Autor: Louis Sébastien Mercier, wyd. 1781 (Barb 4/636). Wykreślono.

⁴⁰⁹ Autor pierwszego dzieła: Louis Balthasar Néel, wyd. 1755 (Barb 2/724), drugiego: Mathieu François Pidansat de Mairobert, wyd. w 10 tomach w l. 1777–1785 (Barb 2/175), trzeciego: Jean Henri Maubert de Gouvest, wyd. 1768 (zob. 3.3, przyp. 77). Wszystkie wykreślone.

⁴¹⁰ Dzieła nie zidentyfikowano. Wykreślone.

⁴¹¹ Autor: M. F. Pidansat de Mairobert, wyd. 1777–1778 (Barb 3/592–593, Cior 18/50050). Wykreślono.

⁴¹² Książka, zob. przyp. 388. O wypożyczającym brak bliższych danych. Nie wykreślono.

⁴¹³ Wykreślono.

⁴¹⁴ Autor: Bouffonidor, wyd. 1782 (Barb 2/435). Wykreślono.

⁴¹⁵ *Mémoires* Bonnevala miały w XVIII w. kilka edycji (CBN 15/1170). Wśród spotykanych już czytelników występuje nowe nazwisko. Jest to Antoni Krasicki, brat Ignacego, biskupa warszawskiego, który jadąc do Heilsberga, a potem wracając zatrzymał się w Warszawie (Krasicki, 2/395–403). Wszystkie wypożyczenia wykreślono.

⁴¹⁶ Czytelnicy: może Michał Sokołowski, szambelan króla od 1779 r. (Magier, s. 437), Walery Tęgoborski, sekretarz spraw zagranicznych w Gabinetecie Stanisława Augusta, autor *Éloge historique de Stanislas Auguste*. Obu wypożyczeń nie wykreślono.

⁴¹⁷ Wykreślono.

juin 20	<i>Mémoires de Mr de la Porte</i> ⁴¹⁸	à M-e P-esse Lubo- mirska	1	8°
juil. 4	<i>Éloge de Michel de L'Hospital</i>	à Feliński pour Mr Czacki ⁴¹⁹	1	8°
„ „	Item le même par l'abbé Remi		1	8°
„ 21	<i>Lettres de M-e de Sévigné</i>	à Mr Dahlke	2	8°
août 21	<i>Mémoires de Mr le duc de St. Simon</i>	à Mr Aubert ⁴²⁰	2	8°
1790				
janv. 26	<i>Lettres de M-e Du Noyer</i> ⁴²¹	à Mr Jabłoński	3	8°
avril 9	<i>Fragmens de lettres originales de M-e Charlotte Elisabeth de Baviè- re</i> ⁴²²	à Mr Clermont	2	8°
„ 24	<i>Lettres de M-e de Maintenon</i> ⁴²³	à Mr Jabłonowski page	1	8°
Espagne				
<hr/>				
1788				
fevr. 2	<i>Hist. du card. de Ximenès</i> ⁴²⁴	à Mr Czacki	1	8°
1790				
anv. 10	<i>Voyage (Nouveau) en Espagne</i> ⁴²⁵	au Roi	3	8°
Hollande				
<hr/>				
1786				
sept. 5	<i>Doutes sur la liberté de l'Escaut</i>	à Mr Podbielski	1	8°
1788				
juil. 22	<i>Doutes sur la liberté de l'Escaut</i>	à Mr Bonneau ⁴²⁶	1	8°

⁴¹⁸ J. de La Porte, *Mémoires*, Genève 1756 (BNck). Nie wykreślono.

⁴¹⁹ W 1777 r. wyszły anonimowo trzy różne *Éloge de Michel de L'Hospital* przez Montyona, J. A. Perreau i J. A. H. de Guiberta (Barb 2/78). Alojzy Feliński (1771–1820), późniejszy autor *Barbary*, znał Czackiego od młodości, z nim był w Warszawie od 1789 r. podczas sejmu. Nie wykreślono.

⁴²⁰ L. de Saint-Simon de Rouvroy, *Mémoires*, t. 1–3, Paris 1789 (CBN 161/242). Joseph Aubert, sekretarz poselstwa francuskiego w Warszawie, szpieg rosyjski (*Tajna korespondencja*, s. 148). Wypożyczenia Dahlkego i Auberta wykreślone.

⁴²¹ Książka, zob. 3.3, przyp. 103. Wykreślono.

⁴²² *Fragmens de lettres* wydane w 1788 r. (Larousse). Wykreślone.

⁴²³ *Lettres* pani Maintenon miały kilka edycji w II połowie XVIII w. (BNck). Wykreślone.

⁴²⁴ Autor: Esprit Flechier dużo wydań na przełomie XVII i XVIII w. Nie wykreślono.

⁴²⁵ Autor: Jean François Peyron, wyd. Paris 1782 (CBN 135/508, BNck). Nie wykreślono.

⁴²⁶ Autor: Honoré Gabriel de Mirabeau, wyd. 1787 (Cior 18/45200). Jean Alexandre Bonneau, sekretarz ambasady francuskiej w Warszawie, następnie konsul generalny (*Polska stanislawska* 2/843). Obie pozycje wykreślono.

Suisse				
1788				
janv. 14	<i>Voyage de Mr Mayer</i>	à Mr Louis de Ronca ⁴²⁷	2	8°
„ „	<i>Hist. militaire de la Suisse</i>	à Mr Podbielski	4	8°
„ „	dito	au Comte Torelli ⁴²⁸	2	8°
Italie				
1785				
juin 5	<i>Histoire de Cicéron</i> ⁴²⁹	à Mr Grabowski	4	8°
1786				
janv. 6	<i>Campi Phlae graei</i> ⁴³⁰	à Mr Boeckler	3	fol. fig.
fevr. 24	<i>Histoire de 12 césars de Suétone</i> ⁴³¹	à Mr Zamoyska	2	8°
janv. 20	<i>Museum etruscum Gori</i>		2	fol.
„ „	<i>Collectanea ant. Borioni</i> ⁴³²	à Mr Albertrandi	1	fol.
mars 26	<i>History of Cicero</i> by Middleton	au Roi ⁴³³	3	8°
juin 7	<i>Hist. de révol. de la Rep. Romaine</i> ⁴³⁴	à Duhamel	3	8°
juin 8	Suetonius Tranquillus		1	4°
„ „	<i>Historiae romanae</i> Dionis Cas.		2	fol.
„ „	<i>Epistola et panegyricus Plinii</i> ⁴³⁵	à Mr Naruszewicz	1	8°
juin 16	<i>Historiarum Polibii graeco lat.</i> ⁴³⁶	à Mr Benvenuti	3	8°
août 16	<i>Histoire de Cicéron</i>	à Mr Duhamel	4	8°
oct. 19	<i>Histoire de Cicéron</i>	au Prince Casimir ⁴³⁷	4	8°
1787				
fevr. 1	<i>Histoire de la décadence de l'empire</i> ⁴³⁸	à Mr Alexandrowicz	2	8°

⁴²⁷ Autor: Charles Joseph Mayer, wyd. 1786 (Quér 5/656). Louis de Ronca — brak bliźszych danych. Wykreślono.

⁴²⁸ Dzieło nie zidentyfikowane. Brak wiadomości o hr. Torellim. Obie pozycje wykreślono.

⁴²⁹ Autor: Conyers Middleton, wydań w 4 tomach było kilka (1743, 1749 — BNck). Wykreślono.

⁴³⁰ Książka, zob. 3.8, przyp. 9. Wykreślono.

⁴³¹ Książka, zob. 3.3, przyp. 131. Wykreślono.

⁴³² A. F. Gori, *Museum etruscum*, t. 1—3, Florentiae 1737—1743 (Brunet 2/1670). R. Venuti, *Collectanea antiquitatum romanarum [...] exhibit Antonio Borioni*, Romae 1736 (Brunet 5/1125). Obie książki wykreślone.

⁴³³ Wykreślono.

⁴³⁴ Autor: René Aubert Vertot, wyd. Paris 1781 (BNck). Wykreślono.

⁴³⁵ Suetonius miał kilka edycji in 4°; Plinius Caius Caecilius Secundus, zob. 3.6, przyp. 40; Dionysius Halicarnasseus, zob. 3.9, przyp. 17. Wszystkie pozycje wykreślono.

⁴³⁶ Wyd. Lipsiae 1763—1764 (BrMGC 20/638/585). Wykreślono.

⁴³⁷ Wypożyczenia Duhamela i K. Poniatowskiego wykreślono.

⁴³⁸ Autor: Edward Gibbon (Brunet 2/1585—1586). Wykreślono.

„ 16	<i>Itinéraire instructif de Rome</i> ⁴³⁹	au Roi	1	8°
mars 28	<i>Thesaurus antiquit. Romanor.</i> ⁴⁴⁰	à Mr Benvenuti	1	fol.
juil. 14	<i>Hist. rom.</i> par Rollin	à Mr Narbutt ⁴⁴¹	2	8°
août 22	<i>Commentarii (Julii Caesaris)</i> ⁴⁴²	à Mr Grabowski	1	4°
oct. 22	<i>Tacite avec des notes politiques et historiques</i>	à Mr Kenigsfels ⁴⁴³	4	8°
dec. 5	<i>Hist. de la décad. de l'emp. Rom.</i>	à M-e Branicka ⁴⁴⁴	2	8°
„ 8	<i>Scripta Dionysii Halicarn.</i> ⁴⁴⁵	à Mr Benvenuti	1	fol.
1788				
janv. 3	<i>Hist. ancienne</i> par Grevier ⁴⁴⁶	à M-e Reverdil	2	8°
„ 23	<i>Commentarii Julii Caesaris</i> ⁴⁴⁷	au Roi	1	fol.
fevr. 8	<i>Historiae romanorum scriptores</i> ⁴⁴⁸	au P-e Stanislas	3	fol.
mars 3	<i>Hist. des 12 cesars</i> de Suetone	au Roi	1	8°
„ 10	<i>Hist. de Cicéron</i> de Middleton	à M-e Grabowska	2	8°
„ 10	<i>Historiarum Polybii</i>	au Roi	3	8°
„ 10	<i>Historiarum Titi Livii</i>	au Roi ⁴⁴⁹	3	8°
juil. 21	<i>Scriptores historiae romane</i>	à Mr Jean Potocki ⁴⁵⁰	1	fol.
sept. 25	<i>Voyage en Italie</i> ⁴⁵¹	à Mr Marival	1	8°
1789				
fevr. 12	<i>Corpus inscriptionum</i> Jani Gruteri	au Gen. Pallavicini ⁴⁵²	2	fol.
„ 21	<i>Oeuvres</i> de Polybe ⁴⁵³	à Mr Ghigiotti	3	8°
avril 18	<i>Dionysii Alicarnassi scripta</i>	à Mr Komarzewski ⁴⁵⁴	1	fol.

⁴³⁹ Książki nie zidentyfikowano. Wykreślona.

⁴⁴⁰ Autor: Johann Georg Graevius, wyd. w 12 tomach 1694–1699 (Graesse 3/128). Wykreślono.

⁴⁴¹ Wykreślono.

⁴⁴² Prawdopodobnie wyd. Lugduni Batav. 1737 (BNck). Nie wykreślono.

⁴⁴³ *Tacite avec notes politiques et historiques* miał kilka wydań, por. CBN 181/661–662. Kenigsfels, sekretarz ambasady rosyjskiej w Warszawie. Nie wykreślono.

⁴⁴⁴ Wykreślono.

⁴⁴⁵ Prawdopodobnie wyd. Frankfurt 1586 (Graesse 2/400). Wykreślono.

⁴⁴⁶ Właściwie J. B. L. Crévier, który kontynuował Rollina *Histoire romaine* (Paris 1769–1781). Wykreślono.

⁴⁴⁷ Cezara *Commentarii* drukowano in 2° często w XV, XVI w. i później. Wykreślono.

⁴⁴⁸ *Scriptores historiae romanae latini veteres*, t. 1–3, Heidelbergae 1778 (BNck). Wykreślono.

⁴⁴⁹ Być może wyd. lipskie z 1755 r. (BNck). Wszystkie książki wypożyczone w marcu 1788 r. wykreślono.

⁴⁵⁰ Wykreślono.

⁴⁵¹ Autor: Joseph Jérôme Le François de La Lande, wyd. w 7 tomach, Yverdon 1787–1788. Wykreślono.

⁴⁵² J. Gruter, *Inscriptiones antiquae totius orbis romani*, t. 1–2, Amsterdam 1707 (BNck). Wykreślono.

⁴⁵³ Było kilka edycji historii Polybiusa po francusku (BrMGC 20/636/589). Wykreślono.

⁴⁵⁴ Wykreślono.

Angleterre

1785					
mai 25	<i>The Constitution of England</i> ⁴⁵⁵	à Mr Puzyna	1	8°	
1786					
fevr. 7	<i>Histoire d'Angleterre</i> par Hume ⁴⁵⁶	à Mr Kicki	19	8°	
mai 30	<i>Constitution de l'Angleterre</i> ⁴⁵⁷	à Mr Glayre	1	8°	
X-bre 28	<i>Hist. d'Angleterre</i> 18, 19	}	4	8°	
1787					
fevr. 16	<i>Lettres sur les Anglois</i> ⁴⁵⁸	à Mr Podbielski	3	8°	
1787					
fevr. 16	<i>Beschreibung der englischen Canale</i> ⁴⁵⁹	au Roi	1	4°	
X-bre 14	<i>Histoire d'Angleterre</i>	à Mr Duhamel ⁴⁶⁰	2	8°	
1788					
8-bre 8	<i>History of parliament</i> ⁴⁶¹	à Mr Dembowski	2	8°	
8-bre 20	<i>Chrysal or the adventure</i> etc. ⁴⁶²	à Littlepage	1	8°	
8-bre 23	<i>Histoire d'Angleterre</i> p. Hume	Mr l'Ev. Naruszewicz	9	8°	
8-bre 31	<i>Chrysal</i> etc.	à Mr Dembowski	1	8°	
1789					
8-bre 30	<i>Histoire d'Angleterre</i> de Hume	à Mr Pawlikowski ⁴⁶³	1	8°	
1790					
avril 20	<i>Lettres de Sterne à ses amis</i> ⁴⁶⁴	Mr Podbielski	1	8°	

Dannemarck et Suède

1785					
oct. 28	<i>Lettres sur la Dannemarck</i>	à Mr Bouquet	2	8°	
1786					
sept. 20	<i>Lettres sur la Dannemarck</i>	à Mr Podbielski ⁴⁶⁵	2	8°	
1788					
mai 7	<i>Journal abrégé sur la révol. de Suède</i> ⁴⁶⁶	à Mr Gintowt	1	8°	

⁴⁵⁵ Autor: Jean Louis de Lolme, wyd. London 1788 (BNck). Wykreślono.

⁴⁵⁶ Wyd. Yverdon po 1781 (BNck). Wykreślono.

⁴⁵⁷ Autor: J. L. de Lolme, wyd. 1771, 1774, 1785 i inne. Wykreślono.

⁴⁵⁸ Autor drugiej książki: Voltaire; miała ona wiele wydań w XVIII w. Obie wykreślone.

⁴⁵⁹ Książka, zob. 3.6, przyp. 10. Nie wykreślono.

⁴⁶⁰ Wykreślono.

⁴⁶¹ Dzieło G. T. F. Raynala, lecz wersji angielskiej nie podają CBN, BrMGC. Wykreślono.

⁴⁶² Autor: Charles Johnston, wyd. 1771, 1775, 1783, 1785 (Barb 1/605, BrMGC 13/659/123). Wykreślono.

⁴⁶³ Trzy kolejne wypożyczenia wykreślono.

⁴⁶⁴ Wyd.: York 1787, La Haye 1789. Wykreślono.

⁴⁶⁵ Książka, zob. 3.3, przyp. 4. Oba wypożyczenia wykreślono.

⁴⁶⁶ Książki nie zidentyfikowano. Wykreślona.

1790					
janv. 12	<i>Mémoires authentiques des C-tes Struensée</i> ⁴⁶⁷	à Mr Podbielski	1	8°	
	Russie				
1785					
juill. 11	<i>Hist. de la Russie</i> par Mr Le Clerc		5	4°	
	Planches appartenantes ⁴⁶⁸	à Mr Albertrandi	1	fol.	
1780					
dec. 20	<i>Rerum moscovitarum commentarii</i> ab Herberstein ⁴⁶⁹	à Mr Nielubowicz	1	fol.	
„ 27	<i>Hist. de la Russie</i> par L'Evesque ⁴⁷⁰	à Mr Naruszewicz	5	8°	
1784					
avril 2	<i>Voyages et découvertes des Russes</i> par Mueller ⁴⁷¹	par Kaczanowski à Mr Naruszewicz	2	8°	
1786					
fevr. 7	<i>Journal de Pierre le Grand</i> ⁴⁷²	à Mr Kicki	1	4°	
juill. 3	Instruction donnée par Cather. II	au Roi qui ne la pas rendu ⁴⁷³	1	8°	
nov. 14	<i>Histoire de la Russie</i> par Le Clerc	à Mr Naruszewicz ⁴⁷⁴	5	4°	
1787					
fevr. 16	<i>Hist. des découvertes en Russie</i>	} au Roi	2	8°	
„ „	<i>Etat présent de la Russie</i> ⁴⁷⁵		1	8°	
1788					
janv. 2	<i>Hist. de la Russie</i> par Levesque	à Mr Naruszewicz ⁴⁷⁶	5	8°	
juin 24	<i>Annales de la Petit Russie</i> ⁴⁷⁷	à Mr Naruszewicz	2	8°	

⁴⁶⁷ De Falkenskiold, *Mémoires authentiques des comtes de Struensée et de Brandt*, Londres 1789 (Barb 3/181). Wykreślono.

⁴⁶⁸ Autorzy: Nicolas Gabriel Le Clerc i Le Clerc, fils, wyd. Paris 1783–1785 (BNck). Wykreślono.

⁴⁶⁹ Autor: Zygmunt Herberstein, wyd. 1556 lub 1571 (E 18/116–117). Wykreślono.

⁴⁷⁰ Autor: Pierre Charles Levesque (Paris 1782 – BNck). Wykreślono.

⁴⁷¹ G. F. Mueller, *Histoire des voyages et découvertes des Russes*, t. 1–2, Amsterdam 1766 (Larousse). Nie wykreślono.

⁴⁷² Zob. 3.3, przyp. 222. Nie wykreślono.

⁴⁷³ Wykreślono.

⁴⁷⁴ Wykreślono.

⁴⁷⁵ Niedokładny tytuł dzieła Muellera (zob. przyp. 471). Autor drugiego dzieła: Pieter Van Vonzel (St. Petersburg 1783 – Barb 2/301, CBN 202/1168). Oba dzieła wykreślono.

⁴⁷⁶ Wykreślono.

⁴⁷⁷ Autor: Jean Benoît Scherer (Paris 1788 – E 27/198). Nie wykreślono.

sept. 23	<i>Mémoires pour servir à l'histoire de Pierre III.</i>	} à Mr Jan Potocki	1	8°
„ „	<i>Mémoires du règne de Catharine</i>		1	8°
mai 4	<i>Origines Livoniae sacrae et civ.</i>		à Mr Jan Potocki ⁴⁷⁸	1
1789				
X-bre 18	Instruction de Catharine II pour la Commission chargée de dresser un nouveau code de lois ⁴⁷⁹	au P-e Stan. Poniatowski	1	8°

Prusse

1788				
X-bre 28	<i>Oeuvres posth.</i> de Frédéric avec de suppl.	à Mr Ghigiotti	21	8°
1789				
mars 15	<i>Oeuvres posth.</i> de Frédéric II	à M-e de Reverdil ⁴⁸⁰	1	8°
avril 12	<i>Histoire secrète de la cour de Berlin</i> ⁴⁸¹	au Roi	2	8°
avril 22	<i>La Monarchie Prussienne</i> ⁴⁸²	à l'abbé Gawroński	8	8°
„ „	Atlas de la même		1	fol.
juin 24	<i>Oeuvres posthume</i> de Fréd. II supplément	} à Mr Marival ⁴⁸³	3	8°
			4	8°
8-bre 13	<i>Wirkungen (Dreyerley)</i> ⁴⁸⁴	au Roi	2	8°
„ 19	<i>Oeuvres posth.</i> de Frédéric II	à M-e Reverdil ⁴⁸⁵	2	8°
„ 26	<i>Hist. secrète de la cour de Berlin</i>	} à Mr Kiciński	3	8°
„ „	<i>Examen dito</i> ⁴⁸⁶		1	8°
9-bre 3	Correspondance familière de Frédéric II ⁴⁸⁷	à Mr Torri	2	8°

⁴⁷⁸ Autorzy książek wypożyczonych przez J. Potockiego: 1) Ange de Goudar (Francfort et Leipzig 1763 — Barb 3/246); 2) Jean Rousset de Missy (Amsterdam 1729 — Barb 3/219); 3) Jan Daniel Gruber (Frankf. Lipsiae 1740 — E 17/421). Wszystkie wykreślono.

⁴⁷⁹ Wyd. 1769 (BNck). Nie wykreślono.

⁴⁸⁰ *Oeuvres posthumes (wraz z Supplement)* Fryderyka II obejmowały 21 tomów (Berlin, Cologne 1788—1789 — BrMGC 9/977/926). Oba wypożyczenia wykreślono.

⁴⁸¹ Autor: Honoré Gabriel de Mirabeau (1787 — Barb 2/831, Cior 18/45214). Wykreślono.

⁴⁸² H. G. de Mirabeau, *De la Monarchie Prussienne*, t. 1—8, Londres 1788 (Barb 3/333).

Wykreślono.

⁴⁸³ Wykreślono.

⁴⁸⁴ J. F. E. Albrecht, *Dreyerley Wirkungen. Eine Geschichte aus der Planetenwelt*, Bd. 1—8, Wien 1789—1792 (Holz. Boh 4/12608). Wykreślono.

⁴⁸⁵ Nie wykreślono.

⁴⁸⁶ Autor drugiej książki: Claude de Peyssonel (1788 — Cior 18/49734). Obie książki wykreślono.

⁴⁸⁷ Wyd. Berlin 1787 (BNck). Wykreślono.

1790

janv. 22	<i>Oeuvres posthumes de Frédéric II</i>	à Mr Bellefroid	1	8°
fevr. 13	<i>Oeuvres de Frédéric II</i>	à M-e Du Bois ⁴⁸⁸	1	8°

Curlande**1785**

oct. 30	<i>Staatsrecht von Curland u. Semigallen</i>		1	fol.
„ „	<i>Zusaetze zu diesem Staatsrecht</i>	à Mr Kicki	1	fol.

1786

fevr. 28	<i>Staatsrecht von Curland und Zusaetze</i>	à Mr Dzieduszycki	2	fol.
août 24	<i>Eclaircissement de la question</i>	à Mr Bokum ⁴⁸⁹	1	8°

Education nationale**1786**

sept. 11	<i>Arytmetyka dla szkół narodowych</i> ⁴⁹⁰	à M-e Reverdil	1	8°
----------	---	----------------	---	----

1787

juin 4	<i>Émile</i>	} à M-e Reverdil	4	8°
„ „	<i>Veillées du château</i> ⁴⁹¹		4	8°

Cours d'étude général**1781**

sept. 15	<i>La science des personnes de la cour de l'épée</i> par Chevigni ⁴⁹²	à M-e Reverdil	4	8°
----------	--	----------------	---	----

1785

août 17	<i>Adèle et Théodore</i> ⁴⁹³	au Prince Casimir	3	8°
sept. 3	<i>Cours d'étude</i> par l'abbé Condillac	à Mr Zagorski chamb. du Roi ⁴⁹⁴	2	8°

1786

août 12	<i>Les conversations d'Émilie</i> ⁴⁹⁵	à M-e Reverdil	2	8°
---------	--	----------------	---	----

⁴⁸⁸ Może żona Jean Baptiste Duboisa, późniejszego tłumacza sztuk teatralnych (*Szkola sędziów* i in. — *Nowy Korbut* 6/548). Obie pozycje wykreślono.

⁴⁸⁹ *Staatsrecht* i *Zusaetze* nie udało się zidentyfikować, prawdopodobnie były to publikacje wówczas aktualne. Autorem *Eclaircissement de la question* [...] *Zugehoer* jest A. Naruszewicz (wyd. 1785— E 23/47). Wszystkie pozycje wykreślono.

⁴⁹⁰ Autor: Simon L'Huillier (wydania od 1778 — E 21/251—252). Wykreślono.

⁴⁹¹ Dzieło J. J. Rousseau *Émile* miało dużo wydań od 1762 r. (CBN 157/501—502). Autorką drugiego dzieła jest Stéphanie Félicité de Genlis (wyd. 1784 — BNck). Oba dzieła wykreślono.

⁴⁹² Zob. 3.3, przyp. 262. Wykreślono.

⁴⁹³ Autorka: Stéphanie Félicité de Genlis (wyd. od 1782 — BNck). Wykreślono.

⁴⁹⁴ Autor: Étienne Bonnot de Condillac, wyd. Genewa tomów 12 1779—1781 i in. (BNck). Zagorski, szambelan Stanisława Augusta, innych danych brak. Wykreślono.

⁴⁹⁵ Autor: La Live d'Épinay, wyd. Paris 1781 (Barb 1/756). Wykreślono.

sept. 27	<i>Mémoires du cardinal de Retz</i>	à Mr Dembowski	2	8°
dec. 23	<i>Adèle et Théodore</i>	à Mr Crutta ⁴⁹⁶	3	8°
1787				
fevr. 16	<i>Adèle et Théodore</i>	au Roi	3	8°
sept. 24	<i>Cours d'étude par Condillac</i>	à Mr Puzyna	1	8°
juin 4	<i>Les veilles du château</i>	à M-e Reverdil	4	8°
1788				
mars 4	<i>Les veilles du château</i>	à M-e Reverdil	2	8°
juin 4	<i>Émile de J. J. Rousseau</i>	à Mr Bellefroid ⁴⁹⁷	4	8°
sept. 1	<i>Tableau des verteu du peuple</i> ⁴⁹⁸	à M-e Reverdil	2	8°
1789				
8-bre 19	<i>Émile de J. J. Rousseau</i>	à Mr Grabowski	4	8°
9-bre 3	<i>Cours d'étude pour l'instruction du prince de Parme</i>	à Mr Lipiński	1	8°
1790				
mars 1	<i>Les conversations d'Emilie</i>	à Mr Torri	2	8°
mars 18	<i>Cours d'étude pour instructions</i>	à Mr Poniatowski	2	8°
avril 16	<i>Éducation des enfans de Locke</i>	Mr Fabian Poniatowski ⁴⁹⁹	2	8°
avril 18	<i>Émile de J. J. Rousseau</i>	à Mr Pałowski	1	8°
avril 24	<i>Cours d'étude p. Condillac</i>	à Lipiński	2	8°
juill. 27	<i>Éducation des enfans par Locke</i>	à Mr Poniatowski ⁵⁰⁰	2	8°

Miscellanea ou mélanges

1784				
janv. 27	<i>Oeuvres de Voltaire</i>	à Mr Stoll	2	4° fig.
nov. 28	<i>Oeuvres de Voltaire</i>	à M-e Reverdil ⁵⁰¹	3	4°
1785				
mai 30	<i>Orationes M. T. Ciceronis</i> ⁵⁰²	à Mr Naruszewicz par Mr Kaczanowski	6	8°

⁴⁹⁶ Antoni Łukasz Crutta (Krutta, 1727–1812), z pochodzenia Włoch, brał udział w misjach polskich do Turcji, w Konstantynopolu zorganizował Szkołę Orientalną, tłumacz turecki w kancelarii Stanisława Augusta, w 1775 r. otrzymał indygenat polski. Książki pożyczone przez Dembowskiego i przez Cruttę wykreślone.

⁴⁹⁷ Wszystkie książki wykreślone.

⁴⁹⁸ Książki nie udało się zidentyfikować. Wykreślona.

⁴⁹⁹ Dwutomowe dzieło Locke'a *Éducation des enfans* miało sporo edycji w XVIII w. Fabian Poniatowski, sekretarz Stanisława Augusta, który towarzyszył mu do końca życia (Żywirska, s. 191, 200). Zapewne poprzednio wymieniony Mr Poniatowski to także on. Wszystkie książki z 1789 i 1790 r. wykreślone.

⁵⁰⁰ Trzy kolejne pozycje wykreślone.

⁵⁰¹ W bibliotece króla były *Oeuvres completes* Voltaire'a, wydane w Kehl w 70 tomach w l. 1785–1789 (zob. 3.13, przyp. 43). Stoll, może to Jan Sztol, lekarz Stanisława Augusta (Naruszewicz, s. 538, 588). Oba wypożyczenia wykreślono.

⁵⁰² Może to była część edycji Cycerona *Opera* (Biponti 1780–1787). Wykreślono.

1786					
fevr. 7	<i>Le Conte du Tonneau</i> ⁵⁰³	à Mr Kicki	2	8°	
août 26	<i>Lucie de Montaigne</i> ⁵⁰⁴	à M-e Lubomirska	10	8°	
sept. 11	Gessners saemtliche Schriften ⁵⁰⁵	à M-e Reverdil	4	8°	
sept. 19	<i>The Works of Henry Fielding</i>	à Mr Littlepage	4	8°	
dec. 8	<i>Works of Swift</i>	à Mr Littlepage	4	8°	
dec. 8	<i>Works of Swift</i> ⁵⁰⁶	à Mr Littlepage	4	8°	
1787					
avril 19	<i>Mélanges d'une grande biblioth.</i> ⁵⁰⁷	à Mr Sobolewski	4	8°	
X-bre 15	<i>Oeuvres de J. J. Rousseau</i>	à Mr Poniatowski ⁵⁰⁸	1	8°	
„ 30	<i>Oeuvres de Mr Voltaire</i>	à M-e Reverdil	1	4°	
1788					
janv. 29	<i>Oeuvres de Mr de Fontenelle</i>	à M-e Reverdil ⁵⁰⁹	6	8°	
fevr. 16	<i>Oeuvres de Plutarque</i> ⁵¹⁰	à Mr Clermont pour le P-e Stanislas	21	4°	
mars 8	<i>Oeuvres de Saint-Réal</i> ⁵¹¹	à Mr l'abbé Ponia- towski	8	8°	
„ 30	<i>Coll. des oeuvres de Voltaire</i>	Lalande p-r Schutter ⁵¹²	3	4°	
avril 14	<i>Coll. des oeuvres de Voltaire</i> 15 et 16	à Mr Comelli ⁵¹³	2	4°	
sept. 16	<i>Lucian trad. par Dablancourt</i> ⁵¹⁴	au P-e Cas. Ponia- towski	2	8°	

⁵⁰³ J. Swift, *Le conte du Tonneau contenant tout ce que les arts et les sciences ont plus sub-
lime et de plus mystérieux*, t. 1–2, Amsterdam 1721 (Barb 1/739–740). Nie wykreślono.

⁵⁰⁴ Książki nie zidentyfikowano. Wykreślono.

⁵⁰⁵ Ch. F. Gessner, *Sammlung der saemmtlichen Schriften*, Th. 1–4, Leipzig 1769–1774 (BNck). Wykreślono.

⁵⁰⁶ Wydania dzieł Fieldinga po angielsku zawierały po 8 lub 12 tomów (1771, 1775 – BNck), a Swifta – 18 tomów (1766, 1768, 1775 – CBN 181/55–57). Wszystkie pozycje wykreślone.

⁵⁰⁷ *Mélanges tirés d'une grande bibliothèque par A. R. de Voyer d'Argenson et A. G. Contant d'Orville*, t. 1–70, Paris 1779–1784 (Barb 3/119). Wykreślono.

⁵⁰⁸ Zob. 3.3, przyp. 184. Wykreślono.

⁵⁰⁹ *Oeuvres de Fontenelle* miały wiele edycji, m. in. w 6 tomach w Paryżu 1742 r. (Cior 17/30705). Oba wypożyczenia pani Reverdil zostały wykreślone.

⁵¹⁰ Plutarchus, *Oeuvres trad. en françois par Jac. Amyot*, t. 1–22, Paris 1783–1787 (Brunet 4/738). Wykreślono.

⁵¹¹ Por. 3.16, przyp. 149. Wykreślono.

⁵¹² Może to Ludwik de Lalande, brygadier trzeciej brygady korpusu, który walczył później podczas insurekcji 1794 r. (Magier, s. 300). Schutter (Schuetter), dyrektor fabryki belwederskiej. Wykreślono.

⁵¹³ Dominik Comelli, szambelan króla. Wykreślono.

⁵¹⁴ *Lucien de la traduction de N. Perrot d'Ablancourt*, t. 1–2, Amsterdam 1709 (Brunet 3/1211). Wykreślono.

1789					
avril 6	<i>Les offices</i> de Cicéron	} à Mr Komarzewski	1	8°	
„ „	<i>De la divination</i> de Cicéron ⁵¹⁵		1	8°	
avril 30	<i>Entretien sur la nature des dieux</i> ⁵¹⁶	à Mr Komarzewski	2	8°	
juin 19	<i>Mélanges d'une grande bibliothèque</i> vol. 48—53	à M-e Alexandrowicz	6	8°	
août 10	<i>Coll. compl. des oeuvres</i> de Voltaire	à Mr Podbielski	4	4°	
X-bre 29	<i>Orationes</i> (M. T. Ciceronis)	à Mr Karczewski	1	8°	
1790					
janv. 13	<i>Coll. compl. des oeuvres</i> de Voltaire tom XVII ⁵¹⁷	à Mr Stoll	1	4°	
„ 29	<i>Lettres</i> de Mr l'abbé de Sestini	} à Mr Podbielski	3	8°	
„ „	<i>Vie</i> de J. J. Rousseau ⁵¹⁸		1	8°	
janv. 29	<i>Oeuvres (Les)</i> de J. J. Rousseau	à Mr Żórawski ⁵¹⁹	2	8°	
mars 5	<i>Oeuvres</i> de Laurent Sterne	à Mr Mariva ⁵²⁰	7	8°	
avril 20	<i>Lettres</i> de Mr l'abbé de Sestini	} à Mr Podbielski	3	8°	
„ „	<i>Vie</i> de J. J. Rousseau ⁵²¹		1	8°	
1790					
8-bre 21	<i>Tusculanorum disputat.</i> Ciceronis	l'ab. Karczewski ⁵²²	1	8°	
1791					
janv. 12	<i>Oraisons</i> de Cicéron	} à Lipiński	1	4°	
„ „	<i>Orationes</i> Ciceronis ⁵²³		1	8°	
Histoire universelle					
<hr/>					
1782					
oct. 24	<i>Le grand dictionnaire</i> de Moreri ⁵²⁴	à Meline	3	fol.	
1784					
juin 3	<i>Elemens d'hist. gén.</i> par Millot ⁵²⁵	à Mr Le Brun	9	8°	

⁵¹⁵ Wymienione dwa utwory Cycerona w oryginale, jak i dalsze następne, zapewne pochodzą z jego *Opera*, wydanych krytycznie w 13 tomach w Biponti 1780—1787 (zob. 3.12, przyp. 39). Wykreślono.

⁵¹⁶ Dzieła nie zidentyfikowano. Wykreślono.

⁵¹⁷ Wszystkie kolejne pozycje wykreślono, z wyjątkiem ostatniej.

⁵¹⁸ 1) D. Sestini, *Lettres à ses amis*, t. 1—3, Paris 1789 (BNck); 2) nie zidentyfikowane. Oba dzieła wykreślone.

⁵¹⁹ Wykreślono.

⁵²⁰ Wyd. 1788, zob. 3.13, przyp. 12. Wykreślono.

⁵²¹ Oba dzieła wykreślono.

⁵²² Zob. przyp. 515. Nie wykreślono.

⁵²³ Nie ustalono edycji przekładu francuskiego mów Cycerona. Obie pozycje pozostały nie wykreślone.

⁵²⁴ L. Moreri, *Le grand dictionnaire historique*, t. 1—10, Paris 1759 (CBN 119/531). Wykreślono.

⁵²⁵ Zob. 3.3, przyp. 224. Wykreślono.

août 11	<i>Hist. universelle</i> ⁵²⁶	à Mr Meline	2	8°
oct. 8	<i>Hist. générale</i> par Lambert	à Mr Poser ⁵²⁷	15	8°
1785				
mars 19	<i>Memoriae populorum</i> à Stritter ⁵²⁸	à Mr Naruszewicz	4	4°
sept. 21	<i>Art vérifier les dattes</i> ⁵²⁹	à Mr Albertrandi	1	4°
cct. 18	<i>Histoire univ. par une société</i> ⁵³⁰	à Mr Benvenuti	2	4°
dec. 16	<i>Hist. univers.</i>	à Mr Marion ⁵³¹	1	8°
1786				
fevr. 1	<i>Abrégé de l'hist. universelle</i> ⁵³²	à Mr Siarczyński	1	8°
„ 7	<i>Histoire des conjurations</i> ⁵³³	à Mr Kicki	8	8°
„ 24	<i>Éléments de l'histoire gén. de Millot</i>	à Mr Siarczyński ⁵³⁴	3	8°
1787				
fevr. 8	<i>Les vies des hommes ill. de Plut.</i> ⁵³⁵	à Mr l'abbé Poniatowski	2	8°
avril 26	<i>Hist. vérit. des tems fabul.</i> ⁵³⁶	par Kiciński au Roi	4	8°
„ 19	<i>Hist. universelle</i>	à Mr Sobolewski ⁵³⁷	2	8°
X-bre 15	<i>Memoriae populorum Stritteri</i>	à Mr Naruszewicz ⁵³⁸	4	4°
„ 15	<i>Hist. véritable des tems fabuleux</i>	à Mr Chreptowicz ⁵³⁹	4	8°
1788				
janv. 3	<i>Hist. abrégé</i> par Mr de Thou	à M-e de Reverdil	2	8°
„ 10	<i>Abrégé chron. de l'hist. univ.</i>		1	8°
„ „	<i>Éléments de l'hist. univ. p. Millot</i> ⁵⁴⁰	} à M-e de Reverdil	2	8°
août	<i>Éléments d'histoire générale</i>		à M-e Grabowska par M-e Byszewska ⁵⁴¹	9

⁵²⁶ *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent* wychodziła od 1779 do 1791 r., ukazało się jej 125 tomów (zob. 3.13, przyp. 35). Wykreślono.

⁵²⁷ Dzieło, zob. 3.7, przyp. 47. Jan August Poser, księgarz warszawski. Nie wykreślono.

⁵²⁸ Autor: Johann Gottlob Stritter, wyd. Petropoli 1771–1779 (Brunet 5/562). Wykreślono.

⁵²⁹ Zob. 3.3, przyp. 130. Wykreślono.

⁵³⁰ *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent, traduite de l'anglais d'une société de gens de lettres*, t. 1–46, La Haye 1742–1792 (Brunet 3/212). Wykreślono.

⁵³¹ Zob. przyp. 526. Marion, brak bliższych danych. Wykreślono.

⁵³² Autor: Jacques Auguste de Thou, wyd. La Haye 1759 (Quér 9/456). Nie wykreślono.

⁵³³ Autor: Isaac Bellet, wyd. Paris 1752 (Barb 2/693). Wykreślono.

⁵³⁴ Wykreślono.

⁵³⁵ Dzieło Plutarcha miało wiele wydań, m. in. 22-tomowe w l. 1783–1787 (Brunet 4/738). Wykreślono.

⁵³⁶ Dzieło, zob. 3.6, przyp. 49. Wykreślono.

⁵³⁷ Wykreślono.

⁵³⁸ Nie wykreślono.

⁵³⁹ Joachim Chreptowicz (1729–1812), kanclerz wielki litewski. Wykreślono.

⁵⁴⁰ Autor drugiej książki wypożyczonej przez panią Reverdil Joannes Sleidanus (Amsterdam 1757 — Barb 1/17, CBN 173/1142). Wszystkie trzy książki wykreślono.

⁵⁴¹ Nie wykreślono.

1789			
avril 18	<i>Abr. de l'hist. univ.</i> de J. A. Thou	à Mr de Ronca ⁵⁴²	10 8°
juin 12	<i>Traité des puissances de l'Europe</i> par Kaliszewski ⁵⁴³		
		au Roi	1 8°
aoust 31	<i>Vies des hommes ill.</i> de Plutarque	à Mr Moszczyński ⁵⁴⁴	2 8°
„ 31	<i>Hist. des conjurations</i>	à Mr Jabłoński	2 8°
7-bre 7	<i>Vies des hommes ill.</i> de Plutarque	à Mr Dahlke	1 8°
X-bre 24	<i>Histoire véritable des tems fabul.</i> } p. Guerin } à l'abbé Piattoli		
		au Roi ⁵⁴⁵	4 8°
„ 31	<i>Histoire universelle</i> (tom 40 et 41)	au père Portalupi	2 4°
1790			
fevr. 1	<i>Vies des hommes ill.</i> de Plutarque	à Lipiński	2 8°
janv. 30	<i>Bibliotheca historica Diod. Siculi</i> ⁵⁴⁶	Mr le Prelat Ghigiotti	1 fol.
juin 2	Cornelius Nepos latin et françois ⁵⁴⁷	à Lipiński	1 8°

Journeaux

1785			
janv. 5	„Année Littéraire” de 1775 ⁵⁴⁸	à Maisonneuve	8 8°
dec. 30	„Philosophical Transactions”	à Mr de Labeffer ⁵⁴⁹	3 4°
1786			
avril 20	„Transactions” (Philosophical)	à Mr Connor ⁵⁵⁰ trad. du Roi	3 4°
dec. 23	<i>Gallerie der Kuenste</i> ⁵⁵¹	à Mr Podbielski	1 8°
„ 14	„Annales Politiques” de Lin- guet ⁵⁵²	à Mr Dembowski	3 8°
oct. 1	„Le Mercure Danois” ⁵⁵³	à Mr Podbielski	8 8°
oct. 20	„Mercure (Le) Danois” ⁵⁵⁴	à Mr Podbielski	6 8°

⁵⁴² Louis de Ronca, zob. przyp. 427. Wykreślono.

⁵⁴³ Wyd. 1760 (E 19/65). Wykreślono.

⁵⁴⁴ Może Adam Moszczyński, szambelan króla od 1776 r., lub Franciszek Moszczyński, szambelan od 1786 r. (Magier, s. 436, 439). Wykreślono.

⁵⁴⁵ Scipione Piattoli (1749–1809), Włoch, eks-pijar, używający tytułu księdza, sympatyk rewolucji francuskiej, zatrudniony przy Stanisławie Augustacie od 16 XI 1789 r., odegrał ważną rolę w doprowadzeniu do porozumienia króla ze stronnictwem patriotycznym, czego rezultatem była *Ustawa rządowa* z 3 V 1791 r. Trzy kolejne dzieła wykreślone.

⁵⁴⁶ Trzy kolejne pozycje nie zostały wykreślone.

⁵⁴⁷ Wyd. Paris 1771 (BNck). Wykreślono.

⁵⁴⁸ Zob. 3.7, przyp. 19. Wykreślono.

⁵⁴⁹ Czasopismo wydawane przez Towarzystwo Królewskie w Londynie od 1665 r. (Brunet 5/925–926). Labeffer[?] – brak bliższych danych. Wykreślono.

⁵⁵⁰ Connor (O'Connor), lekarz Michała Jerzego Poniatowskiego i króla. Wykreślono.

⁵⁵¹ Może to katalog dzieł sztuki. Wykreślono.

⁵⁵² „Annales” wydawał S. N. H. Linguet w l. 1778–1788 (BNck). Wykreślono.

⁵⁵³ Zob. 3.3, przyp. 3. Wykreślono.

⁵⁵⁴ Wykreślono.

1787				
sept. 21	„Journal Encyclopédique” (1777)			
	rendu 22 vol: man. 1 mai à			
	1 sept.	à Mr Albertrandi	24	8°
1789				
mars 30	„Journal Encyclopédique” (1788)	à Mr Tęgoborski	6	8°
avril 27	„Journal Encyclopédique” 1 mars			
	1777	à Mr Belcourt ⁵⁵⁵	1	8°
8-bre 7	„Histoire de l’Académie des Ins-			
	criptions et Belles Lettres” ⁵⁵⁶	au Roi	1	8°
9-bre 3	„Histoire de l’Académie Royale			
	des Sciences” an. 1726	à M-e Reverdil Siera-		
		kowski ⁵⁵⁷	1	4°
X-bre 22	„Courrier du Bas-Rhin” 1788 ⁵⁵⁸	à Mr Czacki	1	4°

Non-placés

1782				
juin 25	<i>Mowy za czterema stanami</i> ⁵⁵⁹	à M-lle Constance	1	8°
1784				
sept. 21	„Journal Encyclopédique” (1777)	à Mr Albertrandi	24	8°
nov. 21	[...]	[...]	2	8°
dec. 14	<i>Hist. naturelle</i> de Buffon (éd. de			
	Liège)	à M-e de Reverdil	2	8°
1785				
janvier 7	<i>Encyclop. méthodique</i> , 1° Commer-			
	ce 3 v., 2° Econ. polit. 1 v.	à Mr Wyrwicz ⁵⁶⁰	4	4°
„ 31	„Journal Encyclop.” 1785	à Mr Dufour ⁵⁶¹	8	8°
mars 16	„Journal Enc. depuis juin 76	à Mr Okraszewski	12	8°
avril 21	<i>Hist. nat.</i> de Buffon (minéraux)	au Roi	4	8°
juil. 1	<i>Dactyliotheca Gorlaei</i>	} à Mr Albertrandi ⁵⁶²	2	4°
„ „	<i>Collection of gems</i> by Ogle		1	4°
juil. 24	<i>La vie de Cromvell</i> ⁵⁶³	à Mr Siarczyński	1	8°

⁵⁵⁵ Hatin 62. Zapewne to Francuz, François Auguste Thesby de Belcour (Belcourt), od 1789 r. dowódca pułku Działyńskiego (*Polska stanisławowska*, t. 2, s. 121, 814). Nie wykreślono.

⁵⁵⁶ Zob. 3.13, przy. 23. Nie wykreślono.

⁵⁵⁷ Zob. 3.3, przyp. 38. Może Karol Sierakowski, wychowanek Szkoły Rycerskiej, w 1794 r. generał-major, który pod Maciejowicami dostał się do niewoli. Nie wykreślono.

⁵⁵⁸ Poczytna gazeta XVIII w. „Courrier du Bas-Rhin ou Gazette de Clèves” (Hatin 90). Wykreślono.

⁵⁵⁹ Autor: Franciszek Barss, wyd. Warszawa 1775 (E 12/391). Wykreślono.

⁵⁶⁰ Karol Wyrwicz (1717–1793), historyk, geograf, autor książek. Wypożyczenia z 1784 r. wykreślone, lecz z 21 XI nie odczytane. Wypożyczenie z 7 I 1785 r. wykreślone.

⁵⁶¹ Piotr Dufour. Wykreślono.

⁵⁶² Wszystkie kolejne pozycje wykreślone.

⁵⁶³ Nie udało się zidentyfikować dzieła. Wykreślono.

1786

janv. 15	„Journal Encyclop.”	à Mr Dembowski	10	8°	
„ 18	<i>Der Zustand der Staat</i> ⁵⁶⁴	} à Mr Podbielski	3	8°	
„ 20	<i>Museum etruscorum</i> Gori		à Mr Albertrandi	2	fol.
„ „	<i>Collectanae antiq. rom.</i> Borioni			1	fol.
„ 24	<i>Histoire naturelle</i> de Buffon	à Mr Duhamel	2	8°	
fevr. 1	„Bulletin” ou correspond. de Paris ⁵⁶⁵ *	à Mr Podbielski	11	4°	
„ 10	<i>Listy perskie</i>	} à Mr Laurans page du Roi	1	8°	
„ „	<i>La vie de Cromwell</i>		1	8°	
mars 7	<i>Historia sive chronica Polonorum</i> Mechovii ⁵⁶⁶	à Mr Clermont	1	fol. fig.	
mars 30	<i>Oszust</i> comedie Russo ⁵⁶⁷	p. Gawroński au Roi	1	8°	
avril 20	<i>Oeuvres</i> de Voltaire v. 20, 21, 22 ⁵⁶⁸	à Mr Mniszech	3	8°	
juin 5	<i>Dziela nauki lekarskiej</i> ⁵⁶⁹	à Mr Meline	1	8°	
„ 9	<i>Encyclopédie method.</i> Gram. 1	à Mr Glayre	1	4°	
juil. 14	<i>Oeuvres</i> de Voltaire éd. de Beaumarchais tom IX	au Roi	1	8°	
août 18	„Bulletin de Paris” ⁵⁷⁰	à Mr Podbielski	4	broch.	
„ 22	<i>Voeux d'un Gallophile</i>	à moi Rożyński ⁵⁷¹	1	8°	
sept. 8	<i>Architectura hydraulica</i>	à Mr Bokum ⁵⁷²	2	fol. fig.	
1786					
sept. 11	<i>De bello gallico</i>	à M-e Reverdil	1	12°	
„ 22	„Gazette de Leyde”	à Mr Dembowski ⁵⁷³	2	4°	
dec. 4	<i>Architectura hydraulica</i> fait présent de Sa Majesté à Schneider von den Muellerheim vor Schneider ⁵⁷⁴		2	fol. fig.	

⁵⁶⁴ Dzieła nie zidentyfikowano. To i poprzednie wykreślono.

⁵⁶⁵ „Bulletin ou Correspondance de Paris” nie zidentyfikowane. Czyżby to była korespondencja ręcznie pisana? Ta pozycja i trzy wcześniejsze wykreślone.

⁵⁶⁶ Dzieło, zob. 3.11, przyp. 14. Wykreślono.

⁵⁶⁷ Zapewne chodzi o przekład komedii J. B. Rousseau *Le flatteur*. Estreicher i Bernacki nie notują jej wcale. Wykreślono.

⁵⁶⁸ Prawdopodobnie edycja z Kehl z 1785–1789, notowana niżej pod 570.

⁵⁶⁹ Może to J. Rożańskiego *Sztuka babienia. Dzieło bardzo potrzebne*, cz. 1–4, Warszawa 1786 (E 26/405). Wykreślono.

⁵⁷⁰ Kolejne wypożyczenia wykreślone.

⁵⁷¹ Nie zidentyfikowano. Wykreślono.

⁵⁷² Autor książki: Belidor. Bokum, brak bliższych danych. Wykreślono.

⁵⁷³ Właściwy tytuł gazety wydawanej w Leydzie od 1712 r. „Nouvelles Extraordinaires de Divers Endroits” (Barb 3/572). Wypożyczenie Reverdilowej i Dembowskiego wykreślono.

⁵⁷⁴ Osoby nazwiskiem Muellerheim nie zidentyfikowano. Schneider to zapewne Jan Gotfryd Schneider, późniejszy autor publikacji *Doskonale opisanie sieczkarni konnej* (Warszawa 1790). Wykreślono.

dec. 23	<i>Vie du Dauphin</i>		2	8°
„ „	<i>Précis historique Mr Lefort</i>	à Mr Podbielski	1	8°
1787				
janv. 16	<i>Vie du Dauphin de Louis XV</i>	à Mr Dembowski	2	8°
fevr. 12	<i>Précis historique à Mr Lefort</i>	à Mr le baron Lefort ⁵⁷⁵	1	8°
fevr. 16	<i>Mémoires du procès de Rohan</i>	à Mr Dembowski	1	8°
mars 7	<i>Mémoires pour le card. de Rohan</i>	à Mr Czacki ⁵⁷⁶	1	8°
dec. 7	<i>Obserwacje Państwa Tureckiego</i> ⁵⁷⁷	au Roi	2	8°
„ 18	<i>Briefe von Winckelmann</i>		3	8°
„ „	<i>Mémoires pour servir à l'histoire du refugier</i>	} à Mr Podbielski ⁵⁷⁸	1	8°
„ „	<i>Briefe? von Euler</i>		1	8°
X-bre 29	<i>Winkelmenns Briefe</i>	} à Mr Podbielski	1	8°
„ „	<i>Voyage de Mr Mayer en Suisse</i> ⁵⁷⁹		2	8°
„ 29	<i>Planches de L'Encycl. méth. 2 pt. 4</i>		2	4°
„ „	<i>Arts et métiers tom II, part II</i>	} à Mr Friese ⁵⁸⁰	1	4°
1788				
javn. 10	<i>Lettre de Mr de Peyssonnel</i>	} à Mr Podbielski	1	8°
„ „	<i>Vie du Marechal Duc de Villers</i>		4	8°
„ 21	<i>Histoire du Henri le Grand</i>	à Mr Podbielski ⁵⁸¹	1	8°
„ 29	<i>Encycl. méth. Hist. I—II part.</i>	à Mr Wyrwicz ⁵⁸²	2	4°
fevr. 14	<i>Encyclop. méthodique</i>	à Mr Hołowczyc ⁵⁸³	1	4°
fevr. 29	„Journeaux Encyclopéd.”	à Mr Podbielski	12	8°

⁵⁷⁵ Kolejne książki: 1) może to Mouffle L'Angerville, *La vie privée de Louis XV*, t. 1–4, Londres 1781 (zob. przyp. 384); 2) H. de Bassville, *Précis historique sur la vie [...] de François Le Fort*, Genève 1784 (BNck). Piotr baron Lefort, generał, kierownik Domu Ubogich w l. 1783–1786, mason. Wszystkie cztery pozycje wykreślone.

⁵⁷⁶ Autor: Henri I Rohan. Jego *Mémoires* miały sporo edycji, m. in. w Amsterdamie w 1756 r. (Brunet 4/1354, CBN 154/683). Wypożyczenie Dembowskiego wykreślone. Czackiego nie.

⁵⁷⁷ Autor: Józef Mikosza, wyd. Warszawa 1787 (E 22/382). Wykreślono.

⁵⁷⁸ Trzy dzieła pożyczone przez Podbielskiego: 1) J. J. Winckelmann, *Briefe an seine Freunde*, Zurich 1788 (BrMGC 27/289/232); 2) nie zidentyfikowane; 3) L. Euler, *Opuscula*, t. 1–3, Berolini 1746–1751. Wszystkie wykreślone.

⁵⁷⁹ Obie pozycje wykreślono.

⁵⁸⁰ *Encyclopédie méthodique*, opracowana na podstawie *Encyklopedii* Diderota i d'Alemberta z l. 1751–1780, miała podobnie jak tamta tomy z rycinami (planszami). *Arts et métiers*, zob. 3.3, przyp. 225. Oba wypożyczenia Friesego wykreślone.

⁵⁸¹ Podbielski pożyczyl: 1) Ch. Peyssonnel, *Lettre contenant quelques observations relatives aux Mémoires de Toti*, Amsterdam 1785 (Cior 18/49732); 2) Leroy, *La vie de J. B. Villers*, Lille 1788 (Barb 4/1017, CBN 95/845); 3) Autor: Hardouin Péréfixe de Beaumont, *Histoire de Henri roi de France*, Paris 1788 (Barb 2/673). Wszystkie wykreślone.

⁵⁸² Nie wykreślono.

⁵⁸³ Szczepan Hołowczyc (1741–1823), pozostający pod opieką prymasa Poniatowskiego, jego powiernik w sprawach edukacji, kanonik krakowski. Pozycja wykreślona.

mars 8	<i>Oeuvres de Mr de Voltaire</i>	à M-e de Reverdil ⁵⁸⁴	2	8°
mars 25	<i>Hist. de Fréd. II roi de Prusse</i>	à Mr Mokranowski ⁵⁸⁵	4	8°
sept. 8	<i>Oeuvres de Florian</i> ⁵⁸⁶	à Mr Dembowski	3	8°
juin 24	<i>Annales de la Petite Russie</i>	à Mr Naruszewicz ⁵⁸⁷	2	8°
juil. 14	<i>Livres classiques de la Chine</i> ⁵⁸⁸	au P-e Casimir Ponia- towski qui les a egarées	7	12°
„ 12	<i>Podróż impér. rosyjskiej</i> ⁵⁸⁹	à Mr Naruszewicz	1	4°
„ 24	<i>Considération sur la guerre ac- tuelle</i> ⁵⁹⁰	à Mr Gintowt	1	8°
sept. 1	<i>Mémoires de Mr de Varens</i> ⁵⁹¹	à Mr Podbielski	1	8°
„ 5	<i>Histoire des révolut. de l'Angl.</i>	à Mr Brzozowski ⁵⁹²	3	8°
„ 9	<i>Histoire littéraire de trouba- dours</i> ⁵⁹³	à Mr Podbielski	3	8°
sept. 28	<i>Dykcjonarz historyczny</i> ⁵⁹⁴	à Mr Naruszewicz	8	8°
• „ 28	<i>Dykcjonarz geograficzny</i> ⁵⁹⁵	à Mr Dembowski	3	8°
8-bre 20	<i>Hist. mil. de la Suisse</i>	à Mr Podbielski ⁵⁹⁶	4	8°
8-bre 20	<i>Hist. de la révol. de Suède</i> ⁵⁹⁷	à Littlepage		
9-bre 6	<i>Encycl. méth. Commerce t. 1</i>	Czacki ⁵⁹⁸	1	4°
1789				
avril 22	<i>Mémoires de La Motte en an- glois</i> ⁵⁹⁹	à Mr Alexandrowicz	1	8°
mai 9	<i>Voyage du jeune Anacharsis en Gr.</i> ⁶⁰⁰	au Roi	5	4°

⁵⁸⁴ Wypożyczenia Podbielskiego i Reverdilowej wykreślone.

⁵⁸⁵ Może to Fryderyk II *Histoire de mon temps* (1788). Może Stanisław Mokranowski (Mokronowski), generał, komendant Warszawy w 1794 r. (Magier, s. 282). Wykreślono.

⁵⁸⁶ Dzieła Floriana po francusku miały dużo wydań w II połowie XVIII w. (np. 1786 — BNck). Wykreślono.

⁵⁸⁷ Wykreślono.

⁵⁸⁸ *Les livres classiques de l'Empire de la Chine*, t. 1—7, Paris 1784—1786 (Barb 2/1333). Wykreślono.

⁵⁸⁹ Może to A. Czaki de Kierentszek, *Pamiętnik roku 1787 na Ukrainie. Przyjazd i przyjęcie Stanisława Augusta oraz powitanie w Kaniowie Katarzyny*, [Machnówka] 1788 (E 14/51). Nie wykreślono.

⁵⁹⁰ Autor: Constant François Chasseboeuf de Volney, wyd. 1788 (BNck). Nie wykreślono.

⁵⁹¹ Autorka: Louise Éléonore de La Tour Du Pil Warens, wyd. 1786. Wykreślono.

⁵⁹² Zob. przyp. 322. Nie wykreślono.

⁵⁹³ Autor: Jean Baptiste La Curne de Saint Palaye, wyd. 1774 (Barb 2/815). Wykreślono.

⁵⁹⁴ Autor: Chaudon L. Mayeul, wyd. Warszawa 1783—1787 (R 14/150). Wykreślono.

⁵⁹⁵ Autor: Laurent Echard, wyd. Warszawa 1782—1783 (E 16/4—5). Nie wykreślono.

⁵⁹⁶ Wykreślono.

⁵⁹⁷ Autor: René Aubert de Vertot, wyd. Paris 1772 (i inne wyd. — BNck). Wykreślono.

⁵⁹⁸ Nie wykreślono.

⁵⁹⁹ H. A. La Motte Fouqué, *Mémoires*, Berlin 1788 (BNck). Wykreślono.

⁶⁰⁰ Autor: Jean Jacques Barthélemy, wyd. 1788 (CBN 8/195). Wykreślono.

juillet 8	<i>Recherches sur les Etats Unis</i> ⁶⁰¹	au Roi	4	8°
„ 12	<i>Relation des Isles Pelew</i> ⁶⁰²	au Roi	2	8°
août 22	<i>Mémoires de La Motte en anglois</i> à Mr Alexandrowicz ⁶⁰³		1	8°
août 29	<i>Voyage du jeune Anacharsis</i>	à Mr Marival	5	4°
7-bre 10	<i>Cartouche ou les voleurs</i>	au Roi	1	8°
8-bre 7	<i>Histoire de l'Acad. R-le des Inscr.</i>	au Roi ⁶⁰⁴	1	8°
9-bre 10	<i>Historia narodu polskiego</i> ⁶⁰⁵	à Mr Pęczkowski	1	4°
„ 5	<i>Vie de Jesus-Christ en fig. text holl.</i> ⁶⁰⁶	au Roi		
1790				
janv. 3	<i>Relation des Isles Pelew</i>	à Mr Podbielski ⁶⁰⁷	2	8°
mars 27	„Annales” de Linguet depuis les n. 118—120	à Mr Bielawski ⁶⁰⁸	8	8°
avril 6	<i>Voyage du jeune Anacharsis</i>	M-e de Schutter ⁶⁰⁹	2	4°

Doubles

1780				
mars 16	<i>Codex diplomaticus</i> (t. 1 et 4)	à Mr Nielubowicz	2	fol.
1779				
dec. 2	<i>Codex diplomaticus</i> 5-e vol. ⁶¹⁰	à Mr Nielubowicz	1	fol.
1777				
janv. 18	<i>Contrat social</i> de Rousseau ⁶¹¹	à Mr Trembecki	1	8°
1780				
dec. 14	<i>Procès des trois rois</i>	au Roi, nb. perdu ⁶¹²	1	8°
1781				
janv. 1	<i>Abrégé chron. de l'hist. de Pologne</i> ⁶¹³	au Roi par Bacciarelli	1	8°

⁶⁰¹ Dzieła nie zidentyfikowano. Wykreślono.

⁶⁰² Autor: George Keate, wyd. Paris 1788 (Cior 18/45151). Wykreślono. Przekład polski z 1792 r. Estreicher notuje pod Wilson Henry.

⁶⁰³ Nie wykreślono.

⁶⁰⁴ Kolejne trzy pozycje wykreślono.

⁶⁰⁵ Jeden z sześciu wydanych tomów Naruszewicza *Historii* (1780—1786). Nie wykreślono.

⁶⁰⁶ Zob. 3.13, przyp. 41. Nie wykreślono.

⁶⁰⁷ Wykreślono.

⁶⁰⁸ Prawdopodobnie Józef Bielawski (1739—1809), autor komedii, w okresie Sejmu Wielkiego przedmiot wielu satyr. Wykreślono.

⁶⁰⁹ Pani Schutter, żona barona Schuttera (Schuettera), dyrektora fabryki belwederskiej. Wykreślono.

⁶¹⁰ Dzieło Macieja Dogiela. Obie pozycje wykreślono.

⁶¹¹ J. J. Rousseau, *Du contrat social* (wiele wydań od 1762 r. — BNck). Wykreślono.

⁶¹² Zob. przyp. 43. Wykreślono.

⁶¹³ Autor: Jacques Lacombe, wyd. Paris 1777 (E 21/19). Wykreślono.

janv. 6	<i>Oeuvres drammatiques</i>	à Mr Du Thous [?] ⁶¹⁴	3	8°
1782				
mai 11	<i>Dictionnaire de Troitz</i>	à Mr Barnaval ⁶¹⁵	3	8°
nov. 3	<i>Carte de la Pologne à Zanoni</i>	à Mr Moszyński ⁶¹⁶	1	fol.
1783				
mars 20	<i>Commentaire sur le comment. du Turpin</i> ⁶¹⁷		3	8°
„ „	<i>Mélanges de remarques sur César</i>		1	8°
„ „	<i>Remarques sur l'essai gén. de tac- tique</i>	au Prince Joseph ⁶¹⁷	1	8°
„ „	<i>Remarques sur le militaire de Turcs</i>		1	8°
1784				
mars 8	<i>Konstytucje vol. 7</i> , ⁶¹⁸	à moi Rożyński	2	fol.
mai 1	<i>Dzieła wszystkie Tacyta</i> ⁶¹⁹	à Mr Kicki	2	8°
1785				
janv. 22	<i>Konstytucje vol. 7 et 8</i>	à Mr Naruszewicz ⁶²⁰	2	fol.
juillet 4	<i>Zebranie diariuszow trzech wal- nych sejmow, conv. elect. co- ron.</i> ⁶²¹	à Mr Kicki	1	fol.
dec. 9	<i>Manifestes</i> ⁶²²	à Mr Kicki	1	4°
„ 27	<i>Dictionnaire historique</i> ⁶²³	à Mr Naruszewicz	6	8°
1786				
janv. 19	<i>La folle journée</i> ⁶²⁴	à Mr Podbielski	1	8°fig.
1780				
X-bre 18	<i>Const. Regni Poloniae</i>	à Mr Nielubowicz	3	fol.

⁶¹⁴ Nie ustalono, czyje to *Oeuvres drammatiques*. Brak danych o osobie wypożyczającej. Wykreślono.

⁶¹⁵ Zob. przyp. 312. Nie wykreślono.

⁶¹⁶ Zob. 3.3, przyp. 219. Może Fryderyk Józef Moszyński (1737–1817), generał, wicekomendant Korpusu Kadetów, poseł na sejm, członek Rady Nieustającej. Wykreślono.

⁶¹⁷ Książę Józef wypożyczył trzy dzieła Warnery'ego: *Commentaires* (zob. przyp. 241), *Mélange* (zob. przyp. 235) i *Remarques sur le militaire* (zob. przyp. 242), oraz dzieło Guiberta *Remarques sur quelques articles de l'essai* (zob. przyp. 241). Nie wykreślone.

⁶¹⁸ Konstytucje z edycji zwanej *Volumina legum*, t. 7 i 8 z 1782 r. Wykreślone.

⁶¹⁹ Dzieła Tacyta w przekładzie Naruszewicza (zob. przyp. 294). Wykreślone.

⁶²⁰ Nie wykreślone.

⁶²¹ Wydanie z 1764/1765 (E 15/427–428). Nie wykreślone.

⁶²² Prawdopodobnie *Manifestes* z czasów Konfederacji barskiej (zob. 3.3, przyp. 277). Nie wykreślone.

⁶²³ L. Mayeul Chaudon, *Nouveau dictionnaire historique*, t. 1–8, Caen 1783–1784 (także in. wyd. — BNck). Wykreślono.

⁶²⁴ Tytuł komedii Beaumarchais'go *La folle journée ou le mariage de Figaro* (zob. 3.16, przyp. 35). Wykreślono.

1781				
avril 5	<i>Const. Regni Poloniae</i>	à Mr Nielubowicz	4	fol.
1785				
mai 20	<i>Konstytucje Królestwa Polskiego</i>	à Mr Nielubowicz ⁶²⁵	1	fol.
1786				
juillet 12	<i>Théâtre a l'usage des jeunes personnes</i> ⁶²⁶	à Mr Le Jay	1	8°
août 25	<i>L'horoscope de Pologne</i> ⁶²⁷	à moi Rożyński	1	8°
1787				
fevr. 10	<i>Hist. des etablissemens p. Raynal</i> ⁶²⁸	à Mr Brzozowski	2	8°
„ 16	<i>Const. nb. 8 vol., 2 Invent. et Const. de 1782, 84 et 86</i>	au Roi	11	fol.
„ 16	<i>Wstęp do fizyki</i>	au Roi	1	8°
août 9	<i>Atlas de Zanoni</i>	au Roi ⁶²⁹	1	fol.
„ „	<i>Hist. narodu polskiego 7 vol.</i>	à Mr Treter ⁶³⁰	1	4°
nov. 3	<i>Vie de Voltaire</i> ⁶³¹	à M-e Tyszkiewicz	1	8°
„ 7	<i>Dict. historique par une société</i>	à Mr Marival	6	8°
„ 26	<i>Le grand dictionnaire de Moreri</i> ⁶³²	à Mr Meline	6	fol.
1788				
mars 20	<i>Les six nouvelles de Florian</i>		1	8°
„ „	<i>Galatée</i> ⁶³³	à M-e Reverdil	1	8°
mai 29	<i>Codex diplomaticus</i>	à Mr Dzieduszycki	3	fol.
juin 25	<i>Herbarz Niesieckiego</i>	à Mr Naruszewicz	4	fol.
sept. 1	<i>Constit. Regni</i> ⁶³⁴	à moi Rożyński	3	fol.
oct. 4	<i>Budowanie wiejskie dziedziców dobr</i> ⁶³⁵	à M-e Reverdil	1	8°
août 11	<i>Tract. de Pol. trib. a Schultz</i>	à Tepper par Bouquet ⁶³⁶	1	4°
aug. 15	<i>Dykcjonarz historyczny on n'a point trouvé le revers de ce livre</i>	à Mr Naruszewicz ⁶³⁷	8	8°

⁶²⁵ Kolejne trzy pozycje nie wykreślone.

⁶²⁶ Autorka: Stéphanie Félicité de Genlis, sporo wydań od 1779 r. (BNck). Wykreślono.

⁶²⁷ Autor: Stefan Zaności (Zannovich), wyd. 1779 (E 9/479). Wykreślono.

⁶²⁸ Zob. 3.7, przyp. 82. Wykreślono.

⁶²⁹ *Konstytucje i Inwentarze* wykreślone. Michała Hubego *Wstęp do fizyki* (Warszawa 1783 — E 18/305) i *Atlas Zannoniciego* nie wykreślony.

⁶³⁰ Prawdopodobnie Stanisław Treter, szambelan króla od 1776 r. Wykreślono.

⁶³¹ Autor: Théophile Imarigeon Duvernet, wyd. Genève 1786 (Barb 4/1018). Wykreślono.

⁶³² Obie pozycje nie wykreślono.

⁶³³ Oba utwory Florianiana. Wykreślone.

⁶³⁴ Trzy kolejne wypożyczenia nie wykreślone.

⁶³⁵ Autor: Piotr Świtkowski, wyd. Warszawa 1782 (E 30/110). Wykreślone.

⁶³⁶ Zob. przyp. 278. Wykreślono.

⁶³⁷ Nie wykreślono.

1789

sept. 9	<i>Géographie universelle</i> p. Hubner ⁶³⁸	Mr Dahlke	2	8°
9-bre 10	Inwentarz przedrukowany ⁶³⁹	à Mr Pęczkowski	1	fol.

1790

janv. 15	<i>Nauka artylerii</i> ⁶⁴⁰	à Mr Dahlke	2	8°
mai 20	<i>Dowód prawa przyrodzonego</i> przez Młockiego ⁶⁴¹	à Mr Chomiński	1	8°

1791

janv. 20	<i>Historia</i> przez x. Naruszewicza	à Mr Gadomski ⁶⁴²	1	4°
----------	---------------------------------------	------------------------------	---	----

Oeconomie politique

1783

fevr. 19	„Oeconomische Nachrichten” ⁶⁴³	à Mt Unruh	8	8°
„ 1	<i>Dictionnaire univers. de commerce</i> ⁶⁴⁴	à Mr Dzieduszycki	4	fol.

1785

oct. 4	<i>Histoire ph. et polit.</i> de Raynal	à M-e de Reverdil ⁶⁴⁵	3	8°
--------	---	----------------------------------	---	----

1786

août 17	<i>Mémoire de l'agriculture en général</i> par Mr Rieule ⁶⁴⁶	à Mr Bokum	3	broch. 8° fig.
„ 24	„Leipziger Sammlungen” ⁶⁴⁷	à Mr Bokum	11	8°
dec. 28	<i>Burgerliche [?] Verbesserung der [...]</i> ⁶⁴⁸	à Mr Podbielski	1	8°

1787

janv. 16	<i>Hist.</i> de Raynal	à Mr Podbielski ⁶⁴⁹	4	8°
fevr. 16	<i>Rechersches sur la polit.</i> p. Brühl ⁶⁵⁰	au Roi	1	8°

⁶³⁸ Wyd. 1746, 1757 i inne wyd. (Barb 2/540). Nie wykreślono.

⁶³⁹ Inwentarz konstytucji przedrukowany przez Teodora Wągę. Warszawa 1782 lub 1789 (E 21/22, 32/147–148). Nie wykreślony.

⁶⁴⁰ Autor: Józef Jakubowski, zob. przyp. 305. Nie wykreślono.

⁶⁴¹ Autor: Jean Jacques Burlamaqui, tłumacz: Tadeusz Młocki, wyd. Warszawa 1766 (E 13/453). Wykreślono.

⁶⁴² Może Stanisław Gadomski (1718–1797), general-lejtnant, od 1787 r. wojewoda łączący (Naruszewicz, s. 368). Nie wykreślono.

⁶⁴³ Wydawca: Samuel Carl Heinrich Boerner, Breslau 1773–1779 (HB 3/6313). Wykreślono.

⁶⁴⁴ Może to T. Corneille'a *Dictionnaire universel des sciences et des arts* (Paris 1732 – Barb 1/986). Nie wykreślono.

⁶⁴⁵ Wykreślono.

⁶⁴⁶ S. Rieule, *Mémoire de l'agriculture I–III*, Berlin [przed 1786] (E 26/303). Wykreślono.

⁶⁴⁷ Wydawca: Georg Heinrich Zinke, Leipzig 1745–1767 (HB 4/626). Wykreślono.

⁶⁴⁸ Nie zidentyfikowano książki. Wykreślona.

⁶⁴⁹ Wykreślono.

⁶⁵⁰ H. M. von Bruehl, *Recherches sur divers objets de l'économie politique*, Dresde 1781 (BNck). Wykreślono.

nov. 5 1788	<i>Histoire philosoph.</i> p. Raynal	à M-e Sobolewska ⁶⁵¹	2	8°
fevr. 28 1789	<i>Manuel de l'arboriste</i> ⁶⁵²	à Mr Albertrandi	2	8°
juin 20	<i>Théorie de l'art des jardins</i> ⁶⁵³	à M-e Luillier	5	4°
Łazienki				
1785				
oct. 21	<i>Histoire naturelle</i> de Buffon	à Mr Gawroński ⁶⁵⁴	13	8° fig.
Kozenice[!]				
1788				
juill. 10	<i>Oeuvres</i> de Crébillon ⁶⁵⁵		3	12°
„ „	<i>Oeuvres</i> de Duval ⁶⁵⁶	à Mr l'abbé Ponia- towski	3	12°
„ „	<i>La vie de Tristram Shandy</i> ⁶⁵⁷		2	12°
Brochures				
1786				
juin 30	Brochures qui regardent le Pro- cès du P-e cardinal Rohan ⁶⁵⁸	à Mr A. Kicki	4	8°
1787				
fevr. 9	<i>Un défenseur du peuple</i> ⁶⁵⁹	à Mr Jedermann	1	8°
Cabinet du Roi				
1782				
juill. 20	<i>Zbiór dziejopisów polskich</i> tom 2, 3, 4 ⁶⁶⁰	à Mr Naruszewicz	3	fol.
Effets de la bibliothèque				
1783				
mai	echinelles	au pisarz Sadowski	2	
juin 13	une grande table	M-e de Podolie ^{660a}	1	

⁶⁵¹ Wykreślono.

⁶⁵² Książki nie zidentyfikowano. Nie wykreślono.

⁶⁵³ Autor: C. C. L. Hirschfeld, wyd. Leipzig 1779–1785 (Barb 4/701). Wykreślono.

⁶⁵⁴ Wykreślono.

⁶⁵⁵ Zob. przyp. 138. Wykreślono.

⁶⁵⁶ V. Duval, *Oeuvres*, t. 1–3, Londres 1785 (BNck). Wykreślono.

⁶⁵⁷ Autor: Laurence Sterne. Wykreślono.

⁶⁵⁸ Nieustalone tu broszury dotyczyły głośnego wówczas w Europie procesu „o naszyjnik” francuskiego kardynała L. R. E. de Rohan, w związku z czym od 15 VIII 1785 do 31 V 1786 r. był on więziony w Bastylii.

⁶⁵⁹ Autor: Jacques Pierre Brissot, wyd. Dublin 1785 (QuerS 1/882). Wykreślono.

⁶⁶⁰ Wydawnictwo F. Bohomolca, zob. przyp. 315. Nie wykreślono.

^{660a} Sadowski – pisarz, brak bliższych danych; M-e de Podolie – Zamoyska, siostra króla.

Amérique

1788

fevr. 2	<i>Hist. de l'Amérique</i> p. Robertson	à Mr Czacki ⁶⁶¹	3	8°
mars 17	<i>Voyages dans L'Amérique Sept.</i> ⁶⁶²	à Mr Naruszewicz	2	8°
sept. 9	<i>Hist. de aventures flib.</i> ⁶⁶³	à Mr Podbielski	4	8°

1789

juill. 1	<i>Histoire du Paraguay</i>	à Mr Clermont pour le P-e Trésorier ⁶⁶⁴	3	4°
X-bre 30	<i>Recherches historiques et politiques sur les États Unis de l'Amérique</i>	au Roi ⁶⁶⁵	4	8°

1790

mars	<i>Relation des Iles Pelew</i>	Gawdzicki pour le P-ce Radziwiłł ⁶⁶⁶	2	8° fig.
juin 16	<i>Incas (Les)</i> par Marmontel	à Mr Jabłonowski ⁶⁶⁷	1	8° fig.

Note de livres donnés au Roi.

<i>Atlas</i> de Denos (Géographie)	novembre, 1781	1	8°
<i>Atlas</i> d'Anville (Géographie)	23 janv. 1786	1	fol.
<i>Dziela</i> Naruszewicza (Livres polonois)	22 janv. 1786	4	8°
<i>Hist. naturelle</i> de Buffon (Hist. natur.)	21 avril 1786	6	8°
<i>Procès des trois rois</i> (Doubles)	14 décembre 1780	1	8°
<i>Abrégé chronologique de l'hist. Pologne</i> (Doubles)	1 janv. 1781	1	8°
<i>Psyche</i> poème Morsztyna (livres polon.)	4 fevr. 1786 il l'a remise à Mr Naruszewicz	1	4°
<i>History of the life of Cicero</i> (Italie)	26 mars 1786	3	8°
<i>Oszust</i> , comedie Russa (Non placée)	30 mars 1786	1	8°
<i>Hist. de Cicéron</i> p. Middleton (Italie)	25 avril 1786	4	8°
<i>Hist. de France</i> par Velly (Fr-ce)	17 juin 1786	29	8°
<i>Instruction de Catherine II</i> (Russie)	3 juillet 86	2	8°
<i>Oeuvres</i> de Voltaire éd. Beaum. tom 9, (N. pl.)	14 juillet 86	1	8°
<i>Voyage d'Égypte</i> (appartenante à Mr Maisonneuve)	} janv. 1787	3	8°
<i>Voyage d'Espagne</i> (à Mr le major La Lande)		2	8°
	Ce 7-e fevrier 87 rendit par inscrit		
<i>Mémoires contenant les Chinois</i> (Asie, Afrique)		10	4°
<i>Der weise Koenig</i> (Allemagne)		7	fol.

⁶⁶¹ Nie wykreślono.⁶⁶² Dzieło, zob. przyp. 375. Nie wykreślono.⁶⁶³ Dzieło, zob. 3.4, przyp. 46. Wykreślono.⁶⁶⁴ Autor: Bernard Ibanez de Echavarry, wyd. Amsterdam, Leipzig 1780 (Barb 2/785). Wykreślono. Le P-e Trésorier — Stanisław Poniatowski.⁶⁶⁵ Nie wykreślono.⁶⁶⁶ Feliks Gawdzicki, zob. przyp. 20. Prawdopodobnie Mikołaj Radziwiłł, starosta radoszowski, którego Gawdzicki uczcił wierszem z okazji otrzymania orderu św. Huberta. Wykreślono.⁶⁶⁷ Pewnie Stanisław Jabłonowski, paż Stanisława Augusta (Magier, s. 309). Wykreślono.

<i>Voyage de l'Amérique</i> (Asie, Afrique)	2	4°
<i>Beschreibung der englische Canaele</i> (Angleterre)	1	4°
<i>Mémoires de Tott perdu</i> (Asie, Afrique)	4	8°
<i>Constitutiones Regni avec les Inventaires</i> (Double)	11	fol.
<i>Oeuvres d'Isocrate</i> (Philologie)	2	8°
<i>3-e voyage de Cook</i> (Voyages)	1	8°
<i>Adèle et Théodore</i> (Cours d'étude)	3	8°
<i>Intrigue du cabinet</i> }	4	8°
<i>Esprit de la ligue</i> } (France)	3	8°
<i>Idylles de Théocrite</i> (Poésie)	1	8°
<i>Voyages de Petersburg en Asie</i> (Voyages)	3	8°
<i>Wstęp do fizyki</i> (Double)	1	8°
<i>Hist. véritable des tems fabuleux</i> de Guerin (Hist. univ.)	1	8°
<i>Voyages en Abissynie</i> (Asie et Afrique)	2	8°
<i>Recherches sur la politique</i> par Bruhl (Econ. polit.)	1	8°
<i>Voyage en Dalmatie</i> (Asie etc.)	2	8°
<i>Remarques d'un voyageur au Levant</i> (Asie)	1	8°
<i>Histoire des découvertes en Russie</i> }	2	8°
<i>État présent de la Russie</i> } (Russie)	1	8°
<i>Biblia sacra</i> (Théologie)	1	8°
<i>Itinéraire instructif de Rome</i> (Italie)	1	8° fig
<i>Tauryka</i> ce <i>Taurica</i> est effacé puisqu'il n'est pas <i>Dziela</i> Naruszewicza incorporé dans la bibliothèque	1	8°
<i>Atlas de Zanoni</i> (Doubles)	1	fol.
Globus terrestre 2 (au Roi par Mr Albertrandi) l'est rendi	1	reste
Globe celeste (au Roi par ce même)	1	
<i>Obserwacje państwa tureckiego</i> (Non placées)	2	8°
<i>Voyage en Dalmatie</i> (Asie, Afrique)	2	8°
<i>Comediae Terentii</i> }	2	fol.
„ <i>Plautii</i> } Poésie	2	4°
<i>Oeuvres d'Ovide</i> }	9	8°
<i>Commentarii Julii Caesaris</i> (Italie)	1	fol.
<i>Introductio in universam geographiam</i> (Géographie)	1	4°
<i>Mélanges sur César</i> (Militaire)	1	8°
<i>Mémoires de Guichard</i> „	2	4°
<i>Mémoires du même</i> „	1	8°
<i>Atlas de Gueudeville</i> (Géographie)	1	fol.
<i>Hist. de douze césars</i> de Suetone (Italie)	1	8°
Virgile (Poésie)	3	8°
<i>Historiarum Polybii</i> }	3	8°
<i>Historiarum Titi Livii</i> } (Italie)	3	8°
<i>Opera</i> s. Augustini (Théologie) 5-e vol.	1	fol.
<i>Introductio in géographiam</i> (Géographie) Cluverii	1	4°
<i>Borns Briefe</i> p. Soltenhof Hist. natur.	1	8°
<i>Geschichte des 7-jaehrigen Kriegs</i> (Allemagne)	1	8°

<i>La veuve du Malabar</i> (Poésie) p. Princesse de Ligne	1	8°
<i>Introductio à l'hist. de la guerre de 1756</i> par Lloyd	1	4°
<i>Mémoires de Mr de La Porte valet du chambre de Louis 14</i> (Fr.)	1	8°
1789		
mars 3 <i>Vitruve</i> par Galiani (Arts)	1	fol.
mars 8 <i>Éxamen</i> par Peyssonel (Non inscr., Asie)	1	8°
mars 28 <i>Affaires de l'Inde</i> (Asie)	2	8°
avril 7 <i>Mémoires d'Erudat</i>	1	8°
„ 12 <i>Hist. secr. de la cour de Berlin</i> (Prussie)	2	8°
mai 22 <i>Historia traktatow</i> p. Kaliszewski (Polonia)	1	8°
juin 12 <i>Traktaty</i> przez Skrzetuski (Polonia)	3	8°
„ „ <i>Traité des puissances de l'Europe</i> par Kaliszewski	1	8°
juill. 8 <i>Recherches sur les États Unis</i> (Non placées)	4	8°
„ 12 <i>Relation des Isles Pelew</i> (Non placées)	2	8°fig.
mai 9 <i>Voyages du jeune Anacharsis en Grèce</i> (Non placées)	5	4°
7-bre 10 <i>Cartouche ou les voleurs</i> (Poesia)	1	8°
8-bre 7 <i>Histoire de l'Académie Royale des Inscriptions</i> (Eph.)	1	8°
„ 13 <i>Wirkungen</i> (Dreyerley) (Prussia)	2	8°
„ 19 <i>Uwagi nad uwagami</i> (Polonici)	1	8°
„ „ <i>Życie Stanisława Jabłonowskiego</i> (Polonici)	1	8°
„ 22 <i>Goworek herbu</i> (Polonici)	1	8°
9-bre 5 <i>Vie de Jesus Christ</i> text holl-ois (Non placées)	1	fol.
„ 30 <i>Recherches historiques sur les Etats Unis de l'Amér.</i>	4	8°
1790		
9 janv. <i>Voyage (Nouveau) en Espagne</i> (Hispan.)	3	8°
20 mars <i>Histoire des douze césars</i> de Suétone (Italia)	4	8°
31 „ <i>Histoire du vieux et nouveau Testament</i> } (Théologie)	1	8°
„ „ <i>Histoire sainte de Gautruche</i> ⁶⁶⁸ }	1	8°

⁶⁶⁸ Książki wypożyczone przez króla wcześniej zapisano w odpowiednich działach i tam otrzymały objaśnienia, oprócz jednej pt. *Der weise Koenig* 1 v. fol., której nie udało się zidentyfikować.

3.18

Czart 3442, k. 490–502.

Skład czyli porządek biblioteki po zmarłym królu polskim, kupionej i do Krzemieńca przewiezionej. Podług tego podziału później nabyte książki układają się¹.

Przedział pierwszy. Miscellanea.

I. Lexica encyclopedica. II. Scriptores encyclopedici omnium, aut plurium scientiarum orbium percurrentes. III. Libri subsidiarii praenoscendis scriptoribus apti

¹ Ogłosił W. Olszewicz jako dodatek do rozprawy *Biblioteka króla Stanisława Augusta* (s. 49–45). W sprawie zakupu biblioteki króla przez T. Czackiego w 1805 r. jest podana dokumentacja w cz. V tego wydawnictwa.

alias librorum crisis. IV. Libri subsidiarii omnium scientiarum amoenioris litteraturae certium seu commentarii academiaram et societatum eruditarum. V. Opera autorum huius argumenti alphabetico ordine, non habito discrimine linguarum.

Przedział drugi. Theologia.

I. Fontes dogmatis et disciplinae alias sacri codices. a) Prologomena. b) Polyglotta. c) Sacra Biblia variis linguis seorsim. d) Bibliorum partes. e) Paraphrases poeticae ss. codicum. f) Libri apocryphi et extra canonum positi.

II. Iudicis legitimi dogmatis et disciplinae. a) Concilia. 1. Prologomena. 2. Conciliorum generalium et particularium collectiones. 3. Collectiones conciliorum certarum nationum. 4. Concilia generalia seorsim. 5. Synodi particulares seorsim. b) Pontificum romanorum decreta. 1. Collectiones. 2. Bullae, epistolae, decreta seorsim edita aut per variis libros dispersa.

III. Testes dogmatis ac disciplinae primarii. a) Prologomena. b) Collectiones patrum. c) SS patrum opera seorsim observato temporis ordine a primo christianae aere seculo ad annum Christi circiter 830. 503. 1181.

IV. Testes dogmatis ac disciplinae secundarii. a) Scriptores ecclesiastici ab anno aere christianae circiter 830 ad an. circiter 1500 temporis ratione servata. Subjunguntur quorum aetas in obscuro est.

V. Sacrorum librorum interpretes. a) Prologomena. b) Interpretes veteres a primis aere christianae temporibus ad saeculi XV finem sit in tabulis propositus ut facile quos quisque codices interpretatus sit, uno oculorum coniectu pervideri possit. c) Interpretis recentiores. 1° In Sacram Scripturam universam. 2° Interpretationes vagae ad plures codicum sacrarum libros pertinentes. 3° Interpretationes quorundam seorsim librorum VI. 4° Interpretationes quorundam librorum IV.

VI. Theologi didascalii, dogmatis, disciplinae et opinionum explicatores. a) Prologomena. b) Theologi didascalii omnia tria dogma, disciplinam, opiniones complexi. c) Theologi didascalii dogma et opiniones tantum explicantes. 1° Cursus integri. 2° Tractatus singulares. 3° Dissertationes promiscuae. d) Theologi didascalii disciplinam et ad eam spectantes opiniones illustrantes. 1° Prologomena. 2° Instructiones docentium. 3° Libri omnem ferme theologiam qua ad mores disciplinamque spectant complexi. 4° Tractatus singulares dissertationesque miscellae.

VII. Theologi didascalii umbratici et populares.

VIII. Theologi polemici, id est, qui in refellendis parvis opinionibus versati sunt.

IX. Theologi paraenetici publici. a) Prologomena. b) Sacrarum concionum collectiones ampliores. c) Sacrae conciones seorsim editae.

X. Libri paraenetici privati. a) Libri quibus legentes pie instruuntur. b) Libri quorum ope legentes animo ad Deum feruntur.

XI. Theologia coenobitica sive qua ad coenobiticam informat.

XII. Theologia liturgica. a) Praeliminaria. b) De ritibus in universum. c) Varia ad ritus spectantia. d) De ritibus in particulari.

XIII. Theologia erronea. a) Superstitio. b) Unionem cum Ecclesia Romana respicientes et summi pontificis auctoritati derogantes. c) Sectarii christiani veteres

et recentiores. d) Theologi non christiani quaedam cum christianis communia habentes, Judaei scilicet et Mahummedani. e) Theologia gentilis. f) Theologi impii, deisti, athaei, pantheistae.

Przedział trzeci.

Pars I. Artes omnium aetatum, omniumque populorum.

I. Agricultura et universa oeconomia domestica. a) Prologomena agriculturae. b) Oeconomiae rusticae institutiones generales. c) Scripta, periodica a variis societatibus agriculturae deditis evulgata. d) Autores qui de agris frugibusque colendis egerunt. e) Subsidia agriculturae longius petita. f) Vinearum cultus. g) Tabaci cultura. h) Res hortensis. i) Sylvae et arbores praesertim sylvestres. k) Res pecunaria et veterinaria. l) Apes et bombyces. m) Industriae quaedam domesticae.

II. Commmercium. a) Prologomena. b) Commerci instituendi generalia praecepta. c) Commercia diversarum gentium. d) Rationum a negotiariis ineundarum praecepta. e) Ars collybistae. f) Forum negotiale.

Pars secunda. Artes minus latae patentes.

Articulus I. Artes nobiles.

I. Ars militaris. a) Prologomena. b) Res militaris veterum. c) Rei militaris praecepta et institutiones. d) Educatio militaris. e) Militum diversa genera. f) Militiae saricii in regionibus status. g) Leges et politia militarium. h) Ars tactica. i) Castramentatio. k) Tormenta bellica. l) Ignes festivi. m) Architectura militaris. n) Polio-certica. o) Militia navalis. p) Ducum belli expeditiones celebriores.

II. Equitatio.

III. Venatio.

IV. Ars gladiatoria.

Articulus II. Artes ingenicae.

I. Prologomena.

II. Apparatus eruditionis ad artes ingenuas.

III. Vitae seu notitiae vitarum pictorum, sculptorum, architectorum.

IV. Pictura. a) Praenotamenta picturae. b) Elenchi pictorum diversi ab illis qui promixto numero III continentur. c) Artis pictoriae institutiones generales. d) Graphia seu pictura linearis. e) Pictura miniata seu micrographe. f) Pinacotheca illustriores. g) Miscellanea ad picturam spectantia.

V. Sculptura artesque cognatae.

VI. Architectura. a) Prologomena, b) Architectorum elenchi seorsim. c) Institutiones architecturae civilis secundum omnes eius partes. d) Aedium privatorum aedificandarum ratio. e) Quorundam aedificiorum descriptio. f) Rationum in aedificiis construendis subducendarum methodus. g) Partes aedium in particulari. h) Constructio eorum, quae nec aedes nec aedium partes sunt. i) Architectura hydraulica. k) Materies in aedificando adhibenda.

VII. Musea.

VIII. Ars machinaria practica. a) Machinarum collectiones. b) Machinae singulares.

Articulus III. Artes populares.

I. Arium popularium magna collectio procurante et probante Regia Scientiarum Academia Parisina facta.

II. Artes populares extra hanc collectionem seorsim explicatae.

Przedzial 4.**Pars I. Ars medica propre dicta.**

I. Prologomena et apparatus.

II. Scriptores rem universam medicam aut ferme universam complexi.

III. Scriptorem qui partes aliquaes medicinae attigerunt.

IV. Scriptores medici qui certae alicui hominum opitulati sunt.

V. Scriptores medici qui de morbis quibusdam singillatim egerunt.

VI. Scriptores medici chirurgi. a) Libri isagogici. b) Libri omnes ferme chirurgiae partes attingentes. c) Tractatus chirurgici particulares. d) Ars obstericia et ei affinia.

VII. Scriptores medici pharmaceuticen explicantes. a) Pharmaceuticas praecepta generalia. b) Medicamentorum congeries generales. c) Pharmaca quaedam singillatim descripta medique medendi non obvii.

Pars II. Anatomia.

I. Apparatus ad anatomiam.

II. Libri anatomen universam complexi.

III. Scriptores physiologici universales et particulares.

IV. Scriptores qui seorsim aliquam anatomes partem illustrarunt.

Pars III. Chymia.

I. Prologomena et libri subsidiarii chymiae.

II. Instituciones chymicae.

III. Tractatus chymici particulares.

IV. Metalurgia. Appendix. Medicina commentitia.

Pars IV. Historia naturalis.

I. Prologomena historiae naturalis.

II. Historia naturalis generalis. a) Institutiones historiae naturalis universae. b) Scriptores systematici historiae naturalis. c) Scriptores qui promiscue de rebus ad historiam naturalem spectantibus egerunt. d) Historia naturalis generalis quarundam regionum. e) Descriptio museorum seu collectionum ad historiam naturalem illustrandam facientum.

III. Regnum animale. a) Scriptores systematici regni animalis universi. b) Scriptores systematici regni animalis certis classibus circumscripti. c) Historia fusior animalium sive omnium sive plurium. d) Historia naturalis quadrupedum. e) Historia naturalis avium. f) Historia naturalis piscium. g) Historia naturalis insectorum. h) Historia naturalis vermium. i) Historia animalium certis in regnibus degentium. k) Historia naturalis animalium suorum descriptorum. l) Miscellanca ad regnum animale spectantia.

IV. Regnum vegetale. a) Prologomena botanicae. b) Botanica systematica. c) Botanicorum systematum fragmenta nec non plantarum pro ratione diversi usus divi:nes. d) Instituciones botanicae. e) Plantarum fusiores descriptiones. f) De-

scriptiones plantarum certis generibus circumscriptarum. g) Plantarum certis regionibus propriarum descriptiones. h) Plantarum singularium, alphabeti ordine servato, descriptiones. i) Miscellanea ad botanicam spectantia.

V. Regnum minerale. a) Scriptores generatim agentes de regno mineralis. b) Mineralia seorsim nulla regionum habita ratione. c) Mineralium in variis regionibus descriptio.

Przedział 5.

Pars I. Poetae graeci.

a) Libri qui poetarum graecorum plurium pauciorumque opera complectuntur. b) Antores poetae graeci inde a vetustate remotissima ad Christi natalem annorum serie dispositi habita ratione vel anni eorum emortuales vel si is explorari non potuit anni quo floruisse perhibentur. c) Autores poetae graeci quorum nulla certa aetas est quamquam aera christiana superiores esse in comperto est. d) Autores poetae graeci qui post aere christianae initia floruerunt saeculorum eiusdem aere ordine dispositi, juxta atque, aut vita sancta sunt, aut majorem celebritatem assecutae. Eius saeculo adjunctuntur ii quos ea quidem aetate sive annorum ambitu saeculari vixisse constat sed quibus annus in ea periodo fixus assignari non potuit. e) Ad extremum aservantur alphabeti ordine dumtaxat observato ii poetae graeci, qui in aeram christianam inciderunt, anno tamen et saeculo quo vixerunt in obscuro positi.

Pars II. Scriptores graeci oratione soluta.

a) Primum locum tenent libri qui congeries scriptorum continent. b) Sequuntur autores graeci a vetustissimis temporibus ad Christi natales. c) Succedunt his qui post christianae aere initia floruerunt. d) Claudunt agmen scriptores graeci qui intra aeram christianam vixerunt, sed quorum nulla est satis explorata aetas. Caeterum eadem hic prorsus observata fuerunt quae supra de poetis graecis indicavimus, tum quo ad ordinem inter se autorum, tum in sede propria iis assignanda, quorum vel aetas vel annus prorsus ignorabatur.

Pars III. Poetae latini.

a) Primos ordines tenent poetarum synagogae. b) Succedunt poetae latini singillatim editi, assignato cuique quantum fieri potuit anno quo vel mortem obiit, vel celebrior inter aequales vixit, inde primis Romae incunabulis ad Christi Servatoris Nostri natales. c) Adjiciuntur hi poetae latini qui ad illam periodum annorum spectant quidem sed quibus certus assignari annus non potuit. d) Sequuntur poetae latini aere christianae initiis posteriora, observata pariter annorum serie subjunctis cuivis saeculo iis, qui in eam aetatem anno tamen incerto eadere putantur. e) Ultimum locum tenent ii, qui in aeram quidem christianam inciderunt saeculis tamen annisque prorsus ignotis.

Pars IV. Scriptores latini soluta oratione.

a) Autorum latinorum qui prosa oratione scripserunt in unum fascem congeries. b) Autorum latinorum singillatim opera vel libri atque ipsi autores vel vixerunt, vel diem supremum obierunt dispositi et ad annorum seriem exacti a priscis temporibus ad initia aere christianae. c) Scriptores latini eiusdem cum superioribus aetatis quibus tamen annum certum praefigere non licuit. d) Scriptores latini aere-

christianae initia consecuti, eodem ut supra in poetis ordine servato. e) Scriptores latini qui aere christianae tempora inciderunt sic tamen ut nec saeculo nec anno cuiquam definito possint illigari.

Przedział VI.

Pars I. Litteratura.

I. Historia litteraria. a) Prenotiones historiae litterariae. b) Historia literaria veterum populorum, nec non quorundam singillatim prisci aevi scriptorum. c) Historia literaria recentior generalis. d) Historia literaria recentior particularis quorundam populorum. e) Historia literaria recentior particularis, eruditorum eodem nomine insignium. f) Historia literaria academiarum et societatum quae ex eruditis coalescunt. g) Historia literaria bibliothecarum.

II. Litteratura quatenus ad usum sermonis refertur seu grammatica et quae cum ea connectuntur. a) Prologomena grammaticis. b) Lexica linguarum et quae vices linguarum obtinent. 1° Lexica polyglotta. 2° Lexica latinae. 3° Latino-gallica. 4° Latino-gallico-polonica. 5° Latino-germanica. 6° Latino-germano-russica. 7° Latino-italica. 8° Latino-sueco-germanica. 9° Latino-polonica et latino-polonico-graeca. 10° Latino-lithuanica. 11° Libri lexicorum latinorum loco habendi. 12° Lexica graeco-latina, graeco-latino-gallica, graeco-latino-italica. 13° Lexica hispano-gallica et hispano-italica. 14° Lexica italica, italico-gallica, italico-germanica. 15° Lexica gallica, 16° Lexica anglica. 17° Lexica germanica. 18° Lexica sueco-gallica et gallico-sueca. 19° Lexica russica. 20° Lexica illyrica. 21° Lexica turcica. c) Grammaticae variarum linguarum. 1° Latinae, 2° Graecae. 3° Italicae. 4° Hispanae. 5° Gallicae. 6° Anglicae. 7° Germanicae. 8° Danicae. 9° Flandriae. 10° Laponae. 11° Polonicae. 12° Linguarum orientalium. 13° Turcicae. 14° Coptae. 15° Arabicae. 16° Persicae. 17° Bengalicae. 18° Sinnicae. d) Supplementa ad linguas ediscendas.

III. Litteratura isagoge ad librorum cognitionem legendique artem. a) Notitia de libris generatim. b) Notitiae instruendarum, instruentarumque bibliothecarum. c) Cathalogi bibliothecarum aut librorum alicubi certo tempore editorum. d) Notitia librorum rarius occurrentium. e) Notitia codicum mss. in variis bibliothecis exstantium. f) De arte legendi, discendi, docendi.

IV. Litteratura excolendo stylo accommodata. a) De epistolis conscribendis. b) Praecepta rhetorica. c) Parerga quaedam cum rhetoricis connexa. d) Praecepta poeseos. e) Adsumenta poeseos cum primis mythographia et mythologia.

V. Litteratura forum litterarium consistens alias critica.

VI. Miscellanea quaedam litteraria.

Pars II. Practica.

I. Prosa. Oratio. a) Epistolographi. b) Orationes. c) Miscellanea prosaica.

II. Poesis. a) Operum poeticorum congeries seu collationes. 1° Latinae. 2° Italicae. 3° Gallicae. 4° Germanicae. 5° Anglicae. b) Poesis epica, heroica, didactica, ludicra et variorum linguarum. c) Poesis drammatica tragoediae, comoediae, drammata musica seria et ludicra et diversis liuguis. 1° Drammatum collectiones seu opera drammatica collectim edita. Drammata seorsim edita. d) Poesis pastoritia. e) Poesis mythica. f) Carmina promiscua, lyrica, epigrammata, elegiaca, satyrica etc.

Table I.

I. Praeliminaires et collectiones de romans, contes etc. II. Romans fondés sur l'histoire des heros de l'antiquité et des souverains anciens et modernes. III. Romans de chevalerie. IV. Romans qui tiennent au genre pastoral. V. Romans fondés sur l'histoire vraie ou feinte dès particuliers. VI. Lettres romanesques et galantes. VII. Voyages romanesques. VIII. Recueils de bons mots, contes, anecdotes, historiettes etc. IX. Mélanges ayant rapport aux romans et etc.

Przedział 7.**Pars I. Geographi proprie sic dicti.**

a) Lexica. b) Geographia vetus. c) Geographia recentior. 1° Atlantes seu tabulae geographicae addita vel praetermissa explicazione. 2° Descriptio IV orbis partium. 3° Europa sola eiusque regiones. 4° Asia sola eiusque regiones. 5° Africa sola eiusque regiones. 6° Et America.

Pars II. Scriptores hodoeporici qui sua aut aliena itinera descripserunt.

a) Prologomena. b) Collectiones autorum qui itinera descripserunt. c) Peregrinatores qui itinerum cursu ambitum orbis terrarum explerunt. d) Itinera per Europam, Asiam et Africam. e) Itinera per Europam et Asiam. f) Itinera per Europam et Africam. g) Itinera per Asiam et Africam. h) Itinera per Europam ad plures eiusdem regiones suscepta. i) Itinera seorsim per singulas Europae regiones. k) Itinera per Asiae regiones. l) Itinera per Africae regiones. m) Itinera per Americae regiones.

Res antiquaria.**Pars I. Antiquitatis monumenta generatim.**

I. Scriptores de re antiquaria generatim tractantes.

II. Antiquitates diversarum gentium seorsim. a) Hebraeorum. b) Aegyptorum et Phoenicum. c) Graecorum generatim. d) Graecorum in particulari. 1° Atheniensium. 2° Lacedemoniorum. 3° Achaeorum. 4° Coeterorum Graecorum et Macedonum. 5° Constantinopolea. e) Etruscorum. f) Romanorum. g) Reliquiae Italiae, magnae Graeciae, Siciliae, coloniarum romanorum extra Italia.

Pars II. Antiquitatis monumenta speciatim.

a) Sacra. b) Leges. c) Judicia, poenae. d) Jura civium. e) Magistratus. g) Conventus veterum. h) Aerarium publicum. i) Pondera, mensurae. k) Res militaris. l) Res nautica. m) Nomina familiae veterum. n) Nuptiae veterum. o) Conviva veterum. p) Res vestiaria veterum. q) Balnea veterum. r) Ludi publici. Oblectamenta privata veterum. s) Aedificia veterum. t) Studia veterum liberalia. u) Artes veterum et opificia. w) Luxus veterum. x) Chronometria veterum. y) Supplex veterum. z) Funera sepulturae veterum. aa) Miscellanea quae ad certos titulos revocari non potuerunt.

Pars III. Monumenta quae ex vetustate supersunt.

a) Gemmarum collectiones. b) Gemmae singulares. c) Inscriptiones veteres collectae. d) Inscriptiones singulares. e) Picturae, signa, statuae, protomae, anaglyphi, musica hisque affinia collecta. f) Eadem seorsim. g) Vetustatis monumenta promiscua, quaedam diplomatica.

Res nummaria.**Pars I. Nummi veteres.**

I. Prologomena ad rem nummariam veterum.

II. Collectiones promiscuae veterum nummorum.

III. Collectiones peculiare veterum nummorum. a) Familiae seu gentes romanae. b) Imperatores romani seu augusti universi. c) Imperatores romani definitae alicujus aetatis. d) Nummi veterum regum generatim. e) Nummi veterum regum speciatim. 1° Seleucidarum. 2° Lagidarum. 3° Arsacidarum. 4° Achaemenidarum. 5° Thraciae et Bosphori. f) Nummi populorum et urbium generatim. g) Nummi populorum et urbium speciatim. 1° Graeciae. 2° Magnae Graeciae. 3° Siciliae. 4° Hebraeorum.

IV. Nummi singulares.

V. Nummi anecdoti.

Pars II. Nummi recentiores.

I. Collectiones promiscuae nummorum recentiorum.

II. Collectiones eorum nummorum quorum est vel fuit usus in commercis.

III. Collectiones nummorum peculiare. a) Pontificum romanorum. b) Germaniae. c) Russiae. d) Francorum. e) Daniae. f) Sueciae. g) Hungariae. h) Hollandiae. i) Transsylvaniae. k) Bohemiae. l) Silesiae. m) Arabes. n) Tumuluarum.

IV. Monetae quantum earum fabricam attinet.

V. Monetarum valor et mutua ratio.

VI. De quorundam artificum nummis et arte nummos genuinos imitandi.

VII. Catalogi nummorum diversis temporibus ac locis venalium.

Przedział 8. Historia sacra et ecclesiastica.

Pars I.

I. Scriptores historiam sacram et ecclesiasticam complexi. II. Historia sacra veteris tantum testamenti. III. Historia sacra et ecclesiastica aere christianae. IV. Historia ecclesiastica romanorum pontificum succesione illustrata. V. Chronica compendiarum ad ecclesiasticam historiam spectantia. VI. Historiae ecclesiasticae particularum seorsim decerptae. VII. Cardinalium, patriarcharum, episcopalium, ecclesiarum et quorundam privatarum historia. VIII. Historia ecclesiastica ordinum religiosorum. IX. Monumenta variarum aetatum ad historiam ecclesiasticam facientia. X. Imagines sacrae, martyrum acta, ss. gesta et Lipsana, miracula, revelationes.

Pars II. Historia antiqua.

I. Historia obscurae vetustatis. II. Historia priscorum populorum Aegypti et Orientis. III. Historia Graeciae eiusque populorum. IV. Historia veterum populorum ad Occidentem. V. Historia priscarum gentium barbararum.

Pars III. Historia romana.

I. Generalia ad historiam romanam spectantia. II. Historia Reipublicae Romanae. III. Historia Reipublicae Romanae et imperatorum historia. III. Singularia quaedam historiae romanae. V. Singularia romanorum imperatorum historiae.

Pars IV. Historia orientalis.

I. Historia generalis imperatorum Orientis. II. Historia particularis imperatorum Orientis. aliquorum gesta exponens. III. Historia singularis imperatorum Orientis singillatim gesta eorum explicans. IV. Miscellanea ad historiam imperatorum Orientis spectantia.

Pars V. Historia germanica.

I. Collectiones scriptorum rerum germanicarum et diplomatum ad Germaniam

spectantium. II. Politica Imperii Germanici. III. Historia fusior Imperii Romano-Germanici. IV. Chronica et historiae compendiaria Imperii Romano-Germanici. V. Imperatores romano-germanici sigillatim. VI. Imperii Romano-Germanici principes. VII. Regiones cum Imperio Rom.-Germanico magis minusque conjunctae. VIII. Miscellanea ad Germaniam spectantia. IX. Reipublicae quarum ditioes finibus olim Imp. Rom.-Germanici continebantur — Helvetia, Belgium.

Pars VI.

I. Descriptiones Imperii Russorum autorum synagogae, historiae fusiores. II. Historia Russiae, regnorum finibus circumscripta. III. Miscellanea russica. IV. Regiones Imperio Russorum adnexae.

Pars VII. Historia Turcarum.

I. Historia generalis Imperii Turcarum. II. Historia particularis Imp. Turcarum. III. Miscellanea ad Turcarum Imperium spectantia.

Przedział 9. Historia Galliae.

Pars I.

I. Historiae gallicae prologomena. II. Regionis locorumque descriptio. III. Reipublicae Galliae gubernandae vetus ratio. IV. Historia generalis Galliae. V. Historia Galliae certis temporum finibus circumscripta. VI. Historia regum Galliae singulatim. VII. Regionum Galliae historia peculiaris. VIII. Diplcmata nonnulla ad Galliorum historiam facientia. IX. Historia Galliae litteraria nec non quorundam virorum illustrium. X. Quaedam regiminis Gallorum peculiaria. XI. Miscellanea ad historiam Gallorum spectantia.

Pars II. Historia Italiae.

- a) Scriptores ad universam quam late patet Italiam spectantes.
- b) Regio Subalpina vulgo Pademontiam et ei annexa. 1° Closta, Asti, Augusta Preteria Salassorum, 2° Nizza — Nicea, 3° Torino — Augusta Taurinorum.
- c) Gallia Cis- et Transpadana — Insurbes.
- d) Ditio Mediolanensis. 1° Milano — Mediolanum, 2° Como — Comum, novo Comum, 3° Cremona, 4° Lodi — Laus Pompeia, 5° Monza — Mondoelia, 6° Pavia — Papia — Tienum, 7° Lago di Como — Lacus Larix, 8° Lago Maggiore — Verbanus Lacus.
- e) Ditio Parmensis. 1° Parma, 2° Placentia.
- f) Ditio Mantuana. 1° Mantua, 2° Guastalla.
- g) Ditio Mutinensis, ducum primum Mestinatorum, dein Ferrariae nunc vero Mutinae. 1° Este, 2° Modena — Mutina, 3° Regio — Regium Lepidi.
- h) Respublica sed Ditio Veneta. 1° Venetia, 2° Aquileia, 3° Bassanum, 4° Bellunum, 5° Bergamum, 6° Brescia — Brixiac. 7° Civald — Forum Julium, 8° Gradisea, 9° Padova — Patavium, 10° Pola, 11° Trevisi — Trevisium, 12° Verona, 13° Vincenza — Vincentia, 14° Illyricum, 15° Istria.
- i) Liguria Respublica Genuensis — Genova — Genua — Janua.
- k) Respublica Lucensium — Lucca.
- l) Ditio Magni Ducis Hetruriae. 1° Hetruria generatim, 2° Florentia, 3° Siena — Senae, 4° Pisa, 5° Arezzo — Aretum, 6° Pistoia, 7° Chiusi — Chosium.
- m) Ditio Pontificia. 1° Roma, 2° Ancona, 3° Bologna — Bononia, 4° Caese-

na, 5° Castro, 6° Citta di Castello, 7° Civita Castellana, 8° Faenza — Faventia, 9° Farsa, 10° Ferrara — Ferraria, 11° Foligno — Fulginum, 12° Forli — Forum Julium, 13° Fermo — Firmum, 14° Frascati — Tusculum, 15° Gubio — Eugubium, 16° Orta — Horta, 17° Orvieto — Urbs Vetus, 18° Palestrina — Praeneste, 19° Ravenna, 20° Recanati — Recinetum, 21° Rieti — Reatae, 22° Rimini — Ariminum, 23° Sarsina — Sassina, 24° Sinigaglia — Senae Gallorum, 25° Tivoli — Tibur.

n) Regnum Neapolitanum. 1° Neapolis, 2° Aquila, 3° Casorio, 4° Conversano, 5° Gallipoli — Gallipolis, 6° Malfi — Sinalphis, 7° Nardo, 8° Nola, 9° Otranto — Hydruntum, 10° Salernum, 11° Tarentum, 12° Chieti — Teate, 13° Trenuti, 14° Calabria.

o) Sicilia. 1° Aetna, 2° Cacomio, 3° Calatagirone, 4° Catania, 5° Cefalii, 6° Messyna, 7° Medica, 8° Noto, 9° Palermo, 10° Piazza, 11° Sieli, 12° Syracusae.

p) Sardinia et Corsica.

q) Malta.

Pars III.

I. Descriptiones Magnae Britanniae praemiscuae. II. Reipublicae M. Britanniae constitutae ratio. III. Historia generalis M. Britanniae. IV. Historia M. Britanniae a rectoribus limitibus circumscripta. V. Diplomata et scripta senatus populi que anglicani. VI. Miscellanea ad M. Britanniae historiam spectantia.

Pars IV. Historia Regni Aquilonorum.

I. Historia generalis Regnorum Aquilonorum. II. Praeliminares notitiae de Regno Daniae. III. Historia Daniae generalis. IV. Historia Daniae particularis. V. Historia regionum Daniae Regno subditarum. VI. Historiae succanae prologomena. VII. Historia Sueciae generalis. VIII. Historia Sueciae particularis.

Pars V. Historia Hispaniae et Portugaliae.

I. Hispaniae historia generalis et particularis. II. Portugaliae historia generalis et particularis.

Pars VI. Historia Prussiae.

I. Historia Prussiae generalis et parerga eodem spectantia. II. Prussiae, quae nuper Polonorum erat, historia, jura, leges etc. III. Historia urbium quarundam Prussiae. IV. Historia Prussiae olim Ducatus nunc Regni caeterarumque eius monarchiae dictionum. V. Miscellanea ad Prussiam spectantia.

Pars VII. Historia Asiae, Africae et Americae.

I. Historia regionum Asiae. II. Historia regionum Africae. III. Historia regionum Americae.

Przedział 10. Bibliotheca Polona omnium scriptorum qui de rebus patriis scripserunt.

Tomus 11 catalogi continet ordine alphabetico omnes autores quorum scripta recensentur in 10 partibus praefati catalogi².

² Bibliotekę królewską na Zamku Warszawskim Albertrandi ułożył działami: 1. Miscellanea, encyclopediae, 2. Theologia, 3. Artes, 4. Medicina, historia naturalis, 5. Litteratura graeca et latina, 6. Litteratura — lexica, poesis, romanes, 7. Geographia, numisma, 8. Historia sacra et ecclesiastica, historia profana — antiqua, germanica, russica, 9. Historia gallica, italiana etc., 10. Bibliotheca polona. Każdy dział miał spis w osobnym tomie. Tom XI stanowił indeks alfabetyczny autorów.

AGAD, KorSA 4, k. 203–212.

Regiae bibliothecae universae distributio ordinisque in ea observati. Accurata synopsis³.

[...]

Pars V. Bibliotheca polona⁴.

Caput I. Libri Polonorum nec non polonici iique omnigenae eruditionis non tamen de Polonis agentes.

In his totius bibliothecae ordo servatus.

I. Encyclopaediae. Scripta periodica. Scriptores miscellanei. His adduntur faragines, seu volumina ex diversis opusculis consarcinata. II. Theologia. III. Jurisprudentia. IV. Philosophia et artes. V. Medicina et artes ei cognatae. Historia naturalis. VI. Authores classici polonice versi. VII. Literatura seu studii humanitatis. VIII. Historia omnis genus dempta patria.

Caput II. Libri de Polonia rebusque Polonorum agentes.

I. Descriptiones Poloniae geographice polstricis intermixtae. II. Synagogae seu collectiones scriptorum. III. Historia Poloniae fusior et chronica veterum. IV. Historia Poloniae compendiosior. V. Historia peculiaris Regni Poloniae. VI. Status politicus Regni Poloniae. VII. Rex Poloniae. VIII. Ordines Poloniae, magistratus, dignitates. IX. Conventus publici. X. Leges, statuta, constitutiones. XI. Aeraarii publici rationes. XII. Disciplina forensis. XIII. Negotia cum externis nationibus. XIV. Vitae privatorum. XV. Miscellanea quaedam polonica. XVI. Ditiones fiduciariae et evulsae. Parte hac quinta constat tomus decimus catalogi.

Czart 3444, k. 731.

Rekapitulacja [około 12 VI 1805]⁵.

Theologia	vol.	989
Philosophia		808
Artes		777

³ Układ biblioteki, jeszcze niezupełnie wykończony, który miał prezentować XII tom katalogu opracowanego przez Albertrandiego, autor przesłał Stanisławowi Augustowi przy liście z 5 XII 1796 r. (AGAD, KorSA 4, k. 198). Dość szybko, bo 14 XII 1796 r., król odesłał *Distributio* do Warszawy (ibidem, k. 213).

⁴ W *Distributio* zostały pominięte cztery początkowe części, przedstawiające układ książek biblioteki na Zamku Warszawskim zawarty w dziewięciu tomach katalogu. W nieco późniejszej redakcji układ ten został przytoczony z rękopisu Czartoryskich 3442. Tutaj podano jedynie część piątą, odpowiadającą X tomowi katalogu, zawierającą dokładniejszy układ działu *Biblioteka polona*, którego brak w rękopisie 3442.

⁵ *Rekapitulację* najprawdopodobniej sporządzono przy pakowaniu książek w celu transportu z Warszawy do Krzemieńca. Na k. 730 tego rękopisu zanotowano datę 12 VI 1805 r. gdy rejestrowano instrumenty astronomiczne, nabyte przez T. Czackiego ze zbiorów królewskich. Pakowanie biblioteki musiało się odbywać około tej daty. W *Rekapitulacji* książki zgrupowane tematycznie według pomysłu Albertrandiego nie tworzą w całości logicznego układu. Mniejsze grupy wymienione w bile jakiej kolejności, na co mogły wpłynąć warunki zewnętrzne: jakość pak, pośpiech itp. *Rekapitulację* znał i wykorzystał W. Olszewicz w rozprawie *Biblioteka*, s. 29–30.

Autores classici	945
Literatura	1461
Antiquitates	342
Antiquaria numismatica	221
Medicina, chimia et hist[oria]	
naturalis	1507
Subsidia	1807
Jurisprudentia	617
Historia Italiae	120
„ Asiae, Africae et Americae	118
„ Turcica	22
„ Gallica	613
„ Anglicana	283
„ Hispanica	16
„ Germanica	318
„ Rossica	64
„ Romana	117
„ Imperatorum Orientis	74
„ Sueciae, Daniae, Norvegiae	92
„ Prussica	134
„ sacra et ecclesiastica	162
„ universalis	368
„ veterum populorum	44
Supplementum ad historiam	85
Geographia	584
Prologomena	169
Romans	649
Bibliotheca polona	1961
in summa	15580

4. KORESPONDENCJA

4.1

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO
AGAD, KorSA 4, k. 32.

11 avril 1793, Białystok¹

Mon Cher Albertrandi.

Le hazard m'a fait acheter ces 4 volumes que Je Vous renvoye. Sçavoir: *Lexicon graeco-latinum*², Petri Gregorii *De republica*³, *Notitia dignitatum*⁴, Friderici Spanheimi *Opera*⁵. Qu'est venu me les offrir à Bielsk⁶, presque pour rien. Je n'ai pas le tems d'examiner si c'est une bonne acquisition. Il se peut d'ailleurs que nous les avons déjà. Je reçois à Votre décision l'usage à faire de ces livres.

Vale et me ama.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO
Ibidem, k. 36.

[Grodno], 25 mai 1793.

A Albertrandi. Le général Komarzewski⁷ en a remis de Votre part les 2 billets de Madame Stanislas Potocka⁸. Assurement Je serois fait de profiter de ces offres tant au sujet des médailles que des tableaux, marbres etc. Mais il m'est impossible de prendre aucun'engagement la dessus avant la fin de la diète prochaine.

¹ W drodze z Warszawy do Grodna na sejm, na którym miano ratyfikować II rozbiór kraju, Stanisław August zatrzymał się w Białymstoku.

² Nie zidentyfikowano.

³ P. Gregorius, *De republica lib. 6*, ed. 2, Francof. 1609 (BNck).

⁴ Nie zidentyfikowano.

⁵ Wydanie w 3 tomach, Lugduni Batav. 1701–1703 (BNck).

⁶ Bielsk Podlaski.

⁷ Jan Chrzyciel Komarzewski (1744–1810), pułkownik, potem generał, szef kancelarii wojskowej króla, reorganizator wojska, towarzyszył Stanisławowi Augustowi w ostatniej podróży z Grodna do Petersburga.

⁸ Mowa o Zofii, Greczynce, trzeciej żonie Stanisława Szczęsnego Potockiego, jednego z przywódców konfederacji targowickiej. Brak dokładniejszych danych, jak tę ofertę załatwiono.

Si donc on veut attendre jusqu'alors, il se peut que nous pourrions faire cette acquisition, en tout ou en partie. Mais Je ne prétend pas gêner la propriétaire s'il vouloit transiger avec quelqu'autre avant certitude même auprès la diète.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 34–35.

[M. in.:] Je suis d'avis, qu'il n'est pas encore tems que Votre Majesté augmente la pension des abbés Prazmowski et Wolicki⁹. Ces augmentations précoces en otant la perspective des accroisemens successifs de recompense, diminuent le zèle du service. L'année étant révolue, il sera assez à tems, si leur application se soutient, d'accroître d'une manière graduée et tous jours avec l'attente d'un meilleur avenir leur bien être.

In ne m'appartient pas de moderer les effets de la liberalité de Votre Majesté, mais je ne saurois m'atténir de Lui représenter, que l'usage le moins convenable qu'Elle puisse faire de la pension demeurée vacante par la mort du Sr Le Jay¹⁰, et de la donner en tout ou en partie à celle qui se dit sa veuve. Le Jay n'a jamais pû mériter ni vivant ni mort, tant de grace. Il manque à sa femme même le prétexte d'aspirer à ce bienfait, puisque depuis nombre d'années elle ne vivoit plus avec son mari, mais se laissoit entretenir scandaleusement par un autre. Votre Majesté pourroit tout au plus accorder une petite fille, qui a conféré à Le Jay les honneurs de la paternité, et que je crois n'être agée de six ou sept ans.

[Varsovie] ce 10 juin 1793.

[Na początku listu zapiska ręką króla:] rep. 14 juin 1793.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 37.

Sire.

Comme je suis dans l'habitude de tenir une note de tous les livres que Votre Majesté me demande, et que je ne manque pas d'effacer ceux qui rentrent, j'ai une parfaite certitude d'avoir reçu un differens tems tous les livres qui l'ont suivis à Grodno, excepté: *De la liberté et de l'égalité* par le comte d'Ayala¹¹, Thomas à Kempis¹² et différens ouvrages de Locke¹³, outre ces livres il y a encore sur ma note une *Relation d'un voiage à la cime du Mont-Blanc* par Saussure 1 vol. 8-vo¹⁴ et *Gonsalve de Cordoue* par Florian 2 vol. 8-vo¹⁵. Le premier envoyé à Votre Majesté le 1 avril 1792, le second le 16 juin de la même année.

⁹ Dwaj bibliotekarze Stanisława Augusta przy Albertrandim.

¹⁰ H. J. Le Jay de Massuere, który zaczął pracować w Bibliotece w końcu 1788 r.

¹¹ S. d'Ayala, *De la liberté et de l'égalité des hommes et des citoyens*, Vienne 1792 (BNck).

¹² Rozmyślenia Tomasza à Kempis *De imitatione Christi* miały wiele wydań.

¹³ Zob. 3.3, przyp. 187.

¹⁴ H. B. de Saussure, *Relation abrégée d'un voiage à la cime du Mont-Blanc en août 1787*, Genève po VIII 1787 (CBN 163/824).

¹⁵ J. P. C. de Florian, *Gonsalve de Cordoue*, t. 1–2, Paris 1792 (BNck — także inne wyd.).

Outre ces livres, j'en ai reçu quelques autres, dont Votre Majesté a jugé à propos d'enrichir la bibliothèque, et dont j'ai accusé dans le tems réception, et en dernier lieu un *Voyage en Amérique* en deux vol.¹⁶ qui ne se trouvent pas ici, et quelques autres, qui étant doubles iront augmenter la bibliothèque de Łazienki. J'ai remis à Mr Ryx les livres que Votre Majesté m'a demandé. Je suis bien fâché que quelques uns de ces livres ne sont pas aussi portatifs que Votre Majesté le désireroit, cette imperfection est contrbalancée par l'utilité des éditions.

L'Atlas d'Espagne ne m'est pas encore parvenu, mais je compte en avoir des nouvelles au plus tard demain. Je suivrai avec exactitude les renseignemens et les ordres qu'il a plus à Votre Majesté de me donner relativement à cet objet.

En me mettant aux pieds de Votre Majesté je La supplié d'être persuadée, que je redoublerai toujours de zèle pour Lui prouver que je suis Sire, de Votre Majesté le très humble et très obeissant serviteur et fidel sujet Albertrandi
Varsovie, ce 4 août 1793.

Après avoir terminé cette lettre, *l'Atlas* m'est parvenu avec ses annexes.

JAN CHRZCIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 39–40.

Sire.

Mr Fleury¹⁷ m'a fait tenir aujourd'hui le catalogue des livres du défunt Mr Everhardt¹⁸ écrit par lui même. Ces livres n'ont presque rien de remarquable en eux mêmes; la plus part se trouvent déjà à la bibliothèque de Votre Majesté, mais à la suite du catalogue il y a une note dont quelques articles m'ont paru assez importants, pour les faire parvenir à la connoissance de Votre Majesté. Le titre de cette note est „État des papiers et manuscrits appartenants à moi (G. S. d'Everhardt) soussigné”.

„I. Dans la grande cassette ou serre-papiers de bois de noyer à serrure garnie en bronze, se trouve.: Tout ma correspondance avec le cabinet du Roi et le département des affaires étrangères de la première année de l'établissement du Conseil Permanent, avec Mr Boscamp¹⁹ et les ministres du Roi à Vienne; y jointes toutes les pièces justificatives et y relatives pendant ma mission de treize ans à Constantinople, en outre les copies de mes comptes rendus à la cour, les reçus des employés et quelques autres papiers, écrits et imprimés concernant la Pologne et la Turquie, et quelques lettres et billets de Mr d'Obreskow, écrits de Sept-Tours, et après son départ de Constantinople. [...]

IV. Dans la grande layette du milieu du bureau à écrire qui est couvert de cuir noire, se trouvent: 1. *Observations historiques sur les Turcs, leur gouvernement, politique etc.* rédigés par moi en 1784. 2. *Répertoire abrégé des noms, charges*

¹⁶ Moze F. J. de Chastellux, *Voyage [...] en Amérique*, 1785 (Cior 18/17017).

¹⁷ Fleury, adiutant Stanisława Augusta.

¹⁸ Zygmunt Bogumił Everhardt (zob. 3.17, przyp. 98), którego rękopis pt. *Observations historiques sur les Turcs* z 1785 r. w oparciu z supereklibrisem króla Stanisława Augusta posiada Biblioteka Narodowa w Warszawie (BOZ 952).

¹⁹ Karol Boskamp (Boscamp) Lasopolski (zm. 1794), wysłannik dyplomatyczny do Turcji, awanturnik.

et autres particularités Turques, dont la connoissance est utile ainsi homme d'affaires en Turquie, rédigé par moi en 1778. 3. *Extrait ou précis dudit répertoire abrégé selon l'ordre alphabétique*. 4. *Traduction du canon de sultan Soliman I présenté au sultan Mourat IV*. 5. *Abrégé de l'état de l'Empire Ottoman 1765*. 6. *Supplément à ce dit abrégé de l'état de l'Empire Ottoman 1765*. 7. *Journal de la mission de Mr Alexandrowicz*²⁰ envoyé de Pologne à la P. O. en 1766, avec les pièces y relatives et quelques autres écrits concernant Constantinople et l'Égypte.

V. Dans le bureau à l'écrire de bout, couvert de drap verd se trouvent différentes lettres de Mr le G. notaire c-te Dzieduszycki, de Mr Chrzanowski²¹ et de quelques autres personnes à moi avec les minutes de mes réponses, et plusieurs autres écrits anglois, et différentes minutes, des notes, lettres, exposés et autres pièces”.

Il m'a paru que ces articles étoient assez interessans pour ne point perdre de vue les vicissitudes qu'ils ont subi.

Je vais recevoir la note des livres anglois venus chez Mr Jarzewicz, il y en a déjà plusieurs à la bibliothèque, et quelqu'uns de peu importance. Mais le titre au haut de cette liste me donne des doutes: la voici *Some English Books just arriv'd from London for his Majesty the King of Poland*²². Si ces livres étoient venus expressement pour Votre Majesté, comme l'étiquette le semble indiquer, et encore plus s'ils étoient venus par ordre de Votre Majesté, on ne sauroit se dispenser de les prendre tous. En attendant les éclaircissemens nécessaires et les ordres ulterieurs sur ce point, je me mets aux pieds de Votre Majesté [...]

Varsovie, ce 8 octobre 1793.

J. B. Albertrandi

²⁰ Tomasz Walerian Aleksandrowicz (zm. 1794), kasztelan wiski, był posłem do Stambułu z misją uzyskania notyfikacji na wybór Stanisława Augusta na króla i od 1764 do 7 III 1766 r. czekał na granicy Turcji na wpuszczenie poselstwa polskiego; od 1775 r. — marszałek nadworny.

²¹ Antoni Dzieduszycki i Kajetan [?] Chrzanowski brali udział w misjach poselskich do Turcji.

²² Wynika z tego, że książki z Anglii do biblioteki królewskiej sprowadzono za pośrednictwem Jarzewicza, właściciela sklepu z towarem angielskim przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie (zob. 3.13, przyp. 67).

4.2

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 43.

[Grodno] 29 jan[vier] 1795¹

Mon Cher Abbé. Je Vous ai fait déjà demandé tous mes *journeaux des diètes depuis 1764 jusqu'à 1788 inclusivé*². Item 4 poches de mes harangues³, et le tome

¹ Po upadku powstania kościuszkowskiego król na rozkaz Katarzyny II wyjechał z Warszawy do Grodna 7 I 1795 r. Przybył tam 12 I 1795 r.

² Chodzi o *Diariusze sejmowe* od 1766 do 1788 r. włącznie (zob. list króla z 17 II 1795 r.).

³ Mowy króla, z których część była drukowana, zajmowały 4 teki w bibliotece na Zamku Warszawskim (zob. list króla z 17 II 1795 r.).

9-me de *l'Histoire Byzantine*⁴. Item 2 *Zdania o królu St[anislawie] Aug[uscie]* et la même deux en françois⁵. Item de petits pamphlets *Coż się to dzieje?* et la réponse⁶.

Je Vous demande encor[e] à présent un exemplaire de Boileau⁷ et un de *La caractère* de La Bruyère⁸ et de la traduction des *Géorgiques* de Virgile en françois par l'auteur de *Poème du Jardin*, lequel de *Poème* Vous m'enverrez aussi⁹. Ainsi que le sermon que Vous avez fait au baptême de la néophite Juive, lequel sermon on me dit avoir été fort beau¹⁰.

Friese m'a rapporté le tome qui manquoit à mon archive. Je vous le renverrai au premier jour¹¹.

Marquez moi la somme totale la nombre de mes livres à Varsovie et Lazienki et à propos la somme du prix total ainsi que des estampes, ainsi que des médailles, ainsi que des pierres gravées¹².

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 44.

Grodno, ce 5 fevrier 1795.

Mon Cher Abbé. Je Vous renvoye ci-joint le huitième tome de *l'Histoire Byzantine*. Voyez y ce qui est dit d'Elisbaan et de son successeur roi d'Ethiopie depuis la page 551 jusqu'à la page 558 et collationnez cela avec *l'Histoire d'Ethiopie* par Bruce¹³, et mandez moi ci cela se raccorde? Je vous renvoye pareillement le premier tome de l'Horace de Sanadon¹⁴. J'attends les autres livres, que Je vous ai demandé dans mes précédentes, ainsi que Vos réponses sur les questions que Je Vous ai faites et fais faire dans mes précédentes.

⁴ Zob. 3.13, przyp. 50.

⁵ Autorem publikacji był Stanisław August. Tekst polski ukazał się w Gdańsku przed 16 II 1793 r. Wersja francuska miała tytuł *Opinion sur le roi de Pologne (Nowy Korbut 6/41–42)*. W utworze tym król bronił się przed stawianymi mu zarzutami.

⁶ Broszurę pt. *Co też się dzieje z nieszczęśliwą ojczyzną naszą?* napisał H. Kołłątaj, zob. 3.15, przyp. 14. Odpowiedzią na nią był druczek *Ocalenie prawdy poświęconej przyszłości* (B 23/239).

⁷ Zob. 3.15, przyp. 40.

⁸ J. de La Bruyère, *Les caractères de Théophraste traduites du grec avec les caractères ou les moeurs de ce siècle, partie I–3*, Paris 1700 (BrMGC 14/586/190–191 – także inne wyd. późniejsze).

⁹ Jacques Dellile, autor poematu *Les jardins*, tłumaczył wierszem na język francuski Wergiliusza *Georgiki*. Oba utwory miały dużo wydań w II połowie XVIII w. (zob. BNck).

¹⁰ Z listu Albertrandiego z 16 II 1795 r. do króla wiadomo, że miał kazanie przy chrzcie Żyda Berensa i jego żony (AGAD, KorSA 4, k. 49).

¹¹ Christian Wilhelm Friese ustąpił ze stanowiska archiwisty królewskiego w pierwszej połowie 1794 r., a jego miejsce zajął Albertrandi (Bańkowski, s. 21). Widać jednak, że i później Friese zwracał do archiwum brakujące tomy.

¹² Polecenie Stanisława Augusta, aby Albertrandi obliczył i oszacował jego zbiory, wskazuje, że już w tym czasie miał zamiar je sprzedać.

¹³ Stanisławowi Augustowi szło o porównanie wiadomości o Etiopii (Abisynii) zawartych w t. VIII *Histoire Byzantine* z danymi na ten temat w *Voyage* Bruce'a (zob. 3.16, przyp. 28).

¹⁴ Horatius, *Les poésies [...] avec la traduction française du r. p. Sanadon*, t. 1–2, éd. 1, Paris 1728 (CBN 77/668–670 – także wyd. późniejsze).

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 45.

Z Grodna, 17 febr. 1795.

Mon Cher Abbé! W rotundzie łaźniakowskiej w ściennych framugach stoją statuy Kazimierza W-o, Zygmunta Pierwszego, Stefana Batorego i Jana Sobieskiego. Nade drzwiami są busta Titusa, Trajana i M. Aureliusza. Nad nimi są obrazy Sprawiedliwości, Clementii, Odwagi i Roztropności. Na pawimencie jest obraz Zazdrości w marmur wpajany kolorami.

Quaeritur, jaki napis, albo klasyczny z autorów starożytnych, albo z Pisma Świętego, przystałoby najlepiej wpisać w frizę cirkularną tej rotundy. Tu nam zdały się cztery: jeden z Pisma Świętego „Bonorum laborum gloriosus est fructus”, drugi „Diligite lumen sapientiae, omnes qui praestis populis”. A z Horacego dwa: pierwszy „Quid virtus et quid sapientia possit, utile proposuit nobis exemplar”, drugi „Floravere suis, non respondere favorem speratum meritis”. Gdyby w pierwszym z tych Horacjuszowych było in plurale powiedziano to, co tam powiedziano jest in singulari, byłby napis bardzo szczęśliwy. Lecz proszę Pana, wyszukaj mi jeszcze inskrypcje, które by Ci zdawały się jeszcze zgodniejsze do tego miejsca.

Jeżeliś WPan jeszcze nie wysłał do mnie *les Caractères* de La Bruyère, to ich nie wysyłaj, ale proszę mi przysłać *les Oeuvres* de Boileau, *le Poème du jardin* de l'abbé de Lille et la traduction des *Géorgiques* de même. Item *Diariusze sejmowe* wszystkie à 1766 ad 1788 inclusive, Item 4 teki mów moich. Ażeby wielkiej biblioteki warszawskiej nie obnażać, to WPan książki żądane wyjmij z biblioteki łaźniakowskiej, jeżeli się w niej znajdują Boileau i l'abbé de Lille.

Item oczekuję dwóch tomów de *l'Histoire Byzantine* poślednich po tych, którem WPanu odesłał.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 48.

Grodno, ce 25 fevrier 1795.

Mon Cher abbé Albertrandi. J'ai reçu à la fois Vos deux lettres du 16 et 20 fevrier.

Mandez moi à qui Vous avez preté le *Voyage* de Bruce. Je serai vraiment bien aisé de recevoir Votre discours baptismal. Comme Szwendrowski¹⁵ scribe de Friese va venir ici bientôt avec la femme et les enfans de Friese, Vous avez une bonne occasion de m'envoyer toutes les livres et papiers qua Vous ai demandé. En m'en voyant successivement me des sermons que Vous prêcherez peu dans ce carême, Vous me procurerez ce dont Je suis privé ici¹⁶. Je Vous renvoie la coadjutorie signée.

¹⁵ Szwendrowski (Szwendrowski), członek kancelarii Stanisława Augusta.

¹⁶ Prośby króla o rozmaite mowy Albertrandiego sprawiają wrażenie, że zależało mu na pochlebianiu bibliotekarzowi, na uczynieniu go chętniejszym do spełniania poleceń.

Il est bon que la date soit celle de l'année passée, et mettez y le mois de novembre par exemple le 15¹⁷.

Ps. Comptez au reste que le bibliothécaire et l'official ne seront pas oublier in hora opportuna¹⁸.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 47.

Z Grodna, 1 marca 1795.

Odebrałem od Kickiego¹⁹ *Diariusze interregnowe, Dzień 3 Maja*²⁰ i 2 tomy *praw*.²¹

Gdy Wać Pan wyrażasz mi trudność w przesłaniu mi *Diariuszów sejmu 1788*. Ja nie nagłę o ich przysłanie. Ale tym bardziej proszę, żebyś mi WPan wyszukał albo w bibliotece mojej, albo u bibliopolów, lub w drukarniach pisma. 1° które było drukowane w formacie 16-ym pod tytułem *Ocalenie prawdy poświęcone przyszłości*. Była to odpowiedź na owe pismo pod tytułem *Ach coż to się dzieje!* [Przekreślone: 2° Drucek in forma 12° pod tytułem *Dzień 3 Maja*.] 3° Zbioru pism z archiwum mego pod tytułem *Pessime patrata*²². 4° Zbioru korespondencji mojej z Psarskim²³ i Debolim²⁴ od roku 1768 do roku 1776 inclusive.

Do przesłania tych pism trzeba dowiadywać się o okazjach bezpiecznych osób jadących do Grodna. Gdyby te same trudności, które wstrzymały dobytec *Diariuszów sejmu 1788*, przeszkadzały WPanu dobytca też korespondencji sub n-o 4, to i tego przesłania nagłęć nie będę, ale o trzy numera pierwsze a najbardziej o dwa pierwsze mocno proszę.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 52.

Grodno, 4 mars 1795

J'ai reçu le *Poème de jardin* de l'abbé de l'Isle avec ses autres accompagnements²⁵
Vous aurez j'espere bien reçu mon La Bruyère que Je Vous ai renvoié et s'il étoi

¹⁷ Król podpisał zgodę na koadiutorię warszawską dla Albertrandiego, radząc, by wstawił datę z poprzedniego roku, np. 15 XI.

¹⁸ *hora opportuna* — czas sprzyjający, ze złego zmieniony na szczęśliwy.

¹⁹ Onufry Kicki (1750–1818), koniuszy wielki koronny, spowinowacony ze Stanisławem Augustem przez ożenek z siostrą Elżbiety Grabowskiej, po wyjeździe króla z Warszawy jego plenipotent.

²⁰ Autor: Franciszek Siarczyński, wyd. Warszawa 1791 (E 28/2).

²¹ Dzieło, zob. 3.8, przyp. 41.

²² Tytuł zbioru pism *Pessima patrata* znaczy: najgorzej wykonane.

²³ Franciszek Psarski, generał-adiutant, rezydent polski w Petersburgu.

²⁴ Antoni Augustyn Deboli (1747–1810), od 1774 r. poseł Rzeczypospolitej w Petersburgu, od 1780 r. jej minister pełnomocny.

²⁵ Stanisław August zwracał nie tylko *Les jardins* Delille'a, lecz zapewne także *Georgiki* Wer-gilego, o które prosił w liście z 29 I 1795 r.

de Varsovie ou de Łazienki?²⁶ Je voudrai que Vous m'envoiez le catalogue de Łazienki²⁷. Item *Opisanie grobów królów polskich w Krakowie* podobno pod tytułem *Series monumentorum*, nie przez Starowolskiego, ale przez ks. Sołtyka²⁸. Item *l'Histoire de l'astronomie* p. Bailly²⁹. Item *Opisanie festynu 14 7-bris a[nn]i 1788* przy dedykacji statuy Jana III z wierszami ks. Naruszewicza. in drammate³⁰. Item *Zbiór traktatów* podobno w 4 tomach przez ks. Siarczyńskiego³¹.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 58.

Grodno, d. 15 marca 1795.

L'abbé Woronicz a fait de trois sermons funebres du Primat, mon Frère, envoie le [s] moi aussi bien que les deux autres fait[s] par Witoszyński et Siemuński³². Si vous ne les avez pas d'ailleurs, Vous les trouvez dans la poche des papiers qui porte le nom du feu Primat que Je Vous ai remis en dernier lieu.

Je Vous renvoie les deux tomes d'Homère et deux livres d'estampes qui sont à moi et que Vous rendrez à Mr Marival³³ en le saluant de moi part cordialement [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 60.

Z Grodna, die 21 martii 1795.

Cara Albertrandi. Jeżeli możesz znaleźć czyli w bibliotece, czyli w księgarni, czyli w drukarniach sekwentia, to proszę mi one przysłać: 1. *Projekt* ks. Ossowskiego *przedaży starostw* podany na początku sejmu 1788 in 4-to³⁴. 2. Tegoż *Projekt o starostwach* podany już po uchwaleniu Konstytucji 3. Maja in folio z dodatkiem

²⁶ Król oddzielał bardzo wyraźnie bibliotekę na Zamku od biblioteki w Łazienkach i ciekawiło go, z jakich zbiorów pochodził otrzymany egzemplarz La Bruyère'a.

²⁷ Chodzi o katalog książek znajdujących się w Łazienkach.

²⁸ Zob. 3.16, przyp. 13.

²⁹ Zob. 3.7, przyp. 12.

³⁰ W *Opisaniu festynu* od karty III idzie *Kantata na dzień inauguracji statui króla Jana Trzeciego*, a potem *Program baletu heroicznego* (E 28/262). Z wypowiedzi króla widać, że Naruszewicz pisał *Kantatę* i balet.

³¹ Zob. 3.13, przyp. 39.

³² Brat króla, prymas Michał Jerzy Poniatowski, zażył truciznę, gdyż się skompromitował wobec powstańców w 1794 r. wysłaniem listu do króla Prus z prośbą o pomoc. W kolegiacie Św. Jana w Warszawie 19 VIII 1794 r. *Mowę pogrzebową* wygłosił Ludwik Siemuński (E 28/28), a dnia następnego *Kazanie* składające się z trzech części Jan Paweł Woronicz (E 33/333–334).

³³ Piotr Marival, pracujący przy kolekcji sztychów Stanisława Augusta.

³⁴ M. Ossowski, *O pomnożeniu dochodów publicznych, wynalezienie kapitału publicznego ku zasileniu nowych potrzeb Rzeczypospolitej*, Warszawa I 1789 (E 23/491).

o asygnatach³⁵. 3. *O bezkrólewicach w Polsce*, mała książeczka wydana przez ks. Jezierskiego, bez położenia imienia³⁶.

Jam tu czytał pożyczone dwie książki. Pierwsza pod tytułem *Politique de tous les cabinets de l'Europe pendant les règnes de Louis 15. et Louis 16.*, deux tomes in 8^o³⁷. Druga pod tytułem *De la constitution des Romains sous les rois et aux tems de la république* par Athanase Auger, deux tomes in 8^o³⁸. Pytam się, czyli my mamy te dwie książki w bibliotece mojej? Jeżeli nie, to merentur będą nabyte do niej i ja Ci ich stąd poszlę.

Czekam na responsa Twoje na moje dawniejsze listy [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 61–62.

Grodno, 2 april 1795.

[...]

7-o. Le catalogue est à peu le prix de mon cabinet de l'histoire naturelle que l'abbé Gawronski doit Vous avoir remis avec les clefs³⁹.

8-o. Marival doit avoir fini depuis longtems le catalogue de toutes mes estampes et il pourroit en former du moins à peu prix l'estimation. [...]

12-o. Si ma bibliothèque contient une édition d'Horace par Sanadon in ordine chronologico, envoyez la moi⁴⁰. [...]

15-o. Il doit exister une traduction des haranges de Ciceron, de Demosthène et de plusieurs autres orateurs grecs par l'abbé Auger⁴¹. On dit cette traduction superieure à toutes les antécédentes. Si Vous pourrez en enrichir ma bibliothèque cela sera bon.

16-o. Les livres que Wanzuchtelen Vous a procuré où sont-ils parvenus⁴².

17-o. Accusez moi la réception de toutes les livres que Je Vous ai renvoie d'ici, car J'aime à être en regler avec Vous.

³⁵ M. Ossowski, *O urzędzeniu starostw. Rada i projekt do prawa*, Warszawa VI 1791 (E 23/491).

³⁶ Autor: Franciszek Salezy Jezierski, wyd. Warszawa 1790 (E 18/539).

³⁷ Dzieło wydane w 10 tomach (Paris 1792–1794, BrMGC 7/548).

³⁸ Wydawca: Pierre Joseph Alexis Roussel, 2 tomy, Paris 1793 (CBN 157/685).

³⁹ Andrzej Gawroński, lektor króla, późniejszy biskup krakowski, wówczas przenosił się do Krakowa, więc oddawał klucze i inne rzeczy.

⁴⁰ O Horacego w opracowaniu Sanadona król prosił już w liście z 5 II 1795 r.

⁴¹ W bibliotece Stanisława Augusta były francuskie przekłady mówców greckich i rzymskich, dokonane przez księdza Augera, nabyte w Berlinie w 1783 r. (zob. 3.12, przyp. 39).

⁴² Piotr Kornilowicz Suchtełn (Suchtele, Van-Suchtele, ur. 1751) z pochodzenia Holender, rosyjski generał inżynierii, za zbiór numizmatów dał Stanisławowi Augustowi książki, które wieziono z Holandii przez Gdańsk do Warszawy (zob. listy następne).

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 66–67.

[Warszawa, po 2 IV 1795.]

1-mo. Je ne trouve point de journal manuscrit de la diète de 1788 [...]

2-do. Je ne trouve pas les projets de Mr l'abbé Ossowski sur les starosties⁴³, et ignore où l'on pourroit chercher. *Ocalenie prawdy*⁴⁴ et les autres feuilles volantes de cette nature pourroient peut-être se trouver chez quelque imprimeur, mais je ne garderai bien d'en faire la recherche. D'abord j'ai ne point de connoissance intime et de confiance avec aucun imprimeur. Ensuite il n'y a guère d'imprimeur, qui dans les circonstances présentes voulut avouer d'avoir imprimé, ou d'avoir à vendre très mal à propos suspect chose que j'ai soigneusement évité, et heureusement esquisé. [...]

5-to. Les livres: *Politiques des cabinets* et Auger *De la constitution des Romains* sont déjà ici⁴⁵. *Les caractères* de La Bruyère étoit de la bibliothèque d'ici et non celle de Łazienki⁴⁶, où je n'ai pas mis les pieds depuis 2 ans.

6-to. On travaille encore à nomber les livres de la grande bibliothèque de V[otre] M[ajesté] comme sous ma direction elle a été augmentée de plus du double. [...]

Je ne doute pas que Mr Diwow, qui est sur son départ, ne se présent à Votre Majesté, autant qu'il a mis de zèle pour le transport de la Bibliothèque de Załuski, autant il en a mis pour mettre à l'abri de toutes perquisitions ce qui eu de la propriété de Votre Majesté dans le même genre, ou dans un genre approchant, malgré des insinuations insidieuses et des indications fautives, si elles ne sont pas mensongeres, de quelques uns des sujets mêmes de Votre Majesté. Il seroit bon que V[otre] M[ajesté] témoignât sa satisfaction au même Mr Diwow. Il m'a dit qu'il feroit transporter à la bibliothèque de Votre Majesté les deux globes, qui étoient à la Bibliothèque Załuski, et je ne sais quels restes d'histoire naturelle. C'est autant de sauvé. Les globes sont de la même grandeur et du même artiste qui se trouvent déjà ici⁴⁷, ils seront bons pour Łazienki ou bien pour être placés près des bustes d'Alexandre et Louis XIV comme les anciens les sont près de ceux d'Auguste et de Léon⁴⁸. Mr Gawroński est déjà parti et m'a remis les clefs de l'archive des mines. Je le ferai transporter dans la chambre vacante de l'ancien frotteur, pour laisser au prélat Ghiggiotti son ancien appartement tout à fait libre.

⁴³ Zob. list króla z 21 III 1795.

⁴⁴ Zob. list króla z 29 I 1795, przyp. 6.

⁴⁵ Zob. list króla z 21 III 1795, przyp. 37 i 38.

⁴⁶ Zob. list króla z 4 III 1795.

⁴⁷ Adrian Iwanowicz Diwow (zm. 1814), konsyliarz legacji rosyjskiej w Polsce, zajmował się przewozem Biblioteki Załuskich z Warszawy do Petersburga w 1795 r. Doniesienie Albertrandiego mówi, że chciał także zabrać pewne przedmioty należące do króla. Diwow kazał jednak z Biblioteki Załuskich przenieść na Zamek dwa globusy.

⁴⁸ Chodzi o cztery marmurowe biusty z biblioteki zamkowej: Aleksandra Wielkiego, cesarza rzymskiego Augusta, papieża Leona X i króla francuskiego Ludwika XIV.

Mon Frère, ancien serviteur de Votre Majesté, est mort en Prusse où il s'étoit réfugié, c'est le ne moriare mori de Martial. Il n'a laissé qu'une fille agée actuellement de 21 ans⁴⁹, qui possède à la vérité 2 mille ducats, mais cette somme est chez Mr Plater, dont les affaires semblent pericliter du moins pour le moment [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 72–75.

Grodno, 6 mai 1795.

Je fais réponse à Votre lettre de 27 avril⁵⁰, point à point. [...]

2°. Vous avez bien fait de ne pas interrompre le travail du catalogue de la bibliothèque. Mais quand Vous serez libre Je Vous prie de faire celui de ma collection géographique selon Votre propre système [...]

5°. Je compte avant la St. Jean de Vous fournir de quoi acquittez ce que ma bibliothèque doit à Korn⁵¹. De quatre moyens que Vous me proposez pour loger les livres, qui doivent venir de Berlin et de Dantzig⁵², J'en goûte demi. Le premier est: de couvrir d'armoires les murs des deux cabinets qui sont au fond de la bibliothèque vers le levant. Le second: c'est de mettre des armoires sur les tables du milieu de la salle, qui en occuperoient tout la longueur, en laissant libres les appendices des deux bouts pour les lecteurs. Mais J'ajoute, que quand même on feroit ces armoires assez élevés pour des in folio. Je ne pense pas, que cela nuirait à la lumière. Ainsi quand Vous serez sûr que les livres de Dantzig ou de Berlin arriveront faites faire ces armoires et Je les payerai.

6°. Je désire beaucoup que les deux ouvrages de Mentelle^{52a} qui nous manquent deviennent acquis pour ma bibliothèque. Je reçu les 8 volumes de l'Horace de Sanadon⁵³ et les 2 volumes de l'Abbadie⁵⁴.

7°. J'adopte pour l'inscription de la rotonde de Łazienki ce que Vous m'avez fourni du livre 10 de Lucain. J'écris là dessus ci Bacciarelli⁵⁵.

⁴⁹ Donosząc o śmierci brata Antoniego, malarza, Albertrandi przytoczył zwrot z LXXX epigramatu Marcialisa „ne moriare mori” (unikając śmierci zmarł). Córka Antoniego była potem żoną Alberta Lascarisa (Laskarysa) i spadkobierczynią po stryju, Janie Chrzycielu.

⁵⁰ Brak listu Albertrandiego z 27 IV 1795.

⁵¹ Mowa o długu u W. G. Korna, dostawcy książek.

⁵² Chodziło o nowe książki, które miały przybyć z Berlina, zapewne jeszcze dzięki Zabłockiemu, i z Gdańska z wymiany z Van-Suchtele.

^{52a} E. Mentelle, *Cosmographie élémentaire...*, Paris 1781 (Brunet 3/1636).

⁵³ Wydanie dzieł Horacego po łacinie i francusku w przekładzie Noël Étienne Sanadon liczyło 10 tomów (Cior 18/59458).

⁵⁴ J. Abbadie, *Traité de la vérité de la religion chrétienne*, t. 1–2, Rotterdam 1684 (BrMGC 1/147 – także późniejsze wyd.).

⁵⁵ Stanisław August wybrał w końcu cytaty z 10 księgi *Farsalii* Lukana i adaptowałszy go, przesłał swemu nadwornemu malarzowi, Marcelemu Bacciarellemu, do umieszczenia pod kopułą rotundy w Pałacu Łazienkowskim. Brzmi on: „Utile mundo editi in exemplo [na użytek świata postawieni i na wzór]”. Por. list króla z 17 II 1795 r.

8°. Puisque le prêtre de Naruszewicz n'a pas emporté les livres que son maître demandoit, tant mieux qu'ils sont demeurés dans la bibliothèque⁵⁶ [...] [k. 72].

L'Horace de Sanadon, que Vous m'avez envoyé dernièrement ne diffère du précédent, qu'en ce que la traduction et les notes de M-me Acier n'y sont point; mais cette édition n'étant pas celle qui devoit contenir les oeuvres d'Horace rangés selon un ordre chronologique, Je Vous les renvoye, me bornant, à la petite de Baskerville, qui est mon vademecum⁵⁷.

Je Vous renvoye pareillement les *Géorgiques* de Virgil avec la traduction de l'abbé de l'Isle⁵⁸. Item les plans de Cracovie qui ne sont pas les deux de la main de Perthées, que Je Vous demandois⁵⁹. Item les deux catalogues de la bibliothèque de Łazienki dans la que Je trouve quelques livres numismatiques, tels que le catalogue de M-e de Bentning⁶⁰ et les livres de Goltzius⁶¹.

S'ils manquent à la grande bibliothèque, placez les y, et effacez les de catalogue de Łazienki [k. 74].

Si Naruszewicz revient à la charge pour l'histoire générale des 40 anglais⁶², Vous pouvez lui donner l'exemplaire de cet ouvrage, qui se trouve à Łazienki.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 88–89.

5 junii 1795, z Grodna.

Mon cher Abbé.

Pisałem do W Pana w dniach 2 i 4 tego miesiąca. Die 2 junii odesłałem W Panu wraz z paką z książkami, w której znajdowały się tomy 1, 4, 5 i 6 de *l'Histoire de Bas-Empire*⁶³, które bez mojej wiedzy były tu zostawione przez ks-a Wołłowicza⁶⁴, a mnie teraz dopiero były oddane. Dopytaj się W Panu u ks-a Wołłowicza, co zrobił z tomem drugim i trzecim. Ten przypadek jest nową przestrogą, żeby w podróż jadącym z mojej biblioteki nie pożyczać książek.

⁵⁶ Z dalszego ciągu listu wynika, że mowa o książkach, które chciał wypożyczyć biskup Adam Naruszewicz.

⁵⁷ Król znał dokładnie różne wydania Horacego, m. in. edycję J. Baskerville'a z 1762 r. (CBN 73/616). Mylił się jedynie, uważając, że pani Anne Dacier tłumaczyła i komentowała Horacego, gdyż na prawdę czynił to André Dacier (Cior 17/22901).

⁵⁸ Zob. przyp. 9.

⁵⁹ Król z uznaniem i sympatią odnosił się do prac swego nadwornego geografa H. K. Perthéesa.

⁶⁰ Ch. S. Bentinck (Bentning), *Catalogue d'une collection des médailles antiques...*, t. 1–2, Amsterdam 1787–1788 (BN:k).

⁶¹ Zob. 3.16, przyp. 75 i 77.

⁶² Zapewne chodziło o *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent, traduite de l'anglois*, wydawnictwo paryskie w przeszło stu tomach (zob. 3.13, przyp. 135).

⁶³ Autor: Charles Le Beau, wyd. Paris 1757, t. 1–24 (CBN 151/38).

⁶⁴ Andrzej Wołłowicz, kanonik katedralny płocki.

W tamtej paczce z 2 Junii odesłałem WPanu oraz cztery volumina *Pessima patratorum*. Odsyłając one rozumiałem, że już z nich wyczerpnął być wszystko, czego tylko było mi potrzeba, lecz wydarza mi się znowu potrzeba obliżować WPana, ażebyś wykopiował z nich i mnie przez bezpieczną jaką okazją, a może i przez tegoż samego JP. Grabowskiego⁶⁵, przysłał mi *Manifest* Pułaskiego, znajdujący się pag. 283 w tomie II, a zaś w tomie III pag. 604 *Uniwersal* Paca i Krasieńskiego 26 9-bris a-o 1773 w Lindau, mieście wolnym cesarskim. Item pag. 618 w tomie III *Uniewinnienie* Pułaskiego⁶⁶.

To dziś powtarzam, co w przeszłych dniach pisałem, bo być może, że tamte dwa listy i paczka, chociaż dawniej stąd wyszły, później dojdą rąk WPana. Dziś odsyłam WPanu tomy 11 i 12 do *l'Histoire de Bas-Empire*, a żądam przysłania mi tomów 13 i 14 tejsze historii. Item proszę mi przysłać ten sam egzemplarz *Biblii* w jednym tomie⁶⁷, który już był ze mną w dawniejszych podróżach. Tudzież jeżeli JP. Perthées już skończył mapę podlaską, proszę mi ją przysłać wraz z tą mapą w[ojewó]dztwa mazowieckiego, która u niego pozostała właśnie dla potrzeby dokończenia mapy podlaskiej.

Item posyłam WPanu tekę, w której zawarty jest 4-ty tom de *Mémoires*⁶⁸, który WPan każ oprawić w tejsze formie i wielkości, jak są trzy pierwsze. Ale trzeba uważać, że seksterny nie są wszystkie précise równej wielkości, czego kopiści nie dostrzegli. Trzeba tedy, żebyś WPan introligatorowi tę robotę pod oczami swymi robić każąc przestrzegł tego, aby równiając seksterny nie ustrzyżono albo liczby pagin na górze, albo ostatnich wierszów tekstu na dole. A gdyby wcale nie można zrównać seksternów, to już lepiej choć w oprawie będzie nierówność wielkości seksternów, niżeli żeby pismo było uszkodzone. Sama zaś natura i ważność tego manuskryptu to czyni koniecznym, żebyś WPan introligować go kazał nie gdzie indziej, jak pod oczami swymi. Gdy zaś ten manuskrypt dojdzie rąk WPana, a potem gdy już będzie oprawny, będziesz mi WPan dawał o tym wiedzieć listownie przez okazje pewne, a o tych okazjach niech JP. Watson⁶⁹ WPana zawsze uwiadamia.

Jeszcze proszę WPana o przepisanie i przesłanie mi przez okazją pewną, nie pocztę, *Senatus consilii*, które były odprawione jedne podczas kuracji mojej po przypadku 3-go novembra 1771, a drugiego[!], które było odprawione w zimie między rokiem 1772 a 1773, z którego wyniknęła konwokacja sejmu delegacyjnego 1773⁷⁰.

⁶⁵ Paweł czy Stefan Grabowski, spowinowacony z Elżbietą Grabowską, morganatyczną żoną Stanisława Augusta, adiutant króla w Grodnie.

⁶⁶ Dokumenty związane z konfederacją barską.

⁶⁷ Brak danych, by określić *Biblię* dokładnie.

⁶⁸ W l. 1771–1797 Stanisław August napisał 10 tomów *Mémoires*, z których tylko część ukazała się drukiem głównie w XIX w.

⁶⁹ Jan Robert Watson, kasjer kasy generalnej.

⁷⁰ Dokumenty z archiwum Stanisława Augusta, znajdującego się w Warszawie, potrzebne prawdopodobnie królowi przy pisaniu pamiętników.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 93–94.

[Warszawa, po 5 VI 1795.]

Sire.

J'envoie à Votre Majesté mon dernier mandement à l'occasin anniversaire de la scene horrible du 28 juin de l'année dernière. Je n'ai pas manqué d'envoyer ci-devant celui que j'ai publié à l'occasion de l'événement du 9 mai⁷¹, mais aucune indication ne m'assure que Votre Majesté l'ait reçu [...]

J'envoie pareillement *la Bible*, que Votre Majesté demande, les volumes XIII et XIV de *l'Histoire de Bas-Empire* et le volume des *Senatus Consilia* tiré des archives.

Je n'ai pas encore pu m'acquitter de la commission vis-à-vis de Mr Perthées. Il s'est transporté à son jardin près de l'Allée d'Ujazdow, et mes occupations ne m'ont pas laissé le loisir de le chercher si loin.

Je ne puis pas encore satisfaire Votre Majesté sur les articles à extraire des volumes intitulés *Pessime patrata*, par une raison, qui causera quelque déplaisir à Votre Majesté et qui me donne quelque chagrin, c'est que l'envoi vindique par la lettre du 4 juin ne m'est pas encore parvenu. Il devoit selon l'annonce renfermer les IV volumes des *Pessima patrata* et les volumes 1, 4, 5 et 6 de *l'Histoire du Bas-Empire*, que Mr Wołowicz avoit pris avec lui à Grodno, L'envoi des mêmes livres est encore désigné dans la lettre du 5 de ce mois. L'une et l'autre de ces lettres annoncent une lettre écrité le deux de ce mois et qui apparemment accompagnoit le paquet, mais également elle ne m'est point parvenu. [...]

Les Mémoires seront incessamment reliés sans sortir de la bibliothèque, *Le Dictionnaire* de Meninski⁷² à prendre de la bibliothèque de Łazienki exige que je m'y transporte en personne, ce qu'il m'est actuellement impossible, le service de Votre Majesté combiné avec mes autres occupations exigeant une économie incroyable de tems.

J'envoie une grammaire grecque qui passe pour la meilleure. Quant au *Dictionnaire* mr le chambellan Wolski⁷³ donnera à Votre Majesté de Schrevelius⁷⁴, que je lui ai prêté qui m'appartient en propre et qu'il ne m'a pas rendu. Un dictionnaire grec étant indispensablement nécessaire ici. [...]

Ps. J'ai ouvert ma lettre pour épargner à Votre Majesté la peine de prendre des informations sur le sort des *Pessime patrata* etc. Mr Ryx⁷⁵ vient de m'apprendre qu'il a remis le paquet qui les contenoit et la lettre du 2 de ce mois en mains pro-

⁷¹ Mowa o potępieniu przez Albertrandiego wydarzeń w Warszawie z 9 i 28 maja 1794 r. gdy wzbudzony lud wieszał zdrajców, Targowiczan.

⁷² Zob. 3.16, przyp. 114.

⁷³ Mikołaj Wolski, od 1785 r. szambelan Stanisława Augusta.

⁷⁴ C. Schrevelius, *Lexicon manuale graeco-latinum et latino-graecum*, Londini 1663 (BrMGC 22/1030/191 — także wyd. późniejsze).

⁷⁵ Franciszek Ryx.

pres de M-me Grabowska⁷⁶, mère, si je bien entendu du staroste de Wołkowyski or cette dame n'étant pas encore arrivée, il n'est pas étonnant que je n'ait pas reçu ce quelle avoit à me remettre.

Je m'apperçois d'avoir omis deux articles dans ma lettre. Celui des oeuvres de Bergier⁷⁷, que la bibliothèque de Votre Majesté ne possède pas encore et celui de 120 # à payer à Mr Korn à Breslau⁷⁸, pour lesquels je supplié qu'il plaise à Votre Majesté d'ordonner les remises nécessaires que je ferai tenir à Mr Korn par la Compagnie Prussienne. [...]

AGAD, AJP 316, s. 174–175.

[Stanisław August:]

Note pour Mr [Franciszek] Ryx, 15 juni 1795 à Grodno.

1°. Vous remettrez à l'abbé Albertrandi les 2 tomes du *Traité de la vérité de la religion*⁷⁹.

2°. Vous m'apporterez de sa part la même *Bible* en un tome qui a été longtems dans mon cabinet⁸⁰.

3°. Vous lui direz, que si les trois livres suivans ne se trouvent pas dans la bibliothèque de Varsovie, il peut les y placer, après les avoir ôté de celle de Łazienki, à savoir: *Le catalogue des médailles* de M-me Beutnik⁸¹, *Icones imperatorum* de Goltzius⁸² et *Catalogus auctorum de re monetaria* Hirschi⁸³; Et vous lui demanderez, si Reichel le graveur⁸⁴ de la monnoie continue les medailles d'après les ovales et les portraites de la Chambre de Marbre.

4°. Vous apporterez de la bibliothèque de Łazienki *Le dictionnaire arabe, persan et turc etc.* Meninski in folio, et *le Procès d'empoisonnement de 1785* in 8°⁸⁵.

5°. Vous m'apporterez aussi de la part de l'abbé Albertrandi une grammaire et un dictionnaire grec.

6°. Vous demanderez à l'abbé Albertrandi, s'il a reçu ma lettre du 5 juin et les deux tomes 11 et 12 de *l'Histoire Bysanthine* et ceux que Wołłowicz avoit laissé

⁷⁶ Elżbieta Grabowska.

⁷⁷ Chodzi zapewne o dzieła N. S. Bergiera, jak *Traité historique et dogmatique de la vrai religion* i in.

⁷⁸ O spłaceniu długu Kornowi król pisał w liście z 6 V 1795 r.

⁷⁹ Zob. przyp. 54.

⁸⁰ Książki w gabinecie Stanisława Augusta znane są tylko z inwentarza sporządzonego 23 II 1787 r., gdy król pojechał na zjazd do Kaniowa (3.12), a więc bez tej *Biblii*, którą miał zwyczaj brać w podróż.

⁸¹ Zob. przyp. 60.

⁸² *Icones imperatorum romanorum* stanowią t. V Goltiusa *Romanae et graecae antiquitatis monumenta* (Antverpiae 1645).

⁸³ J. Ch. Hirsch, *Bibliotheca numismatica exhibens catalogus auctorum qui de re monetaria et numis [...] scripsere...*, Norimbergae 1760 (BNck).

⁸⁴ Jan Jakub Reichel, rytownik, sztycharz medali, zatrudniony u króla.

⁸⁵ *Recueil de pièces relatives au procès entre [...] Adam Czartoryski accusateur et [...] Komarzewski et Ryx accusés du crime d'empoisonnement 1785* (E 14/538).

ici, et un manuscrit, et si ce manuscrit est déjà relié? Et vous m'apporterez de sa part les tomes 13 et 14 de *l'Histoire Bysanthine*.

7°. Vous direz à l'abbé Albertrandi que bientôt j'espere lui fournir de quoi acquitter le 120 duc. qu'il doit pour les livres acheter pour Ma bibliothèque. Et vous lui demanderez si il a reçu de Danzig les livres de Vanzuchtelen⁸⁶. [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, KorSA 4, k. 99.

[Warszawa, przed 20 VII 1795⁸⁷.]

Sire.

Monsieur Lipiński⁸⁸ a quitté Varsovie et la bibliothèque de Votre Majesté pour ne point laisser échapper l'occasion d'un établissement solide et avantageux, qu'on lui offre en Lithuanie [...] Comme il passe par Grodno, il pourra donner tous les éclaircissemens que Votre Majesté pourra demander. Je lui dois le témoignage authentique d'une conduite irréprochable et d'une application soutenue aux devoirs de son emploi. Je suis persuadé, que pour le moment Votre Majesté n'a pas besoin de le remplacer, mais qu'il seroit plus juste d'employer sa pension à augmenter celle de Mr Prażmowski⁸⁹, auquel il est bien difficile de se maintenir ici avec 4 ducats par mois [...]

Mr Korn commence à devenir importun pour sa dette de 120 # dont j'ai plusieurs fois parlé à Votre Majesté. Mr Watson, selon les lettres de Votre Majesté, devoit ou me compter cet argent, ou acquitter la dette à Breslau. Il ne m'en a jamais parlé et il n'en a rien fait. [...]

Je me flatte que le Sr Berens me procurera le transport de Dantzic ici des livres acquis par le canal de Mr de Van-Suchtele. J'ignore la destinée de Mr Zabłocki, qui devoit avoir pour 100 # des livres pour Votre Majesté, mais je ne sais de quel côté la tempête l'a jetté⁹⁰. [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 100–101.

[Warszawa] 22 juillet 1795.

[...] J'ai représenté à Votre Majesté dans ma dernière lettre dont Mr Lipiński s'est chargé, qu'on pouvoit à la rigueur se passer de le remplacer à la bibliothèque. Cependant j'ai réfléchi que Votre Majesté pourroit être par rapport à cet objet d'un autre sentiment et même qu'Elle pourroit juger qu'un second sous-biblio-

⁸⁶ Van-Suchtele, z którym królewskie numizmaty wymieniono na książki.

⁸⁷ Na liście ręką Stanisława Augusta: „20 julii 1795”.

⁸⁸ Zob. 2.13, przyp. 2.

⁸⁹ Adam Michał Prażmowski.

⁹⁰ Mowa o Bernardzie Zabłockim, chargé d'affaires Rzeczypospolitej i pośredniku w zakupie książek dla króla, którego los po upadku państwa polskiego nie był znany Albertrandiemu.

thécaire seroit absolument nécessaire. Si tel étoit l'avis de Votre Majesté je La supplie-
rai très fort de disposer de cette place en faveur de l'abbé Łaszczewski⁹¹ qui est à
tous les talens requis, qui a très bien servi le feu Prince Primat, qui a fait même
des sacrifices pour lui, dont par la funeste accident de sa mort prématurée il n'a
pas été recompensé [...] On pourroit lui accorder la chambre qu'occupoit Mr Li-
piński de la clef de laquelle je suis dépositaire et la pension à un ducat près que de
toute justice il faut accorder au frotteur [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 108.

Grodno, ce 17 7-bris 1795

Mon Cher Abbé. J'ai bien reçu les cinq tomes de „l'Histoire de l'Académie
des Inscriptions” mais il y a plusieurs commissions et demandez que Je Vous ai
fait dans mes précédentes et sur les quelles J'attends encore de Vous répondez et
l'effet et nommement pour certain manifeste de Pułaski et de confédérés de Bar
faite en Allemagne déjà après que le premier partage de la Pologne étoit consom-
mé⁹² [...]

Item Je Vous ai demandé *l'Art de vérifier les dates*⁹³ et les *Tablettes chrono-
logiques*⁹⁴ de l'anglois et de françois.

J'attends tout cela par la retour de Ryx.

AGAD, AJP 316, s. 189, 202.

[Stanisław August:]

Instruction pour Mr [Franciszek] Ryx, Grodno, ce 17 7-bre 1795.

14 [paragraf]. Mr Ryx demandera à l'abbé Albertrandi si l'abbé Łaszczyński⁹⁵
qui dine actuellement chez Mr le major Ryx sert bien à la bibliothèque [s. 189].

34 [paragraf]. Mr Ryx dira à l'abbé Albertrandi de faire le registre du recueil
de littérature qui se trouve dans plusieurs poches⁹⁶ [s. 202].

⁹¹ Z dalszej korespondencji wynika, że istotnie Wincenty Łaszczewski zajął opuszczone
miejsce po Lipińskim.

⁹² Wcześniej w liście z 5 VI 1795 r. król prosił o przysłanie dokumentów dotyczących kon-
federacji barskiej i I rozbioru Rzeczypospolitej.

⁹³ M. F. Dantin, U. Durand, Ch. Clémencet, *L'art de vérifier les dates des faits histori-
ques*, Pairs 1770 (Barb 1/296–297, BrMGC 6/976/699).

⁹⁴ Autor: Nicolas Lenglet Du Fresnoy, wyd. t. 1–2, Paris 1744 (BNck także wyd. inne).

⁹⁵ Przekręcone nazwisko, powinno być: Łaszczewski.

⁹⁶ Król polecał Albertrandiemu sporządzić spis zawartości tek ze swym zbiorem literariów.
Kilka rękopisów z tego zbioru wykorzystał S. Tomkowicz w pracy *Stanisław August jako poeta*
[w:] *Z wieku Stanisława Augusta*, Kraków 1882, s. 1–30. Przed II wojną światową zbiór znajdował
się w Bibliotece Narodowej w Warszawie, po powstaniu warszawskim został zniszczony przez
hitlerowców.

STANISŁAW AUGUST DO FRANCISZKA RYXA

Ibidem, k. 203.

Grodno, 23 7-bris 1795

Mon Ami. Tâchez de me trouver dans Varsovie des almanachs polonois ou des Piarum ou de Groell depuis l'année 1774 jusqu'a l'année 1794 inclusivé⁹⁷, ou il y ait les noms et chargés de tout le monde en Pologne et en Lithuanie. Demandez à l'abbé Albertrandi s'il n'a pas cette suite d'allmanaches dans la bibliothèque. S'il l'a, qu'il vous les donne pour moi, s'il ne l'à pas, qu'il tâche de vous aider à les trouver. On me dit que peut-être l'abbé Skrzetuski⁹⁸ qui a été professeur aux Cadets pourra Vous fournir cela. Demandez le lui de ma part si Vous ne pouvez pas en trouver ailleurs.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 110.

Grodno, ce 16 8-bre 1795.

Mon Cher Abbé. Vous ne m'avez pas fait réponse sur plusieurs objets sur lesquels Je Vous ai écrit. Je Vous demande donc si Vous faites ou faites faire par Vous sous ordres l'index de mon recueil de littérature qui se trouve en plusieurs poches de papier bleu de ma bibliothèque sous ma garde⁹⁹.

Vous ne m'avez pas fait savoir si Vous avez fait relier le manuscrit qui fait le IV tome des trois premiers qui étant depuis longtems sous Votre garde¹⁰⁰. Je Vous demande si cele est fait.

Łaszczewski travaille-t-il utilement sous Votre direction? Marival a-t-il fini le catalogue des estampes? Il va lui être remis tout un carton rempli de nouvelles estampes. Ordonnez lui de les repartir de leurs classes respectives et d'en ajouter les titres au catalogue. [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 115.

26 8-brie 1795.

Monsieur l'abbé Albertrandi. Messieurs Douglas et Lemesurier, cavaliers anglois¹⁰¹, voyageurs, qui Vous remettront ma présente, comptent de passer quelques peu de jours à Varsovie. Ils voudront surement voir ma bibliothèque, mes médailles et mes estampes. Je ne puis donc mieux les adresser qu'à Vous, en Vous recomman-

⁹⁷ Chodzi o „Kalendarz Polityczny dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego” wydawany przez Grölla od 1770 r. oraz o „Kalendarzyk Polityczny” pijarów wychodzący od 1774 r., w których ogłaszano spisy dostojników i urzędników Rzeczypospolitej.

⁹⁸ Kajetan Józef Skrzetuski (1743–1806) był profesorem w Szkole Kadetów w l. 1781–1782.

⁹⁹ Mowa o *Recueil de littérature*.

¹⁰⁰ Chodzi o *Mémoires* autorstwa Stanisława Augusta.

¹⁰¹ Brak bliższych wiadomości o Anglikach odwiedzających bibliotekę króla.

dant de leur marquer comme Vous savés faire, l'intelligence la plus obligeante et la plus propre à contenter des personnes instruites et spirituelles. Si Vous avez un exemplaire françois ou latin des *Statuts* de notre ci-devant Commission d'Éducation¹⁰², faites le leur voir, car ils m'ont paru curieux sur la matière de l'éducation.

Ibidem, k. 131–132.

Regestr ksiąg do oddania ks. Albertrandiemu w pace,

która mu będzie przez JPana szambelana Wolskiego odwieziona. [1795]

K. 131: Lit. A: [spis diariuszy, konstytucji, traktatów].

K. 132: Lit. B:

1. Toutes les poches de papiers intitules: *Recueil de littérature*¹⁰³.
2. Plusieurs exemplaires françois et polonois *O suszeniu roślin*¹⁰⁴.
3. Les tomes XVII et XVIII de l'Histoire de Bas-Empire.
4. Tous mes livres de comptes sur chacun de quelques l'années.
5. Toutes les poches sur lesquelles est écrit: *Dons*.
6. Les quatre tomes de mes *Mémoires*. Nb. J'espere que le quatrième est relié déjà comme les précédents.
7. Les volumes de mes correspondances avec Petersbourg des an. 1776–79.
8. Un petit livre fait à Vienne par l'abbé Pokubiato au sujet du premier partage de la Pologne¹⁰⁵.
9. Plusieurs exemplaires françois et polonois intitulés: *Zdanie o królu polskim Stanisławie Auguście* (comme Je le crois), il y a quelques exemplaires même en anglois, envoyez le moi aussi¹⁰⁶.
10. Toutes les poches qui contiennent des pièces relatives à la Révolution de 1794.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 140.

Varsovie, ce 6 décembre, jour auquel je finis 64 ans, 1795.

Sire.

C'est bien contre mon gré que je suis abstenu d'écrire à Votre Majesté la nouvelle grace dont Elle a daigné combler mes voeux je voulois la devoir toute entière à Sa bienfaisance [... Mówi o swych obowiązkach duchownych].

¹⁰² *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej*, zredagowane przez G. Piramowicza, były wydane w 1781 r. jako projekt, a w ostatecznej wersji w 1783 r. (*Nowy Korbut* 6/23–24). O ich tłumaczeniu na język francuski i łaciński brak wiadomości.

¹⁰³ Zob. przyp. 96.

¹⁰⁴ Autor: Johann Georg Eisen. Oryginał niemiecki w tłumaczeniu polskim miał tytuł: *Nauka o powszechnym ziół i korzonków suszeniu* (Warszawa 1774, 1789, 1791), po francusku: *L'art de sécher et de conserver les légumes* (Varsovie 1794, E 16/28–29).

¹⁰⁵ Książdz Pokubiatto, sekretarz legacji polskiej w Wiedniu w l. 1776–1788 (*Cudzoziemcy* 2/801). Brak jednak bliższych danych o jego pracy napisanej w sprawie I rozbioru Polski.

¹⁰⁶ Przekład angielski *Zdania o królu* był zapewne w rękopisie.

Toutes ces occupations si nombreuses et si diversifiées n'ont pas nui à la bibliothèque de Votre Majesté. Mr le chambellan Wolski¹⁰⁷ y a vû tous les emplois en pleine activité et pourra en même tems rendre temoigne à l'exactitude et l'élégance même de l'ordre qui y règne, et qui dans les tems présents a beaucoup de spectateurs.

Pendant le court séjour qu'a fait Mr Wolski, il a vu arriver convoi de livres si longtems attendu, que le général Van Suchtele avoit fait venir de la Hollande à Dantzick. Ce ne sont que des auteurs grecs et latins classiques, dont quelqu'uns manquoient à la bibliothèque et d'autres sont des plus superbes éditios variorum. Comme la notte m'en est encore nécessaire, je ne pourrai l'envoyer à Votre Majesté, que par quelque autre occasion. [...]

Je supplié aussi Votre Majesté d'ordonner qu'il soit pourvu au payement de Mr Korn à Breslau [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 135--138.

Grodno, ce 15 X-bris 1795.

Mon Cher Contemporain! Je repond à Votre lettre de 6 X-bre.

Votre lettre de 6 X-bre du jour de Votre naissance m'apprend que Vous n'étez mon ainé que de 42 jours¹⁰⁸. J'espere cependant que Vous me survivrez, car Je mettrois au nombre de mes malheurs si Je devois Vous perdre. Je Vous prie de recevoir pour Votre *Wiazanie* une cheminée de marbre à Votre choix que Mr Bacciarelli Vous remettra à son retour. Vous Vous doutez bien que c'est par Mr Wolski que J'ai sçu que Vous désirez d'en avoir une.

Je suis très touché et Vous remercie beaucoup de ce que Vous voulez me rester attaché. Quelque part que ma destinée me conduisse finalement, mes médailles, mes pierres gravées, mes manuscrits et mon archive me suivront mais tout cela sans Vous ne me donneroit pas la satisfaction que Je désire d'en retirer dans ce reste de ma vie. [...]

Je désire avoir (fait par Vous) un choix de livres dans toutes les classes des sciences et dans toutes les langues qui pour tant ne fasse à peine une dixième partie de nombre de mes deux bibliothèques du Château et de Łazienki, et qui soit propre à composer ma petite bibliothèque personnelle, pour le reste de mes jours *Ibi ubi Je serai*¹⁰⁹.

Comme il y a dans mes deux bibliothèques et dans celle du prélat Ghigiotti¹¹⁰, qui m'appartient un grand nombre de doublets et de plus grand nombre d'éditions différentes de mêmes auteurs, je desire d'avoir ceux des plus petits formats et quant aux ouvrages qui ne se trouvent absolument qu'une seule fois. Je ne veux

¹⁰⁷ Mikołaj Wolski.

¹⁰⁸ Albertrandi urodził się 6 XII 1731, a Stanisław August 17 II 1732 r.

¹⁰⁹ *ibi ubi* (łac.) — tam gdzie, gdziekolwiek. Król podkreślił słowa od „ibi” do końca zdania.

¹¹⁰ Po śmierci Ghigiottiego (zm. 29 III 1796) zbiory jego dostały się Stanisławowi Augustowi.

pas en dépouiller ma bibliothèque de Varsovie laquelle Je peuve y laisser. Je compléterai cela autrement, mais Vous marquerez dans Votre bibliothèque les livres qui ne se trouvent pas en double dans ces 3 bibliothèques, et qui pourtant seroient essentiels pour cette future petite bibliothèque.

Je Vous dirai une autre fois à quel usage et dans quelle vue Je reserve ma grande bibliothèque.

Dans le *Vademecum* dont Je Vous demande le catalogue Vous Vous doutez bien que la partie théologique est celle qui doit y fournir le moins.

Par rapport à l'Histoire de Pologne par exemple il ne me faut que l'*Histoire* de Naruszewicz jusqu'à l'époque ou son ouvrage se termine et Je veux ne d'autres auteurs qui ceux qui commencent là où Naruszewicz a cessé d'écrire. J'excepte le seul Bielski et nommément le vieux exemplaire ou les armoires de nos familles nationales sont gravées en marge¹¹¹. [...]

¹¹¹ W przyszłej bibliotece król chciał mieć niewiele ksiąg teologicznych, natomiast dużo dzieł dotyczących dziejów Polski, opisujących czasy, jakich nie objęła *Historia narodu polskiego* Naruszewicza, tzn. od panowania Jagiellonów. Chciał też mieć niektóre kroniki, charakterystyczne dla starych zbiorów szlacheckich, np. *Kronikę* Bielskiego.

4.3

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 141.

Grodno, ce 6 janvier 1796.

Monsieur l'Abbé Albertrandi.

J'attends toujours réponse et effets de Votre part sur les choses que Je Vous ai demandé dans plusieurs de mes dernières lettres.

Aujourd'hui Je Vous demande si dans mes bibliothèques se trouvent les livres suivantes qui tous doivent être dans le genre de celui que le président Henault a fait suar l'*Histoire de France*: 1° *Abrégé chronologique de l'histoire d'Espagne* en deux tomes in 8°, 2° *Abrégé historique et politique d'Italie* 4 vol. in 8°, 3° *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord ou des états de Dannemarc, Russie, Suède, Pologne et Courland* 2 vol. in 8°, 4° s'il s'en trouve de semblable pour l'histoire d'Angleterre¹.

Au cas qu'aucune de ces livres ne se trouve dans mes bibliothèques, voiez, Je Vous prie, s'il ne se trouve pas chez quelques libraires de Varsovie et surtout chez Pfaff. Achetez les pour moi à Varsovie ou faites les moi venir de chez Korn. Envoyez moi le même Lucain que J'ai déjà eu ici².

¹ W okresie oświecenia autorzy często swe prace historyczne itp. wydawali także w formie skróconej. Ch. J. F. Hénault obok *Histoire de France* ogłosił *Nouvel abrégé chronologique de l'histoire de France* (dużo wydań w XVIII w.) Autorem *Abrégé historique et politique d'Italie* jest Ch. L. A. Patié (Yverdon 1781, Barb 1/45). Autorem *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord* jest J. Lacombe (zob. 3.4, przyp. 50). P. Rapin de Thoyras napisał *Abrégé de l'histoire d'Angleterre*, t. 1–3, La Haye 1730 (BNck — i inne wyd.).

² Chodzi o egzemplarz dzieła Lukana pt. *Pharsalia*, który król miał przy poszukiwaniu nadsu do rotundy w Pałacu Łazienkowskim.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 144–148.

Varsovie, ce 17 janvier 1796.

[...]

2-do. Les livres reçu en échange pour les médailles doubles cedées au général Van Suchtele, après séjourné 18 mois à Dantzick, sont enfin arrivés ici par les soins de Mr Meisner³ que j'avois prié de se charger de cette affaire. Les fraix de l'expédition n'ont guère passé sept ducats. Les livres ont tout de suite été inscrits dans le catalogue et mis à la bibliothèque à leur place. J'en envoie ci-jointe la note originale. Les livres étoient tous très bien conditionnés et reliés proprement.

3-tio. Vingt six ans n'ont pas suffi à mon prédécesseur pour faire le catalogue d'une bibliothèque de moitié moins nombreuse qu'elle n'est aujourd'hui, en cinq ans j'ai réussi à le faire en dix volumes, dont mes adjoints on fait les copies. Nombre de livres, comme *les Thesaurus* de Graevius et Gronovius⁴ etc., qui forment deux lignes dans le prétendu chef-d'oeuvre de mon devancier, contiennent chez moi deux mille articles. Qu'on ajoute à cela l'échafaudage, c'est à dire les préparatifs de ces catalogues, préparatifs qu'on ne voit plus aujourd'hui mais qui ont infiniment plus couté de peine, que l'ouvrage qui en a resulté, je crois qu'après cela je puis dire hardiment que j'ai bien employé mon tems. Je suis actuellement occupé au volume onzième qui renfermera le catalogue général des auteurs et celui des anonymes, et au douzième qui lui même sera un nouveau catalogue de bibliothèque; celui ci contiendra toutes les pièces renfermées dans les mémoires de différentes académies et société arrangées dans le même ordre, qu'est la bibliothèque de V[otre] Majesté. Tout cela vient d'être dit pour expliquer pourquoi le catalogue de la collection géographique, celui des manuscrits, celui des recueils de littérature ne sont pas fait, et exigent même du tems avant d'être prendre un nouveau travail sans avoir fini et parfait le précédent. De plus, comme c'est toujours moi qui fournis de l'ouvrage à mes employés, tout interruption d'un travail pour en entreprendre un autre, causeroit une facheuse stagnation dans les occupations de la bibliothèque. Cependant comme bien des choses, qui n'étoient pas de mon devoir (p. e. le catalogue de l'archive) se sont faités, les susmentionnés catalogues se feront aussi, pourvû que je conserve la santé, qu'un travail forcé à mon âge ruinerait absolument. [...]

7-mo. Le quatrième tome *des Mémoires* de V[otre] M[ajesté] a été relié par le frotteur Michel⁵, auquel j'ai acheté les outils pour relier au moins d'une manière vulgaire. Ce quatrième tome est mal relié, parceque le copiste n'a pas eu la précaution délaisser de la marge, parceque je n'ai voulu ni confier ce volume hors de chez moi, ni appeller un relieur plus expert pour travailler à la bibliothèque, ce qui auroit occasionné des soupçons. [...]

³ Jan Meisner (Meysner), początkowo kupiec, później bankier warszawski, od 1793 r. oficjalny kasjer Stanisława Augusta.

⁴ Zob. 3.14, przyp. 8 i 9.

⁵ Michał Traciszewski.

9-no. Comme l'auteur ou l'éditeur du livre *O suszeniu roślin* est Mr Tremo⁶, je désirerois savoir chez qui il l'a fait imprimer surtout en françois, et s'il n'en a pas retiré tous les exemplaires car je n'en ai aucun renseignement.

10-mo. Comme le livre de Mr l'abbé Pokubiata⁷ ne m'a été indiqué que d'une manière vague et sans m'annoncer son titre, je ne puis dire s'il existe à la bibliothèque, ou non, comme aussi s'il se trouve chez quelque libraire, car il m'est parfaitement inconnu et je le suppose anonyme. Dans cette dernière supposition il faut encore savoir son titre.

11-mo. Le montant de la dette à Mr Korn m'a été payé par Mr Watson et c'est une affaire finie⁸.

12-mo. Je remercie très humblement Votre Majesté du don qu'Elle a daigné me faire d'une cheminée de marbre; je la supplie de croire que c'étoit sans nulle affectation, que j'ai ordonné à mon domestique qui me suivoit à l'archive en compagnie de Mr Wolski de prendre la mesure d'une cheminée, qui se distinguant de toutes les autres par sa petitesse, sembloit être faite exprès pour la cheminée de ma maison. D'ailleurs je savois que Mr le chambellan Wolski étoit chaud en amitié, et si je pouvois l'oublier cette cheminée me le rappelleroit. [...]

14-to. Un choix de livres dans toutes les classes des sciences et dans toutes les langues est si aisé à faire, que se n'est d'après mes catalogues qu'une affaire de huit jours. Mais il y a des hypothèses d'*Ibi Ubi*, dont on parle beaucoup ici, qui rendroient cette précaution inutile par la facilité qu'on auroit de trouver tout, et de faire usage de tout sans fraix. Dans ces hypothèses ne seroit-on pas même à portée de profiter d'une bibliothèque, le transport des livres produiroit des fraix qui égaleroient ceux que l'achat sur les lieux pourroit occasionner.

15-to. On a fait usage de tous les livres doubles de la bibliothèque pour augmenter la collection de Łazienki; ce qui est resté après cet emploi a été donné en échange des livres de bibliothèque dont le prince Joseph ne se soucioit pas, et qui ont si considérablement augmenté cette bibliothèque⁹, que je n'ai plus de place pour des in folio et in 4-to. Ces augmentations sont aussi de la plus grande importance et ont contribué de plus en plus de changer en bibliothèque, ce qui jusqu'à l'époque de la mort de Mr Reverdil n'étoit qu'un cabinet de livres d'un homme de goût.

16-to. Je ne sais si j'ai bien saisis le sens d'un des articles de la lettre de Votre Majesté du 16 décembre. Il me semble cependant, qu'Elle voudroit qu'en laissant un exemplaire à la bibliothèque des ouvrages, qui sans être absolument doubles, s'y trouveroient plus d'une fois, il en fut tiré une copie pour entrer dans la petite

⁶ Autorem książki był Niemiec Eisen, a tłumaczem kucharz Stanisława Augusta, Paweł Tremo.

⁷ Zob. 4.2, przyp. 105.

⁸ Nareszcie zakończyła się sprawa należności Kornowi, która była poruszana w korespondencji króla z Albertrandim od 6 V 1795 r.

⁹ Mowa o bibliotece ks. Józefa Poniatowskiego, zaniedbanej przez niego, którą Albertrandi włączył do księgozbioru królewskiego.

bibliothèque personnelle que Votre Majesté a dessein de former. Si cela est ainsi, je La supplie de donner quelque attention aux reflexions suivantes. 1. Je n'ai multiplié les éditions que pour quelques auteurs seulement dans les autres classes. 2. Cette multiplication d'édition est fort frequente dans la classe qu'on appelle des auteurs classiques grecs et latins, p. e. il y aura une édition de luxe, une édition portative, une édition avec des notes vulgaires pour usage des étudiants, une édition cum variarum notis, une édition ad usum Delphini, une édition avec des fragmenta ou des pièces ajoutées etc. Qu'on ôte une de ces éditions par auteur, la bibliothèque deviendra un vacuum disseminatum de Gassendi¹⁰, chaque édition étant d'un usage ou d'une utilité marquée la bibliothèque deviendra pauvre et sterile, adieu les catalogues faits avec tant de peine, les indications des armoires, celles des étrangères et du numero sur le rayon deviennent fautives et inutiles. En vain vaudroit on remplir ces vuides par d'autres livres. Tout exige l'auteur qui y est, et nul autre ne le peut remplacer, rapproche-t-on les livres séparés par un vuide, le vuide se trouvera au bout de la planche, et tout ordre aujourd'hui tant prôné, tante utile tombe et cède à la plus affreuse confusion etc. etc. 3. Par ce moien Votre Majesté épargne quelque chose mais cette épargne iroit-elle même à 300 # compensa-t-elle les inconveniens qui en resultent?

17-mo. Je n'ai pas attendu que Votre Majesté fut en état de faire quelque chose pour l'abbé Łaszczewski. Dès les premiers jours qu'il a été employé à la bibliothèque je lui ai payé des 5 # destinés aux dépenses journalières de la bibliothèque, 2 # par mois dont j'ai sa quittance étant impossible que privé de toute ressource, il se maintient avec la seul table et le logement.

18-vo. Le frotteur Traciszewski est constamment l'homme le plus assidu, le plus exact et le plus laborieux que j'ai connu à la bibliothèque, qu'il entretient avec un soin très particulier. Cet homme qui d'ailleurs a quantité de talens très utile merite à tout égard les bontés de Votre Majesté, mais j'ai voulu la sonder, j'ignore de quelle manière il pourroit être recompensé, ainsi c'est un article, sur lequel il appartient de prononcer à la liberalité de Votre Majesté.

19-no. Votre Majesté a dans sa bibliothèque l'abrégé chronologique de France, d'Espagne, du Nord, de Flandre, des grands-chefs de France, d'Allemagne, de l'histoire sacrée ou des Juifs, de l'histoire ancienne, de l'histoire Romaine, des Turcs. Il y a aussi des empereurs Romains et de l'Orient, comme aussi celle d'Angleterre, mais celles ci sont assez superficielles. De celle d'Italie, il n'y a jusqu'ici qu'un ou deux volumes¹¹. L'abrégé chronologique de l'histoire de l'Eglise y manque entièrement¹². [...]

¹⁰ Pierre Gassendi (zm. 1655), filozof i astronom francuski, głosił teorię, że przestrzeń jest próżnią z rozszanymi atomami. Albertrandi takie „vacuum disseminatum” (rozszaną próżnię) przewidywał w bibliotece Stanisława Augusta, gdyby z niej wyciągnąć niektóre egzemplarze dla jego przyszłego księgozbioru podręcznego.

¹¹ Zob. przyp. 1.

¹² W katalogu biblioteki króla z 1783 notowano jednak: *Abrégé de l'histoire ecclesiastique de Fleury* (Reverdil).

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 150–151.

Grodno, 31 janvier 1796.

[...] en réponse à Votre lettre du 27 janvier.

Je ne veux pas gêner notre grande bibliothèque, car ce seroit vraiment dommage, surtout après cet excellent ordre si lumineux que Vous y avez mis et qui pourroit servir de modèle à toute autre bibliothèque. Eh bien n'y touchez pas. Mais toujours Je Vous prie de me former le catalogue d'un cabinet de livres, pour mon séjour futur, composé dans l'esprit de ce que Je Vous ai écrit la dessus précédemment. Ce que Vous me direz sur le *Ibi Ubi* est très bien vu. Voici ma réponse la dessus. Quelque soit l'endroit de mon *Ubi* futur, les livres polonois y manqueront partout. Ainsi il faudra les transporter d'ici, avec les manuscrits, l'archive et les estampes, les médailles et les pierres gravées¹³.

Or il faut donc nécessairement que pour la partie polonoise du catalogue du cabinet de livres Vous me marquerez nommement le peu qui se trouve à Łazienki, mais que Vous m'indiquerez de bonne heure, où et comment et à quels fraix Je pourrai me donner là-dessus un bon choix. Quant aux livres de toutes les autres langues, que Je sçai, faites toujours le catalogue et J'en ferai l'acquisition sur le lieu même ou mon séjour sera fixé.

J'ai ici l'ouvrage de Hénault¹⁴, Levesque¹⁵ et celui de Pfeffel sur l'Allemagne¹⁶; les semblables pour les autres pays que Vous m'indiquez. Ainsi que ceux de l'Angleterre Du Fresnoy¹⁷ tant celui de *l'Art de vérifier les dates*¹⁸ que *les Tablettes chronologiques*¹⁹ entreront surement dans Votre catalogue de mon *Vademecum*. S'il y a à Łazienki un Lucain portatif en poche envoyez le moi par la première occasion.

Comme le recueil de mes cartes géographiques n'est parfait, Vous ne gênez rien à la grande bibliothèque en entierant un recueil des meilleurs cartes de chaque pays qui me fasse un atlas portatif.

A basta per aggi. Vale et me ama.

TADEUSZ CZACKI²⁰ DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, KorSA 2, k. 194.

Najjaśniejszy Królu, Panie Mój Miłościwy.

Narody przemieniały posady i nazwisko, niktęła pamięć imienia, którym się oznaczały kraje, a [in]nych ojczyzną stawał się świat niewiadomością i okrucień-

¹³ W przyszłym miejscu pobytu Stanisława Augusta — jak pisał — nie będzie ksiązek polskich, trzeba więc je tam zabrać, a także rękopisy, archiwum, sztychy, medale i gemmy.

¹⁴ Zob. przyp. 1.

¹⁵ P. Ch. Levesque, *Histoire de Russie*, t. 1–6, Yverdon 1783 (BNck — także inne wyd.).

¹⁶ Ch. F. Pfeffel von Kriegelstein, autor *Abrégé chronologique de l'histoire d'Allemagne* (zob. 3.7, przyp. 81).

¹⁷ Zapewne chodzi o część dzieła P. N. Lenglet Du Fresnoy pt. *Méthode pour étudier l'histoire* (t. 1–15, 1772), poświęconą Anglii.

¹⁸ Zob. 4.2, przyp. 93.

¹⁹ Zob. 4.2, przyp. 94.

²⁰ Czacki, zob. 1.5, przyp. 1.

stwem nie znękany. Polska przestała być pod berłem W[aszej] K[rólewskiej] M[ości]. Nauki i sztuki wyzwolone liczyć będą imię Twoje Najjaśniejszy Panie w tej małej liczbie panujących, którzy przywiązanie do nauk na tron zanieśli i obrazem tego rodzaju szczęścia dla ludzi być raczyli. Wiek, którego uprzedził panowanie Waszej Królewskiej Mości, przygotował te nieszczęścia, których Ty, N[ajjaśniejszy] Królu znakomitą jesteś ofiarą. Winienesz Miłościwy Panie swojej sławie, winienesz tym, którzy pod Twoim żyjąc panowaniem współnikami [byli]²¹ czynów W[aszej] K[rólewskiej] M[ości], aby nasze wnuki oświecone o błędach i nieszczęściach naddziadów umieli [prawdę] znajdować między okropnym skutkiem a smutną przyczyną. Pragnę być opowiadaczem [prawdy] w pisaniu historii, którą uczony Naruszewicz nie mógł dokończyć²². Pragnę być stróżem skarbów literatury zgasłego wprawdzie, ale kochanego zawsze od W[aszej] K[rólewskiej] M[ości] Narodu. Za Twoim, Najjaśniejszy Panie, zachęceniem liczne zbierałem rękopisma i oryginały do dziejów ojczystych służące. Przebac, Miłościwy Panie, mojej śmiałości, iż niosę prośby, abyś mi powierzył [i porucił] te zbiory, które Twoja mądrość szukać, szczodrota zbierać kazała. Zebrane razem [zbiory] uczynią jeden skład znakomitszym i użyteczniejszym, a czucie szczęścia w odebraniu powodu zaufania od Króla swojego pomnoży moje starania, abym i więcej zbierał i lepiej strzegł. Wszak urzędnicy rzymscy w czasie przygód okropnych księgi publiczne dawali w [straż] partykularnym. Ocalone nosiły cechę troskliwości powierzających drogiego składu, a wierności [tych], którym straż była powierzona.

Przyjm, Miłościwy Królu, hołd wierności i uszanowania, z którym mam honor zostawać Waszej Królewskiej Mości Pana Mego Miłościwego wiernym poddanym
Tad[eusz] Czacki

12 lutego 1796 w Petersburgu

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 154–155.

Grodno, ce 24 fevrier 1796.

Mon Cher Évêque Albertrandi!

J'attends toujours de Votre part le petit catalogue *du cabinet de livres* pour mon usage sur la formation du quel Je Vous ai déjà expliqué ma pensée dans mes précédentes. Aujourd'hui Je veux Vous consulter et recevoir Vos idées sur la meilleure manière dont Je pourrai disposer de ma grande bibliothèque du Château de Varsovie.

Si ma malheureuse Nation devoit encore exister en corps de nation et conserver son nom et sa langue, J'aurois été porté à lui léguer ma bibliothèque²³, mais

²¹ Brzeg listu uszkodzony, dlatego uzupełnione słowa lub ich części podano w nawiasie kwadratowym.

²² Adam Naruszewicz zmarł 6 VII 1796 r., zatem w kilka miesięcy po jego śmierci zwracał się Czacki z prośbą do króla o przekazanie rękopisów, które by mu posłużyły do pisania dalszego ciągu niedokończony *Historii narodu polskiego*.

²³ Król wspominał swój dawniejszy zamiar przekazania biblioteki na użytek publiczny, dla narodu. Reverdil w pamiętniku zanotował ten zamiar Stanisława Augusta, któremu zresztą się sprzeciwiał, pod datą 1785.

cela ne devrait plus être, Je songe à tirer de ma bibliothèque le meilleure partie pour moi même. Pour que Je puisse m'en de faire avec avantage il faut avant tout qu'elle soit bien connue. Or il me paroît, qu'il faudroit commencer par en faire imprimer le catalogue de façon à faire Vous, non seulement ce qu'elle contient, mais aussi l'ordre admirable que Vous y avez introduit, avec ces facilités pratiques pour les étudiants que Vous seul avez inventé. Si Je ne me trompe, l'ouvrage de cette impression ne devrait pas coûter beaucoup au de la trois à quatre cent ducats et pourroit être achevé dans trois mois. Ce catalogue une fois fait (sans y de mettre asteriques même les des desideranda) pourroit servir le mieux à rendre l'acquisition de cette bibliothèque désirable ou sur le lieu même ou dans l'étranger. Bien entendre que J'excepterai toujours de cette note et du catalogue, tous les manuscrits collectés par Naruszewicz et autres sous Votre garde, aussi bien que les estampes, médailles et pierres gravées que Je destine à devenir mes *Vademecum*. [...]

Il est à peu près certain que chef lieu de ma résistance future jusqu'à la fin de mes jours sera Rome, mais il est très probable, qu'il se passera bien encore une année avant que J'y suis tout à fait établi [...]

Je sçai bien que pour ne pas gêner le bel arrangement et ne pas falsifier le répertoire de ma bibliothèque il ne faut pas en ôter, tout ce qui compose la partie historique et littéraire en toute guère polonoise, tant dans la langue polonoise que d'autres. Par cette raison Je Vous prie, que dans le catalogue du cabinet des livres pour mon usage Vous y mettiez toutes les meilleurs ouvrages de littérature polonoise et tout ce qui peut servir nommement à la partie historique de notre nation, qui n'est pas encore comprise dans l'ouvrage de Naruszewicz²⁴.

Outre les doublettes qui peuvent déjà se trouver à Varsovie et à Łazienki pour cette classe, Vous m'indiquez où et comment Je pourrai faire le plus facilement les acquisition requirer sans toucher à ce qui ne doit pas être distroit de ma grande bibliothèque de Varsovie.

Nb. Il me faut indispensablement un exemplaire du *Codex diplomaticus* de Dogel tel imparfait qu'il soit²⁵.

STANISŁAW AUGUST DO TADEUSZA CZACKIEGO

AGAD, KorSA 2, k. 195.

Z Grodna, d. 25 lutego 1796.

Mości Panie Starosto Nowogrodzki.

Odebrałem list WM Pana pisany z Petersburga dnia 12 miesiąca lutego. Wdzięczy jestem za wszystkie wyrazy, przez które dajesz mi WM Pan z swojej strony świadectwo tych intencji, któremi zawsze pałałem. Winienem WMPanu nawzajem to oświadczenie, które mi podaje przekonanie, iż najmilej mi było uważać w nim od młodości obywatela oddanego naukom, kochającego swą ojczyznę aż do wyszukiwania tego wszystkiego, cokolwiek do niej od wieków należeć mogło bądź

²⁴ Sprawa druku katalogu zawierającego dzieła, z jakich powinna się składać przyszła biblioteka króla, wystąpi jeszcze w dalszej jego korespondencji z Albertrandim.

²⁵ Ukazały się tylko tomy I, IV i V *Codexu Dogiela* (zob. 3.12, przyp. 25).

ku chwale, bądź ku przestrodze, poświęconego na koniec najtroskliwшему pełnieniu obowiązków, któreś najgorliwiej i najcnotliwiej sprawowałeś. Zasiłałeś WM P[an] nadzieje moje, którymi tchnąłem dla dobra kraju. Dziś znajduję ulgę jakowąś dla siebie w przesłaniu mu tego wyznania. Podana mi myśl WM P[ana] względem przykładowiczki[?] do kontynuowania zaczętej przez JKs biskupa Naruszewicza *Historii*, i zgromadzenia potrzebnych materiałów, oznacza piękną chęć Jego, a zdolność i zręczność znajome mi są. Lecz gdy jeszcze żadnych nie uczyniłem ostatecznych układów względem mojej kolekcji, zawieszać mi przychodzi moją odpowiedź. Pamiętnym jednak będę w czasie z uczynionej mi propozycji.

Co wyraziwszy przy oświadczeniu prawdziwego szacunku mojego, życzę Mu wszelkich od Boga pomyślności.

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

AGAD, AJP 317, s. 125.

Grodno, 11 martii 1796.

Mości Panie Koniuszy Koronny. Na list WPana z 8 martii daję respons. Daję moc WPanu kończyć o Zamek z meblami i bibliotekę za 15 000 dukatów, z których łatwo zgaduję, że może trzeba będzie dla kogoś rebchem jakie urwać²⁶.

Jeżeli się ta sprzedaż uda, pewnie trzeba będzie użyć ich ante omnia na odprawę ludzi, na sprawunek liberii, na opłatę Chaudoirowi, Kazimierzowi Górskiemu, Szydłowskiemu, Żarnowskiemu, na ów Lehnung przez Hiża awansowany.²⁷ [...]

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

Ibidem, s. 139–140.

Grodno, 25 martii 1796.

[...] Do ks. Albertrandego łączę tu list mój z wyraźnym przykazem, aby WPana informował zaraz, co i jak et quo usque rozpoczął z kimkolwiek względem biblioteki mojej (o czym ja i słowa dotąd nie wiedziałem), tudzież przykazuję mu najwyraźniej, ażeby nic nie inkonkludował, nic nie czynił dalej w tej materii bez wiedzy i aprobacji WPana i żeby poprzestał i zasuspendował wszelką negocjacją takową, jeżeli mu WPan tak uczynić zalecisz, ponieważ on nie wiedząc o naszych zamysłach i zabiegach mógłby nam wiele popsuć swoją uboczną robotą.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 159.

Grodno, ce 25 mars 1796.

Mon Cher Évêque. J'apprend que Vous êtes en marché avec le libraire Korn pour la vente de ma bibliothèque. Comme J'ignore en quels termes et à quelles

²⁶ Chodzi o sprzedaż biblioteki i innych własności Stanisława Augusta królowi Prus, Fryderykowi Wilhelmowi II. Rebochem (rebucha) — zapłata za pośrednictwo w transakcji, łapówka.

²⁷ Jan Augustyn Hiż, pułkownik wojska polskiego, strzegł Zamku w Warszawie po wyjeździe króla do Grodna. *Lehnung* (niem.) — żołd.

conditions. Je désire les savoir, mais avant tout Je Vous demande et Je Vous ordonne expressément non seulement de ne rien conclure sans le sçu et l'omis de Mr le gr[and] écuyer Kicki, mais Je veux que Vous lui disiez (aussitôt que Vous aurez reçu ma présente) ce que Vous avez écrit au la menée au sujet de ma bibliothèque avec Korn ou avec qui que ce soit, et Je Vous dit de Vous arrêtez au de suspendre toute négociation ulterièrè là dessus, faites comme Je Vous le dire, parceque Vous pourriez sans le sçavoir ni le vouloir gêter une autre négociation qui peut être mise en train, probablement beaucoup plus avantageuse sur ce même objet [...].

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

AGAD, AJP 317, s. 145.

Grodno, 2 aprilis 1796.

[...] Zresztą piszę [...] i do ks[ie]dza Albertrandego, co i jak z papierami tegoż ks[ie]dza Ghigiottiego będzie należało uczynić, jeżeliby go Pan Bóg zabrał już z tego świata²⁸.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 160.

Grodno, ce 2 avril 1796.

[...] Si le livre intitulé *Année chrétienne* se trouve dans ma bibliothèque faites un présent de ma part à M-me la maréchale Raczyńska²⁹ [...].

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 161.

Grodno, ce 7 avril 1796.

[...] Demandez à mon Frère³⁰ qu'elle est *la Bible* qu'il désire et si elle se trouve dans ma bibliothèque faites lui en présent de ma part [...].

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 164–165.

Varsovie, ce 25 avril 1796.

Sire. [...]

1-mo. Après la mort du prélat [Kajetan Ghigiotti] mon très digne ami et même

²⁸ Kajetan Ghigiotti zmarł 29 III 1796 r. (Bańkowski, s. 42–43). Jego bibliotekę król nabył w 1795 r. (zob. 3.15, przyp. 2). Teraz szło o zbiór rękopisów.

²⁹ Teresa z Moszczeńskich Raczyńska (zm. 1818), żona Kazimierza, marszałka nadwornego koronnego, prezesa komisji bankowej, ustanowionej przez mocarstwa zaborcze do umorzenia długów Stanisława Augusta, otrzymała miała wielotomowe *L'année du chrétien* (BNck — wyd. Paris 1747, tomów 18).

³⁰ Kazimierz Poniatowski (1721–1800), podkomorzy koronny w l. 1742–1773, brat króla.

mon bienfaiteur et l'auteur d'une partie de mon bonheur³¹ [...] nous avons conjointement avec Mr Bacciarelli et l'auditeur de la nunciature sauvé deux armoires qui contenoient ses écrits et la plus grand partie des papiers qui interessent Votre Majesté. [...]

3-tio. Puisque je viens de faire mention de cet objet de mon affliction, je crois que Mr Kicki aura rectifié les rapports inexacts qu'on avoit fait à Votre Majesté relativement à ma conduite avec Mr Korn³². Il est bien vrai que se trouvant par hazard à Varsovie il est venu me voir, que nous avons parlé de la bibliothèque, qu'il m'a témoigné positivement, que son père pourroit en faire l'acquisition ou bien faciliter la vente. Que sur la demande combien je l'estimais, je Lui ai répondu qu'en 1793 j'avois fixé sa valeur entre 12 et 16 mille ducats³³, mais que depuis ce tems là elle étoit augmentée. Mais ces pourparlers n'ont abouti à aucune conclusion, ni ombre d'arrangement. Le même Mr Korn enchanté de mon catalogue s'est offert à l'imprimer en cinq volumes en caractères de Didot³⁴ dans espace de deux mois, il auroit demandé pour cela 500 # à Votre Majesté et lui auroit fourni le nombre d'exemplaires qu'Elle auroit souhaité. Mais je n'ai jamais été d'avis d'imprimer ce catalogue par la raison, que je suis très persuadé, que la bibliothèque sera d'une facile defaite et par consequent que la dépense de cette impression seroit superflue, en second lieu parceque quatre classes sont à la vérité très bien fournies, mais d'autres sont imparfaites et quelques unes même maigres. [...]

4-to. Un des objets les plus pressants sur lesquels Votre Majesté insiste dans presque toutes ses lettres est la rédaction d'un catalogue de bibliothèque manuelle qui ne contiendrait qu'un nombre très médiocre de livres d'une utilité reconnue et d'une nécessité indispensable. Ce catalogue sera très facile à faire et voila comment. Le catalogue de Votre Majesté tout écrit de ma main en onze volumes a été entièrement copié par les employés à la bibliothèque, on y laissera la copie, et on emportera l'original, monument précieux du goût de Votre Majesté et souvenir affligeant de mon assiduité. Cela étant rien de plus aisé que de marquer d'un trait les livres qu'on souhaitera avoir, objet qui doit être bien plus soumis à la décision de Votre Majesté, qu'à l'opinion particulière et peut être fautive d'un particulier chargé de dresser ce catalogue. [...]

³¹ W październiku 1774 r. Kajetan Ghigiotti za pośrednictwem bibliotekarza Reverdila znalazł kandydata na sekretarza Komisji Edukacji Narodowej w osobie Albertrandiego (zob. pamiętnik Reverdila, autogr., k. 80), który następnie zbliżył się do króla.

³² Warszawę odwiedzał syn Wilhelma Gottlieba Korna, Johann Gottlieb (1765–1837), który podobnie jak jego ojciec prowadził handel książkami na ziemiach polskich.

³³ Albertrandi przypomniał dane z *Raportu o stanie [...] księgarni*, jaki sporządził królowi, datując 9 IV 1793 r. (zob. 3.14).

³⁴ Mowa o pięknej czcionce stosowanej w końcu XVIII w. przez paryskich drukarzy-wydawców nazwiskiem Didot. Głównym projektantem tej czcionki był Firmin Didot.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 168.

Warszawa, 3 V 1796.

[...] Votre Majesté ne sauroit croire combien tous ces Prussiens sont étonnés d'apprendre, que tout ce qui voient à la bibliothèque est uniquement l'ouvrage de Votre Majesté, tandis que la bibliothèque de Berlin, qui n'est guère supérieure à celle-ci, est l'ouvrage de cinq ou six princes. [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 170.

Grodno, ce 26 maji 1796.

[...] Si *l'Histoire universelle* traduite de l'anglais en 43 volumes³⁵ se trouve à Łazienki et qu'elle se trouve aussi dans la bibliothèque à Varsovie, Vous pourriez écrire à l'évêque Naruszewicz que Je lui fais présent d'un de ces exemplaires, mais qu'il faut qu'il les envoie chercher. [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 173.

Grodno, du 21 juillet 1796.

[...] L'évêque Naruszewicz étant mort³⁶, il ne fera plus nécessaire de lui envoyer *l'Histoire universelle* traduite de l'anglais. Mandez moi, si tous les manuscrits historiques de Naruszewicz sont actuellement dans un endroit séparé de ma grande bibliothèque? Je veux qu'ils en sont séparés parce que Je veux les garder lorsque Je vendrai la bibliothèque [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 175.

Varsovie, ce 26 et 27 juillet 1796.

[...] C'est encore dans ces derniers tems, que j'ai fini le plus pénible des catalogues, c'est à dire le tome onzième, qui comprend le catalogue général des auteurs, le catalogue général des anonymes et le plan général et particulier de l'arrangement et de la distribution de toute bibliothèque. J'ai commencé le douzième tome qui contient un catalogue des livres rares de cette bibliothèque non seulement raisonné mais encore très détaillé quant à la description des volumes.

Il n'y a presque point de jour que je n'aie quelque Prussien qui vient voir la bibliothèque et le reste de ce qui est sous ma direction, j'ai aussi quelques officiers aux quels je ne puis refuser la permission de lire pendant quelques heures à la bibliothèque [...]

³⁵ Zob. 4.2, przyp. 62.

³⁶ Naruszewicz zmarł w Janowie 6 VII 1796 r.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 179–183.

Grodno, ce 9 août 1796.

[...] Je désire beaucoup que Vous puissiez ravoïr et m'envoyer le plutôt le mienne ce double du g[ran]d catalogue de ma bibliothèque de Varsovie, qui est entre les mains de Korn, pour pouvoir former le projet de mon cabinet de livres, que Je voudrai avoir pour mon usage personnel [...]

Je crois me souvenir que ces manuscrits de Naruszewicz sont dans un cavot séparé. Mandez moi cependant avec précision où ils sont et combien de volumes il y en a. Et combien de cofres praeter propter il faudroit pour les transporter un jour. Peut être le coffre qui est revenu du nonce pourroit être place dans ce même cavot.

Je suis bien aise, que ma bibliothèque reçoit des visiteurs et des lecteurs. Elle doit certainement cet honneur aux manières polies et obligéantes du bibliothécaire et au bel ordre qu'il y a établi. [...]

[Do listu dołączony spis książek:] Liste de ce que le Roi voudroit qu'il lui soit envoyé de ses bibliothèques de Łazienki et de Varsovie Toutes les cartes géographiques et plans non reliés qui n'entrent pas dans le catalogue général de la bibliothèque de Varsovie proprement dite.

Vitruve traduit en françois et orné de planches par Claude Perrault³⁷.

Les oeuvres de Pascal, Nicole, Malebranche³⁸.

*Les lettres provinciales*³⁹.

L'histoire ecclesiastique de Fleuri⁴⁰.

Traité de la manière d'étudier et d'enseigner les belles lettres de Rollin⁴¹.

Les poésies de Malherbe⁴².

Poésie de Jean Baptiste Rousseau⁴³.

Le poème du jardin de l'abbé de L'Isle⁴⁴.

Le voyage de Cook⁴⁵.

Le voyage de Bruce⁴⁶.

*Les lettres édifiantes des missionnaires à la Chine et ailleurs*⁴⁷.

L'ouvrage anglois de Dow *sur les Indes*⁴⁸.

³⁷ M. P. Vitruvius, *Les dix livres d'architecture... traduits nouvellement en françois avec des notes et des figures par Claude Perrault*, Paris 1673 (CBN 212/820–821 — także wyd. 1684).

³⁸ Dzieła jansenistów francuskich: Blaise Pascal (1623–1662), m. in. autor *Pensées*, Pierre Nicole (1625–1695), współautor *La logique ou l'art de penser*, Nicolas Malebranche (1638–1715), którego *De la recherche de la vérité* było już wymieniane.

³⁹ Autor: Blaise Pascal.

⁴⁰ C. Fleury, *Histoire ecclesiastique*, t. 1–36, Paris 1703–1738 (BNck, także inne wyd.).

⁴¹ Zob. 3.16, przyp. 12.

⁴² F. de Malherbe. *Poésies*, Paris 1757 (BNck, także inne wyd.).

⁴³ Zob. 3.16, przyp. 23.

⁴⁴ Zob. 4.2, przyp. 9.

⁴⁵ Zob. 3.3, przyp. 249.

⁴⁶ Zob. 3.16, przyp. 28.

⁴⁷ Zob. 3.16, przyp. 20.

⁴⁸ Zob. 3.3, przyp. 200.

Des traductions (si elles existent) du *Shaster* et de l'*Ezur Wedam*⁴⁹.
*Processus regicidii*⁵⁰ sub n-o 95 de archivi.
 Clarke *Oeuvres phil[osophiques] et théol[ogiques]*⁵¹.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 185–186.

Grodno, ce 16 7-bre 1796.

[...] J'espere que Vous voudrez bien me faire enfin réponse sur ce que Je vous ai demandé le 9 d'août. Je me souviens que Je recevois de Rome même des réponses au bout de 40 jours. Il s'en est écoulé 36 depuis ma lettre du 9 d'août et J'attends encore Votre réponse de Varsovie. Dans cette lettre Je Vous ai demandé: 1°. Vitruve traduit en françois et orné de planches par Claude Perrault, 2°. *Les oeuvres* de Pascal, de Nicole et de Malebranche. 3°. *Les lettres provinciales*. 4°. *L'histoire ecclésiastique* de Fleuri. [...]

Je Vous ai prié et Je Vous prie encore d'aller voir, si tous ces livres existent dans ma bibliothèque de Łazienki, de prendre là et de me les envoyer. S'ils n'y existent pas, Je vous ai prie de me marquer s'ils existent dans ma bibliothèque de Varsovie. [...]

Je demande à avoir ici le catalogue en copie. En attendant que Je puisse recevoir l'exemplaire du catalogue de ma grande bibliothèque qui est chez Korn⁵² [...]. Je Vous prie de ma l'envoyer de même que le dernier tome du *Dictionnaire historique* en langue polonoise du défunt Boelke, dans lequel est content la biographie des Polonois seuls⁵³. [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 188–190.

Varsovie, le 28 sept. 1796.

[...] 3-tio. Les manuscrits que Votre Majesté appelle de Naruszewicz sont effectivement dans le caveau au dessous d'une partie de la bibliothèque, il y en a 206 volumes, qui exigeroient environ 4 caisses à 50 volumes par caisse. L'expression de manuscrits de Naruszewicz me fait remarquer avec douleur que Votre Majesté

⁴⁹ *Shaster* — właśc.: *Traduction littérale du Shaste ou livre sacré des Gentos appelle Shasta-Blade*, [b.m.] 1795 (BNck); *L'Ezur-Vedam*, zob. 3.16, przyp. 25.

⁵⁰ *Processus judicarius in causa [...] regicidii in sacra persona [...] Stanislai Augusti [...] 3 XI 1771 gestus*, Varsaviae 1774 (E 25/34–35).

⁵¹ Samuel Clarke (zm. 1729), filozof angielski, autor m. in. *Traité de l'existence et des attributs de Dieu*.

⁵² Wynika z tego, że Albertrandi wypożyczył J. G. Kornowi z Wrocławia kopię katalogu biblioteki Stanisława Augusta na Zamku Warszawskim.

⁵³ Józef Ignacy Boelcke (zm. 1786), od 1777 r. sekretarz gabinetu Stanisława Augusta, tłumaczył z francuskiego L. Mayeul de Chaudon *Nowy dykcjonarz historyczny*, którego t. 1–7 wyszły w Warszawie w l. 1783–1787. Tom VIII, *dopelnienie*, przygotował z materiałów Boelckego Wincenty Roch Karczewski i wydał w Warszawie w 1788 r. (*Nowy Korbut* 4/252).

a oublié qu'une très grande partie de ces manuscrits est le fruit de mon travail et que tandis que Naruszewicz jouissoit de toutes les aises, les commodités, les récompences les plus signalés, moi je me trainai journallement avec la moitié moins de pension que Naruszewicz n'avoit pour ces seuls au prêter dans les bibliothèques d'Italie, où j'ai copié moi même 105 vol. in fol. [...]

8-vo. Je reviens encore une fois à la collection formée en partie par l'évêque Naruszewicz et qui est sous ma garde. Je viens de recevoir de Cracovie une lettre de Mr Czacki le staroste par laquelle après m'avoir fait part de sa résolution de continuer l'histoire de Mgr l'évêque Naruszewicz, il me demande non seulement la communication, mais encore l'envoi des manuscrits qui forment cette collection⁵⁴. Je ne lui ai point fait encore de réponse puisque elle ne sauroit être faite que conformément aux intentions de Votre Majesté. Je ne refuse pas à ce seigneur jusqu'à un certain point l'hommage qui est dû à ses talents; mais je le crois très impropre à ce travail à cause de certains dispositions peut être organiques, qui prouvent un defectus iudicii⁵⁵. A mon avis il seroit bon que cette histoire fut continuée quant à present jusqu'à une certaine époque, en laissant à des tems plus reculés de la terminer. Je ne crois personne plus capable de remplir cette tâche que Mr Trembecki, et le même Mr Trembecki est l'unique homme capable de rédiger le premier volume auquel l'évêque n'a pas osé toucher⁵⁶.

9-mo. Dans la grande bibliothèque de Votre Majesté les ouvrages suivants se trouvent en entier: Vitruve de la traduction de Claude Perault. *L'histoire ecclésiastique* de Fleuri. *Le traité de la manière d'étudier et d'enseigner* de Rollin. *Les poésies* de Malherbe. *Les poésies* de Jean Baptiste Rousseau. *Les voyages* de Cook et de Bruce. *Les lettres édifiantes*. Dow *Sur les Indes* et Hollwell. *L'Ezur-Vedam* et *le Bagavedam*. *Le Shaster manque*. Des oeuvres de Pascal il n'y a que les *Pensées* et les *Lettres provinciales*. Des oeuvres de Nicole il n'y a que *Les préjuges légitimes contre les calvinistes*. Des oeuvres de Malebranche il n'y a que les *Conversations chrétiennes*, *Recherche de la vérité*, *Traité de morale*. De Clarke il y a séparément en anglois et en françois *Discours concernans d'être et les atributs de Dieu*. De Warburton il y a aussi séparément en anglois et en françois *Sur l'union de la religion* etc. et la *Divine mission de Moyse*⁵⁷.

10-mo. Je me rappelle l'ouvrage d'un Allemand, qui a pour titre *Bibliotheca promissa*. C'est un recueil de tous les livres qu'on a promis et qui malgré la promesse n'ont jamais paru. A cette classe appartient le dernier tome du *Dictionnaire histori-*

⁵⁴ Zob. list Tadeusza Czackiego z 12 II 1796 r.

⁵⁵ *defectus iudicii* (łac.) — brak sądu, brak zdania.

⁵⁶ Według Albertrandiego najwłaściwszym kontynuatorem *Historii narodu polskiego* Naruszewicza miał być Stanisław Trembecki (ok. 1739–1812), poeta, będący na służbie u króla, a po abdykacji przebywający z nim w Grodnie. Albertrandi uważał także, iż Trembecki mógłby odpowiednio przerezagować tom I *Historii* Naruszewicza, którego publikacji przeszkodził ambasador rosyjski, Stackelberg.

⁵⁷ Por. spis dzieł dołączony do listu Stanisława Augusta z 9 VIII 1796 r. oraz odpowiednie przypisy. W spisie tamtym brakło jedynie: książki Holwella (zob. 3.9, przyp. 13), *Bagavedam* (zob. 3.13, przyp. 9) i publikacji Warburtona (zob. 3.16, przyp. 22).

que, qui devoit contenir la biographie des Polonois. Cet ouvrage n'a jamais paru, mais n'est pas la faute de Boelke, que la mort a enlevé lorsqu'il s'occupoit de ce travail. Le peu de materiaux qu'il avoit rassemblé est passé en des mains peu faites pour remplir cette tâche et depuis ont été dissipés⁵⁸. [...]

AGAD, AJP 316, s. 293, 302.

[Stanisław August:]

Instruction pour [Franciszek] Ryx, ce 15 9-bre 1796, [Grodno]⁵⁹.

Si la poche bleue de mes quittances de 1795 se trouve chez l'évêque Albertrandi, ou quelque part que ce soit, rapportez la Moi. Donnez Vous de soin pour ce la. Rendez à l'évêque les deux livres que Je Vous remets contre reçu et faites tous donner par lui. Si de la part de l'homme d'affaire de ma soeur Zamoyska⁶⁰ on remet à Vous la *Bible* de Saci, ouvrage en un grand nombre de volumes⁶¹, vous me la ferez parvenir [s. 293].

Un homme nommé Lesznowski, rédacteur de la gazette polonaise de Varsovie, m'a écrit le 12 8-bre pour ce plaindre de ce que la gazette n'est plus permise ici. Faites lui savoir que Je me suis adressé pour cela au prince Repnin, mais qu'il M'a répondu, que cette interdiction ne provient nullement de Włodek, mais d'un ordre exprès à Petersbourg⁶² [s. 302].

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 194.

[Grodno] 25 9-bris 1796.

Mr l'Evêque Albertrandi. Parmi les oeuvres imprimés du défunt évêque Naruszewicz ou parmi ses manuscrits doit se trouver une relation de mes voyages en 1784 en Lithuanie et de 1787 à Kaniow. De ce dernier Je crois que la première partie seulement est imprimée et l'autre est restée en manuscrit⁶³. Dans ma bibliothèque de Łazienki doit se trouver une collection imprimée de l'*Histoire* et des au-

⁵⁸ Zob. przyp. 53. Albertrandi stwierdza jednak co innego niż *Nowy Korbut*.

⁵⁹ Franciszek Ryx, zawsze wierny królowi, początkowo był w Grodnie, wkrótce na rozkaz Repnina musiał się oddalić, składał jedynie wizyty.

⁶⁰ Ludwika z Poniatowskich Zamoyska, żona Jana Jakuba, wojewodzina podolska,

⁶¹ *La Sainte Bible [...] traduite par Le Maistre de Saci. Nouv. éd ornée de 300 figures gravées d'après les dessins de M. Marillier*, t. 1–12, Paris 1789–1804 (BNck — także wyd. inne).

⁶² W Warszawie od czasu insurekcji wydawcą „Gazety Warszawskiej”, która wychodziła pt. „Gazeta Wolna Warszawska”, był Antoni Lesznowski. W lutym 1795 r. rosyjski komendant stolicy dał przywilej na druk tego pisma targowiczanie Tadeuszowi Włodkowi. Lesznowski zapewne prosił króla o interwencję w tej sprawie. Mikołaj Repnin, rezydujący w Grodnie po trzecim rozbiórce jako generał-gubernator Litwy, był także nadzorcą przebywającego tam Stanisława Augusta. On tłumaczył, że sprawa Lesznowskiego nie zależała od Włodka, lecz od Petersburga. Wiadomo jednak, że niedługo „Gazeta Warszawska” wróciła pod redakcję Lesznowskiego.

⁶³ Publikowane były opisy podróży Stanisława Augusta sporządzone przez Naruszewicza: *Diariusz podróży [...] na sejm grodzieński zacząwszy od dnia wyjazdu to jest 26 mies. sierpnia r. 1784 aż do przybycia do Grodna* (Warszawa 1784) i *Dziennik podróży na Ukrainę i do innych ziem koronnych r. 1787 d. 23 lutego rozpoczętej a d. 22 lipca zakończonej*, cz. 1–2 (Warszawa 1788, E 23/46).

tres oeuvres de Naruszewicz. Je Vous prie de me l'envoyer. Je Vous ai déjà demandé et Vous demande encore le *Processus judicarius regicidii* imprimé en latin en 1774 qui est dans mon archive sub no. 95⁶⁴.

Je Vous ai déjà demandé plusieurs fois une copie du catalogue de ma bibliothèque de Łazienki. Je Vous le demande encore. Faites le faire ou par l'abbé Prażmowski, ou par l'abbé Łaszczewski⁶⁵. Cela m'importe. Item. Le catalogue de ma bibliothèque de Varsovie du que Vous l'aurez reçu de retour de chez Korn. [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 195–197.

Varsovie, ce 3 dec. 1796.

[...] 1-mo. Tous les livres envoyés dernièrement à Votre Majesté ont été tiré à Sa grande bibliothèque, excepté deux qui sont Dow et J. B. Rousseau, les notes d'armoire, de rayon et de place qui se trouvent au frontispice ou à l'intérieur de la relieure en font foi. [...]

3-tio. Il y a longtems que j'ai donné la catalogue de Łazienki à copier à Mr le chanoine Prażmowski, que j'ai bien grondé aujourd'hui de ce qu'il n'a pas encore rempli cette tâche. [...]

4-to. Mr Perthées m'a renvoyé un nombre considérable de cartes géographiques qu'il avoit pris de la collecticn de V[otre] M[ajesté] dans les tems passés et même antérieurement à l'époque, où la collection de cartes m'a été confiée. Il faudra de V[otre] M[ajesté] daigna charger quelqu'un à Grodno de placer ces cartes dans leurs cartons respectifs, conformément à l'indication qui les accompagnent à leur envoi de Varsovie. Ces dernières cartes doivent être envoyées par une occasion indiquée par Mr Bacciarelli. Mr Ryx⁶⁶ n'ayant pas voulu s'en charger. [...]

9-mo. J'envoie le plan général de l'arrangement de la bibliothèque de Varsovie⁶⁷. C'est une partie du 12-me volume qui n'eu pas encore relié. Si V[otre] M[ajesté] n'avoit pas besoin de tout le cathalogue à la fois, Elle pourroit d'après ce plan m'indiquer les volumes dans l'ordre qu'Elle désireroit avoir. Alors il seroit aisé à chaque voiage de Mr Ryx d'envoier et renvoier un, bien entendu que la première fois on enverroit deux volumes [...]

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 198.

[Varsovie] ce 5 decembre 1796.

Sire. Le départ différé jusqu'aujourd'hui de Mr Ryx, m'a fourni la facilité d'envoier à Votre Majesté deux volumes du catalogue de Sa bibliothèque, c'est à dire

⁶⁴ O przysłanie *Processus judicarius* król prosił w liście z 9 VIII 1796 r.

⁶⁵ Adam Michał Prażmowski i Wincenty Łaszczewski.

⁶⁶ Franciszek Ryx, major wojsk koronnych (godność jego wymienia król w liście z 12 XIII 1796), podobno synowiec starosty piaseczyńskiego (Trembecki, t. 2, s. 112).

⁶⁷ Albertrandi przesłał królowi układ biblioteki warszawskiej z Zamku d. 5 XII 1796 r. (zob. list następny).

le premier et le septième. J'y ai joint aussi le plan de l'arrangement de la bibliothèque qui fait partie du douzième volume, qui parce qu'il y manque quelque chose, n'est pas encore réellé. Ce plan servira à Votre Majesté pour déterminer résolutions mensuelles de Mr Ryx. Comme je n'ai point d'autre exemplaire de ce plan [...] je supplerois Votre Majesté d'en la copier à Grodno, en fin que l'original puisse m'être renvoié. [...]

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 199–202.

Grodno, ce 12 X-bre 1796.

[...] Je désire beaucoup que l'abbé Prażmowski fasse sans délai le catalogue de ma bibliothèque de Łazienki. [...]

Je Vous renverrai dans peu de tems les deux volumes in quarto du catalogue de ma bibliothèque de Varsovie pour que Vous en soyez privé le moins de tems que possible et Vous m'enverrez deux autres volumes pareils aussi par la première occasion toujours par le major Ryx et Je Vous les renverra pareillement bien vite aussi. [...] Je répète que Je désirerai beaucoup avoir à mon usage auprès de moi une exemplaire complete du catalogue entier de ma bibliothèque de Varsovie. Ça peut devenir plus nécessaire que Vous ne pensez. Je crois que Korn Vous aura renvoie déjà ou Vous renverra bientôt l'exemplaire que Vous lui avez prêté. Si cela n'est pas Mrs l'abbés Prażmowski et Łaszczewski peuvent bien faire cette copie pour Moi.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 224.

[Warszawa, koniec grudnia 1796, przed 3 I 1797.]⁶⁸

[...] Mr l'abbé Prażmowski aiant fait une copie du catalogue de Łazienki, j'ai jugé à propos de conserver celle ci, et d'en envoyer l'original à V[otre] M[ajesté]. J'ignore qui l'a fait, mais il fourmille de fautes, ce qui vis à vis de Votre Majesté, qui connoit les livres et le contenu des livres, ne tire pas à consequence.

Le même abbé et son collègue Mr Łaszczewski n'étant pas en état de vivre dans la moindre apparence de médiocrité de ce que Votre Majesté leur donne, il faut bien permettre, qu'ils consacrent une grande partie de leurs soins à des objets étrangers au service de Votre Majesté. La saison est un nouveau motif d'être moins rigide sur la tâche qu'en leur imposeroit, la bibliothèque étant insoutenable par elle même, et manquant de tout ce qui en rendroit le séjour supportable. Cependant je leur présenterai de faire une copie du catalogue⁶⁹ mais cela ne sauroit se faire si tôt. Les Lubański, Rożyński, Le Jay, Lipiński et leur chef en auroient eu pour

⁶⁸ Na niedatowanym liście ręką króla „reçu 3 janvier 1797”.

⁶⁹ Chodziło o kopię 10 tomów katalogu biblioteki na Zamku.

20 ans⁷⁰. V[otre] M[ajesté] qui pénètre mieux que moi la nécessité de cette copie pouroit d'après le plan qu'Elle a indiquer les volumes qui préférablement aux autres devroient être le plutôt copiés.

⁷⁰ Albertrandi wyraża się lekceważąco o pracy wcześniejszych bibliotekarzy królewskich, także swego poprzednika, szefa, Reverdila.

4.4

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, AJP 511 (A/105), s. 22–23.

Varsovie, ce 3 janvier 1797.

Sire.

En supplément au dernier envoi Mr de Ryx remettra à Votre Majesté *Le Voyage* en manuscrit de Wiśniowiec¹ et deux volumes imprimé de celui de Kaniów². Quant au *Voyage de Grodno de 1784* je n'en ai aucune autre notice, que d'avoir vû autrefois des esquisses de cartes itinéraires qui y avoient rapport. Il n'y a rien, ni dans la collection de manuscrits, ni parmi les imprimés qui en fasse mention³. Il pourroit cependant se faire que le défunt évêque Naruszewicz eut préparé quelque chose relatif à cet événement, mais cela, comme aussi ce qu'on pourroit encore désirer le dernier voyage, doit se trouver parmi ses papiers, qui auront passé à ses héritiers qui me sont entièrement inconnus.

Quant aux ouvrages du même évêque, la bibliothèque de Łazienki n'a que ses oeuvres poétiques⁴. Les autres ouvrages se trouvent à la grande bibliothèque de Votre Majesté, excepté la traduction de Tacite⁵, que le défunt a pris de la bibliothèque du tems de Reverdil, et qu'il n'a jamais restitué, comme aussi plusieurs autres livres, qui se sont perdus entre ses mains, et dont il ne reste que les tristes vestiges de ses reçus.

Il est arrivé ici une aventure, dont le bruit peut-être sera parvenu jusqu'à Grodno. L'évêque Malinowski⁶ se rendant hier chez Mr Gorski où Pokutyński⁷ de-

¹ Stanisław August był w Wiśniowcu w 1781 r. na spotkaniu z Pawłem, następcą tronu rosyjskiego (opuścił stolicę na okres 9 X–8 XI). Naruszewicz nie towarzyszył królowi w tej podróży (Naruszewicz, *Korespondencja*, s. 200–201). Zatem opis wyprawy do Wiśniowca, wspomniany przez Albertrandiego, nie mógł być Naruszewicza.

² Zob. 4.3, przyp. 63.

³ Opis podróży królewskiej do Grodna był drukowany (zob. 4.3, przyp. 63), zachował się także rękopis (Czart 959).

⁴ Chodzi o 4 tomy *Dzieł* Naruszewicza, w których 3 tomy zajmowały *Liryka* (Warszawa 1778).

⁵ Tłumaczenie Tacyta przez Naruszewicza wyszło pt. *Dziela wszystkie*, t. 1–4, Warszawa 1772–1783.

⁶ Antoni Malinowski (1742–1816), dominikanin, biskup sufragan miednicki, proboszcz kościoła Najświętszej Panny Marii na Nowym Mieście w Warszawie, żyty z Naruszewiczem, któremu m. in. kolportował *Historię narodu polskiego*, protegowany przez magnatów, nielubiany przez Albertrandiego.

⁷ Górski — brak bliższych szczegółów; Józef Pokutyński, od 1778 r. szambelan Stanisława Augusta.

meurant sous la bibliothèque, où il y a un tripot établi, dont l'évêque est un des principaux piliers. La sentinelle prussienne au pied de l'escalier de la bibliothèque étant ivre et même atteinte de quelque folie, lui adresse la parole, l'évêque repartit par une injure sale grossière en langue polonoise. Le soldat quoique hollandois se trouva savoir assez de polonois pour comprendre ce que l'évêque disoit, il chargea dans l'instant son fusil et tira sur l'évêque qui passoit son chemin. L'évêque en fut quitte pour la peur, mais cet accident causa une rumeur extraordinaire. La circonstance de la bibliothèque et celle de l'évêque fit croire, que c'étoit moi qui avoit été assassiné. On publia qu'on m'avoit transporté mort à la bibliothèque (c'auroit été mourir au champ de gloire) et j'ai essué un nombre incroyable de visites de personnes qui s'informoient de mon état. Un quart d'heure après l'événement Mr de Rütz, commendant d'ici⁸, vint chez moi me témoigner la plus vive douleur de ce malheur, et j'ai en toutes les peines du monde de lui prouver que je n'étois pas sorti de chez moi. S. A. le prince Casimir et la princesse, son épouse⁹, trompés par une relation prétendue de visu du chambelain Camelli¹⁰, ont envoyé de nuit chez moi pour s'informer de l'état dans lequel je me trouvois. C'auroit été prendre sa vie bien mal à propos, surtout cette vie étant entièrement consacré au service du meilleur des maîtres.

J'ai l'honneur d'être avec la plus parfaite soumission Sire de Votre Majesté
le très humble, très obeissant et très devoué serviteur J. B. Albertrandi, évêque de Zenopolis¹¹, suffragan de Varsovie,
bibliothécaire du Roi

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 24.

Varsovie, ce 4 janvier 1797.

Sire.

Conformément aux intentions de Votre Majesté, Mr Poniatowski¹² a fait un répertoire exact du contenu de caisse rouge, blanche et noire, qui m'ont été remise différencées coins et qui étoient en partie à la bibliothèque et en partie aux archives. Il y a mis tous l'ordre et le soin possible. Ni le froid insoutenable de la bibliothèque, ni les obstacles qui empechoient l'accès des archives n'ont pu arrêter son zèle. D'après ces répertoires, je placerai les différens articles, dont ils sont composés sous leur rubriques correspondantes du catalogue. Cette tâche sera remplie avant

⁸ Ruetz (Rytz), generał, komendant pruski w Warszawie (Magier, s. 139).

⁹ Kazimierz Poniatowski, brat króla, i jego żona, Apolonia z Ustrzyckich.

¹⁰ Dominik Comelli (Camelli, Kameli), od 1769 r. szambelan Stanisława Augusta (Magier, s. 308).

¹¹ Albertrandi otrzymał godność biskupa zenopolińskiego 26 I 1796 r.

¹² Antoni Poniatowski za panowania Stanisława Augusta pracował w Archiwum Departamentu Interesów Cudzoziemskich, po abdykacji towarzyszył królowi.

départ pour Grodno de Mr Karłowski¹³ au quel je confierai l'exemplaire que j'ai du catalogue de l'Archive, afin que les mêmes articles soient transcrits sur l'exemplaire de Votre Majesté. Il faudroit actuellement réunir ces différentes augmentations au reste de Archive, et les distribuer à leur places respectives, mais cela ne sauroit avoir lieu dans le moment, n'y aiant dans les armoires aucun vide, ni perpendiculaire, ni horizontal, ni par derrière, ni d'espace dans la pièce contenant les archives vû sa petitesse, ce qui oblige de les tenir ou dans leurs caisses, ou en pilles. D'ailleurs ce placement seroit inutile pour le moment, l'archive aiant à être transporté, ce qui ne pourra se faire sans changer dans leur nouveau placement leur situation présente. Alors il faudra réunir le tout en une seule serie et changer les reclames relatives à la différence du site. Cependant lorsqu'on les emballera, j'aurai soin de veiller qu'autant qu'il sera possible chaque caisse contiennent les manuscrits d'une même classe ou de celle qui lui est la plus voisine.

Je suis avec le plus profond respect et la plus parfaite soumission Sire, de Votre Majesté le très humble, très obeissant et très soumis serviteur

Jean évêque de Zenopol

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, KorSA 4, k. 228.

[Grodno] 9 janvier 1797.

Mon Cher Évêque! Je Vous renvoye les livres de ma grande bibliothèque de Varsovie dont Vous trouverez la note ci-jointe sur un feuillet à part. Sur la même feuille Vous trouverez aussi la note des livres de la même bibliothèque de Varsovie que je garde ici et que Vous effacerez de Votre catalogue.

Je garde ici *Processus judicarius de regicidii* qui appartient à l'archive. Mais comme Je vois dans le catalogue de ma bibliothèque de Łazienki que ce même *Processus judicarius* s'y trouve, Vous n'avez qu'à le reprendre de là pour le replacer dans mon archive. Pareillement les *Lettres provinciales* se trouvent aussi à Łazienki, ainsi Vous n'avez qu'à les prendre à là aussi et les replacer dans la bibliothèque de Varsovie.

Je Vous renvoie ci-joint le catalogue de la bibliothèque de Łazienki. Faites tirer de la tous les livres que Vous trouverez dans ce catalogue marqués d'un coup de crayon. Faites les emballer tous dans deux ou 3 coffres ou ballots bien formés et recouverts d'une grosse toile poissée, quand cela sera fait Vous me marquez et Je vous manderai alors comment ses ballots devront être employés.

Les livres de la bibliothèque de Łazienki qui ne sont pas marqués d'aucun coup de crayon n'ont qui a y rester. Si cependant par hasard il s'y trouvoit quelque livre qui manquant à la grande bibliothèque de Varsovie, Vous n'avez qu'à les y prendre pour les approprier à la bibliothèque de Varsovie [...]

¹³ Brak bliźszych szczegółów.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

AGAD, AJP 311, s. 1–4.

[Grodno], 11 janvier 1797.

Mon Cher Evêque!

Je Vous renvoie par le marchand Reyzer actuel le catalogue de la bibliothèque de Łazienki, me référant à ce sujet à tout ce que Je Vous ai écrit avant hier par la poste.

Vous me dites dans Votre lettre de 3. janvier, que la bibliothèque de Łazienki n'a des ouvrages de Naruszewicz que ses oeuvres poétiques. Le catalogue de la bibliothèque de Łazienki, que Je Vous renvoie ci-joint marque pourtant que son *Histoire de Pologne* s'y trouve. Ergo Je Vous la demande ainsi que les oeuvres poétiques de Naruszewicz qui sont à Łazienki et que Vous remettiez cette *Histoire* et ces oeuvres poétiques d'abord au major Ryx, pour qu'il me les envoie par la première occasion. Mais si par hasard l'*Histoire de Pologne* de Naruszewicz ne se trouvoit pas à Łazienki effectivement, quoique le catalogue le dise, dans ce cas remettez d'abord au major Ryx un des exemplaires de l'*Histoire de Pologne* de Naruszewicz, qui se trouve certainement double au moins, à ma bibliothèque à Varsovie.

Je Vous félicite et me rejouis moi-même beaucoup de ce que le coup de fusil destiné à Malinowski ne Vous a pas atteint, et de ce que à cette occasion Vous avez reçu des preuves de l'intérêt que le public prend à Vous.

Karłowski n'est pas encor[e] arrivé ici.

Mr Antoine Poniatowski m'a remis le double exemplaire des registres qu'il Vous a laissé au coffre et du ballot blanc. Je me repose sur Votre exactitude pour l'emballage de tous les papiers de l'archive de manière que cette dernière addition à l'archive soye placée dans ces ballots d'une manière qui en rende le retrouvement facile et relatif au genre et aux dates de chacune des pièces.

Par le retour à Varsovie de Mr Kicki¹⁴ qui n'aura lieu que dans 5. semaines Vous sçavez de Moi le quand et le comment du transport de mon archive, de mes manuscrits, de mes médailles et de mes estampes et de Votre personne que Je désire avoir ad latus mei muni¹⁵ et assuré de son sort futur selon ce que Vous m'avez demandé Vous même.

Je Vous répète que les livres soulignés en encre sur ce catalogue de la bibliothèque de Łazienki que Je Vous renvoie ci-joint sont ceux que Je Vous demande de faire emballer dès à présent ad futuram transmissionem. Le major Ryx Vous fournira l'argent nécessaire pour cet emballage. Il seroit bon que Vous m'envoyez autant de registres qu'il y aura de ballots pour que Je sçache d'avance ce que J'aurai à trouver dans chaque ballot [...]

¹⁴ Onufry Kicki.

¹⁵ *ad latus mei muni* (tac.) — przy boku moim pełnić obowiązki.

AGAD, AJP 316, s. 319, 321, 323—324.

[Stanisław August:]

Instruction pour Mr Ryx¹⁶ du 15 janvier 1797 [Grodno].

Vous informez l'évêque Albertrandi que la chambre qu'il demandoit à M-e Schwan¹⁷ est à ses ordres [s. 319].

Il faut déjà de manière ou d'autre finir les petites pensions, que Je donne au reste du ballet et des musiciens (s. 321).

Vous demanderez à l'évêque Albertrandi ce qu'il a à M'envoyer selon mes dernières lettres, c'est à dire les ouvrages poétiques du défunt évêque Naruszewicz et son *Histoire de Pologne*. Je veux les avoir ici pour les emporter avec Moi à Petersbourg.

Tous les autres livres de la bibliothèque de Łazienki que Je souligne sur le catalogue de cette bibliothèque là doivent être emballés comme J'ai les marqué à l'évêque et votre neveu¹⁸ doit lui fournir ce qu'il faut pour cela; ceci n'est pas extrêmement pressé par ce que ces livres de Łazienki que Je veux faire emballer sont destinés à aller au printems prochain par eau à Petersbourg avec mon archive, mes médailles et mes estampes [s. 323—324].

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

AGAD, AJP 317, s. 52—53.

Grodno, 19 januar 1796.

[...] Dobrze się stało, żeśmy Zamku i Łazienek nie obdarli, towar będzie pokupniejszy dla przyszłego posesora. Ks. Bystrzyckiemu jednak przykaż WPan, żeby astronomiczne sprzęty moje nie sprzedawał, i owszem, żeby sporządził dla nich paki takie, żeby w transporcie się nie popsuly. [...] Rousseau mi oddał od Ryxa jego druk względem teatru. Niechże on mi co rychlej przyszłe klucze od moich rzeczy, które stąd z sobą zabrał.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, KorSA 4, k. 230.

Varsovie, le 21 janvier 1797.

[...] J'ai cru pouvoir encore envoyer deux volumes du catalogue. C'est à dire celui de la théologie et la premier de l'histoire¹⁹. Dès que la saison la permettra, ou rassemblera tous les livres de la bibliothèque de Łazienki, que Votre Majesté a destine irrévocablement à son usage.

¹⁶ Franciszek Ryx, zob. 2.13, przyp. 3.

¹⁷ Schwanowa, mieszkająca w Warszawie, opiekunka dzieci nieślubnych Stanisława Augusta (AGAD, AJP 316, s. 141).

¹⁸ Franciszek Ryx, major wojsk koronnych, synowiec starosty piaseczyńskiego.

¹⁹ Mowa o tomach z katalogu biblioteki królewskiej na Zamku Warszawskim.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 233.

Grodno, ce 29 janv. 1797.

[...] Je Vous renvoye le Votre avec les deux tomes du catalogue de ma bibliothèque de Varsovie par Mr le chancelier Chreptowicz²⁰, qui Vous remettra ces trois pièces emballés ensemble dans la toile cirée.

Ne m'envoyez plus autres tomes du catalogue de ma bibliothèque, car il pourroit ne se plus trouver d'occasion aussi sûre pour le renvoy de choses dont la perte seroit aussi imparable.

Je parts pour sûr d'ici le 15 fevrier pour Petersbourg²¹. [...] La certitude de Votre 500 # par an ne sera pas oubliée. Je Vous écrirai encore d'ici avant mon départ.

AGAD, AJP 316, s. 136–138, 142.

[Stanisław August:]

Instrukcja dla J Pana Kickiego koniuszego koronnego z Grodna die 12 februarii 1797.

[14 punkt Instrukcji, s. 136–138:]

To prawda, że sztycharz Reichel²² jeszcze na kilka miesięcy będzie miał roboty, gdyż jeszcze 5-ciu królów powinien wysztychować stemple i one wybić. Ale przychodzi mi myśl, że jeżeli do tego terminu, w którym przez Wisłę i morze będą miały być przetransportowane rzeczy moje do Petersburga rezerwowane, jako to: manuskrypta, archiwum, kopiersztuchy, książki, obrazy, marmury i medale, do której to determinacji ja jeszcze napiszę do W Pana z Petersburga, gdyby tedy wówczas Reichel nie byłby skończył swojej roboty, mógłby przyjechać sam w jednymże transporcie z moimi rzeczami i skończyć tam tych 5-ciu królów. Reichel, będąc sam rodem z tamtego kraju, tym łatwiej się do tego udeterminuje, gdyż można mu uczynić otuchę, że ja go sam do tamtejszej mennicy będę mógł zarekomendować. In tali casu, trzeba będzie tylko, aby Reichel zrobił przed wyjazdem z Warszawy z wosku i materii do tego używanej wyobrażenia tych 5-ciu królów biorąc podobieństwo z tych obrazów, które są w Marmurowym Pokoju²³, i żeby sobie wykopiował napisy do rewersów, jakie są na zatyłkach tychże portretów w Marmurowym Pokoju. Tudzież niech Reichel uprosi sobie u ks-dza Albertrandego medale boczne, to jest profila tych samych 5-ciu królów, aby tym łatwiej mógł zrobić swoją robotę.

²⁰ Joachim Chreptowicz (1729–1812), kanclerz wielki litewski, w okresie Sejmu Wielkiego odnosił się nieufnie do przymierza z Prusami, podpisał Konstytucję 3 Maja, potem przystąpił do Targowicy, jakiś czas przebywał z królem w Grodnie.

²¹ Z Grodna do Petersburga Stanisław August wyruszył 12 II 1797 r.

²² Jan Jakub Reichel.

²³ Pokój Marmurowy znajdował się na Zamku w Warszawie. Twórcą jego był Władysław IV, który w nim umieścił portrety przodków. Stanisław August wyposażenie dostosował do swego gustu, zdobiąc go 22 portretami królów od Chrobrego do Augusta III i swoim portretem koronacyjnym, namalowanymi przez Bacciarellego.

Archiwum zaś całe mennicze trzeba będzie przyłączyć do archiwum mego, które jest w Zamku, i gdy się zaczną robić paki na archiwum zamkowe, trzeba będzie wciąż robić takowoż paki lub kufry i na archiwum mennicze i na zbiór stemplów i macic i cerklów stalowych do każdego stempla. Schreder²⁴ mi powiedział, że to już jest zrobiono w osobnym kuferku, którego zapomnieć nie trzeba przy generalnym transporcie.

[29 punkt Instrukcji, s. 142:]

W każdym dniu pocztowym Bacciarelli młody²⁵ i Ryx major²⁶ będą do W Pana przychodzić, pytając się, czyli będzie co ważnego do oznajmienia mi? Oni napiszą, abyś się W Pan sam nie trudził. Najczęściej pewnie nie będzie nic takiego, czego by i przez pocztę i bez maski napisać nie mogli. Gdyby zaś było co takiego, co by ukrycia potrzebowało, wtedy W Pan im rozkaż, aby to mlekiem lub cytryną napisali na zbywającej stronie listu. A na to, żebym Ja wiedział, że jest coś takowego sekretnego do wyczytania, niech ten, któremu W Pan zlecisz, na końcu swego zwyczajnego pisania położy znak takowy ~, to już Ja będę wiedział, że trzeba szukać maski.

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

AGAD, AJP 317, s. 278–281.

Petersburg, 15/26 martii 1797.

[...] Owa Nettowa, wdowa księgarska²⁷, którejśmy już raz darowali cenę najmu sklepu w Hryniewiczowskim domu, znowu woła do mnie, żeby jej wolno było domieszkać w tymże sklepie aż do ś. Michała podług jej kontraktu. Chciej W Pan w to wejrzeć i jeżeli to być może bez wielkiej mojej szkody, to niech jeszcze i ta łaska jej będzie uczyniona. Podobno to trzeba Ustrzyckiego starego w tym punkcie ugłaskać.

[...] Proszę W Pana, abyś przepytał się praeter propter, jak wiele by potrzeba kosztu na to, żeby Wisłą do Gdańska, a stamtąd morzem do Petersburga sprowadzić wszystkie manuskrypta i te niektóre obrazy i marmury, którem sobie rezerwował. W ten koszt rachować potrzeba nie tylko sam transport, ale i kufry, czyli paki, i pakuły i opatrzenie paków, zalewanych dziegiem i obitych grubym płótnem i do nich sznury i wszystkie potrzeby, a do niektórych ceraty. Item osoby, samego księdza Albertrandego, Marivala i starego Bacciarellego (notandum, że trzeba będzie zapytać się, jeżeli który z tych trzech nie będzie się zbyt obawiał jechania morzem), a in tali casu trzeba także porachować osobno koszt podróży, a pewnie i sprawienie pojazdu, a tym bardziej trzeba będzie obmyślić ze dwóch a może i do trzech ludzi takich, którzy by przy tych rzeczach pojechali wodą, i żeby ci ludzie byli przecie cośkolwiek niemieckiego lub francuskiego języka umiętjni i czytać i pisać umięjący.

²⁴ Antoni Schreder (Schroeder), gdańszczanin, probierz menniczny w l. 1788–1792, nobilitowany w 1792 r. (*Polska stanisławowska* t. 2, s. 805).

²⁵ Fryderyk Bacciarelli, syn Marcelego.

²⁶ Franciszek Ryx, zob. przyp. 18.

²⁷ Wdowa po księgarzu warszawskim, Fryderyku Netto.

Przychodzi mi na myśl furier Bourleau albo człowiek jaki z kantoru jakiego kupieckiego, byle znany i pewny mógł być do tego użyty. Przyszedł mi na myśl i Fleury, mój bywszy adiutant, tylko że podobno trzeba jego będzie użyć na to, aby był konduktorem siostry mojej jednej albo drugiej, gdy już actu która z nich wybierze się do mnie. Determinacja zaś sprowadzenia tutaj sióstr moich i wszystkich wyż wspomnianych rzeczy moich nie prędzej ode mnie pójdzie do Was, jak przez Meisnera²⁸, który z miasta Moskwy ultimis aprilis wyjedzie, albowi też tę determinacją napiszę do Was dopiero powróciwszy z Moskwy do Petersburga in fine maji²⁹.

TADEUSZ CZACKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, KorSA 3a, k. 285.

[Moskwa, przed 14 V 1797].

Warunki, pod którymi pragnę mieć rękopisma Jego Królewskiej Mości powierzone mojej straży³⁰.

Po pierwsze: Wszystkie rękopisma i książki stosowne do Polski, które mam i mieć mogę, równie i te, które dobroć Najjaśniejszego Pana mi powierzy, będą dla użytku moich rodaków.

Po wtóre: Skład ten cały będzie pod zaszczytem Najjaśniejszego Stanisława Augusta, a miejsce to będzie wybranym, jakie będzie dogodniejszym.

Po trzecie: Skład ten będzie pod moim dozorem. Dozorca będzie ode mnie płaconym i fundusz na to wyznaczonym zostanie. Wszystkim rodakom wolne uczenie się i czytanie na miejscu, wzięcie zaś pod jakimkolwiek sposobem książki lub rękopisma nikomu pod żadnym pozorem pozwolonym nie będzie.

Po czwarte: Będą dane materie do pisania w obiekcie historii polskiej i w dzień 8-go maja każdego roku dysertacje lub pisma stosowne do dziejów ojczystych czytane będą i nagroda dana będzie temu pismu, którego dobroć będzie uznaną.

Po piąte: Skład ten nie będzie dzielonym po mojej śmierci, ale starszy z familii będzie dozierał i za każdą odmianą władcy tego składu będzie registr lub inwentarz weryfikowanym. Urządzenie i opisanie, kto i jak ma zarządzać tym zbiorem, późniejszemu zostawiam czasowi i cały układ do najwyższego potwierdzenia Jego Królewskiej Mości podam.

Tad[eusz] Czacki

²⁸ Jan Meisner.

²⁹ Stanisław August wybierał się do Moskwy na koronację Pawła I.

³⁰ D. 16 IV 1797 r. odbyła się w Moskwie koronacja cara Pawła I. W uroczystościach oprócz Stanisława Augusta brało udział wielu Polaków przybyłych z różnych stron niedawnej Rzeczypospolitej, chcących okazać nie tylko lojalność wobec nowego władcy, lecz również wnieść zażalenia w sprawie krzywd, jakich ostatnio doznali (Żywirska, s. 183–189). Wśród nich znajdował się Tadeusz Czacki. Rozmawiał on z królem i znowu prosił o dokumenty, potrzebne mu do pisania kontynuacji *Historii Naruszewicza* (wcześniej pisał w tej sprawie do Stanisława Augusta w liście z 12 II 1796 r.). Teraz król się zgodził, o czym świadczą przedłożone przez petenta na piśmie *Warunki*. Odpis *Warunków* w trochę zmienionej redakcji pt. *Punkta, pod którymi pragnę mieć rękopisma JKMcI powierzone mojej straży* zawiera rękopis Czart 1180, s. 167; drukowali je Olszewicz (s. 47–48) i Bańkowski, (s. 85–86).

Ibidem, k. 286.

**Prośba [Tadeusza Czackiego] do J[ego] K[rólewskiej] M[ości]
o pisanie listu do JKs Albertrandiego³¹.**

Gdy Król Jegomość raczył łaskawie powierzyć mojej uczciwości rękopisma do dziejów polskich aż do czasu śmierci Jana III ściągających się, niosę proźby.

Po pierwsze. Aby w liście, któren J[ego] K[rólewska] Mość pisać na moje ręce raczy, było wyrażonym, aby wszystkie oryginały, autografy i rękopisma od początku historii narodowej aż do czasu śmierci Jana III za pierwszą rekwizycją, którą uczynię, oddał.

Po wtóre. Gdy Król Jegomość dobrotliwie zlecił, abym z odebraniem tych skar-bów literackich spieszył się, rzeczą zaś jest niepodobną, aby rejestrowanie w krótkim czasie nastąpiło, i N[ajjaśniejszy] Pan przyjąć raczył rewers, w którym obo-wiązek rejestrowania po odebraniu tomów i tak na siebie przyjąłem, niosę proźby, aby JKs. Albertrandy gotowe rejestra mi oddał, i przyjął tymczasowy rewers na wielość tek i tomów. Podchlebiam zaś sobie, iż N[ajjaśniejszy] Pan jest pewnym, że Jego zaufania nie zdradzę.

Po trzecie. Wspomniał mi N[ajjaśniejszy] Pan, że ma registr swego archiwum, tam podobno nie tylko oryginały do panowania J[ego] K[rólewskiej] M[ości] sto-sowne bywały składanymi, ale i tranzakcje, listy oryginalne do dawniejszych pa-nowań i dawniejsze rękopisma, z których kopie do zbioru będącego w tomach ro-biono. Przypominam sobie, że mało oryginałów bywało u biskupa Naruszewicza, a kiedy niektórych potrzebował, posyłał po nie, rozumiem więc, że te są w archi-wum, nad którym ma dozór JKs. Albertrandy. Gdy więc tyle wprawdzie niezastu-żonej ufności N[ajjaśniejszego] Pana odbieram, ośmielam się prosić o tę część re-gestru, która do czasu śmierci Jana III służy, a tak wiedziałbym, co mam wziąć, i Król Jegomość byłby pewniejszym, co jego wspaniałość udziela.

STANISŁAW AUGUST DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO

Ibidem, k. 287.

3/14 maja 1797, Moskwa.

Mości Księżę Biskupie Zenopolitański.

Dla wiadomości W[ielmożnego] Pana łączę tu kopie pism J. P[an]a Czackiego s[taros]ty nowogrodzkiego mnie danych.

In consequenti daję Ja WPanu zlecenie, abyś WPan za odebraniem od tegoż JP[an]a starosty nowogrodzkiego rewersami stosownymi do tego, co poniżej, wydał jemu najprzód cały zbiór tych manuskryptów, które zebrał był dla mnie ś. p. Naruszewicz, biskup łucki.

2-re. Z archivi mego to, co się znajduje pod tytułem „Rozruchy krajowe i histo-ryczne wiadomości” począwszy à n-o 144.

³¹ Prośbę Czackiego oraz list Stanisława Augusta do Albertrandiego z 14 V 1797 r. ogłosił Bańkowski, s. 86–87.

3-cie. „Pisma w powszechności stosujące się do interesów Polski z obcymi dworami” począwszy à n-o 335.

4-te. „Pisma należące do interesów między Polską, cesarzem niemieckim i domem austriackim” począwszy à n-o 360.

5-te. „Pisma należące do interesów między Polską i Turkami” począwszy od n-o 496.

Ale zawsze z tym warunkiem, żeby z tych wszystkich papierów pod tymi pięcioma punktami zawartych te tylko wydane zostały JP[an]u Czackiemu, które spectant czasy poprzedzające dochodzą do śmierci króla Jana Sobieskiego. Późniejsze zaś wszystkie, żeby zostały pod ręką i dozorem W[ielmożnego] Pana.

JAN LUBAŃSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 712–713.

Najjaśniejszy Królu Panie a Panie Mój Miłościwy.

Pewny, iż ten list dojdzie rąk Waszej Królewskiej Mości przez powracającego stąd do Petersburga synowca mojego, cieszę się niewymownie, iż pozyskuję szczęście złożenia mnie u stóp Króla [...]

W tym zaś pomyślnym i bogdaj! najbliższym dla WKMości widoku jak najpożądańszego losu, dopraszam się jak najpokorniej, ażeby Najjaśniejszy Pan i mnie dawnego sługę swojego w żądaniach moich i łaskawie wysłuchać i jak najdobrotliwiej wesprzeć raczył. Zwłaszcza że Komisja od Trzech Dworów wyznaczona względem ułożenia interesów WKMości już od 12 maja bieżącego miesiąca [= roku] ma czynności swoje rozpocząć.

Żądania moje i prośby są następujące:

Najprzód, gdym za pozwoleniem WKMości z Grodna wyjeżdżał, pozostało mi w skarbie Jego z nieopłaconej podczas Rewolucji pensji mojej lektorskiej zaległych nb. # 150. Item od wyjazdu mojego z Grodna zaległej pensji mojej a majo inclusive roku 1795 ad junium 1797 za 26 miesięcy po 25 # na miesiąc # 650.

Po wtóre z pensji tytułu sekretarza orderu s-o Stanisława, która za łaskawym WKMości interesowaniem się od Komisji Policji Obojga Narodów była miznaczona dnia 26 9-bris roku 1791 po 200 # na rok i którą za jeden tylko rok odebrałem, a dla zaszytych rewolucji za 4 lata zaległo nb # 800.

Po trzecie, ponieważ wiek mój nachylający się i nadwątlone siły w znacznej części nie czynią mi nadziei, ażebym miał szczęście służenia dłużej WKMości, udaję się zatem do litości Pańskiej, ażebym za kilkanaście lat pocziwie przy boku WKMości wysłużonych w gratyfikacji przynajmniej czteroletnią pensją otrzymał, co uczyni # 1200. In summa # 2800. [Prosi, aby król część z tej sumy przesłał mu na nieuchronne potrzeby przez synowca.]

D. 16 maj 1797 z Kazimierza [przy Krakowie]³².

³² Z odpowiedzi Stanisława Augusta na ten list z 4 VII 1797 r., polecającej Lubańskiego Franciszkowi Ksaweremu Wojnie, od 1796 r. prezydentowi stanu szlacheckiego w Krakowie, wynika, że to Kazimierz, dzielnica Krakowa.

AGAD, AJP, 316 s. 95–96.

[Stanisław August:]

Instruction secrète [dla Franciszka Ryxa]³³.

Si pour effectuer la vente de mes possessions de Varsovie à la Cour de Berlin, pour la somme d'un million cinq cents mille Reichs Dallers, il devoit nécessaire de faire quelque dépense particulière, Je laisse à Mr de comte Kicki grand ecuyer de la Couronne et au Sr Jean de Meisner mon conseiller privé la libre disposition de trente mille Reichs Dallers sans être obligés à rendre compte de leur emploi, ni à Moi, ni à mes héritiers. Si malgré emploi de 30 m[ille] Reichs Dallers sus-dits pour gratification à qui besoin sera on ne pouvoit obtenir le prix de 1.500 000 Reichs Dallers sus-dits Mrs Kicki et Meisner pourront consentir à se contenter du prix d'un million trois cents cinquante mille Reichs Dallers, mais pas qu'un pis aller. Et dans ce dernier cas même Je leur laisse encore la faculté de disposer de trente mille Reichs Dallers, s'ils en voyant absolument la nécessité les dispensant de reddition de compte pour l'emploi de cette somme et M'en rapportant entièrement à leur honnêteté.

Si le payment total à la fois étoit un obstacle à la réussite de cette affaire, Je consulte à ce qu'il soit fixé par terms à plusieurs années, par exemple, en payant pendant dix ans une partie chaque année, mais avec les clauses expresses:

1°. Que dans les obligations, il seroit exprimé simplement: valeur reçue comptant sans aucune autre circonstance.

2°. Que les intérêts seroient payés annuellement au porteur de la créance.

3°. Que chacune de ces obligations seroit payable au porteur. Et dans le cas où cette négociation seroit absolument sans effet Mrs Kicki et Meisner Me feront exactement connoître l'état des choses et attendront Mes ordres ulterieurs à ce sujet.

Stanislas Auguste Roi

Dans à Kamienny Ostrow près Petersbourg, ce 14/25 juin 1797.

STANISŁAW AUGUST DO JANA LUBAŃSKIEGO

AGAD, KorSA 3a, k. 714.

[Petersburg] 21/junii/4 julii 1797.

Mości Księżę Lubański.

Na list W Pana de 16 maji daję respons. Jeżeli zalega W Panu z nieopłaconej pensji lektorskiej podczas Rewolucji 150 #, jako mi piszesz, to W Pan dowód tego

³³ Adresatem *Instruction* był najpewniej Franciszek Ryx, starosta piaseczyński, który zajmował się wypłatą należności ludziom z dworu Stanisława Augusta, pozostałym w Warszawie. W 1797 r. widział się on z królem, widywał się i później (Żywirska, s. 180, 215). Po abdykacji Stanisława Augusta ważne było załatwienie sprawy jego zadłużenia, które było ogromne. Gdy w styczniu 1797 r. zaborcze państwa przejęły częściową ich spłatę, w całości wynosiły 40 milionów zł polskich (Rosja, Austria i Prusy podjęły się spłacić 3/5 całości). Później król zadłużył się jeszcze na 7 milionów zł polskich (Naruszewicz, s. 496). W likwidacji długów starali się pomóc Stanisławowi Augustowi Onufry Kicki i bankier warszawski Meisner, a także bankier Bergien. Król chciał wówczas ukończyć transakcję z dworem pruskim o sprzedaż swego mienia w Warszawie, mebli na Zamku i biblioteki.

ukaz JPanu Kickiemu kon. kor., plenipotentowi memu generalnemu w Warszawie, a on WPanu uczyni satysfakcją. Gdy WPan odjechałeś ode mnie z Grodna w maju w r. 1795 Ja byłem w tej supozycji, że WPan zupełnie wtedy od służby mojej oddaliłeś się, a zatem nie sędzę, abym był winien WPanu pensją od maja 1795 do czerwca terażniejszego roku. Żeś WPan od Komisji Policji O[bojga] N[arodów] już od r. 1792 nie odbierał pensji sekretarza orderu s. Stanisława, to trzeba przypisać powszechnej klęsce całego nieszczęśliwego narodu i do tej pensji regresu ani drogi nie widzę dla WPana. Na czwarte żądanie WPana o gratyfikację, jako w terażniejszej sytuacji mojej nie wypada mi naznaczyć WPanu więcej jak 500 #, na co możesz WPan na fundamencie niniejszego listu mego prosić JPana Kickiego kon. kor. o dokument, z którym WPan będziesz mógł stanąć przed Komisją Warszawską.

Oryginalne dyploma orderu s. Stanisława WPan oddaj JKs. Albertrandemu biskupowi zenopolitańskiemu, który te dyploma złoży w archiwum moim. [...] Jedyny dla WPana sposób w tamtej stronie upatruję w wdzięcznej dla WPana przyjaźni JPana Wojny³⁴, terażniejszego prezesa nobilium w Krakowie, któremu WPan możesz dać wiedzieć, żem Ja WPanu ukazał tę drogę [...]

JAN LUBAŃSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, k. 715.

Z Kazimierza, 13 augusti 1797.

[Lubański podziękował królowi za nadzieję uzyskania zaległej pensji 150 # i gratyfikacji 500 #]. Ta sytuacja z powszechnej całego kraju klęski wynikająca zwracając uwagę moją na straty niezmierne, które WKMość poniosłeś, i mnie każe zapomnieć o utracie pensji sekretarza orderu s. Stanisława [...].

TADEUSZ WITSKI³⁵ DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, AJP 312, s. 24.

2/13 7-bre 1797, z Petersburga.

Relacją ambasady p-a Macartney do Chin³⁶, którą W[asza] K[rólewska] M[ość] mieć chciałeś, jako też i gazety petersburskie, niemieckie posyłam.

³⁴ Franciszek Ksawery Wojna (1750–1813), generał major, wicekomendant Korpusu Kadetów, poseł na Sejm Czteroletni, od 1796 r. prezydent szlachty w Krakowie, od listopada 1797r. wicekanclerz Galicji, pomagał rodakom przekradającym się do Włoch.

³⁵ Tadeusz Witski, pułkownik, po upadku powstania w 1794 r. łącznik króla z kwaterą Suworowa, w Grodnie i w Petersburgu pełnił funkcję marszałka nadwornego.

³⁶ G. Macartney, *An authentic account of an Embassy from the King of Great Britain to the Emperor of China*, vol. 1–2, London 1797 (CBN 102/531),

TADEUSZ WITSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 25.

3/14 7-bra 1797, z Petersburga.

Gazety hamburskie, które mi P. Bergien³⁷ na dniu wczorajszym przysłał pod numerami 138, 139 i 140, przylącam.

T. Witski

TADEUSZ WITSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

Ibidem, s. 26.

5/16 7-bris 1797, w Petersburgu.

Książki zaś do biblioteki p. Antoni Poniatowski odebrał.

STANISŁAW AUGUST DO TADEUSZA WITSKIEGO

Ibidem, s. 5.

[Gatczyn], 6/17 7-bris 1797

Mój Witski [...]. Niech WPanu da JPan Antoni Poniatowski lub JPan Puzyna³⁸ książeczkę drukowaną pod tytułem *Zdanie o królu Stanisławie Auguście* po polsku³⁹, bo się ona znajdować musi albo w bibliotece albo a w szafce w gabinecie moim. [...] Tudzież [przyszlij] gazety berlińskie, hamburskie i angielskie, jeżeli są.

STANISŁAW AUGUST DO TADEUSZA WITSKIEGO

Ibidem, s. 2.

Gaczyn [Gatczyn], 7/18 7-bris 1797.

Pisze do mnie JP Kicki prosząc mię bardzo o przysłanie jemu jednego z tych dwóch egzemplarzy *Konstytucji sejmu grodzieńskiego 1793*, które ja mam, bo żadnego w Warszawie nie masz, a im tego wielce potrzeba do interesów moich w Komisji tamecznej. Więc niech Pan Antoni Poniatowski przerewiduje te obydwa egzemplarze, które są pod jego strażą w bibliotece mojej Pałacu Marmurowego⁴⁰. Niech wynotuje, czego brakuje w egzemplarzu węższym, niech z grubszego przepisze i dołoży do węższego to, czego w węższym nie masz, a potem ten grubszy przeszlemy do Warszawy JPanu Kickiemu. Tylko o to idzie, jaką drogą prędko i bezpiecznie ten grubszy egzemplarz do Warszawy dojdzie. Gdyby Rubinowicz

³⁷ Bergien miał banki w różnych miastach europejskich, zawiadował sumami, jakie Stanisław August dostawał od mocarstw zaborczych.

³⁸ Stanisław Puzyna, sekretarz króla.

³⁹ Zob. 4.2, przyp. 5.

⁴⁰ W Petersburgu, w pałacu Orłowa, zwanym Pałacem Marmurowym, mieszkał Stanisław August ze swoim dworem.

był w Petersburgu⁴¹, to by on znalazł może na to sposób, ale że go nie masz, trzeba będzie podobno wezwać na to rady i pomocy Bergiena. Uczynź WPan o to staranie.

Tom 18 *des Lettres édifiantes* niech odbierze JPan Antoni Poniatowski do biblioteki.

STANISŁAW AUGUST DO TADEUSZA WITSKIEGO

Ibidem, s. 10.

[Gatczyn], 13/24 7-bris 1797.

Friesemu powiedz, że odebrał jego list de 11/22 7-bris i że powtarzam mu wyraźny rozkaz, aby oddał zaraz Ant[oniemu] Pon[iatowskiemu] *Zbiór sejmu grodz[ieńskiego] 1793*, który ma u siebie, a Ant[oni] niech zaraz z niego kompletnie egzemplarz mój zrobi, aby gruby związany mógł przez pierwszą okazję być przesłany K[omisji].

STANISŁAW AUGUST DO TADEUSZA WITSKIEGO

Ibidem, s. 16.

[Gatczyn], 19/30 7-bris 1797.

Te dwie książki, które ja tu łączę, niech będą oddane ks. Jurewiczowi⁴² i P. Ant[oniemu] Poniatowskiemu. [...] List Friesa, tu przyłączony, niech Pan Puzyna włoży do teki Friesa.

STANISŁAW AUGUST DO ONUFREGO KICKIEGO

AGAD, AJP 317, s. 416.

Petersburg, 9/20 octobr 1797.

[...] Przysyłaj mi WPan co prędzej registr rzeczy wszelkich, które do mnie furmani wiozą, ponieważ zawczoraj jeszcze ks[ia]żkę Kurakin, generalny ober-prokurator tutejszy⁴³, powiedział mi, że gdy ja będę registr takowy i tą razą i każdą razą [...] podawał, zawsze te rzeczy będą wolno przechodzić bez cła.

PIUS KICIŃSKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

AGAD, KorSA 3a, k. 637–638.

[List pisany z Warszawy 19 XI 1797. M. in. Kiciński donosi, że urodził mu się syn⁴⁴ i w związku z tym:]

Użycie metrów w Korpusie Kadeckim, Biblioteki Zamkowej W[aszej] K[ró]lewskiej] M[os]ci byłoby mi dla edukacji jego zapewne dozwolone. W dzisiejszych

⁴¹ Józef Rubinowicz, kupiec, główny dostawca dla dworu Stanisława Augusta w Petersburgu (Żywirska, s. 175).

⁴² Tadeusz Jurewicz, ksiądz na petersburskim dworze króla (Żywirska, s. 191).

⁴³ Aleksander Borysowicz Kurakin, wicekanclerz Pawła I, oberprokurator w Petersburgu.

⁴⁴ Bruno Kiciński (1797–1844), poeta, tłumacz, redaktor i wydawca w dobie Królestwa Polskiego, znany z patriotyzmu.

zaś okolicznościach od wszystkiego oddalony i z szkodków огоłocony, choćbym się sam formowania serca i umysłu jego poświęcił, gdzież pomoc i łatwość do tego znajdę? Wiem, żeś Wasza Królewska Mość Bibliotekę swoją Zamkową na sprzedaż całkowicie determinował. Ale nie mógłżebym prosić Waszej Królewskiej Mości o łaskawy udział książek z Biblioteki Łazienieckiej, które by mi do edukacji syna mego w czasie użyteczne być mogły. Dzieła autorów klasycznych, geograficzne, historyczne, wojaże, dykjonarze języków i inne tym podobne znajdują się tam w najlepszych edycjach. Dar ten Waszej Królewskiej Mości w ubogim domku dawnego sługi przypominać będzie potomkom moim, na czym młodość moję strawiłem. Proszę Waszej Królewskiej Mości Pana Mego Miłościwego o rozkaz do JKs. Biskupa Albertrandego w tej mierze, ale tak wyraźny, żeby ten choć dawny mój przyjaciel, znajomy mi jednak z wielorakich czasem szkrupułów swoich, nie uczynił tej łaski W[aszej] K[rólewskiej] M[ości] dla mnie wcale bezskuteczną, lub mało skuteczną.

STANISŁAW AUGUST DO PIUSA KICIŃSKIEGO

Ibidem, k. 639.

[List pisany z Petersburga 20 XI/1 XII 1797 r.]

[Król winszuje Kicińskiemu syna i oświadcza, że Kiciński może pokazać ten list Albertrandiemu] i w nim zalecenie temuż, aby z Biblioteki mojej Łazienkowskiej oddał W[ielmożnemu] Panu takie książki, których WPan sobie życzył jako potrzebne dla edukacji dzieci swoich. Tylko obawiam się, czyli WPan znajdziesz tam jeszcze takie książki, jakich by właśnie potrzeba dla dzieci.

Czart 1180, s. 195.

Rewersy Tadeusza Czackiego

na materiały dotyczące historii Polski, zabrane z kolekcji Stanisława Augusta, 28 i 30 XII 1797⁴⁵.

Niżej podpisany, jako z woli Najjaśniejszego Stanisława Augusta króla polskiego odebrałem przez ręce JW JKs. Albertrandego b[iskupa] z[enopolitańskiego] manuskryptów czyli aktów tomów siedmdziesiąt trzy, różnego rodzaju tek czyli ksiąg pisanych dwadzieścia jeden. Te wzięcie podpisuję przy wyciśnięciu rodowitej pieczęci. Dan w Warszawie, 1797 roku, dnia 28 grudnia. Tadeusz Czacki.

Niżej podpisany wyznaje, jako z woli Najjaśniejszego Króla JMc Stanisława Augusta odebrałem przez ręce JW Księdza Jana Albertrandego biskupa zenopolitańskiego, kawalera orderu ś-o Stanisława, manuskryptów przez ś. p. Naruszewicza biskupa łuckiego zebranych, w których także znajdują się zbiory własną pracą

⁴⁵ Dopiero pod koniec 1797 r. Tadeusz Czacki zrealizował pozwolenie króla z połowy maja tegoż roku na zabranie materiałów dotyczących dziejów Rzeczypospolitej.

i starunkiem JW Księdza biskupa zenopolitańskiego czynione⁴⁶, tek 13, tudzież innych manuskryptów oddzielnych tomów 63, co podpisem ręki własnej i wyścinięciem rodowitej pieczęci stwierdzam. Dan w Warszawie, dnia 30 grudnia 1797 roku. Tadeusz Czacki.

TADEUSZ CZACKI DO STANISŁAWA AUGUSTA

BN 2809, k. 44 [oryginał], 45–46 [odpis].

[Poryck? styczeń—luty 1798]⁴⁷.

Winienem zdać sprawę W[aszej] K[rólewskiej] M[ości] P[anu] M[emu] M[ilościwemu], jak dobroczynnie położonej we mnie ufności odpowiadać staram się. Szczęśliwym się nazwę, jeżeli równie wdzięczność i uszanowanie, które serce Twoje dobrodziejstwu moim poświęca, za hołd miły Tobie N[ajjaśniejszy] Panie weźmiesz. Nie mogłem być prędko w Warszawie do odbierania tych chlubnych dawniej a teraz smutnych pamiątek. Odebrałem zbiory Naruszewicza do 1695 roku i różne zbiory nie dochodzące panowania Augusta II. Już rejestra zaczynają pilnie układać i mniemam, że ta robota będzie dokładną. Dobroczynność WK Mci dozwoliła mi w trzech przedziałach pod tytułem *Rozruchy krajowe, Czynności z Turkami, Czynności z cesarzem* to wziąć do użycia, cokolwiek do panowań Augustów nie ściąga się. Zobaczywszy te zbiory, iż zawierają razem y Augusta II panowanie, nie śmiałem ciekawością nawet patrzenia się, co zawierają, abym tak wspaniałemu Dobroczyńcy, jakim WK Mość dla mnie jesteś, i delikatności mojej nie uchybił. Ośmielony wspaniałą dobrocią WK Mci odważam się jeszcze proźby moje poddać Twojej N[ajjaśniejszy] Panie decyzji.

Te zbiory pod tymi trzema przedziałami mają związek z panowaniem Augusta II, w jednych albowiem tomach są oprawne. Nie wywożąc z Warszawy część do panowań poprzedniczych wypisać zleciłbym, jeżeli WK Mość łaskawie na to pozwolisz, i to niedługo zabawi. Wiem, jak WK Mość pragniesz mieć zbiór dokładnym tego wszystkiego, cokolwiek służy do historii polskiej dwóch Augustów. Widział JP Wolski szambelan u mnie zbiory samych oryginałów⁴⁸, które i zbrodnie wówczas przemagających słabość rządu i projekta panujących w Europie przeciw Polsce zgoła wszystkie ważne przygody wystawują. Pragnę mieć te szczęście dopełnić zbiór kopii, które WK Mość do tego panowania posiada. Niosę tylko proźby, abym w Warszawie acta i zbiory do tego panowania przejrzał, bym to dodał, cokolwiek niedostaje i w tej mierze skrupulatny JKs Albertrandy odda mi świadectwo.

⁴⁶ Chodzi o dokumenty przepisane przez Albertrandiego podczas wyjazdów do Italii i Szwecji.

⁴⁷ Brudnopis listu. Z treści listu wynika, że był pisany po zabranii przyznanych przez Stanisława Augusta materiałów historycznych z Warszawy, tzn. po 30 XII 1797 r.

⁴⁸ Wynika z tego, że Mikołaj Wolski, towarzyszący wiernie Stanisławowi Augustowi od czasu jego wyjazdu do Grodna aż do śmierci, odwiedzał Czackiego w Porycku, gdzie znajdowała się cenna kolekcja oryginalnych dokumentów do dziejów Rzeczypospolitej.

Jest w bibliotece WK Mci dysertacja młodego Teppera *De Polonia Imperio Romano non subiecta*⁴⁹. Nie mogę jej teraz dostać, a właśnie teraz jest mi potrzebna. Odważam się prosić o łaskawy udział tej książki.

Przebac N[ajjaśniejszy] Panie mojej zbytnej ufności. Cele próżb moich znalazły w Twoim wspaniałym dla przyszłych nawet pokoleń sercu pochwałę. Uczyniłeś mnie Dobry Królu dumnym z moich przedsięwzięć. Dokonaj Twe dzieło, a ja [brak końca].

⁴⁹ L. W. Tepper Fergusson, *Poloniam Imperio Romano Germanico nunquam subiectam consensu [...] pro licentia dignitatem doctoralem defendet*, Argentorati 1789 (E 31/99).

5. SPRZEDAŻ BIBLIOTEKI

5.1

AGAD, AJP 511 A/105, s. 27–28.

Je soussigné certifie que l'état des objets confiés par le feu Roi de Pologne¹ à mes soins ou bien à mes surveillances est comme il suit.

I. La bibliothèque du Roi passe m/12 [12 000] volumes. Comme la classe de antiquités est composée de livres fort rares et fort couteux comme aussi la classe d'histoire naturelle, on ne sauroit en fixer la prix, même en égard aux circonstances à moins de ducats 10000

On ne met en ligne de compte ni les armoires, tables, meubles, decorations, ni même la bibliothèque de Łazienki. La collection de cartes géographiques etc. a été redemandée par le Roi et envoyée à Grodno. Il est à supporter qu' elle l'a suivi à Petersbourg².

II. Le catalogue du cabinet de médailles est imprimé³. Ce cabinet ne sauroit être évalué à moins de 8000 # — ci 8000

III. Les bustes de bronze et de marbre, tant anciens, que copiés d'après l'antique, les idoles, les urnes, les inscriptions sepulchrales et autres, les vases etrusques, les utensiles de toute espece des anciens, les lampes sepulchrales etc. peuvent être évalués à # 500

Le Roi aiant redemandé ses pierres gravées tant montées que non montées, elles Lui ont été renvoyées et L'ont certainement suivi à Petersbourg, puisque Mr Walicki⁴ les a presque toutes acquises après le décès du Roi.

¹ Stanisław August Poniatowski zmarł 12 II 1798 r. w Petersburgu.

² W 1796 r. Albertrandi wysłał królowi do Grodna mapy zapakowane w 12 wielkich kartonach i 1 małym (list króla z 9 VIII 1796, by Albertrandi wysłał mapy i plany — AGAD, KorSA 4, k. 179; Albertrandi, *Nota sur l'envoi de cartes géographiques — ibidem*, k. 129).

³ Katalog zbioru monet i medali Stanisława Augusta opracował J. Ch. Albertrandi i wydał w Warszawie w 1799 r. pt. *Musaei nummorum ex remotiore antiquitate superstitem quod venale prostat Varsaviae compendiaris descriptio...* (E 12/96).

⁴ Michał Walicki (1746–1828, nazwisko sobie kupił, wcześniej nazywał się Mickiewicz), majątku dorobił się grą w karty, zbierał dzieła sztuki, w l. 1798–1800 przebywał w Petersburgu. Później zbiory swoje ofiarował Uniwersytetowi w Wilnie.

IV. Les manuscrits qui restent ne sont pas un objet fort considérable, mais si ceux que le Roi a prêté à Mr Czacki⁵ reviennent on pourra évaluer cet article à 2000 # et il en a certainement couté bien plus ci 2000

V. Je ne saurais donner une estimation tant soit peu approchante du vrai des instrumens de physique et de mathématique, dont on avoit embarassé la bibliothèque faute la place ailleurs et qui encore à présent sont où je les ai trouvé jetté plutôt que déposé à la bibliothèque. Il a plus pareillement du Roi d'en retirer par soi même une grande partie sans m'en faire rien savoir pour l'usage du Corps des Cadets. En dernier lieu pendant l'hyver de 1795 une partie de ces instrumens étant dans la chambre voutée au dessous de la bibliothèque, des voleurs ont trouvé le moyen de s'y introduire malgré la sentinelle russe qui étoit dans le voisinage et en ont enlevé tout ce qui par son éclat leur paroissoit de valeur, quoiqu'en effet ce ne fut que du laiton doré, ce qui a fait parmi ces instrumens beaucoup de dégât.

VI. Les estampes sont contenues dans plusieurs centaines de porte-feuilles en guise de livres et un nombre très grand cartons. Cette collection est des plus considérables et très riche en estampes angloises. Je n'ai point assez de connoissance de cet objet pour en fixer la juste valeur. Le catalogue en paroitra incessamment et en attendant, je crois, sur ce que le Roi disoit y avoir dépensé 100 000 #, pouvoir les reduire au quart de cette valeur 25000
De l'autre coté 20500

Total 40500

Telle est mon opinion [...]
Varsovie, ce 4 9-bre 1799.

Jean Baptiste Albertrandi

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO KS. JÓZEFA PONIATOWSKIEGO

Ibidem, s. 29–31.

Altesse!

Je serois infiniment affligé que Votre Altess attribuat à d'autres raisons, qu'à des occupations pressantes et indispensables le retard de ma réponse à Sa lettre du 27 novembre⁶. Rien de plus juste, que ce qui eu forme l'objet, et en même tems rien de plus conforme aux desirs formés depuis longtems par moi d'être enfin délivré un jour d'un phantôme d'emploi, qui traine après soi une responsabilité désagréable. Comme ce que Votre Altesse demande, a été déjà, en grande partie, mis en exécution dès l'année 1793, ce qui reste à remplir de cette tâche, ou bien à ajouter à ces anciens rapports, sera bientôt fini, de manière à ne rien laisser à désirer, par rapport aux éclaircissemens et aux détailles, que Votre Altesse demande, y aiant certainement le droit le plus légitime. Cependant, en attendant, que j'aie mis la der-

⁵ Albertrandi miał na myśli materiały do dziejów Polski, które na polecenie Stanisława Augusta wydał Tadeuszowi Czackiemu przy końcu 1797 r.

⁶ Brak listu ks. Józefa z 27 XI 1800 r.

nière main à cet ouvrage, je crois le devoir faire précéder de cette lettre tant pour témoigner, avec quelle promptitude je désire me conformer à ses volontés, que pour Lui donner quelques indications, sur des objets intéressans, qu'il me paroît, même par Sa lettre, ne Lui avoir pas été suffisamment connus. Tels sont les articles suivans :

1-mo. Le Roi, maître absolu de ce qui Lui appartenoit, m'a redemandé tout son recueil de cartes géographiques, du recueil composé de 12 à 14 immenses cartons, tout cela Lui a été envoyé pendant son dernier séjour à Grodno. J'ignore quelle en a été ensuite la destination. Apparemment que quelqu'un en aura eu la garde, tant à Grodno qu'à Petersbourg. Surquoi il sera aisé à Votre Altesse de prendre les informations nécessaires, ou Elle le jugera le plus convenable. De cette collection, il ne me reste qu'une très grande mappe-monde, qui même n'en faisoit pas partie, aiant toujours été dans le cabinet du Roi. Les recueils de cartes géographiques en forme d'atlas restés à la bibliothèque, à laquelle ils étoient incorporés, antérieurement à l'époque, où la collection de cartes détachées, qui fait l'objet de cet article, a passé des mains de Mr Friese⁷ à mon inspection.

2-do. Les pierres montées du Roi, desquelles étoit formé son baguier, composé de quelques centaines de pièces, après avoir passé une dizaine de fois, du cabinet du Roi à ma garde, et de chez moi au cabinet, a été finalement envoyé à Grodno, le Roi l'ayant demandé d'où il n'est plus revenu. Je ne puis douter, qu'à la mort du Roi, ce baguier ne se soit trouvé à Petersbourg, puis qu'il a été vendu. Mr Wallicki, qui seul, ou en société l'a acheté à Petersbourg, et actuellement se trouve à Varsovie, pourra donner les meilleurs renseignemens relativement à cet objet. Quant aux pierres non montées, il y a en a à la vérité plusieurs, mais comme ces sont de pierres de peu de valeur, et presque de rebut, on n'en peut marquer que le nombre, le prix ne méritant aucune considération.

3-tio. Je n'ai jamais été chargé de l'inspection ou de la garde des instrumens de mathématique. Cette collection ne m'est connue, que parceque antérieurement au mois de novembre 1790, c'est à dire à l'époque où de retour de Suède j'ai commencé à exercer l'emploi de bibliothécaire, cette collection a été entassé dans le plus grand désordre, dans quelques armoires de la bibliothèque. Cette collection venué en grande partie du P. Łuskina, en échange du privilège des gazettes⁸, méritoit un meilleur sort. J'ignore s'il en a jamais été fait un inventaire, je ne sçai pas même, qui en a été véritablement l'inspecteur, quoiqu'il y ait quelque apparence que c'étoit l'abbé Lubański⁹. J'ai remarqué que le Roi Lui même en personne, s'étant fait ouvrir ces armoires, en a tiré nombre de pièces pour l'usage des cadets, il n'est pas arrivé à ma connoissance, qu'il en ait fait dresser le catalogue. Comme par le placement d'une partie de ces instrumens, la suite des armoires de la bibliothèque venoit à être interrompue, et l'arrangement des livres gêné, il a plus au Roi d'ordonner, que cette armoire en fût débarrassé, et les instrumens qu'elle contenoit, dé-

⁷ Christian Wilhelm Friese.

⁸ Stefan Łuskina, eks-jezuita, za przywilej na wydawanie „Gazety Warszawskiej” ofiarował królowi własny zbiór instrumentów fizyczno-matematycznych.

⁹ Jan Lubański.

posés dans une chambre voutée, au dessous de la bibliothèque. C'est là que pendant l'hyver de 1795 on est entré de nuit, et qu'on a élevé tout ce qui étoit doré, ou que l'éclat du laiton a fait prendre pour de l'or, ou détachant, ou rompant tout ce qui en avoit l'apparence; c'est ainsi que furent enlevés ou détruits plusieurs modèles et différentes machines de physique expérimentale, mécanique etc. Je n'ai pas négligé de faire dans le tems les plus exactes perquisitions, en m'adressant même pour cet effet, au gouverneur, le général de Buxhoevden¹⁰, mais elles ont été inutiles. Il y a grande apparence, que ce vol a été fait par des Russes, qui peut-être s'étendoient avec la sentinelle, posée à peu distance de la bibliothèque. La serrure a été cependant ouverte, et non pas forcée. Le reste de ces instrumens est encore comme ci-devant entassé dans une armoire, et ceux qui ont échappé au voleur, comme aussi les débris de ceux, qui ont été inutilés, s'y trouvent également, depuis que la chambre de dessous la bibliothèque a changé de destination.

4-to. Quoique le catalogue imprimé des médailles, en présente un état exact, j'aurai cependant lieu d'en donner quelques rapports plus détaillés dans le compte rendu que j'en prépare. Cependant il faut que j'avertisse ici d'une chose. C'est que Votre Altesse aiant après la mort du Roi donné commission à deux personnes de peser les médailles d'or et d'argent, elles ont en s'acquittant de cet emploi, tellement dérangé l'ordre de ces médailles, qu'il faudra au moins, deux mois de travail assidus pour une personne bien entendué, pour rétablir l'ordre entièrement bouleversé, ordre cependant indispensablement nécessaire pour les mettre sous les yeux de quelque amateur, qui songeroit à en faire l'acquisition.

Voilà ce que j'avois à représenter à Votre Altesse comme un préliminaire à l'exécution de la juste demande qu'Elle me fait. Je désirerois encore, qu'Elle voulu bien me déléguer une heure pour avoir l'honneur de Lui expliquer, en présence de Mr le Vicomte Delponte¹¹, quelques autres points qui ont rapport à ce qu'on attend de moi.

Je suis avec les sentimens du plus profond respect de Votre Altesse Votre très humble et très obeissant serviteur

J. B. Albertrandi, évêque de Zenopolis

Varsovie, ce 10 décembre 1800.

JAN CHRZCICIEL ALBERTRANDI DO N.

Krak. PAN 1, k. 89--90.

[Po 1798 a przed 11 VII 1803, Warszawa¹²].

Je m'empresse de satisfaire aux ordres de V[otre] Exc[ellence] en mettant sous ses yeux un aperçu de l'état actuel de la bibliothèque appartenante au feu Roi

¹⁰ Fiodor Fiodorowicz Buxhoevden, generał rosyjski, komendant Warszawy po upadku insurekcji w 1794 r.

¹¹ Wiktor de Marquez Delpon, plenipotent ks. Józefa Poniatowskiego przy sprzedaży biblioteki Stanisława Augusta.

¹² Nie udało się ustalić adresata listu, zachowanego w brudnopisie. List był pisany po śmierci króla, a przed zawarciem umowy z T. Czackim w sprawie sprzedaży zbiorów królewskich na Zamku Warszawskim.

de Pologne et en lui faisant part des autres connoissances que je puis avoir de cet objet, en La priant de ne pas trouver mauvais, si je m'abstient de répondre avec précision sur les articles sur lesquels je n'ai que de notices trop vagues pour pouvoir répondre avec quelque assurance.

Ad primum. La bibliothèque du feu Roi est composée d'environ 15 mille volumes de tous formats. On y trouve des livres de toutes les langues, cependant les livres écrits en langue allemande sont proportion gardée en moindre nombre que les autres. Les livres polonois ou écrits par des Polonois ne forment guère que la douzième ou quatorzième partie de cette bibliothèque. Quant au format, les livres in folio seuls forment quart de la bibliothèque. Les in 4-to surpassent en nombre le quart, le reste est composé de livres de moindre format.

Ad secundum. Comme l'intention du feu Roi étoit de rendre cette bibliothèque publique¹³, le catalogue en a été fait de manière, qu'il comprend non seulement les livres, mais encore le contenu des livres, lorsque ils renferment divers ouvrages, surtout, si ces ouvrages n'ont pas entre eux une liaison nécessaire. De là vient que le catalogue tout écrit de ma main contient onze volumes in 4-to. A cela il faut encore ajouter, que ne prévoyant pas la catastrophe qui devoit arriver à cette bibliothèque, j'ai inseré dans mon catalogue, du moins dans la classe de théologie, celle du droit canon, de l'histoire ecclesiastiques et des anciens auteurs classiques nombre de livres, dont j'étois intentionné d'enrichir cette bibliothèque, non seulement aux fraix du propriétaire, mais encore pour concourir de ma part à ce qui pouvoit contribuer à l'utilité publique. Si V[otre] Exc[ellence] souhaite de voir ce catalogue, je le lui ferai tenir en attendant l'honneur de Lui envoyer:

1-mo. Un plan général qui a été suivi dans l'arrangement de cette bibliothèque et qui par consequent en peut donner une juste idée.

2-do. Une liste particulières des ouvrages les plus dignes de considération qui se trouvent dans cette bibliothèque.

Ad 3-tium. Il est bien difficile dans les circonstances actuelles de hazarder une estimation de cette bibliothèque. Il y eut un tems, ou croyois pouvoir estimer au delà de six mille. Mais depuis que j'ai vu vendre presque pour rien les bibliothèques des comtes Działyński¹⁴ et Ogiński¹⁵, je me vois contraint de rabattre beaucoup du prix que je lui assignois dans des circonstances plus favorables. Au reste Mr Guillaume Théophile Korn, libraire à Breslau, pourra bien mieux que moi fixer le prix de cette bibliothèque, puisqu'il la connoit très bien et qu'il a même entre les mains une copie exacte du catalogue, dont je tiens l'original.

¹³ Twierdzenie Albertrandiego o zamiarze Stanisława Augusta przekazania biblioteki publiczności dowodzi, że król o tym myślał nie tylko za czasów nadzoru nad biblioteką Reverdila, lecz także w okresie Albertrandiego.

¹⁴ Zapewne chodzi o zbiory Ignacego Franciszka Adama Działyńskiego (1751–1797), który w czasie Sejmu Czteroletniego mieszkał w Warszawie, a zmarł po wyjściu z rosyjskiej niewoli.

¹⁵ Być może chodzi o Michała Kazimierza Ogińskiego (1730–1800), hetmana wielkiego litewskiego, który miał wielkie długi, a ostatnie lata życia spędził w Warszawie i podwarszawskiej posiadłości Helenów.

Ad 4-tum. Cette bibliothèque est toujours au même endroit, qu'elle occupoit du vivant du Roi Stanislas Auguste et lorsqu'il faisoit sa résidence dans le Château. Quant à la propriété du bâtiment qu'elle occupe, je n'ai que de connoissances très confuses appuyées sur des oui-dire, que je n'ai eu ni le tems ni le besoin d'approfondir. Les titres des possessions s'il y avoit quelque controverse devroient se trouver, chez les possesseurs et dans les greffes public. Mr Kicki pourroit bien donner sur cela quelques renseignements.

Ad 5-tum. Le prince Joseph Poniatowski se portant pour héritier universel, des propriétés et possessions individuelles du feu Roi, j'ai si peu de liaison avec lui, que ne l'ayant vu que trois fois depuis la mort du Roi et cela presque par hasard, je n'ai jamais été à même de le sonder sur cet article. Du vivant du feu Roi, Korn ci dessus indiqué, avoit eu quelque idée d'en faire l'acquisition, et je crois même qu'il avoit avancé un offre. Mais Stanislas Auguste dans l'idée de vendre toutes les propriétés au roi notre souverain a rompu cette négociation. Dans ces derniers tems Mrs Czacki, Stanislas Potocki¹⁶ etc. ont aussi en quelque envie d'en faire l'acquisition et de se la partager entre eux, mais les ventes coup sur des bibliothèques Działyński, Ogiński et autres leur a fait changer d'avis, aiant eu l'occasion de faire de grandes acquisitions qui rendoit celle de la bibliothèque du Roi superflué ou embarrassante.

J'ai l'honneur d'être [...]

¹⁶ Stanisław Kostka Potocki (1755–1821), jeden z organizatorów Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, późniejszy prezes Izby Edukacyjnej i minister oświecenia, właściciel dużej biblioteki w Wilanowie.

5.2

ERNEST SARTORIUS DE SCHWANENFELD DO KS. STANISŁAWA PONIATOWSKIEGO¹
AGAD, AJP 511, s. 32–33.

Monseigneur.

Votre Altesse voudra bien reconnaître dans la convention faite par Mr Badeni² et moi, que nous n'avons pas perdu de vue Votre sûreté Monseigneur, non plus que Votre intention généralité de faciliter à Votre Cousin l'addition de l'héredité:

¹ Brak podpisu pod listem. Porównanie tego listu z listem Sartoriusa de Schwanenfeld z 11 V 1804 r., znajdującym się w tym samym zbiorze dokumentów na s. 36, wskazuje, że jest to pismo tej samej ręki. Ernest Sartorius de Schwanenfeld, dawny dostawca drewna dla Zamku Warszawskiego, następnie komisarz generalny poczt koronnych i litewskich, nobilitowany w 1790 r. (Naruszewicz, s. 382–383), pozostawał później na usługach ks. Józefa Poniatowskiego. Adresat listu nie jest również podany. Z treści listu „de faciliter à Votre Cousin l'addition de l'héredité” wynika, że list był pisany do bliskiego krewnego księcia Józefa. W tym czasie już nie żył żaden z braci króla. Opóć księcia Józefa był jeszcze tylko książę Stanisław (1754–1833), syn Kazimierza. Zapewne on jest też adresatem tego listu. W *Polskim słowniku biograficznym* J. Michalski podaje: „Po śmierci Stanisława Augusta nie przyjął udziału w spadku, a wystąpił jako wierzyciel masy spadkowej na sumę 100 000 dukatów” (1983, t. 27, s. 485).

² Marcin Badeni, zob. 3.17, przyp. 351.

aussi se met tout de bon en mesure de remplir l'engagement. L'absence du général Kamieniecki³ et une réponse que Mr le grand écuyer Kicki⁴ tard encore à donner furent les seules roches de la négociation. J'ose pour mon particulier en rendre compte à Votre Altesse pour renouveler en même tems l'hommage.

Varsovie, ce 27 mai 1801.

[Ernest Sartorius de Schwanenfeld]

KŁOSSOWSKI⁵ DO STANISŁAWA PĘCZKOWSKIEGO⁶

Ibidem, s. 38—39.

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Administracja wchodząca w układ z JW. Czackim, starostą nowogrodzkim, o instrumenta odebrane od JW. ks. Bystrzyckiego⁷, oddała na ręce tegoż JW. starosty katalog końcem wyegzaminowania tych rzeczy dla układu, który ma nastąpić.

Z[a]łchodził dziś o 12 godzinie rzeczony JW. starosta z JMci p. Kortum⁸ i innymi ichmościami oglądać też instrumenta i na te następujące uczynili obserwacje z prośbą odpowiedzi na one:

- 1°. Czy tu wszystkie instrumenta z obserwatorium niegdyś królewskiego znajdują się.
- 2°. Że na mocy katalogu te dwa pierwsze kwadransy astronomiczne roboty Ramsdena wcale się nie mają znajdować.
- 3°. Ażeby JW. Bystrzycki przedstawił dowody, na mocy których zatrzymane są niektóre instrumenta przez niego czyli przez inne osoby.

Z zlecenia W. Delpona⁹ mam honor upraszać WW. P. Dobrodzieja jako odbierającego i lepiej znającego te rzeczy, [abyś] chciał być łaskaw i pomówić z JW. ks. Bystrzyckim, właśnie teraz w Warszawie znajdującym się, ażeby chciał zaspokoić uczynione kwestie JW. starosty nowogrodzkiego.

Do nóg upadam — Kłossoski

[Warszawa], d. 29 junii 1803.

JOWIN FRYDERYK BYSTRZYCKI DO STANISŁAWA PĘCZKOWSKIEGO

Ibidem, s. 41—43.

[Warszawa], d. 1 julii [1] 803

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Na list w. Kłossoskiego d. 29 junii a. c. do JM. P[ana] D[obrodzieja] pisany a mnie komunikowany stosownie do zapytań mam honor krótko odpowiedzieć.

³ Ludwik Kamieniecki (1758—1816), pułkownik w czasie insurekcji 1794 r., przyjaciel ks. Józefa Poniatowskiego.

⁴ Onufry Kicki.

⁵ Kłossowski (Kłossoski), plenipotent ks. Józefa.

⁶ Stanisław Pęczkowski, zob. 3.17, przyp. 269.

⁷ Jowin Fryderyk Bystrzycki, zob. 2.14, przyp. 5.

⁸ Karol Ludwik Kortum, niegdyś konsyliarz Stanisława Augusta, w okresie okupacji pruskiej opracował w Warszawie porównanie nowych miar i wag z dawnymi.

⁹ Plenipotent ks. Józefa.

Quod primum: Wszystkie instrumenta z obserwatorium zamkowego Króla, prócz tych co Król komu dawał, złożone zostały w Kameronie JKMci. Quod ad secundum: Z kwadransów Ramsdena dwóch, jeden oddany, a drugi został darowany od Króla. Quod tertium: Przy składaniu instrumentów astronomicznych w Kameronie okazane były dowody na piśmie ręką król[ewską] samemu JMM. Panu Dobr[odziejowi], które i komu Król J[ego] M[os]ć darował i dlatego z zlecenia JW. Koniuszego koronnego zakwitowałeś mię MM. Pan Dobr[odziej] w następującej osnowie:

„Podług wyraźnego zlecenia JW. Kickiego, koniuszego koronnego, plenipotentia umocowanego od ś. p. Najjaśniejszego Króla Stanisława Augusta, odebrałem instrumenta astronomiczne z obserwatorium wszystkie w całości wedle rejestru niniejszego od Imci ks. Bystrzyckiego, okrom tych, które Król Imć za życia komu darował i na to były składane dowody z podpisem ręki królewsk[iej], z których to odebranych instrumentów astronomicznych na mocy mi danej od JW. Kickiego, koniuszego koronnego, plenipotencji Imć ks. Bystrzyckiego, przeszłego astronoma królewskiego, kwituję, i na dowód tego ręką własną podpisuję. Dat. 22 marca 1798 r-u, w Warszawie w Kameronie królewskiej”.

Do złożenia instrumentów astronomicznych w Kameronie stąd miałem największe powody, iż obowiązałem się, aby pod niebytność moją w Warszawie kto obserwatorium nie skradł tak, jak się zdarzyło r[ok]u 1795, iż warta moskiewska strzegąc biblioteki król[ewskiej] skradła najpiękniejsze maszyny mechaniczne połączone też biblioteki; dlatego pisałem do Króla Imci upraszając jak najusilniej, aby Król IMci pozwolił mi zdać instrumenta astronomiczne, jakoż odebrałem list pozwalający i 22 marca 1798 r. zdałem wszystkie instrumenta WWM. Panu Dobrodz[iejowi] za jego rewersem, lubo mi wszyscy zaraz przyganiłi, że sam upraszałem oddanie instrumentów, a nie poczekał i nie zatrzymał onych dla łatwiejszego odebrania pensji zaległej i gratyfikacji za usługi 25-letnie.

Na koniec polecam mię szacownej przyjaźni i statecznej łasce Pańskiej, zostając z powinnyim zawsze szacunkiem JWW. Pana Dobrodz[iej]a najniższy sługa
ks. Jowin Fryderyk Bystrzycki, kan[onik] warsz[awski] mp.

Ibidem, s. 44.

[Adres na powyższym liście:]

Wielmożnemu Imć Panu Stanisławowi Pączkowskiemu, sekretarzowi Kamery, J[ego] M[os]ci Panu i Dobrodz[iejowi], oddać należy.

Ibidem, s. 34.

J'ai passé un arrangement avec Mr le vicomte Delpont, plenipotentiaire de S. A. Mr le p[rin]ce Joseph Poniatowski, pour les objets suivant:

1°. Toute la bibliothèque qui contient livres imprimés rares et manuscrits bien entendu, que les estampes qui se trouvent dans le cabinet.

2°. Instrumens astronomiques, physiques, mathématiques, globes, système de Copernic etc.

3°. Médailles avec tous les armoires qui sont dans le cabinet.

4°. Antiquités et tous les objets de telle nature que ce voit, qui sont dans le gabinet.

5°. Collection minéralogiques ou plutôt les droits de la masse sur les débris du cabinet qui est au Château.

Pour tous ces objets énonces:

1°. La masse du feu Roi aura 14 000 (ce dis quatorze mille) ducats en or ou valeur de 19 florins monn. cour. l'option de paiement avec une ou avec l'autre sorte de monnaie m'appartient.

2°. Mgr l'évêque Albertrandi pour toutes les prétensions qu'il a, et pour les livres, qu'il rendra, aura mille ducats¹⁰.

Comme cet arrangement est fait pour la conquête du fond de l'Instruction Publique en Russie¹¹. Je me reserve l'assentiment nécessaire.

Varsovie, ce 11 de juillet 1803.

comte Czacki

Ibidem, s. 35.

Arrangement entre M. le comte Czacki au nom de l'Instruction Publique en Russie à M. le vicomte Delpon au nom de S. A. le p. J. Poniatowski.

Au moment ou Monsieur le comte Czacki me sera passer à Varsovie pour le compte de Sa Majesté l'Empereur de toutes Russies la somme de quatorze mille ducats en or, ou leur valeur en monnaie courante de Prusse le ducat à dix neuf florins, et une quittance pour mille ducats de Mgr l'évêque Albertrandi pour solde de toutes ses prétentions pour assérages de sa pension et son travail à la bibliothèque, aux médailles et aux estampes etc. bien entendu que celui ci rendra au comte Czacki tous les objets qui appartenaient à la bibliothèque de Sa Majesté Polonaise — moyennant quoi on lui remettra ou à telle personne qui sera autorisée par lui ou par le gouvernement Russie: 1° tous les livres qui composent actuellement la bibliothèque du feu Roi Stanislas Auguste, y compris ceux que Mgr l'évêque Albertrandi s'est engagé de rendre, 2° les globes, tous les instrumens de physique et de mathématique, 3° l'observatoire astronomique dans son état actuel avec les caisses que s'y trouvent, 4° tout les médailles d'après son inventaire, ainsi que les objets qui

¹⁰ Według umowy sprzedawano: książki, rękopisy, kolekcję rysunków i sztychów, instrumenty astronomiczne, fizyczne i matematyczne, zbiór starożytności i mineralów, które jeszcze w tym czasie znajdowały się na Zamku Warszawskim. Jako ekwiwalent zobowiązano się wpłacić na konto masy spadkowej po zmarłym królu 14 000 dukatów i dla Jana Chrzciciela Albertrandiego 1000 dukatów jako ekwiwalent za zaległą mu pensję oraz za książki stanowiące jego własność, lecz włączone do biblioteki królewskiej.

¹¹ Zdanie to świadczy, że Czacki zawierając umowę 11 VII 1803 r. miał już zamiar nabyte zbiory oddać na użytek szkół na południowo-wschodnich kresach byłej Rzeczypospolitej.

y appartiennent sans être registres, toutes les urnes, bustes et autres petits objets qui se trouvent dans le même cabinet, les meubles exceptés.

Je me réserve au nom de Monsieur le prince Joseph Poniatowski l'approbation de la Régence de Varsovie. Cet arrangement ne peut avoir de valeur qu' autant quelle le confirmera.

Fait à Varsovie, le 12 juillet 1803.

Au nom de S. A. M. le prince Joseph Poniatowski
le vic[om]te de Delpen

Ibidem, s. 78—79.

Monsieur l'évêque Albertrandi dans son rapport remis au mois avril 1793 sur la situation de la bibliothèque il avoit indiqué que :

I. La dite bibliothèque doit composée de 12 510 volumes, ajoutant les duplicats, les volumes prêtés, dispersés et difficiles pour les avoir en retour la somme des volumes montera facilement à 13 000. Sans compte ceux à Łazienki et à Kozielnice, dont les volumes peuvent monter au dessus de 3000. Les dits 12 510 volumes consistent : en 1760 volumes in folio, en 2670 volumes in quarto, en 8080 volumes in minori forma.

II. La dite bibliothèque au Château contient des manuscrits attachés à la dite bibliothèque ainsi que ceux de l'évêque de Łuck Naruszewicz en quelques centaines de volumes.

III. Elle contient une grande collection des cartes géographiques, des plans, qui étaient remises dans la bibliothèque avant départ du Roi pour Grodno. Les dites cartes et plans sont conservées dans leurs cahiers aient un catalogue séparé dressé par Friese.

IV. Ils y trouvent les instrumens physiques et mathématiques déposés à l'endroit ou se trouvoient les manuscrits sans les catalogues et sans aucune description. Mrs l'abbés Bystrzycki ou Lubański pourront en donner une explication requise.

Ibidem, s. 80.

La bibliothèque d'après feu Roi Stanislas Auguste contient :

12 500 volumes et au dessus des livres rares et couteux,

des médailles distribuées,

des pierres graves montés et non montés,

des différentes antiquités,

des bustes, figures, des urnes etc.,

des instrumens mathématiques,

des cartes géographiques,

des manuscrtis,

des estampes.

Ibidem, s. 54–56.

**Bericht über den Zustand der Bibliothek,
der Medaillen, Busten und Figuren von Marmor,
über physischen, mathematischen und astronomischen Instrumenten
sowie über die mineralogische Collection.**

1. Zu Betrag der Bibliothek diese besteht aus über 12 000 Volum., wozu der Bischof Herr Albertrandi einen in 10 Volumina gros Folio eingetheilten Invetarium eigen händig verfertigt habe.

2. Was die Medaillen anbelangt so wurden solche unter 31 May 1799 durch die ehemalige Münz Beamten den Herr v. Stockmann und Herr Caissier¹² besichtigt die Goldenen und Silbernen choisirt gewogen worden der innere Werth von beyden Gattungen (die Putzernen Bleyernen nicht inbegriffen) hat betragen nach folgenden Berechnung die Golden zusammen haben aus gemacht 15 Mf. 9 1/4 Loth Colnisch nach feinen Marck berechnet 14 Mf.

4 Loth a # 63	– # 899, f 9
Von Silbernen haben	1454 3. 10
	# 2353 f 12. 10

3. Von marmornen Busten, Figuren uns anderen Sachen, welche beyder Ablieferung der Bücher mit verabfolgt, werden solche betragend folgt hier beygehend eine Specialisation.

4. Die physicalische und mathematische Instrumenten sind nach dem Anzeige des Bischofs Herr Albertrandi incomplet [...] und in einem Schrank deponirt und kann alle Tage besichtigt worden.

5. Die astronomische Instrumenten hat der Herr Bystrzycki aus dem Observatorio nach der ehemalihen Cassa transportiren lassen, der Verzeichniss aber davon mit der Unterschrift des Hoch. Szel. Königs zurückbehalten, vorgebind einige von diesen Instrumenten zurückbehalten zu haben und zwar auf den Grund einiger Dispositiones von dem Hoch. Szel. Könige der besagte Herr Bystrzycki in Originali zu presentiren bereitet ist. Die verabfolgten Instrumenten können in dem sogenannten Hryniewiczzschen Hause gesehen werden.

6. Eine mineralogische Collection ist in einem Zimmer im Schlosse deponirt. Die Rechte, welche die Erbschafts-Masse zu dieser Collection eventualiter haben kann, sind mit dem Verkauf der Bibliothek vergeben werden indessen. Ein gewisser Herr Okraszewski macht darauf Ansprüche vergebend, die besagte Collection vom Konige als ein Geschenk bekommen zu haben¹³ worüber er sich legitimiren muss, indessen ist gantze Collection auf # 200 abgeschätzt worden.

D. 21 Julii 1803, [Warszawa].

[Ten sam tekst „Bericht” z małymi odmianami powtórzony na s. 57–59.]

¹² Von Stockmann i Caissier, to dwaj urzędnicy pracujący w mennicy warszawskiej, zorganizowanej przez Stanisława Augusta.

¹³ Stanisław Samuel Okraszewski (około 1744–około 1824), chemik, od 1779 r. był zatrudniony w kolekcji minerałów Stanisława Augusta. W *Polskim słowniku biograficznym* K. Sarniecki informuje, że po wyjeździe króla z Warszawy przesłał on do Grodna inwentarz zbioru minerałów, prosząc, by Stanisław August przekazał mu ten zbiór za zaległe pobory. Prośba ta nie została jednak uwzględniona przez króla (1978, t. 23, s. 705).

JOWIN FRYDERYK BYSTRZYCKI DO KŁOSSOWSKIEGO

Ibidem, s. 60.

D. 23 Julii 1803, w Warszawie

Wielmożny M[oś]ci Dobrodzieju.

Przy oświadczeniu mego uszanowania WM. Panu Dobrodziejowi upraszam łaski Jego, abyś raczył dziś w pół do trzeciej pofatygować się do mnie, gdyż ja dla słabości mojej nie mogę być u Niego. Stoję na Kanoniach w kamiennicy swojej, na pierwszym piętrze sub nro 78.

Na koniec upadam do nóg

ks. Jowin Fryderyk Bończa Bystrzycki,
kan. warsz.

[Na s. 61:] Wielmożny Imć Pan Kłossowski, sekretarz Kamery Imć Dobrodziej.

WIKTOR DE MARQUEZ DELPON DO STANISŁAWA PONIATOWSKIEGO¹⁴*Ibidem*, s. 45.

Comme selon toutes apparences M. le comte Czacki n'est pas disposé à tenir arrangement qu'il a fait avec moi touchant la bibliothèque et les medailles¹⁵. J'ai l'honneur de Vous prévenir que Votre Excellence fairait prudemment de liquider à tems par devant la Régence ses prétentions contre la masse du feu Roi de Pologne. Cette précaution est si indispensablement nécessaire à Vos intérêts que je me serais cru obligé d'en avertir V[otre] E[xcellence] quand même je n'aurais pas été chargé de la faire en qualité de propriétaire de Mr le p[rin]ce Joseph.

Agréez je Vous prie Mgr assurance des sentimens distingués de Votre très humble et ob[ei]ssant — V[icomte de Delpon]

Varsovie, le 27 janvier 1804.

Copie à Mr l'évêque Albertrandi.

ERNEST SARTORIUS DE SCHWANENFELD DO KS. JÓZEFA PONIATOWSKIEGO

Ibidem, s. 36.

Votre Altesse.

Me pardonnera, que ne pouvant Lui rendre mes devoirs en personne, je Lui présente ci-joint la dernière lettre du Vicomte avec ma réponse¹⁶. Daignez Vous

¹⁴ Korespondent podpisał się jedynie inicjałem „V”. Porównanie charakteru pisma tego listu z pismem Vicomte Delpona w umowie zawartej z T. Czackim 12 VII 1803 r. wskazuje, że on, jako plenipotent księcia Józefa, był nadawcą. Treść listu wskazuje znowu adresata, ks. Stanisława Poniatowskiego, który jako najbliższy krewny księcia Józefa powinien był się zrzec prentensji do spadku po Stanisławie Augustie, aby móc załatwić skomplikowane sprawy masy spadkowej po zmarłym królu. Por. też list Sartoriusa de Schwanenfeld do S. Poniatowskiego w tej samej sprawie z 27 V 1801 r.

¹⁵ Chodzi o umowę dotyczącą sprzedaży biblioteki i innych zbiorów, którą T. Czacki podpisał 11 VII 1803, a Delpon, pełnomocnik księcia Józefa, 12 VII 1803 r.

¹⁶ Brak listu Delpona i odpowiedzi na ten list Sartoriusa.

rappeler Mon Prince, que ni l'une ni l'autre n'est pas écrite pour passer sous nos yeux, le style confidentiel ne pèse pas les mots. Il importe cependant au bien de Votre service, que Votre Altesse soit informée au juste des inquiétudes de son plénipotentiaire afin d'employer les moyens les plus propres à le tranquilliser.

Lundi, 11 mai 1804.

Sartorius de Schwanenfeld

KS. JÓZEF PONIATOWSKI DO TADEUSZA CZACKIEGO

Ibidem, s. 47.

A S. E. le comte Czacki, chevalier de l'ordre de l'Aigle Blanc.

L'impatience des créanciers de la Masse Royale m'oblige Mr le Comte à Vous rappeler les engagements que Vous avez bien voulu prendre par rapport à la vente de la bibliothèque. On Vous a cru en correspondance directe pour cet objet avec Mr le vicomte Delpon qui soignet d'autres affaires de la masse actuellement à S.-Petersbourg, mais le vicomte selon ses dernières lettres est absolument sans nouvelles et réponse de Votre part. L'embarras qui résulte de ce silence très inattendu est d'autant plus grand pour moi, que je ne voudrais ni marquer à l'arrangement convenu ni m'exposer aux reproches avoir referé mal à propos d'autres propositions de vente. Daignez M. le Comte m'en tirer au plutôt par une résolution positive et ostensible. En cas de difficultés majeures je Vous supplie de renvoyer les catalogues, reçus de M. Delpon, ainsi que les manuscrits et autres pièces appartenans à la bibliothèque¹⁷ et réclamés par les procureurs de la masse d'une manière. Si urgente, que je ne vois plus des moyens d'arrêter une poursuite judiciaire contre Mr l'évêque Albertrandi.

J'ai l'honneur d'être avec une haute considération Mr le Comte.

[Inną ręką:] Varsovie, le 29 maji 1804.

TADEUSZ CZACKI DO KS. JÓZEFA PONIATOWSKIEGO

Ibidem, s. 48.

Jaśnie Oświecony M[ó]ści Książę Dobrodzieju.

Powróciłem dziś do domu i zastaję odezwę JOW. Ks[iążę]cej Mości Dobrodzieja. Rumienić się powinienem, że dotychczas jeszcze umowa zawarta uskutecznią nie jest. Lecz łatwo JOW. Ks[iążę]ca Mość Dobrodziej uznasz mnie niewinnym, gdy zechcesz przypomnieć sobie, jak interesa u dworów często leżą bez ostatniej rezolucji. Mam odpowiedź pochwalającą i potwierdzającą me czyny. Obiecują mi teraz przysłać ostateczny rozkaz. Dzisiejszą pocztą piszę do JW-go ministra oświecenia i JOW. Czartoryskiego¹⁸, i donoszę o tej sprawiedliwej JOW. Ks[iążę]cej

¹⁷ Czacki miał u siebie katalog biblioteki królewskiej z Zamku Warszawskiego, który dostał od Delpona. Książę przypomniał także rękopisy i inne rzeczy należące do biblioteki, jakie znajdowały się u Czackiego.

¹⁸ Adam Jerzy Czartoryski (1770–1861), od 1803 r. kurator okręgu szkolnego wileńskiego, obejmującego dawne ziemie Rzeczypospolitej, w l. 1804–1806 minister spraw zagranicznych Rosji.

Mości Dobrodzieja troskliwości. Odważam się prosić o krótką cierpliwość. Ta będzie prawem do samej wdzięczności od tego, który te uczucie łączy z winnym uszanowaniem.

J. O. Waszej Księżęcej Mości Dobrodzieja
najniższy sługa Czacki

1804. d. 8 czerwca, Poryck.

Ibidem, s. 46.

Wypis z listu JW. Czackiego,

starosty nowogrodzkiego do JW. biskupa Albertrandego, pisanego w maju 1804, bez daty:

„Co poczta czekam rozkazu, skąd mają być dane pieniądze dla skończenia interesu z biblioteką, lecz ci panowie są przyzwyczajeni, że pomału interesa idą w Berlinie; nie mogą się tedy dziwić, że i w Petersburgu często jest zwłoka, lecz są to rzeczy skończone”.

Wypis z listu drugiego JW. Czackiego

do tegoż JW. biskupa, pisany die 6 aug[usti] 1804 z Porycka:

„Niebawnie spodziewam się asygnacji na kupno ostateczne biblioteki, jest to rzecz ukończona¹⁹. Zwłoka bywa w Prusiech, bywa i u nas”.

UGODA MIĘDZY KS. JÓZEFEM PONIATOWSKIM I TADEUSZEM CZACKIM [ok. 7 V 1805]

Ibidem, s. 49–50.

Der Vergleich ist getragen zwischen Ihr. Durch. Durch. Fuersten Joseph Poniatowski als Administrate[u]r und D-o Graphen Thadeusz v. Czacki folgend.

1°. Die gantze Bibliotheqe laut Verzeichniss, welchen der Bischof v. Albertrandi verfertiget hat, Medaillen, postea astronomischen Instrumenten [słowo nieczyt.] die Phisischen Instrumenten, allerley Handschriften, Altenthumer die gehoren voneinander zum Grafen v. Czacki, welcher Alles dieses fuer das Volhynien Gimnasium kauft.

2°. Der Graf Czacki bezahlt 15 000 ð sollen im Golde folgende Weise:

a) Da der Bischof Albertrandi als Verwahrer dieser Bibliotheqe und anderen Effecten hat Pretension gehabt fuer die gelegteten Dienste, fuer den Druock des Medaillen Verzeichnisses²⁰, den Estampen und anderen Gegenstaende, es ist mit-

¹⁹ Wypisy z obydwu listów Czackiego mówią, że starał się on o „pieniądze dla zakończenia interesu z biblioteką” w Petersburgu, w stolicy Rosji, gdzie mieściły się centralne urzędy państwowe. Może 7000 dukatów, jakie zapłacił 7 V 1805 r., były dotacją ministerstwa oświecenia na potrzeby szkolne dla gubernii wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej, na terenie których Czacki był kuratorem.

²⁰ Widać z tego, że druk katalogu medali z kolekcji Stanisława Augusta, opracowany przez Albertrandiego, wydany w 1799 r., opłacił sam Albertrandi. Zwrot tego wydatku miał nastąpić po wpłacie Czackiego za bibliotekę królewską.

einander ein Vergleich gemacht. Dass er fuer alle seine mogliche Pretensiones und gegenseitige Tilgung aller Ausspruechen Thausend Ducaten einfaengt und der Graf Czacki auszahlt diese also Summa ist a Conto angenommen.

b) Der Graf Czacki giebt eine Assignation zum H. Chadoir²¹ 24 juni a. c. zahlbar ueber # 7000 Gold raund[?] Ducaten, welche D-o Chadoir Acception wird [3 słowa nieczyt.].

c) Im Jahre 1806 der Graf Czacki volle vieler so D-o Chadoir bezahlt. Die Summa von # 7000 solche von dem Golde mit 5% gegen eine Amortisation von dem Grafen v. Czacki zu Johann 1806 zahlbar, und der Graff Czacki nimt ueber sich alle Sicherheit der zu engsten habenden Zahlung²².

Ibidem, s. 37.

Arrangement entre Mr le comte Czacki et Mr le vicomte de Delpon signé par chacun sur une feuille separée le 11 et 12 juillet 1803 concernant la bibliothèque, les médailles, les instrumens de physique et mathématique, l'observatoire astronomique dans son état actuel pour une somme de # 7 m[ille].

Nb. Remis à Mr Vicomte ces arrangement le 7 mai 1805.

TADEUSZ CZACKI DO KS. JÓZEFA PONIATOWSKIEGO

Ibidem, s. 51.

Jaśnie Oświecony Mości Książę Dobrodzieju.

Na zapytanie, które JOW. Ks[iążęca] M[ość] uczynić mi raczyłeś, mam honor odpowiedzieć, że kupiwszy wszystkie manuskrypta do historii krajowej ściągające się, nie nabyłem nigdy prawa do tych, które albo do sukcesji po zmarłym Królu Imci albo do okoliczności politycznych ściągają się, i w moich ręku [!] nie znajdują się.

Mam honor zostać z winnym uszanowaniem — najniższy sługa Czacki

W Warszawie, d. 18 maja 1805²³.

Ibidem, s. 91.

Rewers przez JW. grafa Tadeusza Czackiego de die 12 julii 1803 wystawiony na zakupioną bibliotekę, medale, instrumenta astronomiczne i zbiór rzeczy mineralnych zmarłemu vicomte Delpon jako pełnomocnikowi JO. Księcia Imci został

²¹ Jan Józef Chadoir, bankier warszawski, pełnomocnik ks. Józefa.

²² Czacki zobowiązał się wpłacić 7000 dukatów do 24 VI 1805 r., następne 7000 wraz z odsetkami do św. Jana, tj. 24 VI 1806 r.

²³ Druk fragmentu: J. Rudnicka, *Losy rękopisów z biblioteki króla Stanisława Augusta*, „Kronika Warszawy” 1980, nr 1, s. 129–130. Czacki oświadczył, że nie ma dokumentów odnoszących się do spadku po zmarłym królu, ani do ostatnich okoliczności politycznych.

onemuż pod dniem 7 maja 1805 r. z archiwum Księcia Imci wydany, który zapewne po nastąpionej satysfakcji JW. grafowi Czackiemu zwróconym zostać musiał. [Warszawa], dnia 5 grudnia 1810. Kłoss[owski]

Ibidem, s. 52.

List pełnomocniczy Tadeusza Czackiego dany Łukaszowi Gołębiowskiemu²⁴

Niżej podpisany tajny konsyliarz Jego Imperatorskiej Mości, prezes Komisji Sądowej Edukacyjnej gubernii kijowskiej, wołyńskiej i podolskiej, orderów polskich kawaler, jawno dobrowolnie i niniejszym pełnomocniczym listem oświadczam: Zawarłem z JO. Książciem Imcią Józefem Poniatowskim, teraz ministrem wojennym Ks[ię]stwa Warszawskiego, różnych orderów kawalerem, swoim i masy ś. p. Najjaśniejszego Króla Stanisława Augusta imieniem czyniącym umowę, przez którą bibliotekę, medale, instrumenta, gabinet historii naturalnej kupilem. Gabinet zaś historii naturalnej jeszcze w Zamku Warszawskim pozostały nie odebrałem, medale odebrane w depozyt JWM. ks[ię]dza Jana Albertrandego, biskupa zenopol[it]ańskiego], prezesa Towarz[ystwa] Warsz[awskiego] Przyj[aciół] Nauk, ord[eru] s. Stanisława kawalera, umieściłem. Są jeszcze inne interesa edukacyjne mojego wydziału, jako to: odebranie ofiarowanych do Gimnazjum Wołyńskiego kolekcji, papierów do Komisji Sądowej Edukacyjnej potrzebnych, umówienie się o transport własności edukacyjnej, podania not o wolne wypuszczenie zbiorów na rzecz edukacji tego kraju kupionych, zapewnienia, że te same zbiory nie są dla partykularnych [celów] nabyte. Do tych tedy wszystkich interesów daję moc nieograniczoną W[iel]możnem]u JM. Panu Łukaszowi Gołębiowskiemu, będzie tedy mocny w imieniu moim i władzy edukacyjnej odbierać własności edukacyjne, kwity z nich dawać, o świadectwa prosić lub je udzielać, umowy zawierać, też własności ekspediować, bądź w Warszawie, bądź transitem przez Galicję do Rosji. Prosbę do kogo wypadnie przedstawić, dawać jakiegokolwiek rodzaju upewnienia, zgoła — co tylko interesa edukacyjne wymagać będą, a ja i władza edukacyjna to wszystko za obowiązujące przyjmujemy. I ten list pełnomocniczy w akta ziemskie włódzimierskie wnieść miany podpisem ręki mej własnej i rodowitą pieczęcią stwierdzam. Dan w Porycku tysiąc ośmset osmego roku miesiąca marca dwudziestego trzeciego dnia. Tadeusz Czacki

Ibidem, s. 53.

[R. 1808 d. 24 marca oblatowano list pełnomocniczy Tadeusza Czackiego dla Łukasza Gołębiowskiego w powiecie włódzimierskim u rejenta Macieja Górskiego.]

²⁴ Łukasz Gołębiowski (1773–1849) zbliżył się do Czackiego w czasie Sejmu Wielkiego, będąc kancelistą w Komisji Skarbu, od 1795 r. był bibliotekarzem i sekretarzem u Czackiego w Porycku. Później zapisał się jako autor cennych prac z dziejów obyczajowości polskiej.

TADEUSZ CZACKI DO JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO ²⁵

Czart 3444, k. 786 verso – 787 recto.

Jaśnie Wielmożny M[o]ści Dobrodzieju.

Dawno widzieliśmy się. Nie tylko uczniowi właściwa jest tęsknota, lecz te parę lat było płodnych w wielkie i małe nawet wypadki, że każdy tak wyrównał dziesięciu upłynionym. Pewny jestem, że JWWP. Dobrodziej jawnie mnie kochasz, a iż w jego osobie szanowałem i szanuję mego nauczyciela²⁶. Posyłam P. Gołębiowskiego, najprzód zapłaci o sumę należący procent. Wiadomo jest, że byłem w Petersburgu i przesłanie pieniędzy było niepodobnym²⁷; zwłokę takową darujesz JWWP. Dobrodziej.

Prośby moje są następujące.

Najprzód. Oddać P. Gołębiowskiemu, oddawcy listu, gabinet medalów, każdego [którego] nie rozpakujemy, bo mam nadzieję, że JWWP. Dobrodziej uczynisz nam honor i odwiedzi nas w przyszłym roku i ułożysz. Dla dokładności tylko i dla spodziewanej wizyty powinno być wszystko.

Po wtóre. Medale, które miałem honor zostawić, o nie proszę.

Po trzecie. Łubieńskiego rękopism zapewne teraz nie będzie drukowany²⁸, zdałby się do dopełnienia zbiorów rękopismów.

Po czwarte. Nie śmiem oznaczyć czasu, kiedy JWWP. Dobrodziej łaskawie dasz obiecane wypisy z watykańskich i z JWWP. Dobrodzieja rękopismów²⁹. Lecz to tylko donoszę, że bez nich nie śmiem być pewien, czy nie opuszczę tego, co jest potrzebnym do historii narcdowej.

Po piąte. Proszę pomoc P. Gołębiowskiemu do odzyskania historii naturalnej gabinetu, który kupiłem, a jeszcze nie był mi wydany³⁰.

Po szóste. O *Historią rzymską* i o *Historią polską* i o rocznicę [„Roczniki”³¹] proszę.

²⁵ Zaznaczono, że jest to kopia listu. Nieuważny kopista przekreślił kilka słów w tekście listu, pisząc np. „każdego” zamiast „którego”, „rocznicę” zamiast „Roczniki”, co poprawiono tutaj, dając po słowach zmylonych słowa właściwe ujęte w nawiasy kwadratowe.

²⁶ Czacki przypomniał, że zbliżył się do Albertrandiego, kiedy w młodości przebywał w Warszawie.

²⁷ Mowa zapewne o 1000 dukatów, które Czacki miał zapłacić Albertrandiemu, nabywając zbiory po Stanisławie Auğuście.

²⁸ Chodzi o pamiętnik-dziennik Władysława Aleksandra Łubieńskiego, prymasa Polski w l. 1757–1767. Fragmenty z tego pamiętnika ogłosił Szymon Askenazy w 1895 r. (przedruk w 1910 r.). Pamiętnik oraz większość spuścizny po Łubieńskim została zniszczona w ostatniej wojnie.

²⁹ Wypisy z dokumentów do historii Polski, sporządzone przez Albertrandiego podczas pobytu w Watykanie i innych miejscach Italii na zlecenie Stanisława Auğusta w l. 1778–1782, oraz rękopisy różnych prac Albertrandiego.

³⁰ Zbiorem historii naturalnej opiekował się Stanisław Samuel Okraszewski, który po wyjeździe króla do Grodna starał się o tę kolekcję w zamian za zaległe pobory (zob. 5.2, przyp. 13).

³¹ Zapewne chodziło o dwie historie tłumaczone przez Albertrandiego: F. A. Schmidta *Dzieje Królestwa Polskiego* (Warszawa 1766) i Ph. Macquera *Dzieje Rzeczypospolitej Rzymskiej* (t. 1–2, Warszawa 1768) oraz o „Roczniki Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, wydawane od 1802 r.

Mam honor zostawać z winnym uszanowaniem JWW. Pana Dobrodzieja najniższy sługa Czacki.

11/24 kwietnia 1808, Poryck.

Jak JWWP. Dobrodziej będziesz miał czas, dasz uwagi nad rozprawą *O Żydach*³².

AGAD, AJP 511, k. 52.

Zaświadczenie Ignacego Massalskiego:]

Szaf i pak w ogóle czternaście historii naturalnej, mineralogii, anatomii z pałacu ś. p. Najjaśniejszego Stanisława Augusta króla Rzeczypospolitej Polskiej odebrałem na rzecz JW. Tadeusza Czackiego, prezesa Komisji Sądowej Edukacyjnej i kawalera, jako do tegoż JW. Czackiego oddane zostaną, podpisuję się.

Dan w Warszawie 1808 r. dnia 2 lipca. Nro 156.

Ignacy Massalski plen[ipotent] handlowy.

ALBERT LASKARYS³³ DO FRYDERYKA AUGUSTA, KSIĘCIA WARSZAWSKIEGO

Czart 3444, k. 787–788.

W Warszawie, d. 27 paźdz. 1808.

Najjaśniejszy Królu Panie Miłościwy.

Dopełniając najlaskawszej odpowiedzi Sądu WKMcI na przełożenie JW. Czackiego d. 25 m. i r. b. mnie w dniu wczorajszym komunikowanej, mam za powinność w odpowiedzi na przełożenie JW. Czackiego do pomienionej rezolucji dołączenia złożyć list własnoręczny JW. Czackiego w Porycku dnia 12/24 kwietnia r. b. pisany³⁴, z którego dowód najoczewistszy, że JW. Czacki zesłał plenipotentą ur. Golembiowskiego celem odebrania tego, co jego, czyli Instytutu Edukacyjnego Wołyńskiego³⁵, było własnością. List ten będzie zarazem przekonaniem, że [do] rękopismów tak JW. Czacki jako też Instytut Edukacji Wołyński żadnego nie miał prawa, i jedynie ich pozwolenia JW-ny Czacki żądał.

Przy dowodzie z listu wymienionego stawić gotów jestem ludzi dawniej w służbie [przy] JWKs Albertrandym Biskupie będących³⁶, którzy wyznają jako ur. Golembiowski niewątpliwie odebrał to, co do JW. Czackiego należało. A tym sposobem odpierając żądanie JW. Czackiego, upraszam jak najpokorniej o oddalenie JW. Czackiego z jego prośbą.

WKMcI poddany (podpisano) J. Wierzchowski za grafa Lascaris

³² Rozprawa T. Czackiego *O Żydach* miała już wtedy dwa wydania z 1807 r.: osobne w Wilnie i w „Dzienniku Wileńskim” (pt. *O Żydach i Karaitach*).

³³ Albert Laskarys (Lascaris), mąż bratanicy biskupa Albertrandiego.

³⁴ List ten przytoczono wyżej na podstawie zachowanej kopii.

³⁵ Tę nazwę dano w piśmie Gimnazjum Krzemienieckiemu, założonemu w 1805 r. przez Tadeusza Czackiego.

³⁶ Jan Chrzyciel Albertrandi zmarł 10 VIII 1808 r.

ALBERT LASKARYS DO TADEUSZA CZACKIEGO

Ibidem, k. 784 i 790.

Warszawa, 31 8-ber [1808].

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju.

Czuję powinność uczynić odezwę do Jaśnie Wielmożnego Dobrodzieja po zaszczej śmierci JW. Biskupa Albertrandego, stryja żony mojej, którego zaszczycałeś JWMPan Dobrodziej przyjaznymi względami, jakichbym się chciał stać godnym odziedziczenia choć w części, w czym nie omieszkać żadnej sposobności moich zaślugiwania.

Co się zaś tycze pretensji Gimnazjum Wołyńskiego o manuskrypt Łubieńskiego i kopiów korespondencji Dworu Rzymskiego z nuncjuszami, jako też medalów kilku, mam honor na to wszystko JWMP. Dobrodziejowi odpowiedzieć z przesłaniem kopii listu własnoręcznego JWP. Dobr[odzieja] do Biskupa pisanego, z którego się oświecić można, że manuskrypta Łubieńskiego i wypisy z Watykańskiej Biblioteki i Biskupa własnej nie były rekwirowane przez JWP. Dobrodz[ieja] jako własność gimnastyczną, tylko żadaną przez Jego[!] jako rzecz, która by się zdała do dopełnienia gabinetu manuskryptów, jakie Gimnazjum Wołyńskie nabyło od administracji po śmierci Króla Stanisława.

Nawet i to mam honor JWP. Dobr[odziejowi] donieść, że rekwirowany manuskrypt korespondencji z nuncjuszami nie znajduje się całkiem w bibliotece Albertrandego, równie jako i medal Arciszewskiego³⁷. Co zaś medala Zamoyskiego³⁸, to chętnie oddam, gdy będę wiedział, jaki i czyli się w inwentarzu ręką Biskupa pisanego nie znajdzie zaciągnięty za własność jego. Chciej jednak JWMPan Dobrodziej wierzyć, że wszystko gotów jestem uczynić dla JW Pana, co tylko ode mnie dependować będzie, i chociaż nalegany tu jestem, abym najprzód jedne manuskrypta oddał Towarzystwu [Przyjaciół Nauk], inne zaś wespół z biblioteką i kolekcją medalów sprzedał imże, ale szanując JW Pana Dobrodzieja osobiście i w nim rzadkie talenta, obowiązany być się czuję uczynić mu propozycją nabycia tego i w tym pierwszeństwo zostawić mu. Przyłączam także prośbę moją do JW Pana Dobrodzieja, abyś należne 700 ₰ Biskupowi³⁹, a dziś za dekretem Trybunału uznane za własność żony mojej, jako jedynej sukcesorki, odesłać raczył do Wilna na ręce JW. rektora Śniadeckiego⁴⁰, w rękach którego i dekret złożę przy odebraniu pieniędzy. Czekam łaskawej odpowiedzi, prosząc Jaśnie WPana, abyś adresował na ręce JW. Śniadeckiego rek[tora], lecz z łaskawych względów nie ubliżał temu, któren z najwyższym szacunkiem dla niego zostaje. Wyznaję się być Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja najniższym sługą Albert hrabia Lascaris

³⁷ Krzysztof Arciszewski (1592–1656), generał artylerii koronnej za Władysława IV.

³⁸ Jan Zamoyski (1542–1605), hetman wielki koronny za Stefana Batorego.

³⁹ Zapewne należność związana z zakupem biblioteki po Stanisławie Auguście.

⁴⁰ Jan Śniadecki (1756–1830), matematyk, filozof.

TADEUSZ CZACKI DO KS. JÓZEFA PONIATOWSKIEGO
AGAD, AJP 511, s. 91a.

Jaśnie Oświecony M[o]ści Książę Dobrodzieju!

List JOW Książęcej Mości Dobrodzieja i odezwę J. ks. Stasica⁴¹ miałem honor Komisji Edukacyjnej pokazać. Nie jest ani w mojej mocy, ani w władzy Komisji umowę zawartą z JOW Mością Dobrodziejem uiszczać. Czyniłem wtenczas umowę o bibliotekę, medale i instrumenta, kiedy nikt nie myślał o jej zawarciu, zamówiłem sobie pierwszeństwo do innych wszystkich zbiorów nabycia. Osobliwie doniosłem o tym N[ajjaśniejszemu] Imperatorowi⁴²; i JWKs. Minister Narodowego Oświecenia odbiera doniesienia o wszelkich umowach. Przykładam starania, aby się znalazł fundusz i na estampy. Chociaż niezmiernie korzystne o estampach robiono propozycje i monarcha oświadczył doublety estampów z swojej kolekcji darować do Krzemieńca, wszelako podwajam gorliwość, abyśmy o te estampy ugodzić się byli w stanie, i posunąć nasze życzenia o inne jeszcze rzeczy do sukcesji po ś. p. Królu należące. Odmówienie oddania wzorów nie byłoby zgodnym z tą prostotą szlachetną, jaką masz JOWKs. Mość Dobrodziej we wszystkich czynnościach, przerwałoby ciąg układów, które idą w miarę funduszków. Kopią odpowiedzi, którą daję J. ks. Stasicowi, mam honor przyłączyć. Oczekuję z niecierpliwością odpowiedzi JOWKs. Mości Dobrodzieja. Racz wniść w obowiązki urzędnika publicznego w tym kraju, a osądzisz łatwo, że prosta powinność moja wymaga, abym jak najmocniej prosił JOWKs. Mości Dobrodzieja o uskutecznienie umowy zawartej⁴³.

Mam honor zostawać z winnym uszanowaniem JOW. Książęcej Mości Dobrodzieja najniższy sługa Czacki
1809 d. 8-go lutego, Brusilów.

⁴¹ Stanisław Staszic (1755–1826), po śmierci Albertrandiego prezes Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

⁴² Car Aleksander I.

⁴³ Nie Czacki, lecz Komisja Rządowa Wyznań i Oświecenia Publicznego w Warszawie nabyła d. 8 I 1818 r. zbiór sztychów po Stanisławie Auguście za 80 000 zł polskich i przekazała je Uniwersytetowi Warszawskiemu (kopia aktu zakupu, *ibidem*, s. 92–93).

KSIĄŻKI Z BIBLIOTEKI STANISŁAWA AUGUSTA
WYMIENIONE W DOKUMENTACH
OPISY SKRÓCONE

- Abbadie Jacques: *Traité de la vérité de la religion*, t. 1–2. Rotterdam 1684 (także wyd. późniejsze).
Abrégé de l'histoire des empereurs romains. Extrait de divers auteurs. Rouen 1609.
Académie des jeux. Amsterdam 1786.
Acta Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae. Petropoli 1724–1777.
Acta pacis Olivensis [...] recensuit J. G. Bohemius, t. 1–2, Vratislaviae 1763–1764.
Adlerfeld Gustav: *Histoire militaire de Charles XII*, t. 1–4. Amsterdam 1740.
Affaires de l'Inde depuis commencement de la guerre avec la France en 1765, t. 1–2. Paris 1788.
Aguesseau Henri François d': *Oeuvres*, t. 1–12. Paris 1759–1789.
Albert le Grand.
Albertrandi Jan Chrzyciel: *Musaei nummorum ex remotiore antiquitate superstitem quod venale prostat Varsaviae compendiaria descriptio*. Varsaviae 1799.
Albrecht Johann Friedrich Ernst: *Dreyerley Wirkungen. Eine Geschichte aus der Planetenwelt. Germanien*, Bd. 1–8. Wien 1789–1792.
Alcaforada Mariano: *Lettres d'amour d'une religieuse portugaise*. La Haye 1682.
Aldrovandi Ulisse: *De quadrupedibus*. Bononiae 1639 (także inne wyd.).
Alembert Jean Le Rond d': *Mélanges de littérature, d'histoire et de philosophie*, t. 1–5. Amsterdam 1773.
Alexander III, papa: *Maximes politiques*.
Alluis Jacques: *Les amours d'Abailard et d'Héloïse*. Amsterdam 1695.
Almanach 1782.
Ammianus Marcellinus: *Rerum gestarum libri*. Lipsiae 1773 (także inne wyd.).
Amyot Jacques: *Éloge de la ville de Moukden. Poème*. Paris 1770.
Amyot Joseph: *Art militaire des Chinois*. Paris 1772.
Analyse sur les jeux d'hazard.
Anatomie du corps humain, t. 1–2.
Anatomische Tabellen.
Andry Charles Louis François: *Matière médicale*, t. 1–3. Paris 1770.
„L'Année du chrétien”, t. 1–18. Paris 1747.
„Année Littéraire”, t. 1–200. Paris 1754–1781.
„Annual Register or a View of the History, Politicks and Literature”. London 1758–1800.
Anquetil Du Perron Abraham Hyacinthe: *Législation orientale*. Amsterdam 1778.
Anquetil Louis Pierre: *Esprit de la ligue ou histoire politique de France*, t. 1–3. Paris 1767.
– *L'intrigue du cabinet sous Henri IV et Louis XIII*, t. 1–4. Paris 1780.
Anson Georg: *Voyage autour du monde*. Amsterdam 1751.
Arbuthnot Charles: *Tabulae antiquorum nummorum mensurarum et ponderum. Trajecti ad Rhenum* 1756.
Archenholtz Johann Wilhelm von: *Geschichte des 7-jaehrigen Krieges*. Frankfurt und Leipzig 1788.
– *Tableau d'Angleterre et d'Italie*, t. 1–3. Paris 1788.
Ariosto Lodovico: *Roland furieux*, t. 1–4. Paris 1780 (także inne wyd.).

- Aristophanes: Comedies trad. par M-e Dacier. Altenberg 1762.
- Arnaud François Thomas Marie de Baculard d': Délassemets de l'homme sensible, t. 1–14. Paris 1783–1786.
- Astruc Jean: Traité des maladies vénériennes, t. 1–4. Paris 1754–1755.
- Auger Athanase: De la constitution des Romains sous les rois aux tems de la république, t. 1–10. Discours de Ciceron trad. Auger. Paris 1792–1794.
- August III, król Polski: Ordinationes civitatis Gedanensi datae. Ed. 3. Dresdae 1751.
- Augustinus Aurelius s.: Opera, t. 1–12. Anvers 1700–1703 (także inne wyd.).
- Aulnoy Marie Catherine de La Motte d': Les contes des fées. Norimbergae 1762.
- Ausonius Decimus Magnus: Oeuvres complètes en latin avec traduction français, t. 1–4. Paris 1769.
- Avaux Jean Antoine de Mesmes d': Négociations en Hollande, t. 1–3. Paris 1792.
- Aviler Augustin Charles d': Cours d'architecture. Paris 1738 (także inne wyd.).
– Dictionnaire d'architecture. Paris 1755.
- Ayala Sébastien d': De la liberté et de l'égalité des hommes et des citoyens. Vienne 1792.
- Bacheaumont Louis Petit de: Mémoires secrets pour servir à l'histoire de la République des Lettres en France depuis 1762, t. 1–36. Londres [Amsterdam] 1777–1789.
- Bacon Francis: The Works, v. 1–5. London 1765.
- Bagavadam ou doctrine divine. Paris 1788.
- Bailly Jean Silvain: Histoire de l'astronomie ancienne. Paris 1775 (2. wyd. 1781).
– Histoire de l'astronomie moderne, t. 1–3. Paris 1779–1782.
- Bakałowicz Jan: Czynności wojenne. Warszawa 1771.
– Essai sur la fortification. Varsovie 1769.
– Zdanie o pożytku i potrzebie fortec w Królestwie Polskim. Warszawa 1777.
- Banduri Anselm: Imperium orientale, t. 1–2. Parisii 1711.
– Numismata imperatorum romanorum, t. 1–2. Paris 1718.
- Banier Antoine: La mitologie et les fables, t. 1–3. Paris 1738–1740.
- Baretti Giuseppe Marc Antonio: Voyage de Londres à Gènes, t. 1–4. Amsterdam 1777.
- Barlow Thomas: De la tolérance en matière de religion. 1660 (także inne wyd.).
- Barral Pierre: Dictionnaire des antiquitates romaines. 1766.
- Barre Joseph: Histoire générale d'Allemagne, t. 1–10. Paris 1748.
- Barss Franciszek: Mowy za czterema stanami. Warszawa 1775.
- Barthélemy Jean Jacques: Voyage du jeune Anacharsis, t. 1–7. Liège 1788 (także inne wyd.).
- Bartoli Pietro Sante: Museum odescalcum sive thesaurus antiquarum gemmarum, t. 1–2. Romae 1751–1752.
- Basan Pierre François: Dictionnaire des graveurs anciens et modernes, t. 1–3. Paris 1767.
- Bassville Hugou de: Précis historique sur la vie de François Le Fort. Genève 1784.
- Batailles des François, t. 1–2.
- Batteux Charles: Principes de la littérature, t. 1–9. Paris 1764.
- Baudeau Nicolas: Lettres sur l'état actuel de la Pologne. Amsterdam, Paris 1771.
- Beaumarchais Pierre Augustin Caron de: [Axur re d' Ormus] Axur, król Ormus. Wystawiano w Warszawie 1789–1790, 1793.
– Eugénie, drame. Paris 1767.
– La folle journée ou le mariage de Figaro, comédie. Paris 1785.
– Mémoires à consulter pour P. A. C. 1773.
- Beauplan Guillaume Le Vasseur: Description d'Ukraine. Rouen 1660.
- Beccaria Bonesana Cesare: De delitti e delle pene. 1764 (także inne wyd.).
– Traité des délits et des peines. Philadelphie 1766.
- Bédos de Celles François: L'art du facteur d'orgues, t. 1–3. Paris 1771.
- Begerus Laurentius: Thesaurus brandenburgicus, t. 1–3. Coloniae 1696.
- Belidor Bernard Forest de: Architecture hydraulique, t. 1–2, Paris 1750–1753 (także inne wyd.).
– Nouveau cours de mathématique. Paris 1757.

- Oeuvres diverses. Amsterdam, Leipzig 1764.
— La science des ingénieurs. Paris 1729 (także inne wyd.).
- Bell John of Antermony: Voyages depuis St. Petersbourg en Russie dans diverses contrées de l'Asie, t. 1–3, Paris 1766.
- Belle-Isle Charles Louis Auguste Fouquet de: Testament politique. Amsterdam 1761 (także Paris 1762).
- Bellet Isaac: Histoire des conjurations de Catilina. Paris 1752.
- Belloni Jérôme: Dissertation sur le commerce, La Haye 1755.
- Beniowski Maurycy August: Historia podróży, t. 1–4. Warszawa 1797.
- Bennetis Hieremias a: Privilegiorum in persona sancti Petri romano pontifici a Christo Domino collatorum vindiciae, t. 1–6. Roma 1756–1761.
- Bentning (Bentinck) Charlotte Sophie: Catalogue d'une collection des médailles. Amsterdam 1787–1788.
- Berger Johann Wilhelm von: Allgemeine Reden. I poł. XVIII w.
- Bergier Nicolas Sylvestre: Oeuvres (np.: Traité historique et dogmatique de la vrai religion, t. 1–12, Paris 1780; L'origine de dieux, t. 1–2. Paris 1767).
- Bernard Jean Frédéric: Gazette de Cythère ou aventures galantes. Londres 1774.
- Bernier François: Ses voyages, t. 1–2. Amsterdam 1699 (także inne wyd.).
- Bernis François Joachim de Pierres de: Oeuvres mêllées. Amsterdam 1753 lub 1759.
- Bernoulli Jean: Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen, Bd. 1–6. Leipzig 1779–1780.
- Berruyer Isaac Josch: Histoire du peuple de Dieux, t. 1–7. Paris 1728.
- Bertrand Élié: Dictionnaire universel des fossiles. La Haye 1763.
- Berwick (Berwik) James: Mémoires. t. 1–2. Londres 1758 (także inne wyd.).
Beschreibung des Koenigreichs Slavonien.
- Bible La Sainte trad. par Le Maistre de Saci, nouv. éd. ornée de 300 figures gravées d'après les dessins de M. Marillier, t. 1–12. Paris 1789.
- Biblia Sacra latino-polona editionis polonicum Jacobi Wuykii, t. 1–2. Vratislaviae 1771.
- Biblia Święta to jest księgi Starego i Nowego Przymierza. Brzeg Śląski 1768.
- Bibliotheca maxima veterum patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum cura P. Despont, t. 1–27. Lugduni Bat. 1677.
- Bibliothèque de campagne ou amusemens de l'esprit et du coeur, t. 1–12. La Haye 1735–1738 (także inne wyd.).
- Bibliothèque des anciens philosophes, t. 1–7. Paris 1771.
- Bidulph Catherine Sidney: Mémoires, t. 1–2. Dublin 1761.
- Bielfeld Jacob Friedrich von: Institutiones politiques, t. 1–3. Leipzig 1767–1772.
- Bielski Joachim: Kronika polska Marcina Bielskiego nowo przez syna wydana. Kraków 1597 (lub wyd. F. Bohomolca 1764).
- Billardon de Sauvigny Edme Louis: Histoire de Henri le Grand, roi de France. Paris 1788.
- Blackston William: Commentaires of the laws of England, t. 1–6. Bruxelles 1774–1776.
- Blair Hugh: Sermons, t. 1–13. Lausanne, Lyon 1785–1786.
- Bloch Marcus Elieser: Oeconomische Naturgeschichte der Fische Deutschlands, Th. 1–3. Berlin 1782–1784.
- Boccaccio Giovanni: Il Decamerone, t. 1–5. Londra 1757.
- Boehmer Justus Henning: Corpus juris canonici, t. 1–5. Halae 1738–1748.
— Jus ecclesiasticum praestantium, t. 1–6. Halae 1733–1754.
- Bohomolec Franciszek: Życie Jerzego Ossolińskiego, t. 1–2. Warszawa 1777.
- Bohomolec Jan: Diabeł w swojej postaci, cz. 1–3. Warszawa 1775–1777.
- Boileau Despréaux Nicolas: Oeuvres, t. 1–5. Paris 1772.
- Boissier de Sauvages Pierre: Mémoires sur l'éducation des vers à soie, t. 1–4. Nimes 1763.
- Bonfinius Antonius: Historia Pannonica sive Hungaricarum rerum decades IV. Coloniae Agr. 1690.
- Bonneval Claude Alexandre de: Mémoires, t. 1–3. La Haye 1738 (także inne wyd.).

- Borde Charles: Parapilla, poème. Florence 1776.
- Born Ignaz von: Briefe ueber mineralogische Gegenstaende. Frankfurt u. Leipzig 1774.
- Bossu Jean Bernard: Nouveaux voyages aux Indes Occidentales. Paris 1768 (także inne wyd.).
 – Nouveaux voyages dans l'Amérique Septentrionale, t. 1–2. Paris 1768.
- Bossuet Jacques Bénigne: Exposition de la doctrine de l'Eglise. Paris 1671.
 – Histoire des variations des protestants, t. 1–4. Paris 1689.
 – Recueil oraisons funebres. Paris 1766 (także inne wyd.).
- Boswell James: État de la Corse, t. 1–2. Londres 1769.
- Boufflers Stanislas Jean de: Lettres. Paris 1771.
 – Oeuvres. La Haye 1780.
- Bouffonidor: Fastes de Louis XV, t. 1–2. Paris 1782.
 – Le procès de trois rois Louis XVI, Charles III et Georges III. Londres 1781.
- Bougainville Louis Antoine de: Voyage autour du monde, t. 1–2, Neuchâtel 1772.
- Bougeant Guillaume Hyacinthe: Histoire du traité de Westphalie, t. 1–3. Paris 1767.
 – Histoire du traité de Westphalie ou négociations qui se firent à Munster, t. 1–6. Paris 1744.
- Bourdoulou Louis: Sermons pour l'avent. Paris 1750 (także inne wyd.).
 – Sermons pour le caresme, t. 1–3. Lyon 1771–1772.
 – Sermons pour les dimanches, t. 1–4. Lyon 1769.
 – Sermons pour les festes des saintes, t. 1–2. Lyon 1771.
 – Sermons pour les mystères, t. 1–2. Lyon 1770.
- Bourdé de Villehuet Jacques: Manuel des marins ou explication des termes de marine. 1773.
- Bourguignon d'Anville Jean Baptiste: Atlas. XVIII w.
 – Géographie ancienne abrégée, t. 1–3. Paris 1768.
- Bourringhausen?: Anweisung die Pferde.
- Boyer Abel: The Royal Dictionary English and French. London 1756.
 – Dictionnaire royal françois-anglois. Amsterdam 1752.
- Brassey-Halhed Nathan: Code des lois de Gentoux ou reglemens des Brames. Paris 1778.
- Braun Dawid: Ausfuerlich historischer Bericht vom Polnisch und Preussischen Muenz-Wesen. Elbingae 1722.
 – De scriptorum Poloniae et Prussiae catalogus. Koeln 1723 (lub Gedani 1739).
- Brenner Domoks Antal Ignacz: Histoire des révolutions de Hongrie, t. 1–6. La Haye 1739.
- Brion de La Tour Louis: Atlas général civil et ecclésiastique. 1766.
- Brisson Mathurin Jacques: Ornithologie, t. 1–6. Paris 1760.
- Brisson Jacques Pierre: Un défenseur du peuple. Dublin 1785.
- British Theatre consisting the most esteemed English playes, 20 vol. London 1776–1778.
- Bruce James: Travels to discover the source of the Nile, v. 1–5. Edinburgh 1790.
 – Voyage aux sources du Nil, en Nubie et en Abissynie, t. 1–6. Paris 1790–1792.
- Bruehl Hans Moritz von: Recherches sur divers objets de l'économie politique. Dresde 1781.
- Brumoy Pierre: Théâtre des Grecs, t. 1–3. Paris 1730.
- Bruys François: Histoire des papes, t. 1–5. La Haye 1732–1734.
- Bruzen de La Martinière Antoine Augustin: Histoire de la vie et du règne de Louis XIV, t. 1–5. La Haye 1740–1742.
- Brydone Patrick: Voyage en Sicile et à Malte, p. 1–2. Neuchâtel 1776.
- Brzostowski Paweł Ksawery: Domus Brzostowski. Romae 1796.
- Buchanan Georg: Rerum scoticarum historia. Frankfurt am M. 1624 (także inne wyd.).
- Buc'hoz Pierre Joseph: La toilette de Flore ou essai sur les plantes. Paris 1771.
- Buddaeus Joannes Franciscus: Epistola apologetica pro Ecclesia Lutherana. Jenae 1729.
- Buesching Anton Friedrich: Géographie abrégée, t. 1–10. Lausanne 1776–1782.
 – Géographie universelle, t. 1–15. Strasbourg 1768–1779.
 – „Woehentliche Nachrichten”. Berlin Jahrg. 1–9, 1773–1781.
- Buffon Georges Louis Leclerc de: Epoki natury. Warszawa 1786.
 – Histoire naturelle des oiseaux, t. 1–9. Paris 1770–1783.
 – Oeuvres, t. 1–43. Deux-Ponts 1785–1790.

- Oeuvres completes, t. 1–25. Paris 1774–1779.
„Bulletin ou Correspondance de Paris”, t. 1–11. Ok. 1786.
Buonanni Filippo: *Description des instrumens harmoniques*. Romae 1776.
— *Numismata pontificum romanorum*, t. 1–2. Romae 1699 (także inne wyd.).
Burckhard Jacob: *Historia bibliothecae augustae quae Wolffenbuteli est*, p. 1–3. Lipsiae 1744–1746.
Burgerliche Verbesserung der [...]
Burlamaqui Jean Jacques: *Dowód z prawa przyrodzonego*. Warszawa 1766.
Butel-Dumont Georges Marie: *Traité de la circulation et du crédit*. Amsterdam 1771.
Butler Samuel: *Hudibras*, poema heroicomico, p. 1–3. London 1757 (także inne wyd.).
Byrne William: *Antiquitates of England*, 13 zes.
- Caesar Caius Iulius: *Commentarii*, 1 v.
— *Commentarii cum notis Vossi. Lugduni Batav.* 1737.
— *Commentarii de bello gallico*. Paris 1543 (także inne wyd.).
Calmet Augustin: *Commentaire litteral sur tous les livres de l’Ancien et du Nouveau Testament*, t. 1–8. Paris 1724–1726.
— *Dictionnaire historique, critique, chronologique de la Bible*, t. 1–2, supl. t. 3–4. Paris 1722–1728.
Calonne Charles Alexandre de: *Requête au roi*. Londres 1787.
Cambiagi Giovacchino: *Historia del Regno di Corsica*, t. 1–4. Livorno 1770–1771.
Camoões Luis Vaz de: *La Luisiade*. Londres 1776.
Cantemir Demetrius: *Geschichte des Osmanischen Reichs*. Hamburg 1745.
— *Histoire de l’Empire Othoman*, t. 1–4. Paris 1743.
Caraccioli Lodovico Antonio: *La vie du pape Clement XIV*. Paris 1775.
Carte itineraire de l’Allemagne.
Carte Thomas: *Mémoires de la vie d’Ormond*, t. 1–2. La Haye 1737–1738.
Cary Félix: *Histoire des rois de Thrace*, p. 1–2. Paris 1752.
Castel de Saint-Pierre Charles Irénée: *Ouvrages de politique*, t. 1–14. Rotterdam 1733–1740.
Castellus Edmundus: *Lexicon heptagloton: hebraicum, chaldaicum, syriacum, samaritanum, aethiopicum, arabicum et persicum*, p. 1–2. Londini 1669.
Catullus Valerius Caius, Tibullus Albius, Gallus Cornelius: *Traduction en prose de Catulle, Tibulle et Gallus*, t. 1–2. Amsterdam 1771.
Caumont de La Force Charlotte Rose: *Historia Małgorzaty królowej Nawary, cz. 1–4*. Warszawa 1781.
Caylus Anne Claude Philippe de Tubières de: *Oeuvres badines*, t. 1–2. Amsterdam 1787.
Caylus Marthe Margueritte La Valois de Vilette de Murçay de: *Les souvenirs*. Amsterdam 1770.
Cellarius Christophorus: *Latinitatis liber*. Regiomonti 1725.
— *Notitia orbis antiqui*, t. 1–2. Lipsiae 1734.
Cereemonie czyli obrządki i zwyczaje w kościele katolickim zażywane, t. 1–2. Kalisz 1780.
Cérémonies et coutumes religieuses des peuples idolatres représentées par les figures dessinées de la main de Bernard Picard, t. 1–11. Amsterdam 1723–1728.
Cervantes Saavedra Miguel de: *Histoire de Don Quichotte*, t. 1–6. Amsterdam 1735 (Paris 1754 i in.).
— *Historia Don Quiszota*, t. 1–6. Warszawa 1786.
— *Nouvelles exemplaires*, t. 1–2. Lausanne 1759.
Chappe d’Auteroche Jean: *Voyage en Siberie*, t. 1–2. Amsterdam 1769.
Chardin John: *Voyages en Perse et autres lieux de l’Orient*, t. 1–40. Amsterdam 1711.
— *Voyages en Perse et autres lieux de l’Orient*. Nouv. éd., t. 1–4. Amsterdam 1735.
Charlotte Elisabeth de Bavière: *Fragmens de lettres originales*. 1788.
Chastellux François Jean de: *De la félicité publique*, t. 1–2. Amsterdam 1772.
— *Voyage en Amérique*. 1785.
Chaudon Louis Mayeul: *Nouveau dictionnaire historique*, t. 1–8. Caen 1783–1784.

- Nowy dykcyonarz albo historia skrócona [...] przez Józefa Ignacego Boelcke przełożony, t. 1–8. Warszawa 1783–1787.
- Chemnitzius Boguslaus Philippus: *Les vrais intérêts de l'Allemagne*, p. 1–3. La Haye 1762.
- Chevigni de: *La science des personnes de cour*, t. 1–4. Amsterdam 1729 (także inne wyd.).
- Chompré Pierre: *Dictionnaire abrégé de la fable*. Paris 1727.
- Chorier Nicolas: *Elegantiae latini sermones*. Birminghamiae 1770.
- Chwałkowski Mikołaj: *Effata regum Poloniae*. Varsaviae 1694.
- *Jus Regni Poloniae. Regiomonti* 1684.
- *Singularis quaedam polonica*. Varsaviae 1698.
- Ciaconus Alphonsus: *Vitae et res gestae pontificum romanorum et cardinalium*, v. 1–4. Romae 1677 (także inne wyd.).
- Cicero Marcus Tullius: *Académiques*, p. 1–2. Londres 1740.
- *Discours traduits par Athanase Auger*, t. 1–2. Paris 1792–1794.
- *Livres académiques trad. par Jean Castillon*, t. 1–2. Berlin 1779.
- *Opera ad optimas editiones collata*, t. 1–13. Biponti 1780–1787.
- *Orationum p. II cum correctionibus Pauli Manutii*. Venetiis 1554.
- Clairaut Alexis Claude: *Éléments de géométrie*. Paris 1765.
- *Początki geometrii*. Wilno 1772.
- *Théorie de la Lune*. Paris 1765.
- Clarke John? Samuel?: *Sermons*. 1730.
- Clarke Samuel: *Traité de l'existence et des atributs de Dieu*. Amsterdam 1727.
- Claudianus Claudius: *Opera*. Biponti 1784 (także inne wyd.).
- Clemens XIV, papa: *Lettere interessanti*, t. 1–5. Venezia 1778.
- Clermont: *Oeuvres contenant la géométrie pratique*. Paris 1755.
- Cluverius Filip: *Introductio in universam geographiam*. Amsterdam 1624 (także inne wyd.).
- Coccei Karol Fryderyk Ernest: *Catalogue une bibliothèque*. [Warszawa przed 12 III 1781].
- Cochin Charles Nicolas: *Voyage d'Italie*, t. 1–3. Paris 1769.
- Code criminel de l'emp. Charles V, vulgairement appelé la Caroline*. Vienne 1767.
- Codex Theodosianus cum commentariis Jacobi Gothofredi*, t. 1–6. Lipsiae 1736–1743.
- Coigny François de Franquetot de: *Campagne en Allemagne*, p. 1–4. Amsterdam 1741–1742.
- Colbert Charles Joachim: *Instructions générales en forme de catéchisme*, t. 1–4. Lyon 1730 (także inne wyd.).
- Colbert Jean Baptiste: *Mémoires*, t. 1–3. Paris 1756 (także inne wyd.).
- Collection de tempeste*, t. 1–3.
- Collection of fac-similes of the hand-writing of royal and illustrious personages*, 1 v.
- Columella Lucius Junius Moderatus: *Traduction d'anciens ouvrages latins relatifs à l'agriculture*, t. 1–6. Paris 1772–1775.
- Condillac Étienne Bonnot de: *Cours d'étude pour instruction du prince de Parme*, t. 1–2. Genève 1779–1780 (także inne wyd.).
- *Traité des sensations*, t. 1–2. Londres 1754.
- Commentarii Novi Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae*. Petropoli 1750–1776.
- Commerce de lettres*.
- Connor Richard Bernard: *The history of Poland*. London 1698.
- Contant d'Orville André Guillaume: *Les fastes de la Pologne et de la Russie*, p. 1–2. Paris 1769–1770 (także Varsovie 1773).
- Contareus Caspar: *De Republica Venetorum*. Lugduni Batav. 1628.
- Cook James: *Les trois voyages*, t. 1–14. Paris 1789.
- *Troisième voyage ou voyage à l'océan Pacifique*, t. 1–4. Paris 1782.
- Cooper Anthony Ashley of Shaftesbury: *Characteristics of men, manners, opinions, times*, v. 1–3. London 1633 (także inne wyd.).
- Corneille Pierre: *Cyd*, tłum. Jana Andrzeja Morsztyna. 1696 (lub 1752).
- [*Corpus juris fridericiani*] *Corpus du droit Frédéric*, t. 1–3. 1781.

- Corpus juris hungarici seu decretum generale Regni Hungariae, t. 1–2. Tyrnaviae 1751.
- Corpus juris saxonici [może:] Differentiarum juris civilis et saxonici libri III aucti et correcti. Torunia 1583.
- Couché Jacques: Galerie du Palais Royal gravée d'après les tableaux des différentes écoles, t. 1–3. Paris 1786–1808.
- „Courrier du Bas-Rhin ou Gazette de Clèves”. 1788.
- Coyer Gabriel François: Bagatelles morales. Londres 1755.
- Histoire de Jean Sobieski. Varsovie 1761.
- Crébillon Claude Prosper Jolyot de: Collection complete des oeuvres, t. 1–14. Londres 1777.
- Crévecour Michel William John: Lettres d'un cultivateur américain, t. 1–2. Maestricht 1785.
- Crévier Jean Baptiste Louis: Histoire des empereurs romains depuis Auguste jusqu'à Constantin, t. 1–6. Paris 1749–1755.
- Cuba Joannes: Ortus sanitatis. Moguntiae 1491 (także inne wyd.).
- Czaki de Kierentszek Antoni: Pamiętnik roku 1787 na Ukrainie. Przyjazd i przyjęcie [...] Katarzyny. [Machnówka] 1788.
- Czarnek Mateusz, Friese Christian Wilhelm: Mémoire. Warszawa 18–21 III 1791.
- Czartoryski Adam Kazimierz: Kopia listu Doświadczynskiego do przyjaciela. Warszawa 1778.
- Dalerac François Paulin: Les anecdotes de Pologne ou mémoires secrets du règne de Jean Sobieski, t. 1–2. Amsterdam 1699.
- Danet Pierre: Nouveau grand dictionnaire françois, latin et polonois, t. 1–2. Varsovie 1743–1745.
- Daniel Gabriel: Histoire de France, t. 1–10. Paris 1729 (także inne wyd.).
- Histoire de la milice françoise, t. 1–2. Paris 1721 (także inne wyd.).
- Dantin Maurice François, Durand Ursin, Clémencet Charles: L'art vérifier les dates des faits historiques. Paris 1770.
- Davenant Charles: The political and commercial works, t. 1–5. London 1771.
- Decjusz Jodok Ludwik: De vetustatibus Polonorum lib. I, De Jagellonorum familia lib. II, De Sigismundi regis temporibus lib. III. Cracoviae 1521 (wyd. razem z Miechowity Chronica).
- Deduction sur l'hypothèque de Zips. Po 1772.
- Defoe Daniel: La vie et les aventures de Robinson Crusoe, t. 1–3. Londres 1784 (także inne wyd.).
- Delille Jacques: Les jardins. Paris 1782 (dużo wydań).
- Delisle de Sales Jean Baptiste Claude Isoard, dit: Dictionnaire théorique et pratique de chasse et de pêche, t. 1–2. Paris 1769.
- Histoire philosophique du monde primitif, t. 1–3. Paris 1779.
- Deluc Jean André: Recherches sur les modifications de l'atmosphère, t. 1–2. Genève 1772.
- Demosthenes: Filipiki z przyłączeniem uwag historycznych przekładania Nagurczewskiego. Warszawa 1774.
- Oeuvres complètes de Démosthène et d'Eschine trad. en françois par l'abbé Auger, t. 1–4. Paris 1777.
- Descartes René: Epistolae, t. 1–3. Amsterdam 1668.
- Geometria, p. 1–6. Amsterdam 1701.
- Meditationes de prima philosophiae. Paris 1647.
- Opera philosophica, t. 1–2. Amsterdam 1650.
- „Description des arts et métiers faite ou approuvée par MM. de l'Académie des Sciences”, cahiers 113. Paris 1761–1789.
- Des Essarts Nicolas Toussaint Le Moyne: Procès fameux extraite de l'essai sur l'histoire générale tribunaux des peuples, t. 1–20. Paris 1786–1789.
- Diariusz sejmu convocationis 1764. Warszawa 1764.
- Diariusz sejmu coronationis. Warszawa 1765.
- Diariusz sejmu electionis 1764. Warszawa 1764.
- Diariusz sejmu ordynaryjnego walnego 1766. Warszawa 1767.
- Diariusz sejmu 1776. Warszawa 1776.

- Diariusz sejmu 1778. Warszawa 1779.
Diariusz sejmu 1780. Warszawa 1780.
Diariusz sejmu 1782. Warszawa 1782.
Diariusze sejmu 1767–1768, 1773–1774 i 1775 nie były drukowane.
Diderot Denis: Collection complete des oeuvres philosophiques, littéraires et dramatiques, t. 1–5.
Londres 1773.
Dictionnaire universel de commerce, t. 1–4.
Dictionnaire des arts par Thomas Corneille. Paris 1694.
Dictionnaire universel de médecine, t. 1–6.
Diodorus Siculus: Bibliothecae historicae libri. Genevae 1599.
Dion Cassius: Historiae romanae quae supersunt, t. 1–2. Hamburgi 1750–1752.
Dionysius Halicarnasseus: Opera omnia graece et latine, t. 1–6. Leipzig 1774–1777.
– Scripta. Francofurti 1586.
Dissertation sur la question extraordinaire proposée par l'Académie de Berlin.
Długosz Jan: Historiae polonicae libri. T. 1–2. Francofurti, Lipsiae 1711–1712.
Dogiel Maciej: Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Vilnae, t. 1–1758, t. 4–1764, t. 5–1759.
– Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Vilnae 1758.
Donati Vitaliano: Essai sur l'histoire naturelle de la Mer Adriatique. La Haye 1758.
Dow Alexander: The history of Indostan, t. 1–3. London 1768–1772.
Dresner Tomasz: Institutionum iuris Regni Poloniae libri. Zamoscii po I 1614.
Druemel Johann Heinrich: Lexicon manuale latinum-germanicum et germanicum-latinum, t. 1–2.
Ratisbonae 1753.
Du Bos Jean Baptiste: Reflexions critiques sur la poésie, p. 1–3. Paris 1770.
Du Cange Carolus Dufresne: Glossarium ad scriptores, t. 1–6. Parisiis 1733.
Du Cerceau Jean Antoine: Poésies. Amsterdam 1749 (także inne wyd.).
Duhamel Du Monceau Henri Louis: Sposób robienia węglów. Warszawa 1769.
– Traité général des pesches, t. 1–8. Paris 1769–1772.
Du Laurens Henri Joseph: Compère Mathieu, t. 1–2. Londres 1772–1773.
Du Marsais César Chesneau: Des tropes ou des diférens sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue. Nouv. éd. Paris 1757.
Dumont Jean: Corps universel diplomatique, t. 1–8. Amsterdam, La Haye 1726–1731.
– Histoire militaire du prince Eugène de Savoye, t. 1–3. La Haye 1729–1749.
Dunoyer Anne Margueritte Petit: Lettres historiques et galantes, t. 1–9. Londres 1757.
Dusch Johann Jacob: Briefe zur Bildung des Geschmacks, t. 1–6. Leipzig, Breslau 1764–1773.
Dutillet Jean: Recueil des rois de France. Paris 1618.
Duval Valentin Jamerai: Oeuvres, t. 1–3. Londres 1785.
Duvernet Théophile Imarigeon: La vie de Voltaire. Genève 1786.
- Eachard Laurence: Dykcjonarzyk geograficzny, t. 1–3. Warszawa 1782–1783.
Echavarry Bernard Ibanez de: Histoire de Paraguay, t. 1–3. Amsterdam, Leipzig 1780.
Eckhel Joseph Hilarius: Catalogus numophylacii caes. vindob., t. 1–2. Vindobonae 1779.
– Numi veteres anecdoti. Viennae 1774.
– Sylloge I nummorum veterum anecdotorum thesauri caes. Viennae 1786.
- L'École des filles.
Edicta et mandata universalis Regnis Galiciae et Lodomeriae. Rozkazy i ustawy powszechne Królestwom Galicji i Lodomerii ogłoszone. Leopoli 1773.
Eggers: Journal du siège de Berg-op-zoom en 1747. Amsterdam 1750.
Eisen Johann Georg: L'art de sécher et de conserver les légumes. Warschau 1794.
– Auszug aus Pastor Eisen Unterricht. Warschau 1783.
– Nauka o powszechnym suszeniu roślin. Warszawa 1789.
Éléments de la langue angloise.

- Encyclopédie méthodique ou par ordre de matières par une Société de Gens de Lettres de Savans et d'Artistes, t. 1–150. Paris 1782–1794.
- Encyclopédie oeconomique ou systeme général, I. d'oeconomie rustique, II. d'oeconomie domestique, III. d'oeconomie politique, t. 1–16. Yverdon 1770–1771.
- Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des artes et des métiers, red. Diderot, d'Alembert, t. 1–35. Paris 1751–1772.
- Entretien sur la nature des dieux, t. 1–2.
- Eon de Beaumont Charles Geneviève Louis Auguste André Thimothés d': Lettres, mémoires et négociations, p. 1–4. Londres 1765.
- Erasmus Roterodamus: Les colloques, t. 1–6. Leide 1720 (także inne wyd.).
- Espagnac Jean Baptiste Joseph Damarzit de Sahuguet: Histoire de Maurice comte de Saxe, t. 1–3. Paris 1775.
- Etat wojska koronnego, rękopis.
- États, empires, royaumes de monde.
- Euler Leonard: Opuscula, t. 1–3. Berolini 1746–1751.
- Eutorpius Flavius: Opera en latin et françois.
- Exercices de piété.
- Exhibitio mutationum Regni Poloniae, idiom. germ.
- L'Ezur-Vedam ou ancien commentaire du Vedam contenant l'exposition des opinions religieuses et philosophiques des Indes, t. 1–2. Yverdon 1778.
- Faber Basilius: Thesaurus eruditionis schlasticae (wiele wydań od XVI do XVII w.).
- Falkenskiold de: Mémoires authentiques des comtes de Struensée et de Brandt. Londres 1789.
- Farben Belustigung.
- Faucher Chrysostome: Histoire du sardinal Polignac, t. 1–2. Paris 1777.
- Fénelon François de Salignac de La Mothe: Les aventures de Télémaque. Paris 1699 (także wyd. późniejsze).
- Aventures de Telemaco hijo de Ulisses. La Haye 1711.
- Feuquières Antoine de Pas: Mémoires, t. 1–4. Amsterdam 1741.
- Fielding Henry: Oeuvres, t. 1–14. Genève 1781–1782 (także inne wyd.).
- Tom Jones, t. 1–4. Londres 1770 (także inne wyd.).
- The works, t. 1–8. London 1771.
- Flecher Esprit: Histoire du cardinal de Ximènes. Amsterdam 1700 (także inne wyd.).
- Fleury Claude: Catéchisme historique (dużo wydań, m. in. w Gdańsku tekstem franc. i polskim).
- Histoire ecclesiastique, t. 1–36. Paris 1703–1738 (także inne wyd.).
- Florian Jean Pierre Claris de: Galatée. Paris 1785 (także inne wyd.).
- Gonsalve de Cordue, t. 1–2. Paris 1792 (także inne wyd.).
- Numa Pompiliusz. Warszawa 1788.
- Oeuvres, t. 1–3. Paris 1786 (także inne wyd.).
- Les six nouvelles. Paris 1785.
- Folard Jean Charles de: L'esprit tiré de ses commentaires sur l'histoire de Polybe. Paris 1760.
- Fontenelle Bernard Le Bouvier de: Oeuvres, t. 1–6. Paris 1766 (także inne wyd.).
- Forster Johann Reinhold: Histoire des découvertes dans le Nord, t. 1–2. Paris 1788.
- Fortis Alberto: Voyages en Dalmatie, t. 1–2. Paris 1778.
- Fouquet Nicolas: Recueil des défenses, t. 1–16 [Amsterdam] 1665–1668.
- Fredro Andrzej Maksymilian: Gestorum populi poloni libri. Dantisci 1652 (także inne wyd.).
- Fragmenta? Może — Monitia politico-moralia wyd. od 1664 r.
- Friese Christian Gottlob: Kirchengeschichte des Koenigreichs Polen, Th. 1. Breslau 1786.
- Uwiadomienie bezstronne o sporach, które trwały między zgromadzeniami Augsburskiej Konfesji. Warszawa 1783.
- Froelich Erasm: Annales regum et rerum Syriae. Viennae 1744 lub 1754.
- Notitia elementaris numismatum antiquorum. Viennae 1758.
- Numismata cimelia, p. 1–2. Viennae 1754–1755.

- Regum veterum numismata, t. 1–2. Viennae 1752–1754.
- Quatuor Tentamina rei nummariae. Viennae 1737 lub 1750.
- Fryderyk II, król Prus: Correspondance familière, t. 1–2. Berlin 1787.
- Histoire de mon temps. 1788.
- Oeuvres du Philosophe de Sans-Souci, t. 1–2. Cologne 1760.
- Oeuvres posthumes, t. 1–15. Berlin 1788. Supplement, t. 1–6. Cologne 1789.
- Skryte przestrogi dane oficerom wojska. Warszawa 1780.

- Gaillard Gabriel Henri: Histoire de Charlemagne, t. 1–4. Paris 1782.
- Histoire de François I, t. 1–8. Paris 1769.
- Histoire de la rivalité de la France et de l'Angleterre, t. 1–11. Paris 1771–1777.
- Galiani Ferdinando: Dialogues sur le commerce des bleds. Londres 1770.
- Galland Antoine: Tysiąc i jedna noc. Warszawa 1767–1772 i później.
- Gallerie der Kuenste. Przed 1786.
- Gautier de Sibert: Variations de la Monarchie Française, t. 1–4. Paris 1765.
- Gautruche Pierre: Histoire poétique. Wiele wydań w II połowie XVII.
- Histoire sainte. Wiele wydań w II połowie XVII w.
- Gayot de Pitaval François: Causes célèbres et intéressantes, t. 1–20. La Haye 1746.
- „Gazeta Warszawska”. Warszawa 1787.
- „Gazette de Leyde” zob. „Nouvelles Extraordinaires de Divers Endroits”
- Gazety polskie. Warszawa ok. 1750–1760.
- Gellert Christian Fuerchtgott: Sammlung der saemtlichen Schriften, Th. 1–4. 1765 (także inne wyd.).
- Generalna taryfa celna według traktatu między królem i Rzeczypospolitą Polską a cesarową węgierską i czeską. Po 16 III 1775.
- Genlis Stéphanie Félicité Ducrest de Saint Aubin: Adèle et Théodore, t. 1–3. Paris 1782 (także inne wyd.).
- Théâtre à l'usage des jeunes personnes, t. 1–2. Paris 1779–1780 (także inne wyd.).
- Les veillées du château, t. 1–4. Maestricht 1784 (także inne wyd.).
- Gessner Johann Jacob: Specimen rei nummariae, t. 1–2. Tiguri 1735–1738.
- Gessner Salomon: Daphnis, poème. Le premier navigateur. Amsterdam 1766 (także inne wyd.).
- Oeuvres complètes, t. 1–2. II poł. XVIII w.
- Saemtliche Schriften, t. 1–4. Zurich 1764.
- Giannone Pietro: Historia civile del Regno di Napoli, t. 1–4. La Haye 1753.
- Gibbon Edward: Histoire de la décadance de l'Empire Romaine, t. 1–18. Paris 1788–1795.
- Gilbert Jean Emmanuel: Indagatores naturae in Lithuania. Vilnae 1781.
- Gisors de: La tactique ou discipline selon les nouveaux reglemens Prussiens t. 1–2. Francfort et Leipzig 1759.
- Goldoni Carlo: Commedie. Wiele wyd. w XVIII w.
- Mecenias podczciwy, komedia. Warszawa 1779.
- Goltz Hubert: Fasti magistratorum et triumphorum Romanorum. Antverpiae 1644.
- Icones imperatorum romanorum. Antverpiae 1645.
- Gomez Madelaine Angélique Poisson de: Les journées amusantes. Amsterdam 1736 (i wyd. późniejsze).
- Gori Antonio Francesco: Museum etruscum, t. 1–3. Florentiae 1737–1743.
- Museum florentinum, t. 1–12. Florentiae 1731–1766.
- Thesaurus gemmerum antiquarum, t. 1–3. Florentiae 1750.
- Thesaurus veteri dyptychorum consularium, t. 1–3. Florentiae 1759.
- Gorlaeus Abraham: Dactylotheca, v. 1–2. Lugduni Batavorum 1695.
- Gottsched Johann Christian: Gramatyka niemiecka. Warszawa 1766 (także wyd. późniejsze).
- Goudar Ange de: Mémoires pour servir à l'histoire de Pierre III. Francfort et Leipzig 1763.
- Gougéant Guillaume Hyacinthe: Histoire du traité de Westphalie, t. 1–6. Paris 1744.
- Gourville de: Mémoires, t. 1–2. Amsterdam 1782.

- Graevius Johann Georg: *Thesaurus antiquitatum romanorum*, t. 1–12. Trajecti ad Rh. 1694–1699.
- Graffigny Françoise d'Issembourg d'Happencourt de: *Listy Peruwianki*. Warszawa 1784.
- Gralath Daniel: *Versuch einer Geschichte Danzigs*, Bd. 1–2. Koenigsberg 1789–1790, Bd. 3. Berlin [b.r.].
- Grammaire espagnole.
- Grammaire flamande.
- Grammont Antoine de: *Mémoires*. Paris 1742.
- Gravesande Willem Jakob s': *Physices elementa mathematica experimentis confirmata*, t. 1–2. La Haye 1720.
- Gray Thomas: *Poems*. London 1768.
- Graziani Antonio Maria: *La vie du cardinal Jean François Commendon*. Paris 1680 lub 1695.
- Grécourt Jean Baptiste Joseph Willart de: *Oeuvres*, t. 1–4. Paris 1763 (także inne wyd.).
- Gregorius Petrus Tholosanus: *De republica libri*. Francofurti 1609 (także inne wyd.).
- Gresset Jean Baptiste Louis: *Oeuvres*, t. 1–2. Londres 1779 (także inne wyd.).
- Gronovius Jacobus: *Thesaurus graecarum antiquitatum*, t. 1–13. Lugduni Batav. 1697–1702.
- Grosley Pierre Jean: *Londres*, t. 1–3. Neuchâtel 1770–1771.
– *Nouveaux mémoires et observations sur l'Italie*, t. 1–3. Londres 1765.
- Grosse Universal Lexicon aller Wissenschaften und Kuenste, t. 1–64. Leipzig 1732–1750.
- Grotius Hugo: *De jure belli et pacis*, t. 1–3. Lausanne 1751 (także inne wyd.).
- Gruber Jan Daniel: *Origines Livoniae sacrae et civilis*. Frankfurt et Leipzig 1740.
- Gruter Janus: *Inscriptiones antiquae totius orbis romani*, t. 1–2. Amsterdam 1707.
- Guarini Giovanni Battista: *Il pastor fido trad. de l'italien en vers françois*. Siena 1734.
– *Pastor fido albo konterfekt wiernej miłości*. Toruń 1695 lub 1722.
- Guarnacci Mario: *Vitae pontificum et res gestae pontificum romanorum*, t. 1–2. Romae 1751.
- Guérin Du Rocher Pierre Marie Stanislas: *Histoire véritable des tems fabuleux*, t. 1–3. Paris 1776–1777.
- Gueudeville Nicolas: *Atlas historique*. La Haye 1705–1720.
- Guibert Jacques Antoine Hippolyte de: *Éloge historique de Michel de l'Hopital*. Paris 1777.
– *Essai général de tactique*, t. 1–2. Liège 1775.
– *Remarques sur quelques articles de l'essai général de tactique*. Turin 1773.
- Guibert Joseph Hippolyte de: *Observations sur la constitution militaire*. Berlin 1777.
- Guischard (Guichard) Charles: *Mémoires critiques et historiques sur l'antiquités militaires*, t. 1–4. Berlin 1774.
- Gurowski Aleksander: *Protokol [...] czynności na delegacji od stanów Rzeczypospolitej 1773 [...] 1775*. Warszawa 1775.
- Gustaw III, król Szwecji: *Orationes e sueco in latinum conversae*. Berlin 1772.
- Guys Pierre Augustin: *Voyage littéraire de la Grèce*, t. 1–2. Paris 1771 (także wyd. 1783).
- Gwagnin Aleksander: *Rerum poloniarum tomi tres*. Francofurti 1584.
- Halma François: *Woordenboek der nederduitsche en fransche*. Amsterdam 1710 (także inne wyd.).
- Hamilton William: *Campi Phlegraei observationes on the volcans of the Two Siciles*, t. 1–3. Naples 1776–1779.
- Hartley David: *Observations on man*. London 1790.
- Hawercamp Sigebertus: *Médailles du cabinet de la reine Christine*. La Haye 1742.
– *Thesauri Morelliani sive Schlegelii, Havercampi, Gori commentaria in XII priorum imperatorum romanorum*, t. 1–3. Amsterdam 1752.
– *Thesaurus Morellianus sive familiarum romanorum numismata*, t. 1–2. Amsterdam 1734.
- Hawkesworth John: *Relation des voyages executés par Byron [...] et le capitaine Cook*, t. 1–4. Lausanne et Neuchâtel 1774.
- Haym Nicolas Franz: *Thesauri britannici* p. 1–2. Vindobonae 1762–1764.
- Heidenstein Reinhold: *Rerum poloniarum ab excessu Sigismundi Augusti libri*. Francofurti ad M. 1672.

- Heiss Johann von: Histoire de l'empire. Paris 1784.
- Heliodorus z Emesy: Les amours de Théagènes et Chariclée, t. 1–2. Paris 1729.
- Hélyot Pierre, Bullot Maximilien: Histoire des ordres monastiques religieuses et militaires, t. 1–8. Paris 1714–1719.
- Hénault Charles Jean François: Nouvel abrégé chronologique de l'histoire de France. Contenant les événemens depuis Clovis jusqu'à la mort de Louis XIV. Éd. 2. Paris 1746 (także inne wyd.).
- Herberstein Zygmunt: Rerum moscovitarum commentarii. Basileae 1556 lub 1571.
- Herbert Henry: A method of breaking horses. London 1761 (także inne wyd.).
- Herodotus: Historiarum libri IX. Dużo wydań (XVI–XVIII w.).
– Histoire traduite du grec avec remarques par M. Larcher, t. 1–7. Paris 1784.
- Hervey James: Erbauliche Betrachtungen ueber die Herlichkeit der Schoepfung und die Mittel der Gnade. Hamburg 1756.
- Hesiodus: Ta heuriskomena [...] Quae extant opera C. Schrevelii. Wyd. XVII i XVIII w.
– Les oeuvres trad. Pierre Louis Claude Gin. Paris 1785.
– Opera omnia latinis versibus expressa, p. 1–2. Parma 1785.
- Hirsch Johann Christoph: Bibliotheca numismatica exhibens catalogus auctorum qui de re monetaria scripsere. Norimbergae 1760.
- Hirschfeld Christian Cajus Lorenz von: Théorie de l'art des jardins, t. 1–5. Lipsic 1779–1785.
- Hirzel Hans Kasper: Socrate rustique. Zurich 1762.
- Histoire ancienne chronologique, géographique.
- Histoire de l'Académie Royale des Sciences et des Belles Lettres de Berlin. Avec les Mémoires. Berlin 1745–1771.
- Histoire des rois de Thrace.
- Histoire et Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Paris 1701–1793.
- Histoire et Mémoires de l'Académie des Sciences. Paris 1701–1793.
- Histoire généalogique des Tartars traduite par D. Bentinck. Leyde 1726.
- Histoire militaire de la Suisse, t. 1–4.
- Histoire universelle de tous les peuples du monde ou l'Histoire des hommes par Delisle de Sales, Mayer et Mercier. Paris 1779–1785.
- Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent traduite de l'anglois d'une Société de Gens de Lettres. La Haye 1732–1792.
- Histoires mémorables des guerres entre la France, t. 1–6.
- Hoffmann Friedrich: Opera physico-medica, t. 1–6. Genevae 1740–1765.
- Hogrewe Johann Ludwig: Beschreibung der in England seit 1759 angelegten schifbaren Kanale. Hannover 1780.
– Teoretyczna i praktyczna nauka żołnierskich rozmiarów. Warszawa 1790.
- Højbach Paul Henri Dietrich d': Le bon sens ou idées naturelles opposées aux idées surnaturelles. Londres 1772.
– Système social, t. 1–3. Londres 1773.
- Holdermann Jean Baptiste: Grammaire turque ou méthode courte et facile pour apprendre. Constantinople 1730.
- Hollwell John Zephaniah: Événemens historiques relatifs aux provinces de Bengale, p. 1–2. Amsterdam 1768.
- Homann Johann Christoph: Atlas du monde. Nurnberg 1716.
- Homerus: Oeuvres trad. par M-e Dacier, t. 1–4. Genève 1779.
– The Works. London 1771 (Iliad, t. 1–6, Odyssey, t. 1–4).
- Horatius Quintus Flaccus: Oeuvres en latin et en françois avec remarques par M. Dacier, t. 1–10. Kilka wydań, m. in. Amsterdam 1727.
– Opera.
– Opera cura Joannis Livie. Birminghamiae 1765.
– Pieśni wszystkie, t. 1–2. Warszawa 1773.
– Les poésies avec la traduction françoise du r. p. Sanadon, nouv. éd., t. 1–2. Paris 1756.
- Hube Michał: Listy fizyczne. Warszawa 1791.

- Wstęp do fizyki. Warszawa 1783.
- Huber Michel: *Choix de poésies allemandes*, t. 1–4, Paris 1766.
- Huebner Johann: *Géographie universelle*, t. 1–6. Basle 1757–1761.
- *Géographie universelle*, t. 1–2. Kilka wyd. XVIII w.
- Hugues P. F.: *Antiquités étrusques, grecques et romaines tirées du cabinet de M. Hamilton*, t. 1–4. Napoli 1766–1767.
- Hume David: *Discours politiques*, t. 1–5. Amsterdam 1754–1757.
- *Histoire d'Angleterre*, t. 1–19. Yverdon po 1781.
- Hylzen Jan August: *Inflanty w dawnych swych dziejach*. Wilno 1750.
- Hymne à l'amitié.
- Imhoff Jacob Wilhelm: *Genealogiae viginti illustrium in Italia familiarum*. Amstelodami 1710.
- Introduction à l'infanterie p. Louis XVI.
- Isocrates: *Opera omnia grece et latine cum notis ed. Ath. Auger*, t. 1–3. Parisiis 1782.
- *Orationes tres*. Jenae 1674.
- *Scripta*. Basileae 1614.
- Itineraire instructif de Rome.
- Jabłonowski Józef Aleksander: *De ducibus Prussis*. Leopoli 1760.
- *L'Empire des Sarmates*. Nuernberg 1748.
- *Heraldica*. Leopoli 1742.
- *Lechi et Czechi vindiciae*. Lipsiae 1771.
- Jabłoński Daniel Ernest: *Historia consensus sandomiriensis*. Berolini 1731.
- Jakub IV, król Szkocji: *Epistolae Jacobi IV et Jacobi V et Mariae regum Scotorum*, t. 1–2. Edinburgiae 1722–1724.
- Jakubowski Józef: *Nauka artylerii*, t. 1–2. Warszawa 1781.
- Janocki Jan Daniel: *Janociana*, v. 1–2. Varsaviae et Lipsiae 1776, 1779.
- *Polonia litterata*. Vratislaviae 1750.
- *Specimen catalogi codicum munuscriptorum Bibliothecae Zaluscianae*. Dresdae 1752.
- Jean Hennuyer, drame.
- Jeney: *Partyzant czyli sztuka prowadzenia wojny podjazdowej*. Supraśl 1770.
- La jeune Grecque.
- Jeziński Franciszek Salezy: *Goworek*. Warszawa 1789.
- *O bezkrólewicach w Polsce*. Warszawa 1790.
- Johnston Charles: *Chrysal or the adventures of a Guinea*. Wyd. 1771 i późniejsze.
- Joly de Maizeroy Paul Gédéon: *Mémoires*. Paris 1775.
- Jones William: *Histoire de Nader-Shah*. Londres 1773.
- Jonsac: *Histoire de Stanislas Jabłonowski*, t. 1–4. Leipsic 1774.
- *Życie Stanisława Jabłonowskiego*, t. 1–2. Warszawa 1789–1790.
- „Journal abrégé sur la révolution de Suède”.
- „Journal de la Révolution”. Londres 1775–1776, Paris 1790–1791.
- „Journal Diplomatique prospect”.
- „Journal des Savants”. Paris 1765–1792.
- „Journal Encyclopédique”. Liège 1756–1759, Bouillon 1760–1793.
- Jundziłł Bonifacy Stanisław: *Opisanie roślin prowincji Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Wilno 1791.
- Jura fundamentalia terrarum Prussiae. Dantisci 1728 (inne wyd. 1733).
- Jus terrestre nobilitatis Prussiae. Wyd. Toruń 1599 oraz kilka wyd. w Lublinie i w Gdańsku.
- Justinus Marcus Junianus: *Historiae Philippicae ad optimas editiones collatae*. Zweibruecken 1784.
- Juvenalis Decimus Junius: *Satyrae*. London 1728.
- *Satyres*. Paris 1770 (także inne wyd.).
- Kadłubek Wincenty, Gallus-Anonim: *Scriptores historiae polonae*. Gedani 1749.

- Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, wyd. Michał Groell. Warszawa 1770–1797.
- Kalendarz wileński polityczny. Wilno 1790.
- Kalendarzyk polityczny, wyd. Pijarzy. Warszawa 1788–1794.
- Kaliszewski Celestyn: Historia celniejszych i sławniejszych traktatów. Warszawa 1764 lub 1767.
– *Traité des puissances de l'Europe*. Varsovie 1760.
- Karpiński Franciszek: Zabawki wierszem i prozą, t. 1–4. Warszawa 1782–1783.
- Katarzyna II, cesarzowa Rosji: Instruction. St. Petersburg 1769.
- Kazanie na otwarciu gubernii polskiej. Po 1795.
- Keate George: Opisanie Wysp Pelew. Warszawa 1792.
– *Relation des Iles Pelew*, t. 1–2. Paris 1788.
- Keyserling Henryk Chrystian: Memoriał o kurlandzkim interesie. Po 1763.
- Khell Joseph: *Ad aurea numismata imperatorum romanorum a Vaillantio edita supplementum*. Vindobonae 1767.
- Kinsky Franz Joseph: Elementarz służby wojskowej. Warszawa 1787.
- Kircher Athanase: *Polygraphia seu artificium linguarum*. Amstelodami 1663.
– *Sphinx mystagoga sive diatribe hieroglyphica*. Amstelodami 1676.
- Kleczewski Stanisław: O początku, dawności, odmianach i wydoskonaleniu języka polskiego zdanie. Lwów 1767.
– *Sarmatia europaea*. Leopoli 1769.
- Kluk Krzysztof: Roślin potrzebnych utrzymanie, cz. 1–3. Warszawa 1777.
- Kniażewicz Jerzy Grzegorz: Folwark, w którym grunta nie zostawują się nigdy ugorem. Wilno 1770.
- Knorri von Rosenroth Christian: *Kabbala dénudata*, t. 1–3. Sulzbach 1677 (także inne wyd.).
- Kobierzycki Stanisław: *Historia Vladislai Poloniae et Sueciae principis*. Gedani 1655.
- Kochowski Wespazjan: *Annalium Poloniae climacter 1–3*. Cracoviae 1683, 1688, 1698.
- Koehler Johann Dawid: *Anweisung fuer Reisende Gelehrte*, Bibliotheken, Muenz-Cabinette. Frankfurt u. Leipzig 1762.
– *Historischer Muenz-Belustigung*, Th. 1–22, Register Th. 1–2. Nuernberg 1729–1764.
- Kojałowicz Wojciech Wijuk: *Historiae Lithuaniae p. 1–2*. Dantisci 1650, Antverpiae 1669.
- Kołątaj Hugo: Co też się dzieje z nieszczęśliwą ojczyzną naszą. Chełmno [Warszawa] 1790.
– *Do Prześwietnej Deputacji*. Warszawa 1789.
- Komედie polskie.
- Komensky Jan Amos: *Orbis sensualium pictus*. Varsovie 1770 (także inne wyd.).
- Komisja Rzeczypospolitej Skarbu Koronnego [uniwersał].
- Konarski Stanisław: *Von einem nuetzliche Mittel zum Bestande der ordentlichen Reichstaeege in Pohlen*, Th. 1–2. Warschau 1762.
- Konstytucje sejmu 1778. Warszawa 1778.
- Konstytucje sejmu 1782. Warszawa 1782.
- Konstytucje sejmu 1784. Grodno 1784.
- Konstytucje sejmu 1786. Warszawa 1786.
- Kopczyński Onufry: Układ gramatyki dla szkół narodowych. Warszawa 1785.
- Kossakowski Józef Kazimierz: *Książd pleban*, wyd. 2. Warszawa 1788.
- Krasicki Ignacy: *Hymn do miłości ojczyzny*. Wyd. po 1772.
– *Monacho-Machia*. Warszawa 1778.
– *Myszeidos pieśni X*. Warszawa 1775 lub 1778.
– *Satyry*. Warszawa 1779.
– *Zbiór potrzebniejszych wiadomości*, t. 1–2. Warszawa 1781.
- Kraśniński Jan: *Polonia*, rękopis (druk 1574).
- Kromer Marcin: *De origine et rebus gestis Polonorum libri*. Kilka wyd. od 1555.
- Krusiński Tadeusz Juda: *Tragica vertentis belli persici historia ab 1711 ad 1728*. Leopoli 1740.
- Kunicki Wacław: *Eques polonus*. Cracoviae 1645.
- Kurcjuż (Curtius) Franciszek: *Przepisy dietetyczne*, t. 1–2. Warszawa 1785–1786.

- La Barbinais Le Gentil Guillaume Joseph de La Gelaisière: Nouveau voyage autour du monde, t. 1–3. Amsterdam 1728.
 – Voyage dans les mers de l'Inde, t. 1–5. En Suisse 1780–1781.
- La Bizardière Michel David de: Histoire des diètes de Pologne. Amsterdam 1697.
- La Borde Vivien de: Principes sur l'essence, la distinction et les limites de deux puissances spirituelle et temporelle [...] Obserwacje dla objaśnienia kontrowersji. 1753.
- Laboureur Jean de Bleranval: Histoire et relation du voyage de la reine de Pologne et du retour de m-e de Guébriant. Paris 1647.
- La Brune Jean de: Morale de Confucius. Amsterdam 1688.
- La Bruyère Jean de: Les caractères, t. 1–4. Amsterdam 1747 (także inne wyd.).
 – Les caractères avec notes par M. Coste. Paris 1765.
- La Caille Nicolas Louis de: Leçons élémentaires de mathématique, t. 1–4. Paris 1764 (także wyd. późniejsze).
- La Calprenède Gauthier de Coste de: La Cléopâtre, t. 1–12. Paris 1645.
- La Chau, Le Blond: Pierres gravées du cabinet du duc d'Orléans, t. 1–2. Paris 1780.
- La Chessnaye-Des-Bois Aubert François Alexandre de: Dictionnaire militaire. Lausanne, Genève 1743.
- Lachowski Sebastian: Kazania niedzielne, t. 1–2. Warszawa 1770.
- Laclos Pierre Antoine François Choderlos de: Les liaisons dangereuses, t. 1–4. Amsterdam 1782.
- Lacombe Jacques: Abrégé chronologique de l'histoire du Nord ou de Dannemarc, de Russe, de Suède, de Pologne, t. 1–2. Paris 1777.
 – Dictionnaire portatif des beaux-arts. Paris 1753 (także inne wyd.).
 – Histoire des révolutions de l'Empire de Russie. Amsterdam 1760.
- La Condamine Charles Marie de: Journal du voyage fait à l'Equateur. Paris 1751.
- La Croix Jean François de: Abrégé chronologique de l'histoire ottomane, t. 1–2. Paris 1768.
- La Curne de Saint Palaye Jean Baptiste: Les amours du bon vieux temps. Paris 1760.
 – Histoire littéraire de troubadours, t. 1–3. Paris 1774.
- La Faye de: Mémoire pour servir de suite aux recherches sur la préparation que les Romains donnoient à la chaux. Paris 1778.
- La Fontaine Jean de: Fables choisies, nouv. éd. gravée en taille-douce les figures par le Sr Fessard, t. 1–6. Paris 1765–1775.
 – Fables, t. 1–4. Paris 1755–1759, ryc. pomysłu J. B. Oudry.
- La Fosse Philippe Étienne: Cours d'hippiatrique ou traité complet de la médecine des chevaux. Paris 1772.
- La Harpe Jean François: Historia o podrózach, t. 1–5. Warszawa 1783–1794.
- La Hyre Philippe de: Traité de mécanique. Paris 1695.
- Lairesse Gérard de: Les principes du dessin. Amsterdam 1719.
- La Lande Joseph Jérôme Le François: Astronomie, t. 1–4. Paris 1771 (także inne wyd.).
 – Sposób wyprawiania szafianów. Warszawa 1770.
 – Voyage en Italie dans les années 1765 et 6, t. 1–5. Venise 1769 (także inne wyd.).
- La Live d'Épinay: Les conversations d'Émilie, t. 1–2. Paris 1781.
- Lamberg Joseph Maximilien: Mémoires d'un mondain, t. 1–2. Paris 1776.
- Lambert Claude François: Histoire générale, civile, naturelle, politique et religieuse de tous les peuples du monde, t. 1–15. Paris 1750.
- Lambert Pierre de Saumery: Mémoires et aventures secrètes, t. 1–6. Liège 1732–1736.
- La Motte Fouqué Henri Auguste: Mémoires. Berlin 1788.
- La Mottraye Aubry de: Voyages en Europe, Asie et Afrique, t. 1–2. La Haye 1727.
- La Porte Joseph de: Mémoires. Genève 1756.
- La Rochefoucauld François de: Reflexions (miały wiele wydań od końca XVII w.).
- La Roque Jean de: Voyage de l'Arabie heureuse. Paris 1717.
- La Sauvagère Félix François Le Roger de: Recueil d'antiquités dans les Gaules. Paris 1770.
- Laugier Marc Antoine: Histoire de la république le Venise, t. 1–12. Paris 1759–1767.

- Histoire des négociations pour la paix conclué à Belgrade le 18 sept. 1739. Paris 1768.
- Lauterbach Wolfgang Adam: Collegium theoretico-practici a libro primo Pandectorum, p. 1–3. Tubingen 1723–1726.
- Lavater Johann Kasper: Physionomische Fragmenta. Leipzig 1775–1778.
- Le Beau Charles: Histoire du Bas-Empire, t. 1–24. Paris 1757.
- Le Blond Guillaume: Élémens de fortifications (kilka wydań w XVIII w.).
- Le Clerc Nicolas Gabriel, Le Clerc fils: Histoire physique, morale, civile et politique de la Russie, t. 1–5. Paris 1783–1785.
- Lecointe Jean Louis: Commentaires sur la retraite de 10 000 par Xénophon, ou nouveau traité de la guerre, t. 1–2. Paris 1766.
- Lefevre de Morsan: O obyczajach i zwyczajach ludu rzymskiego, t. 1–2. Chełmno 1770.
- Leibniz Gottfried Wilhelm von: Opera omnia, t. 1–6. Genevae 1768.
- „Leipziger Sammlungen”. Leipzig 1745–1767.
- Lemierre Antoine Marin: La veuve du Malabar, tragédie. Paris 1780.
- Le Nain Sébastien de Tillemont: Histoire des empereurs et autres princes, t. 1–6. Paris 1700–1739.
- Mémoires pour servir à l’histoire ecclésiastique, t. 1–10. Bruxelles 1706–1730.
- Lenglet Du Fresnoy Pierre Nicolas: Géographie des enfans. Paris 1736.
- Tablettes chronologiques de l’histoire universelle, t. 1–3. Paris 1763 (także inne wyd.).
- Lengnich Gotfryd: Jus publicum Prussiae Polonae. Gedani 1758.
- Jus publicum Regni Poloniae, t. 1–2. Gedani 1765–1766.
- Leopoldus, arcyksiążę Toskanii: Indication sommaire des reglemens et loix. Bruxelles 1779.
- Le Prince de Beaumont Marie: Magazin des adolescens, t. 1–4. Londres 1760 (także inne wyd.).
- Magazin des enfans, t. 1–2. Lyon 1758 (także inne wyd.).
- Magazin des jeunes dames, t. 1–4. Paris 1772 (także inne wyd.).
- Leroy: La vie de Jean Baptiste Villiers. Lille 1788 (także inne wyd.).
- Le Sage Alain René: Awantura Idziego Błassa, t. 1–4. Warszawa 1769–1770.
- Le diable boiteux. Paris 1707 (także inne wyd.).
- Histoire de Gil Blas. Wiele edycji w XVIII w.
- Lessing Gotthold Ephraim: Trauerspiele. Berlin 1772.
- Leti Gregorio: La vie de l’empereur Charles Quint, p. 1–4. Brusseles 1710.
- Lettres d’Aspasie trad. du grec.
- Lettres édifiantes et curieuses écrits par quelques missionnaires de la Compagnie de Jésus, t. 1–26. Paris 1780–1783.
- Lettres et épîtres amoureuses d’Heloise et d’Abeilard, p. 1–2. Londres 1780 (także inne wyd.).
- Lettres sur différens sujets, t. 1–2.
- Le Vacher de Charnois Jean Charles: Histoire abrégé de l’Eglise. Paris 1787.
- L’Huillier Simon: Arytmetyka dla szkół narodowych, Warszawa 1778 i wydania późniejsze.
- Liger Louis: La nouvelle maison rustique ou économie générale, t. 1–2. Paris 1721.
- Ligne Charles Joseph de: Fantaisies militaires. 1780 (przedruk 1783).
- Préjuges militaires, t. 1–2. Kralovilhota 1780.
- Limiers Henri Philippe de: Histoire de Suède sous le règne de Charles XII, t. 1–6. Amsterdam 1721.
- Linde: Réponse à la declaration de Congrès Américain. Londres 1777.
- Lingua britannica reformata or dictionary 1749.
- Linguet Simon Nicolas Henri: Annales politiques, civiles et littéraires du dix-huitième siècle, t. 1–15. Lausanne 1778–1788.

- Histoire des révolutions de l'Empire Romaine, t. 1–2. Paris 1766.
- Lettre. Londres 1777.
- Mémoires et playdoyers, t. 1–10. Liège 1776.
- Linné Carl von: Genera et species plantarum. Wiele wydań w XVIII w.
- Systema naturae, t. 1–2. Wiele wydań w XVIII w.
- Lipski Andrzej: Practica observations ex jure civilis et saxonico collectae. Riga 1603 lub Gedani 1648.
- Livius Titus Patavinus: Décades traduites du latin, t. 1–10. La Haye 1740.
- Historiarum libri, t. 1–3. Basileae 1740 (także inne wyd.).
- Livre maçonnerie.
- Livres classiques de l'Empire de la Chine, trad. du chinois en latin [...] du latin en françois, t. 1–7. Paris 1784–1786.
- Lloyd: Introduction à l'histoire de la guerre 1756 ou mémoires militaires. Londres 1784.
- Lobo Jérôme: Voyage historique d'Abissinie, t. 1–2. Amsterdam 1728.
- Locke John: Alocution. 1785.
- Éducation des enfans, t. 1–2. Amsterdam 1733 (także inne wyd.).
- The works, 7. ed., t. 1–4. London 1768.
- Lolme Jean Louis de: The constitution of England. London 1785 (także inne wyd.).
- Lombardo Buda Giuseppe: Gefiragoneode stanze saffiche. Napoli 1781.
- La necessita principale origine di ogni bene per la societa stabilita. Roma 1778.
- Longus: Amours pastorale de Daphnis et Chloe. Paris 1757 (także inne wyd.).
- Psyche, przekład J. A. Morsztyna. 1696 lub 1752.
- Loren? Gottlob?: Schauspiele.
- Loriot Antoine Joseph: Mémoire sur une découverte dans l'art bâtir. Paris 1774.
- Lotter Johann Georg: Carte d'Allemagne.
- Lubieniecki Stanisław: Historia reformationis polonicae. Freistadt 1685.
- Lubomirski Jerzy Sebastian: Jawnej niewinności manifest. 1666.
- Lucanus Marcus Annaeus: Pharsalia. Parisiis 1767.
- Luchet Jean Pierre Louis de La Roche Du Main de: Histoire littéraire de Voltaire, t. 1–6. Cassel 1780.
- Lucianus Samosatensis: Lucien de la traduction de N. Perrot d'Ablancourt, t. 1–2. Amsterdam 1709.
- Lucie de Montaigne, t. 1–10.
- Lucretius Carus Titus: De natura rerum done into English with notes by T. Creech. London 1681 lub 1683.
- Lucrèce traduction nouvelle, t. 1–2. Paris 1708.
- Lussan Margueritte de: Anecdotes de la cour de Philippe Auguste, t. 1–3. Paris 1782.
- Histoire de la révolution du Royaume de Naples, t. 1–4. Paris 1787.
- Ładowski Maciej Marcejan: Inwentarz konstytucji. Lipsk 1733.
- Łaski Jan: Commune inclyti Poloniae Regni privilegium. Cracoviae 1506.
- Lojko Feliks: Insuffisance des prétensions de Sa Majesté Prussienne sur la Grande-Pologne. London 1773.
- Précis des recherches sur la Pomeranie. 1773.
- Recherches sur la Nouvelle Marche. 1773.
- Lubiński Stanisław: Opera posthuma. Antverpiae 1643.
- Mably Gabriel Bonnot de: De la législation ou principes des loix, p. 1–2. Amsterdam 1776 (także inne wyd.).
- Le droit public de l'Europe, t. 1–2. La Haye 1746 (także inne wyd.).
- Observations sur l'histoire de France, t. 1–2. Genève 1765.
- Observations sur l'histoire de Grèce. Genève 1766.
- Observations sur les Romains, t. 1–2. Genève 1751.
- Parallele des Romains et des François, t. 1–2. La Haye 1741.

- Principes des négociations pour servir à l'introduction au droit, p. 1–2. Paris 1790.
- Rozmowy Focjona o związku obyczajności z polityką. Warszawa 1771.
- Macartney George: Voyage dans l'intérieur de la Chine et en Tartarie, t. 1–2. 1794.
- Machiavelli Nicolò: Istorie Fiorentine. Venezia 1554 (także inne wyd.).
- Mac Intosh William: Voyages en Europe, en Asie et en Afrique, t. 1–2. Londres 1786 (także Paris 1792).
- Macpherson James: Poésies galliques d'Ossian, t. 1–2. Paris 1777.
- Macquer Philippe: Dzieje Rzeczypospolitej Rzymskiej, t. 1–2. Warszawa 1768.
- Macquer Pierre Joseph: Dictionnaire de chimie, t. 1–3. Paris 1777.
- „Magazin fuer deutsche Geschichte und Statistik”, t. 1–4. Leipzig 1784 (wydawca: Samuel Gottlieb Wald).
- Magnan Dominique: Bruttia numismatica. Romae 1773.
- Lucania numismatica. Romae 1775.
- Miscellanea numismatica, t. 1–4. Romae 1772–1774.
- La ville de Rome ornée de 425 planches, t. 1–4. Romae 1778.
- Maillet Benoit de: Description de l'Égypte, t. 1–2. Paris 1735 i inne wyd.
- Maimbourg Louis: Histoire du calvinisme, t. 1–2. Paris 1680.
- Histoire du luthéranisme, t. 1–2. Wydania XVII i XVIII w.
- Histoire du pontificat de St Gregoire le Grand, t. 1–2. Lyon 1686.
- Histoire du pontificat de St Léon. La Haye 1687.
- Traité historique de l'établissement de l'Eglise de Rome, t. 1–2. Paris 1685.
- Maintenon Françoise d'Aubigné: Lettres, t. 1–8. Sporo wydań w XVIII w.
- Malebranche Nicolas de: De la recherche de la vérité, t. 1–4. Sporo wydań w XVIII w.
- Entretiens sur la religion et sur la mort. Wydania w końcu XVII w. oraz w XVIII w.
- Traité de la morale. Edycje od końca XVII w.
- Malherbe François de: Poésies. Paris 1757 i inne wyd.
- Mallet Du Pan Jacques: Compte rendu de la défense des citoyens bourgeois de Genève. Genève 1771.
- Mallet Paul Henri: Histoire de Dannemark, t. 1–9. Dużo edycji, np. 1755, 1787–1788.
- Małachowski Stanisław: Obszerna relacja ostatniej podróży do Turek. 1766.
- Mandeville Bernard de: La fable des abeilles, t. 1–4. Londres 1740.
- Manière d'apprendre les langues.
- Manière de faire le fer.
- Manifest der neuen Confederation zu Bar. 1768.
- Manifeste de la République confédérée de Pologne du 5 nov. 1769. 1770.
- Manifeste der confederirten Republik von Pholen vom 15 XI 1769. 1770.
- Manstein Christoph Hermann von: Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Russie, t. 1–2. Lyon 1772.
- Manuel d'Epictete traduit par A. Dacier, t. 1–2. Paris 1770.
- Manuel de l'arboriste, t. 1–2.
- Marat Jean Paul: Recherches physiques sur le feu. Paris 1780.
- Marcus Aurelius Antonius: Les pensées morales. Amsterdam 1655.
- Mariana Joannes: Histoire générale d'Espagne, t. 1–5. Paris 1725.
- Marico? Marino?: La polizia.
- Mariette Pierre Jean: Traité des pierres gravées, t. 1–2. Paris 1750.
- Marin Michel Ange: Les vies des pères des déserts d'Orient. Avignon 1761.
- Marivaux Pierre Carlet de: Le théâtre, t. 1–4. Amsterdam 1754.
- Marivetz Étienne Clément de Goussier: Physique du monde, t. 1–5. Paris 1780–1787.
- Marmontel Jean François: Les Incas, t. 1–2. Paris 1777 (także inne wyd.).
- Marquart Joachim: Gramatyka niemiecka. Warszawa 1780 i wyd. późniejsze.
- Marsigli Luigi Ferdinando de: Danubius Pannonico-Moesicus observationibus perlustratus, t. 1–7. Amsterdam 1727.
- Martialis Marcus Valerius: Toutes les épigrammes en latin et en françois. Paris 1655 (także inne wyd.).

- Mascaron Jules: Recueil des oraisons funebres. Paris 1745 (także inne wyd.).
- Massillon Jean Baptiste: Oraisons panégyriques. Paris 1749.
- Sermons prêchés pendant l'avent. Paris 1747 (także inne wyd.).
 - Sermons prêchés pendant carême, t. 1–4. Paris 1747.
 - Sermons prêchés pendant mystères. Kilka wyd.
- Masson André François Joseph: Histoire des campagnes de Maillebois, t. 1–2, Paris 1775.
- Mattei Severio: Delle opere, t. 1–11. Napoli 1779–1780.
- Exercitazioni.
 - Memorie per servire alla vita del Metastasio. 1783.
 - I libri poetici della Biblia, t. 1–8. Padoue 1780.
 - Paradoso politico morale. Naples 1787.
 - Saggio di risoluzione di diritto publico ecclesiastico. Naples 1776.
- Maubert de Gouvest Jean Henri: Lettres de M. Robert Talbot sur la France, t. 1–2. Amsterdam 1768.
- Maupertuis Pierre Louis Moreau de: Lettres sur le progrès des sciences. Dresde 1752 lub Berlin 1753.
- Oeuvres, t. 1–4. Lyon 1768.
- Mauriceau François: Traité des maladies des femmes grosses. Paris 1668.
- Mauritius, książę Saksonii: Esprit des loix de la tactique et de différentes institutions militaires, t. 1–2. La Haye 1762.
- Mayer Charles Joseph: Voyage en Suisse, t. 1–2. Amsterdam 1786.
- Mazzei Filippo: Recherches historiques et politiques sur les États Unis de l'Amérique, t. 1–4. Colle Paris 1788.
- Mączyński Jan: Lexicon latino-polonicum. Królewiec 1564.
- Méhégan Guillaume Alexandre de: Zoroastre, histoire traduite du chaldéen, Berlin 1751.
- Mela Pomponius: De situ orbis. Dużo wydań in 8°.
- Mélanges tirés d'une grande bibliothèque par A. R. de Voyer d'Argenson et A. G. Contant d'Orville, t. 1–70. Paris 1779–1784.
- Mémoires concernant l'histoire les sciences, les arts, les moeurs et les usages des Chinois par les missionnaires de Pekin, t. 1–15. Paris 1776–1791.
- Mémoires d'Erudit? Khandil?
- Mémoires et anecdotes de France.
- Mémoires pour servir à l'histoire des refugies.
- Mémoires secrets pour servir à l'histoire de la république des lettres en France depuis 1762 jusqu'à nos jours, t. 1–36. Londres 1777–1789.
- Mémoires touchant les villes de Gènes et S. Remo.
- Mendelssohn Moses: Phédon ou sur spiritualité et immortalité de l'âme. Paris 1772 (także inne wyd.).
- Mercator Gerardus: Atlas. Amsterdam 1623.
- Meniński Franciszek: Lexicon arabico-persico-turcicum, t. 1–4. Biennae 1780.
- Mentelle Édme: Cosmographie. Sporo wydań w XVIII w.
- Mercier Louis Sébastien: Tableau de Paris, t. 1–2. Paris 1781.
- „Mercure Danois”. Copenhague 1753–1754.
- Mercuriali Hieronimio: De arte gymnastica libri sex. Venetiis 1569 i wyd. późniejsze.
- Metastasio Pietro: Poésies, t. 1–9. Dużo wydań w XVIII w.
- Middleton Conyers: Histoire de Cicéron, t. 1–4. Paris 1743 (także inne wyd.).
- Miechowa Maciej z: Chronica Polonorum. Cracoviae 1521.
- Mignot Vincent: Histoire de l'imperatrice Irène, Amsterdam 1762.
- Historia turecka, t. 1–5. Warszawa 1770–1780.
- Mikosza Józef: Obserwacje polityczne Państwa Tureckiego, cz. 1–2. Warszawa 1787.
- Millot Claude François Xavier: Élemens de l'histoire générale, t. 1–9. Lausanne 1775 (także inne wyd.).
- Milly Nicolas Christien de Thy: L'art de porcelaine. Paris 1771.
- Milton John: Oeuvres, t. 1–4. Amsterdam, Leipzig 1753.

- *Paradisus amissus*, t. 1–2. Oxonii 1750.
- Mirabaud Jean Baptiste de: *Système de la nature*, t. 1–2. Londres 1770.
- Mirabeau Honoré Gabriel Riqueti de: *De la monarchie Prussienne sous Frédéric le Grand*, t. 1–8. Londres 1788.
- *Doutes sur la liberté de l'Escaut*. Londres 1784.
- *Histoire secrète de la cour de Berlin*, t. 1–2. Wyd. 1787 lub 1789.
- Mirabeau Victor Riqueti de: *Théorie de l'impot*. 1761.
- Misson François Maximilien: *Nouveau voyage d'Italie*, p. 1–2. La Haye 1691 i wyd. późniejsze.
- Mitzler de Kolof Wawrzyniec: *Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae collectio*, t. 1–5. Varsovie 1761–1777.
- Mniszech Michał Jerzy Wandalin: *Kazimierz Wielki*. Warszawa 1777.
- Molière Jean Baptiste Poquelin: *Oeuvres*, t. 1–6. Paris 1734.
- „Monitor”. Warszawa 1765–1785.
- Moralna powinność stanu wojskowego.
- Moreri Louis: *Le grand dictionnaire historique*, t. 1–10. Paris 1759.
- Morsztyn Jan Andrzej: *Komedie i tragedie Hippolita i Roderyka z Andromachą*. Lipsk 1756.
- *Psyche z Lucjana, Apulejusza, Marina, Cid albo Roderyk komedia hiszpańska*. XVIII w.
- Montagu Mary Wortley: *Recueil des lettres*, t. 1–2. Paris 1778 i wyd. późniejsze.
- Montaigne Michel de: *Essai avec notes de M. Coste*, t. 1–10. Londres 1768–1769.
- Montalembert Marc René: *Correspondance*, t. 1–3. Londres 1777.
- Montecuculi Raymond: *Mémoires*. Amsterdam 1746.
- Montesquieu Charles Louis de Secondat: *Lettres persanes*, t. 1–2. Wydawane od 1721 r.
- *Listy perskie*, t. 1–2. Drezno 1778–1783.
- *Oeuvres*. Sporo wydań w XVIII w.
- Montgon Charles Alexandre de: *Mémoires*, t. 1–8. Lausanne 1752.
- Montier pani: *Listy*. Wydania od 1762 r.
- Montyon: *Éloge de Michel de L'Hospital*. Paris 1777.
- Moore John: *Lettres d'un voyager anglois*, t. 1–4. Genève 1781–1782.
- Morand Jean François Clément: *L'art d'exploiter les mines de charbon*, p. 1–6. Paris 1768–1779.
- Morcelli Stefano Antonio: *De stilo inscriptionum latinorum libri*. Romae po 1 VI 1780.
- Motteville Françoise Bertrand de: *Mémoires*, t. 1–6. Amsterdam 1750.
- Mouffle d'Angerville: *La vie privée de Louis XV*, t. 1–4. Londres 1781.
- Mueller Gerard Friedrich: *Histoire des voyages et découvertes des Russes*, t. 1–2. Amsterdam 1766.
- Muralt Béat Louis de: *Lettres sur les Anglois et François*, p. 1–3. Londres 1753.
- Muratori Lodovico Antonio: *Delle riflezioni il buon gusto nelle scienze e nelle arte*, p. 1–2. Venezia 1717 (także inne wyd.).
- Muratowicz Sefer: *Relacja [...] wysłanego do Persji w r. 1602*. Warszawa 1777.
- Mycielski Stanisław: *Junak komedia*. Warszawa 1770.
- Mylius Arnoldus: *Principum et regum Poloniae imagines*. Coloniae Agr. 1594.
- Nakielski: *Miechovia*. Cracoviae 1634.
- Naruszewicz Adam Stanisław: *Diariusz podróży Stanisława Augusta na sejm grodzieński*. Warszawa 1784.
- *Dzieła*, t. 1–4. Warszawa 1778.
- *Dziennik podróży Stanisława Augusta na Ukrainę*, cz. 1–2. Warszawa 1788.
- *Eclaircissement de la question [...] Zugehoer*. 1785.
- *Historia Jana Karola Chodkiewicza*, t. 1–2. Warszawa 1781.
- *Historia narodu polskiego*, t. 2–7. Warszawa 1780–1786.
- *Hymn przyjaźni*.
- *Kantata na odsłonięcie Jana III*. W: *Opisanie festynu* 1788.
- *Objaśnienie kwestii czyli Zugehoer użyć może praw w Polsce ministrom dworów cudzoziemskich służących*. Warszawa 1785.

- Sprawa między księciem Adamem Czartoryskim a Janem Komarzewskim... Warszawa 1785.
 – Tauryka czyli wiadomość o mieszkańcach Krymu. Warszawa 1787.
- Nax Ferdynand: Uwagi nad uwagami czyli obserwacje nad książką Uwagi nad życiem Zamoyskiego. Warszawa 1789.
- Necker Jacques: De l'administration des finances, t. 1–3. Paris 1735 i wyd. późniejsze.
 – Éloge de Jean Baptiste Colbert. Paris 1773.
- Nécrologe des hommes célèbres de France. Paris 1766–1782.
- Néel Louis Balthasar: Histoire de Maurice comte de Saxe, t. 1–2. Dresde 1755.
- Nepos Cornelius: Cornelius Nepos latin et françois traduction nouvelle. Paris 1771.
- Neugebauer Salomon: Historiae rerum polonicarum libri. Wyd. 1611 lub 1618.
- Nicole Pierre: La logique ou l'art de penser. Paris 1768.
- Niebuhr Carsten: Description de l'Arabie. Wyd. 1773 lub 1774.
 – Reisebeschreibung, Bd 1–2. Copenhague 1774–1778.
- Niesiecki Kasper: Korona polska, t. 1–4. Lwów 1728–1743.
- Nieuhof Johann: Legatio batavica, p. 1–5. Amstelodami 1668.
- Nollet Jean Antoine: Leçons de physique expérimentale, t. 1–9. Paris 1771.
 – Recherches sur les causes particulières des phenomenes électriques. Paris 1749 (i wyd. późniejsze).
- Nordberg Georg Andreas: Leben Carl des Zwelften, t. 1–3. Hamburg 1745–1752.
- Notes justificatives pour le précis des recherches sur la Pomeranie. 1772.
- Notitia dignitatum.
- Notitia utraque Orientis tum Occidentalis.
- Nouveau plan d'éducation publique.
- Nouveau recueil des secrets.
- „Nouvelles Extraordinaires de Divers Endroits”. Leyde od 1712.
- „Nova Acta Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae”. Petropoli 1787–1788.
- Numismata cimelii caesarei regii austriaci vindobonensis [...] opera et studio Jos. de France, Valent. Du Val (i in.), t. 1–2. Vindobonae 1754–1755.
- Numismata seconis.
- O niebezpieczeństwie wagi politycznej albo wykład przyczyn, które zepsuły równowagę na północy od wstąpienia na tron rosyjski Katarzyny II. Warszawa 1790.
- Ocalenie prawdy poświęconej przyszłości. 1790.
- Oderborn Paul: Joannis Basilidis magni Moscoviae ducis vita. Witebergae 1585.
 – Wunderbare, erschreckliche, ungehoerte Geschichte des Grossfuersten Joan. Basilides. Goerlitz 1596.
- „Oeconomische Nachrichten”. Breslau 1773–1779.
- Oeuvres drammatiques, t. 1–3.
- Oexmelin Alexandre Olivier: Histoire des aventures flibustiers, t. 1–4. Trévoux 1744.
- Ogle George: Gemmae antiquae caelatae or the collection of gems. Londini 1741.
- Ordynacja miasta JKMcI Bielska w województwie podlaskim. Warszawa 1780.
- Origenes: Dialogus contre Marcionitas. Basileae 1674.
- Orléans Joseph Pierre d': Histoire des révolutions de l'Angleterre, t. 1–2. Sporo wydań w XVIII w., np. Paris 1783.
- Orzechowski Stanisław: Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. Warszawa 1778.
- Osiński Józef Herman: Opisanie polskich żelaza fabryk. Warszawa 1782.
- Ossat Arnaud d': Lettres, t. 1–5. Kilka wydań w XVIII w.
- Ossowski Michał: O pomnożeniu dochodów publicznych [...] ku zasileniu nowych potrzeb Rzplitej. [Warszawa 1789].
 – O urzędzeniu starostw. Rada i projekt do prawa. [Warszawa 1790].
- Ostrowski Teodor: Inwentarz konstytucji. Warszawa 1782.
- Ovidius Publius Naso: Les métamorphoses, t. 1–3. Amsterdam 1702.
 – Les métamorphoses en latin, trad. en françois, t. 1–2. Amsterdam 1732.
 – Oeuvres latin et françois.
- Ouvrage sur la mendicité.

- Pac Michał Jan, Krasieński Michał: Uniwersał z 26 XI 1773 w Lindau.
- Paciorkowski Marcin: *Regula processus granicialis campestris Regni Poloniae*. [Częstochowa] 1749.
- Paine Thomas: *Common sense addressed to the inhabitants of America*. Philadelphie 1776.
- Palissot de Montenoj Charles: *Les philosophes comédie*. Paris 1760.
- Panckoucke André Joseph: *Art de désopiler la rate*. 1754.
- Pancrazzi Giuseppe Maria: *Antichità siciliana spiegate*, t. 1–2. Napoli 1751–1752.
- Paprocki Bartosz: *Gniazdo cnoty, zkaład herby rycerstwa*. Kraków 1578.
- Parny Evariste Désire Desforges de: *Opuscules*, t. 1–2. Kilka wydań w XVIII w.
- Paruta Filip: *La Sicilia descritta con medaglie*. Palermo 1612.
- Pascal Blaise: *Pensées*. Wydania od 1669 r.
– *Les provinciales ou lettres*, t. 1–4. Wydania od 1656 r.
- Passeri Giovanni Battista: *De nummis etruscis paestanorum dissertatio*, t. 1–2. Romae 1748.
– *Picturae Etruscorum in vasculis*, t. 1–3. Romae 1767–1775.
- Pastorius Joachim: *Bellum Scythico-cosacicum*. Dantisci 1652.
– *De praecipuis beneficiis*. Gedani 1660.
– *Historiae polonae partes duae*. Dantisci 1685.
- Paté Chrétien Louis Aubert: *Abrégé historique et politique d'Italie*, t. 1–4. Yverdun 1781.
- Patte Pierre: *Description du théâtre de la ville de Vicence en Italie*. Paris 1780.
- Paulian Aimé Henri: *Dictionnaire de physique*, t. 1–2. II połowa XVIII w.
- Pauw Cornelius de: *Recherches philosophiques sur les Américains*. t. 1–2 Berlin 1768–1769.
– *Recherches philosophiques sur les Égyptiens et les Chinois*, t. 1–2. Berlin 1773.
- Pawlikowski Józef: *O poddanych polskich*. Kraków 1788.
- Pellerin Joseph: *Recueil de médailles*. Paris 1762.
- Péréfice Hardouin de Beaumont: *Histoire du roi Henry le Grand*. Amsterdam 1661.
- Pernety Antoine Joseph: *Dictionnaire mytho-hermetique*. Paris 1758.
– *Examen des recherches philosophiques et défense de cet ouvrage*, t. 1–2. Berlin 1771.
– *Les fables égyptiennes et grecques*, t. 1–2. Paris 1758.
- Perret Jean Jacques: *Pogonotomie ou l'art d'apprendre à se raser soi-même*. Paris 1769.
- Persius Aulus Flaccus: *A. Persius na wiersz polski przełożony*. Warszawa 1771.
– *Satyres*. Traduction avec le texte latin. Paris 1771.
- Petrarca Francesco: *Le rime*. Firenze 1748.
- Petronius Titus Arbiter: *Poème sur la guerre civile entre César et Pompée*. Amsterdam 1737.
- Peyron Jean François: *Nouveau voyage en Espagne*, t. 1–2. Paris 1782.
- Peyssonel Charles: *Lettre contenant quelques observations relatives aux mémoires de baron de Tott*. Amsterdam 1785.
– *Examen du livre intitulé Considérations sur la guerre actuelle des Turcs par Volney*. Amsterdam 1788.
- Pfeffel Christian Friedrich von Kriegelstein: *Abrégé chronologique de l'histoire d'Allemagne*. Kilka wydań w XVIII w.
- Phedrus: *Fabulae*. Varsaviae 1764.
- Philibert: *Histoire des révolutions de la Haute Allemagne contenant les ligues et les guerres de Suisse*, t. 1–2. Zurich 1766.
- „Philosophical Transactions of the Royal Society of London”. London 1665–1800.
- Piasecki Paweł: *Praxis episcopalis*. Venetiis 1613 lub Cracoviae 1643.
- Pictet Gabriel: *Essai sur la tactique de l'infanterie*, t. 1–2. Genève 1761.
- Pidansat de Mairoubert Mathieu François: *L'espion anglois*, t. 1–10. Londres 1777–1785.
– *Observateur anglois*, t. 1–4. Londres 1777–1778.
- Piles Roger de: *Oeuvres diverses*, t. 1–5. Paris 1767.
- Pinot Charles: *Mémoires pour servir à l'histoire des moeurs du 18-e siècle*. Paris 1751.
- Piramowicz Grzegorz: *Powinności nauczyciela*. Warszawa 1787.
– *Projekt. Ustawy Komisji Edukacji Narodowej*. Warszawa 1781.
– *Ustawy Komisji Edukacji Narodowej*. Warszawa 1783.

- Piranesi Giovanni Battista: *Antiquita romane*, t. 1–4. Roma 1756.
– *Vedute di Roma*, t. 1–2. Roma 1748.
- Plan de Gibraltar.
- Les plans, profils et élévations des villes et château de Versailles. Paris po 1715.
- Planta geometryczna lewego brzegu Wisły.
- Plato: *Loix de Minos*, t. 1–2. Amsterdam 1769.
– *Quae exstant graece ad editionem Henrici Stephani accurata expressa [...] studiis Societatis Bipontinae*, v. 1–12. Biponti 1782–1788.
- Plautus Marus Accius: *Comediae*, t. 1–2. Paris 1679.
- Plinius Caius Caecilius Secundus: *Epistolae et panegyricus*. Wiele wydań.
- Plinius Caius Secundus Maior: *Historiae naturalis libri [...] in usum Delphini*, t. 1–5. Parisiis 1685.
– *Histoire naturelle trad. en françois avec le texte latin*, t. 1–12. Paris 1771–1782.
- Pluche Noel Antoine: *Histoire du ciel*, t. 1–2. Paris 1740 (także inne wyd.).
- Plutarchus: *Les vies des hommes illustres*, t. 1–22. Paris 1783–1787.
- Plata wojska i chleb zasłużony. 1771.
- Poellnitz Karl Ludwig von: *Mémoires*, t. 1–4. Liège 1734.
- Poetae graeci veteres carminis heroici scriptores, t. 1–2. Coloniae Allobr. 1606–1616.
Les 4. poétique d'Aristote, d'Horace, de Vida, de Despréaux, t. 1–2. Paris 1771.
- Polignac Melchior de: *Anti-Lucretius sive de Deo et natura*. Paris 1747 (także inne wyd.).
- Politique de tous les cabinets de l'Europe pendant les règnes de Louis XV et Louis XVI, t. 1–2. Paris 1793.
- Polybius: *Histoire trad. par Thuillier avec commentaire de Folard*, t. 1–6. Amsterdam 1729–1730 (także inne wyd.).
– *Historiarum libri graeco-latinum*, t. 1–3. Lipsiae 1763–1764.
- Położenie koszar i prochowniów, plan.
- Poniński Antoni: *Opera heroica edita cura Joannis Maximiliani Królikiewicz*. Varsaviae 1739.
- Pope Alexander: *Oeuvres diverses*, t. 1–8. Wydania w XVIII w.
– *The works*, v. 1–3. London 1776.
- Populorum et regum numi veteres*.
- Potocki Jan: *Voyage en Turquie et en Égypte*. Paris 1788 lub Varsovie 1789.
- Powinność imć panów brygadierów.
- Pradon Nicolas: *Oeuvres*, t. 1–4. Paris 1679.
- Prévost Antoine François d'Exiles: *Histoire générale des voyages*, t. 1–20. Paris 1746–1789 (także inne wyd.).
– *Mémoires et aventures d'un homme de qualité*, t. 1–2. Paris 1728 (także inne wyd.).
- Pricis [?]: *Dissertationes*.
- Privilegium civitatum minorum Prussiae Occidentalis*. Dantisci 1739.
- Proceder prawny wojskowy podany r. 1775*.
- Processus judiciarius in causa respectu horrendi criminis regicidii in persona Stanislai Augusti regis d. 3 mensis novembris 1771 gestis*. Varsaviae 1774.
- Prokopowicz Teofan: *Tractatus de processione Spiritus Sancti*, t. 1–2. Gotha 1772.
- Propertius Sextus Aurelius: *Élégies trad. par Pierre Charpentier de Longchamps*. Amsterdam 1772 (także inne wyd.).
- Przebendowski Piotr Henryk: *Mémoires sur la dernière révolution de la Pologne*. Rotterdam 1710.
- Przyjacieli i nieprzyjacieli kobiet i mężczyzn*. Warszawa XVIII w.
- Psalterz albo księga psalmów Dawidowych [...] przez Jakuba Wuyka*. Warszawa 1777.
- Pufendorf Samuel von: *De rebus a Carolo Gustavo gestis libri*. Norimbergae 1696 lub 1729.
– *De rebus gestis Friderici Wilhelmi Magni libri*. Norimbergae 1695.
– *Les devoirs de l'homme et du citoyen*, t. 1–2. Amsterdam 1718.
– *Le droit de la nature et des gens*, t. 1–2. Amsterdam 1734 i inne wyd.
- Pułaski Kazimierz: *Manifest de fevrier 1773*.

- Uniewinnienie. Po 1770.
- Puteus Petrus: *Perspectiva pictorum et architectorum*, t. 1–2. Romae 1693–1700.
- Pyrrhus de Varille César Félicité: *Lettres sur la Pologne*. Varsovie, Paris 1769.
- Quintilianus Marcus Fabius: *De institutione oratoria*. Dużo wydań od XVI w.
- *Declamationes*, t. 1–2. Lugduni Batav. 1720 (także inne wyd.).
- Rabener Gottlieb Wilhelm: *Satyren*. Paris 1754 (także inne wyd.).
- Racan Honorat de Bueil: *Oeuvres*, t. 1–2. Paris 1724.
- Rachunek Komisji Skarbu Koronnego na sejmie warszawskim 1786.
- Rachunek prowentów Skarbu Rzeczypospolitej. Rękopis.
- Rachunek prowentów Skarbu Rzeczypospolitej i W. Księstwa Litewskiego. Rękopis.
- Rachunki generalne Skarbu Koronnego. Rękopis.
- Racine Jean: *Oeuvres avec des commentaires par M. Luneau de Boisjerman*, t. 1–7. Paris 1768.
- Rada Nieustająca, *Zbiór rezolucji*. Warszawa 1780–1788.
- Ramsay Andrew Michael: *Histoire du vicomte de Turenne*, t. 1–4. Amsterdam 1771 (także inne wyd.).
- Rango Marcin: *Origines Pomeranicas [...] antiquitates. Colbergae* 1684.
- Rapin de Thoyras Paul: *Abrégé de l'histoire d'Angleterre*, t. 1–3. La Haye 1730.
- *Histoire d'Angleterre*, t. 1–13. La Haye 1724–1736.
- Raymond François: *Histoire de l'élephantiasis*. Lausanne 1767.
- Raynal Guillaume Thomas François: *Anecdotes historiques, militaires et politiques de l'Europe*, t. 1–2. Amsterdam 1753.
- *Histoire du parlement d'Angleterre*, t. 1–2. Londres 1751 (także inne wyd.).
- *Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes*, t. 1–7. Amsterdam 1773 (także inne wyd.).
- *History of parliament*, t. 1–2. Prawdopodobnie wersja francuska zapisana po angielsku (zob. wyżej).
- Réal de Courbau Gaspard de: *Science du gouvernement*, t. 1–8. Paris 1761–1766.
- Réaumur René Antoine Ferchault de: *Mémoires pour servir à l'histoire des insectes*, t. 1–6. Amsterdam 1737–1748.
- Reboulet Simon: *Histoire de Louis XIV*, t. 1–3. Paris 1744.
- Recueil de littérature*. Rękopis.
- Recueil des declarations depuis le 18 sept. 1772 jusqu'au 14 mai 1773*.
- Recueil des declarations, notes et faits accompagné la diète confédérée 1772–1773*.
- Recueil des pièces relatives au procès entre prince Adam Czartoryski accusateur et MM. Komarzewski et Ryx accusés du crime d'empoisonnement*. 1785.
- Reflexions politiques sur l'administration intérieure de la Pologne*. Amsterdam 1775.
- Regnard Jean François: *Oeuvres completees*, t. 1–6. Paris 1770.
- Regulamen exercunku dla regimentów kawalerii*. 1775.
- Regulamen exercunku dla regimentów pieszych*. 1775.
- Regulamen płacy całego wojska koronnego*. 1775.
- Regulamen służby obozowej i garnizonowej dla regimentów pieszych*. [1775].
- Remmelin Johann von: *Kleiner Weltspiegel, das ist Abbildung Göttlicher Schöpfung*. Augustae Vindelc. 1632.
- Restaut Pierre: *Principes généraux et raisonnés de la grammaire françoise*. Dużo wydań w XVIII w.
- Restif de La Bretonne Nicolas Édme: *Mimographe ou idées d'un honnête femme*. Amsterdam 1770.
- *La paysanne pervertie*, t. 1–4. La Haye 1776.
- *Pornographe ou idées d'un honnête homme*. Amsterdam 1769.
- Retz Jean François Le Condi de: *Mémoires*, t. 1–4. Dużo wydań w XVIII w.
- Reverdil Élié Salomon François: *Lettres sur Danemarck*, t. 1–2. Genève 1757–1764.
- Reynier J. F.: *Le louvet maladie du bétail*.

- Riccoboni Marie Jeanne Laboras de Mézières: *Lettres de milady Juliette Catesby à milady Henriette Campley*. Dużo wydań w II poł. XVIII w.
 – *Oeuvres*, t. 1–8. Neuchâtel 1780 (także inne wyd.).
- Richard Jérémie: *Description historique et critique de l'Italie*, t. 1–6. Dijon et Paris 1766 (także inne wyd.).
- Richardson Jonathan: *Traité de la peinture et de la sculpture*, t. 1–4. Amsterdam 1728.
- Richardson Samuel: *Clarissa*, v. 1–8. London 1748–1749 (także inne wyd.).
 – *Histoire de M. Charles Grandisson*, t. 1–7, Gottingae et Leide 1756.
 – *Histoire de Pamela*, v. 1–8. London 1746 (także inne wyd.).
- Richelieu Armand Jean Du Plessis de: *Testament politique*, p. 1–2. Wiele wydań.
- Riedesel Joseph Hermann von: *Remarques d'un voyageur moderne en Levant*. Amsterdam 1773.
- Rieule Stefan: *Mémoire I–III de l'agriculture*. Berlin przed 1786.
- Risbeck Johann Kasper von: *Voyage en Allemagne*, t. 1–2. Paris 1788.
- Rizzi-Zannoni Antoni: *Atlas géographique et militaire*. Paris 1761.
 – *Carte de la Pologne*. 1772.
 – *Carte de l'Empire Ottomane*.
- Robert de Vaugondy: *Atlas universel*. Paris 1757.
- Robertson William: *Histoire de l'Amérique*, t. 1–4. Maestricht 1778.
 – *L'histoire du règne de l'empereur Charles-Quint*, t. 1–6. Amsterdam 1771.
- Roesel August Johann von: *Der monatlich herausgegeben Insectenbelustigungen*, Th. 1–4. 1746–1761.
- Rogaliński Józef: *Doświadczenie skutków rzeczy pod zmysły podpadających*, ks. 13. Poznań 1765–1770.
- Rohan Henri I: *Mémoires*, p. 1–3. Hollande 1646.
- Roland Le Virloys Charles François: *Dictionnaire d'architecture*, t. 1–3. Paris 1770–1771.
- Rollin Charles: *De la manière d'enseigner et d'étudier les belles lettres*, t. 1–4. Dużo wydań w XVIII w.
 – *Histoire ancienne*, t. 1–13. Amsterdam 1731–1748 (także inne wyd.).
 – *Histoire romaine*, t. 1–8. Paris 1752 (także inne wyd.).
 – *Pensées sur plusieurs points importants de littérature de politique et de religion*. Paris 1780.
- Roman Jean Joseph Thérèse: *Vie de François Pétrarque*. Vaucluse 1786.
- Rondet Laurent Étienne: *Table générale des matières de l'Histoire de Fleury*. Paris 1758.
- Rostowski Stanisław: *Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima*. Vilnae 1768.
- Roubaud Pierre Joseph André: *Histoire générale de l'Asie, de l'Afrique et de l'Amérique*, t. 1–5. Paris 1770–1775 (także inne wyd.).
- Roucher Jean Antoine de: *Les mois poème*, t. 1–4. Paris 1779 (in 12°).
 – *Les mois poème*, t. 1–2. Paris 1779 (in 4°, plansze: Cochin i Moreau-le jeune).
- Rouchet Abraham: *État et les délices de la Suisse*, t. 1–4. Amsterdam 1730.
- Rousseau Jean Baptiste: *Oeuvres*, t. 1–3. Rotterdam 1712 (także inne wyd.).
 – *Oszust, komedia (przekład Le flatteur comédie)*. XVIII w.
- Rousseau Jean Jacques: *Collection complete des oeuvres*, t. 1–33. Genève 1782–1789.
 – *Confessions*, p. 1. Genève 1782.
 – *Du contract social*. Od 1762 r. wiele edycji.
 – *Émile*. Od 1762 r. wiele edycji.
 – *Oeuvres complètes*, t. 1–30. Deux-Ponts 1782–1784.
 – *Oeuvres, nouv. éd.*, t. 1–11. Amsterdam 1769.
 – *Uwagi nad rządem polskim*. Warszawa 1789.
- Rousset Jean de Missy: *Mémoires du règne de Catherine*. La Haye 1728.
 – *Recueil historique d'actes, négociations*, t. 1–13. La Haye 1728–1755.
- Royaumont de: *Histoire du Vieux et du Nouveau Testament*. Wydania w końcu XVII i w XVIII w.
- Rożański Jan: *Sztuka babienia dzieło bardzo potrzebne*, cz. 1–4. Warszawa 1786.
- Rudawski Wawrzyniec Jan: *Historiarum Poloniae libri. Varsaviae* 1755.

- Rushworth John: Historical collections of private passages of state. London 1682.
- Rycaut Paul: Histoire de l'état présent de l'Empire Ottoman. Amsterdam 1670 (także inne wyd.).
— Monarchia Turecka. Lipsk 1727.
- Rzączyński Gabriel: Historia naturalis Regni Poloniae. Sandomiriae 1721.
- Rzepnicki Franciszek: Vitae presulum Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae, t. 1–3. Posnaniae 1761.
- Sacchi Bartolomeo de Platina: Historia delle vite de pontifici. Wyd. od końca XV w.
- Sagrestia Vaticana eretta de Fr. Camelierii.
- Saint-Foix Germain François Poullain de: Essais historiques sur Paris, t. 1–6. Paris 1776 (także inne wyd.).
— Oeuvres complètes, t. 1–6. Paris 1777 lub 1778.
- Saint-Germain Claude Louis de: Mémoires. Paris 1779.
- Saint-Hilaire Armand de Mormès de: Mémoires, t. 1–4. Amsterdam 1766.
- Saint-Non Jean Claude Richard de: Voyage pittoresque ou description des Royaumes de Naple et de Sicile, t. 1–4. Paris 1781–1786.
- Saint-Réal César Vichard de: Dzieła, t. 1–5. Warszawa 1778–1779.
— Oeuvres, t. 1–6. Dużo wydań w XVIII w.
- Saint-Simon Louis de Rouvrey de: Mémoires, t. 1–3. Paris 1789.
- Sammlung einiger Schriften den vorgehalten Mord S. M. Stanislaus Augustus Koenigs v. Pohlen betreffend. 1771–1773.
- Sandart Joachim: Academia nobilissima artis pictoriae. Nuernberg 1683.
— Teutsche Academie der Bau- Bilderhauer- und Maler-Kunst, p. 1–3. Nuernberg 1768–1775.
- Sanson Nicolas d'Abbeville: Atlas nouveau, t. 1–3.
- Santa-Cruz de Marzenado: Refleksje wojskowe i polityczne. Warszawa 1787.
- Sarbiewski Maciej Kazimierz: Horatius Sarmaticus sive Sarbievii Lyricorum libri IV. Coloniae Agr. 1721.
— Lirycorum libri tres. Wiele wydań od 1625.
— Opera posthuma. Varsaviae 1769.
- Sarpi Paolo: Les droits souverains défendus contre les excommunications et les interdits des papes. Haag 1721.
- Saussure Horace Bénédicte de: Relation abrégée d'un voyage à la cime du Mont-Blanc en août 1787. Genève po VIII 1787.
- Savary Claude Étienne: Lettres sur l'Égypte, t. 1–3. Paris 1786.
- Savary Jacques: Le parfait négociant, t. 1–2. Genève 1676.
- Saxo Grammaticus: Historiae danicae libri XVI, p. 1–2. Sorae 1644–1645.
- Scaliger Joseph Juste: Opus de emendatione temporum. Lutetiae 1583.
- Scarron Paul: Le romant comique, t. 1–3. Paris początek XVIII w.
- Scherer Jean Benoît: Annales de la Petit Russie. Paris 1788.
— Histoire raisonnée du commerce de la Russie, t. 1–2. Paris 1788.
- Schmettau Friedrich Wilhelm Karl: Mémoires secrets de la guerre d'Hongrie durant les campagnes de 1737. Frankfurt 1772.
- Schmidt Friedrich August: Abrégé chronologique de l'histoire de Pologne. Varsovie, Dresde 1763.
— Dzieje Królestwa Polskiego. Warszawa 1766.
- Schneider Jan Gotfryd: Doskonałe opisanie siewczkarni konnej. Warszawa 1790.
- Schonaeus Cornelius: Tabasz czyli Tobiasz stary tragikomedja. Warszawa 1773.
- Schramm Karl Christian: Historischer Schauplatz in welchem die merkwuerdigsten Bruecken aus allen vier Theilen der Welt vorgestellt. Leipzig 1735.
- Schrevelius Cornelius: Lexicon manuale graeco-latinum et latino-graecum. Wyd. w XVII i XVIII w.
- Schuetz Kasper: Historia rerum prussicarum, das ist wahrhafte Beschreibung der Lande Preussen. Dantzig 1592.
- Schultz (Szulecki) Jan: Tractatus historico-politicus de Polonia nunquam tribularia. Gedani 1694.
- Schwandtner Johann Georg: Scriptorum rerum hungaricarum, t. 1–2. Romae 1746.

- Schwarz Ignaz: *Institutiones juris publici universalis*, t. 1–2. Venetiis 1760.
Les sciences des négociations.
- Scriptores historiae Byzantinae, t. 1–26. Venetiis 1729.
- Scriptores historiae romanae latini veteres cum notis et aenais figuris, t. 1–3. Heidelbergae 1778.
- Scriptores rerum hungaricarum studio Joannis Schwandtneri, p. 1–3. Vindobonae 1746.
- Scudéry Madelène de: *Artamène ou le Grand Cyrus*. p. 1–10. Paris 1649–1650.
– *Clélie*, t. 1–10. Paris 1660–1662.
– *Ibrahim ou l'illustre Bassa*, t. 1–4. Paris 1641.
- Secrétaire espagnol.
- Segrais Jean Regnaud de: *Zayde, histoire espagnole*, t. 1–2. Paris 1670–1671.
- Senatus consilium. 1771 lub 1772/3.
- Senebier Jean: *Expériences sur l'action de la lumière solaire dans la végétation*. Paris 1788.
- Seneca Lucius Annaeus: *Listy do Lucjusza*, t. 1–3. Wilno 1781.
– *O łaskawości i gniewie*. Wilno 1775.
– *Opera omnia*, t. 1–2. Lipsiae 1702 (także inne wyd.).
- Sestini Domenico: *Lettres à ses amis en Toscane*, t. 1–3. Paris 1789.
- Sévigné Marie de Rabutin Chantal de: *Lettres à M-e de Griffan*, t. 1–9. Dużo wydań w XVIII w.
– *Sévigniana ou recueil de pensées ingénieuses, anecdotes littéraires tirées des Lettres*. Kilka wydań w XVIII w.
- Seyler Jerzy Daniel: *Histoire de Stanislas I*, t. 1–2. Frankfurt 1740.
- Shakespeare William: *Shakespeare trad. de l'anglois par P. P. F. Le Tourneur*, t. 1–20. Paris 1776–1783.
- Shasta-Blade. Traduction littérale du Shasta ou livre sacré des Gentoos appelé Shasta-Blade. 1795.
- Siarczyński Franciszek: *Dzień Trzeciego Maja roku 1791*. Warszawa 1791.
– *Traktaty, konwencje graniczne między Rzeczypospolitą i obecnymi państwami*, cz. 1–2. Warszawa 1791.
– *Traktaty między mocarstwami europejskimi*, t. 4–6. Warszawa 1789–1790.
- Siemuński Ludwik: *Mowa pogrzebowa w czasie żałobnego obchodu Michała Poniatowskiego miana 19 sierp. 1794*. Warszawa po 19 VIII 1794.
- Sigonius Carolus: *Fasti consulares ac triumphi acti a Romulo*. Hanoviae 1609.
– *Historia de Regno Italiae*. Hanoviae 1613 i później.
- Sinclair John: Pamphlet[?] XVIII w.
- Skarszewski Leszczyce Wojciech: *Prawdziwy stan duchowieństwa w Polsce*. Warszawa 1776.
- Skrzetuski Kajetan Józef: *Historia polityczna*, cz. 1–2. Warszawa 1773–1775.
- Skrzetuski Wincenty: *Prawo polityczne narodu polskiego*, t. 1–2. Warszawa 1782–1784.
– *Traktaty między mocarstwami europejskimi*, t. 1–3. Warszawa 1773–1774. T. 1–2 wydał Fulgenty Obermajer, t. 3 – W. Skrzetuski.
- Sleidanus Joannes: *Abrégé chronologique de l'histoire universelle*. Amsterdam 1757 (także wyd. późniejsze).
- Sobrino Francisco: *Diecionario nuevo de las lenguas espanola y francesa*, t. 1–2. Brusselas 1760. Sokrates.
- Solignac Pierre Joseph: *Histoire générale de la Pologne*, t. 1–6. Amsterdam 1751.
- Solikowski Jan Dymitr: *Commentarius brevis rerum poloniarum*. Dantisci 1647.
- Sołtyk Michał: *Series monumentorum ecclesiae cathedralis cracoviensis*. Kraków 1785.
- Sommaire des cartes, plans militaires.
- Sommersberg Friedrich Wilhelm von: *Silesiacarum rerum scriptores*, t. 1–3. Lipsiae 1729–1732.
– *Tabulae genealogicae ducum Silesiae*. Wratislaviae 1723.
- Spallanzani Lazzaro: *Opuscules de physique animale et végétale traduits de l'italien*. Pavie et se trouve à Paris 1787.
- Spanheim Ezechiel: *Dissertationes de praestantia et usu numismatum antiquorum*, t. 1–2. Londini 1717.
- Spanheim Friedrich: *Operum*, t. 1–3. Lugduni Batav. 1701–1703.

- „Le Spectateur ou le Socrate moderne”, t. 1–8. Kilka wydań w XVIII w.
 Staatsrecht von Curland und Semigallen. Ok. 1785.
 Staats und Annual Lexicon?
 Stanisław August Poniatowski, król Polski: Mémoires. Rękopis.
 – Opinion sur le roi de Pologne. Rękopis.
 – Zdanie o królu polskim. Gdańsk przed 16 II 1793.
 Stanisław Leszczyński, król Polski: La voix libre, p. 1–2. Amsterdam 1753.
 Starowski Szymon: Institutorum rei militaris libri VIII. Cracoviae 1640.
 – Monumenta Sarmatarum. Cracoviae 1655.
 – Tractatus tres: I Polonia, II Sarmatiae bellatores, III Scriptorum polonicorum Ekatontas, Wratislaviae 1734.
 Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wydania od 1588 do 1786 r.
 Stchepotief S.: Journal de Pierre Le Grand. Berlin 1772.
 Sterne Laurence: Lettres à ses amis. York 1787 (także inne wyd.).
 – Oeuvres, t. 1–7. Genève 1788.
 – Sentimental journey, t. 1–2. London 1768 (także inne wyd.).
 – La vie et les opinions de Tristram Shandy. York 1776 (także inne wyd.).
 – Voyage sentimental, p. 1–2. Liège 1770 (także inne wyd.).
 Strabo: Géographie. Wydania in 2° od 1587 r.
 – Rerum geographiarum libri 17. Wyd. XVI–XVIII w.
 Stritter Johann Gottlob: Memoriae populorum olim ad Danubium incolentium, t. 1–4. Petro-
 poli 1771–1779.
 Struys Jean: Les voyages en Moscovie, en Tartarie, en Perse, aux Indes. Amsterdam 1681.
 Suetonius Caius Tranquillus: Histoire de douze césars, t. 1–2. Lugduni Batav. 1751.
 – Histoire de douze césars, t. 1–4. Paris 1771.
 – Suetonius ex recensione J. G. Graevii, t. 1–2. Bassani 1787.
 Swift Jonathan: Le conte du Tonneau contenant ce que les arts et les sciences ont plus sublime,
 t. 1–2. Amsterdam 1721.
 – Works, t. 1–18. London 1766 (także inne wyd.).
 Śniadecki Jan: Rachunku algebraicznego teoria, t. 1–2. Kraków 1783.
 Świtkowski Piotr: Budowanie wiejskie. Warszawa 1782.
 Tableau des tares et taillement des chevaux.
 Tableau des vertus du peuple.
 Tacitus Cornelius Caius: Dzieła wszystkie, t. 1–4. Warszawa 1772–1784.
 – Tacite avec notes politique et historiques, t. 1–10. La Haye 1692 (także inne wyd.).
 Tacquet André: Geometria practica. Milano 1741.
 Tactique et manoeuvre prusienne.
 Tamerlan: Instituts politiques et militaires. Paris 1787.
 Tassie James: Catalogue des pierres anciennes et modernes. 1775.
 Tasso Torquato: Aminte. Dużo wydań w XVII i XVIII w.
 – La Gerusalemme liberata, t. 1–2. Parigi 1768 (także inne wyd.).
 – Goffred abo Jeruzalem wyzwolona. Kraków 1681.
 – Goffred albo Jeruzalem wyzwolona. Warszawa 1772.
 – Jerusalem delivrée, t. 1–2. Paris 1774.
 Tassoni Alessandro: La secchia rapita. Bologna 1673 i wyd. późniejsze.
 „Tatler”. London 12 IV 1709–2 I 1711.
 Tavernier Jean Baptiste: Les six voyages en Turquie, en Perse et aux Indes, p. 1–3. Paris 1692.
 Teatr polski czyli zbiór komedii, dram i tragedii. Seria wydawnicza wychodząca w Warszawie
 od 1779 r.
 Temple William: Remarques sur l'état des provinces unies des Pays-Bas. Utrecht 1706.
 Tepper Fergusson Ludwik Wilhelm: De Polonia Imperio Romano non subiecta Poloniam Im-
 perio Romano Germanico nunquam subiectam [...] defendet. Argentorati 1789.

- Terentius Publius Afer: Comediae. Birminghamiae 1772.
 — Les comédies, t. 1–3. Paris 1771.
- Tessier Henri Alexandre: Traité des maladies des grains. Paris 1783.
- Tęgoborski Walery: Éloge historique de Stanislas Auguste. Varsovie 1785.
 Thaler-Gabinet.
- Théâtre de guerre, t. 1–3.
- Theocritus: Les idylles et les élogues de Vergile. Traduction nouvelle avec le texte latin, par P. L. C. Gin, t. 1–2. Paris 1788.
- Thomas à Kempis: De imitatione Jesu Christi. Dużo wydań.
- Thomas Antoine Léonard: Oeuvres, t. 1–4. Amsterdam 1774.
- Thou Jacques Auguste de: Abrégé de l'histoire universelle. La Haye 1759.
 — Historiarum sui temporis, t. 1–9. Paris 1606, 1614 i wyd. późniejsze.
- Thucydides: De bello Peloponensiaco. Francofurti 1594 (także inne wyd.).
- Tillotson John: The works, v. 1–10. Edinburgh 1759–1760 (także inne wyd.).
- Tissot Samuel Auguste André David: Essai sur les maladies des gens du monde. Kilka wydań w II poł. XVIII w.
 — Lettres sur la médecine. Vienne 1759.
 — Onanizm. Warszawa 1782 lub 1787.
- Torre[?]: Mémoires et négociations du c-te d'Harrah[?]
- Tott François: Mémoires sur les Turcs et Tartares, t. 1–2. Paris 1785.
 Traité des parures des estampes.
- „Transactions of the Society for the Encouragement of the Arts” 1790–1791.
- „Transactions Philosophiques de la Société Royale de Londres” traduites. Paris 1739–1760.
- Trenck Friedrich von der: Mémoires, t. 1–3. Strassbourg 1789.
 — Vie de Frédéric II, t. 1–2. Metz 1787 lub 1788.
- Tressan Louis Elisabeth de: Oeuvres choisies, t. 1–5. Paris 1787–1788.
- Trotz Michał Abraham: Nouveau dictionnaire françois, allemand et polonois, t. 1–4. Leipzig 1744–1772.
- Turpin François Henri: Histoire naturelle et civile du Royaume de Siam, t. 1–2. Paris 1771.
- Uncy M-lle: Contes moraux, t. 1–4. Paris 1762–1763.
- Uriot Joseph: La vérité t'elle qu'elle est. Staugard 1765.
- Vaillant Joannes Foy: Nummi antiqui familiarum romanarum, t. 1–9. Amsterdam 1703.
 — Selectiora numismata. Paris 1694.
- Valmont de Bomare Jacques Christophe: Dictionnaire raisonné universel d'histoire naturelle, t. 1–6. Paris 1768.
- Van Woensel: État présent de la Russie. St. Petersbourg 1783.
- Le variolarum morborumque, t. 1–2.
- Varro Marcus Terentius: L'économie rurale. W: Traduction d'anciens ouvrages latins relatifs à l'agriculture, t. 2. Paris 1773.
- Vauban Sébastien La Prestre de: Manière de fortifier selon la méthode. Dużo wydań od II poł. XVII w.
 — Oeuvres, t. 1–3. Amsterdam, Leipzig 1771.
 — Projet d'une dixme royale qui surpriment la taille des aides. 1708.
- The végétale system.
- Velly Paul François: Histoire de France depuis l'établissement de la monarchie jusqu'au règne de Loius XIV, t. 1–30. Paris 1775–1786.
- Venel Jean André: Essai sur la santé et l'éducation médicinale des filles. Yverdon 1776.
- Veneroni Jean: Dictionnaire italien et françois, t. 1–2. Paris 1769 (także inne wyd.).
- Venuti Ridolfino: Collectanea antiquitatum romanorum exhibit Ant. Borioni. Romae 1736.

- Vergilius Publius Maro: Géorgiques trad. nouvelle [...] enrichies de notes et de figures par M. De-lille. Paris 1770 (także inne wyd.).
- Opera, t. 1–3. Wiele edycji in 8°.
 - Opera. Wiele edycji in 4°.
 - The Works translated by Mr Dryden, t. 1–4. London 1772 (także inne wyd.).
- Vertot Renè Aubert de: Histoire des chevaliers hospitaliers de S. Jean de Jerusalem aujourd'hui les chevaliers de Malthe, t. 1–7. Paris 1753.
- Histoire des révolutions arrivées dans le gouvernement de la République Romaine, t. 1–3. Paris 1781 (także inne wyd.).
 - Histoire des révolutions de Suède, t. 1–2. Paris 1772.
- La veuve du Malabar zob. Lemierre Antoine Marin.
- La vie de Cromwell.
- La vie de Jésus Christ (w sztychach).
- Vie de Jean Jacques Rousseau.
- Vitruvius Marcus Pollio: Les dix livres d'architecture traduits nouvellement en françois avec des notes et des figures par Claude Perrault. Paris 1673.
- L'architettura (lat.) colla traduzione italiana e commento Bernardo Galiani. Napoli 1758.
- Vocabula latini italique sermonis.
- Voeux d'un Gallophile.
- Vogel Franz Adam: Code criminel de l'empereur Charles V. Vienne 1767.
- Volney Constant François Chasseboeuf de: Considérations sur la guerre actuelle des Turcs. Londres 1788.
- Voltaire François Marie Arouet de: La Bible expliquée. Sporo wydań.
- Collection complete des oeuvres, t. 1–32. Genève 1771–1776.
 - Commentaire historique sur les oeuvres de l'auteur de la Henriade. Genève 1777.
 - Commentaire sur le livre Des délits et des peins. 1766.
 - Histoire du parlement de Paris, t. 1–2. Amsterdam 1769 (także wyd. późniejsze).
 - Jean qui plait et Jean qui rit. 1772.
 - Lettres écrites de Londres sur les Anglois, t. 1–3. Wiele wyd. od 1735 r.
 - Monsieur de Voltaire peint par lui-même. Lausanne 1768.
 - Oeuvres éd. de Beaumarchais, t. 1–70. Kehl 1785–1789.
 - La Pucelle d'Orléans. Louvain 1755 (także inne wyd.).
 - Questions sur l'Encyclopédie, t. 1–9. Genève 1770–1772.
 - Le siècle de Louis XIV, t. 1–2. Berlin 1751 (także inne wyd.).
 - Tancrede tragédie. Genève 1761 (także inne wyd.).
- Volumina legum – Leges, statuta, constitutiones, t. 1–8. Warszawa 1732–1782.
- Vonzel van: État présent de la Russie. St. Petersbourg 1783.
- Waga Teodor: Inwentarz konstytucji przedrukowany. Warszawa 1782.
- Kadencje sądów ziemskich i grodzkich. Warszawa 1785.
- Wagner Franz: Universae phraseologiae latinae corpus. Viennae 1760 (także inne wyd.).
- Walpole Horace: Anecdotes of painting in England, t. 1–4. Strawberry-Hill 1762–1771 (także inne wyd.).
- The castle of Otranto. London 1786 (także inne wyd.).
- Warburton William: The alliance between Church and State. London 1741.
- Divine legation of Moses, t. 1–2. London 1738–1741.
- Warens Louise Eléonore de La Tour Du Pil: Mémoires, t. 1–3. Chambéry 1786.
- Warnery Karl Emmanuel von: Commentaires sur les commentaires du comte de Turpin, t. 1–3. St. Marino 1777.
- Mélange de remarques surtout sur César. Warszawa 1782.
 - Remarques sur le militaire des Turcs. Leipsic et Dresde 1770.

- Wassenberg Ewerhard: *Gestorum Vladislai IV...*, p. 1–2. Gedani 1641.
 – *Serenissimi Johannis Casimiri carcer gallicus*. Gedani 1644.
- Der weise Koenig, vol. 7.
 „Wiadomości Warszawskie”. Warszawa 1768–1773.
- Wicquefort Abraham de: *L'ambassadeur et ses fonctions*. La Haye 1690.
 – *Mémoires touchant les ambassadeurs et les ministres publics*. Rouen 1677.
- Wieland Christoph Martin: *Die Abentheuern des Don Sylvio*, t. 1–2. II połowa XVIII w.
 – *Contes comiques*. Frankfurt 1771.
 – *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes*, Th. 1–2. Leipzig 1770 (także inne wyd.).
 – *Geschichte des Abderiten*, Th. 1–2. Leipzig 1781.
 – *Der goldene Spiegel*, Th. 1–4. Leipzig 1772.
 – *Sammlung einiger prosaischen Schriften*, Th. 1–2. Zurich 1758.
- Winckelmann Johann Joachim: *Briefe an seine Freunde*. Zurich 1788.
 – *Geschichte der Kunst des Alterthums*, Th. 1–2. Dresden 1764.
 – *Nachrichten von den neuesten Herculianischen Entdeckungen*. Dresden 1764.
 – *Versuch einer Allegorie besonders fuer die Kunst*. Dresden 1766.
- Witoszyński Ignacy: *Kazanie przy obchodzie imienin Katarzyny II*. Poczajów 1796.
 – *Kazanie na pogrzebie Michała Jerzego Poniatowskiego d. 18 sierpnia 1794 mówione*. Warszawa po 18 VIII 1794.
- Włodek Ignacy: *O naukach wyzwolonych*. Rzym 1780.
- Wolff Christian: *Jus naturae*, p. 1–8. Frankfurt, Lipsiae 1740–1748.
- Woronicz Jan Paweł: *Kazanie na konkluzji pogrzebu Michała Jerzego Poniatowskiego miane 20 sierpnia 1794*. Warszawa po 20 VIII 1794.
- Xenophon: *La vie de Socrate*. W: Xenophon: *La Cyropaediae trad.* Charpentier. 1774–1775.
- Young Artur: *Arthmétique politique*, t. 1–2. La Haye 1775.
- „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”. Warszawa 1770–1777.
- Załuski Andrzej Chryzostom: *Epistolae*. t. 1–3. Brunsbergae 1709–1719, Wratislaviae t. 4 1761.
- Zamoyski Andrzej: *Sammlung gerichtlicher Gesaetze fuer das Koenigreich Polen*, Th. 1–3. Warschau 1780–1783.
 – *Zbiór praw sądowych*. Warszawa 1778.
- Zannovich Stefan: *L'horoscope de la Pologne*. La Haye 1779.
- Zawadzki Kazimierz: *Serenissimo Joanni III oblatum a. 1690*. Varsaviae po 13 II 1690.
- Zbiór dziejopisów polskich, wyd. Franciszka Bohomolca t. 1–4. Warszawa 1764–1768 (kroniki: Bielskiego, Strykowskiego, Kromera, Gwagnina).
- Zbiór etatów wojsk Obojga Narodów. Rękopis.
- Zbiór kwart koronnych.
- Zbiór kwart litewskich.
- Zbiór przed sejmem 1772–1773.
- Zbiór rezolucji Rady Nieustającej. Warszawa 1779.
- „Zbiór Różnego Rodzaju Wiadomości z Nauk Wyzwolonych”. Warszawa 1770.
- Zebranie praw koronnych z przyłączeniem rezolucji Rady Nieustającej. Warszawa 1781.
- Zend-Avesta ouvrage de Zoroastre traduit par Abraham Hyacinthe Anquetil. Paris 1771.
- Zeno Apostolo: *Poesie drammatiche*, t. 1–10. Venezia 1744.
- Der Zustand der Staat, Th. 1–3.
- Zygmunt August, król Polski: *Epistola, legationes et responsae*. Lipsiae 1703.

INDEKS NAZWISK

(tylko raz zaznacza autorów opracowań źródłowych wymienionych na s. 20–21)

Sporządziła Zofia Smyk

- Abbadie Jacques 230
Abelard Pierre 99, 113
Ablancourt Nicolas Perrot d' 193
Ackermann, m-lle 183
Adlerfeld Gustav 103
Aguesseau Henri François d' 108, 182
Albertrandi Antoni 56, 230
Albertrandi Jan Chrzyciel 6–8, 11, 12, 14, 15, 17–20, 31, 33, 40, 45, 55–57, 59–62, 68, 109, 114, 128, 133–138, 156, 158–160, 164, 165, 168, 169, 173, 176, 178, 180, 182, 186, 189, 195, 197, 198, 205, 207, 217, 218, 220–263, 265, 268, 271, 272, 274, 275, 277, 278, 282–287, 289–293
Albrecht Johann Friedrich Ernst 190, 208
Alcaforada Mariano 163
Aldrovandi Ulisse 102
Aleksander I, cesarz Rosji 35, 293
Aleksander III, papież 87
Aleksander Wielki, król Macedonii 10, 41, 229
Aleksandrowicz Tomasz Walerian 153, 166, 174, 176, 183, 184, 186, 200, 201, 223
Aleksandrowiczowa Marcjanna z Ledóchow-
skich 176, 181, 194
Aleksandrowska Elżbieta 20, 21
Alembert Jean Le Rond d' 15, 16, 41, 64, 72, 122, 199
Alluis Jacques 99
Ammianus Marcellinus 111
Amyot Jacques 70, 79, 193
Amyot Joseph 79
Andry Charles Louis François 73
Anna Austriaczka, królowa Francji 82
Anquetil Louis Pierre 183, 184, 207
Anquetil-Duperron Abraham Hyacinte 87, 181
Anson Georg 158, 161
Antermony zob. Bell John of Antermony
Antici Tomasso 15, 106
Apuleius Lucius 39
Arbuthnot Charles 107, 114, 168
Archenholtz Johann Wilhelm von 126, 179, 207
Arciszewski Krzysztof 292
Ariosto Lodovico 126, 166
Aristophanes 87
Aristoteles 75
Arnaud François Thomas Marie de Baculard d' 161–164
Arundel William Ignace 37
Askenazy Szymon 290
Astruc Jean 76, 154
Aubert Joseph 185
Aubert de La Chesnaye Desbois François Alexandre 75, 170
Auger Athanase 112, 157, 228, 229
August zob. Oktawian August
August II, król Polski 272
August III, król Polski 11, 15, 36, 145, 262, 272
Augustyn (Augustinus Aurelius) św. 74, 151, 207
Aulnoy Marie Catharine de La Motte d' 80
Ausonius Decimus Magnus 112, 139
Avaux Jean Antoine de Mesmes d' 139
Aviler Augustin Charles d' 167
Ayala Sébastien d' 221
Bacciarelli Fryderyk 150, 263
Bacciarelli Marcelli 27, 44, 74, 83, 137, 150, 172, 201, 230, 239, 249, 255, 262, 263
Bacheaumont Louis Petit de 108, 183
Bacon Francis 16, 78
Badeni Marcin 7, 179, 184, 279
Bailly Jean Silvain 98, 109, 156, 227
Bakałowicz Jan 139, 140, 170
Bandurus Anselmus 114, 169, 181

- Banier Antoine 103, 164
 Bańkowski Piotr 6, 20
 Barbier Antoine Alexandre 20
 Baretti Giuseppe Marc Antonio 159, 160
 Barlow Thomas 131
 Barneval (Barnewall), dworak Stanisława Augusta 78, 83, 159, 160, 180, 183, 202
 Barral Pierre 67
 Barre Joseph 36
 Barss Franciszek 197
 Barthélemy Jean Jacques 200, 201, 208
 Bartoli Pietro Sante 16, 93
 Basan Pierre François 113, 167
 Baskerville John 16, 74, 231
 Bassville Hugou de 199
 Bastian Henryk 42, 60
 Batteux Charles 70, 75
 Baudeau Nicolas 79
 Bayer 147
 Beaumarchais Pierre Augustin Caron de 85, 139, 140, 164, 198, 202, 206
 Beauplan Guillaume Le Vasseur 174
 Beccaria Bonesana Cesare 79, 81, 148, 153
 Bédos de Celles François 94
 Begerus Laurentius 168
 Belcourt zob. Thesby de Belcour François Auguste
 Belidor Bernard Forest de 67, 169, 170, 198
 Bell John, księgarz 131
 Bell John of Antermony 84, 160, 207
 Bellefroid, wypożyczający książki 167, 191, 192
 Belle-Isle Charles Louis Auguste Fouquet de 183
 Bellet Isaac 195
 Belloni Jérôme 77
 Beniowski Maurycy August 137
 Bénéoit Gedeon 53
 Bennetis Hieremias à 102
 Benthing Charlotte Sophie 231, 234
 Bentinck D. 142
 Benvenuti Carlo 15, 91, 106, 110, 151, 155, 165, 168, 180, 181, 184, 186, 187, 195
 Berens, pośrednik Stanisława Augusta w transporcie książek 224, 235
 Berger Johann Wilhelm 91
 Bergien, bankier w Petersburgu 267, 269, 270
 Bergier Nicolas Sylvestre 234
 Bernacki Ludwik 20, 21
 Bernard Jean Frédéric 81
 Bernier François 180
 Bernis François Joachim de Pierres de 88
 Bernoulli Jean 92
 Berruyer Isaac Joseph 151
 Bertrand Élié 108, 155
 Berwick (Berwik) James 76, 140
 Bickerstaff Isaac zob. Steele Richard
 Bidulph Catherine Sidney 99
 Bielawski Józef 201
 Bielfeld Jacob Friedrich von 79
 Bielski Joachim 240
 Bielski Marcin 176, 240
 Bieńkowska Barbara 5
 Bing Franciszek 20
 Blackston William 78
 Blair Hugh 126
 Blank (Blanc) Piotr 40–42, 95, 107, 109, 123
 Bloch Marcus Elieser 114
 Boccaccio Giovanni 16, 69, 140
 Boeckler Jan 35, 73, 76, 83, 99, 154, 186
 Boehmer Justus Henning 78
 Boelcke Ignacy 157, 172, 174, 175, 252, 254
 Boerner Samuel Carl Heinrich 204
 Bohatta Hans 21
 Bohemius Johann Gottlob 67
 Bohomolec Franciszek 69, 148, 176, 177, 205
 Bohomolec Jan 93, 94, 140
 Boileau Despréaux Nicolas 75, 140, 164, 224, 225
 Boissier de Sauvages Pierre 73
 Bokum, m-lle 157, 162
 Bokum, mr 164, 191, 198, 204
 Bolesław Chrobry, król Polski 262
 Bomare zob. Valmont de Bomare Jacques Christophe
 Bonanni zob. Buonanni Filippo
 Bonfinius Antonius 73
 Bonneau Jean Alexandre 185
 Bonneval Claude Alexandre de 184
 Borde Charles 95
 Borioni Antonio 186, 198
 Born Ignaz von 155, 207
 Boskamp (Boscamp) Lasopolski Karol 149, 222
 Bossu Jean Bernard 95, 181, 206, 207
 Bossuet Jacques Bénigne 140, 151, 157
 Boswell James 68
 Boucher François 16
 Boufflers Stanislas Jean de 85, 92, 94
 Bouffonidor 153, 184, 201, 206
 Bougainville Louis Antoine de 81, 160
 Bougeant Guillaume Hyacinthe 71, 75
 Bouquet, wypożyczający książki 156, 167, 173, 188, 203
 Bourdaloue Louis 71, 140
 Bourdé de Villehuet Jacques 81

- Bourleau, furier Stanisława Augusta 264
Bourguignon d'Anville Jean Baptiste 158, 159, 161, 206
Bourringhausen 167
Boyer Abel 103
Branicka Elżbieta z Poniatowskich 17, 166, 181, 187
Brassey Halhed Nathan 94
Braun Dawid 140
Brémond 136
Brenner Domokos Antal Ignacz 179
Brion de La Tour Louis 158
Brisson Mathurin Jacques 63, 64
Brissot Jacques Pierre 205
Bronikowski Aleksander 172
Bronikowski Samuel 262
Bruce James 127, 139, 224, 225, 251, 253
Bruehl Hans Moritz von 204, 207
Brumoy Pierre 166
Brunet Jacques Charles 20
Bruys François 150
Bruzen de La Martinière Antoine Augustin 182
Brydone Patrick 84
Brzozowski Paweł Ksawery 137, 177
Brzostowski Robert 177
Brzozowski, wypożyczający książki 200, 203
Buchanan George 140
Buc'hoz Pierre Joseph 74
Buddaeus Joannes Franciscus 129
Buesching Anton Friedrich 75, 91, 99, 108, 159, 160
Buffon Georges Louis Leclerc de 69, 83, 84, 86, 88, 94, 103, 104, 113, 115, 127, 128, 140, 155, 197, 198, 205, 206
Bulacchi 106
Bulot Maximilien 85, 124
Buonanni Filippo 16, 74, 93
Buonarroti Michel Angelo 35, 36
Burckhardt Jacob 101
Burlamaqui Jean Jacques 204
Bussy-Rabutin de 113
Butel-Dumont Georges Marie 82
Butler Samuel 81
Buxhoevden Fiodor Fiodorowicz 277
Byrne William 131
Bystrzycki Jowin Fryderyk 59–61, 135, 261, 180, 281, 283–285
Byszewska Ludwika z Gintowtów-Dziewiałowskich 161, 195
Byszewski Arnold Anastazy 45
Caesar Caius Iulius 18, 53, 101, 113, 140, 170, 187, 198, 202, 207
Caissier, urzędnik mennicy 284
Calmet Augustin 77, 78
Calonne Charles Alexandre de 183
Camelleri F. 146
Camelli zob. Comelli Dominik
Camões Luis Vaz de 86
Campioni Filip Antoni 124
Campley Henriette 77
Cantemir Demetrius 71, 188
Caraccioli Lodovico Antonio 84
Carraci Agostino 93
Carsini, wypożyczający książki 173
Carte Thomas 76
Cary Félix 71
Castel de Saint-Pierre Charles Irénée 85
Castellus Edmundus 78
Castillon Jean 92
Cat 12
Catesby Juliette 77
Catullus Valerius Caius 77, 148
Caumont de La Force Charlotte Rose 177, 178
Caylus Anne Claude Philippe de Tubières de 164
Caylus Marthe Marguerite Le Valois de Vilette de Murçay de 77
Cellarius Christophorus 157, 158, 160
Cervantes Saavedra Miguel de 162, 164, 178
Cezar zob. Caesar Caius Iulius
Chappe d'Auteroche Jean 69
Chardin John 79, 140, 159
Charlotte Elisabeth de Bavière 185
Charpentier François 182
Charpentier de Longchamps 83
Chastellux François Jean de 84, 222
Chaudoir Jan Józef 246, 288
Chaudon Louis Mayeul 200, 202, 203, 252
Chemnitzius Bogislaus Philipp von (pseud. Hippolitus a Lapide) 67, 179
Chesnaye-Desbois François Alexandre 170
Chevigni de 82, 191
Chodkiewicz Jan Karol 142, 176
Chomiński Ignacy 177, 178, 204
Chompré Pierre 164
Chorier Nicolas 109
Chreptowicz Joachim 81, 83, 195, 262
Chróścikowski Samuel 71
Chrzanowski Kajetan 116, 223
Chwałkowski Mikołaj 141, 142, 172
Ciacconi Alphonse 150
Cicero Marcus Tullius 16, 18, 92, 108, 113, 122, 139, 186, 187, 192, 194, 206, 228
Cioranescu Alexandre 20, 21
Cisneros François 185

- Clairaut Alexis Claude 74, 81, 177
 Clarke Samuel 252, 253
 Claudianus Claudius 141
 Clémencet Charles 74, 195, 236
 Clermont 76
 Clermont (Clermond), zaufany bratanka króla,
 Stanisława Poniatowskiego 155, 156, 160,
 161, 165, 170, 174, 180, 184, 185, 193, 198,
 206
 Clodius Heinrich Jonathan 119
 Cluverius Filip 160, 207
 Coccei Karol Fryderyk Ernest 15, 98, 99, 101,
 104
 Cochin Charles Nicolas 70, 98
 Coigny François de Franquetot de 170
 Colbert Charles Joachim 152
 Colbert Jean Baptiste de Torcy 65, 147, 148,
 183
 Coligny Gaspard de 36
 Columella Lucius Iunius Moderatus 112
 Comelli (Camelli, Kamelli) Dominik 42, 193,
 258
 Commendon Jean François 76
 Condillac Étienne Bonnot de 18, 156, 191, 192
 Connor Richard Bernard 173, 174
 Constance, m-lle zob. Tyszkiewiczowa Kon-
 stancja
 Contant d'Orville André Guillaume 69, 172,
 193
 Contarenus Caspar 141
 Cook James 81, 158, 160, 161, 207, 251, 253
 Cooper Anthony Ashley of Shaftesbury 112
 Corneille Pierre 39, 165
 Corneille Thomas 167, 204
 Correvon, pracownik biblioteki króla 13, 40,
 42, 43, 90, 96, 97
 Coste M. 77
 Couché Jacques 16, 128
 Coyer Gabriel François 161, 172
 Crébillon Claude Prosper Jolyot de 161, 163,
 205
 Creech T. 73
 Crévecour Michel William John 127
 Crévier Jean Baptiste Louis 82, 187
 Cromwell Oliver 197, 198
 Crutta (Krutta) Antoni Łukasz 192
 Cuba Joannes von 73
 Cuims 154
 Czacki Tadeusz 6, 7, 17, 19, 33, 152, 153, 157,
 173, 174, 179, 181, 183, 185, 197, 199, 200,
 206, 208, 244–246, 253, 264–266, 271, 272,
 275, 277, 279, 280, 282, 285–293
 Czaki de Kierentszek Antoni 200
 Czapski Paweł 154
 Czarnek Mateusz 15, 46, 162–164
 Czartoryscy, rodzina 7, 20, 45, 218
 Czartoryska Eleonora z Waldsteinów 38
 Czartoryski Adam Jerzy 286
 Czartoryski Adam Kazimierz 20, 38, 141, 147,
 181, 182, 234
 Czartoryski August 40
 Czartoryski Michał Fryderyk 38
 Czaykowski Franciszek Salezy 59–61
 Czenpiński (Czempiński) Paweł 15, 136
 D. G. zob. Gisors de
 Dacier André 231
 Dacier Anne 86, 87, 166, 231
 Dacosta, wypożyczający książki 163, 183
 Dahlbergh E. J. 119
 Dahlke Florentyna zob. Reverdilowa Florenty-
 na
 Dahlke, mr 171, 177, 185, 196, 204
 Danet Pierre 157, 158
 Daniel Gabriel 69
 Dantin Maurice François 74, 195, 236
 Davenant Charles 78
 Dawid, król Izraela 145
 Deboli Antoni Augustyn 12, 226
 Decjusz Jodok Ludwik 120
 Defoe Daniel 16, 78, 163
 Delille Jacques 16, 75, 165, 224–226, 231,
 251
 Delisle de Sales (właśc. Jean Baptiste Claude
 Isoard) 72, 157
 Delorme Guillaume Marie 15, 16, 63, 64
 Delpon (Delponte) zob. Marquez Delpon
 Wiktor de
 Deluc Jean André 77
 Demarque 154
 Dembowski Florian 153, 162, 163, 173, 175,
 179, 182, 183, 188, 192, 196, 198–200
 Dembowski Jan 21
 Dembowski Stefan 153
 Demetrius Cantemir zob. Cantemir Demetrius
 Demosthenes 82, 112, 141, 228
 Demours 136
 Denon zob. Saint-Non Jean Claude Richard de
 Denos zob. Desnos
 Desaint, księgarz paryski 65
 Descartes René (Kartezjusz) 16, 72
 Des Essarts Nicolas Touissaint Le Moyne 125
 Desnos (Denos), wydawca paryski 158, 206
 Despont P. 136
 Despréaux zob. Boileau Despréaux Nicolas
 Diderot Denis 15, 16, 41, 64, 80, 122, 199

- Didot Firmin 249
 Diodorus Siculus 180, 196
 Dion Cassius 141
 Dionysius Halicarnasseus 112, 141, 181, 186, 187, 196
 Diwow Adrian Iwanowicz 229
 Długosz Jan 171
 Doebel Fryderyk Rudolf 167, 181
 Dogiel Maciej 81, 121, 122, 173, 201, 203, 246
 Domaszewski, wypożyczający książki 177, 178
 Donati Vitaliano 73
 Douglas, turysta angielski 237
 Dow Alexander 78, 139, 251, 253, 255
 Dresner Tomasz 102
 Druemel Johann Heinrich 82
 Dryden John 78
 Du Bois, madame 191
 Du Bois F. N. 99
 Dubois Jean Baptiste 191
 Du Bos Jean Baptiste 74
 Du Cange Carolus Dufresne 157
 Du Cerceau Jean Antoine 70
 Dufour Piotr 15, 17, 114, 125, 178, 197
 Dufresne, ksiądz 98
 Duhamel Du Monceau Henri Louis 68, 94
 Duhamel Józef 9, 11, 12, 34, 35, 46, 59–61, 159, 167, 173, 175, 180, 186, 188, 198
 Du Laurens Henri Joseph 163
 Du Marsais César Chesneau 143
 Dumont Jean 102, 152
 Duneufgermain, gość na weselu Konstancji i Marka Reverdیلów 39
 Du Noyer Anne Margueritte Petit 73, 185
 Du Pan zob. Mallet Du Pan Jacques
 Dupont Jan Chrzyciel 40
 Durand Ursin 74, 195, 236
 Dusaulx 81
 Dusch Johann Jacob 157
 Du Thous (Tour?) 202
 Dutillet Jean 102
 Duval Valentin Jamerai 88, 205
 Duvernet Théophile Imarigeon 203
 Działyńscy, rodzina 7
 Działyński Ignacy Józef Franciszek Adam 197, 278, 279
 Dzieduszycki Antoni 116, 132, 152, 191, 203, 204, 223
 Eberts, dostawca z Paryża 88
 Echard (Eachard) Laurence 141, 200
 Echavarry Bernard Ibanez de 206
 Eckhel Joseph Hilarius 168
 Eggers 76
 Eisen Johann Georg 75, 139, 144, 238, 242
 Eisenschmid Jean Gaspard 86, 87
 Eon de Beaumont Charles Geneviève Louis August André Thimothée d' 183, 184
 Epiktet 156
 Erazm z Rotterdamu 16, 112, 141
 Eschines 112
 Espagnac Jean Baptiste Joseph Damarzit de Sahuguet 141
 Essen August Franz 179
 Este Alfonso d', książę Ferrary 35, 36
 Estienne Henri zob. Stephanus Henricus
 Estreicher Karol 21, 57, 198, 201
 Estreicher Karol, junior 21
 Estreicher Stanisław 21
 Eugeniusz Sabaudzki, książę austriacki 102
 Euklides 73
 Euler Leonard 199
 Eutorpius Flavius 113
 Everhardt Zygmunt Bogumił 158, 222
 Faber Basilius 123
 Falkenskiold de 189
 Faucher Chrysostôme 92
 Feliński Alojzy 185
 Fénelon François de Salignac de La Mothe 16, 82, 141, 164
 Fessard, ilustrator francuski 100, 142
 Feuquières Antoine de Pas 169
 Ficino Marsiglio 111
 Fielding Henry 16, 162–164, 193
 Filip II August, król Francji 162, 163
 Flechier Esprit 185
 Fleury, adiutant Stanisława Augusta 222, 264
 Fleury Claude 16, 139, 151, 243, 251–253
 Florian Jean Pierre Claris de 178, 200, 203, 221
 Folard Jean Charles de 141, 171
 Fontana Jakub 35
 Fontana Jan Kanty 35, 167
 Fontenelle Bernard Le Bouvier de 193
 Formey Samuel 67
 Forster Georg 158
 Forster Johann Reinhold 127
 Fortis Alberto 180, 181, 207
 Foucher d'Orsonville 126
 Fouquet Nicolas 73
 Foy-Vaillant Joannes zob. Vaillant Joannes Foy
 France Joseph de 88
 Franciszek I, król Francji 183, 184
 Frapolo zob. Sarpi Paolo
 Fredro Andrzej Maksymilian 173

- Frénais M. 80
Fréron Élié Catherine 98
Friese Christian Gottlieb 16, 54, 120, 148, 152
Friese Christian Wilhelm 118–120, 135, 148, 152, 172, 199, 224, 225, 270, 276
Froelich Erasm 168, 169
Fryderyk II, król Prus 108, 119, 122, 125, 126, 152, 179, 190, 191, 200
Fryderyk August, książę warszawski 291
Fryderyk Henryk Ludwik, książę pruski 108
Fryderyk Wilhelm II, król Prus 19, 145, 247
- G. 223
Gadomski Stanisław 204
Gaillard Gabriel Henri 182–184
Galiani Bernardo 167, 208
Galiani Ferdinando 70
Gall Anonim 171
Galland Antoine 176
Gallus Cornelius 77, 148
Gassendi Pierre 243
Gautier Sibert de 72
Gautruche Pierre 164, 208
Gawdzicki Feliks 151, 206
Gawroński Andrzej 12, 59–61, 165, 182, 183, 190, 198, 205, 228, 229
Gayot de Pitaval François 69, 153
Gellert Christian Fuerchtgott 76
Genlis Stéphanie Félicité Ducrest de Saint-Aubin 16, 191, 192, 203
Georgi Theophilus 21, 78
Gessner Ch. F. 193
Gessner Johann Jacob 169
Gessner Salomon 73, 100, 109
Ghigiotti Kajetan 15, 39, 137, 159, 160, 187, 190, 196, 229, 239, 248, 249
Giannone Pietro 78
Gibbon Edward 18, 186, 187
Gieryk Podebrański Adam 65
Gilibert Jean Emmanuel 113, 142, 158
Gin P. L. C. 126
Gintowt, wypożyczający książki 184, 188, 200
Gisors de 171
Gl... 178
Gławe-Kolbielski Karol 158
Glayre (Glaire) Pierre Maurice 37, 38, 88, 96, 153, 160, 188, 198
Goldoni Carlo 166, 178
Goliński Zbigniew 21
Goltz Hubert 142, 169, 231, 234
Gołębiowski Łukasz 289–291
Gomez Madelène Angélique Poisson de 99
Gomulicki Juliusz Wiktor 21
Gordon, major 177
Gori Antonio Francesco 63, 93, 114, 128, 186, 198
Gorlaeus Abraham 168, 197
Gothofredus Jacobus 126
Gottsched Johann Christian 86
Goudar Ange de 190
Gourville de 113
Goussier 156
Górski, dworak Stanisława Augusta 257
Górski Kazimierz 247
Górski Maciej 289
Graaff Johann Michael 10, 28, 29
Grabowska Elżbieta z Szydłowskich 17, 19, 137, 150, 151, 158, 159, 162, 163, 166, 187, 195, 226, 232, 234
Grabowski Kazimierz 151, 186, 187, 192
Grabowski Michał 151
Grabowski Paweł 232
Grabowski Stefan 232
Gracciotti Sante 21
Graesse Jean George Théodore 21
Graevius Johann Georg 136, 187, 241
Graffigny Françoise d'Issembourg d'Happen-court de 176
Gralath Daniel 140
Gramont Antoine de 161
Gravesande Willem Jakob s' 72
Gray Thomas 166
Graziani Antonio Maria 76
Grécourt Jean Baptiste Joseph Willart de 73
Grecz, prowadzący aukcję książek po gen. Coccei 101
Gregorius Petrus Tholosanus 220
Gresset Jean Baptiste Louis 142
Groell Michał 15, 57, 94, 103–105, 123, 137, 237
Gronovius Jacobus 136, 241
Grosley Pierre Jean 67, 70, 73
Grotius Hugo 152
Grotthus Wilhelm Ernst von 118
Gruber Jan Daniel 190
Gruter Janus 187
Grzegorz św. 103
Guarini Giovanni Battista 76, 99
Guarnacci Mario 70
Guebriant zob. Laboureur Jean de Bleranval
Guérin Du Rocher Pierre Marie Stanislas 95, 195, 196, 207
Guéttard Jean Étienne 66
Gueudeville Nicolas 112, 160, 207

- Guibert Jacques Antoine Hippolyte de 142, 170, 185, 202
Guischard Charles 170, 207
Gurowski Aleksander 120
Gustaw III, król Szwecji 57, 82
Guys Pierre Augustin 74, 126, 181
Gwagnin Aleksander 102, 176
- Habsburgowie, dynastia 124
Hainault zob. Hénault Charles Jean François
Halma François 82
Hamilton, aptekarz wileński 13, 42, 53
Hamilton William 106, 128, 186
Hancarville zob. Hugues P. F.
Hartknoch Christian 142
Hartley David 131
Hatin Eugène 21
Haweman, rzeźbiarz 10, 28
Hawercamp Sigebertus 114, 168, 169
Hawkesworth John 81, 158, 160, 161, 207
Haym Nicolas Franciscus 169
Heidenstein Reinhold 146
Heiss Johann von 179
Heliodorus z Emesy 16, 100
Héloise 99, 113
Hélyot Pierre 85, 124
Hénault Charles Jean François 36, 240, 244
Henryk IV Wielki, król Francji 145, 199
Herberstein Zygmunt 189
Herbert Henry of Pembroke 145
Herodotus 112, 180, 182
Herrenschwand Jan Fryderyk 35
Hervey James 156
Hesiodus 91, 112
Hippolitus a Lapide zob. Chemnitzius Bogislaus Philipp von
Hirsch Johann Christoph 234
Hirschfeld Christian Cajus Lorenz von 205
Hirzel Hans Kasper 67
Hiż Jan Augustyn 247
Hoffmann Friedrich 154
Hogrewe Johann Ludwig 92, 143, 188, 207
Holbach Paul Henri Dietrich d' 16, 80, 156
Holdermann Jean Baptiste 158
Hollwell John Zephaniah 112, 139, 253
Holzmann Michael 21
Hołowczyc Szczepan 199
Homann Johann Christian 86, 87, 160
Homerus 16, 68, 86, 166, 227
Horatius Quintus Flaccus 16, 75, 104, 123, 165, 224, 225, 228, 230, 231
Houdon Jean Antoine 10, 29
Hryniewiczowie 263, 284
- Hube Michał 144, 203, 207
Huber Michael 82
Huebner Johann 160, 204
Hugues P. F. (d'Hancarville) 128
Hume David 18, 153, 188
Hylzen Jan August 142
- Imhoff Jacob Wilhelm 70
Isoard zob. Delisle de Sales
Isocrates 102, 157, 207
Iwan III Wasiljewicz, książę moskiewski 129, 144
- Jabłonowski Józef Aleksander 75, 142
Jabłonowski Stanisław, paź Stanisława Augusta 185, 206
Jabłonowski Stanisław Jan 81, 177, 208
Jabłoński Adam 185, 196
Jabłoński Daniel Ernest 142
Jabłoński Wincenty 183
Jacobs (Jakobs) Johann 10, 28
Jagiellonowie, dynastia 120, 240
Jakub IV, król Szkocji 129
Jakub V, król Szkocji 129
Jakubowski Józef 142, 176, 204
Jan Kazimierz, król Polski 101
Jan III Sobieski, król Polski 148, 172, 173, 225, 227, 265, 266
Janocki Jan Daniel 142, 172
Jarzewicz (Jaziewicz) Henryk 15, 132, 223
Jedermann, kanonik inflancki 176, 205
Jeney 69
Jerzy III, król Wielkiej Brytanii i Irlandii 153
Jeziński Franciszek Salezy 177, 208, 228
Jezus Chrystus 129, 201, 208
Johanson 131
Johnston Charles 188
Joly de Maizeroy Paul Gédéon 142
Jones William 94
Jonsac 81, 177, 208
Jundziłł Bonifacy Stanisław 143
Juniewicz, wypożyczający książki 174
Jurewicz Tadeusz 270
Justinus Marcus Junianus 112
Juvenalis Decimus Iunius 78, 81, 165
- Kaczanowski Grzegorz 152, 153, 159, 173, 175, 176, 189, 192
Kadłubek Wincenty 171
Kaleta Roman 21
Kaliszewski Celestyn 128, 174, 177, 196, 208
Kamelli zob. Comelli Dominik

- Kamieniecki Ludwik 280
 Kamsetzer Jan Chrzyciel 165
 Kantemir zob. Cantemir Demetrius
 Karaś Kazimierz 35–37, 57
 Karczewski Jan 151, 157, 174, 194
 Karczewski Michał 151, 157, 174, 194
 Karczewski Wincenty Roch 252
 Karłowski 259, 260
 Karol III, król Francji 153, 201
 Karol V, cesarz rzymsko-niemiecki 71, 72, 152, 153, 179
 Karol IX, król Francji 36, 71
 Karol XII, król Szwecji 72, 103
 Karol X Gustaw, król Szwecji 119, 145
 Karol Wielki, król Franków i cesarz rzymski 183
 Karpiński Franciszek 175
 Katarzyna II, cesarzowa Rosji 18, 35, 57, 120, 131, 138, 189, 190, 200, 206, 223
 Kazimierz Wielki, król Polski 143, 175, 225
 Keate George 201, 206, 208
 Keyserling Henryk Chrystyn 144
 Keyserling Hermann Karl 38
 Khell Joseph 169
 Kiciński Bruno 270, 271
 Kiciński Pius 14, 19, 55, 56, 134, 153, 155, 190, 195, 270, 271
 Kicki August 149, 153, 161, 162, 175, 188, 189, 191, 193, 195, 202, 205
 Kicki Onufry 19, 60, 149, 226, 247–249, 260–263, 267–270, 279–281
 Kilemann (Kilimann), introligator warszawski 62, 95, 104, 110, 124
 Kinsky Franz Joseph 177
 Kircher Athanase 74, 102
 Kleczewski Stanisław 171, 175
 Klemens XIV, papież 84, 108
 Kleszczyński, wypożyczający książki 172
 Klimowicz Mieczysław 21
 Kluk Krzysztof 87, 136, 146, 177
 Klupfer E. Ch. 71
 Kłossowski, plenipotent ks. Józefa Poniatowskiego 280, 285, 289
 Knapp, ślusarz warszawski 88
 Książewicz Jerzy Grzegorz 71
 Knorri von Rosenroth Christian 151
 Kobierzycki Stanisław 172
 Kochanowski Piotr 85
 Kochowski Wespazjan 143
 Koehler Johann Dawid 108, 143
 Koenigsfels, sekretarz ambasady rosyjskiej 187
 Kojalowicz Wojciech Wijuk 148
 Kołłątaj Hugo 138, 224
 Komarzewski Jan Chrzyciel 79, 83, 147, 165, 171, 182, 187, 194, 220, 234
 Komenský Jan Amos 145, 158
 Konarski Stanisław 73, 122
 Konfucjusz 156
 Kopczyński Onufry 148
 Kopernik Mikołaj 282
 Korn Johann Gottlieb 15, 249, 252, 255, 256
 Korn Wilhelm Gottlieb 15, 19, 137, 230, 234, 235, 239, 240, 242, 247–249, 251, 278, 279
 Kornilowicz Suchteln Piotr 228, 230, 235, 239, 241
 Kortum Karol Ludwik 156, 280
 Kossakowski Józef Kazimierz 148
 Kott Jan 21
 Kottowska zob. Reverdilowa Florentyna
 Krakowski Edward 132
 Krasicka Maria Anna z Potockich 132
 Krasicki Antoni 184
 Krasicki Ignacy 20, 21, 86, 98, 104, 122, 123, 130, 132, 146, 175, 184
 Krasieński Jan 119
 Krasieński Michał 232
 Krassowski, major 132
 Kraushar Aleksander 13, 38
 Kromer Marcin 171, 176
 Królikiewicz Jan Maksymilian 143
 Krusiński Tadeusz Juda 71
 Krutta zob. Crutta Antoni Łukasz
 Krystyna, królowa Szwecji 168
 Kunicki Wacław 102
 Kurakin Aleksandr Borisowicz 270
 Kurcjusz (Curtius) Franciszek 143

 La Barbinais Le Gentil Guillaume Joseph Henri
 Jean Baptiste de La Gelaisière 159, 160, 180
 Labefleur, wypożyczający książki 196
 La Bizardière Michel David de 172
 La Borde Vivien de 140
 Laboureur Jean de Bleranval 143, 172–174
 La Brune Jean de 156
 La Bruyère Jean de 156, 224–227, 229
 La Caille Nicolas Louis de 82
 La Calprenède Gauthier de Coste de 100
 La Chau 168
 Lachowski Sebastian 143
 Laelos Pierre Antoine François Choderlos de 16, 112
 Lacombe Jacques 86, 201, 206, 240
 La Condamine Charles Marie de 112
 La Curne de Saint-Palaye Jean Baptiste 100, 200

- La Faye de 95
 La Fontaine Jean de 16, 100, 125, 142
 La Fosse Philippe Étienne 115
 La Géni Constance Marianne zob. Reverdilova
 Constance Marianne
 La Harpe Jean François 86, 176
 La Hyre Philippe de 74
 Lairesse Gérard de 74
 La Lande Joseph Jérôme Le François 69, 81,
 187
 Lalande Ludwik, major 105, 193, 206
 La Live d'Épinay 191, 192
 Lamberg Joseph Maximilien 159
 Lambert Claude François 101, 195
 Lambert Pierre de Saumery (pseud. Mirone)
 101
 La Motte Fouqué Henri Auguste 200, 201
 La Mottraye Aubry de 101
 La Porte Joseph de 185, 208
 La Rochefoucault François de 157
 La Roque Jean de 127
 Larousse Pierre 101, 102, 107, 154, 159, 167,
 170, 185
 La Sauvagère Félix François Le Roger de 69
 Lascaris (Laskarysowa) 230, 292
 Lascaris (Laskarys) Albert 7, 230, 291,
 292
 La Servolle, fils 154
 La Tue Jean Baptiste 167
 Laugier Marc Antoine 68, 80
 Laurans, paż Stanisława Augusta 198
 Lauterbach Wolfgang Adam 78
 Lavater Johann Kaspar 156
 Le Beau Charles 231
 Le Blond Guillaume 168, 170, 171
 Le Brun Andrzej 29, 155, 160, 163–165,
 184, 194
 Le Clerc, fils 189
 Le Clerc Nicolas Gabriel 189
 Lecointe Jean Louis 36
 Lefevre de Morsan 71
 Le Fort François 199
 Lefort Piotr 199
 Le Gentil zob. La Barbinais Le Gentil Guillau-
 me
 Lehr Jan 10
 Leibniz Gottfried Wilhelm von 16, 81
 Le Jay de Massuère Henryk Jakub 14, 55, 133,
 163, 164, 182, 202, 203, 221, 256
 Lemesurier, turysta angielski 237
 Lemierre Antoine Marin 166
 Le Monnier 68, 75
 Le Nain Sébastien de Tillemont 83
 Lenglet Du Fresnoy Nicolas 158, 236, 244
 Lengnich Gotfryd 67, 86, 87, 121, 142
 Leon X, papież 10, 41, 229
 Leopoldus, arcyksiążę toskański 95
 Le Prince de Beaumont Marie 16, 84
 Leroy 199
 Lesage Alain René 16, 68, 163
 Lessing Gottfried Ephraim 164
 Leszczyński Stanisław zob. Stanisław Leszczyń-
 ski, król Polski
 Lesznowski Antoni 254
 Leti Gregorio 179
 Le Tourneur Pierre Prime Félicien 113
 Leullier zob. Luillier Zofia Henrieta
 Le Vacher de Charnois Jean Charles 162
 Le Vassor Michel 182, 183
 Levesque Jean de Bourigny 156
 Levesque Pierre Charles 189, 244
 Lex Józef 15, 40, 97, 98, 114, 123–125, 130
 L'Hospital Michel de 185
 L'Huillier Simon 191
 Liger Louis 83
 Ligne zob. Potocka Helena z Massalskich
 Ligne Charles Joseph de 97, 171
 Lileyko Jerzy 11, 26
 Limiers Henri Philippe de 72
 Lind John 37, 39
 Linde 146
 Linguet Simon Nicolas Henri 112, 113, 152, 153,
 183, 196, 201
 Linné Carl von 73, 75, 142
 Lipiński Antoni 14, 57, 133, 150, 153, 161, 164,
 166, 173, 175, 178, 182, 192, 194, 196, 235,
 236, 256
 Lipski Andrzej 143
 Litta Laurentius 137
 Littlepage Levis 181, 188, 193, 200
 Livius Titus Patavinus 102, 113, 187, 207
 Lloyd Henry 115, 125, 171, 208
 Lobo Jérôme 180
 Lochmann, domownik rezydenta saskiego
 w Warszawie 179
 Locke John 16, 18, 77, 119, 143, 192, 221
 Lolme Jean Louis de 188
 Lomberdo-Buda Giuseppe 108
 Longus 16, 99
 Loren Gottlieb 164
 Lorentz Stanisław 11, 25, 26
 Lorient Antoine Joseph 83, 167
 Lotter Johann Georg 87
 Lubański Jan 13, 14, 42, 43, 45, 52, 59–61, 116,
 133, 135, 151, 155, 184, 256, 266–268, 276,
 283

- Lubieniecki Stanisław 143
 Lubomirska Anna z Hadików 182
 Lubomirska Elżbieta z Czartoryskich 156, 174, 185, 193
 Lubomirski Jerzy Sebastian 143
 Lubomirski Marcin 182
 Lubomirski Stanisław 156
 Lucanus Marcus Annaeus 230, 240, 244
 Luchet Jean Pierre Louis de La Roche Du Main de 103
 Lucianus Samostatensis 39, 193
 Lucilius 147
 Lucretius Carus Titus 16, 73, 166
 Ludwik XIII, król Francji 182, 183
 Ludwik XIV, król Francji 10, 38, 41, 69, 183, 208, 229
 Ludwik XV, król Francji 69, 182, 184, 199, 228
 Ludwik XVI, król Francji 153, 170, 201, 228
 Luillier Zofia Henrieta 18, 151, 162, 179, 205
 Luneau de Boisjermain M. 77
 Lussan Margueritte de 143, 162, 163
- Ładowski Maciej Marcjan 122
 Łaski Jan 172
 Łaszczewski Wincenty 14, 57, 236, 237, 243, 255, 256
 Łęski Józef 143
 Łojko Feliks 15, 64, 75, 79, 83, 119
 Łubieński Stanisław 143
 Łubieński Władysław Aleksander 290, 292
 Łuskina Stefan 177, 276
- Mably Gabriel Bonnot de 70, 71, 73, 86, 144, 152
 Macartney George 268
 Machiavelli Niccolò 91
 MacIntosh William 160
 Maciej z Miechowa (Miechowita) 119, 120, 144, 172, 198
 Macpherson James 166
 Macquer Philippe 68, 84, 178, 290
 Macquer Pierre Joseph 108, 154, 157
 Magier Antoni 21
 Magnan Dominique 93, 108
 Maillebois Yves Marie Desmartes 84
 Maillet Benoît de 87, 181
 Maimbourg Louis 85, 103
 Maintenon Françoise d'Aubigné 185
 Maisonneuve Joseph de 165, 196, 206
 Malebranche Nicolas de 16, 146, 251, 253
 Malherbe François de 251, 253
 Malinowski Antoni 257, 260
- Mallet Du Pan Jacques 75
 Mallet Paul Henri 67, 126, 143
 Małachowski Jacek 68
 Małachowski Stanisław 121, 138
 Mandeville Bernard de 141
 Manstein Christoph Hermann von 71
 Manutius Paulus 108
 Marat Jean Paul 98
 Marek Antoniusz (Marcus Aurelius Antonius), cesarz rzymski 156, 225
 Maria, królowa Szkocji 129
 Mariana Joannes 86
 Marico (?) 106
 Mariette Pierre Jean 168
 Marillier Clément Pierre 254
 Marin Michel Ange 72
 Marino Giambattista 39
 Marion 195
 Marival (Maryval) Piotr 59–61, 151, 155, 161, 162, 164, 182, 187, 190, 194, 201, 203, 227, 228, 237, 263
 Marivaux Pierre Carlet de 166
 Marivetz Étienne Clément de 156
 Marmontel Jean François 161, 180, 206
 Marquart Joachim 178
 Marquez Delpon Wiktor de 277, 280–283, 285, 286, 288
 Marsais zob. Du Marsais César Chesneau
 Marsigli Luigi Ferdinando de 74
 Martialis Marcus Valerius 112, 230
 Mascaron Jules 85
 Massalski Ignacy, plenipotent handlowy 291
 Massalski Ignacy Józef 291
 Massilon Jean Baptiste 71, 144
 Masson André François Joseph 84
 Massuet P. 82
 Mathy J. F., pośrednik handlowy z Gdańska 63
 Mattei Saverio 106, 107
 Maubert de Gouvest Jean Henri 71, 184
 Maupertuis Pierre Louis Moreau de 100
 Mauriceau François 154
 Maurycy, książę saski 141, 146, 147, 184
 Mayer Charles Joseph 186, 199
 Mayeul Chaudon Louis zob. Chaudon Louis
 Mayeul de
- Mączyński Jan 122
 Meisner Jan 241, 264, 267
 Mela Pomponius 159
 Melina (Meline) Mikołaj 59–61, 107, 151, 152, 162, 164, 167, 180, 194, 195, 198, 203
 Menckenius J. B. 141
 Mendelssohn Moses 156

- Meniński Franciszek 144, 233, 234
Mentelle Édme 230
Mercator Gerardus 159
Mercier Louis Sébastien 184
Mercuriali Hieronimo 102
Merlini Dominik 9, 26, 41, 43
Metastasio Pietro 67, 144
Meursius Joannes 109
Michalski Jerzy 279
Michał Anioł zob. Buonarroti Michel Angelo
Mickiewicz zob. Walicki Michał
Middleton Conyers 186, 187, 206
Miechowita zob. Maciej z Miechowa
Mietelski Józef 57
Mignot Vincent 36, 144, 147
Mikosza Józef 199, 207
Mikulski Tadeusz 21
Millot Claude François Xavier 80, 194, 195
Milton John 76, 144, 165
Mirabeau Honoré Gabriel Riquetti de 125, 185, 190, 208
Mirabeau Victor Riquetti de 85
Mirone zob. Lambert Pierre de Saumery
Misson François Maximilien 144
Mitzler de Kolof Wawrzyniec 65, 73, 102, 171
Młocki Tadeusz 204
Młodziejowski Andrzej Stanisław 98
Młyński Eustachy Józef 25
Mniszchowa Urszula z Zamoyskich 159, 184
Mniszech Michał Jerzy Wandalin 131, 143, 159, 173, 175, 198
Mokranowski (Mokronowski) Stanisław 200
Molière (właśc. Jean Baptiste Poquelin) 16, 69, 78, 144, 165, 166
Monaldi Giacomo 29
Monpesat, duc 105
Montagu Mary Wortley 144
Montaigne Michel Eyquem de 16, 77, 144
Montalembert Marc René 170
Montbeillard B. de 69
Montbeillard Guéneau de 69
Montecuculi Raymond 76
Montesquieu Charles Louis de Secondat de 46, 153, 176
Montgon Charles Alexandre de 72
Montier, madame 175, 176
Montmorin Saint Hérem Armand Marc de 55
Montyon 185
Moore John 159
Morand Jean François Clément 94
Morcelli Stefano Antonio 107
Moreau Jean Michel 98
Morelli 114, 168, 169
Moreri Louis 194, 203
Morsztyn Jan Andrzej 39, 144, 175, 176, 206
Morsztyn Stanisław 39
Mostowski Józef 152, 172
Moszczyński Adam 196
Moszczyński Franciszek 196
Moszyński August Fryderyk 34, 35, 44, 48, 92, 93, 107, 114, 154, 168, 169, 174
Moszyński Fryderyk Józef 202
Motteville Françoise Bertrand de 82
Mouffle d'Angerville 182, 199
Mueller Gerard Friedrich 189, 207
Muellerheim, osoba wypożyczająca książkę 198
Muralt Béat Louis de 81
Murat IV, sułtan turecki 223
Muratori Lodovico Antonio 93
Muratowicz Sefer 146
Mycielski Stanisław 69
Mylius Arnoldus 119
N. 277
Nagurczewski Ignacy 82
Nakielski Samuel 172
Narbutt Kazimierz 155, 163, 184, 187
Naruszewicz Adam Stanisław 7, 17, 19, 21, 33, 44, 56, 68, 107, 119–121, 123, 134, 141, 142, 144, 147, 150, 152, 153, 155, 157–160, 168, 171–173, 175–177, 180, 181, 186, 188, 189, 191, 192, 195, 200–207, 227, 231, 240, 245–247, 250–255, 257, 260, 261, 264, 265, 267, 271, 272, 279, 283
Nax Ferdynand 177, 208
Necker Jacques 97, 182–184
Néel Louis Balthasar 184
Nepos Cornelius 112, 166, 196
Netto, wdowa po księgarzu Fryderyku 263
Netto Fryderyk 263
Neugebauer Salomon 172
Nicolas P. F. 154
Nicolle Pierre 251–253
Niebuhr Carsten 180, 181
Nielubowicz Tukalski Mateusz 150, 171, 172, 174, 189, 201–203
Niemcewicz Julian Ursyn 45
Niesiecki Kasper 175, 177, 203
Nieuhof (Nieuhovius) Johann 67
Niko (Nyko), książdź 176
Nollet Jean Antoine 75
Nordberg Georg Andreas 103
Nowakowski, pomocnik A. Gawrońskiego 165
Obermeier Fulgenty 128
Obreskow 222

- O'Connor, lekarz Michała Jerzego Poniatowskiego 39, 196
 Oderborn Paul 129, 144
 Oexmelin Alexandre Olivier 86, 206
 Ogiński Michał Kazimierz 278, 279
 Ogle George 168, 197
 Ogrodzki Jacek 35, 37, 46
 Okęcki Antoni Onufry 98
 Okraszewski Stanisław Samuel 47, 158, 197, 284, 290
 Oktawian August (*Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus*), cesarz rzymski 10, 41, 169, 229
 Olszewicz Wacław 6, 13, 21, 120, 208
 Origenes 72
 Orléans Joseph Pierre d' 114, 177, 200
 Orléans Louis Philippe de 35
 Orłow 269
 Orzechowski Stanisław 174
 Osiński Józef Herman 177
 Ossat Arnaud d' 85
 Ossoliński Jerzy 148
 Ossowski Michał 227–229
 Ostrowski Teodor 60, 61, 122, 176
 Ostrowski Tomasz Adam 166
 Oudry Jean Baptiste 16, 125
 Ovidius Publius Naso 103, 112, 125, 165, 207
- P. 166
 P. V. 107
 Pac Michał Jan 232
 Paciorkowski Marcin 145
 Painaudi 80, 83
 Paine Thomas 114
 Palissot de Montenoy Charles 67
 Pallavicini, osoba wypożyczająca książki 165, 187
 Pancoucke André Joseph 86
 Panhasius 107
 Paprocki Bartosz 145, 174
 Parny Evariste Désiré Desforges de 126
 Paruta Filip 169
 Pascal Blaise 16, 251–253
 Passeri Giovanni Battista 93, 138
 Pastorius Joachim 101, 102, 145, 172
 Patié Chrétien Louis Aubert 240
 Patte Pierre 98
 Paulian Aimé Henri 70
 Pauw Cornelius de 68, 80
 Paweł I, cesarz Rosji 257, 264, 270
 Pawlikowski Józef 17, 155, 178, 188
 Payne zob. Paine Thomas
 Pągowski (Pogowski) Józef 178, 192
 Pellerin Joseph 168
 Pembroke Henry zob. Herbert Henry
 Péréfixe Hardouin de Beaumont 145, 199
 Pernety Antoine Joseph 75, 112, 113
 Perrault Claude 251–253
 Perreau J. A. 185
 Perret Jean Jacques 85
 Perrot d'Ablancourt N. 193
 Persius Aulus Flaccus 75, 78, 147
 Perthées Herman Karol 62, 159, 231–233, 255
 Petrarca Francesco 16, 126, 145
 Petronius Titus Arbitr 101
 Peyron Jean François 185, 206, 208
 Peyssonel Clude de 126, 190, 199, 208
 Pęczkowski Stanisław 173, 201, 204, 280, 281
 Pfaff Fryderyk 15, 123–125, 127, 128, 130, 240
 Pfeffel Christian Friedrich von Kriegelstein 104, 244
 Pfeleiderer Krzysztof 39, 73, 83
 Phedrus 145
 Philibert 142
 Piasecki Paweł 72
 Piattoli Scipione 196
 Picard Bernard 151
 Picart B. 125
 Pictet Gabriel 80
 Pidansat de Mairobert Mathieu François 94, 184
 Piles Roger de 74
 Pinck zob. Bing Franciszek
 Pindarusz 131
 Pinder Peter 131
 Pinot Charles Duclou 161
 Piotr I, cesarz Rosji 80, 124, 189
 Piotr III, cesarz Rosji 190
 Piramowicz Grzegorz 145, 238
 Piranesi Giambattista 16, 129
 Pissot, księgarz paryski 15, 64
 Pitaval zob. Gayot de Pitaval François
 Pitiscus Samuel 67
 Plater 230
 Platina Bartolomeo zob. Sacchi Bartolomeo de Platina
 Plato 16, 76, 79, 111, 112
 Platt Julian 7, 21
 Plautus Marcus Accius 165, 207
 Plersch Jan Bogumił 10
 Plinius Caius Secundus Maior 74, 86, 87, 155
 Plinius Caius Caccilius Secundus 94, 186
 Pluche Noël Antoine 156
 Plutarchus 18, 193, 195, 196
 Plotnicki Serafin 178
 Podbielski, wypożyczający książki 153, 154, 159,

- 166, 170, 179, 180, 183–186, 188, 189, 194,
196, 198–202, 204, 206
- Podlecki Tadeusz 177
- Podoski, kapitan 177
- Poellnitz Karl Ludwig von 160
- Pokubiatio Ignacy 238, 242
- Pokutyński Józef 257
- Polignac Melchior de 92, 95, 145
- Polybius 81, 141, 171, 186, 187, 207
- Pompeius, wódz rzymski 101
- Poncet François 37
- Poniatowska Apolonia z Ustrzyckich 258
- Poniatowski 157, 192, 193
- Poniatowski Andrzej 97, 151
- Poniatowski Antoni 258, 260, 269, 270
- Poniatowski Fabian 192
- Poniatowski Józef 7, 17–20, 79, 83, 97, 169,
171, 172, 202, 242, 275, 277, 279–283,
285–289, 293
- Poniatowski Kazimierz 17, 97, 151, 156, 161,
182, 184, 186, 191, 193, 200, 248, 258, 279
- Poniatowski Michał Jerzy 14, 17, 39, 44, 57, 66,
99, 131, 156, 163, 173, 179, 193, 195, 196,
199, 205, 227, 236
- Poniatowski Stanisław 7, 17, 37, 97, 127, 155,
156, 160, 165–167, 170, 174, 180, 181, 184,
187, 190, 193, 206, 279, 285
- Poniatowski Stanisław August zob. Stanisław
August Poniatowski, król Polski
- Poniński Antoni 143
- Pope Alexander 16, 67, 68, 113, 145, 164, 166
- Popielowie, rodzina 7, 9, 20
- Portalupi Antoni Maria 161, 165, 196
- Poser Jan August 15, 17, 53, 72, 91–93, 101–
103, 105, 109, 123, 124, 129, 130, 195
- Potocka Elżbieta z Lubomirskich 91
- Potocka Helena z Massalskich, I voto de Ligne
166, 208
- Potocka Julia z Lubomirskich 174
- Potocka Teresa z Ossolińskich 160
- Potocka Zofia z domu Glavani 220
- Potocki Ignacy 20, 21, 62, 91, 119
- Potocki Jan 14, 17, 21, 55, 132, 133, 145, 154,
157, 160, 171, 174, 181, 187, 190, 206
- Potocki Jerzy 55
- Potocki Prot 177
- Potocki Stanisław Kostka 6, 279
- Potocki Stanisław Szczęsny 220
- Pradon Nicolas 75
- Prażmowski Adam Michał 14, 62, 133, 221,
235, 255, 256
- Prévost d'Exiles Antoine François 16, 158, 159,
163
- Prokopowicz Teofan 148
- Propertius Sextus Aurelius 83, 100
- Przebendowski Piotr Henryk 144
- Psarski Franciszek 226
- Pufendorf Samuel von 119, 145, 152, 153
- Puget, major 107
- Pułaski Kazimierz 232, 236
- Puteus Petrus 167
- Puzyna Stanisław 153, 162, 188, 192, 269, 270
- Puzyński, kopista i rysownik 133
- Pythagoras 112
- Quérard Joseph Marie 21
- Quintilianus Marcus Fabius 85, 146
- R. M. 77
- Rabener Gottlieb Wilhelm 75
- Racan Honorat de Bueil 70
- Racine Jean 39, 77, 151, 164, 166, 175
- Raczyńska Teresa z Moszczeńskich 248
- Raczyński Kazimierz 152, 178, 248
- Radziwiłł 151
- Radziwiłł Karol Stanisław 38, 119
- Radziwiłł Mikołaj 206
- Ramsay Andrew Michael 146
- Ramsden Jesse 280, 281
- Rango Marcin 72
- Rapin de Thoyras Paul 85, 240
- Raymond François 76
- Raynal Guillaume Thomas François 68, 80,
87, 104, 188, 203–205
- Réal de Courban Gaspard de 152
- Réaumur René Antoine Ferchault de 85
- Reboulet Simon 183
- Regnard Jean François 70, 146
- Reichel Jan Jakub 234, 262
- Rembieliński Józef 78, 166
- Remmelin Johann von 154
- Renard, ksiądz 165
- Repnin Mikołaj Wasiljewicz 38, 254
- Restaut Pierre 74
- Réstif de La Bretonne Nicolas Édme 76, 86,
163
- Retz Jean François Le Condi de 146, 183, 184,
192
- Reverdil Élié Salomon François 67
- Reverdil Marek Ludwik 5–14, 17, 21, 25, 31,
34–36, 38, 39, 41–56, 59–61, 66, 89–92,
94–100, 105–111, 113–118, 123–125,
127–130, 149, 171, 242, 243, 245, 249, 257,
278
- Reverdilowa Constance Marianne, z domu La
Géni 13, 39, 41, 46

- Reverdilowa Florentyna, I voto Dahlke, III voto Kottowska 13, 18, 41, 46, 50, 51, 61, 154, 156–159, 161–165, 167, 171, 176, 179–181, 187, 190–195, 197, 198, 200, 203, 204
- Reynar, madame 39
- Reynier J. F. 76
- Reyzer, kupiec 260
- Riccoboni Marie Jeanne Laboras de Mezières 77, 162
- Richard Jérémie 69, 146
- Richardson Jonathan 74
- Richardson Samuel 16, 99, 100, 162, 163
- Richelieu Armand Jean Du Plessis de 183
- Riedesel Johann Hermann 91, 180, 207
- Rieule Stefan 9, 15, 27, 34, 65, 66, 167, 170, 204
- Risbeck Johann Kasper von 179
- Rizzi-Zannoni Antoine 79, 83, 86, 165, 202, 203, 207
- Robertson William 18, 71, 179, 181, 206
- Rocelle, książę 106
- Roesel August Johann von 81
- Rogaliński Józef 146
- Roger 67
- Rohan Henri I 199
- Rohan Louis René Edourad de 205
- Roland Le Virloys Charles François 75, 167
- Rollin Charles 18, 138, 180–182, 187, 251, 253
- Roman Jean Joseph Thérèse 126
- Ronca Louis de 186, 196
- Rondet Laurent Étienne 139
- Rostowski Stanisław 146
- Rostworowski Emanuel 21, 178
- Roubaud Pierre Joseph André 180
- Roubo (Roubeau) Jacques André 167
- Roucher Jean Antoine de 95
- Rouchet Abraham 81
- Rousseau 261
- Rousseau Jean Baptiste 139, 165, 198, 251, 253, 255
- Rousseau Jean Jacques 13, 16, 77, 96, 97, 110, 178, 191–194, 201, 206
- Roussel Pierre Joseph Alexis 228
- Rousset Jean de Missy 152, 153, 190
- Royaumont de 151, 208
- Rożański Jan 198
- Rożyński Jan 13, 14, 42, 44, 52–55, 59–61, 113, 157, 176, 198, 202, 203, 256
- Rubinowicz Józef 269
- Rudawski Wawrzyniec Jan 146, 171
- Rudnicka Jadwiga 21, 62, 288
- Ruetz (Rytz), komendant pruski 258
- Rushworth John 102
- Rycaut Paul 68, 100, 103
- Rymszyna Maria 21
- Ryx Franciszek, kamerdyner króla 19, 57, 92, 101, 105, 147, 222, 233, 234, 236, 237, 254–257, 261, 267
- Ryx Franciszek, major wojsk koronnych 255, 260, 261, 263
- Rzeczyński Gabriel 173
- Rzepnicki Franciszek 171
- Rzewuski Franciszek 100
- Sacchi Bartolomeo de Platina 150
- Saci Louis Isaac Le Maistre de 254
- Sadowski 205
- Saillant, księgarz paryski 15, 65
- Saint-Foix Germain François Poullain de 86, 87, 146
- Saint-Germain Claude Louis de 88
- Saint-Hilaire Armand de Mormès de 72
- Saint-Non Jean Claude Richard de 126, 128
- Saint-Pierre Charles Irénée Castel zob. Castel de Saint-Pierre
- Saint-Réal César Vichard de 146, 177, 193
- Saint-Saphorin Armand F. L. de Mestral 35, 37, 96, 115, 116
- Saint-Simon Louis de Rouvroy de 185
- Sainta-Cruz de Marzenado 146
- Sainte-Croix G. E. J. de 139
- Salieri Antonio 139
- Salvietti, lakiernik 30
- Sanadon Noel Étienne 224, 228, 230, 231
- Sandrart Joachim von 74, 84
- Sanson Nicolas d'Abbeville 159
- Sarbiewski Maciej Kazimierz 104, 106, 146
- Sarnecki Kazimierz 284
- Sarpi Paolo 142
- Sartorius de Schwanenfeld Ernest 279, 280, 285, 286
- Saugrain, księgarz paryski 41, 95
- Saulnier V. L. 20
- Saussure Horace Bénédicte de 221
- Savary Claude Étienne 180
- Savary Jacques 103
- Saxo Grammaticus 70
- Scaliger Joseph Juste 73, 91
- Scarron Paul 81, 164
- Scheffler J. P. C. von 131, 157, 180
- Scherer Jean Benoît 127, 189, 200
- Schlegel Franz 114, 178, 179
- Schmettau Friedrich Wilhelm Karl 75, 175
- Schmidt Friedrich August 174, 290

- Schmidt Karol 36
 Schneider Jan Gotfryd 147, 198
 Schonaeus Cornelius 81
 Schramm Karl Christian 70
 Schreder Antoni 263
 Schrevelius Cornelius 91, 233
 Schuetz Kasper 87
 Schultz (Szulecki) Jan 173, 203
 Schutter (Schuetter), dyrektor fabryki belwe-
 derskiej 193, 201
 Schutterowa 201
 Schwandtner Johann Georg 70
 Schwanowa, opiekunka nieślubnych dzieci kró-
 la 261
 Schwarz Ignaz 152
 Scudéry Madelène de 100
 Segrais Jean Regnaud de 70
 Sellon Jean François 15, 88, 96
 Senebier Jean 126
 Seneca Lucius Annaeus 16, 39, 147, 157
 Sestini Domenico 147, 194
 Sévigné Marie de Rabutin Chantal de 76, 126,
 182, 184, 185
 Seyler Jerzy Daniel 172
 Shaftesbury zob. Cooper Anthony Ashley of
 Shaftesbury
 Shakespeare William 113, 131, 164, 165
 Sheridan Frances 99
 Siarczyński Franciszek Ludwik Dionizy 17,
 128, 139, 161–163, 176, 177, 195, 197, 226,
 227
 Siemuński Ludwik 227
 Sierakowski Karol 132, 197
 Sigonius Carolus 73, 102
 Sinclair John 131
 Siwicki Dominik 137
 Skarszewski Wojciech Leszczyc 147
 Skrzetuski Kajetan Józef 178, 208, 237
 Skrzetuski Wincenty 109, 121, 128, 138, 177
 Słonkiewicz Marcin 147
 Sleidanus Joannes 195
 Smoczeński J. 5, 89
 Sobolewska Izabela z Grabowskich 17, 162,
 164, 205
 Sobolewski Walenty 154, 158, 162, 193, 195
 Sobrino Francisco 82
 Socrates 182
 Sokolnicki Michał 133
 Sokołowski Łukasz 176
 Sokołowski Michał 26, 184
 Salignac Pierre Joseph 92, 94, 147, 173
 Solikowski Jan Dymitr 173
 Soltenhoff 207
 Sołtan Stanisław 155
 Sołtyk Michał 138, 227
 Sommersberg Friedrich Wilhelm von 119, 147
 Spallanzani Lazzaro 155
 Spanheim Ezechiel 114
 Spanheim Friedrich 220
 Stackelberg Otto Magnus 57, 98, 253
 Staggi Pietro 29
 Stanisław August Poniatowski, król Polski,
passim
 Stanisław Leszczyński, król Polski 148, 172–
 –174
 Starowolski Szymon 147, 172, 227
 Staszic Stanisław 140, 178, 293
 Stchepotief S. 80, 189
 Steele Richard (pseud. Isaac Bickerstaff) 37, 38
 Stefan Batory, król Polski 225, 292
 Steinhäuser Jan Beniamin 15, 36, 37, 91
 Steinhäuserowa 91
 Stephanus Henricus 111
 Sterne Laurence 16, 80, 126, 161, 162, 188,
 194, 205
 Sterpeyko Jan 138
 Stockmann Johann 284
 Stoll (Sztol) Jan 192, 194
 Strabo 70, 159, 160
 Stritter Johann Gottlob 195
 Struys Jean 180
 Strykowski Maciej 176
 St. Saphorin zob. Saint-Saphorin Armand de
 Mestral
 Suchteln zob. Kornilowicz Suchteln Piotr
 Suetonius Caius Tranquillus 74, 186, 187, 207,
 208
 Sulejman (Soliman) I, sułtan 223
 Susson, tapicer 41, 105
 Suworow Aleksandr Wasiljewicz 268
 Swift Jonathan 193
 Szaniawska Anna ze Scypionów 83, 110
 Szczepaniec Józef 21
 Szembek Stanisław 161
 Sztol zob. Stoll Jan
 Szubalski, kupiec warszawski 35
 Szwankowska Hanna 21
 Szwankowski Eugeniusz 21
 Szwędrowski (Szwendrowski), pracownik kance-
 larii królewskiej 225
 Szybiński Dominik 147
 Szydłowski Adam 159, 247
 Szydłowski Teodor 159
 Szymański, froter 174
 Szymecki (Szeymecki), wypożyczający książki
 176

- Śniadecki Jan 147, 292
 Świtkowski Piotr 203

 Tacitus Cornelius Caius 18, 175, 187, 202, 257
 Tacquet André 73
 Talbot Robert zob. Maubert de Gouvest Jean Henry
 Tamerlan (Timur), władca mongolsko-turecki 126, 181
 Tarnowski Jan 174
 Tassie James 131
 Tasso Torquato 85, 114, 142, 147, 164
 Tassoni Alessandro 147
 Tatarkiewicz Władysław 9
 Tavernier Jean Baptiste 87, 180
 Temple William 147
 Tepper Piotr 35, 38, 40, 63, 173, 203
 Tepper Fergusson Ludwik Wilhelm 173, 273
 Terentius Publius Afer 68, 74, 147, 165, 166, 207
 Tessier Henri Alexandre 148
 Tęgoborski Walery 173, 184, 197
 Theocritus 126, 164, 207
 Theophrastus 156, 224
 Thesby de Belcour François Auguste 197
 Thomas Antoine Léonard 157
 Thou Jacques Auguste de 85, 102, 195, 196
 Thucydides 181
 Tibullus Albius 77, 148
 Tillemont Sébastien Le Nain zob. Le Nain Sébastien de Tillemont
 Tillotson John 113
 Tissot Samuel Auguste André David 76, 77, 85, 178
 Tomasz à Kempis (Thomas à Kempis) św. 104, 201, 221
 Tomkowicz Stanisław 236
 Tone (?) 148
 Torcy Jean Baptiste zob. Colbert Jean Baptiste de Torcy
 Torelli, hrabia 186
 Torri (Torry), wolnomularz z Warszawy 163, 167, 170, 171, 176, 177, 190, 192
 Tott François de 180, 181, 199, 207
 Traciszewski (Traczykowski) Michał 62, 241, 243
 Trajan (Traianus Marcus Ulpus), cesarz rzymski 114, 169, 225
 Trembecki Stanisław 17, 21, 149, 165, 171, 201, 253
 Tremo Jakub 132
 Tremo Paweł 132, 155, 156, 242
 Trenck Friedrich von der 125, 179
 Tressan Louis Elisabeth de Lavergne 126, 127, 163
 Treter Stanisław 203
 Trotz Michał Abraham 78, 176, 202
 Turpin François Henri 77, 170, 202
 Tyszkiewicz Ludwik 151
 Tyszkiewicz Wincenty 151
 Tyszkiewiczowa Konstancja z Poniatowskich 17, 151, 161, 164, 197, 203
 Tyszkiewiczowa Maria Teresa z Poniatowskich 7, 19, 20, 151
 Tytus (Titus Flaccus Vespasianus), cesarz rzymski 225
 Tyzenhaus Antoni 113

 U. S. 93
 Uncy, m-lle 162
 Unruh (Unrug) Aleksander 149, 204
 Uriot Joseph 179
 Ustrzycki 263

 Vaillant Joannes Foy 148
 Valent 88
 Valmont de Bomare Jacques Christophe 72
 Van-Suchtele zob. Kornilowicz Suchteln Piotr
 Van Vonzel Pieter 189, 207
 Varro Marcus Terentius 112
 Vauban Sébastien Le Prestre de 70, 77, 148
 Vaugondy Robert de 159
 Velly Paul François 83, 103, 182, 183, 206
 Venel Jean André 80
 Veneroni Jean 82
 Vergilius Publius Maro 75, 78, 165, 207, 224 – 226, 231
 Vertot René Aubert de 100, 148, 151, 152, 186, 200
 Vida Marco Girolamo 75
 Villers J. B. 199
 Vitruvius Marcus Pollio 36, 167, 208, 251 – 253
 Vogel Franz Adam 72, 152
 Volney Constantin François Chasseboeuf de 126, 200
 Voltaire (właśc. François Marie de Arouet) 10, 16, 29, 38, 68, 69, 75, 77, 78, 80, 86, 103, 108, 109, 129, 141, 165, 188, 192 – 194, 198, 200, 203, 206
 Voyer d'Argenson A. R. de 193
 Vyrlois (Virlois) zob. Roland Le Virlois Charles François

 Waga Teodor 121, 204
 Wagner Franz 108

- Wald Samuel Gottlieb 159
Walicki Michał 274, 276
Walpole Horace 16, 148, 162
Warburton William 139, 253
Warens Louise Eléonore de La Tour Du Pil 200
Warnery Karl Emmanuel von 170, 202, 207
Wassenberg Ewerhard 101, 148
Watson Jan Robert 50, 137, 232, 235, 242
Weber, bibliotekarz 13, 42, 43, 51, 52, 90, 96, 97
Weigel Christoph 178
Wicquefort Abraham de 152–154
Wieland Christoph Martin 77, 157, 162, 163
Wierzchowski J. 291
Wild de Ratisbonae 35
Williams, pułkownikowa z Lozanny 77, 83
Wilson Henry 201
Winckelmann Johann Joachim 72, 199
Witoszyński Ignacy 138, 227
Witcki Tadeusz 19, 268–270
Władysław IV, król Polski 146, 148, 172, 262, 292
Włodek Ignacy 108, 174
Włodek Tadeusz 254
Wojakowski Józef 5
Wojna Franciszek Ksawery 266, 268
Wolff Christian 16, 85
Wolicki, bibliotekarz 133, 221
Wolski Mikołaj 233, 238, 239, 242, 272
Wolłowicz Andrzej 231, 233, 234
Włoszyński Roman 21
Woronicz Jan Paweł 227
Wujek Jakub 84
Wyrwicz Karol 17, 79, 83, 197, 199
Wyszyński Jan 10

Xenophon 36, 182
Ximénès zob. Cismeros François

Young Arthur 84

Zabłocki Bernard 12, 15, 88, 96, 103, 105, 110, 123, 137, 230, 235
Zagorski, szambelan królewski 191
Zahorski Andrzej 21
Załuski Andrzej Chryzostom 173
Załuski Andrzej Stanisław 20, 119, 229
Załuski Józef Andrzej 20, 37, 119, 229
Zambecki Wojciech 10
Zamoyska Ludwika z Poniatowskich 17, 151, 156, 159, 165, 166, 173, 186, 205, 254
Zamoyski Andrzej 87, 94, 122
Zamoyski Jan 292
Zamoyski Jan Jakub 254
Zamoyski Stanisław 7
Zander (Sander), burgrabia Zamku Warszawskiego w r. 1800 33
Zannoni zob. Rizzi-Zannoni Antoine
Zannovich (Zanović) Stefan 203
Zaratustra 87
Zawadzki Kazimierz 148
Zawadzki Waclaw 21
Zedler J. 157
Zeno Apostolo 166
Zinke Georg Heinrich 204
Zipo 148
Zoroastre zob. Zaratustra
Zugehoer Krystian Wilhelm, rezydent księcia kurlandzkiego 141
Zygmunt August, król Polski 141
Zygmunt I Stary, król Polski 120, 225
Zygmunt III Waza, król Polski 9, 146

Żarnowski 247
Żórawski Krzysztof 156, 179, 194
Żywirska Maria 21

SPIS ILUSTRACJI

Po str.

1a–b. Marek Ludwik Reverdil, Mémoires, fragmenty z 1766 i 1785 r. (BN, BOZ 802, k. 62, 145).	40
2. Pensje pracowników biblioteki Stanisława Augusta w 1785 r. (Czart 970, s. 43). . .	40
3. Spis książek przesłanych z Paryża dla Stanisława Augusta w maju 1766 r. (Czart 782, s. 119).	40
4a–d. List Stefana de Rieule do Stanisława Augusta, Paryż, przed 8 I 1768 r. (Czart 782, s. 139–142).	64
5a–c. Inwentarz księgozbioru, znajdującego się w Gabinetie Stanisława Augusta, sporządzony 23 II 1787 r. (Czart 970, s. 119–123)	120
6. Rejestr wypożyczeń z biblioteki Stanisława Augusta na Zamku Warszawskim (USRR, BAN w Kijowie, I 6417, s. 46)	168
7a–b. List Stanisława Augusta do Jana Chrzyciela Albertrandiego, Grodno, 1 III 1795 r. (AGAD, KorSA 4, k. 48)	168
8. Superekslibris Stanisława Augusta	168

SPIS RZECZY

Wstęp	5
Dokumenty	23
1. Pomieszczenie	25
1.1 Inwentarz Zamku JKMc i Rzeczypospolitej Warszawskiego, 1769 (BK 918)	25
1.2 Sprawozdanie z budowy biblioteki oraz wydatki, 1779–1782 (AGAD, ZP 231)	26
1.3 Inwentarz sprzętów w Bibliotece i Gabinetcie Starożytności JKMc, 9 IV 1793 (AGAD, AJP 511)	30
1.4 Inwentarz generalny memblów [!] znajdujących się w Zamku Warszawskim, III 1795 (AGAD, AJP 181)	31
1.5 Remarquez sur les effets trouvés au Château, 24–29 VII 1800 (AGAD, AJP 181)	33
2. Personel	34
2.1 Józef Duhamel do Stanisława Augusta, 11 VII 1781 (AGAD, ZP 231)	34
2.2 Marek Ludwik Reverdil: <i>Mémoires</i> [Wypisy] (BN, BOZ 802)	35
2.3 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, 30 III 1780 (AGAD, ZP 430)	46
2.4 Umowa Stanisława Augusta z Markiem Ludwikiem Reverdilem w sprawie jego uposażenia, 24 XI 1783 (AGAD, ZP 430)	48
2.5 Nota o Marku Ludwiku Reverdilu (AGAD, ZP 430)	50
2.6 Florentyna Dahlke-Reverdilowa do Stanisława Augusta, 12 III 1790 (AGAD, ZP 430)	50
2.7 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, X 1781 (AGAD, ZP 430)	51
Podanie ks. Jana Lubańskiego, X 1781 (AGAD, ZP 430)	52
2.8 Nota Stanisława Augusta, 19 XII 1782 (AGAD, ZP 430)	52
Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, przed 27 XII 1782 (AGAD, ZP 430)	53
2.9 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, przed 18 VIII 1783 (AGAD, ZP 430)	53
Jan Rożyński do Stanisława Augusta, 7 V 1783 (AGAD, ZP 430)	54
2.10 Jan Rożyński do Stanisława Augusta, 10 I 1787 (AGAD, ZP 430)	54
2.11 N. do Stanisława Augusta, przed 2 XII 1788 (AGAD, ZP 430)	55
2.12 Pius Kiciński do Jana Chrzciciela Albertrandiego, 21 XI 1789 (Kra. PAN 1)	55
Pius Kiciński do Jana Chrzciciela Albertrandiego, 27 I 1790 (Kra. PAN 1)	56
2.13 Pro-memoria dotyczące się ks. Wincentego Łaszczewskiego, 1796 (AGAD, KorSA 4)	57
2.14 Wydatki Stanisława Augusta za 1785 r. (Czart 970)	58
Dyspozycje i kwity z ekspensy na Bibliotekę JKMc, 1 VII 1785–28 II 1786 (AGAD, AK III/1062)	60
Komisja Ekonomiczna Skarbu JKMc dysponuje, 24 III 1786 (AGAD, AK III/1084)	60
Komisja Ekonomiczna Skarbu JKMc dysponuje, III 1787 (AGAD, AK III/1131)	61
Dyspozycje i kwity dotyczące biblioteki, III 1788–IX 1789 (AGAD, AK III/1154)	61
Dyspozycje i kwity z ekspensy na bibliotekę JKMc, III 1789–28 II 1790 (AGAD, AK III/1216)	61
Komisja Ekonomiczna Skarbu JKMc dysponuje, 1792 (AGAD, AK III/1323)	61
Kwity pracowników biblioteki z pobranej pensji, 1796 (AGAD, AK III/1451)	62

3. Zbiory	63
3.1 Przesyłka dla Stanisława Augusta, 9 V 1766 (Czart 782)	63
Rachunek za przesyłkę dla Stanisława Augusta, 10 V 1766 (Czart 782)	64
Rachunek za książki, 12 V 1766 (Czart 782)	64
Rachunek Drukarni Mitzlerowskiej, 6 VIII 1774 (Czart 782)	65
3.2 Stefan de Rieule do Stanisława Augusta, przed 6 I 1768 (Czart 782)	65
3.3 Balance du compte de la bibliothèque, 1 I 1767–31 X 1775 (Czart 782)	66
Rachunek za książki nabyte od 1 I 1767 do 31 XII 1775 (Czart 782)	67
3.4 Compte de 1776 à 1779 inclusivement le 5 janv. 1780 (AGAD, ZP 430)	83
3.5 Wydatki Stanisława Augusta na r. 1780/1781 (Czart 907)	89
3.6 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, 28 X 1780 (AGAD, ZP 430)	91
3.7 Informacje Marka Ludwika Reverdila o bibliotece dla Stanisława Augusta, 1781 (AGAD, ZP 430)	96
Compte de 1781 (AGAD, ZP 430)	101
3.8 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, 4 V 1782 (AGAD, ZP 430)	105
Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, przed 24 V 1782 (AGAD, ZP 430)	106
Carlo Benvenuti do Marka Ludwika Reverdila, 1782 (AGAD, ZP 430)	106
Informacje Marka Ludwika Reverdila o bibliotece dla Stanisława Augusta, 1782 (AGAD, ZP 430)	107
Compte de la Bibliothèque de 1782 (AGAD, ZP 430)	109
3.9 Catalogue de la Bibliothèque, 1783 (AGAD, AJP 511)	110
Informacje Marka Ludwika Reverdila o bibliotece dla Stanisława Augusta, 1783	111
3.10 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, 8 VII 1784 (AGAD, ZP 430)	115
Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta, 30 VII 1784 (AGAD, ZP 430)	115
3.11 Marek Ludwik Reverdil do Stanisława Augusta o bibliotece publicznej, III 1785 (AGAD, ZP 430)	116
Christian Wilhelm Friese do Marka Ludwika Reverdila, 18 V 1785 (AGAD, ZP 16)	118
Nota Ch. W. Friesego, 5 VII 1785 (AGAD, ZP 16)	120
3.12 Inventaire du Cabinet du Roi fait lors de son départ, 23 II 1787 (Czart 970)	120
Rachunki za książki z l. 1787–1788 (AGAD, ZP 430)	123
3.13 Rachunki za książki i notatki Reverdila dla Stanisława Augusta, 1789 (AGAD, ZP 430)	125
Przesyłka z Anglii, VII 1792 (AGAD, KorSA 4)	131
Jan Potocki do Stanisława Augusta, VII 1792 (Czart 929)	132
Dépenses annuelles ordinaires de la bibliothèque, 1792–1793 (AGAD, KorSA 4)	133
3.14 Jan Chrzyciel Albertrandi: Raport o stanie terażniejszym Księgarni JKMci, 9 IV 1793 (AGAD, AJP 511)	134
3.15 Notatki o zakupach książek, po 13 VI 1796 (AGAD, AJP 511)	136
3.16 Rewers na książki darowane przez Stanisława Augusta dominikanom w Grodnie, 1796/1797 (AGAD, AJP 311)	137
Note des livres de la bibliothèque de Varsovie, 11 I 1797 (AGAD, AJP 311)	138
Note de livres de la bibliothèque, 1797 lub 1798 (AGAD, AJP 311)	139
3.17 Książka wypożyczeń z okresu 15 IV 1776–20 I 1791 (USRR, Kijów, BAN I. 6417)	149
3.18 Skład czyli porządek biblioteki po zmarłym królu polskim, 1796–1805 (Czart 3442)	208
Regiae bibliothecae universae distributio ordinisque in ea observati (AGAD, KorSA 4)	218
Rekapitulacja, około 12 VI 1805 (Czart 3444)	218
4. Korespondencja	220
4.1 Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego 11 IV 1793 (AGAD, KorSA 4)	220
Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 25 V 1793 (AGAD, KorSA 4)	220
Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 10 VI 1793 (AGAD, KorSA 4)	221
Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 4 VIII 1793 (AGAD, KorSA 4)	221
Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 8 X 1793 (AGAD, KorSA 4)	222
4.2 Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego 29 I 1795 (AGAD, KorSA 4)	223
Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 5 II 1795 (AGAD, KorSA 4)	224

	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 17 II 1795 (AGAD, KorSA 4)	225
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 25 II 1795 (AGAD, KorSA 4)	225
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 1 III 1795 (AGAD, KorSA 4)	226
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 4 III 1795 (AGAD, KorSA 4)	226
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 15 III 1795 (AGAD, KorSA 4)	227
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 21 III 1795 (AGAD, KorSA 4)	227
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 2 IV 1795 (AGAD, KorSA 4)	228
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, po 2 IV 1795 (AGAD, KorSA 4)	229
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 6 V 1795 (AGAD, KorSA 4)	230
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 5 VI 1795 (AGAD, KorSA 4)	231
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, po 5 VI 1795 (AGAD, KorSA 4)	233
	Stanisław August: Note pour Mr F. Ryx, 15 VI 1795 (AGAD, AJP 316)	234
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, przed 20 VII 1795 (AGAD, KorSA 4)	235
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 22 VII 1795 (AGAD, KorSA 4)	235
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 17 IX 1795 (AGAD, KorSA 4)	236
	Stanisław August: Instruction pour Mr F. Ryx, 17 IX 1795 (AGAD, AJP 316)	236
	Stanisław August do Franciszka Ryxa, 23 IX 1795 (AGAD, AJP 316)	237
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 16 X 1795 (AGAD, KorSA 4)	237
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 26 X 1795 (AGAD, KorSA 4)	237
	Regestr ksiąg do oddania ks. Albertrandiemu, 1795 (AGAD, KorSA 4)	238
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 6 XII 1795 (AGAD, KorSA 4)	238
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 15 XII 1795 (AGAD, KorSA 4)	239
4.3	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 6 I 1796 (AGAD, KorSA 4)	240
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 17 I 1796 (AGAD, KorSA 4)	241
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 31 I 1796 (AGAD, KorSA 4)	244
	Tadeusz Czacki do Stanisława Augusta, 12 II 1796 (AGAD, KorSA 2)	244
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 24 II 1796 (AGAD, KorSA 4)	245
	Stanisław August do Tadeusza Czackiego, 25 II 1796 (AGAD, KorSA 2)	246
	Stanisław August do Onufrego Kickiego, 11 III 1796 (AGAD, AJP 317)	247
	Stanisław August do Onufrego Kickiego, 25 III 1796 (AGAD, AJP 317)	247
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 25 III 1796 (AGAD, KorSA 4)	247
	Stanisław August do Onufrego Kickiego, 2 IV 1796 (AGAD, AJP 317)	248
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 2 IV 1796 (AGAD, KorSA 4)	248
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 7 IV 1796 (AGAD, KorSA 4)	248
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 25 IV 1796 (AGAD, KorSA 4)	248
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 3 V 1796 (AGAD, KorSA 4)	250
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 26 V 1796 (AGAD, KorSA 4)	250
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 21 VII 1796 (AGAD, KorSA 4)	250
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 26–27 VII 1796 (AGAD, KorSA 4)	250
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 9 VIII 1796 (AGAD, KorSA 4)	251
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 16 IX 1796 (AGAD, KorSA 4)	252
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 28 IX 1796 (AGAD, KorSA 4)	252
	Stanisław August: Instruction pour F. Ryx, 15 XI 1796 (AGAD, AJP 316)	254
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 25 XI 1796 (AGAD, KorSA 4)	254
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 3 XII 1796 (AGAD, KorSA 4)	255
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 5 XII 1796 (AGAD, KorSA 4)	255
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 12 XII 1796 (AGAD, KorSA 4)	256
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, przed 3 I 1797 (AGAD, KorSA 4)	256
4.4	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 3 I 1797 (AGAD, AJP 511)	257
	Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 4 I 1797 (AGAD, AJP 511)	258
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 9 I 1797 (AGAD, KorSA 4)	259
	Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 11 I 1797 (AGAD, AJP 511)	260

Stanisław August: Instruction pour Mr F. Ryx, 15 I 1797 (AGAD, AJP 316) . . .	261
Stanisław August do Onufrego Kickiego, 19 I 1796 (AGAD, AJP 317)	261
Jan Chrzyciel Albertrandi do Stanisława Augusta, 21 I 1797 (AGAD, KorSA 4) .	261
Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 29 I 1797 (AGAD, KorSA 4)	262
Stanisław August: Instrukcja dla JPana Kickiego, 12 II 1797 (AGAD, AJP 316) .	262
Stanisław August do Onufrego Kickiego, 15 III 1797 (AGAD, AJP 317)	263
Tadeusz Czacki do Stanisława Augusta, przed 14 V 1797 (AGAD, KorSA 3a) . .	264
Prośba Tadeusza Czackiego do JKMcI o pisanie listu do JKs Albertrandiego, przed 14 V 1797 (AGAD, KorSA 3a)	265
Stanisław August do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 14 V 1797 (AGAD, KorSA 3a)	265
Jan Lubański do Stanisława Augusta, 16 V 1797 (AGAD, KorSA 3a)	266
Stanisław August: Instruction secrète dla F. Ryxa, 25 VI 1797 (AGAD, AJP 316)	267
Stanisław August do Jana Lubańskiego, 4 VII 1797 (AGAD, KorSA 3a)	267
Jan Lubański do Stanisława Augusta, 13 VIII 1797 (AGAD, KorSA 3a)	268
Tadeusz Witski do Stanisława Augusta, 13 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	268
Tadeusz Witski do Stanisława Augusta, 14 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	269
Tadeusz Witski do Stanisława Augusta, 16 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	269
Stanisław August do Tadeusza Witskiego, 17 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	269
Stanisław August do Tadeusza Witskiego, 18 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	269
Stanisław August do Tadeusza Witskiego, 24 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	270
Stanisław August do Tadeusza Witskiego, 30 IX 1797 (AGAD, AJP 312)	270
Stanisław August do Onufrego Kickiego, 20 X 1797 (AGAD, AJP 317)	270
Pius Kiciński do Stanisława Augusta, 19 XI 1797 (AGAD, KorSA 3a)	270
Stanisław August do Piusa Kicińskiego, 1 XII 1797 (AGAD, KorSA 3a)	271
Rewersy Tadeusza Czackiego, 28, 30 XII 1797 (Czart 1180)	271
Tadeusz Czacki do Stanisława Augusta, I–II 1798 (BN 2809)	272
5. Sprzedaż biblioteki	274
5.1 Jan Chrzyciel Albertrandi: Je soussigné certifie..., 4 XI 1799 (AGAD, AJP 511) .	274
Jan Chrzyciel Albertrandi do ks. Józefa Poniatowskiego, 10 XII 1800 (AGAD, AJP 511)	275
Jan Chrzyciel Albertrandi do N., przed 11 VII 1803 (Krak. PAN I)	277
5.2 Ernest Sartorius de Schwanenfeld do ks. Stanisława Poniatowskiego, 7 V 1801 (AGAD, AJP 511)	279
Kłossowski do Stanisława Pęczkowskiego, 29 VI 1803 (AGAD, AJP 511)	280
Jowin Fryderyk Bystrzycki do Stanisława Pęczkowskiego, 1 VII 1803 (AGAD, AJP 511).	280
Umowa Tadeusza Czackiego z pełnomocnikiem ks. Józefa Poniatowskiego, Del- ponem, o kupno biblioteki, 11 VII 1803 (AGAD, AJP 511)	281
Umowa plenipotenta Delpona z T. Czackim o kupno biblioteki, 12 VII 1803 (AGAD, AJP 511)	282
Skrót sprawozdania Albertrandiego o stanie zbiorów Stanisława Augusta, IV 1793 (AGAD, AJP 511)	283
Bericht über den Zustand der Bibliothéque, 21 VII 1803 (AGAD, AJP 511)	284
Jowin Fryderyk Bystrzycki do Kłossowskiego, 23 VII 1803 (AGAD, AJP 511) . .	285
Wiktor de Marquez Delpon do Stanisława Poniatowskiego, 27 I 1804 (AGAD, AJP 511).	285
Ernest Sartorius de Schwanenfeld do ks. Józefa Poniatowskiego, 11 V 1804 (AGAD, AJP 511)	285
Ks. Józef Poniatowski do Tadeusza Czackiego, 29 V 1804 (AGAD, AJP 511) . .	286
Tadeusz Czacki do ks. Józefa Poniatowskiego, 8 VI 1804 (AGAD, AJP 511) . .	286
Wypisy z listów Tadeusza Czackiego do J. Ch. Albertrandiego, V 1804, 6 VIII 1804 (AGAD, AJP 511)	287
Uгода między ks. Józefem Poniatowskim i Tadeuszem Czackim, ok. 7 V 1805 (AGAD,	

AJP 511)	287
Tadeusz Czacki do ks. Józefa Poniatowskiego, 18 V 1805 (AGAD, AJP 511) . .	288
Nota Kłossowskiego o rewersie T. Czackiego z 12 VII 1803, 5 XII 1810 (AGAD, AJP 511).	288
List pełnomocniczy Tadeusza Czackiego dany Łukaszowi Gołębiowskiemu, 24 III 1808 (AGAD, AJP 511)	289
Tadeusz Czacki do Jana Chrzyciela Albertrandiego, 24 IV 1808 (Czart 3444) . .	290
Zaświadczenie Ignacego Massalskiego, 2 VII 1808 (AGAD, AJP 511)	291
Albert Laskarys do Fryderyka Augusta, księcia warszawskiego, 27 X 1808 (Czart 3444)	291
Albert Laskarys do Tadeusza Czackiego, 31 X 1808 (Czart 3444)	292
Tadeusz Czacki do ks. Józefa Poniatowskiego, 8 II 1809 (AGAD, AJP 511) . .	293
Książki z biblioteki Stanisława Augusta wymienione w dokumentach	294
Indeks nazwisk	325
Spis ilustracji	342

ERRATA

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
8	3 g	oczywiście	oczywiste
17	25 g	<i>Bagavadam</i>	<i>Bagavedam</i>
33	3 g	Remarquez	Remarques
45	2 d	zachował	zachowała
51	1 d	2.1, przyp. 43	2.2, przyp. 45
70	10 g	Ségrais	Segrais
80	15 g	17	14
85	17 d	1727	1737
90	2 d	2.1, przyp. 34	2.2, przyp. 36
90	1 d	2.1, przyp. 43	2.2, przyp. 45
97	1 d	185	184
102	10 d	zob. 3.3	zob. 3.4
105	1 d	przyp. 1	przyp. 8
115	3 d	Mowy	Mowa
117	17 d	frai	frais
118	1 g	oute	joute
138	11 d	z.	cz.
141	12 d	E. Laurence	L. Echard
142	8 d	przyp. 132	przyp. 139
145	2 d	przyp. 4 i 5	Przyp. 4 i 6
148	23 g	20	203
170	5 d	<i>militaires</i>	<i>militaire</i>
181	22 g	<i>Les institus</i>	<i>Les instituts</i>
192	10 g	<i>verteu</i>	<i>vertus</i>
193	4 d	Gessners	Gellerts
193	18 d	Gessner	Gellert
199	9 d	1751—1780	1751—1772
211	9 g	III. Scriptorum	III. Scriptorum
233	19 g	<i>Pessima</i>	<i>Pessime</i>
245	6 d	w kilka miesięcy po śmierci	jeszcze przed jego śmiercią
295	19 g	Bagavadam	Bagavedam
298	6 d	t. 1-40	t. 1-10
318	22 g	ks. 13	ks. 1-3
327	24 g lewa	Brzozowski	Brzostowski
327	18 g prawa	Cat 12	Cat 42
330	25 d lewa	Gellert Christian Fuerchtgott 76	Gellert Christian Fuerchtgott 76, 193
343	11 g	Remarquez	Remarques
346	2 g	1796	1797
346	6 g	15 III	26 III